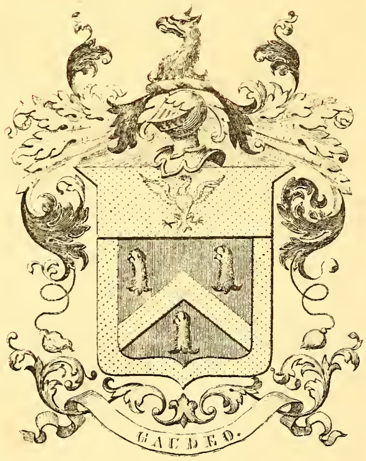

John Carter Brown.

There is a copy of this ed. in the Br. Mus.

Petri Martyris Anglerii de orbe novo
Decades 8 — Compluti 1530. ap. M. Eguia fol.
This is, I believe, the first complete ed.
of the 8 Decads — which were several times
afterwards reprinted — as at Paris 1536
& by our own countryman Richard Hakluyt
~~1587 — Paris — with [illegible]~~ with a map.
The first decad had appeared as early
as 1511 at Seville — fol. with the legatio
Babylonica & other pieces — this is in my possession.
In 1516 — the 3 first decads appeared at
Madrid — with similar adjuncts, & was
in the Jesuits library of the college of Clermont
n. 5920.
The present copy has a rare map
of the world annexed — qu.? belonging to
engraved on purpose.
See Antonio — who in his Bibl. Hispan.
doubts the existence of so early an ed
as 1511 — ~~[illegible]~~ tho' quoted by Antonio
Lorenz in his Bibl. Indica Occ.
See also Mencken III. 1. p. 273. for a good acct of
this book
Richard Eden published an English trans-
lation of the 3 first decads in 1555. 4to
London. H. b. by Dowch

PETRI
MARTYRIS
~~DECADES VIII~~ ANGLERII
DE ORBE
NOVO
DECADES VIII [c. m.]
COMPLVTI
1530
~~II~~. DE EGVIA

~~PETRI~~
MARTYRIS
~~OPERA~~ ANGLERII
^HISPALI^
1511
CORVMBERGER

^ ~~LEG. BAB.~~
~~DECAS I~~
~~POEMATA~~

See a good acct of Peter & this work in Niceron. XXIII. p. 202. Antonii Bibl. Hisp. Nov. (in app.) Mauselii Bibl. Hist. III. i. p. 27

Peter Martyr

uniform with the other folio of
Ltha better mended
6d in best manner with joints

Thorpe 6. 16. 6
C. Lewis 3. 6. 0 (24 th) Dec. 1832
£ 10 2. 6

Of this work the first Decad was printed at Seville.* 1511. fol
.... madrid 1516
.... I. II. III. ......

See Brunet - manuel - under "martyr"
Ebert in his dictionary gives an acct of the various eds — but not with his usual accuracy — inserting an imaginary one omitting the present of 1530 — inserting one of 1500 Sev. & representing ed. 1511 as containing of 1548 — alcala & of 3 decads instead of one.

[*This ed. 1511 [illegible] is mentioned by Leon Pinelo [illegible] he never having seen it [illegible] contain all the 3 decads [illegible] A copy of this 1530 ed. is in the [illegible]
I believe it to be the first [illegible] of the 8 Decads de orbe [illegible] complete, & very scarce [illegible] Note the map at the end [illegible] epigram [illegible] at Antwerp [illegible] that it belongs to the [illegible]

DE ORBE NO
uo Petri Martyris ab
Angleria Mediolanen
ſis Protonotarij
Cęſaris ſena
toris de=
cades.

✠

¶ Cum priuilegio Imperiali.

Compluti apud Micha
elē d Eguia Anno
M.D.XXX.

Δύσκολα τὰ καλά

Sustine, et abstine.

PETRI
MARTYRIS
~~DECADES VIII~~ ANGLERII

DE ORBE
NOVO
DECADES VIII [c. 1̶]

COMPLVTI
1530
~~I~~. DE EGVIA

uniform with the ...

... better ...

6^d in be...

PETRI
M...
~~DE~~...
^...

C...

.... . .

Thorpe 6. 16. 6
C. Lewis 3. 6. 0 (24 ft.) Dec.
£ 10 2. 6

Of this work the *first* Decad was printed at S... ma...
.... I. II. III. ....

See Brunet - manuel - under "*martyr*"
Ebert in his dict. gives an acct. of the various eds - but not with his usual accuracy - imaginarily omitting the present of 1530 - inserting an imaginary of 1540 - alcala, + of 1500, Sev. + representing ed. 1511 of 3 decades instead of one.

the first ... Richard Eden published an English transl. of the first 3 Decades in 1555. 4

6.161.8

DE ORBE NOuo Petri Martyris ab Angleria Mediolanenſis Protonotarij Cęſaris ſenatoris decades.

✠

¶ Cum priuilegio Imperiali.

Compluti apud Michaelē đ Eguia Anno M.D.XXX.

INITIVM·SAPIENTIE·TIMOR·DOMINI

✠

AVTOR

Accipito hæc lector, breuibus compacta libellis.
Principibus uarijs ſcripta.hic noua multa uidebis:
Oceani ingentes terras,uaſta æquora,linguas
Hactenus ignotas,atq; aurea ſæcula noſces.
Et gentes nudas, expertes ſeminis atri
Mortiferi nummi,populiſq; auroq; feracem
Torrentem zonam.Parcat ueneranda uetuſtas.

AELII ANTONII NEBRISSENSIS HISTORICI REGII IN PROTONOTARII. P. M. ANGLERII MEDIOLANENSIS REGII CONSILIARII OPERA.

PRAEFATIO.

QVID NAM ESSE CAVSAE DICAM, CANDIDE
lector, ꝙ cum tot librorum uolumina ab hominibus ſæculi nr̃i ędan
tur in uulgus, ſcribantq; indocti doctiq; poemata paſſim, cur illi qui
digni ſunt, ut inter ora & manus hominum uerſentur, lateant in me
dia noctis caligine, blattis tineiſq; obnoxij: atq; ediuerſo complura
opera male nata, Muſiſq; & Apolline nullo ſcripta, legantur, laudē
tur, atq; per ſcholas, per porticus, per uicos circunferantur. An ꝙ for
tuna, quæ ut alijs in rebus humanis, ita & in hac dominatur, à mo
ribus ſuis non recedit, quippe quæ illuſtria premit, & obſcura in ſu
blime tollit. An ꝙ liber uicturus, ut ait poeta, debet habere geniū, qui
illum ab obliuionis iniuria interituq; defendat, qui apud delicatos lectores illum commendabilem faciat,
qui gratiam nouitatis illi ſemper inducat, qui deniq; ad ipſius lectionem non tam alliciat quā impellat, nō
tam hortetur: quā cogat. Hinc prouenire putandū eſt, ut præclariſſimorum ſcriptorū opera interciderint,
contra uero ineptiſſimi cuiuſq; autores libri legantur, amenturq;. Hæc ſunt à me, Lector amice, idcirco tā
longe repetita, ut oſtenderē non multum abſuiſſe, quin Martyris mei quædam opera multo ſtudio mul
taq; diligentia elaborata interirent, niſi Tendillani Comitis prouidētia obſtitiſſet. Nam cū eo ſit ingenio
Martyr, ut facile in quocūq; ſcribendi genere poſſit egregium aliquid concinnare, non multum curat labo
re parta in uulgus ædere. Siue ꝙ gloriā ſuam negligit, ſiue ꝙ non putat nos eſſe dignos: quibus tantū mu
nus cōmunicetur. Comes nāq; Tendillanus cum multa efflagitatione ac propemodū conuitio cotidiano
extorſiſſet quædam eius opera, quæ adhuc latebāt, fortaßeq; æternum latuiſſent, intelligēs eſſe è Rep. atq;
cōmuni omnium utilitate illa inuulgari, mihi hanc operam condixit, ut emendata redactaq; in ordinem
per impreſſores in numeroſos codices propaganda curarem. Id quod libentiſſime ſuſcepi, tum ut uiri opti
me de Hiſpana Repu. meriti, iuſſis obtēperarem, tum ut Martyris mei opuſcula iucūdiſſima lectu, neceſſa
ria cognitu, atq; ad noſtrarum literarum uſus maxime conducibilia, noſtris hominibus legenda traderem.
Et quæ propter exemplarium raritatem internicioni fuerant obnoxia, nolui in tā ancipitem fortunam do
ctiſſimi atq; omni æternitate digniſſimi uiri cōmitti, quare emendata ſibiq; ipſis reſtituta impreſſorum ty
pis excudenda tradidi, ut per numeroſas cartas propagata ſint diuturniora quā abolere poſſit ueſtutas. De
di hoc uerſibus, quos ille in meam laudem compoſitos ædidit, dedi amicitiæ noſtræ multis ultro citroq; of
ficijs confirmatæ, dedi publicæ utilitati, quæ ex iſtorum operum lectione proueniet.

Prooemium.

CLARISSIMO

PRINCIPI CAROLO REGI CATHOLICO. PETRVS MARTYR EIVS SENATOR.

SERVAVIT DIVINA PROVIDENTIA EX QVO FAbricare uniuerſum cõſtituit, immẽſæ uaſtitatis occidẽtalis Oceani agnitionẽ ad noſtra uſq; tempora, in quibus tibi, potentiſſime Rex, maternorum auorũ fœlicibus auſpicijs patefacta eſt. Eadem, neſcio quo urgẽte fato, ex natali patria Mediolano, mox ex urbe Roma, ubi ferè decẽnium egeram, ad Hiſpaniam me uidetur impuliſſe, ut hæc ego miranda nouaq; particulatim colligerem, quæ forte aliâs ĩ uoraces obliuionis fauces demerſa latuiſſent, hiſtoricis Hiſpanis egregijs quippe uiris de generalibus tantum harum rerum inuentis curam habentibus. In Hiſpaniam conceſſi, ꝙ inueni mihi rerum nouarum cupido nil præberet Italia, unde paſcere ingenium quirem. Granatenſi bello armatus interfui, per epiſtolas diarias quæ gerebantur Aſcanio Mariæ Sfortiæ Vicecomiti Cardinali Vicecãcellario roganti per literas ſignificabam. Fortuna eius ex benigna matre mutata in nouercam, ceſſi a ſcribẽdo. Purgata, ſtratis hoſtibus, Hiſpania, Mauroq; malo gramine extirpato, ne labentes annos ocio indecẽti contererem, in Italiam regredi meditabar. Amborum regis & reginæ catholicorum uita functorum, ſingularis erga me benignitas & ſimul ampla pollicita, poſt reditum præcipue à legatione mea Babilonica me detinuerunt. Fixiſſe tamen pedem haudquaquam pœnitet, tum quia nullibi terrarum hoc tẽpore æque præclaras res fieri intelligebam, tũ etiam, ꝙ ex Chriſtianorũ principũ diſſidijs ruere omnia in præceps, depopulari agros in uniuerſa ferè Italia, & humano ſanguine impinguari, atq; urbes hoſtiliter diripi, uirgines nuptaſq; cum bonis patrijs in prædam trahi, miſeros innocentes natos ac genitores intra proprios lares inermes etiã, & gratuito crudeliter trucidari, querulis clamoribus non audiebã modo, ſed pene ſentiebam. Nec enim affiniũ & propinquorũ meorum ſanguis ab ea fera ſæuitia immunis euaſit. Vacuum omni cura de rebus Oceaneis apoſtolici nuncij ſummi Pontificis Leonis Decimi nomine, uarij poſt eũ principes, ut infra dicemus, dormitantẽ excitarunt. Nunc ad te uenio, sereniſſime Rex, a quo parũper uagatus ſum. Quod uniuerſam tibi aui materni ſubdiderint Hiſpaniã angulo excepto: ꝙ pulchrã tibi, cũ feracibus noſtri maris inſulis, Parthenopem reliquerint, magnum quidem, & ea nos per annales annotauimus, in quibus per epiſtolaria epitomata, uiuentium omniũ principum noſtræ tempeſtatis uniuerſa geſta collegimus. Sed pace maiorũ dictum uelim, quicquid ab initio mundi geſtũ ſcriptũq; reperio, meo iudicio parũ eſt, ſi penſitauerimus, quas tibi Rex potẽtiſſime nouas terras, quæ noua maria, quã uarias nationes & linguas, q̃les aurifodinas, quæ margaritarũ uiuaria, prouentibus alijs omiſſis, tibi pararũt: q̃ qualia q̃ntaq; ſint tres hæ nr̃æ decades patefaciẽt. Veni ergo ueni, Rex electe, à ſuperis ad nondũ ab hominibus intellectũ rerũ aliquod culmẽ, ueni & propera, æqnoctialẽ tibi circulũ latẽtẽ hactenus, & furentẽ atq; ardore ſolis aduſtã antiquorum opinione zonã, paucis exceptis, tibi paratã habem9, populis refertiſſimam, amœnam, uberem, fortunatiſſimã, auro & candentibus margaritis coronatas mille inſulas, & uno putato cõtinẽti tres Europas offeremus, ueni nouũ orbem amplexurus, nec tui nos deſiderio ulterius macerato. Hinc hinc tenelle Rex clariſſime inſtrumenta quibus totus tibi pareat orbis, comparabuntur. Valeat fœliciter tua maieſtas, cuius guſtui ſi ſapidas fore culturæ noſtræ ſationes ĩtellexerimus, uberiorem indies illarum copiam plenis caniſtris porrigemus. Qui ſim libellorũ indices aperient. ex Mantua Carpentana uulgo Madrid pridie Kalendas Octobris, Milleſimo Quingẽteſimo Decimo ſexto.

PETRI MARTYRIS
ANGLI MEDIOLANENSIS CONSILIARII REGII PROTHONO. APOSTOLICI OCEANEA DECAS PRIMA AD ASCANIVM SFORTIAM VICECOMITEM CARDINALEM VICECANCELLARIVM.

SOlebat grata vetuſtas pro diis habere vi
ros, quorū induſtria et animi magnitudine ignotæ maioribus eo
rum terræ panderētur. Nobis autem qui deū habemus vnicū ſub
triplici perſona quem colamus, reſtat vt huiuſcemodi genus homi
num ſi non coluerimus, admiremur tamen. Reges vero obſerue-
mus quorum ductu & auſpiciis datum eſt illis cogitata perficere,
vtroſq; etiam extollamus & pro viribus illuſtremus iuremerito.
Quare de inſulis maris occidui nuper repertis, & rei autoribꝰ quid
referatur habeto. Hoc ſiquidē tuis literis vehementer cupere oſtendis, ab ipſius ergo ini-
tio rei, ne ſim cuiquā iniurius, exordiri eſt animus. Criſtophorus Colonus Ligur vir, Fer
nādo & Heliſabethæ Regibus Catholicis propoſuit & ſuaſit ſe ab occidente nr̄o finitimas
Indiæ inſulas inuēturū, ſi nauigiis & rebꝰ ad nauigationē attinētibꝰ inſtruerent, a quibꝰ aū
geri Chriſtiana religio, & margaritarū aromatūq; & auri inopinata copia haberi facile poſ
ſet. Inſtāti ex regio fiſco deſtinata ſunt tria nauigia, vnū onerariū, alia duo mercatoria leuia,
q̄ ab Hiſpanis carauelæ vocātur. His habitis, ab Hiſpanis littoribꝰ circiter Kal. Septēbris
anni ſecūdi & nonageſimi ſupra quadrigenteſimū & milleſimū a nr̄a ſalute iter inſtitutū cū
viris Hiſpanis circiter .ccxx, Colonꝰ cœpit. A Gadibꝰ, ī alto oceano Fortunatę, vt multi pu
tant, inſulæ, q̄ ab Hiſpanis Canariæ nūcupātur iam pridē repte, diſtant millia paſſuū mille
& ducēta, ſecūdū eorū rationē, dicunt em̄ diſtare tercentū leucas, ſingulas autē leucas nauiga
tionis periti, quatuor millia paſſuū cōtinere ſuis cōputationibꝰ aiūt, fortunatas inſulas ob
cœli tēperiē appellauit antiquitas. Neq; em̄ grauis vrget inæſtas hyems, neq; atrox æſtas, — For. abundat ingſtas
eo qd̄ extra omne clima Europæ ad meridiē ſitæ ſint. Sūt tamē qui eas velint eſſe fortunatas,
quas capitis viridis inſulas Portugalēſes appellant, eas puto Heſperidas eſſe Meduſeas. Ca-
narias ad hęc vſq; tēpora, hominibꝰ nudis & ſine vlla religione degētibꝰ, habitatas. Colonꝰ
aquādi & reficiēdarū nauiū gratia, priuſquā ſe tā duro labori crederet, adiuit. Nō inſuaue fu
turū arbitror, quādoquidē in Canarias incidimꝰ, ſi ex ignotis quomodo notæ, ſi ex incul-
tis quomō cultæ ſint effectæ, narrauerimꝰ. Lōga nāq; annorū curricula incognitas iā obli
uioni tradiderant. Hæ inſulæ ſeptē Canariæ dictæ, anno circiter milleſimo .cccc. v. a Gallo
nomine Bethancor, ex conceſſione reginæ Catherinæ regis Ioānis filii ſui dum infans eſ-
ſet tutricis, repertæ forte fortuna fuerunt. Pedē ibi fixit per aliquot annos Bethancor, du-
aſq; ex illis occupauit ac redegit in cultū, Lancelotū & Fortē venturam. Eo mortuo, hęres
eius Hiſpanis viris precio inſulā vtrāq; præbuit. Fernādus dehinc Peraria & vxor eius, Fer
ream & Gomerā inuaſerunt, noſtris tēporibus tres reliquas, Canariā magnā ſcilicet Petrus
de Vera nobilis Xericii ciuis, & Michael de Moxica. Palmā autē & Teneriphem Alfonſus
Lugo, ſed impenſa regia, Gomeria deinde ac Ferrea nō cū magno labore ſubditę ſunt. Sed
Alfonſus Lugo duriuſcule rem perfecit, gens enim illa nuda, ſilueſtris, ſaxis & fuſtibꝰ bella
gerens, ſemel eius exercitum fugauit, trucidauitq; circiter quadringentos, tandem eos de
uicit. Ita Canariæ omnes ad Caſtellanam additæ ſunt potentiam. Ab his igitur inſulis Co
lonus Occidentem ſolem ſemper ſequutus, licet in leuam pauliſper, tres & triginta con-
tinuos dies cœlo tantum & aqua contentus nauigauit. Hiſpani comites murmurare pri-
mum tacite cœperunt. Mox apertis conuiciis vrgere, de perimendo cogitare demum vel
in mare proiiciendo conſulebatur. Se deceptos fuiſſe ab homine Ligure, in præceps tra-
hi qua nunquā redire licebit. Poſt trigeſimum iam diē furore perciti proclamabant vt re-

ducerentur, ne vlterius procederet ſtimulabant hominem, ipſe vero blandis modo verbis, ampla ſpe modo, diem ex die protrahens, iratos mulcebat, depaſcebat. Proditione quoq; taxandos eſſe a regibus, ſi aduerſi quicquam in eum molirentur, ſi parere recuſarent prædicabat. Optatum tandem terræ proſpectum læti ſuſcipiunt. Patefecit nauigatione hac prima ſex tantum inſulas, atq; ex iis duas inauditæ magnitudinis, quarũ alteram Hiſpaniolam, Ioannam alteram vocauit, ſed Ioannam eſſe inſulam non pro certo habuit. Illarum quarundam littora cum abraderent, cantantem inter condenſa nemora Philomenam menſe Nouembri audierunt. Dulcium aquarum ingentia flumina, natiuos portus magnarum claſſium capaces adinuenit.

De inſula Ioãna.

Ioannæ littora iam bens ad Occidentem a Septẽtrione recto latere non multo minus octingentis millibus paſſuum percurrit: aiunt enim centum & octoginta leucas, continentem arbitratus, quod neq; terminus, neq; termini vllius ſignum in inſula, quantum oculis proſpectus inſeruiebat, appareret, retrocedere inſtituit. Redire etiam illum pelagi tumores coegerunt, nam Ioannæ littora per varios inflexus tantum iam ad Septentrionem ſe vertebant & curuabantur, quod Boreales flatus naues acrius infeſtarent, quoniam hyems vigebat. Ad Orientem igitur proras vertens Ophyram inſulam ſeſe reperiſſe refert, ſed coſmographorum tractu diligenter conſiderato, Antiliæ inſulæ ſunt illæ & adiacentes aliæ, hanc Hiſpaniolam appellauit,

De inſula Hiſpaniola

in cuius Septentrionali latere tentare locorum naturam cupiens terræ appropinquabat, cum in planam quandam & cæcam rupem aquis coopertam carina grandioris nauis incidens aperitur, & perſtat. Saxi latentis planicies fuit illis ne ſubmergerentur adiumento, cum reliquis igitur duabus properantes viros omnes incolumes educunt. Ibi primum ad terram egreſſi homines indigenas viderunt, qui veniẽtẽ inauditam gentẽ conſpicati facto agmine in condenſa nemora omnes veluti a canibus Gallicis timidi lepores ſeſe fugientes recipiunt. Noſtri multitudinem inſequuti mulierem tantum capiunt, hanc cum ad naues perduxiſſent noſtris cibis, & vino bene ſaturatam atq; ornatam veſtibus, (nam ea gens omnis

Nuda oĩs gens hęc.

vtriuſq; ſexus nuda penitus vitam ducit natura contenta) ſolutam reliquerunt. Quam primum ad ſuos mulier conceſſit, ſciebat enim illa quo fugientes diuerterent, oſtendiſſetq; mirum eſſe noſtrorum ornatum & liberalitatem, omnes ad littora certatim concurrunt, gentem eſſe miſſam e cœlo autumant. Aurum cuius erat apud illos aliqua copia ad naues natando portant, pro fruſto aut paropſidis fictilis, aut vitrei crateris aurum commutabant. Si ligulam, ſi tintinabulum, ſi ſpeculi fragmentum, ſi quicquam aliud ſimile noſtri impartiebantur, tantum auri quantum petere libebat, aut vnuſquiſq; eorum aſſequebatur, exhibebant. Cum iam res ipſa ad familiare commercium deueniſſet, & gentium mores noſtri perquirerent, Reges habere gentem illam per ſigna, & coniecturas cognouerunt. E nauibus deſcendentes noſtri a Rege, & reliquis indigenis honorifice recipiuntur.

Gens docilis.

Noſtris omnibus quibus poterant, & ſciebant modis aſſurgebant. Sole ad occaſum vergente noſtris, dato ſalutationis angelicæ ſigno, genua Chriſtiano ritu flectentibus, itidem illi faciebant. Crucem quocunq; modo Chriſtianos colere conſpicerent adorabant. Ex naui quam ſaxo illiſam diximus, noſtros homines & quicquid in ea vehebatur, ita celeriter atq; animo læto gens illa in terram ſuis linthribus quas Canóas vocant, eduxerũt: quod affines affinibus apud nos nulli maiore miſericordia tacti ſuccurrant. Canóas autem illas ex ſolo cauato acutiſſimis lapidibus ligno, longas ſed anguſtas conſtruunt, monóxyla propterea eſſe dicemus. Octoginta remigum capaces plæraſq; ſe vidiſſe multi affirmant. Vſus ferri apud eos nullus inuenitur. Propterea quomodo ſiue domos quas mira arte laboratas videbant, ſiue alia quæcunq; ad eorum vſum pertinentia fabricarent, maxima noſtros detinuit admiratio, ſed ex fluuialibus quibuſdam duriſſimis lapidibus præacutis omnia apud illos diduci certum eſt. Eſſe non longe ab illis inſulis quorundam ferorum hominum inſulas, qui carnibus humanis veſcantur, fama didicere, id eſſe cauſæ quod ita trepidi

Canibales.

aduentantes noſtros confugerent, poſtea retulerunt, Canibáles arbitrati. ſic truculentos illos ſiue Caribes vocant. Horũ obſcœnorũ inſulas itinere fere in medio ad has inſulas ad meridiẽ reliquere. Suas inſulas ii mites a Canibálibus nõ aliter incurſionib⁹ crebris vexari ꝑpetuo ad prædã cõquerũtur, atq; per nemora venatores ꝑ vim & per inſidias feras inſectãtur. Quos pueros capiunt vt nos pullos gallinaceos, aut porcos quos ad obſonia volum⁹ pinguiores & teneriores educare, caſtrãt, grãdiores, & pingues effectos comedũt, ętate autẽ iam matura cũ ad eorũ manus perueniunt, perẽptos partiuntur, inteſtina & extrẽmas mẽbro-

rum partes recentes epulantur, membra ſale condita, vt nos pernas ſuillas in tempora ſer=
uant. Mulieres comedere apud eos nephas eſt & obſcœnū, ſi vero quas aſſequūtur iuuenes
ad ſobolem procreandā, non aliter atq; nos gallinas, oues, iuuencas, & cætera animalia cu=
rant & cuſtodiunt, vetulas ad obſequia præſtanda pro ſeruis habent. Inſularum quas no=
ſtras iam poſſumus appellare tam viri quā fœminę cum Canibáles aduentare pręſentiunt,
aliam quā fuga ſalutem nullā inueniunt. Sagittis arundineis præacutis licet vtantur, ad Ca=
nibalium tamen vim & furores reprimendos parū prodeſſe comperere, decem enim Cani
báles centū ex aliis facile ſi concurrant, ſuperaturos omnes indigenæ fatentur. Quid vtraq;
gens præter cœlum atq; eius lumina adoret, non ſatis exploratum habuerunt. De reliquis
inſularium moribus breuitas temporis atq; interpretum inopia plura noſcere non permi
ſerunt. Radicibus ii mites noſtris napis & magnitudine & forma, ſed guſtu dulci, caſtaneæ
teneræ adhuc ſimilibus ad cibum vtūtur. Has Ages vocant ipſi. Eſt & aliud radicis genus,
quā Iuccam appellant, ex hac & panem conficiunt. Agibus vero magis aſſis aut elixis vtū
tur quā ad vſum conficiendi panis. Iuccam vero ſectam & compreſſam, ſuccoſa namq; eſt,
pinſunt, & in placentas coquūt. Sed mirum hoc, aconito lœthaliorem eſſe aiunt Iuccæ ſuc=
cum, qui epotus illico perimit, panem autem ex eius maſſa ſapidū & ſalubrem eſſe omnes
experti ſunt. Panem & ex frumento quodā panico, cuius eſt apud Inſubres & Granatenſes
Hiſpanos maxima copia, non magno diſcrimine conficiunt. Eſt huius panicula longior
ſpitama in acutum tendens, lacerti fere craſſitudine. Grana miro ordine a natura cō fixa. For
ma & corpore piſum legumen æmulātur. Albent acerba, vbi matueurrunt nigerrima ef=
ficiuntur, fracta candore niuē exuperant. Maiziū id frumenti genus appellant. Et eſt apud
eos aurum alicuius æſtimationis, nam auricularū torulis & narib9 perforatis inſertum in
tenuiſſimas diductum laminas ferunt. Cum tamen neq; ad eos cōmeare mercatores, nec
ipſos alia littora noſcere præter ſua noſtri didiciſſent, quærere ab eis per ſigna cœperunt, vn
de ſibi id aurum compararent, quantum ſignis colligere licuit ex fluuiorum arenis ab altis
montibus collabentibus id, neq; magno labore lectum. In pillulas priuſquā diduceretur,
in laminas aſtringebant: non tamen in ea inſulæ parte quam rex ille tenebat, quod poſtea
patuit experimento, nam cum inde iam diſceſſiſſent forte in flumen inciderunt cuius are=
nam multo auro mixtam eſſe cum in terram aquandi & piſcandi gratia exiliſſent, perpen=
derunt. Nullum animal quadrupes ſe vidiſſe dicunt, præterquā tria genera cuniculorum.
Serpentes inſulæ nutriunt, ſed minime noxios. Anſeres ſilueſtres, turtures, anates noſtris
grandiores & cigneo candore, capite purpureo, repererunt Pſittacos, quorum alii virides
erant, alii flaui toto corpore, alii ſimiles Indicis torquati minio, vti Plinius ait, quadraginta
tulerunt, ſed coloribus viuaciſſimis & lætis maximopere. Alas habent verſicolores: viridi
bus enim & flauis pennis quaſdam habent ceruleas & purpureas mixtas, quæ varietas pa
rit delectationem. Hæc volui de Pſittacis illuſtriſſime Princeps recitaſſe, quoniam quāuis
huius Chriſtophori Coloni opinio magnitudini ſpheræ & opinioni veterū de ſubnauiga
bili orbe videatur aduerſari, Pſittaci tamen inde aſportati atq; alia multa vel propinquita=
te, vel natura ſolum Indicum has inſulas ſapere indicant. Cum præcipue Ariſtoteles circa
finem libri de cœlo & mundo, Seneca & alii non ignari coſmographiæ ab Hiſpania, Indi
ca littora per Occidentem non longo maris tractu diſtare atteſtentur. Maſticis, aloes, goſam
pii, atq; aliarum huiuſcemodi rerum copiam ſuapte natura tellus illa producit, ex arbori=
bus, veluti apud Seres, vellera colligūtur. Grana quędam rugoſa diuerſorū colorum cauca
ſeo pipere acutiora, ramalia etiam ex cōciſis arboribus cynamomi forma, guſtu autem &
odore acrem ſingiuerim & medulla & ſuperiore libro imitantia tulerunt. His igitur inuen
tæ nouæ telluris & inauditi alterius terrarum orbis ſignis contentus, proſpero reditu flan=
tibus Zephyris, propter ver propinquū redire conſtituit. octo & triginta viros apud eum
Regem de quo ſupra memorauimus reliquit, qui locorum & temporum naturam donec
ipſe reuerteretur, inquirerent. Is rex ab incolis dicebatur Guaccanarillus, cum quo icto
ſingularis amicitiæ fœdere, de vita & ſalute ac tutela eorum, quos ibi relinquebat, quibus
potuit modis, egit. Miſericordia contactus rex erga noſtros, quod alienis terris desereren=
tur, lachrymas effudiſſe viſus eſt, atq; omnem opem pollicitus. Sic alter alterum complexi
ad Hiſpaniam Colonus rediturus, vela dari imperat, ſecum decem viros ex illis abduxit, a
quibus poſſe omnium illarum inſularum linguā noſtris literis latinis ſine vllo diſcrimine
ſcribi compertum eſt. Vocant enim cœlum turei. Domum bóa. Aurum cáuni. virum bo=

Quid comedāt inſulares.

Ex fluuijs aurū legūt.

Guaccanarillus rex.

num tayno.nihil mayani. Reliquaue omnia vocabula nō minus liquide proferūt atq; nos, latina noſtra.Hęc habes quæ de prima eius nauigatione memoratu digna exiſtimauerim. Rex autem & regina quorum omnes cogitatus vel dormientium in religionis noſtræ augmento ſunt ſiti, ſperantes ad Chriſti legē tot nationes & ſimplices gentes facile trahi poſſe iis auditis,commouentur.Colonū aduenientem honorifice,vti pro talibus auſis merebatur tractant.Sedere illū coram ſe publice(quod eſt maximū apud reges Hiſpanos amoris & gratitudinis ſupremi obſequii ſignum)fecerunt.Prefectum marinum vocari deinceps Colonū imperant.Is Almirantus colonus apud Hiſpanos nuncupatur.Fratrē etiā ipſius Bartholomæum Colonum rei marinæ, & ipſum peritum prefecturæ inſulæ Hiſpaniolæ titulo ornarunt. Hunc magiſtratum vulgo Adelantatum appellant. Almirantum igitur & Adelātatum ac nauigiorum præſentia nomina ,cætera etiam huiuſcemodi data opera,ſuis aliquando vulgaribus appellabo nominibus,quo apertius intelligar.Nunc ad inſtitutum redeamus.Ex inſulis vti in initio Colonus ipſe iam prefectus marinus pollicebatur,maxima eorum,quæ mortales omnes totis viribus ſequimur commoda prouentura,creditum eſt.Duabus igitur his cauſis commoti ſanctiſſimi hi duo conſortes.xvii.ad ſecundam expeditionem nauigia parari iubent.tria oneraria caueata magna.xii. id genus nauium quas dici apud Hiſpanos carauelas ſcripſimus ſine caueis. Eiuſdem generis duas aliquāto grandiores atq; ad ſuſtinendas caueas propter malorum magnitudinem,aptas.Huius claſſis parandę curam Ioanni Fonſecę viro genere nobili Decano Hiſpalenſi,ingenio atq; animo pollenti tradunt,vltra ducentos & mille armatos pedites illi imperāt conduci,inter quos omnium mechanicarum artium fabros & opifices innumeros ſtipendio accerſiri iubent, equites quoſdam cæteris armatis immiſcent,ad fœtus procreandos equas,oues,iuuēcas,& plura alia cum ſui generis maſculis , legumina,triticum , hordeum,& reliqua iis ſimillia non ſolum alimenti, verum etiam ſeminandi gratia prefectus apparat. Vites & aliarum noſtratium arboꝝ plantaria qbꝰ terra illa caret,ad eā importāt, nullas enī apud eas inſulas notas arbores inuenere pręter pinus, palmaſq; & eas altiſſimas ac mirę duriciei & proceritatis ac rectitudinis propter ſoli vbertatem,atq; etiam ignotos fructus alias plures procreantes.Terram aiunt eſſe terrarum omnium,quas ambiunt ſydera,vberrimā:inſtrumenta omnia fabrilia ac demum alia cuncta quæ ad nouam ciuitatem in alienis regionibus condendam faciunt , vnicuiq; artifici imperat.Ex fidis regiis clientibus plures hanc nauigationem, & rerum nouarum ſtudio & prefecti autoritate promoti,ſua ſponte agreſſi ſunt.Secundis igitur velis ſeptimo Kalendas Octobris anni tertii & nonageſimi ſupra quadringēteſimum & milleſimum a ſalute noſtra a Gadibꝰ mouit.Fortunatas in Kalendis Octobris tetigere ex fortunatis vltima ,dicitur ab Hiſpanis Ferrea , in qua nulla eſt alia potabilis aqua p̄terq; ex rore de arbore vnica in inſulæ ſupremo dorſo ſtillante aſſidue & in lacunam manufactam cadene.Ab hac inſula vela in altum Oceanum tertio idus eiuſdem cœpit protendere.Hæc nobis intra paucos dies ab eiꝰ diſceſſu renunciata fuerunt,quicquid ſuccedet,accipies. Vale fęlix.Ex Hiſpana curia Idus Nouembris.M.cccc.xciii.

Almirantū creant.

Parat ſecunda nauigatio.

Ioannes Fonſeca.

Caput ſecundum.

REPETIS Illuſtriſſime Princeps cupere te q̄ accidunt in Hiſpania de orbe nouo cognoſcere , placuiſſeq; tibi q̄ hactenꝰ de prima nauigatione ſcripſerim, inſinuaſti. Accipe q̄ ſucceſſerunt . Methymnacampi celebre oppidum eſt in Hiſpania reſpectu veſtri vlteriore, & in ea parte q̄ Caſtella vetus dicitur, a Gadibꝰ circiter q̄drigenta millia paſſuum diſtans. Ibi curia cōmorabatur cum circiter nono Kalendas Aprilis huius anni nonageſimi quarti curſores ad Regem & Reginam miſſi aduentaſſe duodecim ex inſulis nauigia,retulerunt.Gadeſq; proſpero reditu appulſas eſſe, ſed nihil aliud ſe velle Regi & Reginæ ductor ipſarum nauium per nuncios ſignificare oſtendit , præterq; præfectum marinum cum quinq; nauigiis & nongentis hominibꝰ veſtigandi cauſa in Hiſpaniola permāſiſſe. cætera ſe coram recitaturum ſcribit . Pridie igitur nonas Aprilis dux ipſe claſſis frater nutricis primogeniti regii a præfecto marino legatus aduenit, ab eo cæteriſq; ſimul fide dignis hominibꝰ , quæ mihi per ordinem interroganti fuerunt enarrata, vt tibi gratum faciam recenſebo, accepi etenim ego q̄ dederunt, quę autē dederunt cognoſcito. Tertio idꝰ

Octobris ex inſula Ferrea fortũatarum vltima ab Hiſpanis littoribus diſcedẽtes cum claſ=
ſe nauium ſeptemdecim ĩaltũ, vnum & viginti ęquos dies, priuſq; inſulam vllam atingeret
conſumpſerunt, ad leuam multo magis q̃ itinere primo Aquilonem ſecuti data opera ver
tere proras, propterea in Canibalium ſiue Caribiũ inſulas, de quibus fama tantum apud
noſtros erat noticia, inciderunt. Inſulam arboribus ita conſitam, ꝙ neq; vlnam quidẽ aut
nudi aut lapidei ſoli, conſpicere licuerit, primum viderunt. Hanc quoniam die domini= Reperit ca=
co ſors obtulerat, Dominicam placuit vocari, nulla ibi mora cõtracta ꝙ deſertam eſſe prę= nibales.
ſenſerunt, progrediuntur. His vno & viginti diebus octingentas & viginti leuquas ſeſe arbi
trati ſunt percurriſſe Adeo proſperi illos venti aquilones a pupi ſecuti ſunt. Poſt breue ſpa=
cium ęquoris, occurrerunt inſulę diuerſis arboribus, vimine, trunco, radicib⁹ & foliis, aro Mira inſulã.
maticos & ſuaues odores emittentibus refertæ, neq; homines neq; vlla ſe ibi animalia vidiſ
ſe præterq̃ inauditę magnitudinis lacertos referunt, qui in terram ſcrutandi gratia deſcen=
derant; Galánam hãc appellant, ex eius inſulę promõtorio quodam monte a longe viſo, di Galana in=
ſceſſere. a triginta millibus paſſuũ ab hoc monte fluuium deſcendẽtem magni fluuii lati= ſula.
tudinis ſignum proſpexiſſe viſi ſunt. hanc primam a Fortunatis terram habitatã inueniũt,
obſcoenorũ eſſe Canibálium de quibus fama prius acceperant, nũc experimento & his in=
terpretibus, quos primo itinere ad Hiſpaniam præfectus duxerat, cognouerunt. Inſulam
peragrantes innumeros ſed. xx. tantum aut. xxx. domorum ſingulos vicos inueniunt. Or=
dinem plateę, tuguriis in gyrum circa plateam conſtructis, ſeruant. Quandoquidem de il
llorum domibus in ſermonem incidimus, haud abſurdum mihi fore videbitur, ſi quales Quales
eas eſſe audiuerim enarrauero, ligneas omnes & ſphærali forma fabricatas eſſe aiunt. Ex ar= ſint domũ
boribus ſublicib⁹ altiſſimis terrę affixis circumferentiam primum domus conſtruũt. Ali eorum.
is poſtmodum ab interiore parte, curtis trabibus appoſitis, quę exteriores altas ne labãtur
ſuſtineant. Altarum cacumina intentorii caſtrenſis formam coniungunt, ita vt acuta culmi
na domus illę omnes habeant. Tegunt deinde palmarum & quarũdam aliarum ſimilium
arborum foliis contextis modo tutiſſimo a pluuia. A trabibus curtis poſtmodum ad tra=
bes interius deductis funibus Goſſampinis aut ex quibuſdam radicibus ſparto ſimilibus Vulgaris
contortis, lodices ex Goſſampino ſuperimponunt. Goſſipium namq; nutrit inſula ſuapte= gſipii nomi
natura, ſic lectis penſilibus ex rudi Goſſipio, quod Hiſpanum vulgus Algodonum, Italum na.
Bõbaſium appellant, vel ſtramine ſuperiniecto vtuntur. Atrium habent qđ vulgares aliæ
dom⁹ circumeunt, in quod omnes luſuri conueniunt. Domos vocant boíos media acuta,
duas ligneas ſtatuas, rudes tamen, ſingulis anguibus ipſis inhęrentibus eleuatis conſpicati
ſimulacra quæ colerent arbitrati ſunt: ſed ad decorem ibi poſita poſtmodum didicerunt, Simula
nam vti ſupra memorauimus, nihil adorare præter cœli numem creduntur, quãuis ex Go cra.
ſipio texto laruas, in pictorum lemurum quos ſe noctu videre prædicant ſimilitudinẽ, con
ficiant. Sed vnde digreſſi ſumus redeundũ eſt. aduentare noſtros incolæ ſentientes domib⁹
derelictis tam viri q̃ fœminæ profugerunt. Ex pueris & mulieribus captiuis quos ex aliis Fugiũt ca=
inſulis prędati fuerant vel obſequii vel epularum gratia ſeruatis ad noſtros circiter. xxx. cõ= nibales.
fugiunt. Domos ingreſſi habere vaſa fictilia omnis generis, fideliás, orcas, cantharos & alia
huiuſcemodi a noſtris non multũ diſſimilia: atq; in eorum coquinis elixas cum Pſittacis &
anſerinis carnib⁹ carnes humanas, & fixas verub⁹ alias aſſandas cõperere. Penetralia & do= Mẽbra hõ
morũ latibula quæritando tibiarũ & brachiorum humanorũ oſſa accuratiſſime apud om minũ in ve
nes ad cuſpides ſagittarum cõficiendas ſeruari cognitũ eſt, ex oſſibus enim illas ꝙ ferro ca rubus.
reant, fabrefaciunt. cætera oſſa exeſis carnibus proiiciunt, inuenere etiam caput nuper oc=
ciſi iuuenis trabi appenſum ſanguine adhuc madidum: quæſitando vero inſulam interne
ſeptem alia flumina præter id grandius quod eſſe Bæti vbi Cordubam lambit, noſtro aũt
Ticino latius aiunt deſcendere per inſulam, mira riparum amœnitate inuenerunt, hanc vo
cant Guadalupeam inſulam a montis Guadalupi ſimilitudine, vbi intemeratæ virginis mi Guadalu=
rabile colitur ſimulacrum, carucueriã incolæ apellant, eſt Caribium primaria habitatio. pea.
Tulerũt ab hac inſula ſeptem Pſittacos Phaſianis grandiores, qui ab aliis Pſittacis colore
longiſſime abſunt, habent enim totum corpus & ventre & tergo purpureum, ex longiori=
bus plumis illis ab humeris lena dependet ſuper purpureas breues, modo quo apud no=
ſtros ruricolas ſępe numero capones habere egoipſe animaduerti, alarum autem pennas
verſicolores tenent, ſunt enim earum glaucę alię, aliæ purpureę flauis immixtę. Pſittacorũ
non minor eſt in omnibus inſulis copia, q̃ apud nos paſſerculorum, aut aliarũ auiũ noſtra

tium, vti noſtri picas turdos & alia huiuſcemodi ad delitias nutriunt, ita illi quãuis eorum
nemora pſittacis plena ſunt, pſittacos educant, illos tamen deinde comedũt. Mulieres quas
ex captiuis ad noſtros conceſſiſſe ſupradictũ eſt, munuſculis donatas ad Canibáles addu=
cendos ire per ſigna præfectus imperat, nec enim illę vbi laterent ignorabant. Hæ apud vi
ros illa nocte commoratæ mane ſequẽti Canibálium plurimos ſpe munerũ commotos ad
ducunt. Hi, noſtris viſis, vel terrore vel ſcelerum conſcientia permoti, inter ſeſe exorto mur
mure, alter in alterum oculos flectentes, cuneo facto ex inſperato celerrime vt multitudo a=
uium concitati ad nemoroſas valles pedẽ referunt. Noſtris igitur, qui inſulam inquirendi
gratia aliquot dies pererrauerant, in vnum collectis ſine vllo Canibále, fractis eorũ linthri=
bus vniligneis pridie idus Nouembris ex Guadalupea anchoras eleuant. Viſendorum co
mitum qui primo itinere in Hiſpaniola veſtigandę telluris gratia ſuperiore anno relicti fue
rant deſiderio, præfectus permotus, a dextra leuaq; plures inſulas nauigãdo cotidie poſter
gabat. Apparuit a ſeptẽtrione grandis quędam inſula. Et qui prima nauigatione in Hiſpa=
niam vecti fuerant, & qui a Canibálibus redẽpti, vocari inſulam ab incolis Madanino affir
Amazones fo. cj.
marunt, quã ſolę mulieres inhabitant. Ad noſtrorum aures primo itinere de hac inſula fa=
ma deuenerat, ad eas haud ſecus Canibáles certis anni tẽporibꝰ concedere creditum eſt, atq;
ad Amazonas Leſbicas tranſfretaſſe Thraces retulit antiquitas, & eodẽ modo filios ad ge=
nitores mittere ablactatos, fœminas aũt apud ſe retinere. Has mulieres ſubterraneos gran=
des cuniculos habere aiunt, ad quos ſi alio ꝙ conſtituto tempore quiſq; ad eas proficiſcatur
confugiant. Vnde ſi aut per vim aut per inſidias tentare aditum ſequentes audeant, ſagittis ſe
ſe tueãtur, quas certiſſimas iacere creduntur. Hæc dant, hęc accipito. Ad hanc inſulam pro
pter Boream ab ea flantẽ non licuit peruenire. Vulturnum eni iam ſequebantur. Inter naui
gandũ a conſpectu Madanino ad quadraginta millia paſſuum non longe ab alia quam ve=
cti indigenę populoſiſſimam & rerum omnium victu neceſſariarum copia pollentem eſſe
aiebant, pręterlabuntur, quoniam altis montibus inſtructa eſſet Montem Serratum illam
vocant. Inter cætera quæ ab iis quos vehebant, tum verbis, tum ſignis colligere inter lo=
quendum potuerunt, iſſe Canibáles plærũq; venatum, veſcendorũ hominũ gratia ſupra
mille millia paſſuum a ſuis littoribus didicere. Altero die quandã aliam videt, cui ꝙ ſphęri
Sãcta Maria Rotunda.
ca eſſet, Sanctę Mariæ Rotundæ nomen indidit præfectus: ne morã traherent, aliã iterum
ſequenti ab iſto die quã ſancti Martini nomine placuit vocitari, prętermiſit. In tertium in=
Sãcti Martini inſula
de diem aliam, cuius diametrale latus ab oriente in occidentem centũ & quinquaginta mil=
lia paſſuum eſſe iudicarunt, extrinſecus cõſpexere. Eſſe has inſulas omnes miræ pulchritu
dinis & fertilitatis accipiunt. hanc vltimam Beatã Virginem Antiquã dixerunt, a qua plu=
Inſula ſanctę Marię Antiquę.
ribus aliis relictis ad quadraginta millia paſſuum cæteris omnibus grandior alia quædam
occurrit, quam Ay ay ab ĩdigenis vocitatam ſanctę Crucis nomine appellari voluerũt, an
Sãctę Crucis inſula.
choras e proris iacere pręfectus aquandi gratia in hac imperat. xxx. ibi viros in terrã deſcẽ=
dere naui qua ipſe vehebatur iubet, qui loca tentarent. ibi canes inuenere quattuor in litto=
re. Iuuenes ac fœminæ totidem ſtatim, protentis in ſupplicum modum lacertis, quaſi au=
xilium & a manu gentis nefandę libertatem expetentes, obuii noſtris efficiũtur, multo me=
liorem ſortem ſeſe conſecuturos quæcunq; illa foret exiſtimantes. Canibáles autem eodẽ
quo apud Guadalupeã modo ſe fugientes ad ſiluas receperunt. Biduũ ibi cõmorati, & ſtã=
tibus interea noſtris. xxx. viris in inſidiis, ecce venientem a longe Canoam e caueis ſpecu=
laribus conſpexere, qua octo viros cum totidem fœminis vectari aduertẽtes, dato ſigno Ca
noã noſtri adoriuntur. Appropinquantes noſtros viri ſimul & mulieres ſagittis mira celeri
tate & crudelibus ictibꝰ tranſfigere cœperunt, ita priuſq; ſeſe ſcutis contegere potuerint,
vnum ex noſtris qui Cantaber erat quędã ex mulieribus peremerit. atq; alium illa eadẽ alia
ſagitta acri vulnere tranſegerit. Venenatas ſagittas medicamenti quodam genere illinitas
eſſe aduerterunt, acie ipſarum circũciſa qua medicamẽ ne diſcurreret, retineretur. Erat inter
eos fœmina quędam cui vti per coniecturas percipere fas erat, cęteri obtemperabãt, atq; ve
luti Reginę aſſurgebãt. Hãc filiꝰ iuuenis toruꝰ, robuſtꝰ, ferociſſimi ĩtuitꝰ, leoninæ faciei, co
mitabatur. Noſtri ergo ne grauius malũ a longe vulnerati perferrẽt multo ſatius eſſe manũ
cõſerere ducentes: remis agitata noſtra nauicula qua vehebãtur Canoã impetu maximo in
uertũt. ea in profundum miſſa, neq; pigrius neq; rarius natando tam viri ꝙ fœminę ſpicula
in noſtros dirigebãt. Ad ſaxum quoddam aqua coopertum recepti ſtrenue dimicãtes tãdem
capiũtur, vno interempto & Reginæ filio duobus vulneribus confoſſo. in præfecti nauim

adducti non magis feritatē ac vultꝰ atrocitatem deponebant ꝙ Lybici leones cum ſeſe in
vincula detruſos eſſe præſentiunt. Hos nullus eſt qui videat quin ſcalpi ſibi horrore quodā
præcordia fateatur, adeo atrox tartareuſq; eſt illis a natura, & immanitate inſitus proſpectꝰ.
A me ipſo & reliquis qui vna mecum plærūq; ad illos intuēdos Methimane confluxerunt
coniecturam facio, ad iter redeo. In dies magis atq; magis procedentes iam vltra quinq; &
quingenta millia paſſuū ad Aphricum priꝰ, deinde ad Fauoniū, poſtea ad Argeſtē ꝓcederāt
cum pelagi quandā vaſtitatē immenſam in inſulis innumeris & miris modis inter ſe diffe-
rentibus paſſim contextam intrarunt. Harum alias nemoroſas atq; herbidas & amoenas, a- Variorum
lias ſiccas & ſteriles ac lapidoſas, altiſſimorū mōtium ſaxeorum tranſeundo videbant. Qua colorū inſu
rum aliȩ purpureos in nudis ſaxis colores, aliæ violaceos, aliæ candidiſſimos oſtendebant. la.
metallis & gemmis eſſe conditas non deſunt qui exiſtimēt, ſed ne illic naues firmarēt & ob-
ſtitit maris intemperies & frequentiæ inſularum metꝰ, ne forte naues maiores ſaxo aliquo
illiderentur. In aliud igitur tempus harum inſularum veſtigatione dilata, quas ob multi-
tudinem & confuſam intermixtionem numerare non licuit, iter ſuum proſequuntur, ſex
tamen & quadraginta cū leuioribus quibuſdā nauigiis quibus non magno opus erat fun
do, interſecuerunt maioribus nauibus ab alto ſcopulorum metu iter peragentibus. Archi
pelagus contexturam hanc inſularum vocauere. Ab hoc tractu procedentes itinere in me-
dio iacet inſula dicta ab indigenis Burichena. hanc ſancti Ioānis Inſulam appellauit. inde ſe
ſe plures ex iis qui a Cānibalibus liberati fuerāt oriundos aiebāt, populoſiſſimam, cultā,
portuoſam, nemoroſamq; eſſe inſulā fatebantur, eiuſq; incolas ſumma cū Cānibalibus
odia atq; inimicicias ſemper exercuiſſe. Non habent ipſi nauigia quibus a ſuis finibus ad
littora Cānibalium poſſint tranſfretare, ſed ſi Cānibales eorum terras prædæ gratia incur
ſionibus infeſtantes profligauerint, vt interdum contingit ꝙ belli euentus ſint incerti, vi-
ces reddunt eaſdem, alterum enim ante oculos alterius ſecant, aſſant, & rabioſis dentibus la
cerant & vorant. Hæc omnia per interpretes indigenas vectos in Hiſpaniam primo itinere
diſcebant. Hanc inſulam ne moram traherent, prætermiſere. Attamen in eiꝰ vltimo ad oc
cidentem angulo aquandi ſolum gratia pauci in terram deſcendere, vbi more gentis eius
domum inuenere magnam & conſpicuā, quam vulgares aliæ. xii. ſed deſertæ circuibant.
An ꝙ pro anni temporibus nūc ad montana, ratione caloris, nunc ad planicies quando fri
geſcit aer tranſmigrent, an Cānibalium timore domos penitus dereliquerint non plane cō
ſtitit. Regem habet vnicum vniuerſa inſula, cui imperanti mira parent reuerentia. Circiter
ducenta millia paſſuum huius inſulæ meridionale latꝰ quod abraſerant protēditur. In ma-
re noctu duæ mulieres & vnus adoleſcens ex liberatis a Cānibalibus tranſilientes ſeſe natā
do ad natale ſolum receperunt. Cum reliquis deinde optatam Hiſpaniolam a prima inſula
Cānibalium quingētas lequas diſtantem intra paucos dies attingunt, ſed infœlici euentu,
ꝙ omnes ſocios ibi relictos interemptos repererint. Eſt in huius inſulȩ Hiſpaniolȩ initio re
regio Xamanā ab incolis nūcupata. Ab ea ad Hiſpaniam prima nauigatione prȩfectus re
diturus cum decem illis indigenis quos ſupra memorauimus, vela tetendit, e quibus tres tā
tummodo ſuperſtites erant, reliquis, contraria terrarum aeris & ciborum mutatione defun
ctis. De tribus, cum primū Santheremus Xamanæ latus ab eo ſic appellatū attigit, vnum
ſolui iubet. Alii duo noctu ſeſe in mare furtim deiiciunt, natando profugiūt. Id præfectus
octo & triginta hominum quos ſuperiore anno paulo interius in inſula reliquerat miſeran
dæ necis ignarus, non multum ægre tulit, interpretes ſibi nō defuturos exiſtimās, quā ob
cauſam hos magnifaciebat. Vlterius aduectis noſtris parumper, Canōa oblōga multorum
remigum occurrit. In ea frater Guaccanarilli eius regis quem ſibi aſtricto fœdere diſcedēs Guaccana-
ab inſula deuinctū amicicia præfectꝰ reliq̄rat, cui etiā noſtros maximopere cōmendauerat, rilli frater
vno tantum comitatus vehebatur. Is ad præfectum duas imagines aureas nomine fratris ad p̄fectum.
dono ferens, de noſtrorum morte vti poſtea per rei euentum cognitū eſt, ſuo idiomate egit.
ſed quoniā interpretes defuerant, eius colloquia nō perpenderūt. Cum autē ad caſtellum
ligneum & caſas quas ſibi aggere circumducto noſtri conſtruxerāt perueniſſent, omnia in
cinerem verſa & ſilere omnia cognouerunt. Ea res prȩfectum marinū cæteroſq; viros gra-
ues deturbauit. Viuere tamen aliquem & ſi male coniectarent exiſtimantes, tormēta & ba-
liſtas igni ſuppoſito vna omnes exonerant, vt grauibus tonitruis littoribus & altis monti-
bus late concuſſis ſi qui inter homines aut inter ferarum latebras forte metu perculſi degāt
aduentaſſe noſtros per hȩc ſigna perſentirent. Id incaſſum: viuebat enim nullus. A prȩfecto

poſt hæc miſſi ad regem Guaccanarillum nuncii hæc dicta, quantũ potuere percipere, retulerũt. Eſſe in ea inſula maiores ſe reges, ꝙ miræ ſint magnitudinis, plures ait. Horũ duos

Internicies triginta virorum.

maximis copiis, ſuo more comparatis, fama nouæ gentis cõmotos aduentaſſe, belloq; victos nr̃os omnes trucidaſſe, repagula caſaſq; ſimul & eorũ ſuppellectilia cõbuſſiſſe: & ſe ꝙ noſtris eſſe auxilio conatus fuerit, ab eiſdẽ fuiſſe ſagitta vulneratũ, crus vitta goſſampina ligatum oſtendens, rettulit: propterea nõ iuiſſe ad pręfectum, quod maximopere cupiebat. Varios ibi eſſe reges, hoſq; illis atq; illos his potentiores inueniunt, vti fabuloſum legimus Aeneam in varios diuiſum reperiſſe Latiũ, Latinũ puta Mezentiũq; ac Turnum & Tarchõtem, qui anguſtis limitibꝰ diſcriminabantur, & huiuſcemodi reliqua per tyrannos diſpartita. Sed Hiſpaniolos noſtros inſulares illis beatiores eſſe ſentio, modo religionẽ imbuant, quia nudi ſine ponderibus, ſine mẽſura, ſine mortifera deniq; pecunia, aurea ętate viuentes, ſine legibus, ſine calũnioſis iudicibus, ſine libris, natura cõtenti vitam agunt, de futuro minime ſoliciti. Ambitione & iſti tamen imperii cauſa torquentur & ſe inuicem bellis conficiunt, qua peſte auream ætatem haudquaq; credimus vixiſſe immunẽ. Quin & eo tẽpore cede non cedam inter mortales pererrauerit. Ad rẽ, a qua digreſſi ſumus, redeamꝰ. Altero die miſſus a præfecto Melchiórius quidam Hiſpalenſis vir apud Põtificem ſummũ pro Rege & Regina functus oratoris officio, quo anno Malaca venit in eorũ poteſtatem, neq; vulnꝰ neq; vulneris vllius cicatricem vitta ſublata ſe vidiſſe retulit. Lecto illum, tamen aduerſa valetudine ſimulata iacentem reperit, cuius cubiculo ſeptem cõcubinarum pellicũ lectuli adhærerent, vnde peremptos eius conſilio noſtros ſuſpicari cœpit. Re tamen diſſimulata cũ Guaccanarillo egit Melchiórius, vt poſtero die ad viſendum præfectum ſeſe ad naues conferret. Naues igitur, vti pactus fuerat, ingreſſus, noſtris ſalutatis, atq; auro donatis primoribus, ad mulieres a Cãnibálibus ereptas conuerſus, in vnam quã Catherinam noſtri vocabant, oculos ſemifractos coniicere viſus eam blande allocutus eſt, atq; ſic vrbaniter ac lepide a præfecto veniam petens aſpectu equorũ & aliarum rerum illis incognitarum admiratus diſceſſit. Fuere qui præfecto conſulerent Guaccanarillum detinendum fore, vti, ſi eius conſilio noſtros peremptos fuiſſe comperirent, pœnas daret. Sed irritãdi animos indigenarum non eſſe tempus præfectus ratus eũ dimiſit. Poſtridie eius diei Regis frater ad naues ſe conferens, vel ſuo, vel fratris nomine mulieres ſeduxit. nã ſequenti nocte intempeſta Catherina ipſa vt ſeſe & quaſcumq; poſſet in libertatem vendicaret, aut regis & fratris eiꝰ pollicitationibꝰ ſubornata, multo maiꝰ facinus aggreſſa eſt, ꝗ̃ Cloelia Romana quę Tiberim ruptis vinculis, Porſenę imperium fugiens, cũ reliquis obſidibus virginibꝰ enatauit. Illa enim fluuium equo, hęc cum ſeptẽ aliis mulieribus ſuiſmet lacertis cõfiſa circiter tria millia paſſuum, atq; etiam maris non bene tranquilli traiecit, tantum enim a littore claſſis omnium opinione diſtabat. Illas inſecuti cymbis leuioribus noſtri eodem lumine, quo in littore viſo mulieres regebantur, duce, tres aſſecuti ſunt. Catherinam cum quattuor reliquis ad Guaccanarillum euaſiſſe creditum eſt. Nam vbi eluxit miſſi a præfecto nuncii, aufugiſſe cum omni ſupellectile Guaccanarillũ ſimul & fœminas ipſas cognouerunt. Id non iniuria fuiſſe noſtros eius conſenſu interemptos ſuſpitionem adauxit. Hunc deinde Melchiorius, de quo ſupra, tribꝰ armatis centuriis acceptis, quęritans, centuriam centum virorũ numerum appello, licet me non lateat conſtare centuriam ex viris centum viginti octo, quindecimq; decuriam, in fauces quaſdam retortas utrinq; collibus erectis munitas incidit, fluuii alicuius grande oſtium arbitratus, portum ibi valde commodum ac tutum adinuenit.

Mulieris audacia mira.

Portum Regalem propterea nominandum cenſuerunt, falcatum eius ingreſſum atq; adeo in arcum diſpoſitum ferunt, ꝙ ſiue in leuam ſiue in dextram introductas naues flectant, vnde donec ad oſtium reuertantur ingreſſi fuerint non facile dignoſci poſſit, quamuis tribꝰ ſimul paribus proris onerariæ naues procedere valeant. Hinc atq; inde ſublati colles littorũ loco venientes frangunt ventos. In eius medio ſinu promontorium nemoroſum pſittacis atq; aliarum volucrum ibi nidificantium multis generibus ſuauiſſimeq; concinentium erigitur. Duo in portum hunc flumina non mediocria defluere cognouerunt. dum inter vtrũq; terram explorant, altam a lõge domum vident. Ibi latere Guaccanarillum rati accedunt, Adeuntibus noſtris vir quidam fronte rugoſa & elato ſupercilio centum hominibꝰ comitatus efficitur obuius, arcu ſagittis & lanceis præacutis ſudalibus omnes armati minãtibus ſimiles accurrũt. Se Ta'inos ideſt nobiles eſſe non Canibáles inclamitant. Signo pacis a noſtris dato, arma ſimul & feritatem illam depoſuere, & ſingulis accipitreis titinnabu-

Iis acceptis, ſtatim cum noſtris adeo ſtrictam amicitiam iniere, vt in noſtrorum poteſtatem ſeſe ſine vlla mora in naues ex altis fluuii ripis demiſerint: & ſuis poſtea muneribus noſtros donauerint. Domum illam, qui eam dimenſi ſunt, duorum & triginta magnorum paſſuū a circumferentia ad circumferentiam (erant enim Sphærica) iacto diametro fuiſſe aſſerunt, triginta aliis popularibus circūſeptam, lacunaribus harundineis verſicolorib9 ſuperinductis, mira arte intertextis. Interrogati quibus modis melius dabatur, de Guaccanarillo, reſponderunt nō eſſe Guaccanarilli regionis huius, ſed eius qui aderat, Imperium. Sentiſſe ſeſe fatebantur, quod Guaccanarillus a littoribus ad montana ſeceſſerit. Icto igitur cum hoc Cacico, ideſt Rege, fraterno fœdere ad pręfectum, quę viderant renunciaturi, rediere. Diuerſos interea Centuriones exploratū longius ſuis cēturiis comitatos præfectus emittit. inter quos Hoiedam: & Gorualanū nobiles iuuenes: & animoſos ambos. Horum alter quatuor flumina: alius alia parte tria ab iiſdem montibus collabentia comperere: in quorum omnium arenis aurum noſtris præſentibus indigenæ, qui eos comitabantur, hoc modo colligebant. Arena manibus effoſſa ad ſcrobem vſq; lacerti profunditatem: ex imo ſcrobis plenas arena ſiniſtras dehinc extrahentes: dextera auro delecto ſine vlteriore induſtria, in manus noſtrorum grana porrigebant. Quorum ſe vidiſſe multa ciceris craſſitudine plures fatentur. Vidi ego ipſe poſtea allatum rudem fluuiali petræ ſimilem globum ponderis vnciarum nouē ab ipſo Hoieda repertum. His ſignis contenti rem ad præfectum retulerunt. Iuſſerat enim præfectus: vt mihi relatum eſt: pœna etiam præpoſita ne quid vlterius præterquam de locis & locorum ſignis curarent. Fama etiam increbuit eſſe quendam Regem montium a quibus flumina illa decidunt, quem Cacicum Caunaboam vocant, ideſt dominum domus aureæ. Boam enim domum dicunt: Cauni autem aurum: & Cacicum regem vti iam dictum eſt. Nullibi aquarum piſces inueniri poſſe illis præſtantiores, ſaporoſiores, aut minus noxios: & aquas illorum omnium fluminum eſſe ſaluberrimas aiunt. Diem eſſe apud Canibales menſe Decembri noctibus æqualem Melchiorius ipſe mihi retulit: ſed id Spheræ ratio non patitur: quamuis eo menſe auium aliæ nidificarent, aliæ filios iam natos in nidis haberent, & calor vigeret non mediocris. Abſcondi totum plauſtrum ſub arctico polo atq; occidere, cuſtodes Canibalibus mihi de altitudine poli ab horizonte diligentius ſcrutanti enarrauit. Cui de iis maior ſit fides quam huic adhibenda, nullus hoc itinere rediit. Si ergo fuiſſet Aſtronomiæ peritus diem fere noctibus æqualem dixiſſet: nullibi enim terrarum æqua eſt verſus ſolſtitia nox diei, ipſi vero æquinoctialem nunquam tetigere, quandoquidem arcticum polum ſemper habuere ducem: & ab horizonte ſemper eleuatum. Sunt enim alii neq; literarum, aut rerum experientia periti. Propterea breuibus nunc & incompoſita epiſtola quæ colligere potuerim accipito: prope diem, vti ſpero, a me cætera quæ detegentur habiturus. Scripſit enim ad me præfectus ipſe Marinus, cui ſum intima familiaritate deuinctus, ſeſe mihi latiſſime, quæcunq; ſors oſtenderit, ſignificaturum. Ipſe propinquum portui cuidam editum locum ad ciuitatem condendam elegit, ibiq; intra paucos dies domibus, vt breuitas temporis paſſa eſt, & ſacello erectis: eo die quo trium regum ſolennia celebramus, diuina noſtro ritu, in alio poteſt dici orbe tam extero, tam ab omni cultu & religione alieno, ſacra ſunt decantata terdecim ſacerdotibus miniſtrantibus. Tempore, quo iam ſeſe ad Regem & Reginam miſſurum fuerat pollicitus, appropinquante & proſpera nauigatione ſe offerente, non vltra cunctandum ratus præfectus, duodecim has Carauelas, quas aduentaſſe diximus, cōmeauit, non mediocri moleſtia, noſtrorum internitione, confectus, quorum morte, multa quæ iam de illorum locorum natura cognoſceremus adhuc nos latent. Vt pharmacopolis, Syrophœnicibus, & aromatariis accitis, poſſis quid regiones illæ ferant, quam calida ſit earum ſuperficies, dignoſcere. Ex granis omnis generis, ex libro & medulla earum arborum, quas cynnamí eſſe autumnat, ad te mitto: ſiue ex granis: ſiue ex animulis quibuſdam quas ex ipſis granis decidiſſe conſpicies: ſiue ex ligno guſtare volueris, Illuſtriſſime Princeps, tenuiter admoto labello pertingito, ſunt enim quamuis non noxia, ob nimiam tamen caliditatis acuitatem acria, & linguam, ſi in ea diu morentur, expungunt. ſed ſtatim ſi forte eius deguſtatione lingua concoquatur, epota aqua aſperitas illa tollitur, ex frumento etiam quo panem conficiunt, grana quædam alba & nigra tabellarius meo nomine dignationi tuæ dabit. ligni quod aloes eſſe dicunt, truncum affert, quod ſi iuſſeris ſcindi, ſuauem ſenties ex eo odorem emanare. Vale.

De rege Caunaboā

De piſcib9 et aquis.

Decēbri nidificāt volucres.

P.M.A.M. PROTO. APOSTO. REGIIQVE conſiliarii ad Ludouicum Aragonium Cardinalem in primæ Decadis caput tertium præfatio.

PETIS iterum vt Phœbæos currus ineptus Phaeton gubernet. Ex nudo
ſilice ſuaues liquores exhaurire contendis, nouũ, vt ita dixerim, terrarum
orbem Catholicorum Fernandi & Heliſabeth regum tibi patruorum du-
ctu ab Occidente, qui hactenus latitabat repertum, vt ego deſcribam Fede-
rici Regis inclyti patrui tibi, mihi literas de hac re oſtendens imperas. Pre-
cioſum hunc lapillum plumbo inepte circundatum ambo accipietis. Sed
cum eruditos amice, detractores inuide, mordaces rabide in noſtras formoſas Nereides
Oceaneas ſpumantia tela detorquere præſenties, quam breui ſpacio inter rerum anguſtias:
& valitudinarium hos me conſcribere coegeris, ingenue profiteberis: ſcis namq; me tanto
celeriter ex præfecti ipſius Marini Coloni archetypis pauca hęc delegiſſe, quanto tuus a ma-
nu famulus, qui me dictante ſcribebat, poterat exarare. Infeſtabas nãq; me quotidie, tuum
diſceſſum obiiciens, vt noſtri Regis ſororem Parthenopęam reginam, tibi amitam, quam
huc fueras comitatus, in patriam reduceres, ſingulis interdum diebus ſingulos me libellos
cudere adegiſti. Duos in prima frõte alieno cõperies nomine ſignatos, quod dum iſta quæ-
rebantur, ad infœlicem ego Aſcanium Sfortiam tibi affinem Cardinalem vicecancellariũ
ſcriptitare incœperã, quo cadente cecidit: & mihi animus a ſcribendo. Quem tu nunc tuiq;
inclyti patrui Regis Federici literæ ad me directæ excuſſiſtis, rem, non picturam deguſta-
te. Vale ex Granata nono Kalendas Maii. M.D.xxiii.

CAnibálium littora Colonum præfectum Marinum percurriſſe ad Hiſpa-
niolamq; inſulam cum integra claſſe nonas Februarii anni tertii & nonage-
ſimi appulſum fuiſſe, ſuperiore libro deſcripſimus. Nunc autem quid de in-
ſulæ natura explorans repererit, quid ve poſtea finitimam inſulam continẽ-
tem, vti credit, terram percurrens inuenerit, enarremus. Inſula hæc Hiſpa-
niola quam ipſe Ophiram, de qua legitur Regum tertio, eſſe aſſeuerat, latitu-

Inſulę Hiſpaniolę dimenſio.

dinis eſt graduũ auſtralium quinq;. Eleuatur enim a Septẽtrione gradus ſeptimus & vigeſi-
mus, a meridie vero, vt ipſi referunt, vigeſimus ſecundus. Longitudo autem ab Oriente
in Occidentem paſſuũ millia octoginta ſuper ſeptingenta. Ex ipſius præfecti Coloni co-
mitibus non deſunt, qui vtranq; inſulæ menſurã producant ab Oriente ad Occidentem.
Diſtare a Gadibus inſulam gradus prædicant aliqui nouem & quadraginta, alii amplius,
neq; enim certam adhuc rationem reperere. Inſulæ forma caſtaneæ folium æmulatur: ſu-
per edito igitur colle a Septẽtrione ciuitatẽ erigere decreuit, quod huic loco mons eminens
& ſaxifodinis ad ædificandum, & calcem concoquendam aptiſſimus adiaceat. Inhæret
præterea huius montis radicibus vaſta planicies longitudinis millium paſſuũ circiter ſexa-
ginta, latitudinis vero duodecim alicubi, alibi vbi anguſtior ſit ſex. vbi vero amplior vi-
ginti. planiciem ſalubrium aquarum flumina interluunt plura, ſed eorum maius: & id na-
uigabile in portum qui vrbi ſubiacet, ad ſtadium dimidium cadit. Quanta ſit eius vallis

Hortenſia.

vbertas, quanta ſoli benignitas, eorum relatu aduerte. In huius fluminis ripa hortos colen-
dos limitibus concluſerunt, ex quibus de omni holerum genere, vt puta raphanorum, la-
ctucarum, caulium, boraginum, & aliorum huiuſcemodi, intra diem a iacto ſemine ſextũ
decimum vulgo matura euulſa ſunt, melones, cucurbitas, cucumeres, & alia id genus in
diem ſextum & trigeſimũ carpſerunt. Sed nuſquam ſe meliores vnquã comediſſe aiebant.
Hæc hortenſia toto anno habent recentia, cannarum radices, ex quarum ſucco ſaccarum ex-
torquetur, cubitales cannas: ſed non coagulatur ſuccus intra quindecimũ etiam diem emiſe-
runt. De plantatis propaginibus aut ſarmentis itidem aiunt, & ſecundo a plantatione anno
ſuaues ex eis vuas comediſſe, aſt ex nimia vbertate racemos edunt perpaucos. Ruſticus prę-
terea quidam tritici parũper circiter Kal. Februarii ſeminauit, res miranda, in omniũ con-
ſpectum maturum ſpicarum manipulum tertio Kalendas Aprilis. qui eo anno erat vigilia
reſurrectionis Dominicę, ſecum ad vrbem tulit: legumina quęq; quotãnis matureſcũt bis.
Scripſi quæ omnes vno ore inde redeũtes de eius terræ fœtura retulerunt, nõnulli tamen fe-
runt tritici non eſſe terrã feracẽ in vniuerſo. Interea dum iſta agerentur, triginta viros qui Ci

pangi alias Cibaui regionem explorarent per diuerſa dimiſit præfectus. Eſt autem hæc regio montoſa ſaxea: & medium totius inſulæ dorſum, in qua maximã eſſe auri copiam incolæ ſignis oſtendebant. Miſſi a præfecto de regionis opibus mira referentes reuertũtur. Ex illis montibus quatuor ingentia flumina defluunt, quæ totam inſulam reliqua ſuis alueis ſuſcipiendo memoranda naturę induſtria in quatuor fere partes æquales diuidunt. Tendunt enim, vnus recta ad Orientem qui ab accolis Iunna vocatur, ad Occidentem alius huic terga vertens qui Attibunicus. Tertius ad Septẽtrionẽ quẽ Iachem appellant. Vltimus ad meridiem, quem Naibam. Sed redeamus ad condendam vrbem, foſſis & aggeribus vrbe circũuallata, vt ſi eo abſente prælium incolæ tentarent, ſeſe qui relinquebantur tutari poſſint. Pridie idus Martii cum omnibus equitibus, peditibus autem circiter quadringentis ipſemet ad auriferam regionem recta ad meridiem proficiſcitur. Fluuium præterlabitur, tranſgreditur planiciem, montem qui aliud planiciei latus cingit, ſuperat. In aliam conuallem, quam flumen priore maius, aliaq; multa mediocria interluebant, incidit: exercitum traducit, hac valle quæ priore nulla parte inferior eſt, ſuperata: tertium montem facit peruium, qui hactenus fuerat inuius. Deſcenditq; in aliam conuallem, quæ iam Cibaui eſt initium. Per hanc flumina: & ex omni colle riui currunt, in quorum omniũ arenis aurum reperiebatur. Cum iam ſecundũ & ſeptuageſimũ ab vrbe lapidem intra regionem auriferam profectus fuiſſet, in magni cuiuſdam fluminis ripa eminenti ſuper colle condere arcem inſtituit, vt interioris regionis ſecreta inde tuto paulatim ſcrutarentur: hanc arcem ſancti Thomæ nomine inſigniuit. Dum interea arcem ædificaret, eius regionis incolæ tintinnabulorũ & aliarum rerum noſtratium cupidi quotidie moram trahentem adibant. Præfectus vero marinus ſe illis quæ peterent libentiſſime daturum, ſi aurum ferrent, inſinuat. At illi dato tergo ad hęc promiſſa ad ripam propinquiorem currentes, intra breue temporis ſpacium onuſtis auro manibus redibant. Grandæuus incola duos auri calculos ponderis vnius fere vnciæ tintinnabulum tantummodo petens attulit, qui cum noſtros calculorum magnitudinem admirari conſpiceret, eorum admiratione admiratus, eos eſſe paruos ac nullius momenti calculos innuebat, captiſq; manu quatuor lapidibus, quorum minor nucem, maior autem grande aureũ æquabat malũ, adeo magnos auri globos in ſolo natali ſuo, quod ad dimidiam inde dietam diſtabat, paſſim reperiri aiebat, nec apud vicinos ſuos magnę curæ eſſe aurum colligere. Cognitum enim eſt illos aurum, in quantum eſt aurũ, non magni fare, ſed tanti illud æſtimare, quanti artificis manus in formam cuiq; gratam diducere, aut conflare didicerit. Quis rude marmor, aut ebur incultum comparat magno? nullus equidem, ſed ſi Phidiæ aut Praxitelis dextra fabrefactum in comatam Nereidem, aut Hamadriadem pulchre formatam prodierit, nuſquam emptores deerunt. Pręter hunc ſenem, acceſſerunt & alii plures, qui decem & duodecim drachmarum calculos attulerunt, auſiq; ſunt fateri, vbi aurum illud collegerant, auri globos pueri caput, quem oſtendebant, æquantes fuiſſe aliquando repertos. Dum ibidem dies aliquot moraretur, Luxanum quendam iuuenem nobilem cum paucis armatis regionis partem exploratum miſit. Hic etiam maiora ſibi ab incolis fuiſſe dicta, retulit, nihil tamen attulit, ex præfecti putant mãdato ita fieri. Aromatibus, ſed non iiſdem quibus nos vtimur, habent plena nemora, quæ pari modo colligunt, vt aurum, tantum ſcilicet vnuſquiſq;, quantũ permutando aliquid ſibi gratum a finitimarum inſularum incolis, aſſequantur. Vt puta paropſides, ſedilia & huiuſcemodi quę in aliis inſulis ex nigro quodam ligno, quo ipſi carent, conficiuntur. Rediens ad præfectum Luxanus circiter idus Martii labruſcas in ſiluis maturas inuenit, optimi, vt ait, ſaporis. Sed nulla eſt inſularibus de his cura. Eſt hęc regio quamuis ſaxea, nam eorum lingua Cibauũ id quod ſaxoſum ſonat, arborifera tamen: & herbida. Immo & aiunt herbam eorum montium, quæ ſolum gramen eſt, ſi ſcindatur quatuor dierũ intercapedine tritico altiorem creſcere. Frequentes in ea pluuias cadere referũt, hinc eſſe riuos & flumina adeo crebra, quorũ cum ſit arena vbiq; auro cõmixta, ex montibus illud aurum detrahi per torrẽtes autumãt. Gentem conſtat eſſe ocioſam, nam interdum hyeme vrgente tremunt in montibus frigore, nec quum ſint illis nemora goſſipio refertiſſima, veſtes ſibi laborare ſtudent. In vallibus autem vel campeſtribus locis minime frigeſcunt. His ita in initio regionis Cibaui diligenter perquiſitis, Kalendis Aprilis, quem diem reſurrectio ſequebatur, ad Iſabellam, ideſt vrbis nomen, reuertitur. Vnde in eius & totius inſulæ gubernationem fratre ſuo & Petro quodam Margaritęo regio antiquo familiari relictis, ad diſcurrendam quam arbitrabatur con

Noia quatuor fluuiorum.

Accolę aurũ nr̃is porrigunt.

Aromata.

tinentem terram, quæ inde ſeptuageſimũ tantum lapidem diſtabat; ſeſe accingit regii Im-
perii memor, qui illum admonuerāt percurrere noua littora feſtinaret: ne rex alius quiſquā
prius ſuæ ditioni terras illas ſubdere ſtuderet. Rex enim Portugaliæ publice ſua intereſſe la-
tentia illa detegere aiebat. Sũmus vero Pontifex Alexander Sextus Regi & Reginæ Hiſpa
niarum per plũbatas conceſſit bullas, ne quis princeps alius incognitas illas regiones ptin
gere auderet. A Septētrione ad Auſtrũ linea recta extra paralellũ inſularũ quę dicũtur Caput
viride profecta, vt diſſidii cauſa tollatur leucas centum, ex compoſito demũ tercentum, cre
dimus has inſulas eſſe Heſperides. Hæ ſunt regis Portugaliæ: & inde ſui nautę noua littora
quotannis detegentes ſemper in leuā a tergo Affricæ, per Aethiopũ maria, ad Orientē ver-
tebant proras, neq; ab Heſperidibus vnquā ad meridiem, aut ad Occidentem Portugalen
ſes adhuc nauigauerant. Cum tribus igitur nauigiis diſcedens, ad eam regionem quā pri-
ma nauigatione inſulam exiſtimās Ioānam vocitarant, breui tempore peruenit, vocauitq;
eius initium Alpha, o, eo quod ibi finem eſſe noſtri Orientis, cum in ea ſol occidat: Occidē
tis autem cũ oriatur, arbitretur. Inſtat enim eſſe ab Occidente principiũ Indiæ vltra Gan
gem, ab Oriente vero terminum ipſius vltimũ. Neq; enim abſonum penitus eſt, cũ Gan

Paruo tra ctu ab Hiſpania idia.

getidis Indiæ terminos indiſcretos coſmographi reliquerint, nec deſint qui ab Hiſpanis
oris non longe Indica littora diſcedere ſentiant. Cubam incolæ hanc partem vocant, in cu
ius proſpectu in Hiſpaniolæ angulo extremo, portum reperit cōmodiſſimũ, ſinum enim
in ſe recipit latum in ea parte ipſa inſula. Hunc portum ſancti Nicolai nomine inſigniuit.
A quo vix viginti leucas recedit Cuba. Tranſfretat igitur, & Cubæ meridionale latus capi
ens, ad Occidentem vergit. Incipiunt illi quo vlterius procedebat, tanto magis littora in la
tum protendi: & ad meridiem curuari. In Cubæ latere ad meridiem primam reperit inſu

De Iamaica inſula.

lam, quam incolæ Iamaicam vocant, hanc inſulam Sicilia longiorem latioremq; prędicat,
vno tantum monte contentā, qui ab omnibus ſui partibus a mari incipiens paulatim vſq;
ad inſulæ medium eleuatur, atq; ita leniter ſeſe in dorſum extendit: vt aſcēdentes vix ſe aſcen
dere ſentiant, tam in littore quam in internis feraciſſimā: & populis plenā eſſe aſſeuerat, inco
laſq; eius cæteris inſularibus ingenio acutiores ac mechanicis artibus magis deditos, belli-
coſioreſq; finitimi fatentur. Nam pluribus in locis volenti præfecto terram capere, armati
ac minitantes occurrerunt, pugnaſq; ſæpius attentarunt, ſed victi ſemper amicitiam omnes
cum præfecto iniere. Iamaica igitur relicta, ad Occidentē proſpero ventorum flatu ſeptua
ginta dies nauigauit, ſeq; non longe ab aurea Cherſoneſſo noſtri Orientis vltra Perſidem
initio perrexiſſe per inferiorē nobis terrę ambitum arbitratur, credit enim ſe duas tantum
ſolis horas de duodecim, quæ nobis erant incognitæ, reliquiſſe. Dimidium enim ſolis cur-
ſum veteres intactum reliquerant, cum eam tantum terræ ſuperficiem quæ a Gadibus vſq;
ad Gangem vel ad auream vſq; Cherſoneſſum diſcuſſam habeamus, hoc itinere in curren
tia more torrentis maria, in vadoſos gurgites, in anguſtias innumeras propter inſularum
adiacentiũ multitudinem, quotidie incidebat, omnia tamen hæc pericula parui faciens tan

Diuerſa maria reperit.

tum procedere inſtituit, donec an inſula eſſet Cuba, an terra continens certior fieret. Nauiga
uit igitur eius ſemper littora abradens ad Occidentem duas leucas & viginti ſupra bis cen
tum, vt ipſe ait, hoc eſt millia paſſuum circiter tercentum & mille, ſeptingentiſq; inſulis no
men impoſuit in leuam, pluſquā tribus millibus paſſuũ, vt ipſe dicere audet, relictis: ſed ad
ea quæ memoratu digna inter nauigandum reperiebat, reuertamur. Cum iam per Cubæ
latus locorum naturam adnauigans perquireret, ab Alpha, o, ideſt ab eius initio non ma-
gno tractu portum multarũ nauium capacem reperit, falcatus enim eſt eius introitus, pro-
montoriis vtrinq; venientes vndas recipientibus incluſus. Intus autem ingens ſpacium: &
immēſa profunditas. Portus littora ambiens caſulas vidit nō procul a littore culmeas duas,
pluribuſq; in locis ignem accenſum, demittit e nauibus viros quoſdam armatos qui caſu-
las adeant. Deſcendunt, neminem reperiunt, verubus tamen ligneis appoſitas ignibus pi-
ſcium libras circiter centum, duoſq; octipedales ſerpētes cum piſcibus ipſis inuenēre. Ad
mirati ſi quos incolas videant, circūſpiciunt, cum nemo illis in toto proſpectu ſeſe offerret,
venientibus enim noſtris ſeſe ad montana piſcium domini receperant, diſcūbunt & captis

Serpentes vt Crocod.

alieno labore piſcibus, læti fruũtur. Serpentes relinquũt, quos nihilo penitus ab Aegyptiis
Crocodillis differre affirmant, præterquā magnitudine, nam Crocodillorum ait Plinius ali
quos fuiſſe repertos duo de uiginti cubitorum, horum autem maiores octipedales. Propin
quum nemus, poſtmodum iam ſaturi, ingredientes ex iis ſerpentibus arboribus funicu-
lis alli

lis alligatos plures comperere, quorum ora alii funibus aſtricta dentes, alii euulſos habe-
bant, cum deinde portus vicina ſcrutarentur, circiter ſeptuaginta homines in cuiuſdam al-
tæ rupis culmine viderunt, qui noſtris adeuntibꝰ profugerant, vt inde quid ſibi vellet hæc
noua gens, perdiſcerent, nutibus & ſignis blanditiiſqꝫ noſtri illos adducere conabantur,
munerum oblatorum a longe ſpe motus acceſſit vnus, ſed impropinquã rupẽ tamẽ timen
ti ſimilis. Almirãtus autẽ qui ſecum habebat Didacum quendã Colonũ inter ſuos educa-
tum iuuenẽ prima nauigatione abductum ex inſula Cubæ vicina nomine Guanahaini Di
daco interprete, cuius lingua patria fere horum linguæ quadrabat, inſularẽ qui propriꝰ ve
nerat alloquitur, metu depoſito adit incola, cæteriſqꝫ vt tuto venirent nec vererentur perſu
adet. Nuncio habito ex rupibus ad naues circiter ſeptuaginta deſcẽdunt, amicitiam ineunt,
muneribus a præfecto donantur, eſſe piſcatores a rege ſuo qui ſolẽne conuiuium alteri re-
gi parabat, piſcatum miſſos præfectus cognouit. Quod piſces ignibus appoſitos præfecti
gens comederit, æquo libentiqꝫ animo paſſi ſunt, quãdoquidem ſerpentes reliquere, neqꝫ
enim quicquã eſt inter edulia, quod tanti faciant, quanti ſerpentes illos. Popularibus eos co
medere minus licet, quam apud nos phaſianos, aut pauones. De piſcibus autem ſe totidẽ ea
nocte capturos dicunt. Interrogati cur piſces quos regi ſuo laturi erant coquere pararent, vt
recentiores & incorruptos illos afferre poſſent reſpõderunt, ita dextris in amicitiam iunctis
ad ſua quiſqꝫ proficiſcitur. Sequitur Almirantus, vt inſtituerat, ſolem occidentem. A princi
pio Cubæ quod Alpha, o, vocatũ ab Almiranto diximus, littora ad hunc portum media
quãuis arboribꝰ conſita, aſpera tamẽ & mõtuoſa ex arboribus floridæ erant aliæ, & ad ma-
re ſuaues ex ſe odores emittebant, aliæ vero fructibꝰ onuſtæ. Vltra portũ autem terra eſt fe-
racior populoſiorqꝫ, cuius incolę cæteris mitiores rerumqꝫ nouarũ cupidiores, nam ad lit
tora omnes viſis noſtris nauibus certatim cõcurrebant, panem quo ipſi veſcuntur & cucur
bitas aqua plenas noſtris offerentes, vt in terrã deſcenderent inuitabant. Habent hæ inſulæ
omnes arboris quoddã genus, vlmos æquãs magnitudine, quæ cucurbitas gignit pro fru
ctu, ad aquæ vſum illis vtuntur, ad eſum minime, medullã nãqꝫ ipſius, felle amariorẽ eſſe
aiunt. Sed cortice teſtudineã æquante duriciem. Idibus Maii ex altiori cauea in leuã ad aſtrũ
ſpeculatores proſpiciẽtes, denſam inſularũ multitudinẽ viderunt inter nauigãdũ, herbidas,
virides, arboriferas, vberes, & habitatas eſſe animaduerterũt. In cõtinẽti littore in fluuiũ in-
cidit nauigabilẽ aquarũ adeo calidarũ, quod manũ in ipſis ferre diu nemo poſſet. Altero ve-
ro die piſcatorũ Canóam a lõge videns, ne noſtris viſis piſcatores aufugerent veritꝰ, vt illos
tacitis cymbis intercipiant imperat. Illi autẽ intrepidi noſtros expectant, audi nouũ genus
piſcationis. Nõ aliter ac nos canibus gallicis per equora cãpi lepores inſectamur, illi vena-
torio piſce piſces alios capiebant. Piſcis erat formæ nobis ignotæ, corpus eiꝰ anguillæ par-
uæ perſimile, ſed habens in occipite pellem tenaciſſimã in modũ magnæ crumenæ. Hunc
vinctũ tenent in nauis ſponda funiculo, ſed tantũ demiſſo quãtum piſcis intra aquã carinæ
queat inhærere, neqꝫ enim patitur vllo pacto aeris aſpectũ, viſo autẽ aliquo piſce grãdi, aut
teſtudine quæ ibi ſunt magno ſcuto grãdiores, piſcem ſoluunt, ille quum ſe ſolutũ ſentit, ſa-
gitta velocius piſcẽ aut teſtudinẽ qua extra cõchile partẽ aliquã eductã teneat, adoritur, pel-
leqꝫ illa crumenaria iniecta prædã raptã ita tenaciter apprehendit, qđ exoluere ipſam eo vi
uo nulla vis ſufficiat, niſi extra aquæ marginẽ paulatim glomerato funiculo extrahatur, vi-
ſo enim aeris fulgore ſtatim prædã deſerit. Præda igitur iam circa aquæ maginẽ euecta, in
mare ſaltat piſcatorũ copia tãta, quãta ad prædã ſufficiat ſuſtinendã, donec e naui comites
eam apprehẽdant. Pręda in nauim tracta, funiculi tantũ ſoluũt, quãtum venator poſſit ad lo
cum ſuæ ſedis intra aquã redire. Ibiqꝫ de præda ipſa per aliũ funiculũ eſcas illi demittunt.
Piſcẽ incolæ Guaicanũ, noſtri Reuerſum appellant ꝙ verſus venetur. Quatuor teſtudines
eo modo captas q̄ nauiculã illis fere implebant, nr̃is dono dant. Cibꝰ eſt enim apud eos nõ
illautus, noſtri autẽ ecõuerſo gratis muneribꝰ donatos alacres eos reliq̄re. Interrogati nau-
tæ de terræ illius ambitu, nõ habere finẽ ab occidẽte ſignificarunt. Inſtiterũtqꝫ vt Almiran-
tus aut deſcẽderet, aut ſuo nomine ſalutatũ ſuũ Cazicum .i. Regẽ cũ eis mitteret, Cazicũ nr̃is
multa munera daturũ ſi adirent pollicẽtes. Præfectus autẽ ne ab incepto detineretur morẽ
illis gerere recuſauit. Petiere tamẽ nomẽ eius, ſuiqꝫ Cazici nomẽ noſtris dederunt. Vlteriꝰ
inde procedẽs ad occidẽtem ſemp, intra paucos dies mõti adhęſit altiſſimo habitatoribꝰ ob
vbertatẽ referto. Ad naues panẽ, goſſipiũ, cuniculos, & volucres ferẽtes incolæ cõfluebant,
ab interprete an e cœlo gens iſta deſcẽderet miro affectu ſciſcitabãtur. Rex horũ & alii plu-

Serpẽtes magnifaciunt.

Populi hoſpitales.

Venatoꝛ piſcis.

rẽs qui illi aſtabant viri graues non eſſe inſulam terram illam innuebant. Aliam inſulam
poſtmodum, ex his quæ in leua huic terræ adhęrebant, ingreſſis, comprehendere quenq;
non licuit, fugere enim omnes viri fœminæq; noſtris adeuntibus. Quatuor canes in ea, ſed
non latrabiles aſpectus fœdiſſimi, quos comedunt vti nos hædos, compercre. Anſeres, ana
tes, ardeas hæc inſula gignit innumeras. Gurgites demũ inter inſulas & continentem adeo
anguſtos ingreſſus eſt, quod vix vertere retro nauigia fas eſſet, adeoq; vadoſos, quod arenã
carina interdum verrerent. Horũ gurgitum per quadraginta miliaria erat aqua lactea, ſpiſ-
ſaq;, ac ſi farinam toto illo pelago ſparſiſſent. In amplum æquor quũ tandem euaſiſſent, ad
octogeſimũ miliare mons alius altiſſimus ſeſe illi obtulit. Aquandi lignãdiq; gratia hunc
adit. Inter palmeta pinetaq; altiſſima fontes natiuos dulcium aquarũ duos reperit. Interea
dum ligna ſcinduntur, cadi implentur, ex noſtris ſagittariis vnus venatũ ſiluam ingreditur,
ibi vir quidam alba tunica amictus adeo improuiſus ſeſe illi offert, quod prima facie eſſe
quendã fratrẽ ordinis Sanctæ Mariæ Mercedis, quẽ ſecum Almirãtus pro ſacerdote habe
bat, exiſtimauerit, ſed hunc ſtatim ex nemore alii duo ſequũtur. Deinde a longe vidit agmẽ
veniens circiter. xxx. hominũ veſtibus contectorũ. Tunc vero terga vertens ac proclamans
ad naues quã celerrimo poteſt curſu profugit, tunicati autẽ illi applaudere, & ne vereretur,
ꝑſuadere omnibus modis nitebãtur. Sed nihilominꝰ noſter fugiebat. His præfecto renũcia
tis, alacer quod gentẽ cultã inuenerit, ſtatim armatos in terrã miſit cum mãdatis, vt ſi opus
fuerit. xl. miliaria intra inſulã pergerent, donec aut tunicatos eos aut alios incolas omni ſtu-
dio quæſitos inueniant. Nemus trãſgreſſi vaſtã planiciem herbidã, in qua nec ſemitæ veſti-
gium vnquã apparuit, offenderũt, per herbas proficiſci conãtes adeo ſeſe implicuerunt, ꝗ
vix miliare proceſſerint, erat enim herba nr̄is ſegetibꝰ ſpicatis nihilo minor, feſſi igitur re-
uertuntur nõ reperta ſemita, poſtero die. xxv. armatos dimittit, quibꝰ imperat vt quę gens
terrã incolat, diligenter explorent. Hi cum nõ longe a littore magnorũ animalium veſtigia
quædam recentia comperiſſent, inter quæ leones eſſe arbitrati ſunt, metu perculſi redeunt.
Inter veniendũ ſiluam reperiunt ſerpentibus per altas arbores paſſim vitibus ſuapte natu
ra productis arboribuſq; aliis plurimis aromaticos fructus parturientibus conſitam, race

Vites fructuſq; aromaticos inueniunt.

mos tulere ponderoſos ac ſucci plenos in Hiſpaniam. De fructibus autem aliis quos fere-
bant, cum in nauibus paſſari non cõmode poſſent, nullus allatus eſt. Putruerunt enim om-
nes, & corrupti in mare proiecti ſunt. In pratis eorum nemorum, gruum agmina noſtrati-
bus duplo grandiorum ſe vidiſſe tulerunt. Inter nauigandum cum ad alios quoſdã mõtes
vela dirigeret, in duabus caſulis in littore viſis vnum tantum reperit hominem. Hic ad na
ues ductus terram quæ trans illos montes iacebat, eſſe populatiſſimam capite, digitis &
quibus aliis poterat modis ſignificabat. Applicanti ſe ad ea littora præfecto multæ Ca-
noæ obuiam prodeunt, inuicem ſe placidiſſime per ſigna compellarunt: neq; Didacus ille
qui in Cubæ initio incolarum linguam intellexerat, hos intelligebat. Varia enim eſſe idio
mata in variis Cubæ prouinciis perpenderunt. Incoleręq; regionis interna potentiſſimũ
regem qui ſe indueret oſtendebant. Hunc tractum omnem ſummerſum & aquis cooper-

Vnionum cõchilia.

tum littoraq; cœnoſa arboribus referta vt noſtras paludes, ait. Ibi tamen cum aquandi gra
tia in terram deſcendiſſet, conchilia ex quibus vniones habentur vidit. Nec eo magis mo-
ram traxit, erat enim eius intentus non alius, tunc ex pręcepto regum quam quotquot poſ
ſet maria diſcurrere. Vlterius igitur procedentibus omnia littorum culmina vſq; ad alium
montem qui ſe ad octoginta milia paſſuũ oſtendebat fumigabant. Nulla erat ſpecularis ru

Incertum cur tot flammas viderint.

pes ex qua fumus non egrederetur. Nec an incolarum eſſent ignes bene conſtitit ad neceſſi-
tatem parati, an vti ſuſpectis bellorum temporibus fieri ſolet, per eos fumos ſigna vici-
nis darent vt ſe in tutum reciperent, aut vt in vnum conuenirent, ſi quid noſtri contra eos
moliri tentarent, aut forte quod magis conſonum videtur vt tanquam ad rem mirandam
noſtra nauigia inſpecturi concurrerent. Littora iam Præfecto, modo ad Auſtrum, modo
ad Affricum ſiue Libym curuabantur. Mare vero vbiq; inſulis implicitum. Hinc igitur
carinæ quæ terram ſæpius propter vadoſa maria verrerant quaſſatæ, rudentes, vela & reli-
quum ampluſtre iam putrida, alimentaq; per rimas male ſtipatarum nauium madefacta,
ſed præcipue panis biſcoctus corrupta, vertere retro proras Præfectum coegerunt. Hanc vl
timam exiſtimati continentis oram quam ipſe attigit, vocauit Euangeliſtam. Retro vela ver
tens inter alias inſulas continenti non ita finitimas in pelagus incidit teſtudinibus ma-
gnis adeo condenſum, quod naues aliquãdo detardarent, gurgitemq; poſtea ingreſſus eſt

albidarum aquarum vti alium reperiſſe ſupra ſcripſimus. Ad crediti continentis tandem littora, qua venerat, reuerſus eſt, inſularum vada pertimeſcens: ad eumq; cum neminem veniens moleſtia affeciſſet, hilari vultu, poſſito omni timore, vtriuſq; ſexus incolæ dona ferebant pſittacos alii, alii panem, aquam, cuniculos, ſed præcipue palumbes noſtris grandiores, quos ſapore & guſtu perdicibus noſtris meliores fuiſſe Pręfectus ait, quare cum ſenſiſſet inter comedendum ſpirare eis aromaticum quendam odorem, iuſſit de recenter interemptis quibuſdam iugulos aperire. Plena illis odoratis floribus reperit guttura, inde guſtum eum in palumbibus nouum emanare arguerunt, nutrimenti enim naturam, ſorbere carnes animalium æquum eſt credere. Dum in littore rem diuinam præfectus audiret, ecce primarium quēdam octogenarium, virum grauem, nec eo minus nudum, multis illum comitantibus. Hic donec ſacra peragerentur admiratus ore oculiſq; intentus aſſiſtit, dehinc Præfecto caniſtrum, quem manu gerebat plenum patriæ fructibus dono dedit, ſedenſq; apud eum per interpretem Didacum Colonum, qui id idioma cum propius acceſſiſſent intelligebat, orationem habuit huiuſcemodi. Terras omnes iſtas hactenus tibi ignotas manu potenti te percurriſſe renunciatum nobis fuit, populiſq; incolis metum non mediocrem intuliſſe, Quare te hortor moneoq; vt itinera duo cū e corpore proſiliunt animas habere ſcias, tenebroſum vnū ac tetrum, his paratum qui generi humano moleſti iſenſiq; ſunt: Iucundum aliud & delectabile illis ſtatutum qui pacem & quietem gentium, viuētes amarunt. Si igitur te mortalem eſſe & vnicuiq; pro præſentibus operibus futura merita obſignata memineris, neminem infeſtabis. His & aliis pluribus per interpretem inſularem Præfecto admiranti tale hominis nudi iudicium relatis reſpondit. Compertiſſima ſibi eſſe quæcumq; dixerit de animarum e corpore exeūtium variis itineribus ac premiis. Immo & exiſtimaſſe hactenus illa ipſi & reliquis earum regionum incolis fuiſſe ignota, cum ita viuant natura contenti. Ad cætera vero ſe á Rege & Regina Hiſpaniarum, vt eas omnes orbis oras hactenus incognitas pacaret, miſſum reſpondit, vt ſcilicet Canibáles & reliquos ſceleſtos homines indigenas debellaret, debitiſq; ſuppliciis afficeret. Innoxios autem ob eorū virtutes tutaretur & honoraret, quare ne ipſe aut alius quiſq; cui non ſit animus nocendi, vereantur. Immo ſi quid fortea vicinis iniuſti ſibi aut aliis bonis illatum fuerit, aperiat. Seni Præfecti dicta adeo placuerunt, vt ſe iturum quāuis ætate iam graueſcentem cum Præfecto libentiſſime prędicaret, confectumq; id fuiſſet, niſi vxor & filii obſtitiſſent. Attamen quod alterius imperio hic ſubiaceret ſummoopere admiratus eſt, ſed tunc multo magis quando relatum illi fuit per interpretem, qualis & quanta eſſent regum pompa, potentia, ornatus, bellorum apparatus, quantæ vrbes, qualia oppida, obſtupuit. Subtriſtis igitur proſtratis ante pedes eius obortis lachrymis vxore & filiis honoratus ſenex permanſit, iterum atq; iterum an cœlum eſſet ea terra, quæ tales tantoſq; viros gigneret interrogans. Compertum eſt apud eos velut ſolem & aquam terram eſſe cōmunem, neq; meum aut tuum, malorum omnium ſemina, cadere inter ipſos, ſunt enim adeo paruo contenti, quod in ea ampla tellure magis agri ſuperſint, q̄ quicquam deſit. Aetas eſt illis aurea, neq; foſſis, neq; parietibus aut ſepibus prędia ſepiunt. Apertis viuunt hortis, ſine legibus, ſine libris, ſine iudicibus ſuapte natura rectum colunt, malum ac ſceleſtum eum iudicant, qui inferre cuiq; iniuriam delectatur. Maizium tamen & Iuccam Ageſq; iſti colūt vti diximus in Hiſpaniola fieri. Inde igitur rediturus diſcedens in Iamaycam iterum ab ipſi9 latere Meridionali incidit, ab Occidēteq; ad Orientem totam percurrit, ex cuius ab Oriente vltimo angulo cum á Septētrione mōtes altos ad leuam ſibi conſpiceret, nouit tandem eſſe Meredionale latus Hiſpaniolę inſulæ, quod nondum percurrerat. Quare portum eius inſulæ in kalendas Septembris qui ſancti Nicolai dicitur ingreſſus nauigia reparabat hoc animo, vt iterum Canibálium inſulas deuaſtaret, Canóaſq; eorum omnes combureret, ne nocere vlterius lupi rapaces finitimis ouibus poſſint. Sed obſtitit, ne id exequeretur, aduerſa valetudo, quę illum prę nimia vigilia oppreſſerat. Semianimis igitur a nautis ad Iſabellicam ciuitatem duct9, inter fratres quos ibi duos habebat & reliquos familiares priſtinam tandem valetudinem recuperauit. nec eo magis Canibáles infeſtare ob exortas inter Hiſpanos, quos in Hiſpaniola reliquerat ſeditiones licuit. De quibus infra dicemus. Vale.

Philoſophica ſenis oratio.

Aetas aurea.

fo. iiii.

Caput quartum.

EX CONTINENTI vt ipſe arbitratur indico, Colon⁹ præfectus marinus rediens fratrem Boilum, & Petrum Margaritem veterem regis familiarem virum nobilem atq; alios plures ex iis quos ad regionis gubernationem reliquerat, ad Hiſpaniam corrupto animo diſceſſiſſe comperit. Quapropter vt apud reges, ſi quid horum relatu male ſentirent, ſe expurgaret, nec non vt viros peteret alios eorum loco qui redierant ſufficiendos, tum etiam vt prouideret alimentorum penuriæ, vt puta tritici, vini, olei, & aliorum huiuſcemodi, quibus Hiſpani veſci ſolent, cum inſularibus cibis nō facile aſſuefieri poſſent, redire ad curiam quæ tunc Burgis vrbe celebri in Caſtella veteri morabatur, cōſtituit: ſed quæ prius confecerit breuiter enarrabo. Inſulares reguli qui hactenus ſuo paruoq; contenti tranquille quieteq; vitam duxerant, cum noſtros in eorum ſolo natali pedem figere conſpicerent, grauiter id ferebant, nihil magis quā funditus eos inde detrudere aut euertere penitus & omnē eorum memoriam abolere cupiebant. Nam ea gens quæ præfectum in ea nauigatione ſequuta fuerat, maiori ex parte indomita, vaga, cui nihil penſi eſſet libertatem ſibi quoquo modo poſſet quæritans, ab iniuriis minime ſe abſtinere poterat. Inſularum fœminas ante parentum, fratrum, & virorum oculos raptans ſtupris rapiniſq; intenta animos omniū incolarum perturbarat. Quamobrem pluribus in locis quotquot imparatos e noſtris incolæ reperiebant, rabide & tanquā ſacra offerentes deo trucidauerant. Pacandos igitur perturbatorum animos, eoſq; qui noſtros interfecerant puniendos eſſe priuſquā inde diſcederet ratus, eius cōuallis regem, quam eſſe in radicibus mōtium Ciguauorum ſuperiore capite deſcripſimus, in colloquium adducit. Hic vocabatur Guarionéxius, cui vt præfecti amicitiā arctius ſibi conciliaret, placuit Didaco Colono homini apud præfectum a teneris educato, quo interprete in Cubæ diſcurſu vſus fuerat, ſororem dare in vxorē. Ad Caunabóam deinde Cibauorum montium ideſt aureæ regionis dominū, cuius ditionarii Hoiedā cum quinquaginta armatis intra arcem Sancti Thomæ obſeſſum triginta dies tenuerāt, nec obſidionem vnquā ſoluerant donec aduentare præfectum ipſum cum magna manu perſenſerint. Hoiedā ipſum oratorem mittit. Hoieda apud Caunabóam morā trahente, a diuerſis regionis regulis legati mittuntur, qui Caunabóæ perſuadere nitantur, ne figere pedem in inſula Chriſtianos patiatur, ſeruire niſi malit quam imperare. Fore enim vt niſi chriſticolę ab inſula penitus eliminētur, inſulares omnes ſerui ſint illorū futuri. Alia parte Hoieda cum Caunabóa agebat, vt ad præfectum ipſemet proficiſceretur, cum eoq; fœdus & amicitiā iniret. Regulorū legati ad eam regionē capeſſendā ſe ſuaq; omnia offerebant. Hoieda cædē perniciemq; ſuorū, ſi bella quā pacē cum Chriſtianis mallet, minitabatur. Caunabóa igitur hinc atq; inde tanquā ſcopulus diuerſis fluctibus in medio mari conflictatus, etiā conſcientia ſcelerum agitatus, quod viginti ex noſtris hominibus per dolū incautos obtruncaſſet quāuis pacē cupere videretur, adire tamē præfectū verebatur. Tandē fraude penſitata præfectū & reliquos ſub pacis ſpecie ſi ſors offerret, peremptur⁹ cum omni familia ſua pluribuſq; aliis ſuo more armatis ad præfectū mouet. Interrogatus cur adeo magnas hominū cateruas ſecum duceret, reſpondit tantū regē quantus ipſe ſit pergere iter domoq; incomitatum exire non decere. Sed aliter lōge quā cogitauerat euenit, decidit nanq; in laqueos quos parauerat. Blanditiis enim & pollicitationibus ſui erroris inter eundū quod domo diſceſſiſſet pertæſum. Hoieda tandem ad præfectū illum ducit, capitur, in vincula conicitur, nec noſtrorum animæ diu inultæ ſine corporibus quieuerunt. Caunabóa cum omni familia eius capto inſulam percurrere præfectus inſtituit, ſed ſignificatū ei fuit tanta fame inſulares vrgeri, vt quinquaginta milia hominū amplius iam perierint, cadantq; cotidie paſſim tanquam morboſi gregis pecudes, quod illis ſua peruicacia accidiſſe ſcitum eſt. Cum enim videbant noſtros in inſula velle ſibi ſedem eligere, exiſtimantes poſſe eos inde propellere, ſi inſulares cōmeatus deeſſent, non modo non ſeminare plantareq; vlterius ſtatuerunt, ſed etiam vtrumq; panis genus, de quo primo capite mētionem fecimus, ſeminatum, perdere euellereq; in ſua quiſq; regione cœpit, ſed inter Cibauos ſiue Cipāgos mōtes præcipue, cū aurū quo ea regio abundabat, cauſam eſſe potiſſimā ꝗ noſtros in inſula detineret, cognoſcerent. Decurionem interea cum armatorum turba qui latus Meridiolane inſulæ exploraret dimiſit. Tunc omnes regiones quas percurrerat panis penuria adeo laborare falſus eſt, quod nihil vnquā ſexdecim dierum ſpacio comederint aliud, quā herbarū palmularumq; radices, aut arborum natiuos mōtanos fructus. Guarionéxius cuius regnū nō æque ac reliqua præ-

Capit̄ Caunaboa.

Quare fame perierit.

mebatur,noſtris edenda quædam impartitus eſt. Intra paucos dies vt breuiora eſſent itinē
rum ſpacia,vt ve crebriores ac plures noſtri receptus haberēt ſi qua vis inſulariū,aliquādo
ingrueret,ab Iſabella vrbe ad arcem Sancti Thomæ in finibus regni huius Guarionexii
intra Cibaui terminos ſuper cliuo ſalubrium aquarū ſcaturiētium celebri,arcem aliam ere
xit,quam Conceptionē appellauit. Tum vero cum noua indies inſulares ædificia ſurgere,
cum in portu noſtras naues iam putridas ac ſemifractas cōſpicerent,ab omni ſpe libertatis
decidere cœperunt,ſubtriſtes an eſſent ex inſulis Chriſtiani diſceſſuri ſciſcitabātur,ex arce
demū Conceptionis Cibauorū montiū interna veſtigantes auri rudem maſſam in tofi na
tiui ſimilitudinem concauā pugillo grandiorem,ponderis viginti vnciarū a quodā regu-
lo non in amnis illius ripa,ſed in ſicco tumulo repertā habuerunt,hanc ego ipſe in empo
rio Caſtellæ veteris Methymna Campi,vbi tunc curia hyemabat,vidi,manibuſq; captā
admirās librauí attrectauiq;. Vidi & electri puri quo cāpanæ pharmacopolarūq; mortaria
poſſunt,& alia huiuſmodi veluti ex ære Corianthiaco cōflari,fruſtū adeo magni pōderis,vt
illud vix nō modo nō eleuare ambabꝰ manibꝰ e terra,ſed aut leuorſum aut dextorſum mo
uere ſufficerē.librarū octuncialiū tricentarū pondus ſuperaſſe maſſam aiebant.Eam in cu-
iuſdā reguli atrio a maioribus relictā repererant. Sciebāt tamē ipſi quāuis nulliꝰ inſularis *Electri fo-*
viuentis ætate electri quicquā eductū fuiſſet,vbi electri fodina eſſet,ſed ab eis locus eius vix *dina.*
potuit extorqueri,adeo iam ſtomacho pleni in noſtros viuebant.oſtēderunt tandē,ſed di-
rutā & lapidibus ac terra ſuper iniecta obcæcatā,tametſi leuius quā in ferrifodinis ferrū fo
diatur.Eam electri fodinā ſi opifices foſſoreſq; ad id miniſteriū apti adeant,reduci poſſe ar
bitrātur.Nō longe ab eadē arce Cōceptionis in eiſdē montibus ſuccini copiā nō paruā,ali-
biq; ſtillare in ſpelūcis glaucū colorem quo pictores vtuntur nō vulgarem,inuenerunt.Ne
mora pręter gradiētes,ſiluas immēſas,quę arbores nullas nutriebant alias pręterquā cocci
neas,quarū lignū veſtri mercatores Itali verzinū,Hiſpani braſilū appellant,reperere. Hic
forte princeps Illuſtriſſime tecū ipſe anceps contēplaberis,diceſq; tecū.Veluti ex coccineis *Coccinꝰ q̄*
arboribus naues quaſdā onuſtas Hiſpalim aduexerunt,veluti ex auro parū,ex goſſipio mo *eſt braſilū.*
dicum ex ſuccino aliquid,ex aromatibus pauca,cur nō auri cæterarūq; rerum eam copiā,
quā vti tu prędicas polliceri tellus illa videtur,attulerunt.Ad hęc q̄ dederūt reſpōdebo.Prę
fectus ipſe Colonꝰ ſup his interrogatꝰ Hiſpanos quos ſecū duxit,ſomno ocioq; magis fuiſ
ſe quā laboribꝰ deditos,ſeditionūq; ac nouarū rerū ſtudioſiores quā pacis aut quietis aie-
bat. Ab eo enim pars maior defecit,præterea nō potuiſſe prius inſulares vinci,aut domari
refert,eorūq; vires frangi ad imperiū inſulæ libere capeſſendū.Hiſpani ſe imperia eius ſæ
ua iniuſtaq; ferre nequiuiſſe,multaq; in eum cōmenti ſunt,propter quos obiices hactenus
vix impenſæ lucrū reſpondiſſe voluit.Hoc tamē anno primo & quingenteſimo,quo hæc
tuo iuſſu ſcribo,intra duorū menſiū ſpaciū circiter ducentas ſupra mille octunciales libras
auri collegerunt.Sed ad inceptū redeamus. Hæc enim quæ per digreſſionē leuiter tetigi-
mus ſuo loco diffuſius aperietur. Quū anxios igitur perturbatiſq; animis incolas præfe-
ctus videret,nec a vi & rapinis donec inter eos verſarentur,prohibere noſtros poſſet,pluri-
bus ex finitimarū regionū primoribus cōuocatis,cōuenerunt,vt pręfectus vagari per inſu
lam ſuos nō ſinat,ſub prætextu enim auri,& aliarū inſulariū rerum quærendarū,nihil in ta
ctum aut impollutum relinquebant.Ipſi vero incolæ præfecto ſe daturos viritim a quarto
decimo anno vſq; ad ſeptuageſimum de ſuæ quiſq; regionis prouentibus tributum quod
vellet,ſeruaturoſq; quod ille ſtatueret omnes pollicentur. Id fœdus ita ictum eſt. Cibauo-
rum montium incolæ vt ſingulis tribus menſibus quos illi a luna lunas denominant,men
ſuram quandam illis obſignatam plenam auro ad ciuitatem mittant: qui vero terras inco-
lunt vbi aromata aut goſſipium ſuapte natura oriantur,quantitatē quandam per capita tri-
buant,placuit fœdus,confectumq; eſſet vt pars vtraq; promiſſa ſeruaſſet,ſed fames impro-
ba hæc omnia reſcidit. Vix enim illis ſatis corpora ad victum per nemora quæritandum
ſufficiebant,herbarum radicibus & ſilueſtrium arborum fructibus longo tempore conte-
ti,plæriq; tamen cum ditionariis ſuis reguli inter eas egeſtatis anguſtias promiſſi vectiga
lis partem attulerunt,petentes a præfecto ſupplices,vt ærūnæ eorum miſereretur,ignoſce
retq;,donec inſula ad ſtatum priſtinū reſtitueretur,fore vt quæ nunc deficerent,reintegrē
tur in duplū.Ex Cibauēſibus pauci fœdera ſeruarunt:laborabant enim acriore fame q̄ cæ
teri.Hos moribus & lingua non aliter ab incolentibus plana differre aiunt,ac in cæteris re-
gionibus Ruricolæ montani.ſunt a curialibus diuerſi licet eodem genio viuant omnes,ru

di ſcilicet ac ſimplici aggreſtiq;,aliquod tamē eſt inter eos diſcrimen . Ad Caunoboam ca-
ptum redeamus. Ille cum ſe coniectū in vincula videret, tanquā leo Libycus dentibus fren
dens die noctuq; quū ſe inde liberaret animo verſans ſuadere præfecto cœpit, vt quādoqui
dem Cipāgi regionem ſibi aſſumpſit in ditionē , præſidia Chriſtiana quæ ab incurſibus
veterum hoſtiū ſuorū finitimorū eam tueantur mitteret. Significatum enim ſibi fuiſſe fere
bat,eam quoto die graſſationis infeſtari , in prædamq; bona ſuorū cuncta trahi, ſed hoc ex
cogitato dolo,exiſtimauit fore vt frater eius qui erat in regione cum cæteris propinquis,aut
per vim,aut per inſidias tot ex noſtris caperent,quot ad ſe redimendum permutatione ſup-
peterent. Præfectus autem intellecta fraude Hoſedā mittit,ſed cum ea armatorū copia quæ
Cibauenſium arma,ſi arma nouerint,ſuperare poſſet. Vix intra regionem noſtri venerant
cum Caunabóæ frater conuocatis circiter quinq; millibus ſuo more armatorū,nudi enim
ſagittis ſine ferreis cuſpidibus ſudibuſq;, & clauis quibuſdā bella gerunt , intra quandam
domunculam eos circum ſepſit obſeditq;. Hic Cibauus tanquā vir diſciplinæ bellicæ non
ignarus ad vnius ſtadii diſtantiā exercitum in quinq; acies diuidit,cuiq; in gyrū per ęquos
tractus locum ſtatuens. Suā autem aciem e regione noſtris opponit. Inde cum diligenter
omnia inſtituiſſet,ex acie ſua vt omnes ęquis paſſibus vna gradiātur,paulatim ſigna dari iu
bet,pedetentimq; vt vna omnes vocibus ſublatis pugnam vndiq; ineant manuſq; conſe-
rant , imperatum omnibus ordinibus reliquerat,ne noſtrorum quiſquā ita circūuallatus
poſſet euadere . Sed noſtri cum vna acie confligere ſatius eſſe rati, quā eum impetum expe-
ctare,in aciem grandiorē per apertos agros venientē irruunt,eo quod equeſtri pręlio com
mittendo ea pars cōmodior eſſet . In eos igitur ſeſe equites præcipitant , equorū pectori-
bus eos proſternebant,leuiter profligantur,perimuntur quicunq; expectarunt. Cæteri me
tu perculſi in fugam conuertuntur , ad montanaſq; rupes aſperas relictis domibus ſe reci-
piunt,indeq; vt eis ignoſceretur precabantur, ſe quodcūq; imperatum libenter ſubituros
ſi intra natales ſuos eos viuere patiantur atteſtantes. Caunabóæ fratre tandē capto popula-
rium quęq; in ſua remiſerunt. His actis regio illa pacata eſt,inter eos montes vallis quā Cau
nabóa incolebat Magóna vocatur amnibus auriferis & fontibus fortunatiſſima fertiliſq;
maiorem in modū. Eo anno menſe Iunio inauditum ab Euro turbinem eleuatis vſq; ad ſy
dera rapidis vorticibus exortum fuiſſe prædicant,qui quaſcūq; maximas arbores offende-
bat radicitus euerteret. Is tipho quū ad ciuitatis portum iam perueniſſet tres naues quę ſo
læ in anchoris ſtabant ruptis rudentibus ſine vlla maris procella aut fluctu circumactas ter
aut quater, in profundum merſit,creuiſſeq; eo anno præter ſolitum intra terrā,& extendiſ
ſe ſe mare pluſquā cubiti menſurā ferunt. Gentem hanc perturbaſſe elementa atq; portēta
hæc tuliſſe immurmurabant inſulares, has aeris procellas vti græci tiphones, furacanes iſti
appellant. Crebro nāq; ſurgere in ea inſula inquiunt , ſed furacanes nunquā æque violen-
tos aut furibundos,neq; enim viuentis vllius ætate aut memoria maiorū extabat ſimilem
vnquā turbinem qui & grādiores arbores euelleret ad eam inſulā ruiſſe,neq; mare ibi tēpe
ſtatem vllā fuiſſe vnquā perpeſſum conſtat, immo neq; maris æſtuaria pati, vbicūq; enim
littora planicię aliquā attingunt,prata florida littoribus proxima reperiūtur. Caunaboam
repetamus. Caunabóa rex & frater eius cum ad reges in Hiſpaniā ducebantur,dolore ani-
mi confecti,in itinere moriuntur. Pręfectus autem ſummerſis fero turbine nauigiis ſe inter
ceptum videns duas ſtatim carauelas iuſſit fabrefieri, omniū enim artium magiſtros ſecū
habebat. Interea dum hæc fierent , fratrem ſuū Bartholomæū Colonū ipſius inſulæ more
Hiſpano Adelātatum cum Metallariis quibuſdā armata manu ad auri fodinas quas ad leu-
cas ab Iſabella ſexaginta ante Cipangas ductu inſularium repertas ire tentatum iubet . In
eis effoſos veterum tēpeſtate profundos puteos inueniunt. Præfectus inde ingentes theſau-
ros ſibi illos,de quibus veteri teſtamento agitur Salomonem Solymorum regem Perſinū
per ſiccum comparaſſe contendit,ſit an non,nō eſt meum diiudicare,ſed longe abeſt meo
iudicio. Metallarii diuerſis in locis ſuperficialē terram auri fodinarum circiter ſex milia paſ-
ſuum durantium cribrantes in ſicco, tātam ibi auri copiam iacere demerſam cenſuerunt,
vt mercenarius quiſq; foſſor ad id cōductus tres auri drachmas ſingulis diebus facile queat
effodere. Is ita indagatis Adelantatus ſimul & Metallarii præfecto rem per literas ſignifi-
cant,quibus habitis quinto idus Martii anni quinti, & nonageſimi naues quæ iam peractæ
erant , ſtatim ad reges venturus alacer conſcendit, prouinciæ gubernandæ fratri Bartholo
mæo Colono Adelantato omni poteſtate relicta.

Inſtruit acies Caunaboę frater.

Morit Caunaboa.

Caput quintum.

ADELANTATVS autem ipſe Bartholomæus ex ſui fratris diſcedentis
conſilio arcem in aurifodinis erigit, hanc arcem auream appellat, quoniam
ex terra quæ ad muros conſtruendos ferebatur, calones & muratores inter
pinſendum aurum deligebant. Tres menſes ad inſtrumenta quibus aurum
lauari & colligi poſſet conficienda conſumpſit. Sed rem imperfectã fame cõ
pulſus reliquit, ad ſexageſimũ inde miliare quo ipſe cum armatis pluribus
conceſſit, panis inſularis portionem quandam a prouincialibus habuit permutatione re-
rum noſtrarum. Attamen morari diutius illic nequiuit. Relictis igitur ad eius arcis præſi-
dium decem hominibus, cum ea panis inſularis portiuncula quæ ſupererat, relictoq; illis
venatorio cane ad capiendũ genus id animalis ꝙ apud eos eſſe ſupradiximus cuniculo no
ſtro ſimile nomine Vtias ad Conceptionem reuertitur. Erat præterea is menſis quo Guario
nexius rex, & alius illi finitimus Manicautexius nomine tributa erant ei laturi. Ibi totum
Iunium immoratus vectigalia in integrum ab his duobus regibus, & victui neceſſaria ſi-
bi & iis quos ductabat, qui erant forte quadringenti, exegit. Circiter Kalendas Iulii tres cũ
eſcariis rebus tritico, oleo, vino, ſuillis vaciniſq; carnibus ſalſis carauellæ aduenerunt, ea vi
ritim pro cõſtitutione ex Hiſpania lata diuiduntur, quãuis ex his aliqua madida corruptaq;
vecta eſſe conquererentur. Per has naues a regibus & fratre præfecto qui iam multa antea
de hac re apud reges egerat, vt ad meridionale inſulæ latus habitationem traducat, in man
datis Bartholomæus gubernator habuit, erat enim ea pars aurifodinis propinquior. Impe-
ratumq; etiam illi eſt, vt regulos eos qui Chriſtianos peremiſſe reperirentur cum ſuis ditio
nariis errati participibus vinctos in Hiſpaniam mitteret. Tercentum inſulares cum ſuis re-
gulis captos mittit, poſt explorata diligentius Meridionalia littora tranſportat habitatio-
nem: arcemq; ibi ſuper edito colle apud portum bene tutum condidit, quam arcem Sancti
Dominici, quoniam die Dominico eo appulſus eſt, vocitauit. Amnis ſalubrium aquarum
& variis piſcium generibꝰ optimis refertiſſimus, in portum amœnis vtrinq; ripis defluit.
Miras eſſe fluminis naturæ dotes referunt. Quacũq; enim fluat, omnia iucunda, vtilia om
nia, palmeta, frutetaq; inſularia omnis generis nauigantibus ramos floribus fructibuſq;
onuſtos in caput interdum declinabant, æquamq; ſoli eius vel beatiorem Iſabellica vberta
tem prædicant. In Iſabella valetudinarios tantum nauiumq; magiſtros quoſdam, qui duas
quas incœperant carauellas perficerent, reliquit. Cæteros ad Sanctum Dominicũ ad Meri-
diem traducit. Poſt arcem conditã relicto in ea viginti hominũ præſidio, cum reliquis ipſe
occidentales inſulæ partes internas hactenus nomine tantum notas exploraturus ſeſe accin
git. Ad triginta inde leucas, ideſt miliaria nõgenta in fluuium Naibam, quẽ a Cibauis mõ-
tibus ad meridiem recta per inſulæ medium deſcendere memorauimus, incidit. Hoc am-
ne ſuperato, cum ſingulis armatorum hominũ quinq; & viginti turmis decuriones duos
ad regulorum terras, quorum nemora ex coccineis arboribus conſtant, per diuerſa dimit-
tit. Leuorſum iſti tendunt, ſiluas inueniunt, ingrediuntur, ſcindunt, cadunt altæ intactæq; Siluę coc-
hactenus precioſę arbores, ſingulas inſulares caſas decuriones ſinguli coccineis implent trũ cineę.
cis, vbi donec nauigia ducãtur q̄ illos abducãt, ſeruẽtur. Adelãtatus autẽ dextrorſum iter ca Bella ge-
piens nõ lõge a ripa fluminis Naibæ, potentẽ quẽdã nomine Beuchiũ Anacauchoam regẽ rũt inuicẽ.
caſtris poſitis cõtra Naibẽſes incolas in armis eſſe reperit, vt illos ſuę ditioni veluti plures ali
os inſulares regulos ſubiiceret, huiꝰ potẽtis regia occidentalẽ verſus inſulæ calcẽ ſita Xara-
guá vocat, a flumine Naiba. xxx. leucas diſtãs, mõtoſa, aſpera, ſed quicũq; Reguli mediũ te
nẽt, huiꝰ imperio parẽt. Oĩs ea regio a Naiba ad vltimã occidẽtis orã auri expers eſt. Nr̃os
depoſitis armis datoq; pacis ſigno placidiſſime ĩcertũ metu an humanitate ſuſcipiẽs, qd nã
ſibi vellẽt, interrogauit. Adelãtatꝰ inquit vt quemadmodũ & reliqui huiꝰ inſulæ principes
præfecto marino fratri meo Hiſpanorũ regũ noĩe vectigalia præſtes, cui ille, quomodo id a
me poteſtis exigere, cuiꝰ nulla regio de multis q̄ mihi imperãti auſcultãt, aurũ gignit, audi
erat enim gentẽ exterã, quę aurũ auide quæritaret, ad inſulã aduentaſſe, ſed quod aliud q̄ au
rum cuperet minime arbitrabatur. Tunc Adelãtatus. Abſit vt cuiquã tributa iniungamus,
quæ ꝑſolui facile non poſſit, quibꝰ ve regiones careant. Goſſampii, canabi & aliarũ huiuſce
modi rerum copiã, regionẽ producere cõpertũ habemus, ex quibus prouentibus vt no-

bis aliquid impartiaris petimus. At ille his auditis hilari frõte, ſereno vultu ſe quãtum vo
luerint accipere de his daturum pollicetur, dimiſſoq; exercitu ipſemet præmiſſis nunciis
Adelãtatum vſq; ad locum vbi ipſe regiam habebat, ad leucas vti diximus .xxx. comitatus
eſt. Totoq; eo tractu p regulorũ ei ſubditorum diœceſes iter ſemp fecerunt. Aliis canabi-
quod non peius noſtro ligno ad nauium ampluſtre cõtexendũ eſſe dicunt, panis aliis, aliis
goſſampii pro telluris variæ natura tributa imperãtes, ad regiã tandem Xaraguenſem ve-
niunt. Hãc priuſquã ingrediãtur, incolæ oẽs regem ſuũ Beechium Anachaucóam ac no
ſtros honorifice ſuo more recepturi occurrunt. Inter cætera ſpectacula audi duo inter nu-
das, & in cultas gentes memoratu digna. Appropinquãtibus primum .xxx. fœminæ, regis
vxores omnes, ramos palmarum manibus ferẽtes tripudiis cãtibuſq; ac ſonis ex regis præ
cepto nudæ toto corpore præter pudibunda, quæ fœmoralibus quibuſdam goſſampinis

Virgines nudę penitus.

corruptæ contegunt, obuiam prodeunt. Virgines enim capillis per humeros ſparſis fron
tibus tamen vitta ligatis nullã ſui corporis partem cooperiunt. Faciem, pectora, mãmas,
manus, cæteraq; ſub albido colore prædicãt fuiſſe pulcherrima. Dryades formoſiſſimas,
aut natiuas fontium nymphas de quibus fabulatur antiquitas, ſe vidiſſe arbitrati ſunt. Pal-
marum manipulos quos dextris geſtabant chorizãtes, pſallenteſq; inuicem poplitibus fle
xis Adelãtato omnes dono dant. Domũ deinde regis ingreſſi, eorum more laute paratã cœ-
nam inueniunt, vires reficiunt, nocte vero ſuperueniente pro cuiuſq; ſtatu ad hoſpitia obſi
gnata per regis miniſtros ducuntur. vbi in paratis pro eorum conſuetudine lectis penſili-
bus quos alias deſcripſimus, quieuerunt. Altero die ad eam domũ quã ſibi loco theatri con
ſtruunt, noſtri ducuntur. Ibi poſt multas variaſq; choreas, & ſaltationes in latam planiciem
duæ ex inſperato ingentes armatorum acies deſcendunt, quas ludi & delectationis gratia vt
apud Hiſpanos ludus troicus .i. harundienus ſæpius inſtruitur, rex apparari iuſſerat. Comi
nus accedẽtes ac ſi hoſtes collatis ſignis, pro opibus, pro focis, pro natis, pro imperio, pro
vita deniq; ipſa certaturi concurrerent, ita duæ ille acies vtrinq; manus conſerunt, miſſili-
bus telis & ſagittis intra breue horæ momentum quatuor cecidere, pluresq; vulnerati fue
runt. Acrius pugnatum fuiſſet, niſi rogatu noſtrorũ rex dato ſigno pugnam diremiſſet. In
tertium inde diem conſilio regi præbito vt goſſampii plus deinceps in ripis aquarũ quo
impoſitum per focos tributũ facilius perſolueretur, ſererent ad Iſabellam valetudinarios, &
nauigia quæ incœpta reliquerat, viſurus tendit. Variis morbis circiter trecentos reperit ce
cidiſſe, quare anxius, & quid conſilii caperet erat ignarus, cum nõ modo ad valitudinem re-
ſarciendã, ſed victui neceſſaria fere cuncta deeſſent, neq; enim ex Hiſpania nauis vlla aduen-

Quę Caſtella crexerint: & eorũ nomina.

tabat, ſic hæſitans valetudinarios per regiones & caſtella in ipſis erecta diſpartiri conſtituit.
Caſtella enim ab Iſabella recto itinere ad Sãctum Dominicũ .i. a ſeptẽtrione ad meridiẽ per
inſulã hæc erexerunt. Ab Iſabella ad lapidem ſextum & trigeſimũ Speranciã arcem condi
dit. A Sperãcia vero ad lapidem quartũ & vigeſimũ, diuã Catherinã. A Catherina ad vigeſi
mum, Sanctum Iacobũ arcem. A diuo Iacobo ad alia viginti miliaria turritã condidit mu
nitiorem, quã Cõceptionẽ appellauit, quod in radice Cibauorũ montium, quodq; in pla
nicie vaſtiſſima vbere & populoſa. Aliã deinde mediã inter Conceptionem & Sãctum Do
minicum condidit Cõceptione munitiorẽ, quoniã intra terminos reguli cui ſupra quinq;

Bonauũ.

incolarum milia parebant, Bonauũ nomine vocant inſulares eius regionis vicum, qui ca-
put eſt regni, propterea Bonauũ etiã voluit arcem præfectus appellari. Per hæc igitur caſtel
la caſtellorumq; vicina in inſulariũ domibus, infirmis diſpartitis, ad Sãctum ipſe Domini
cum proficiſcitur a regulis qui mediũ tenebant impoſita exigens inter eundum vectigalia.
Vbi cum aliquot dies moraretur, rumor exoritur regulos omnes finium Conceptionis de
ſperatis in noſtros animis viuere, ſtudereq; defectioni. Ad eos igitur vbi hęc nunciata ſunt,
longis mouet itineribus. Cum propius accederet, Guarionexium prouinciæ huius capeſ-
ſendę Imperatorẽ ab omnibus fuiſſe delectum fama increbuit, ſeductumq; & ſollicitatum,
ſemiinuitum tamen ab aliis fuiſſe, cum noſtrorũ aſtus & arma iam alias expertus pertime-
ſceret, conuenerant certo die cum quindecim millibus hominũ ſuo more armatorum for
tunã belli iterum tentare. Ibi Adelãtatus conſilio habito cum arcis præfecto reliquis ve mi
litibus quos ductitabat, adoriendos eſſe incautos & palantes regulos in propriis laribus,
priuſquã exercitum comparent, conſtituunt. Ad ſingulos igitur regulos ſinguli centurio-
nes mittuntur, qui ex inſperato dormientes priuſquã ſparſis populis liceat conuenire, vi-
cos eorum cõgreſſi, quos nõ mœnibus, nõ foſſis, nõ aggeribus circũſeptos habent, impe-

tunt,captant,vinciunt,ducunt quiſqꝫ ſuum vti fuerat imperatum. Ad Guarionexium Ade
lantatus ipſe tāquā ad potentiorē perrexerat,cœpitqꝫ ſicut & alii eadem hora cōſtituta ſuos.
Quatuordecim ea nocte ex eis ad Cōceptionē tracti ſunt, paulo poſt duobus ex iis qui Gua xiiij.reguli
rionexium reliquos ve rerum nouarū ſtudioſiores ſeduxerant ac ſubornauerant,ſupplicio capti.
affectis,ne ſuorum regum dolore confecti incolæ agros deſererent,quod ſummū incōmo
dum propter ſementes noſtris afferre potuiſſet,Guarionexium & reliquos dimiſit, ditio=
narii ad quinqꝫ milium numerū confluxerunt pro ſuorū regum liberatione inermes,into
nuit aer,contremuit terra præ clamore illorum vſqꝫ ad ſydera eleuato. Adelantatus Guario
nexium atqꝫ alios pollicendo,donando,minādo,vt in poſterum cauerent nequid moliren
tur,admonet. Guarionexius apud populū orationem habuit de noſtrorū potentia,indulgē
tia in delinquentes,liberalitate in fidos,vt ſedent animos,nec quicquā vlterius aſtruant co=
gitentqꝫ contra Chriſtianos,ſed vt illis obtemperent,obſequātur,ſeruiant,niſi ſe in maio
res in dies calamitates trudi cupiant. Oratione habita penſilem illum humeris captant,pen
ſilemqꝫ vſqꝫ ad ſuæ regiæ pagum humeris portant,ita per aliquot dies regio pacata eſt. So=
liciti tamen & triſtes noſtri in exteris regionibus deſerti,quod.xv.iam menſis a præfecti di=
ſceſſu ageretur,quia cuncta quibus indui veſciqꝫ ſolebant deficerent,demiſſo vultu incede
bant. Adelantatus eos,quā melius poterat, inani ſpe depaſcendo ſolabatur,dum hæc age=
rentur,Beechiuſan Acauchéa,ſic enim Xaraguæ occidentalis partis,quā ſupra memoraui
mus,rex vocabatur,ad Adelātatum nuncios mittit,qui goſſampiū cæteraqꝫ vectigalia quæ
ſibi ſuiſqꝫ incolis imperauerat,parata eſſe ſignificarent. Ad iter ſe accingit Adelantatus,per
git,honorifice a rege recipitur,& eius ſorore,quæ quondam Caunaboę regis Cibaui vxor
nō minoris erat in fraterni regni gubernatione momenti,& cōſilii quā frater. Aiunt enim
eam eſſe vrbanā,facetā ac prudentiſſimā fratriqꝫ vt Chriſtianis aſſentetur,blandiatur,ob=
temperet exemplo mariti eius edoctus,perſuaſerat,hæc fœmina Anaccaóna nuncupatur.
Duos & triginta ibi regulos in Bechii Aunachauchóe regia congregatos cum tributis ex
pectantes reperit. qui omnes pręter imperata vectigalia ad beneuolentiā cum noſtris captā
dam munera tulerunt ingentia ex vtroqꝫ pane,radicali.ſ. ac paniceo. Vtias ideſt cuniculos
inſulares innumeros piſceſqꝫ,ſed ne putreſcerēt aut corrūperētur aſſos tulerunt. Et de ſerpē
tibus quos inter edulia principatum obtinere Crocodilliſqꝫ ſimillimos eſſe,ſupra deſcripſi
mus. Iuānas ſerpentes vocant. Has in inſula naſci ſero didicerunt,neqꝫ ex eis noſtri ob fœ= Serpens
ditatem quæ horrorem nō modo nauſeam inducere videbantur guſtare hactenus auſi fue Ioana.
rant. Præmordere paulatim Adelantatus Iuānam regis ſororis pellectus facetiis ſtatuit,ſed
vbi demulcere carnium earum ſapor palatum & guttur cœpit, plenis deinde faucibus eas
expetere videbatur,nō mordicus,deinde neqꝫ vix vncto labello illas delibabant,ſed heluo=
nes omnes effecti,de re nulla iam pręterquā de ſerpentiū ſuauitate ſermocinabantur,lautio
reſqꝫ eſſe dapes illarum quā,aut pauonis,aut phaſiani,vel perdicis apud nos. Sed ſi aliter ꝙ
condiantur modo vti pauones,& phaſiani,niſi lardo inuoluti verubus aſſentur,ſaporē per=
dunt. Euiſceratas a iugulo ad inguina lotaſqꝫ ac deterſas diligenter,& in gyrum poſtea in
modum anguis dormientis in ſe recepti inſinuatas,in ollam ſui tantum capacem pauliſper
aquæ cum pipere inſulari ſuper iniecto comprimunt,tenuiter igne ex quodam ligno odo=
rato minime fumoſo ſuppoſito. Ex abdomine ſic ſtillato ius efficitur vt aiunt,nectareum,
nullumqꝫ eſſe epularum genus ipſarū ſerpentiuū par ferunt,quæ per ſe & lenius coquūtur.
Sic coctæ & recentes,ſuauiſſimę,& ſeruatæ per aliquot dies,iucūdiſſimę ſunt. De eduliis ſa
tis,ad alia veniamus. Qū vectigali goſſipio inſularem quandam caſam Adelantatus im=
pleuiſſet,panis ſui quantuncumqꝫ vellet ſe libenter impartituros reguli pollicentur. Is obla
ta eorum acceptans,gratias agit. Interea igitur dum per regiones panis conficeretur, ad re=
giamqꝫ Beuchii Anacauchéæ Xaraguenſis regis portaretur ad Iſabellā nuncios mittit,qui
adduci peractam carauellam de duabus,quas inceptas reliquerat, ſuo nomine imperent.
Pane namqꝫ ad ſe onuſtam ad eos illā remiſſurum renunciauit. Læti nautæ nauim ad Xara
guenſe littus inſulam circūeuntes plenis velis tendunt. Beuchii Anacauchéæ regis ſoror il=
la faceta, prudens, & magni ingenii mulier Anacaóna vxor quondam Caunabóe,vbi na=
uim noſtram ad patrium littus ſuū applicatam cognouit,fratri perſuadet vt ambo ad illam
videndam proficiſcantur, ſex tantū paſſuū milia littus a regia diſtabat. Itinere autem me=
dio in vico quod eſt ipſius regiæ ſororis gazophylacium pernoctatum eſt. Illius vero the=
ſauri,nō aurum,nō argentum,non gēmæ,ſed vtenſilia tantum,reſqꝫ ad humanū vſum atti

nentia, vt puta ſedilia, paropſides, lances, pelues, patellæ ex ligno nigerrimo, lubrico, luci-
do, quod hebenum eximius artium, & medicinæ doctor tuus Ioãnis Baptiſta Eliſius eſſe
contendit, confectæ & arte mira laboratæ. In his enim quicquid eſt incolis ingenii a natura
tributum, exercent. Sed hæc illi fœminæ in inſula ſua Guanabba quam in faucibus occidē
talibus Hiſpaniolæ inſulæ, ſi pictam videris iacere conſpicies, fabrefiunt. in eis lemurum
quos noctu videre ſe prædicant, ſerpentum, hominū, & aliarum rerum quaſcūq; ſemel in-
tuentur, viuos vultus cęlant. Quid facturos illos illuſtriſſime princeps putares, ſi ferrum &
chalybem aſſequerentur? Illa enim omnia igni prius interius mollefacta, lapillis poſtmo-
dum fluuialibus quibuſdam cauant & diducunt. De ſedibus Adelãtato quatuordecim, de
vtenſilibus autem menſariis & coquinariis fictilibus, ſexaginta dono dedit. Quatuor præ
terea necti goſſampi glomos pōderis immenſi tribuit. Ad littus igitur poſtero die cum per
ueniſſent, vbi pagus erat alter regius, ſeruitoriam iuſſit Adelantatus cymbam inſtructam
aduehi. Rex autē Canoas ſuo more depictas duas, vnā qua ipſe cū familiaribus ſuis, alterā
qua ſoror Anacaóna, & eius ancillæ veherentur, apparat. Sed in ſeruitoriā cymbā voluit
Anacaóna cum Adelãtato vehi. Cū naui iam appropinquarent, ex cōpoſito ignem tormen
tis ſuffigunt, mare tonitruis, aer puluereo fumo impletur, tremunt, terrentur, mundi ma-
chinā laborare ea concuſſione arbitrati ſunt, verum enim vbi Adelãtatū ridere in faciē eo
rum verſum vident, ſedant animos. Cū autē propius irent, fiſtulæ, tibiæ, timpanaq; inſtru-
Admiratio insulariũ. ctis choreis pulſant. Illi ſonitꝰ dulcore allecti ſtupēt, admirātur. Ingreſſi nauim vbi prorā,
pupim, caſtella, tabulata, carinā, cubicula diligēter ꝑcurrerunt, frater in ſororē, ſoror in fra
trem oculos vertentes obmuteſcebant. Neq; quid præ nimia admiratione inuicē loqueren
tur, inueniebant. Dum his intenti per nauim vagarētur, eleuari anchoras ex tēporeq; vela
ex antenis deuolui & protēdi in altūq; dirigi iubet. Tum vero ſtupidiores cū ſine remis, ſi-
ne hominū robore, molē ita grandē adeo celeriter per ęquor volitare cōſpicerent, flabat em̄
e terra optatus ad id ventus, ſed tunc multo magis cū eodē vento duce, ire modo, modo re-
dire, modo in dextrā, in leuam modo, vti libebat, vertere nauim cernerent, admirabantur.
His ita peractis, naui pane radicali cæteriſq; muneribus repleta noſtris etiam muneribus
donatis, non modo Beechium Anacauchéam regem ſororēq; eius, ſed miniſtros ancillaſq;
vtriuſq; alacres ſtuporeq; plenos dimiſit. Ipſe vero terreſtre iter aggreſſus cū militibus ad
Iſabellam conceſſit, ibi Roldanum quendā Ximenum facinoroſum, quem foſſorū & calo
num ductorem ex famulo ſuo, deinde iuſticiæ præſidem, præfectus erexerat, malo viuere in
Adelantatum animo ſignificatum eſt. Cōperit inſuper Guarionexium regem huius Rolda
ni, & aliorum relictorū inſolentias, & rapinas pati vlterius nequiuiſſe, cum familiaribuſq;
ſuis & ditionariis pluribus deſperato animo ad montes quoſdā qui ab Iſabella decem tan-
tum leucas occidentē verſus in littore ſeptētrionali diſtant, ſeceſſiſſe. Montes montiūq; inco
Maiobanexia gēs bellicosa. las vno nomine Ciguáios vocant. Regem regulorum Monticolarum principem Maioban
néxium appellant, eius regia Capronus dicitur. Montes aſperi, alti, inacceſſi, in arcum a na-
tura diſpoſiti ad mare cornua porrigunt. Inter vtrunq; mōtis eius cornu pulchra planicies,
per quam in mare plura flumina a montibus ipſis delabuntur. Gens fera, bellicoſa, quæ a
Caníbálibus originem traxiſſe creditur, cum enim e montibus ad planiciem bellum fini
timis illaturi deſcēdunt, ſi quos perimant, comedunt. Guarionexius igitur ad hunc regem
Monticolam confugiens, dona illi regia multa ſuo more quibus Monticolę carent, impar
titus eſt, retulitq; ſeſe nefarie, fœde, violenter a noſtris tractatum, nec humilitatē, nec ſuper-
biam quicquā ſibi apud noſtros profuiſſe conqueritur. Propterea ſe ſupplicē ad eum veni
re, vt illum tutetur, defendatq; ab iniuriis facinoroſorū hominū precatur. Maiobannéxiꝰ
autem omnē illi opem, tutelam, præſidium contra Chriſtianos pollicetur. Ad Conceptio-
nem igitur Adelantatus proficiſcitur. Roldanū Ximenū qui in inſulariū pagis ad milliare
duodecim cū iis qui eum ſequebātur, hoſpitabatur, accerſiri facit, quid ſibi vellēt hi motus
interrogat. Ille perfricata fronte reſpondet. Almirantū fratrem tuū interiſſe, regibuſq; no-
ſtris paruæ curæ res noſtras eſſe videmus, fame dum te ſequimur perimus. Cogimur in fœ
licem victum per inſulam quæritare. Præterea me vna tecum inſulæ gubernatorē præfe-
ctus reliquit, quare mens nobis eſt nolle vlterius tuo imperio parere. Hæc & alia Roldanus.
Adelantatus autem manū in eum iniicere cupiens nequiuit, euaſit enim ſequutiq; illum ſunt
ſeptuaginta homines quibꝰ comitatus ad occidentē in Xaraguā regionem ſe contulit, ibiq;
vti Almirantus nunc & frater eius teſtātur, ſolutis habenis ſtuprari, prædari, trucidare cœ-

peruntˌInterea dum hæc fierent in inſula,a regibus tandem nauigia Almiranto obſignan
tur octo,de quibus primum duo exGadibus Herculeis recta cum alimentis mittit ad Ade
lantatum fratrem.Hæc duo nauigia ad eam inſulæ partem Occidentalem,in qua Roldanus
Ximenex cum conſortibus agebat,caſu primũ appulſa ſunt.Seducit illos Roldanus,pro li
gone,puellarum papillas tractandas:pro labore:voluptatem,pro fame,affluentiã pro laſſi
tudine &vigiliis,quietem promittens.Guarionexius interea comparata manu amicorũ ad
plana ſæpe numero deſcendens inſulares noſtrorũ amicos Chriſtianoſq; quoſcũq; aſſeque
batur,trucidabat,agros hoſtiliter vaſtabat,ſemẽtes diripiebat,pagos depopulabatur.Rol
danus comiteſq; quãuis Almirantum propediẽ venturum ſenſiſſent, quandoquidẽ nouos
homines cum duobus nauigiis præmiſſis vectos ſubornauerant, minime perterrebantur.
Dum inter hos fluctus miſer Adelantatus fratrem indies expectans verſaretur , præfectus
frater ex Hiſpanis littoribus cum reliquis nauigiis diſcedit.Sed nõ itinere recto ad Hiſpanio
lam,vertit enim ſe ad meridiem. Qua nauigatione quid ſit operatus quas maris ac terrarũ
oras peragrauerit,quid nouos tractus detegens inuenerit, prius enarremus. Harũ enim ſe
ditionum & tumultuũ euentum in ſequentis capituli calce late referemus. Vale.

Roldani deiectio.

Guarionexius incurſitat.

Caput ſextum.

EX OPPIDO Barrameda bętis oſtio a Gadibus parũ diſtanti cum octo
nauibus onuſtis tertio Kal. Iunii anni octaui & nonageſimi, Colonus dat
vela aſſuetumq; iter ſuũ per Fortunatas ob pyratas quoſdam Gallos qui vt
illũ adorirẽtur,in itinere recto opiebãtur detorſit. Ad Fortunatas ituris ad
miliare vigeſimũ & ſeptingenteſimũ leuorſum Madera occurrit inſula,quę
auſtralior Hiſpali eſt quatuor gradibus. Eleuatur enim Hiſpali polus arcti-
cus gradus ſex &.xxx.Huic autẽ inſulę, vti nautę referunt,duo &.xxx.Maderam igitur pri
mum adnauigauit.Inde miſſis ad Hiſpaniolã itinere recto nauibus reliquis cõmeatus ve-
hentibus cum vna naui caueata,& duab9 mercatoriis carauellis auſtralis plagæ iter aggreſ
ſus eſt,lineam petiturus æquinoctialem.Deinde vt eius occidentẽ ſequens locorum quæ re-
periret naturam,Hiſpaniola ad ſeptẽtrionem dextrorſum relicta,veſtigaret.Iacent in eo diſ-
curſu mediæ heſperides,Portugalenſium inſulæ terdecim,præter vnã inhabitatæ,quæ ca
put viride appellantur.hæ ſunt interiori Aethiopiæ e regione ad occidentẽ duorum tãtum
dierum nauigatione vicinæ.Ex his vocant Portugalenſes vnã Bonauiſtam,cuius teſtudini
bus multi quotãnis leproſi ſua labe mundantur.Inde cum eſſet ibi aer contagioſus,ſubi-
to diſcedens ad Affricũ qui medius eſt inter Auſtrum & Fauoniũ milia paſſuũ.cccclxxx.na
uigauit, ibi Malachiis & ardoribus, nã erat is Iunius menſis,adeo vt ait oppreſſus fuit,vt
fere nauigia illi incenderentur,cadorum circuli crepebant & rumpebãtur,aqua diſperge-
batur,homines eos ęſtus ſufferre nequibãt,eleuabatur em̃ eis,vt ipſe retulit ab horizõte po
lus gradus quinq; tantum. Octo dierum quibus ea perpeſſus eſt, primus fuit ſerenus,reli-
qui nubili ac pluuioſi,nec eo minus feruidi,quare ſæpius adiſſe non mediocriter pœnituit.
Actis in eo diſcrimine & anguſtia his octo diebus, Vulturnus illis flatu ſecundo exoritur,
quem ventum ſequutus recta ad Occidentẽ eius paralelli aliam ſtellarum faciem aliãq; aeris
gratiã ait præfectus ſe reperiſſe.Nam in tertium inde diem temperiẽ ſe amœniſſimã ſenſiſ
ſe inquiunt omnes.Aſſeuerat enim præfectus ſe a Malachiis,& ardoribus ſemper aſcendiſ
ſe per maris dorſum veluti per altum montẽ cœlum verſus aſcenditur,nec tamen adhuc in
omni proſpectu terrã vllã viderat.E cauea tandẽ grãdioris nauis pridie Kalendas Iulii nau
ta quidã ſpeculator tres montes altiſſimos ſublatis præ lætitia ad cœlum vocibus,ſe conſpi
cere proclamat. Ne Frãgãtur animo hortatur,mœſti enim erãt , tum aduſti ſolis ardorib9,
tum quoniã aqua illis deficiebat, cum cadi qui præ nimio calore concrepuerant aquã per
ſciſſuras euomuiſſent.Lęti ergo adeunt,attamen vbi primũ terrã attigerunt,eo qđ ibi eſſet
mare vadoſum,quãuis portum a longe viderint alias ſatis cõmodum,nõ potuerũt terrã ca
pere.Habitatã eſſe regionem & bene cultã perpenderunt, e nauibus nãq; cultiſſimos hor-
tos,& amœna viridaria vident,ex quorum herbis,& arboribus matutini rores ad eos ſuã-
ues efflabant odores. Ad vigeſimũ inde lapidem in portum incidit recipiendis nauibus ſa-
tis aptum,ſed nullus in eum amnis decurrebat.Procedens igitur reperit tãdem portum re-
parandis nauibus aptum,& aqua,& lignis ſumendis accõmodatum arenalis pũtã hãc ter-

Inſula madera.

Intra ſurẽtem zonam laborauit.

ram vocat. Vicina portui domicilia nulla reperére, ſed innumera quorundam animalium veſtigia veluti caprina inuenerunt, de quorum genere vnũ vidére mortuum, vt aiunt, quaſi capreæ ſimile. Altero die Canóam á longe venientẽ proſpiciunt, qua viginti quatuor homines vehebantur, iuuenes omnes elegãtes & procerę ſtaturæ. Scutis præter arcus & ſagittas vltra morem aliorum armati, capillis oblongis planis & quaſi more Hiſpano ſciſſis in fronte. Pudibunda vitta goſſampina variis coloribus intexta tegebant, cęterum nudi. Tũc vero terram illam reliquis eius paralelli regionibus cœlo proximiorem eſſe, & a craſſis cõ valiũ ac paludũ vaporibus remotiorẽ credidit, quanto altorũ montiũ á profundis vallibus ſuprema culmina recedunt. Quoniam ſe ab ęthiopię paralellis nunqꝫ exiiſſe in tota ea nauigatione pertinaciter Almirantus affirmat, tantaqꝫ ſit in vtriuſqꝫ terræ incolis continentis. ſ. æthiopiæ & inſularum naturæ varietas. æthiopes enim nigri, criſpi, lanati, non autem capillati. hi vero albi, capillis oblongis, protentis, flauis. Vnde diſcrimẽ hoc tantum oriri poſſit alias non video. terræ igitur diſpoſitio non cœlorum flatus eam cauſantur varietatẽ. Scimus in torridę Zonę montibus niues cadere durareqꝫ. ſcimus & in valde diſtãtibus ab ea ad Septentrionem vrgeri magno calore habitatores. Iuuenes obuios vt alliceret præfectꝰ, ſpecula, vaſa ęnea, terſa, lucida, tintinabula aliaqꝫ eiuſcemodi ignota illis oſtẽdi iuſſit. Illi autem quo magis vocabantur, tanto magis fraudem ineſſe & ſtrui timentes retrocedebant, cum ſumma tamen admiratione noſtros & eorum res ac nauigia fixis oculis intuentes, at remis ſemper innixi. Videns præfectus muneribꝰ illos adduci nõ poſſe, iuſſit é cauea grandioris nauis tympana tibiaſqꝫ pulſari, cantariqꝫ inferius ac inſtrui choreas, cãtus & inſoliti ſonitus dulcedine illos poſſe vinci exiſtimans. Iuuenes autem ad certamen canere noſtros é caueis arbitrati citius ictu oculi relictis remis, ſagittas, arcubus, ſcuta brachiis aptarunt, cuſpidibuſqꝫ in noſtros directis quid ſibi vellent hi ſonitus parati operiebantur. Noſtri é conuerſo paratis ſagittis ad illos paulatim mouent. Illi vero á naui prætoria diſcedentes dexteritate remorum freti vnam ex minoribus addeunt, adeoqꝫ illi adhæſerũt vt nauis gubernatori ſagulum cuidã primario pileumqꝫ alteri é pupi porrigere licuerit. per ſigna vt eius nauis gubernator in littus deſcendat, ibi inuicem collocuturi vt aptius poterunt data fide conueniunt. Sed cum ipſum nauis gubernatorem ad prætoriam nauim veniam colloquii petitum accedere conſpexerũt, inſidias veriti, ſtatim in Canóam ꝓſiliũt, auraqꝫ velocius aduolarunt. Non longo ab ea inſula ſpacio ſemper ad occidentem pręfectus ſe fluxum aquæ rabidum ab oriente in occidentem atqꝫ adeo impetuoſum reperiſſe ait, vt nihilo torrenti vaſto ex altis montibus decidẽti cederet. Ibi ſe ex quo nauigare á teneris cœpit, nuſqꝫ tantum formidaſſe fatetur. Vlterius aliquantulum per id diſcrimen procedens fauces reperit quaſdam octo miliarium veluti alicuius maximi portus introitum, ad quas aquarum ille defluxus ruebat, os draconis fauces appellauit & inſulam ori oppoſitam Margaritam. Ex faucibus autem non minor impetus aquarum dulcium venientibus ſalſis occurrens egredi conabatur, ita quod ibi eſſet inter vtraſqꝫ vndas non leue certamẽ. Sinũ ipſum ingreſſus tandem potabiles ac ſuaues aquas eſſe cognoſcit, atqꝫ aliud maius ipſe præfectus & reliqui nauigationis eius comites fide digni mihi diligentius omnia percunctanti retulerunt, ſe videlicet leucas ſex & viginti hoc eſt millia paſſuum quattuor ſupra centum per ſemper dulces aquas adnauigaſſe, quantoqꝫ vlterius ad occidentem præcipue procederet, tanto aſſeuerat dulciores. occurrit deinde monti altiſſimo quem cercopithecorũ ab ea parte orietali multitudo tantum incolebat. id latus aſperum, propterea hominibus inhabitatũ. apud littus tamen in terram exploratum miſſi, cultos plęroſqꝫ ſatoſqꝫ agros reperiſſe retulerunt, gentem autem aut caſas nullas vt ruricolę noſtri ſæpius etiam á villis aut ſtationibus quas incolunt ſeminatum longius forte proficiſcũtur, In mõtis eius occidẽtali latere latam agnoſcũt iacere planitiem, hanc lęti adeunt. Iaciunt anchoras in lato flumine. Cũ primum indigenæ gentẽ ad eorũ littora nouã appulſam eſſe cognoſcũt, certatim viſendi ſtudio ſine vllo metu ad noſtros feſtinant á quibus per ſigna Pariá vocari terram illam q̄ maxima eſſet, & quanto vlterius ad occidentem tanto populoſiorẽ collegerũt. Quatuor igitur hominibus ex eius terrę incolis in nauem ſuã ſumptis occidentale latus proſequitur. Ex aeris tẽperie, ex amœnitate terræ, ex populorum amplitudine quibus indies magis ac magis inter nauigandum occurrebant, ꝙ regio illa magni aliquid portenderet omnes recenſent, neqꝫ illos ſua fefellit opinio, vti ſuo loco videbimus. Sole nondum exorto ſurgere tamen iam volente quodam die locorũ ſuauitate allecti, ſentiebant enim ex terræ viretis gratiſſimos odores

Aufugiunt ſuſpecti.

Torrẽs marinus.

afflari,terram captant.Ibi numeroſiorem quã alibi vſquã incolarum multitudinē eſſe per penderunt.Statimq; noſtris proprius ſe applicantibus, eius terræ Cacichi nomine nuncii ad præfectum mittuntur,ſe ſuaq; omnia hilari fronte per ſigna & nutus offerendo, a præfecto vt in terram deſcenderet nec quicquã vereretur petunt. Renuente præfecto,ecce viſendi ſtudio cum eorũ cymbis innumeri ad naues confluũt.Colla lacertoſq; maiori ex parte auro & vnionibus Indicis torquati armillatiq;, atq; id adeo populariter geſtabant,vt ex vitro non maiora calculorũ ſerta fœminæ noſtrates ferant.Vbi nam illa quæ gerebant legerētur interrogati,propriũ littus digito mõſtrabant, manuũq; ac labiorum torſione & motu vniones apud ſe nõ magnifieri ſignificare videbãtur.Immo & caniſtris manu captis poſſe ibi ſi apud eos verſari vellent,caniſtratim colligi inſinuare videbãtur.Sed quoniã frumenta quæ vehebat ad Hiſpaniolã,fere iam ſalo corrũperentur,differre id cõmerciũ in accõmodatius tempus ſtatuit. Duas tamē ex ſeruitoriis cymbis ad terrã hominibus onuſtas miſit, qui de vnionibus aliqua ſerta per rerum noſtrarũ permutationē referrent,& de locorũ ac hominũ natura quæcunq; poſſent ſcrutarentur.Illi noſtros adeuntes hilares,& animo læto ſuſcipiunt,mirus ad noſtros tãquã ad portentũ aliquod erat numerus confluentiũ. Duoq; viri graues noſtris primũ obuii quos reliqua turba ſequebatur, prodeunt,grandęuus alter, alter iunior,patrē & filiũ ſucceſſurũ autumant fuiſſe. Salutationibus vtrinq; peractis in domum quandã ſphericam,cui magna platea adiacet,noſtros adducunt.Ex ligno nigerrimo arte mira laborato ſedilia feruntur multa.Poſtquã noſtri & eorũ primates aſſederunt, ecce veniunt miniſtri dapibus alii, alii vino onuſti,ſed eorum cibi fructus tantũ,varii tamen generis noſtris penitus ignoti,vina vero tam alba quã rubentia,non ex vuis,ſed ex diuerſis fructibus compreſſa nõ iniucunda tamen,ſumptis apud ſeniorem cibis,iunior illos ducit in tabernaculum ſuũ. Viri fœminæq; aſtabant plures,ſed vbiq; viri ſemper a fœminis ſeparati.Vtriuſq; ſexus indigenæ albi veluti noſtrates,præter eos qui ſub ſole verſantur, mites, hoſpitales,pudenda goſſampino velamine variis coloribus intexto contegunt, cæteri nudi.Nemo aderat qui nõ eſſet vnionibus & auro,aut torquatus,aut armillatus,multi vtrũq;, ſed vti vitreos noſtri rurales calculos ferunt.Interrogati vbi nam aurũ illud quod geſtabant gigneretur,digito ſignabant e regione in quibuſdã mõtibus,ſed noſtris tãquã minitantes acceſſum diſſuadere videbantur, comedi enim illic homines geſtu manibuſq; innuebant, ſed an a Canibalibus dicerent an a feris ſilueſtribus nõ bene perceperunt,quod noſtros intelligere a noſtriſq; intelligi nequirent ingenti moleſtia afficiebantur.His qui miſſi fuerant hora tertia poſt meridiem cum quibuſdã vnionum ſertis ad naues redeũtibus anchoras eleuant,neq; propter frumenta,vti ipſe ait,quę vehebat,diutius moratus eſt. Animo tamē cõpoſitis rebus Hiſpaniolæ intra paucos dies redeundi,ſed tanti præmiũ inuenti ſurripuit alter.Inſtitit & eius pelagi profunditas modica aquarũ ve curſus præcipites qui aſſiduis conflictibus grandiorē nauem, ſi vis ventorũ aliqua ſurgebat, cõquaſſabat,ad euitanda vadorũ diſcrimina leuiorē ex carauelis quæ breui fundo contenta erat,tanquã exploratricē plumbatis fundi altitudinem tentantē,ſemper præmittebat,ſequebãtur aliæ. Cumaná & Manacapána in vaſta Pariæ prouincia dicebãtur ab incolis illæ regiunculæ in ſpacio miliariũ ducentorum triginta, a quibus altera regio diſtat leucas ſexaginta nomine Curiana. Cum autem longũ ita maris tractum percurriſſet putans aſſidue inſulã eſſe dubitanſq; poſſe per occidētem ſe ad ſeptētrionem,vt ad Hiſpaniolã iter caperet,exoluere,in fluuiũ incidit profunditatis triginta cubitorũ,latitudinis vero inauditæ, ait enim octo & viginti leucarum fuiſſe. Paulo autē vlterius ad occidentē tamē ſemper,ſed meridionalius aliquãtiſper cum ita littorum ſe flectentiũ ratio exigeret,mare herbidũ ingreſſus eſt,ſupernatans herbarũ ſemen lētiſci bactras æmulabatur, quare herbarũ denſitas ne beneflue rent nauigia impediebãt. Ibi præfectus refert diem eſſe nullũ toto anno multo longiorē aut breuiorē altero. Arcticũ Polum in ea regione quinq; tantum gradus ſicuti Pariæ diſputat eleuari, in cuius tractu hæc omnia littora iacent.De poli etiã varietate quædã refert,quæ quoniã contra omniũ aſtronomorum ſententiã prolata mihi videntur,ſicco pertingã pede. Compertum eſt Illuſtriſſime princeps polarē illam ſtellã, quã nautę noſtri Tramontanã vocant,nõ eſſe arctici poli punctum,ſuper quo cœlorũ axis vertatur,quod facile dignoſcitur , ſi ſtellis primũ apparentibꝰ per anguſtũ aliquod foramen ſtellã ipſam conſpexeris, eandēq; ſi vltima vigilia aurora illas fugante per idē foramen conſpicies,locum mutaſſe cõperies , ſed quomodo fieri poſſit, vt primo noctis crepuſculo in ea regione quinq; tantũ gradus tēpore Iunii eleuetur, ſtellis au

Nõ ex vuis vina.

tem diſcedentibus obuenientes ſolares radios ſumpto eodem quadrante quindecim, non
intelligo, nec rationes quas ipſe adducit, mihi plane nec vlla ex pte ſatiſfaciũt. In quit enim
ſe orbẽ terrarũ non eſſe ſphericũ coniectaſſe, ſed in ſui rotunditate tumulum quendã eductũ
quũ crearetur, fuiſſe ita, quod non pilę aut pomi, vt alii ſentiunt, ſed piri arbori appenſi for
mam ſumpſerit, Pariamq; eſſe regionẽ quę ſuper eminentiam illam cœlo viciniorem poſſi
deat. Vnde in trium illorũ culmine montium quos ẽ cauea ſpeculatorẽ nautã á longe vidiſſe
memorauimus, paradiſum eſſe terreſtrem aſſeueranter contendit, rabiemq; illã aquarũ dul
cium de ſinu & faucibus prædictis, exire obuiam maris fluxui venienti conantem, eſſe aqua
rum ex ipſis montiũ culminibus in præceps deſcendentium. De his ſatis quũ fabuloſa mi-
hi videantur, ad hiſtoriã á qua digreſſi ſumus reuertamur. Cũ ſe præter optatum tam vaſto
ſinu implicitum cerneret, nec iam reperiendi ad ſeptentrionẽ exitum quo ad Hiſpaniolam
vertere proras poſſet, ſpem vllam haberet, eadẽ qua profectus fuerat regreditur, iterq; ſuũ
per ſeptentrionem eius terræ ab oriente ad Hiſpaniolam capit, hanc qui poſtmodum accu

Indicum continens.

ratius vtilitatis cauſa inueſtigarunt, continentem eſſe Indicum volunt, nõ autem Cubam
vti præfectus, neq; enim deſunt qui ſe circuiſſe Cubam audeãt dicere. An hæc ita ſint an in-
uidia tanti inuenti occaſiones quærant in hunc virum, non diiudico, tẽpus loquetur in quo
verus iudex inuigilat. Sed quod Paria ſit vel non ſit continens, præfectus non contendit, cõ
tinentem ipſe arbitratur. Pariam autem eſſe Hiſpaniola octigentis octoginta duobus milli-
bus paſſuum auſtraliorem prefectus refert, ad Hiſpaniolam tandem viſendorum militum
quos ibi cum fratribns reliquerat. iii. Kl. Septembris octaui & nonageſimi cupidiſſimus
tetendit. Sed vti plæraq; mortalium ſolent, inter tot ſecũda, dulcia, læta abſinthii ſemen for
tuna in medium proiecit, zizaniaq; omnia eius ſuauia commaculauit.

Caput ſeptimum.

VENIENS AD INSVLAM præfectus vltra ſpẽ oẽm perturbata oĩa
in præcepsq; iã labentia cũcta inuenit. Roldanꝰ enim qui eo abſente á fratre
diſceſſerat, multitudine quæ eũ ſequebatur fretꝰ ad præfectũ quõdã dñm,

Seruus ingratus domino.

qui eũ euexerat non modo non venire inſtituit, ſed conuiciis illum lacerare
ſcribereq; ad reges de vtroq; fratre nefanda incoepit. Pręfectus aũt ad reges
nuncios mittit, qui de eorũ defectione certiores faciat, inſtatq; ſimul vt mili
tares homines ad ſe mittantur, quibus vires eorũ infringere punireq; pro cõmiſſis queq;
valeat. Illi de vtroq; fratre grauiter conqueſti, iniuſtos, impios, Hiſpani ſanguinis hoſtes,
& pfuſores vocabãt, ꝙ leuibus de cauſis torquere, iugulare, obtrũcare, q̊quomodo pimere
delectarẽtur, ambitioſos, ſuperbos, inuidos, intolerabiles, tyrãnos eſſe proclamabant. pro
pterea ſe ab eis tanquam á feris ſanguine gaudentibus & regũ inimicis diſceſſiſſe, perſpexiſ
ſe enim ſe aiebant nil aliud ipſos moliri aut animo verſare quã de vſurpãdo inſularũ impe-
rio, idq; mille coniecturis perpendiſſe argumentabantur. Sed præcipue quod adire aurifo-

Se inuicẽ acuſant.

dinas aurũ collectũ neminẽ præter familiares ſuos patiebantur. Præfectus autẽ e contrario
quũ á regibꝰ auxilia quibus debitis illos pœnis poſſet afficere, poſcebat: Homines eos eſſe
qui talia in ſe cõmentarẽt oẽs flagitioſos, facinoroſos, lenones, fures, ſtupratores, raptores,
vagos, quibus nihil pẽſi, nulla ratio ineſſet, periuros, falſos, conuictos in prætoriis, aut pro
commiſſis minas iudicũ timentes, ſeſe de medio ſuſtuliſſe. Ibiq; violando, rapiendo, ocio,
ventri, ſomno, libidinibus deditos nemini parcere, & qui vt foderent officioq; calonũ fun-
gerentur adducti fuerant, nunc neq; ſtadium domo egrediuntur pedibus, ab inſularibus

De feritate Roldanenſium.

namq; miſeris penſiles per totam inſulam, tanquam ædiles curules feruntur. Ioci etiam gra
tia ne manus ad effundendo ſanguine deſueſcat, vt lacertorum vires experiãtur eductis en
ſibus inter ſe certant ſuper obtruncandis innocentum capitibus vno ictu, & qui agilius
ictu ſuo caput miſeri deiiciebat in terram, ille fortior honoratiorq; inter ipſos cenſebatur.

Alterne ſe acuſabant.

Illi in prefectum ea, præfectus in eos hęc & alia multa. Dum hęc ita geruntur, vt Ciguauis
populis, de quibus ſupra Guarionexio duce multa, damna inferentibus obuiaretur: Ade-
lantatum fratrem cum nonaginta tantum peditibus, equitibus vero paucis mittit. Tribus
tamen milibus inſularium qui á Ciguauis alias acriter ſtimulati inimicicias cum eis capi-
tales exercebant ſequentibus illum. Cum igitur Adelantatus ad cuiuſdam magni flumi-
nis ripam per eam planiciem, quam ſupra inter Ciguaiorum montium cornua & mare ia-

cere memorauimus defluĕtis exercitũ duxiſſet, exploratores hoſtiũ in dumis quibuſdã latẽ-
tes cõperit duos, quorũ alter in mare ſe pcipitãs per fluminis fauces trãs fluuiũ ad ſuos euaſit.
alter autẽ captus, in nemore transfluuiũ delitеſcere dicebat ſex Ciguauorũ armatorũ millia,
vt noſtros tranſeuntes incautos adoriantur. Quãobrem Adelãtatus aduerſa ripa vadũ quo Ciguauorũ
traiiceret quæritans aſcendit. Vado tandẽ reperto in lata planicie in traiicere volẽtes noſtros inſidię.
emiſſis vno ſpiritu horrẽdis clamoribꝰ è ſiluis Ciguáui facto agmine, aſpectu fœdo ac for
midoloſo proſiliunt, pdeunt ita Maroniani Agarhyrſi, picti oĩs & aſperſi maculis, nigro
enim coccineoqꝫ coloribus quos ex quibuſdã fructibꝰ piro ſimilibus ex hortis ad id ſum-
mo ſtudio enutritis legũt, ſeſe a frõte ad genua vſqꝫ depigũt, crinibꝰ mille modis cõpactis,
quos nigros lõgoſqꝫ arte, ſi natura negat, nutriũt. Lemures è tartareis ſpelũcis pſilire vide
bantur. Nrĩs fluuiũ ſuperare adnitentibꝰ, ſagittarũ ac miſſiliũ ſudiũ iactu trãſitũ phibẽtes
obuiam prodeunt. Tanta erat tellorũ multitudo, ꝙ ſolẽ fere illis demeret, & niſi ſcutati in ſe
ictus recepiſſent male actũ fuiſſet. Adelantatus vulneratis vtrinqꝫ in eo certamine nõ paucis
traiecit tandẽ, fugiunt hoſtes, inſequũtur nrĩ, perimũt, paucos tñ, valent enim pedibus ma
iorẽ in modũ, ad ſiluas ſe illico recipiũt, ex quibus tuto noſtros accedentes arcubus conficie
bant, ipſi enim nudi per vepres & dũmos & arbuſta vti apri ſine vllo obiice ſiluis aſſueti p-
labunt, nrĩs aũt ſcuta, veſtes, lõgę haſtę, locorũ imperitia, intra dumos officiũt, quare quũ
fruſtra ibi pernoctaſſet, poſteroqꝫ die neminẽ in ſiluis moueri ſentiret: inſulariũ, qui Cigua
uos veteri odio proſequebãtur cõſilio & ductu ad mõtes ĩ quibꝰ Maiobanéxiꝰ rex Capro-
num vicũ regiam habebat proficiſcitur, ad milliareqꝫ duodecimum in alterius reguli vico
incolis omnibus præ metu vicum deſerentibus caſtrametatus eſt, duos aſſequuntur, á qui
bus eſſe apud Maiobanéxium decẽ regulos in Caprono eius regia cũ octo millibus Cigua
uorũ congregatos cognouerunt. Leuibus incurſionibus ſeſe inuicẽ duabus laceſſunt, nec
procedere Adelantatus auſus eſt, donec regionẽ diligentius exploraret, nocte ſequenti intẽ-
peſta exploratores mittuntur ductu inſulariũ, qui terram nouerant. Ciguaui é montibus
noſtros ſenſerunt. Ad pugnam ſe vti ſolent ſublatis clamoribus accingunt, neqꝫ tamen é ſil
uis egredi audent, Adelantatum cum omni exercitu adeſſe exiſtimantes. Altero die Adelan
tato exercitum ad eos ducente bis fortunam belli é ſiluis pugnando proſilientes tentarunt.
Impetu maximo in noſtros ruũt. Vulnerant plæroſqꝫ priuſqꝫ ſcutis ſe tegere licuerit. Pro
fligant illos, inſequntur, perimunt, capiunt multos, ad ſiluas non vlterius egreſſuri reuer
tũtur. Ex captis vnum cum altero inſulari ex amicis ad Maiobanéxium cum mandatis hu
iuſcemodi mittit. Non vt tibi ó Maiobanéxi aut incolis tuis bellum inferret exercitum du
xit Adelãtatus, amiciciam enim tuam exoptat, ſed efflagitat vt Guarionexius qui ad te con
fugit, tibiqꝫ vt arma in maximum tuorum incomodum ſumeres perſuaſit, cõmiſſorum,
pœnas deprehenſus luat, propterea hortatur, monetqꝫ vt Guarionexium tradas, id ſi fece
ris te pfectus marinꝰ frater eius in amiciciã admittet, & tuorũ regnorũ amplitudinẽ integrã
ſeruabit, ac tutabit, ſin facere recuſaueris, dabitur opera vt te facti pœniteat. Regni eñ quic-
quid tibi eſt ferro igniqꝫ vaſtabitur, omnia diripiẽtur. Maiobanéxiꝰ aũt ppoſitione intelle- Oratio reguli Caproni.
cta illis reſpondit. Guarionéxiũ virum bonum eſſe omniqꝫ virtute pręditũ neminẽ latet, p
pterea auxilio præſidioqꝫ dignũ illũ eſſe ſe iudicare ipſos autẽ violentos & malos homines
qui aliena tanto opere expetant, qui ſanguinẽ innocẽtum ſemper exoptent, nolle ſe cũ ſcele-
ratis hominibus commercia aut amiciciam inire. His auditis Adelantatus vicum ubi caſtra
metâbatur, alioſqꝫ vicinos complures cremari iuſſit. Maiobanéxioqꝫ propior factꝰ iterum
nuncios mittit, qui cum eo agant vt ex familiaribus intimis aliquem ad ſe venire iubeat
quo cum poſſit de pace tractare, chariſſimum quendam ex primoribus, duobꝰ aliis illum
comitantibus rex ire imperat. Huic Adelantatus proponit ſuadetqꝫ ac monet ne floridum
eius regnum Maiobanéxius diripi pro Guarionéxio patiatur. Vt tradat illũ hortatur, niſi
perditũ iri ſe ſuaqꝫ omnia ſimul & incolas in prædam abduci mallet. Nuncio redeunte po-
pulum Maiobanéxius conuocat, quæ acta ſint, prępoñit. Populꝰ autem tradi debere Gua-
rionéxium proclamat, deteſtariqꝫ & execrari diem, quo Guarionéxius turbatum eorum
quietem venerat, incipiunt. Maiobanéxius autem Guarionéxium virum eſſe bonum &
de ſe benemeritum quod regia illi dona cum ad eum veniret, multa præbuiſſet, vxoremqꝫ Alia oratio
ſuam & ipſum chorizare tripudiareqꝫ docuiſſet, quod non paruifaciebat, ſibiqꝫ curæ eſſe Maiobanexij.
reſpondit. Propterea ſe nullo pacto eum quandoquidem ad ſe confugerat, & ipſe tutandi fi
dem dederat deſerturum. Malleqꝫ ſe extrema omnia cum eo perpeti, quam obloquendi cau

ſam ꝙ hoſpitem tradiderit,detractoribus prębere.Ita populo ſuſpiriis anhelante dimiſſo,
Guarionexium ad ſe vocat, omnem opem denuo pollicetur, velle ſe fortunam omnē quoad
vixerit cum eo expectare,neqꝫ ad Adelantatum quicꝙ̃ referendum cenſet, immo & eũ qui
primus ab eo miſſus fuerat in itinere quo Adelãtati nuncii venire ad ſe ſoliti erant,cum fida
cuſtodia locat,imperans vt venientes interimat,nec cuiuſcꝙ̃ ſermones admittat. Mittuntur
Stratagema. ab Adelantato duo,vnus ex captiuis Ciguaienſibꝰ,ex amicis inſularibus alter, obtruncan
tur ambo.Sequitur illos Adelãtatus cum decem tantũ peditibus,equitibus quattuor,mor
tuos reperit in itinere nũcios.Quare iratus ſęuire acrius in Maiobanexium conſtituit. Va=
dit inſtructo exercitu ad Capronũ regiam. Fugiunt reguli per diuerſa . Imperatorem Ma
iobanexium deſerunt. Ad montes aſperos Maiobanexius cum omni familia profugit,alia
vero Guarionexium ꝙ tanti mali cauſa fuiſſet,Ciguaui vt eum perimerent quæſierunt.Sed
pedibus vitam ſeruauit,intra rupeſcꝫ deſertorum montium fere ſolus delituit.Cum iã lon
go bello, vigiliiſcꝫ ac laboribus & fame Adelantati milites fatigarentur, agebat enim iam
tertiꝰ menſis quo inceptum fuerat,veniam multi petunt & vt redire ad Conceptionem liceat
vbi plurimi ex eis prædia inſulari more habebant cultiſſima,datur cõmeatꝰ,recedũt mul
Trimeſtre ærũnoſum. ti.Triginta tantum cum Adelantato comites permanẽt.Id trimeſtre bellum ſatis ærũnoſe
egerunt,neqꝫ enim trimeſtri toto cibos vllos ſunt aſſecuti pręter Cazabi ideſt radicalem eo
rum panem,atcꝫ ex eo raro ad ſaturitatem,& de Vtiis ideſt eorꝫ cuniculis ſi quos ipſimet cũ
ſuis canibus venando capiebant,potuſcꝫ eorum ſuaues interdum, interdũ cœnoſę & palu
ſtres aquæ. Inter has delicias ſub dio fere ſemper ac in perpetuo motu,ſic enim belli natu=
ra exigebat. Cũ his igitur paucis Adelantatus montana ſcrutari & latibula quæritare ſi qua
Maiobanexii aut Guarionexii veſtigia reperiat,cõſtituit. Forte fortuna venatores quidam
ipſius Adelantati quos fames vbi nam Vtias venãdo captare poſſent,indagare coegerat,cũ
cætera deeſſent,in duos Maiobanexii familiares incidunt, qui ad pagos quoſdã ipſius miſ=
ſi panem ferebant ab incolis datum.Hi vbi nam dominus deliteſceret propalare cogũtur.
Quibus ducibus Ciguaio more duodecim ex noſtris depictis per dolum Maiobanexius
cum vxore & filiis capitur. Ad Conceptionem ad præfectum ducuntur. Paucos poſt dies
Guarionexium de ſpeluncis exire fames compulit, quem inſulares præfectum veriti vena
toribus quibuſdam prodiderũt.Præfectus vbi nam verſetur certior fit. Peditum turmam
mittit, qui ex inſidiis de plano ad montana redire volentem adoriantur. Eunt,capiunt,du=
cunt.Ita illiꝰ regionis couicina pacata ſedatacꝫ ſunt omnia.Maiobanexium , cognata quę
dam alteriꝰ reguli, cuius regnum intactum ad huc erat, vxor, in his aduerſis comitabatur.
Eam fœminarum omnium quas natura in ea inſula creauit,formoſiſſimã omnes prędicãt.
Hanc quũ vir ipſius,vt eius forma merebatur,arderet inſanus & mentis inops vxore capta
per deſerta quid conſilii caperet ignarus vagabatur. Ad præfectum tandem ſe ſuacꝫ omnia
ditioni eius ſine vllo obiice ſubditurum ſi vxorem rederet,promittens venit. Vxor reddi=
tur, & ex incolis primarii plures. Iureiurando aſtringũtur ſe imperata facturos.Sponte ſua
regulus hic idem incolarum quincꝫ milia inermium cum agricultoriis inſtrumentis ſo=
lum ducens adiit.maximãcꝫ præfecto ſementem in conuallis eius ãpliſſimæ fundis ſua im
pẽſa cultam reliquit,á pręfecto donatꝰ, lætus reuertitur .Hęc fama ad Ciguaios delata regu
lorum animos ad clęmentiæ ſpem mouit. vltro igitur veniunt, ſe deinceps imperata factu=
ros fidem præſtant,pro rege ſuo & omni familia ſupplicant. Vxor & tota domus eius regu
lorũ rogatu liberantur. Rex vinctus detinetur.Hæc in inſula á præfecto , quid cõtra ſe apud
reges aduerſarii molirentur inſcio gerebantur.Cum reges tot querelis vndicꝫ cõflictati, &
maxime ꝙ ex tanta auri & aliarum rerum amplitudine parum ob eorum diſcordias & ſe=
ditiones afferretur,gubernatorem inſtituunt nouum,qui diligenter inquirat hæc omnia,
ſonteſcꝫ deprehenſos corrigat,aut ad ſe mittat. Quid in pręfectum & eius fratrem,quid ve
in illos qui eis aduerſati ſunt,fuerit perquiſitum, non bene percipio. Hoc vnum ſcio,capi=
tur vtercꝫ frater. In vincula omnibus bonis ſpoliatus coniectus ducitur , vti vides illuſtriſſi
me princeps.Cum primum tamẽ reges Gades vinctos adductos eſſe didicerũt, vtrũcꝫ ſta=
tim per celeres tabellarios ſolui iubent, vtcꝫ liberi adeant permittũt,moleſte ſe tuliſſe eam
ipſorum iniuriam oſtendentes . Nouus ille gubernator ad reges præfecti dextera exaratas
ignotis caracteribus ſcriptas literas miſiſſe dicitur , quibus Adelantatum fratrem abſen=
tem armata manu,vt ſe ſi vim gubernator inferre pararet,ab eius iniuria tutarentur,venire
propere hortabatur monebatcꝫ.Propterea quum Adelantatus pręceſſiſſet armatos,incau

tos

tos ambos priuſquam multitudo conueniret gubernator apprehendit. Quid futurum ſit
tempus rerum omnium iudex prudentiſſimus aperiet. Vale.

Caput octauum.

PIMVM Oceanũ hactenus latitãtẽ a Chriſtophoro Colono pręfecto ma
rino noſtrorũ regum auſpiciis repertum, tanquã aureum torquẽ, & ſi male
ob ineptas artificis manus fabrefactũ tuo ſplendori Illuſtriſſime princeps cõ
donaui. Nunc autem gemmatũ accipito monile, quod torqui appenſum per
penduculi vicẽ gerat. Ex ipſius præfecti nauiũ gubernatoribus, qui ventorũ
ductus diligẽter annotauerant, plæriq; a regibus impetrata venia ſcrutãdi vl
terius propriis impẽſis, regibꝰ tamẽ partẽ daturi illis cõtingẽtem, quę eſt quinta, prouinciã
aggreſſi ſunt. Sed quoniã ſecũdiore fortuna Petrus Alfonſus quidam cognomẽto Nignus
ad Meridiẽ nauigauit, ab eo incipiendũ merito exiſtimaui. Hic vt reliquũ iter omittamus,
vna tantum naui ſuamet impẽſa inſtructa, licet nõ deſint qui aliena dicant, edicto regio ſum
pto, ne anchoras deiiceret ad leucas quinquaginta ab vllo loco quẽ præfectus tetigerit. Pa=
riam vbi vnionibus torquatos armillatoſq; tam viros, quã fœminas præfectũ reperiſſe ſu=
pra memorauimus, proficiſcitur. Procedẽſq; ex regio edicto, per idẽ littus tamẽ Cumana,
& Manacapana regionibꝰ poſtergatis in regionẽ incidit, quã Curianam vocari ab incolis Curiana.
ipſe refert. In qua portũ ſe reperiſſe ait, Gaditano portui ſimillimũ, quem ingrediẽs caſas
quaſdã in littore videt, adiuit octo tantũ domorũ pagum reperit, attamẽ ex populoſo quo=
dam alio vico tria tantũ miliaria diſtãti nudi homines quinquaginta duce primario prope
re cucurrerunt, petiũtq; ab Alfonſo Nigno, vt ad eorũ littus proficiſcatur. Nignꝰ ipſe deſcẽ
dens tintinnabula, aciculas, ſpintheres, armillas, vitrea calculorũ ſerta, anuloſq; & alias hu
iuſcemodi inſtitorũ merces ſecum portauerat, quibꝰ cum eis in horæ momẽto vnionum
quos collo & brachiis appẽſos geſtabant, vncias quindecim ꝑmutat, tum magis ac magis xv. vncię vnionum.
illi vt ad ſuos nauigaret, Nignũ amice amplectẽtes inſtiterũt, habituros ſe ibi de vnionibꝰ co
piã quãcũq; optarẽt, innuũt. Altero die aurora ſurgẽte ad eos mouent, adeũt, anchoras iaci=
unt, vt ad ſe deſcẽderet omĩs populus cõcurrẽs ſupplex orabat. Nignꝰ autẽ cũ innumerã eo
rũ eſſe multitudinẽ cerneret, ipſe vero. xxxiii. tantũ hoĩes ſecũ haberet, nõ eſt auſus ſeſe illis
credere, ſed ꝑ nutus & ſigna vt cũ ſuis linthribꝰ ad ſe nauigarẽt, ſignificauit. Eorũ linthres
vniligneæ ſicuti aliorum, ſed rudiores ineptioreſq; quã Canibalicæ, aut inſulares Hiſpani
cæ, has Gallitas vocãt. Certatim igitur vnionũ ſerta noſtrarũ merciũ cupidiſſimi cũcti fere
bant. Vniones appellãt Tenóras, mites, ſimplices, innocẽtes, & hoſpitales eſſe. xx. dierũ cõ
mercio cognouerũt. Cũ eis intra eorũ domos verſari incipiunt. Domꝰ eorũ ligneæ palma
rũ foliis tectæ. Cibi maiori ex ꝑte cõchiliũ, ex quibꝰ vniones adipiſcũtur, quibꝰ habent ple
na littora, & ſilueſtribus animalibꝰ veſcũtur. Ceruos, apros, cuniculos villo & colore ac ma
gnitudine leporibꝰ ſimiles, palũbes, turtures vulgo tellus illa parit. Anſeres, anateſq; in do
mibus fœminæ ſicuti noſtrates nutriunt. Pauoneſq; per nemora ſed nõ picti aut verſicolo
res, diſcrepat enim a fœmina parũ maſculus, & per paludũ arbuſta phaſiani paſſim volita=
bant. Sunt Curianẽſes callidi venatores, certiſq; ictibꝰ ſagittarũ quodcũq; quadrupes ſiue
volucrẽ facile interficiũt. Lautos ibi dies aliquot noſtri egerũt. Pauonẽ eñ ferẽti quatuor da Animalia nostratia.
bãtur aciculæ ſpintheres. Si phaſianũ quis ferret, duas præbebãt. Si palumbẽ aut turturẽ,
vnã, ſi anſerẽ, totidẽ vel vitreũ calculũ tribuebant. Haud aliter inter eos replicãdo, arguẽdo
differẽdo agebatur in ea ꝑmutatione, quã nr̃atibꝰ accidit mulieribus, cum ſeſe cũ inſtitori=
bus implicãt. Cũ nudi ipſi eſſent, quid illis aciculæ ꝓdeſſe poſſent, ſciſcitabãtur. Noſtri au=
tem callido illis reſpõſo ſatiſfecerunt. Per ſigna eñ ad ſpinas q̃ ſæpenumero eorũ carnibus
figũtur euellẽdas, denteſq; purgãdos eſſe accõmodatiſſimas ſignificarunt. Tũc illas magni
facere cœperũt, ſed tintinnabuli colore ac ſonitu allecti, magna tribuebãt, vt tintinnabulũ
aſſequerẽtur. In ſiluis quas ex variis altiſſimiſq; arboribꝰ denſiſſimas eſſe aiunt, animaliũ
grãdiorũ horrẽdos mugitus ex incolarũ domibus noctu ſentiebant, ſed minime noxiorũ.
Libere eñ incolæ nudi cũ arcubus & ſagittis per illas venatũ cõtinue vagãtur, nec perẽptũ
vnquã ab vlla fera quenq; meminerunt. Quotquot ceruos, quotquot apros noſtri illos ca
pere iubebant, tot ſagittis perẽptos ad eos afferebant, bobus, capris, ouibus carent. Pa=

ne radicali paniceoq; vti inſulares Hiſpanici vtuntur. Capillos habet hęc gens nigros, craſ
ſos ſemicriſpos, lōgos tamē, dentes albidos reddunt, herbam quādam ad id aptam toto fe
re die inter labia ferunt. Cum autē illam eiiciunt, os lauant. Mulieres rebus familiaribus &
agriculturæ magis intēdunt quā viri, viri autē venatu magis ac rebus bellicis, & ducēdis
choreis & ludis inuigilant. Hydrias, cantharos, ollas, cæteraq; vtenſilia varii generis fictilia
habent aliunde cōparata. Nundinas enim inter ſe celebrant, ad quas vicinus quiſq; incola,
vt peregrinum aliquid aſſequatur, de ſuæ regionis prouentibus portant, ſed e proximo.
Nullus enim eſt qui parare ſibi noui aliquid, quo ſua tellus careat, nō delectetur. Cū homi=
nibus cunctis ſit a natura tributum, vt nouis rebus ſtudeant & alliciantur. Auiculas aliaq;
animalia multa pulchre formata, ex auro nō puro tamen vnionibus annectebant, ſed ad eos
aliunde per permutationem feruntur. Eſt enim aurum illud veluti Germanicum quo flo=
reni cuduntur. Ibi homines cucurbitula quadam in anterioris braculę caligarum noſtrarū
ſimilitudinem ſciſſæ vel teſta marina mētulam & genitalia includunt, funiculo ad lumbos
alligato cucurbitula ſuſtinetur, de cætero nudi. Alibi in eo tractu intra vaginam mentularē
neruū reducunt, funiculoq; preputium alligant. Animalia, de quibus ſupra mentionem fe
cimus, & multa alia quę in nulla inſularum reperiuntur, continentem terram eſſe teſtantur.
Sed præcipua id ita eſſe cōiectura arguūt, quod per eius telluris littora a Paria ad Occidentē
circiter tria milia miliarium adnauigauerint, neq; vllum finis ſignum reperirent. Curianē=
ſes vnde aurum illud aſſequerentur interrogati, ex quadā regione nomine Cauchieta quæ
a ſe ad Occidentem recto littore ſex ſoles, ideſt ſex dierum iter diſtabat, afferri, in eaſq; for=
mas ab ipſius terræ opificibus conflari innuebant. Eo tendunt noſtri, regionem reperiunt,
in Kalendis Nouembris anni milleſimi quingenteſimi anchoras in Cauchieto iaciunt lit=
tore. Incolæ adueniunt intrepidi, ferunt de auro, quod natiuū illis erat. Vniones & iſti collo
geſtabant, ſed ex Curiana per auri mutationem ad eos ferebantur. Nullus ex eis voluit quic
quā quod aliunde aſſequeretur, permutare, vt puta neq; Curianenſes aurum, neq; Cauchie
tenſes vniones, auri tamen parum apud Cauchietenſes lectum reperere. Cercopithecos tu=
lerunt inde pulcherrimos, variorumq; colorum pſittacos plures. Menſe Nouembri tem=
peries illic ſuauiſſima, frigus nullū. Cuſtodes Arctici poli vtriſq; populis occidebant, adeo
Prope ęq= proximi erant Aequinoctio. De gradibus polaribus neſciunt aliam reddere rationē. Bonę
noctium. mentis homines & minime ſuſpicioſi tota fere nocte cum ſuis cymbis, vti Curianenſes ad
noſtros proficiſcebantur, nauimq; ſecuri intrabant. Vniones iſti vocant Corixas. Sunt ze=
lotypi, nam ſi quis illos peregrinus adierit, mulieres ſemper a tergo locant, vt & ipſæ noua
hæc tanquā prodigia inſpectent. Goſſipium apud Cauchietenſes vulgo & ſuapte natura na
ſcitur, vt apud vos arbuſta ſilueſtria producuntur, propterea fiunt apud eos fœmoralia, qui
bus in plæriſq; regionibus pudēda cōtegunt. Cum vlterius poſtmodū per idem littus pro
ceſſiſſent, ecce circiter duo milia hominū ſuo more armatorū ad littus ne deſcendant prohi
turi. Qui adeo agreſtes, adeo efferos ſeſe oſtēdunt, vt nullū vnquā cōmercium aut cōſuetudi
nem cum noſtris inire paſſi ſint. Qua venerant igitur noſtri ſuis vnionib9 cōtenti reuertun
tur, apud Curianēſes ventres lautis cibis replēdo. xx. dies alios demorati ſunt. Haud abſur
dum alienumq; ab hiſtoria fore mihi videtur, ſi quid illis acciderit, cū Pariæ littus veniētes
iam cernerent, immiſcuero. In Canibáliū qui venatū homines proficiſcebātur. xviii. Ca=
noárum claſſem apud eos Draconis & fauces ſinus Pariēſis, de quo ſupra mētionē fecim9,
inciderunt. Canibáles noſtris viſis intrepidi nauim noſtrā adoriuntur, & circūſepiunt, vn=
diq; ſagittis & miſſilibus noſtros infeſtant. Noſtri autē tormētis illos adeo deterruerunt, q
in fugam ſtatim verſi ſint. Inſequētes illos ſeruitoria cymba vnā ex eorū Canóis aſſequuti
vnum tantū Canibálem cæteris natādo fugiētibus alterumq; hominē vinctū deprehende
runt. Ille quē vinctum ſeruabant, obortis lachrymis manuū oculorū & capitis geſtib9 ſex
eius comites miſere euiſceratos, & in fruſta crudeliter ſectos, gentem illā nefandā comediſſe,
identidēq; de ſe ſequēti die futurū ſignificauit. De Canibále igitur homini poteſtatē fecere.
Ille autē in Canibálem fuſtib9 manib9 pedib9 frēdens ſæuire cœpit, nec adhuc ſatis vltā ſuo
rum comitum necē exiſtimabat, cum exanimē totūq; fuſtibus & calcib9 cōmaculatum cer
neret. De natura & morib9 Canibáliū cum eo modo per terras peregrinas graſſentur, inter
rogatus dixit, Canibáles ex fuſtibus aggerē ſecū quocūq; eant ferre, quos deſcēdentes e na=
Periti rei bellicę Canibales. uibus terræ infigunt, ſeq; poſitis caſtris intra illos ſæpiunt, vt tuti poſſint pernoctari. In Cu
riana caput Canibális cuiuſdam primarii foribus affixum quod tanquā vexillum aut ga=

leam ab hoſtibus ereptam pro ſumma laude ſeruatum, repererunt. In ea Pariæ ora regio eſt nouo genere ſalinarum inſignis nomine Haraia, vt nāq; ventorū agitatum ibi mare aquas impellit in adiacētem latam planiciem, quæ ſole ſuperueniente pacato æquore congelantur in candidiſſimū ſal optimum, quo ſi priuſquā pluat propere aderint, onerari quirent quotquot nauigia mare ſuſtinet. Illico nanq; cadentibus hymbribus, liquefit & ſorbetur arena liquor, reditq; per terræ meatus ad ſuā originem vnde fuerat impulſus. Dicunt alii non e mari planiciem repleri, ſed e quibuſdā fontibus ſalientibus aqua marina amarioribus, qui reuomant illas aquas tempeſtate vigente. Salinas eas magnifaciunt incolæ qui ſale non ad vſum modo patrium fruūtur, ſed in laterum formā redactum peregrinis permutatione rerum alienarū venundatur. Primatum ibi cadauera ſuper cratibus igni lento ſuppoſito diſtendunt, vt paulatim cōſumptis carnibus oſſa pelle incluſa deſiccata detineātur, quæ poſtmodum in honore habent, ſeruantq; tanquā penates, virum ſe vidiſſe ibi atq; alibi fœminā hoc pacto impoſitos, & ſeruatos memorant. Cum vero ex curiana octauo idus Februarii ad reges redituri diſcederent. xcvi. ſe libras vnionum octunciales precio forte quinq; ſolidorum cōparaſſe cognouerunt. Diſcedentes igitur vnum & .lx. dies in itinere, licet breuius quā ex Hiſpaniola, conſumpſerunt, propter maris decurrentes ad Occidentem fluctus continuos, qui nauim nō modo remorabātur, verumetiam interdum retrahebant. Accedunt tandem nautæ vnionibus vt paleis onuſti. Aſt magiſter ipſe nauis Petrus Alfonſus cognomēto Nignus quod precioſorum vnionū copiam non mediocrem ſuffuratus fuiſſet, regioſq; redditus, qui ſunt pars quinta, defraudaſſet, a comitib9 accuſatus a Fernando de Vega viro literis & rerum experientia pollenti gubernatore Galleciæ quo appulſi erant, capitur. In vinculiſq; diu detentus ſoluitur tandem. Sed habuiſſe partem vnionum ſibi contingentem adhuc negat. Vnionum auellanas multi æquant Orientalibus ſimiles, ſed quoniam mali perforati nō tanti precii ſunt. Me præſente cum apud Illuſtrem Methynæ Sidoniæ ducem inuitatus prāderem Hiſpali, vnam ſupra centum vncias venum ad eum tulerunt. Sua profecto pulchritudine ac nitore me delectarunt. Sunt qui Nignum ferāt nō in curiana, quæ. cxx. amplius leucas diſtat ab Ore drachonis, ſed in Cumana, & Menacapana regiunculis Ori & Margaritę inſulæ vicinis vniones habuiſſe, negantq; Curianam feracem Margaritis. Adhuc ſub iudice lis eſt, nos ad alia tendamus. En habes quid ex his nuper terris, ex his Occidentalibus oris poſſit vtilitatis expectari per annorum curricula, quando quidem hac prima fronte talia de ſe argumenta opulentiæ oſtendant.

Fernādus de Vega capit Nignū.

Caput nonum.

VINCENTI Agnes cognomento Pinzon9 Arieſq; Pinzon9 illius ex fratre nepos qui Colonū pręfectū marinū prima nauigatione fuerant cōmitati, duarūq; minorū nauiū illarū quas ſupra diximus carauelas vocitari dīi a pręfecto cōducti, nouorū tractuū nouarūq; terrarū amplitudine pellecti, quatuor impēſa ꝓpria carauelas in portu ipſorū natali ſolo, qui dicit̄ ab Hiſpanis Palos, in occiduo Oceano ſito cōſtruūt, & a regib9 habita venia circiter Kal. Decēbris anni. xcix. a quadringēteſimo ſupra milleſimū e portu ſoluūt. Eſt autē is portus Palēſis a Gadibus milia paſſuū. lxxii. ab Hiſpali vero Bæticæ emporio miliaria lxiiii. Sunt oppidani omnes, nullo excepto, rebus marinis dediti, continuiſq; nauigationibus intēti. Ad fortunatas & ipſi primū tēdunt per Heſperides. i. per inſulas Caput viride dictas quas alii dicūt Gorgones Meduſæas. Ad Meridiē recta ꝓficiſcūtur. Ab ea Heſperidū q̄ Sācti Iacobi a Portugalenſibus poſſeſſorib9 appellatur, idibus Ianuarii diſcedētes Affricum quē Sudueſtum appellant, qui medi9 inter Auſtrū eſt ac Zephyrum capiunt in prorā. Cū leucas ſetecētum nauigaſſe ventū illū ſequuti arbitrarētur, poli Arctici aiunt ſe aſpectū amiſiſſe, quo illis occidēte, ventorū vorticumq; atq; æſtuū fera tēpeſtas cōtinuo oborta eſt. Vlteri9 tamē licet cum ſummo diſcrimine quadraginta ſuꝑ ducētas leucas ventū ſemp eundem p polum iam amiſſum ſequentes proceſſerunt. Vnde an habitabilis ſit an inacceſſa linea Aequinoctialis iſti & priſci tam philoſophi quā poetæ & coſmographi diſcutiant. Hi nāq; frequētibus habitatam populis cōtendunt, illi vero inhabitabilē ob ſolis perpendiculum ſcribunt. Non defuere tamen apud antiquos, qui habitabilem eſſe probare niterentur. Interrogati a me nautæ ii, an Antarcticum viderint polum, ſtellam ſe nullam huic Ar-

ſticæ ſimilem quæ diſcerni circa punctum poſſit, cognouiſſe inquiunt. Stellarum tamen aliam aiunt ſe proſpexiſſe faciem denſam quandam ab horizonte vaporoſam caliginem quæ oculos fere obtenebraret. Tumulum attolli in terræ medio contendunt, qui ne antarcticus videatur obſtet, donec illum penitus traiecerint. At ſtellarũ imagines ab hemiſphærii noſtri ſtellis valde diuerſas ſe vidiſſe credunt. Hæc dederunt, hæc accipito, Dauiſunt, nõ Oedipi. Septimo Kalẽdas Februarii tãdem a longe terram proſpiciunt, & cum turbidam eſſe maris aquam viderent, iacto funiculo plumbato ſexdecim vlnarum, vt aiunt vulgo Brazatas, altitudinem reperiunt. Adeunt, deſcendunt, biduo ibidem cõmorati, quia nullum ibi hominem eo tempore viderint, licet veſtigia in littore humana compererint, ſculptis arboribus & ſaxis littori vicinis regiis ſuiſq; nominibus de aduentu ſuo diſceſſerunt. Non longe ab ea ſtatione nocturnos ignes ſequuti, caſtrẽſi more gentem reperiunt pernoctantem ſub dio. Hanc donec eluceſcat nolle perturbare fuit conſilium. Sole autem exorto armati e noſtris quadraginta tendunt ad illos. Ad noſtros duo & triginta veniunt obuiam, arcubus ac miſſilibus telis onuſti parati ad certamen, cæteri ſequebãtur eodem modo inſtructi: Germanis, aut Pãnonibus proceriores aiunt eos eſſe incolas, vultu toruo ac minitantibus ſimiles noſtros inſpectabant, nõ armis eſſe agendum noſtri cenſuerunt, ſiue id metu, ſiue ne aufugerent illi, non habeo compertum. Blanditiis atq; oblatione munerum illos allicere noſtri conantur. Illi autem vt qui cõmercium inire cum noſtris nullum ſtatuerant, omnem ſermonẽ reiiciunt, parati ſemper ad pugnam colloquia & nutus ſuſcipiebant, ita quiſq; regreditur. Nocte autem intempeſta illi aufugiunt, vacua relinquũt quæ occupauerant loca. Gentem eſſe vagam, veluti Scythas eos qui terrę fructus ſine certis domibus cum vxoribus & filiis ſequantur, exiſtimant. Iureiurãdo aſſerunt qui pedum illorũ in arena dimenſi ſunt veſtigia, noſtrorũ pedum mediocris hominis fere quantitatẽ in duplum æquare. Vlterius adnauigantes flumen aliud reperiunt, ſed nõ ita profundum, vt carauellis percurri quiret. Seruitorios igitur lembos quatuor armatis onuſtos ad terram veſtigatum mittunt. Super eminenti colle littori vicino incolarum cateruam conſpiciunt. Noſtri ad cõmercium per vnũ peditem præmiſſum inuitant. Illi ex noſtris apprehendere aliquem abducereq; velle viſi ſunt. Ad noſtrũ nanq; paxillum cubitalem auratũ a longe proiiciunt, quia noſter prius adiecerat tintinnabulũ, vt eos alliceret. Cum pronus iactũ paxillũ auratũ vellet noſter ſumere dicto citius illũ incolę circumeunt, vt apprehendant. Is ſcuto enſeq; tectus, quibus armatus veniebat, ſe ab eis tuetur, donec cymbis auxilium ſocii attulerunt. Vt breuibus abſoluam, quãdoquidem diſceſſum tuũ ante oculos mihi tam anxie præponis, ſagittis & miſſilibus ſudibus e noſtris octo peremerunt, plæroſq; vulnerarunt. Intra fluuiũ lembos ſepiunt, ad manus vſq; temere veniunt, apprehendunt ex ripa cymbarũ ſpondas, lanceis enſibuſq; veluti oues, quia nudi, trucidantur. Nec eo magis cedunt, vnã e cymbis e noſtrorum poteſtate rapuerunt, vacuã tamen hominibus, & illius præfecto ſagitta trãſuerberato ac perempto, reliquæ euaſerunt, ita bellaces illos deſeruere. Ad Occidentem Septẽtrionalem per idem littus mœſti ob interfectos tendunt. Leucas circiter. xl. percurrerant, quando in pelagus incidunt aquarũ adeo dulcium, vt implere ibi cados aqua recenti licuerit. Veſtigantes eius rei cauſam defluere magno impetu e vaſtis mõtibus rapidos fluminũ cõcurſus reperiunt. Intra id æquor iacere plures inſulas & fortunatas ſoli vbertate & populis refertas aiunt. Hui⁹ tractus incolas mites ſociabileſq; eſſe referunt, aſt ipſis parũ vtiles, quia nullos optabiles noſtris prouẽtus aſſequãtur auri, vtpote aut lapillorũ. Sex propterea ac triginta inde captiuos abduxerunt, regionẽ appellãt indigenæ Mariatambal. Regio autẽ ab eius fluminis Oriẽte Camomorus dicitur, ab Occidẽte Paricora. In huius oræ internis nõ negligendã auri copiam iacere innuebant incolæ, huius nanq; fluminis Septẽtrionẽ recta captãtes ſic exigẽte littorum inflexu, Arcticũ recuperarunt polum. Id littus vniuerſum Pariæ eſt, quã Colonũ ipſum hui⁹ tanti inuenti autorẽ reperiſſe diximus vnionib⁹ ornatã, cõtiguũ eſſe aiunt littus id ideq; cum ora draconis, de quo alibi, & reliquis oris vt Cumana, Manacapana, Curiana, Cauchieto, Cauchibacoa, propterea Gãgetidis Indiæ cõtinentẽ putant. Nec enim is vaſtus ambitus, vt inſula ſit, pati videtur, licet vniuerſum terræ orbẽ large ſumptũ Inſulam dicere fas ſit. Ab ea terræ cuſpide quæ Polum amittit Arcticũ leucas circiter tercentum cõtinuo tractu venientes ad Occidentem Pariam verſus ſpacio fere medio in fluuiũ ſe inquiũt incidiſſe nomine Maragnonũ adeo latũ vt fabulatos ſuſpicer. Interrogati a me poſtmodũ, mare ne eſſet terras dirimens, reſpõderunt eſſe dulces eius gurgitis hau-

Graue prę-liũ cũ gen-te nuda.

ſtus, quoq; altius tenditur aduerſo flumine eo dulciores ferunt eſſe, inſulisq; refertum & piſcibus. Leucas dicere audent triginta amplius latum, rapaciq; curſu defluere in pelagus cedens eius furori, ſi tamen penſitauerimus, quãta eſſe ferãtur Borioſtoméa Spireoſtoméaq; hiſtriora, quantoq; ſpacio violent maris aquas & nauigantibus præbeant dulces potus, mirari deſinemus, licet hoc flumen maius eſſe prædicetur. Quis naturæ auferet quin hoc illo grandius atq; illo hoc flumen potis ſit generare? Flumen de quo Almirantus colonus eas oras percurrens mentionem fecit hoc eſſe arbitror. Apertius iſta intelligemus aliquando, nunc ad terræ prouentus redeamus. Coccineas in plæriſq; de Parienſibus inſulis ſiluas reperere, librarum milia allata ſunt tria. Verzinum mercatores Itali, Hiſpani braſillũ appellant. Aiunt coccineas Hiſpaniolæ arbores eſſe his longe meliores ad colorem lanis præbẽdum. Aquilonẽ deinde, quẽ Hiſpani nautæ Nordeſtũ, Itali Græcũ appellant, ſequuti, multas intertexunt Canibalium ſæuitia deſertas inſulas, aſt feraces. Deſcenderunt namq; pluribus in locis, & vicorum dirutorũ multa veſtigia ingreſſi ſunt. Viderunt tamen alicubi homines, ſed trepidos aſpectu peregrinæ cuiuſq; nauis, aufugientes ad montanas rupes, & abſtruſa nemora, ſine certis iam domibus vagantes ob Canibalium inſidias. Arbores inuenere maximas, quæ caſiam fiſtulã vt vulgo dicitur, paſſim & ſuapte natura producũt. Nõ ineptiorem eſſe aiunt hanc illa quam a pharmacopolis febri laborantes petunt, at nõdum maturuerat quũ iam iter facerent, malo illis aliiſq; hæc referẽtibus credere, quã ea laborioſius ſcrutari. Arbores ibi eſſe adeo proceras balbutiunt, vt pleræq; ſexdecim hominũ manu iunctorum in gyrum vix lacertis cõcludi quirent. Inter eas arbores mõſtruoſum illud animal vulpino roſtro, Cercopithecea cauda, veſpertilioneis auribus, manibus humanis, pedibus ſimiam æmulans, quod natos iam filios alio geſtat, quocunq; proficiſcatur, vtero exteriore in modũ magnæ crumenæ, repertum eſt. Id animal licet mortuũ tu ipſe mecum vidiſti, conuoluiſti, crumenãq; illam nouũ vterum, nouũ naturæ remedium, quo a venatoribus, aut alias a cæteris violentis & rapacibus animalibus natos liberet, illos ſecum aſportando admiratus es. Experimento eſſe compertũ aiunt, eo ſemper vtero crumenali animal filios ſecũ portare, nec illos inde vnquã emittere, niſi aut recreandi aut lactãdi gratia, donec ſibi victum per ſe quæritare didicerint. Cum filiis animal ipſum deprehẽderant, aſt in nauibus catuli propediem perierunt, mater autẽ filiis per aliquot mẽſes ſuperſtitit, ſed & ipſa tandem tãtam aeris & ciborum mutationẽ ferre nequiuit. De hoc animali iam ſatis multa, redeamus ad rei autores. Hi duo Pinzoni patruus & nepos horrenda per nauigationẽ hanc paſſi ſunt, per Parienſe littus ſexcentas iam leucas, atq; vt ipſi putant vltra vrbem Cataii & littus Indicum vltra Gangen percurrerant, quando in eis oris menſe Iulio inſperata illis exorta eſt tempeſtas adeo fera, vt e quatuor quas ducebant carauellas duas ante illorũ oculos ſummerſerit, illico tertiã vi ex anchoris raptam ab eorũ aſpectu aſportauerit. Quartã in anchoris concuſſerit, vt omnis compago iam ſolueretur. Vnde ad terram tamen ipſi ex hac vltima deſcenderunt, de naui penitus omni ſpe amiſſa. Quare inito conſilio cum de parandis iam ſibi domiciliis in regionibus illis, de perimendis omnibus incolis vicinis cogitabant, ne finitimis reliquis aliquando conuocatis ad ſe trucidandum cõueniant. Aſt melius. Ceſſit tempeſtas, rediit quam raptauerat hyems carauella, ea octodecim viri vehebantur, & quæ in anchoris in eorum proſpectu ſteterat ſeruata eſt. His igitur duabus ad Hiſpaniam iter capiunt. Palos natale ſolum ad vxores & filios concuſſi fluctibus & hominibus amicis nõ paucis pridie Kalendas Octobris reuertũtur. Hi ex arboribus plæraq; fruſta tulerunt, quæ cynamomi & ſingiueris eſſe putant, aſt nõ vtilis quia nõ cõditi, vt aiunt in ſui excuſationem, quod nihil precioſum alias repererint, lapillos tamẽ ſe vidiſſe in eorũ manib9 inde allatos ex maritimis illarũ orarũ littoribus collectos Baptiſta tuus Elyſius philoſophus eximius, & medic9 nõ inferior, quos veros eſſe Topazios prædicat mihi tibiq; vt arbitror enarrauit. Poſt hos & alii vicinorũ æmulatione ad Meridiẽ lõgiſſimos tractus percurrere, ſed per aliorũ inucta coloniq; præfecti marini veſtigia per littus, vt puta Pariẽſe. Caſiã & hi fiſtulã precioſumq; illud ad capitis grauedinẽ ſuo ſuffumigio tollendam, quod Hiſpani animę album vocant, reperere. De his nil noui aliud qđ tuo ſit dignũ ingenio percepi, ſine propterea libello huic, quia me iterũ de tuo diſceſſu fatigas, imponã. Aſt qui Decadẽ impleat de vanis inſulæ Hiſpaniolæ ſuperſtitionib9 alium libellũ accipito. Si nõ fuerit Liuiana Decas, id eſſe cauſæ cognoſcito, q̄ tuus hic Martyr Liuiano haud quaquã fuerit pro Pythagorę intellectu afflatus ſpiritu, ſi quid vltra mõtes iſti prægnãtes parient habebis. Nũc inſulares illu-

Animal nũquã viſum.

De topatiis

ſiones accipito veris Luciani narrationibus tanto ſuperiores, quanto hæc in vſu hominũ
ſunt licet infantilia, illa vero confiƈta ioci tantum gratia vel ea credentium irriſui condona
ta. In Hiſpaniola inſula noſtri priuſquã indigenas quicq̃ aliud quã cœli numina colere aut
religionẽ vllam exercere didiciſſent, diu verſati ſunt. Sæpius enim ſupra memorauimus ni
hil eos colere præter viſibilia cœli lumina. Cum tandẽ familiarius apud eos contubernium
permixtis vtrinqꝫ linguis plærıqꝫ ex noſtris agerent, varias apud eos cerimonias varioſqꝫ ri
tus obſeruari cõpererũt. Ex cuiuſdã heremitarũ ſtudio fratris Ramoni ſcriptis, qui ex Co
loni mãdato apud inſulares regulos, vt eos Chriſtiane erudiret, diu verſatus de inſulariũ ri-
tibus libellũ compoſuit Hiſpano idiomate, pauca hęc leuioribus omiſſis colligere fuitani
mus, illa igitur accipito. Noƈturna inſularibus apparere phãtaſmata, quæ in fatuos errores
eos inducant ex ſimulachris quæ palã colunt aperte cognoſcitur. Ex goſſampio nãqꝫ inte
xto ſtipato interius ſedentes imagines formant, quę noƈturnos quo paƈto parietibus illos
noſtri piƈtores infigunt, æmulantur lemures. Cum ex ſimulachris opera mea ad te miſſis
quatuor tu ipſe videris. Qualia ſint quã ve depiƈtis lemuribus ſimilia, poteris regi Sereniſ
ſimo tibi patruo melius corã ſignificare, quã ego illa ſcribere. Hæc ſimulachra Zemes ap
pellant indigenæ, quorũ minora infantulos dæmones referentia cum hoſtibꝰ manus colla
turi, frõtibus alligant. Propterea funiculis quos vidiſti cõplexa ſunt, ab his pluuias ſi plu-
uiæ deſint, ſoles ſi ſole indigeant, ſe impetrare arbitrãtur. Eius enim quẽ vnicũ fine carentẽ

Quid credant de vero deo.

omnipotentẽ inuiſibilẽqꝫ eſſe fatentur, internũcios eſſe Zemes putant. Quiſqꝫ regulus ſuũ
habet Zemen, quem colat. Cœleſti numini æterno duo hæc nomina Iocaúna, Guamaóno
con maiores eorũ indiderunt. Numen ipſum habere genitricẽ quinqꝫ his nominibꝰ appel
latã ferunt, Attabéirã ſcilicet Mamónam, Guacarapitã, Iiéllã, Guimazóam. In terris autẽ

De hoĩum origine ſupſticio.

quid puerafcãt de hominis origine aduertito. Eſt in inſula regio nomine Caunana. Ex duo
bus mõtis cuiuſdam ſpecubus prodiiſſe genus hominũ garriunt, maiorẽ hominũ partem
ex amplioribus faucibus antri, minorem ex arƈtioribus exiliiſſe prædicãt. Rupem ex qua
ſpecus aperiuntur, Cauitam appellant. Maius antrũ Cazibaxagua, minus Amaiauna nomi
nant. Priuſquã hominibus inde egredi licuerit, ſimpliciter inquiunt per hominẽ nomine
Machóchael ſingulis noƈtibus antri fauces cuſtodiri ſolitas. Is Machóchael cum lõgius ab
antro viſendi ſtudio perrexiſſet, a ſole deprehẽſus cuius aſpeƈtũ minime pati poſſe dabatur,
in lapidẽ mutatus dicitur. De pluribꝰ idẽ aliis blaƈterant, quod cum piſcãdi cupiditate no-
ƈtu ab antro tantũ proceſſerint, vt redire ante ſolis ortũ nequiuerint, quẽ nõ licebat intueri,
in arbores myrobolanos, quarũ ſua ſponte copiam terra illa producit, fuiſſe trãſformatos.

Homo in Philomenam.

Aiunt præterea Vagonióñã primariũ quendã ex antro clauſis familiaribꝰ piſcatũ emiſiſſe
vnũ, quẽ inde in Philomenã eadẽ cauſa ꝙ ſol ſupuenerit priuſq̃ ſe reciperet mutatũ inquiũt,
quotãnis quo tẽpore verſus eſt in auiculã noƈtu ſuo cãtu & ſortẽ cõqueri, & dñi Vaguonió
ne auxiliũ implorare, hinc noƈtu cãtare luſciniã putãt. Vaguonióna vero familiaris ſui deſy
derio, quẽ ardẽter amabat, viris in antro reliƈtis, fœminas tantũ cũ paruulis quos laƈtabant
eduxit, e quibꝰ fœminas ĩ vna inſularũ eiꝰ traƈtus quã appellãt Mathininó reliquiſſe fert, in
fantulos autẽ ſecũ aſportaſſe, qui miſelli fame oppreſſi, in cuiuſdã fluminis ripa, Toa toa. i.
Mãma mãma clamitãtes in ranas cõuerſi ferũtur, inde vocẽ illã ranis verno tẽpore dicũt inſe

Pueri in ranas.

diſſe. Ita in antris illis e quibꝰ ꝑ Hiſpaniolã ſparſi ſunt hoĩes, viros tantũ ſine fœminis ꝑmã-
ſiſſe balbutiũt. Referũt inſup Vaguonióñã ipſum ꝑ diuerſa vagãtẽ, nec vnq̃ ex ſpeciali gra
tia mutatũ, ad mulierẽ quã in fundo maris formoſam viderit deſcẽdiſſe, ab eaqꝫ marmoreos
calculos, & quos Cibas vocãt & tebellas quaſdã flauas ex auricalco, quas Guaníños appel
lãt, habuiſſe dicũt. Hæc monilia pro ſacris apud reges habentur in hũc vſqꝫ diẽ. Viros autẽ
illos quos ſine fœminis in antris reliƈtos diximus, lotum ſe ad pluuidarum aquarũ recepta
cula noƈtu referunt exiiſſe, atqꝫ vna noƈtium in animalia quædam fœminas æmulantia ve-
luti formicarum agmina reptare per arbores myrobolanos a longe vidiſſe. Ad fœminea
illa animalia procurrunt, capiunt, veluti anguillæ de manibus eorum labuntur. Conſiliũ
ineunt. Ex ſenioris conſilio, ſcabioſoſqꝫ leproſos, ſi qui ſint inter eos, conquirunt, qui ma-
nus aſperas calloſaſqꝫ habeant, vt apprehenſa facilius queant retinere. Hos homines ipſi
Caracaracóles appellant, venatum proficiſcuntur, ex multis quas capiebant quatuor tan-
tum retinent, pro fœminis illis vti adnituntur, carere fœminea natura comperiunt. Iterum
accitis ſenioribus quid faciendum conſulunt, vt picus auis admittatur, qui acuto roſtro in-
tra ipſorum inguina foramen effodiat, conſtituerunt, ipſis met Caracaracólibus homini-

bus calloſis fœminas apertis cruribus tenentibus. Quam pulchre picus adducitur, picus
fœminis ſexũ aperit. Hinc belliſſime habuit inſula quas cupiebat fœminas, hinc procrea-
ta ſoboles. Eia mirari iam deſinito, quod de Myrmidonibus Græcia verax tot voluminibꝰ
deſcripſerit e formicis, vt pote Myrmidones procreatos. Hæc & alia huiuſmodi multa pa
cato ſerenoqꝫ vultu ſapientiores e podiis ſuggeſtiolíſqꝫ turbæ ſimplici mirabundæ ſua-
dent, recitantqꝫ pro ſacro. Aſt de maris origine ſeuerius, qua in re fuiſſe quondã in inſula po
tentem virũ nomine Iaiam qui filiũ vnicum hominẽ exuẽtem intra cucurbitam ſepulchri
loco cõdiderit. Is Iaia paucis exactis mẽſibus, impatiens morte filii, rediit ad cucurbitam,
eam cum aperuiſſet balenæ ingẽtes, & grandia cete prodierunt, quare incluſum in ea cucur
bita mare cõuicinis quibuſdã prædicauit. Ea permoti fama quatuor fratres iuuenes eodẽ
partu geniti, aſt partu matre perẽpta, cucurbitam ſpe habendorũ piſcium adeunt, manu ca
piunt. Iaia ſuperueniẽte qui crebro nati oſſa incluſa reuiſebat, perterriti ſunt iuuenes ſacri
legio furtiqꝫ ſuſpitione deprehenſi, veluti qui Iaiam obſeruabant, vt celeriꝰ fugerent cucur
bitam e manu ſoluerunt, ea põdere nimio preſſa frãgitur. Per eius rimas effunditur mare, Unde mare prodierit
valles implẽtur, ea vaſta planities, quæ vniuerſum illũ inſularẽ orbem ſicca occupabat, ſum
mergitur, mõteſqꝫ tantũ ob altitudinẽ ab ea inundatione euaſerunt, qui nũc eas continent
inſulas, quas licet aſpicere. En Illuſtriſſime princeps omni præconio dignam maris origi-
nem nec ab eis parui eum fieri putes, qui hæc recitare didicerit. Aiunt deinde fratres hos Ia
iæ metu tam diu per diuerſa fuiſſe vagatos, vt fere iam fame perirent, quia nullubi ſiſtere pe
dem audebant. Hinc quoniã acrius vrgerentur, piſtoris domũ pulſare cœperunt, Cazabi. i.
panem petentes. Piſtor autẽ in primo ingredientẽ conſpuiſſe ita acriter fertur, vt illi ex ictu
ſputi exortum ſit turgidiſſimũ intercus, quo fere interierit. Aſt fratrum conſilio accepto la
pide acuto apertum eſt, ex cuius vlcere natam aiunt fœminã, qua mutuo fratres illi omnes
vſi ſunt, atqꝫ ab ea ferunt filios filiaſqꝫ genuiſſe. Iucundius aliud aduertito princeps Illu-
ſtriſſime. Antrum extat Iouanabóina nomine cuiuſdam Reguli diœceſi, qui Machinnéch
vocatur. Id religioſius quam Corinthium quondã aut Cyrrham Niſamqꝫ Græci colunt ac
venerantur, mille variis ornatum picturis. In huius antri foribus duos habent ſculptos Ze
mes, quorũ vnum Binthaitéllem, Maróhum alterũ vocant. Cur tanta ſpecũ colerent pietate Ex duobus antris ſol & luna.
interrogati, quia ſol inde lunaqꝫ lumẽ orbi præbituri prodierunt, grauiter ſenſateqꝫ reſpon
dent. Cõcurſationibus antra veluti nos vrbem & Vaticanũ noſtrę religionis caput, aut Cõ
poſtellam & Ieruſalẽ Domini ſepulchrum frequentant. Subiacent & alteri ſuperſtitionum
generi, mortuos putant noctu vagari, ac veſci Guanába, fructu nobis incognito, cotono ſi
mili, lectiſqꝫ inter viuos verſari aiunt, ac decipere mulieres. Sumpta nanqꝫ virili forma coi
re velle videntur, aſt quũ ad opus peruenitur, euaneſcunt. Si quis autem apud ſe iacere mor- Phantaſmata nocturna.
tuum aliquãdo ſuſpicatur, quũ quid noui ſenſerit in lecto, vteri attrectatione ſe dubio ſolui
balbutit. Cuncta nanqꝫ aiunt mortuos poſſe humana membra ſuſcipere, præter vmbili-
cum, ſi vmbilico igitur mortuũ eſſe dignoſcit, tactus illico reſoluitur. Noctu & ſæpiſſime in
itineribus præcipue viiſqꝫ publicis mortuos occurrere viuis credunt, contra quos ſi viator
intrepidus ſteterit, diſſoluitur Phantaſma. Si vero pertimeſcat illum ita adoriendo perterret,
vt ſæpius ea formidine multi debilirentur ac ſtupeant. Interrogati a noſtris inſulares, vnde
ſibi eos ritus inanes tanquã contagionẽ comparauerint, a maioribus hæreditarios reſpon
dent, rithmiſqꝫ aiunt vltra hominũ memoriã iſta cõtexta, quæ neminẽ licet, præter regulo
rum filios edoceri, memoriæ illa cõmendant. Neqꝫ enim literas vnquã habuere, diebuſqꝫ
feſtis populo canentes veluti ſolẽnia ſacra præponunt. Inſtrumentũ habent vnicũ, ligneũ
concauũ, reboans tantũ, quod cõcutitur tympani more. His illos imbuũt ſupſtitionibus
eorum augures Boitios vocant. Sunt & iidem medici qui plebeculę rerũ inſciæ mille aſtru
unt fraudes. Credere cogunt plebem hi augures, quia ſunt apud eam autoritatis egregiæ,
quod Zemes ipſos alloquantur futuraqꝫ prædicent. Et ſi quis aduerſa laborans valetudine
cõualuerit, ſe dono Zemis id aſſequutũ perſuadent. Ieiunio & purgationi ſe obligant Boi
tii, quãdo curã de primario ſumunt aliquo, herbãqꝫ vorant inebriantẽ, quã cum puluereã
ſorpſerint, veluti męnades in furorẽ verſi multa ſe a Zemibus audiſſe immurmurant. Vale-
tudinariũ adeunt, oſſe vel lapillo in os ſumpto aut fruſtulo carnis, ex hemicyclo eiiciũt om
nes, præter vnũ aut duos quos ipſemet inualidus elegerit. Circuit primariũ Boitius ter aut
quater, faciẽ, labia, nareſqꝫ extorquẽs fœdis geſtibꝰ, in frõtẽ, in tẽpora, in collũ ſufflat ægro
ti abſorbens aerẽ, poſt hæc ſe morbũ ex laborãtis venis exhaurire dicit. Per humeros dein-

deac fœmora & crura ægrotum fricans,cõnexas a pedibus manus deducit atqꝫ ſic manib⁹
cõplexis ad oſtium procurrit apertũ,ac manus excutit patentes,ſeqꝫ morbum effugaſſe,fu⸗
turumqꝫ propediẽ incolumẽ perſuadet. Aſt a tergo illũ adoriens carnis fruſtulũ vti præſti⸗
giator ex ore attollit. Aegrotoqꝫ inclamitat dicens,en quod vltra neceſſitatem comederas,
valebis quoniã illud tibi detraxerim. Si vero ægrotum fallere grauius intendit, zemen eſſe
ſuũ iratum ſuadet,quod vel ei domũ nõ cõſtruxerit, aut minus illum religioſe coluerit,qđ
Quõ Boetij fallunt ęgrotos. prædium nõ dicauerit.Si ægrotum perire cõtigerit,affines eius veneficiis cogunt mortuũ
fateri,fato ne an Boitii incuria,quod nõ integre ieiunauerit,aut cõſonum ægroto pharma⸗
cum nõ præbuerit.Si medici Boitii culpa diem obierit,de Boitio vindictã ſumunt. De la
pillis aut oſſibus quos ore geſtaſſe Boitius aliquis putatur,ſi fœminæ aliquem aſſequũtur,
pãniculis religioſiſſimę inuolutum ſeruant. Puerperiis enim prodeſſe plurimũ poſſe cre⸗
dunt,habentqꝫ fœminę lapillos eos loco Zemiũ.Zemes autẽ varios varii colunt inſulares.
Ligneos quidam cõſtruunt,nocturnis inter arbores vmbris moniti, alii ſi reſpõſa intra ru
pes habuerint,marmoreos inſculpunt. In radicibus alii coluntur reperti inter aies, id eſt
genus edulii,de quo ſupra.Hos Zemes curam habere vt panis ille coaleſcat arbitrãtur,ve⸗
luti antiquitas Dryades,Hamadryades ac Satyros & Panes aut Nereides fontiũ, ſiluarũ, &
pelagi curam habere putabat,ſuoſqꝫ rei cuiqꝫ deos aſſignauit,vt ſuũ quiſqꝫ genus tueretur,
ita & inſulares hi ſuos Zemes inuocatos eorũ optatis auſcultare autumant.Quare cũ de bel
li euentu de annona,de incolumitate Zemes reguli cnoſulunt,domũ Zemi dicatã ingredi
untur, ibiqꝫ abſorpta per nares Chohóbba, ſic herbam vocant inebriantẽ,qua & Boitii
in furore ſtatim vertũtur,domũ illico tectis ad fundamenta verſus moueri,homines verſis
veſtigiis ambulare,ſe videre garriunt.Tãta eſt pulueris illi⁹ cõtuſi vis ex Chohóbba,vt ſen
ſum omnẽ illico ſumenti eum tollat,vt primũ ceſſit inſania brachiis demiſſo capite genua
complectitur,quo in ſtatu attonitus pauliſper immoratus caput veluti ſomnolentus eleuat,
atqꝫ oculos in cœlum attollens intra ſe primũ confuſa quædã obloquitur,cui tunc primarii
aulici aſtãtes,neqꝫ enim de populo quiſquã ad ea ſacra admittitur, ſublatis vocibus gratias
agunt,quod iam a Zemis colloquio ad eos redierit,& quid viderit percũctantur. Ille autẽ
os aperiens Zemen eo tempore ſe allocutũ fuiſſe delirat,ipſiqꝫ aut victoriã aut perniciem ſi
cum hoſtibus man⁹ cõſeruerint, aut famen vel vbertatẽ, peſtem aut incolumitatẽ,& quic⸗
quid venit in buccã prædixiſſe illi Zemen veluti lymphaticus prędicat. Eia Illuſtriſſime
princeps quid miraberis poſt hæc de Apollineo ſpiritu ſuas ingenti rabie Sybillas concuti
enti? Putabas ſuperſtitioſam illã antiquitatẽ deperiſſe? Quandoquidẽ generalia de Zemi
bus tot enarrauimus,quid de particularibus quibuſdã referatur, ſilentio prætereundũ mi⸗
nime cenſeo.Regulus quidã Guamarétus habuiſſe Zemen dicitur nomine Corochótum.
Hunc e ſupremo domus culmine vbi vinctũ Guamarétus adſeruabat,ſæpe numero aiunt
vel coitus aut cibi gratia vel vt ſeſe abſcõderet ruptis vinculis deſcendiſſe,per aliquotqꝫ in⸗
terdũ dies latuiſſe iratũ,eo quod in ipſius cultu & ſacris Guamarétus rex defecerit. In Gua
maréti regio vico naſci aliquando infantes coronas habentes duas referunt,hos Corochótti
Zemi filios eſſe pueraſcunt.Ferunt & ab hoſtibus victũ fuiſſe in acie Guamarétum,vicũqꝫ
Varij Zemes. ipſius ac regiam ferro igniqꝫ vniuerſam vaſtatã.Corochóttum autẽ incenſa domo exiliiſſe
vinculis ad ſtadium vſqꝫ fuiſſe deinde repertũ. Zemen habet alium Epileguanitã nomine,
ligneum quadrupedẽ,qui ſæpe ad ſiluas e loco vbi colebatur fertur profugiſſe.Hunc quo
ties diſceſſiſſe ſentiebant,piis facto agmine ſupplicationibus ſolicite quæritabant, inuentũ
religioſe ad dicatum ei ſacellũ humeris reportabant. Aſt Chriſtianis ad inſulã euntibus auf
fugiſſe illũ,nuſquãqꝫ fuiſſe vltra repertũ patriæ perniciẽ ob id augurãtes cõquerũtur,hæc
a ſenioribus audita ſunt.Marmoreũ colebant Zemen aliũ ſub fœmineo ſexu,cui duo ma⸗
ſculi pro miniſtris aſtabant.Horũ alter fœminæ iuſſu, præconis officio fungebatur,ad reli
quos Zemes qui auxilio adſint fœminæ imperio,ad ventos pluuiaſqꝫ ac nubes cõcitãdas.
Alius autẽ dicitur ex fœminæ mãdato aquas in vallibus ex altis mõtibus collabentes cõgre
gare,vt inde facto impetu more torrentis ſolutæ vaſtent agros ſi ſimulachro debitos opta⸗
toſqꝫ honores indigenæ nõ præſtiterint.Dignũ memoratu hoc vnũ accipito princeps Il⸗
luſtriſſime,ꝙ opus iam claudat.Tritiſſimũ apud inſulares noſtri repercre duos fuiſſe quon⸗
dam regulos, e quib⁹ vnus Guarionéxii,de quo ſupra mẽtionem ſæpe fecim⁹,fuit genitor,
qui a cibo potuqꝫ dies quinqꝫ cõtinuos abſtinuerint,vt de futuris aliquid a Zemib⁹ accipe⸗
rent,eo ieiunio grati Zemibus ſe habuiſſe in reſpõſis retulerunt,venturã non multos poſt

annos ad eam inſulam gentem coopertā veſtibus, quę ritus ac cerimonias omnes inſulares
eſſet vaſtatura, filioſq; omnes ipſorum aut peremptura aut priuatura libertate. De Caniba
libus apud iuniores coniecturā facientes ſeſe vbi aduētare Canibales ſentiebant, fuga ſibi
cōſulere ſtatutum erat, neq; vnquā manus vltra cum Canibalibus cōſeruerunt. Cum vero
Hiſpanos inſulam ingreſſos viderunt, collectis de hac re cōiecturis inter ſe hāc eſſe gentem
illam augurati ſunt, nec illos fefellit opinio, ſubmiſſi Chriſtianis iam ſunt omnes, peruicaci
bus omnibus interfectis, nec vltra de Zemibus extat memoria. Ad Hiſpaniā nāq; ſunt om
nes aſportati, vt eorū ludibria & dęmonū fallacias noſceremus, e quibus tu plures me tractā
te princeps Illuſtriſſime cōſpexiſti. Multa prætereo quia te cras proculdubio in patriā diſ=
ceſſurum, vt reginam tibi maiorem amitam, quā huc es cōmitatus ex Federici regis patrui
tui mādato, reducas, monuiſti. Tu petaſatus, ego autem laſſus, ergo vale memor tui Marty
ris quē de grandi rerū aceruo pauca hæc ſub nomine Federici patrui tui deligere coegiſti.

OCEANEEA DECADIS PERPENDICVLARIS EPILO
gus ad Inacum Lopex Mendocium Tendillę comitē Granatæ Proregem.

Caput decimum.

AB ORIGINE prima & recenti conſilio ſumendæ a Colono huius pro
uinciæ Oceaneæ ab vrbe Roma literis amicorū & principū ſtimulabar, vt
ea cōſcriberē quæ acciderent, admiratione quippe ſumma muſſitabant, cum
repertas eſſe nouas terras, nouaſq; gentes quę nudę, natura contentę, vitam
agerent, deſiderioq; ardenti cognoſcendi hæc tenebantur. Detruſit in præ=
ceps Aſcaniū fortuna, fratre Ludouico a Gallis Mediolano eiecto, cuius au=
toritas torpeſcere me non ſinebat, quin aſſidue calamū in dextra haberem, ad eum, præter
alia multa quæ ex meis latentibus adhuc cōmentariis aliquādo videbis, libellos huius De=
cadis præeuntes direxerā duos. Haud ſecus mihi fortuna detorſit ingeniū a ſcribēdo, atq;
Aſcanium deturbauit a potentia. Ceſſit a ſuadendo ille procellis agitatus, ceſſit & mihi fer=
uor iſta perquirēdi, donec anno quingēteſimo ſupra milleſimū cum Granatæ curia mora=
retur. Vbi tu Prorex, Ludouicus Aragonius Cardinalis, Federici regis ex fratre nepos,
qui Granatæ erat cum regina Parthenopæa noſtri regis Catholici ſorore, Federici regis
ipſius literas ad me directas porrexit, quibus me hortabatur, vt cætera colligerē quæ Aſca
nianos epiſtolares duos libellos ſequebātur. Ambo nāq; fatebantur ſe ad manus habuiſſe q̄
ad Cardinalē Aſcanium ſcriptitauerā. Laborabam tunc ego vti noſti aduerſa valetudine,
ſumpſi tamē onus & animū impuli ad ſcribēdū. Pauca hæc ex magno cumulo rerum quæ
relatu autorum illas conquirentiū accepi memoratu dignarū delegi. Nunc vero quādoqui
dem tu exēplar integrum meorū operum extorquere a me fueris conatus, quo tuæ Biblio
thecæ voluminibus, quæ habes innumera, noſtra cōmiſceres, fuit conſiliū addere paucis,
quæ poſt eum annū. M.D. adhunc vſq; qui eſt decimus ab illo, patefacta ſunt, late aliquādo
ſcribentur ſi vixerimus. De ſuperſtitionibus inſulariū, ſolutum per ſe caput ſcripſeram, vt
Decadem impleret, nunc placuit perpendiculū ad te directū decimi capitis titulo munire,
tanquā huius turmæ ſubſtitem & tergi ductorem, prioreq; decimū nono cōnectere, nō ſu
blata de ducatu decimi præpoſitione ne toties cogerer totum opus trāſcribere aut mittere
lituratū, propterea nō miraberis ſi nonum legens promiſſum reperies irritum, nō ſemper
oportet ſtare pollicitis. Ad rem veniamus. Varia diuerſi nautæ hoc decēnio littora percurre
runt, ſequuti tamē Coloni inuenta. Pariæ nanq; littus tractu cōtinuo lābentes quod Indicū
eſſe cōtinens credunt, in plures Orientales ii, Occidētales illi regiones nouas inciderunt au
riferas thuriferaſq;, inde nanq; aurea plæriq; monilia thuriſq; copiā ab incolis partim, no
ſtrarū rerum pmutatione, partim acri bello ſtratis tulerunt. Alibi noſtros licet nudi ſint in=
colæ, ſtrauerunt tamē, & acies integras trucidauerunt. Feroces quidē ſunt, ſagittis certant ve=
nenatis, & aduſtis præacutis ſudibus. Animalia reptilia, inſecta, quadrupedia etiā a noſtris
diſſimilia reperere multiformia, varia innumeraq;, noxia tamē minime præter leones, ti=
grides, crocodillos in Variis magnæ illius telluris Pariēſis regionibus dico. In inſulis haud
quaquā neq; vnum quidē, mitia ſunt omnia inſularia, præter homines in plæriſq;, vti iam
diximꝰ qui humanarū ſunt carniū Heluones. Caribes ſiue Canibales dictos, diuerſi quoq; Horū veſp tiliones.
generis volucres. Plæriſq; in locis veſpertiliones turturibus non minores ad eos acri furo=

re primo noctis crepuſculo volitabant, & venenato morſu ad rabiem vſq; læſos trahebant, ita vt aufugere inde veluti ab harpiis fuerint coacti. Alibi cum in terra noctu quidam in arena dormirent, e mari monſtrũ exiens, furtim vnũ arripuit medium aſportauitq; in conſpectu ſociorũ, nec miſero clamanti opem ferre potuerunt, donec in mare belua cũ præda proſilierit.

Europę ambitũ ſuperant.

In his terris figere pedem arceſq; ibi cõdere eſt animus regi: nec deſunt qui terræ illius ſubdendæ pacandæq; onus ſumere deſiderent, & regi ſupplicant, vt ipſis prouincia demandetur, magni ſunt tractus, vaſta terrarũ amplitudo. Europã aiunt vniuerſam ſui magnitudine has regiones, tum cõtinentes, tum inſulares triplo ſuperare, pręter eas quas Portugalenſes ad Meridiẽ repererunt, quæ maxime ſunt.

Laus Hiſpanię.

Magna laude digna eſt hac noſtra tẽpeſtate Hiſpania, quæ latẽtes hactenus tot Antipodũ myriadas noſtris gẽtibus cognitas effecerit, ingenioq; polẽtibus amplã adeo ſcribẽdi materiã præbuerit. Quibus ego iter aperui, cum iſta nude vti vides collegerim, tum quia elegãtioribus nequeo veſtibus quicquã ornare, tum etiã quoniã calamum vt hiſtorice ſcribere nũquã ſumpſi, ſed vt per epiſtolas raptim ſcriptas his a quorũ mãdatis referre pedem nõ licebat, ſatiſfacerẽ. Iam ſatis digreſſus ſum, ad Hiſpaniolã redeamus, panẽ agnoſcunt inſularem parui eſſe roboris noſtro triticeo pani aſſuetis, hebetãtur ob eam cauſam vires hominũ. Propterea nuper rex imperauit, vt diuerſis in locis varioq; anni tẽpore ſeratur, in harundineas nãq; paleas inanes cum raris, ſed illis craſſis & prægnãtibus ſpicis prodibant. Sẽtiunt eandẽ eſſe in herbis mollicieẽ, creſcunt ad ſegetum mẽſuram. Armẽta mirum in modũ impinguant, ſed carnes reddunt inſipidas, immo & aiunt ſine medullis, aut ſi inſint, aquoſis. De porcis ecõuerſo, ſalubres ſapidoſq;, ob inſulares quoſdam ſilueſtres fructus quibꝰ auide veſcũtur, eſſe ferunt. In macellis nil ſecant aliud. Creuit porcorũ multitudo, & ſilueſtres effecti ſunt, qui e ſubulcorum cura euaſerũt. Nõ egent vltra vt aliunde genus vllum quadrupedũ aut altiliũ ad eos inuehatur. Animaliũ omniũ pulli propter herbæ luxuriem patribus grãdiores euadunt, licet ſolo gramine ſine ordeo aut vllo grano nutriãtur de Hiſpaniola ſatis.

De Cuba inſula.

Nũc eius viciniã cõplectamur. Cubam tellurem, illã quã diu ob eius longitudinẽ continẽtem putauerunt, inſulam eſſe reperiunt. Neq; mirum videatur, quod ipſius incolæ dum percurreretur a noſtris, ſine carere dicerent. Quia gens hæc nuda, paruo & finibus ſuis natalibus cõtenta, quid vicini facerẽt, minime erat ſollicita. Eſſet ne aliud quicquã ſub cœlo, necne præter id quod pedibus terebant, haudquaquã ſciebant. Eſt vero Cuba ab oriente in occidentẽ multo lõgior Hiſpaniola, lata vero a Septẽtrione in Meridiem cõtra eorum priorẽ opinionẽ multo minus. Eſt anguſtiſſima, ſi longitudinẽ reſpexeris, terra ferax maiori ex parte atq; amœna. Ab Oriente nõ lõge ab Hiſpaniola iacet inſula, dimidio amplius minor Hiſpaniola Sancti Ioãnis nomine a noſtris dicta, quadrata fere. In hac aurifodinas eſſe ditiſſimas reperiunt, ſed intenti nunc aurifodinis Hiſpaniolæ, nõdum opifices in eam inſulã miſerunt, parare tamẽ paulatim ſeſe ad id, incipiunt. Hiſpaniolæ vero prouẽtus reliqui, poſthabẽtur omnes, omniſq; ad aurũ legendum cura eſt directa, cui opificio ordo eſt datus huiuſcemodi. Cuiq; viro induſtrio qui alicuius momenti ſit, vnus aut plures Caci'chi, ideſt reguli cum ſuis quiſq; ſubditis aſſignãtur. Caci'chus certis anni tẽporibus ex fœdere cum incolarũ turma venit ad eius, cui addictus eſt, aurifodinam. Ibi inſtrumẽta illis foſſoria aſſignãtur. Statutumq; eſt Caci'cho & incolis præmium laboris certum, præter alimoniã. Diſcedẽtibus nãq; ex aurifodinis ad ſementes, quibus ſuis tẽporibus inuigilant, ne deſint alimoniæ, reportant thoracẽ vnus, interiorem textam alius, alius ſagulũ aut pileum. His nãq; iam delectãtur nec vltra nudi incedunt, ita & auro & agriculturæ incolarum haud aliter ac ſeruorũ opera intendunt. Ferunt iniquo animo iugum, aſt ferunt. Anabori'as vocant hos mercenarios inſulares nõ tamẽ rex patitur vt pro ſeruis habeantur. Dãtur & tolluntur ad regis arbitrum. Tempore quo accerſuntur a Caci'chis eorum regulis, veluti a centurionibus milites, aut calones, incolæ ſi queunt ad ſiluas & montes euadunt multi. Cõtenti eo tempore ſilueſtribus cibis latitantes, ne laborẽ illum ſubeant. Dociles vero ſunt, priſcorum rituũ penitus obliti, pie credunt, & recitãt quæ de noſtra fide edocentur. Regulorũ filios erudiunt domi primarii ex noſtris, literaſq; aſt vulgares & vrbanos mores facile pueri ebibunt. Grãdæuos ad natales mittunt, ſi pręcipue patres interierint, gubernatum auitos incolas. Hi iam fide valent in Chriſtũ & noſtros, incolaſq; ſuos in amore retinent, ac blandis ſuaſionibus hilares ducunt ad aurifodinas, quæ duabus

Vbi cõflat aurum.

in regionibus inſulæ iacent. Ad miliare circiter trigeſimũ ab vrbe Dominica Sãcti Criſtophori dicta vna. Ad miliar!e vero circiter nonageſimum altera quę dicitur Cibaua, vbi por

ius regalis, magni tractus ſunt hæ regiones. Vbi paſſim ſuperficialiter interdū, alicubi inter ſaxa globi aut laminæ reperiuntur aureæ, minutæ interdū, plæriſqꝫ in locis magni ponderis. Tricentorū pōdo globi interdū amplius. Aſt vnus repertus fuit trium milliū tricētorū decem auri pōdo. Qui vti aliquādo audiſti, integer ad reges ferebatur in ea naui qua Boadilla gubernator in Hiſpaniā redibat, & præ nimio gentiū & auri pondere ſummerſa interiit, cum iis qui inerant omnibus, globū eum mille amplius homines viderūt, atqꝫ attrectauerunt. Pōdus autē hoc a me ſic appellatum nō librā intelligi volo æquare ſed ducati aurei & trientis ſummā vocāt ipſi peſum, ſummāqꝫ pōderis eius Caſtellanū aureum appellatis Hiſpani. Quicquid auri effoditur in montibus Cibauis & portu regali, ad Cōceptionem oppidum ita appellatū fertur, ibi officinæ paratæ aurum ſuſcipiunt, & cōflant in vectes. Dātqꝫ accepta parte regia, quæ eſt quinta, cuiqꝫ portionem quā attulit ex ſuo labore. Id vero auri quod in regione Sācti Chriſtophori legitur, ad officinas oppidi Bonauētura aſſertur. Supra tercētum milia auri pōdo quotānis in duabus officinis cōflatur. Si quis fraudaſſet detinēdo quin magiſtratibus regiis adſignetur quicquid auri reperitur, lege mulctatur auri dominus. Incidunt inter eos ſæpe contētiones, quas niſi potis ſit inſularis magiſtratus ſedare, per appellationē ad curiæ ſenatum lis defertur. A cuius ſentētia nō licet in omnibus Caſtellæ regnis retrocedere aut diuertere. Sunt autē noſtra tēpeſtate Senatores inſignes viri nobiles omnes ex ſanguine nitido, quos eſt cōſilium eo ordine hic nominatim inſerere, quo de rebus dubiis iudicaturi ſedent in ſenatu. Primā ſedem ſibi legit Antonius Roies Archiepiſcopus Granatenſis tibi affinis, ingenio primas vir Catoniano, qui neqꝫ ſibiipſi aut affinibus, ſi delinquerēt, didicit ignoſcere, vita integerrimus, literarū & ipſe cultor. Princeps hic ſenatus eſt, vos præſidētem dicitis. Cæteri huic aſtant ordine quem tēpus inſtituit, qui nāqꝫ prior ad ſenatum accitus fuit, hic prior ſedet. Doctores omnes aut deſignati aut inſignibus decorati, deſignatos autē vocat Hiſpanū idioma licētiatos ex iure conſultis regnorū delecti omnes. Præſidenti aſſidet veteranꝰ nomine Petrus cognomēto Oropeſa. Sequitur hūc Ludouicus nomine Zapata, ab hoc habet locū Fernādus cognomēto Tellus, quartā ſibi ſedem habet Garſias cognomēto Moxica, quinto ſedet loco Laurētius cognomēto Caruaial. Aſtat huius lateri Toribiꝰ cognomēto Sātiago. Sequitur Ioānes Lopez palacios ruuios, dehinc Ludouicus cognomēto Polācos, ab hoc ſedem tenet Frāciſcus cognomento Vargas, qui vna eſt & regius theſaurariꝰ, vltimas occupāt ſtationes duo ſacris initiati Soſa & Cabrero iuris Pōtificii periti. His nō licet in criminali vlla cauſa ſuffragari, horū omniū humeris quicqd litis aut cōtētionis exoritur, incūbit. Ad nouas iā terras a quibꝰ digreſſi ſumꝰ redeamus. Innumeræ ſunt, variæ, fortunatæ. Nō Saturno, nō Herculi, nō cuiqꝫ veterū qui nouas oras q̄ritauerint, ad cultūqꝫ redegerint, nr̄i iuniores cedēt Hiſpani. Proh q̄ꝫ diſtentā poſteri Chriſtianā videbūt religionē, q̄ꝫ late iam ꝑuagari hominibꝰ licebit. Quid de hiſce rebus ſentiā neq̄o lingua vel calamo vllo pacto ꝓmere. Claudo igitur Decadis ꝑpendicularē epilogū, animo tamē explorādi colligēdiqꝫ cūcta ꝑticulatim, vt mādare literis illa queā quādo ꝑ ociū licuerit. Colonꝰ nāqꝫ idē Almirātus cū quatuor nauigiis & hoībꝰ.clxx. a regibꝰ præbitis ꝑcurrit anno.M.D.II. terrā quæ Occidētē Cubæ vltimū ſpectat angulū ad leucas.cxxx.circiter, quo medio ſpacio iacet inſula frugibus & fructibus arboreis fortunatiſſima nomine Guanaſſa, vertitqꝫ ſe inde ad Orīētem per eius littoris oras, verſis veſtigiis putans ſe littus Pariæ reperturū, ſed minime ceſſit. Procurriſſe quoqꝫ feruntur ea littora Occidētalia Vincētius Agnes de quo ſupra, & Ioānes quidā Diaz Soliſiꝰ Nebriſſenſis multiqꝫ alii, quorū res nōdum bene didici, modo viuā aliquādo illa videre licebit. Nunc Vale.

Qui ſenatores regū nr̄o tēpore.

P.M.ANG. MEDIO. PROTO. REGII CONSI. DE ORBE NOuo Secunda Decas ad Leonē. X. Summū Pōtificem Maximū. Crediti cōtinētis.

Caput primum.

EX QVO BEATISSIME Pater Galeacius Butrigariꝰ Bononſeſis, & Ioānes Curſiꝰ Florētinꝰ ad Catholicū regē pro tua Sāctitate ille, hic vero pro clariſſima Repu. ſua in Hiſpaniā ſe cōtulerūt, viris aſſiti ſemꝑ, & ob eorū virtutes & ſapiētiā obſeruaui vtrūqꝫ. Ii cū aſſidua variorū autorū lectione delectentur, in capita quædā ex nr̄a officina decuſſa de vaſtis hactenus latentibus orbis terrarū regionibus, deqꝫ occiduis fere Antipodibꝰ ab Hiſpa-

nis iampridem repertis inciderunt. Nouæ narrationis licet male cōptæ amore pellecti rem
commēdarunt, petieruntq; à me cum ſuo, tum ſanctitatis tuæ nomine, vt quæ poſt ea tem
pora reperta ſunt, ſcriptis ſuperadderem. Sibiq; exemplar ad beatitudinem tuā mittendum
traderem. Quo intelligat quantum noſtra tēpeſtate fœlicibus Hiſpanorū regum auſpiciis
& humano generi decoris, & militanti eccleſiæ augmenti acceſſerit. Gentes nanq; illę nudæ
veluti raſę tabellę religionis noſtrę ritus facile induūt, noſtrorūq; commercio efferam nati
uamq; ruſticitatē excutiunt. Placuit virorum ſapientum & de tua Sanctitate benemeritorū
obtemperare mādatis, quippe qui audito Beatitudinis tuæ nomine, nefas inexpiabile fore
putaſſem, niſi illico paruiſſem. Quæ igitur ordine ſuo littora latentia Hiſpani diſcurrerint
quibus ve autoribus res actæ ſint, vbi pedē fixerint, quid etiam ſpei afferatur, quid illi ter-
rarum tractos polliceant̄, breuibus recēſebo. In decadis noſtræ Oceaneæ narratione, quæ
me inconſulto per Chriſtianum orbē impreſſa vagatur, Chriſtophorum Colonum Ly-
gurem eas inſulas, quarum meminimus reperiſſe, in læuāq; dehinc verſum ad meridiem
in vaſtas terrarum pelagiq; regiones ab æquinoctiali linea à quinto ad decimum gradum
tantum dicedentes incidiſſe deſcripſimus, vbi lata flumina niuales altiſſimoſq; montes lit-
toribus imminētes & placidiſſimos portus inuenerat. Colono iam vita functo regi cura in-
gens exorta eſt, vt terrę illæ nouæ à Chriſtianis habitandæ in religionis noſtræ augmentū
occuparentur. Propterea facultatem per chirographa regia id aggredi volētibus præbuit
honoratā. Sed duobus præcipue viris Diégo Nicuéſæ Baecenſi Vādalo & Alphonſo Fo-
gédæ Cōchēſi. Quare ex Hiſpaniola, in qua vrbem & colonias conſtruxiſſe Hiſpanos dixi
mus, quāq; ipſi incolebant, circiter idus Decembris Alfonſus Fogeda prior cum militibꝰ
circiter tercētum diſceſſit, tendenſq; fere recta ad Meridiem è portubus iam antea repertis

Portus Carthaginis.

vnum adiit, cui nomen erat à colono inditum Carthagini, quoniam & inſula veniētibꝰ flu
ctibus oppoſſita lociq; amplitudiue, & falcatis lateribus Carthaginēſem Hiſpaniæ portū

Codego inſula.

æmulatur. Inſulam vocant incolę Codégo, vti Carthaginēſes Hiſpani ſuam appellant Scō
briam. Regio ab incolis Caramáiri dicitur, in qua viros ſimul & fœminas aiūt ſtatura pul-

Caramairi regia

cherrimos eſſe, nudos tamē, capillis aure tenus ſciſſis mares, fœminas oblongis, q̄rū vterq;
ſexus ſagittis plurimum valet. Arbores in hac prouincia noſtri reperere dulcium pomorū

Arbor vmbra & fructu perniciosa.

feraces, ſed maxime noxiorum. In vermes nanq; comeſa conuertūtur. Sed arboris vmbra
pręcipue lœthalis. Nam qui ſub ea aliquando dormierunt, turgido capite, & amiſſo penitꝰ
lumine, excitati ſunt. At ſi breui tēpore ſomno indulſerint, poſt aliquot dies cæcitate liberā
tur. Diſtat is portus ab ea parte Hiſpaniolæ, quam vocant Hiſpani Beatam, in qua ad nouas
terras traiecturi ſeſe apparant millia paſſuū ſex & quinquaginta ſupra quadringēta. Portū
ingreſſus Fogéda incolis vim intulit, quos palantes & nudos adortus eſt. Dati erant in præ
dam ex diplomate regio, quia fuerāt in Chriſtianos olim crudeliſſimi, nec adduci vnq; po
tuerant, vt pacato Chriſtianos ſuſcipere intra ditionis ſuæ terminos vellent. Auri copiam
ſed exiguam apud eos reperére, neq; id quidem purum erat. Eo ſibi laminas & bullas pecto
ri affigendas ad decorem conflant. Ea tamen graſſatione ſpoliiſq; non contentus Fogeda ca
ptiuis, q̄s paulo ante cœperat, ducibus pagū in internis a littore diſtantē milia paſſuū duo
decim, in quo fugientes ex vico maritimo ſuſcepti fuerant, adortus gentem reperit licet nu
dam bello tamen aptā. Scutis quippe ancylibus & enſibus etiam ligneis oblongis & arcu-
bus certant ac ſagittis, cuſpidibus aut præuſtis, aut oſſeis. Deſperatis animis in noſtros cū
hoſpitibus impetum fecerunt, animaduerſa preſertim eorundē qui ad eos aufugerant cala
mitate, ex paruulorū & fœminarum raptu & ſpoliis ſtrageq; in ipſos illata. Strati fuerūt no

Noſtri profligantur. Coſſa cū ſeptuaginta ſocijs interficiuntur.

ſtri. Proximū a Fogéda præfecto Ioannem de la Coſſa, qui primus aurum in Vrabenſi are
na collegit, cum ſeptuaginta militibus interemere. Sagittas nanq; liniunt herbæ cuiuſdam
ſucco lœthali. Cæteri in fugam verſi ad naues regēte Fogeda duce, qui & ipſe terga dedit re-
dierunt. Dum ea ſtrage perculſi mœſti viuerent in portu Charthaginis, ecce ducem alium,
Diégum de Nicuéſa cum quinq; nauigiis. In portu nanq; Beatę in Hiſpaniola & hunc pa
rantem ſe reliquerāt Fogeda & Cóſſa. Is quinq; & octoginta ſupra ſeptingēteos adducebat.
Plures nanq; hunc Nicueſam milites ſecuti fuerant, cum eſſet cuiq; liberum ex ducibus al

Vidicta interēptorū.

terutrum eligere, propterea quod maioris eſſet ob ætatem autoritatis, & quia ferebatur vul
go Beraguām ex regia conceſſione à Nicueſſa colendam auro ditiorem eſſe, quam Vrabam
Alfonſo Fogedæ deſtinatam. Appulſo igitur Nicueſſa, conſilium inire quid facto opus eſ
ſet. Suffragiis vniuerſorum ſtatutum eſt, vt ſociorū vltioni primū ſtuderetur. Noctu agmi

ne compoſito iter cœpere ad eos, qui Coſſam & ſeptuaginta ſocios interfecerant. Vltima no-
ctis vigilia imparatos adorti vicum qui domorũ conſtabat centum amplius, ſed vicinorũ
triplo refertum, incolunt nanq; gregatum, vniuerſum in gyrum circũſeptum ne quiſquã
euaderet, ſuppoſito igne deleuerunt. Sunt domus eorum ligneæ palmarũ foliis contegula-
tæ. Sex tantũ paruulis ex ingenti virorum ac mulierũ multitudine pepercerunt, cæteris qui
non aufugerint ferro, aut igne conſumptis cum ſuppellectilibus, a ſeruatis pueris Coſſam,
& cæteros intereptos ab interfectoribus in fruſta ſecatos fuiſſe, & demum comeſos intelle-
xerunt. A Caribibus nanq; ſiue Cãnibálibus carnium humanarũ edacibus originem tra
xiſſe Caramairenſes exiſtimant. Auri aliquid inter cineres repertum eſt. Auri nanq; ſitis nõ
minus quã terrarũ ad hos labores & diſcrimina ſubeunda nr̃os cõcitat. His actis & Coſſæ
ac ſociorũ nece pẽſitata, ad portũ regrediũtur. Poſt hæc Fogeda qui prior venerat, prior cũ
ſua caterua diſcedens. Vrábam ſuæ gubernationi addictã quæſiturus iter fecit per inſulam,
Fortis inſula Cãnibalũ patria.
quę Fortis dicitur. Ea eſt media inter Vrábam, & Carthaginenſem portũ, in qua deſcendes
Trucium eſſe patriã Cãnibálium didicit. Ex incolis mares duos, fœminas ſeptem captiuos
adduxit, cęteri euaſerunt. Centũ & nonaginta drachmas auri in varia monilia conflati con-
ſequutus eſt. Inde Vrábam ab Orientali prehendit ora, quã appellant indigenę Caribaná,
Caribanã prouincia.
vnde Caribes inſulares originem habere nomenq; retinere dicũtur. Ibi arcem & arci vici-
num vicũ cœpit condere, in quod ſe reciperent. Dehinc a captiuis edoctus, eſſe in internis
ad miliaria duodecim pagum nomine Tiruſi auriſodina dite nobilem, cõſiliũ ſumpſit de
pago debellando. It, paratos ad ſui iuris defenſionẽ paganos offendit, repulſus fuit nõ ſine
cõtumelia & damno. Sagittis nãq; venenatis & iſti bellum gerunt. Nõ multos poſt dies in
alterius pagi oppugnationẽ cum egeſtate preſſus veniſſet, fuit & ipſi ſagitta fœmur trãſuer
beratum. Aiunt e ſociis nõnulli ab indigena percuſſum, cuius vxorẽ captiuã ducebat. Ami
Vulneratꝰ Fogeda.
ce prius de vxore redimenda inquiunt egiſſe maritũ cum Fogéda, ad certumq; diem fuiſſe
pactum id auri pondus, quod Fogéda pro vxore petebat. Statuto autẽ die rediiſſe, ſed ſagit-
tis & telis armatum, nõ auro onuſtũ cum octo ſociis ad mortẽ paratis animis, illatæ iniurię
Carthaginẽſibus & pagi poſtea combuſti participibus. Trucidatur incola ab Fogédæ ſo
ciis, nec datur vltra amata coniuge frui. Fogéda atrocitate veneni paulatim deſiccatur. Dũ
hæc ita ſuccederent. Ecce Nicueſam ducẽ alterum cui Beragua regio Vrábæ Occidentalis
aſſignata eſt habitanda. Is poſtridie a Fogédæ digreſſu e portu Carthaginis vela dedit Be-
raguam aditurus. Littora ſemper lambens cum copiis, quas adduxerat, ſinũ cœpit indige-
Cóiba prouincia.
narum appellatione Cóiba, cuius rex erat nomine Caréta. Linguã repperit ab Hiſpaniola
& Carthaginẽſi lõge aliam. Diuerſa etiam in his tractibus a ſuiſmet vicinis ſunt idiomata.
Linguarũ varietas.
Regem nãq; Hiſpaniola Cacícum vocat, Cóiba vero prouincia Chebi, alibi Tibá, nobilẽ
appellat Hiſpaniola Taino, Cóiba ſaccum, alibi Iurá. Ex Cóiba ad Vrábam Fogédæ ſocii
ſui præfecturã tetendit Nicuéſa. Poſt aliquot inde dies ingreſſus ipſe nauigii genus mercato
rium, quod carauellã vocat Hiſpanus, onerariæ naues ab alto vt ſequãtur imperat. Secũ ve-
ro ducit biremes duas, vulgo bergantinos, quos eſt animus, ſimul & cætera nauigiorũ ge-
nera, multa etiã alia, vulgaribus eorũ nominibus in diſcurſu noſtræ narrationis nũcupare,
vt apertius quid velim intelligatur, neglectis tetricorũ mordendi cauſas in ſcriptores quæ-
rentiũ genuinis. Emergunt nãq; non pauca cotidie, quibus vera nomina relinquere nõ po
tuit vetuſtatis veneranda maieſtas. Poſt Nicuéſæ diſceſſum ad Fogédã ex Hiſpaniola venit
vna nauis, duce Bernardino de Talauera, qui eam fuerat ex Hiſpaniola ſuffuratus cũ homi-
nibus ſexaginta, Archithalaſſo, quem ipſi Almirantum appellant, & gubernatoribus aliis
incõſultis. Ex alimentis quæ ferebat, perditas egeſtate vires aliquantulũ recrearunt. In Fo-
gédam indies magis ac magis exoriebãtur ſociorũ murmura, quod eos inani ſpe depaſce-
ret. Dicebat enim ſe in Hiſpaniola reliquiſſe Baccalariũ Anciſum iuſtitiæ prætorẽ a ſe ele-
ctum autoritate regia, quia ſit peritus legibus, vt ad ſe duceret nauim vnã cõmeatibus onu
ſtam. Seq; mirari quod multis ante diebus nõ venerit, neq; id falſo aiebat. Diſcedens nãq;
Ex calamitate diſſidiũ
Anciſum iam ſemiparatũ reliquerat. Socii vero ſe deludi arbitrantes inania eſſe quæ de An
ciſo narraret, ſuſpicati ſunt. Taciti ſecũ ſtatuũt plæriq; bergãtinos duos furari Fogédæ, ac
ad Hiſpaniolã reuerti. Re intellecta Fogéda præoccupare ſociorũ cogitata cõſtituit, relicto
Franciſco Pizarro nobili viro præfecto ad arcis, quã cõdiderat, cuſtodiã, cum paucis ita ſau
cius nauim, de qua ante diximus, cõſcendit, ad Hiſpaniolã tum curatũ fœmur ſi quod reme
dium inuenerit, tum etiã vt veſtiget quid rei Anciſum moretur, profecturus. De reditu ſuo

intra quinquageſimũ diem ſpem ſociis relinquens qui ex circiter tercẽtum ad numerũ ſexaginta,ceteris tum fame,tum incolarũ telis conſumptis,reducti erant,lege Pizarro & ſociis conſcripta,ne proditione taxarẽtur, ſi intra quinquageſimũ diem non reuerteretur cõmeatuum & recẽtium ſociorũ auxilia duces.Pactis igitur diebus exactis cum fame iam acri vrgerentur,duos cõſcendunt relictos bergantinos,& eam terram deſerunt.Hiſpaniolã verſus altum iam adnauigantibus exorta tẽpeſtas e bergantinis vnũ cum vniuerſis qui inerant, abſorpſit.E ſociis alii referunt ſe aperte vidiſſe immanẽ piſcem circũeuntẽ bergantinũ. Ingentia enim mõſtra maria illa nutriunt, & caudæ ictu bergantini temonem confregiſſe in fruſta.Quo deficiẽte circũacta tempeſtate bergantinꝰ obrutus eſt circa littus inſulæ,quam forte appellant inter Carthaginẽſem,& Vrabanã oras ſitam. A qua arcubus & ſagittis bergantinus ſuperſtes accedens ab incolis feroci cõgreſſu barbarorũ reiecta eſt.Iter ergo ſuum proſequẽs forte incidit in baccalariũ Anciſum inter Carthaginẽſem portum & Cuchibacoam regionẽ in oſtio fluminis,quẽ noſtri Boíum Gatti appellant,quia ibi catũ primo viderint.Boíus autẽ Hiſpaniola lingua domus dicitur.Veniebat Anciſus vna naui onuſta cõmeatibus omnis generis tam ad victũ quã ad veſtitum faciẽtibus,& Bergantino comite.Is erat cuius aduentũ Fogéda dux auide operiebatur,ex Hiſpaniola idibus Septẽbris ſoluerat,& quarto die a diſceſſu montes altos quoſdã recognouit,quos a perpetuis niuibus Serram neuatam Hiſpani appellarunt,prætereunte Colono primo repertore illarũ regionũ. Quinto autẽ die per Os draconis iter fecit,Anciſo,referunt,qui bergantino vehebãtur,Fogédam ad Hiſpaniolã rediiſſe,falſo loquutos Anciſus exiſtimans,autoritate prætoria,vt reuertantur,imperat.Dicto parent bergantinei.Anciſum ſequũtur,licet ab eo ſupplices petierint,vt alterutrum illis indulgeret,aut vt bona eius venia liceat ad Hiſpaniolam regredi,vel eos ipſe ducat ad Nicuéſam.In gratiæ premiũ ſeſe donaturos ei duo milia drachmarum auri offerunt.Auro nanq; dites erant,ſed pane egẽtes.Neutrũ Anciſus annuit,ſeq; alio proficiſci nullo modo poſſe teſtatus eſt,præterquã in Vrabám Fogédæ prouinciã.Illis ergo ducibus Anciſus prætor Vrabám verſus tetendit.Sed vnum prius memoratu dignum non ſit moleſtum beatiſſime Pater audire,quod huic prætori accidit venienti.Iecit & iſte anchoras in ora Caramairiana,quã diximus Carthaginẽſi portu & maritali fœminarũ caſta venuſtate,atq; vtriuſq; ſexus animi fortitudine eſſe illuſtrem.Aquãdi gratia & ſcaphæ naualis quæ confracta erat reficiendæ cauſa,nõnullos in littus mittit.Attentos operi noſtros indigenarũ multitudo ſuo more armata circũſepſit,triduoq; obſeſſos tenuit,quo tẽpore neq; illi manꝰ cõſerere,neq; noſtri illos impetere auſi ſunt.Ordinibus ſeruatis vtriq; toto triduo ſteterũt protentis oculis in alteros alteri.Noſtri tamẽ interea opus demandatum proſequebantur,fabris nauticis medium agmen tenẽtibus.Dum ſic heſitarent,ex grege aberrarunt duo aqualem vrnam impleturi ad oſtium fluminis vtriuſq; vicini.Dicto citius ex hoſtibus adeſt cum decẽ armatis primarius vnus,& ab vtroq; latere aquatores circumdant.Sagittis in eos directis minime tamẽ excuſſis,& trucibus oculis eos inſpectabant.Aufugit e duobus alter,manet imperterritus alter,& fugientẽ ſocium iurgio reuocauit.Hoſtes cõpellat eorum idiomate,quod didicerat ex captiuorum inde alias raptorum cõmercio. Admirati ſermonẽ patrium in aduena truculẽtiam exuunt blandis inuicẽ verbis agunt,qui ſint eius cateruæ appulſæ duces interrogant indigenæ.Peregrinos eſſe tranſeuntes reſpõdet pedes,& ſe mirari ait,quod a littore prætereuntes naues conẽtur deturbare,arguens eos immanitatis,ac ſimul ruinam enunciat,ni tale conſilium abiiciant.Venturos nanq; armatos qui ſuperent maris arenas in ipſorum perniciẽ certiores facit,niſi nõ modo nõ arma ſumpſerint,verũetiam niſi honorifice veniẽtes ad ea littora ſuſceperint. Detineri pedites nũciatur Anciſo,fraudẽ ineſſe ſuſpicatus Anciſus ſcutatos educit ſocios omnes propter ſagittas venenatas,& cõpoſito agmine pedetentim graditur ad eos qui pedites detinebant.Sed dato ſigno a pedite indicante vt ſiſteret,ſuſtinuit gradum,& per reuocatum peditẽ alterum intelligit rem eſſe in tuto.Cupere pacẽ hoſtes inquit pedes,quãdoquidẽ nõ ipſi ſunt,quos arbitrãtur,Fogédam & Nicuéſam inſinuabant qui pagum in littore illo ſpoliauerant captiuis abductis,& in internis alium proſtrauerant cõbuſſerãtq;.Vltum eam iniuriã ſe veniſſe fatebãtur hoſtes,ſi quiuiſſent.At cõtra inſontes minime ſe velle ſua tela exercere.Impiũ nãq; aiunt eſſe in quenq; nõ laceſſentem pugnare.Depoſitis igitur arcubus & ſagittis noſtros benigne excipiunt,ſalſis piſcibus & pane patrio donant.Ceruiſia quoq; ex fructibus patriis & ſemẽtibus vinum æquãte iiſdẽ vinarios cadosimpleuerunt.Ita pace cõfecta cum Caramairenſibus ab aliis du

Caribana fame deſeritur.

Nouus caſus.

cibus acriter laceſſitis, Anciſus per inſulam fortem Vrabám proficiſcitur. Sua naui Anci-
ſus centū vehebat & quinquaginta viros recētes, qui in demortuorū locū ſufficerent. Duo
decim etiā equas & ſues fœminas plures cū ſuis qđq; genus maſculis ad Sobolē in ea regio
ne procreādam, & vna tormētorum vaſa quinquaginta cum haſtarū, ſcutorū, enſium, reli-
quorūq; id genus telorum multitudine immēſa ad bella gerēda. Sed male auſpicato cuncta.
Iamiā intrare portum volētibus nauis gubernator, qui temoni inhærebat, in breuia & va
doſas arenas direxit. Stat miſera nauis arenis inuoluta. Vndis cōcutitur, aperitur, quicquid
in ea vehebatur amittitur. Viſu miſerrimū. De cōmeatibus duodecim tantum farinę cados
caſeoſq; pauculos & biſcocti panis copiā exiguam ſeruauerunt, animalia, & ipſa ſuffocata
vndis. Per bergātinum & nauis ſcapham pene nudis ipſi corporibꝰ cum telorū parte eua
ſerunt. Ita ex calamitate cadunt in calamitates de vita tantū, de auro iam minime, ſoliciti. Ec
ce viuos & incolumes incōplexu terræ, quā tota mēte petierant. Suſtinēdis corporibꝰ ope
ra dāda eſt, quia nō veſcuntur aereo flatu. De alieno quærēdum eſt, proprio deficiente. Vnū
tamē illis inter tot aduerſa ſecūdum ſeſe obtulit. Palmeta nō procul a littore inuenere, inter
quæ & paluſtres vluas aprorum multitudo libera vagabatur. Aliquot ibi dies aprinis carni
bus ad ſaturitatē vſi ſunt. Illos tamē aiunt noſtris eſſe minores caudis breuiſſimis adeo, vt
abſciſſas fuiſſe arbitrarētur. Pedibus etiam noſtris diſſimiles ſunt. Poſteriores quippe aiunt
pedes in his apris vno digito nō vngulato cōſtare, eorum etiā carnes multo noſtrorum car-
nibus ſaporoſiores & ſalubriores experti ſunt. Palmarū fructibus & palmulis radicalibus
quibus interior Betica veſcitur, & palmitos vocat, ex quorūq; foliis Roma ſcopas habet,
necnō prouincialibus pomis eo tēpore vſi ſunt. Sed poma illa vt præcoca pruna quæ oſſa
ta parua etiā & rubētia feruntur. Arbitror ego eius generis eſſe qualia ipſe comedi Aprili mē
ſe in Aegyptia Alexādria, quorum arborē Iudæi indigenæ periti legis Moſeæ cedrum li
bani aſſeuerant. Ea ſunt eſui apta. Dulcedinē leni cuidā acrimoniæ mixtam habent, vti in
ſorbis videmus. Loco perſicorū & ceraſorum atq; huiuſcemodi aliarū arborum incolæ in
hortis arborē hāc plantant, & diligēti cura nutriunt, cum peregrina ſit. Ea eſt Ziziferæ ar-
bori & foliis & altitudine trunco etiā ſimillima. Apris iam deficiētibus de futuro cōſulere
coguntur. Itur in interna turmatim. Eſt huiꝰ terræ Caribanæ gens arcubus & ſagittis tra-
ctandis aptiſſima. Centuriā Anciſus ducebat, dico centū pedites, & ſi me nō lateat cōſtare
centuriā ex.cxxviii. militibus, vt decuriam ex quindecim. Licet tamē de gēte nuda ſcribenti
nudis vti verbis interdum. Obuii occurrunt noſtris tres tantū incolæ nudi, ſine formidi-
ne vlla noſtros adoriūtur. Sagittis venenatis trāſfigunt plures, plæroſq; perimunt, phare-
tris euacuatis euadunt vento celerius, pedibus nāq; plurimū valent, & noſtros laceſſunt fur
gioſis opprobriis. Sagittā in vacuū emiſſam ex arcubus ferunt nullā. Redeunt ergo noſtri
qua venerant, multis modis infœlices, & de reliquenda terra illa cōſilium ineunt, præcipue
quia diruerant arcē incolæ, quā Fogéda cōdiderat, & vici domos.xxx.cōbuſſerant, vbi pri
mum terrā a Fogéda relicti Pizarrus & ſocii deſeruere. Veſtigantes igitur intellexere latus
Occidētale ſinus illius Vrabæ fœlicius eſſe ac feracius. Quare dimidiā cum bergātinis viro
rū partē trāſmittunt, reliqua in Oriētali littore relicta. Eſt ſinus ille latus milia paſſuū.xxiiii.
quoq; magis intra cōtinentem prouehit, eo magis anguſtatur. In ſinum Vrabæ diuerſa ca
dunt flumina, ſed vnū Nilo, vt aiunt fortunatius nomine Darién, in cuius ripa herbida &
arborifera figere pedem ſtatuūt, licet paruo lentoq; alueo cōſtet. Accolę vero admirati velo
rum & bergātinorum aduētum, quæ ſuis lintribus erant grādiores, fœminis maribuſq; in
ermibꝰ & ſuppellectilibꝰ emiſſis, bello apti animis ac telis parati nr̄os in elato quodā tumu
lo ſtructa expectāt acie. ccccc. ampliꝰ numero illos noſtri eſſe iudicarunt. Inſtruūt ergo acies
duce Anciſo prætore pro Fogéda. Flexis genibus prætor ipſe ac cæteri pro victoria ſuppli
ces orant ſuperos. Vouent ſimulachro Beatæ Virginis, quod Hiſpali ſub nomine Sanctæ
Mariæ antiquæ colitur, aurea & argētea quędam dona, miſſuroſq; ſe peregrinū pollicētur,
& nomen Vico habitādo impoſituros Sāctæ Mariæ antiquæ, templūq; ſub eodem nomi-
ne erecturos, vel ad id eius reguli atrium dicaturos. His actis milites om̄es iureiurādo aſtrin-
git, ne quiſquā hoſtibus terga vertat. Dato ſigno lętis animis ſcuta lacertis accingunt, haſtas
vibrant, & ſublato clamore in hoſtes ruūt. Impetum noſtrorū diu ſuſtinere hoſtes nudi mi
nime potuerunt, in fugā vertūtur duce Regulo Cémaco. Noſtri vicū occupant, in quo Ci-
borum copiā more patriæ ad præſentē eſuriem propulſandā reperere, panē. ſ. radicalē, & ex
ſemētibus quas panico ſimiles diximus in Decade, cū fructibus a noſtris diſſimilibus, quos

Quid Anciſus ſecū vehat.

Anciſi naufragiū.

Nouū genus aproꝝ.

Audacia inaudita.

Latitudo ſinꝰ vrabēſis.

Pugna Darienſis

Cemacus regulus.

ipſi vti nos caſtaneas,& ſimilia ſeruant ad vſum.Ex gētibus iis mares nudos penitus,fœmi
nas vero ab vmbilico goſſampina cōtectas multitia repererunt. Eſt ea regio horroris hy-
berni expers.Diſtat nāq; Darienis fluminis oſtium ab Aequinoctio gradus octo tantū,ita
quod populus vix diei ac noctis toto anno diſcrimen ſentiat,vt plæriq; aiunt,neq; enī ſunt
aſtronomiæ periti.Propterea nil curæ nobis ſit,an gradus ii ab eorum ſentētia diſſentiant,
nec ne,quādoquidē paruo differunt,licet ipſi arguant ſe intelligere,quātum a puncto Ar
ctico ſtella polaris diſtans circumeat.Poſtero igitur die ex quo ad littus appulſi ſunt,aduer
ſo flumine tēdunt.Cāneta fluuialia reperiunt ad vnum miliare dēſiſſima.Rati quod accidit,
profugos accolas ibi vel latitare,vel ſuppellectilia abſcōdiſſe.Cānetum ſagaci indagine ſcu
tis tamē inſidiarum metu cōtecti perābulant.Deſertum hominibꝰ reperere Cānetum,ſed

De goſſipio
noīa vulga
ria.

ſuppellectilibus & auro refertum.Lodicū ex arboreo ſerico ſiue goſſipio cōtextarum,qđ
vulgus Italum bōbaſium,Hiſpanū vero algodon nūcupant,copiā nō exiguā,& vtēſilium
ex ligno plæraq; alia ex fictilibus reperere, aureos & thoraces inuenere pectorales,& moni
lia eorum more ad librarum ſummā duarū ſupra centum.Auro nāq; & ipſi monilia ſibi
comparant,& miris modis laborata cōficiunt. Ea prouētuū ſuorum ꝑmutatione aſſequū
tur.Nā q̄ regio pane fortunatur,aut goſſipio vt auro caret.Quę vero aurum gignit aut alia
metalla maiori ex parte mōtana, ſaxea minime ferax.Sic inuicē cōmercia pagunt pecuniæ
expertes. Duplici ergo lætitia pſallentes quod auri magna cernerent argumēta,& terram
ſors amœnam ac feracē obtulerit,ſocios in Orientali ſinus Vrabæ parte relictos alias acceſ-
ſunt.Nōnulli tamē inſalubrē eſſe ibi aerem contendunt,quia in ſummiſſa valle iaceat pars
illa montibus & paludibus circumſepta.

Caput ſecundum.

HABES BEATISSIME Pater vbi figere pedem cōſtituant,qui Fo
géda duce vaſtos tractus Vrabenſes habitandos ſanctione regia ſortiti ſunt.
Sinamꝰ ergo Vrabenſes parumper,& Nicuéſam Beraguæ ampliſſimæ pro
uinciæ gubernatorē deſtinatum repetamus.Ex Vraba amici & ſocii Fogé
dæ iuriſditione diximus Nicuéſam vna carauella & duobus bergantinis ad
Occidētem Beraguā verſus tetēdiſſe,nauibus grādioribus a tergo vt ſeque
rentur,relictis.Male auſpicato cōſilium ſumpſit.Nicuéſa noctu amittit ſocios,procedit ipſe

Nicueſę in
fortunium.

& Beragueę fauces,quas optabat præterit.Ex bergātinis vnum ducebat Lupus quidam de
Olano Cātaber vnius e nauibus grādioribus præfectus.Is a tergo ſuccedens ab incolis di
dicit qua iter eſſet ad Beraguæ ſinum ab Oriente relictum a Nicuéſa.Verſa igitur ad Orien
tem prora procedens Olanus occurrit altero Bergātino comiti,quod & ipſum per noctis
tenebras aberrauerat,cuius erat ductor Petrus de Vmbri'a.Læti ambo cōſulunt quid eli-
gendum,qua putent Nicuéſam gubernatorē ſuū feciſſe iter.Deliberato iudicant. Nicuéſæ
ductori minus defuiſſe monitores de Beragua,quā ſibi ductis,& ſpe reperiēdi ducis in Be-
ragua,Beraguā verſus tendunt,cui reperere ad milia paſſuū ſexdecim vicinum flumen no-
mine dato a Colono de lagartos,quia lagartos Hiſpana lingua latine lacertos nutriat maxi
mos hominibus cæteriſq; animalibus noxios Niliacos crocodillos æmulātes.In eo fluuio
errorum ſocios reperere in anchoris cum nauibus grādioribus,quæ ab alto ex ducis man-
dato proceſſerant.Ibi vniuerſa cōcio de gubernatoris errore ſolicita ex ducum bergātino-
rum cōſilio,qui proxime Beraguā abraſerant,Beraguā proficiſcuntur.Eſt Beragua incola
rum appellatione fluuius aurifer,& idē regionis nomen a fluuio ſumptū. In eius fluminis
faucibꝰ anchoras iaciunt naues grādiores,& vniuerſos cōmeatꝰ in terrā ſcaphis ſeruitoriis
deportāt,& Lupum de Olano Nicuéſæ amiſſi loco gubernatorē erigunt.Cuiꝰ & primorū

Naues deꝑ
duntur vt
ſpes tollatᷣ
abeundi.

cōſilio vt abeundi aduectis ſpes omnis tolleretur,ſedarentq; animos ad eas incolēdas,naues
illas vetuſtate corroſas parūq; profuturas deſerunt,& quaſſari ab vndis ſinunt. Attamen ex
eorum recētioribus tabulis & nouis aliis ex regionibus arboribus,quas aiunt valde pro-
ceras eſſe & miræ altitudinis,fectis nouā poſt hæc cōſtruxere carauellā qua vterētur ad emer
gentes neceſſitates.Fato infœlici a Petro Vmbri'æ bergātini vnius ductore Beragua repe-
ta eſt. Is ingenio celer tentādæ terræ prouinciā ſumpſit,vt quo in loco terra capienda eſſet,
ſociis renunciaret.Duodecim nautas elegit. Scaphā nauium grādiorum miniſtrā cōſcēdit.
Pelagi fluxus ibi mugiebat horrēdo quodā murmure,veluti de Scylla legit̃ Sicula ob im-
manes

maues pelago prominentes rupes, ex acri vndarū reſluxu quem Hiſpani vocāt reſſaccam,
intra rupes repercuſſarū. Luctatur aliquātiſper Vmbria. Ad miſerum reiectus inſtar mōtis Miſerādus
e rupibus turbo cooperuit, & cum ſcapha ante ſociorū oculos abſorptū vorauit. Vnus tā Vmbriæ ca
tum ex omnibꝰ, quia natator eſſet egregius, emerſit, & apprehēſo paruulo inter vndas ſco ſus.
pulo turbati maris furorē ſuſtinens, pacato altero die mari, & exſiccato ex reſluxu littore
euaſit ad ſuos. Vmbria & reliqui vndecim deplorati. Cætera multitudo non auſa ſe credere
lintribus cū bergātinis deſcēdit in terrā, vbi paucos dies cōmorata aduerſo flumine aſcen
dens incolarū pagos reperit, quos ipſi Mumu appellant. Arcē in littore cōdere incipiunt,
& in valle quadā vberis ſoli, cum alioqui ſit regio ſterilis, ſemētes more patriæ fecerunt. Re
bus ita ſe habētibus in Berágua, ecce ab alta ſpeculari rupe vnus e ſociis ad Occidētem ten
dens oculos, lintea vela lintea vela proclamat. Quo propiꝰ vēto appellitur, ſcaphā eſſe car Scapha
baſiolo erecto venientē cernit. Læti tamē ſcaphā ſuſcipiunt. Ea enī erat carauellæ Nicueſanę Nicueſana
piſcatoria quinqꝫ virorū tantum capax, qua tum tres vehebātur, Nicueſa incōſulto ſcapha
ſuffurata, quia credere illis Nicueſa recuſaſſet, quod Berágua eſſet ab Oriēte a tergo relicta,
hi vidētes Nicueſam & ſocios paulatim eſurie cōſumi, fortunā experiri ea ſcapha ſtatuerūt,
an Beráguā ipſi quirent detegere. In Beráguēſes igitur ſocios incidunt. Nicueſam referunt Nicueſę ca
errare amiſſa carauella per tempeſtates, inter paludes maritimas & deſerta littora peragrate lamitas.
omniū rerum egentē calamitoſum, qui ſeptuageſimū ampliꝰ iam diem traheret herbarū
aut radicum eſcis, aut patriæ fructibꝰ raro cōtentus, potabili aqua ſæpe deficiēte, quia inſta
ret ad Occidentē pedibus tendere Beráguā animo geſtās. Tractū eum Colonꝰ eius tam va- Gra dei.
ſtæ terræ primus repertor percurrerat, & Gratia dei nomē indiderat incolarū appellatione
Cerabaro. Interluit regionē fluuius a noſtris Sācti Matthæi appellatus a Berágua Occidē Scti Mat-
talis milia paſſuū circiter centum triginta. Huius fluminis & locorū pluriū patriā prętereo thæi fluuiꝰ.
appellationem, quia ignorant eorum nomina, qui ad nos redeunt. Eo trium nautarū relatu
Luppꝰ de Olano vniꝰ e duabꝰ Nicueſæ nauibꝰ ductor, tunc etiā proprætor vnū miſit ber
gātinum ducibus nautis aduectis ſcapha. Nicueſam reperiunt. Aduectus Nicueſa Olanū Reperit iſe
electum gubernatorē donec ipſe aduentaret, in carcerē & vincula cōpegit proditionis accu lix Nicueſa
ſans, quod ſibi gubernatoris autoritatē induiſſet, & imperādi dulcedine pellectus minime
fuerit de ipſius erroribus ſollicitus, negligēterqꝫ ſe habuerit, in veſtigādo quid ipſum tan-
to tēpore moraretur, primarios omnes pturbato animo alloquebatur, & intra dies paucos
vt farcinulas colligerent omnes, ſi quas habebāt, imperat. Expectaret parūper ęquo animo
rogant, donec ſemētes quas ipſimet fecerant, metātur, quę iam prope maturuerant, nā quar
to quoqꝫ mēſe a iacto ſemine matureſcunt. Se nolle quicquā expectare proclamat. Illico in-
quit a tellure tam male fortunata diſcedendū fore. Eruit ex ſinu Beraguēſi quicquid aduectū Beraguā
erat. Ad Orientē vela dirigi iubet. Ad miliaria ſedecim. Gregorius quidā iuuenis Ianuēſis deſerit Ni-
Coloni primi repertoris a teneris famulus portū ibi eſſe vicinū recognouit. Sociis quibus cueſa.
ſe vera dicere probabat, ſigna dedit, in arena ſemiobrutā anchorā ex naui amiſſa, ſubqꝫ ar-
bore portui proxima fontē liquidum ſe reperturos enunciat, terrā prehēdunt. Anchora &
fonte repertis ab ingenio & memoria Gregorium cōmendant, quod eius rei ſolus e multis
nautis, qui littora illa cum Colono percurrerant, reminiſceretur. Portū bellū Colonꝰ appel
lauerat. Quū ex itinere plæriſqꝫ in locis vrgēte fame deſcēderent, e nauibꝰ ab incolis male
excipiebātur. Ex egeſtate tanta noſtros inuaſerat hebetudo, quod arma capere in quenqꝫ, li
cet nudum, reſiſtentē nequirēt. Viginti homines propterea venenatis percuſſos ſagittis ami
ſerant. In Portu bello fuit conſiliū dimidiā ſociorum partē relinquere, reliquā Nicueſa tra-
ducit Orientē verſus, vbi ad miliaria octo & viginti a portu bello ſtatuit arcē condere in lit-
tore apud promōtorium olim a Colono Marmor appellatū. Sed nemini vires ad laborem
illū ob eſuriem ſuppetebāt. Turriculā tamē ad primos incolarū impetus ſuſtinēdos erexit,
quā Nomē Dei appellauit. Ex quo Beráguā reliquit, tum in itinere inter arenoſas planities,
tum egeſtate dū turrim ædificaret, e paucis ſupſtitibꝰ ducentū amiſit. Ita paulatim cōſum-
pta eſt ſeptingētorū octoginta quinqꝫ virorū multitudo ad vix cētū iā reducta. Dum Nicue
ſa cū paucis illis miſerrimis hominū viueret, exorta eſt inter Vrabēſes de principatu cōten
tio. Vaſchus Nunnez Balbóa quidam omniū iudicio magis armis quā cōſilio cōfiſus ma-
nū prōptos in Anciſum prætorē cōcitauit inquiens, Anciſum literas regias prætoriā pote
ſtatem annuentes minime habere, nec ſatis eſſe quod a Fogeda fuerit autoritate gubernato-
ria electus. Vetuit igitur ne ius prætorium exerceret Anciſus, & quoſdam inter ſe viros Vra

Diſcordia inter Vrabenſes.

benſes ſtatuerunt,quorum conſilio regerentur.Quare in factiones diuiſi non redeunte du
ce ſuo Fogéda,quem ſagittæ veneno iam periſſe arbitrabantur,an accerſendus eſſet eius lo-
co Nicuéſa nec ne,inuicem contendebant.Qui magis conſilio valebant,& Nicuéſæ fami-
liares fuerant,quiqꝫ Vaſchi Núnnez inſolentiam ferre nequibant,Nicuéſam debere quæri
per ea vniuerſa littora cenſebant.Intellexerant enim ex Beragua ob terræ ſterilitatem diſceſ
ſiſſe,poſſeqꝫ ipſum Anciſi exemplo & alioꝛũ qui naufragati fuerant,in receſſu aliquo ober
rare,neqꝫ eſſe animo quieſcendum, donec aperte intelligatur,viuat ne cum ſociis, an obie-
rit .

Vaſchus recuſat de Nicueſa.

Vaſchus autem Núnnez veritus ne adueniente Nicuéſa imperio in ſocios exueretur,
inſanos appellabat eos,qui putarent Nicuéſam viuere,& ſi viueret opera Nicuéſæ ipſos nõ
indigere.Aſſerebat eñ neminẽ ex ſociis eſſe, qui non ſit æque imperio aptus,atqꝫ Nicuéſa.

Succurrit egẽtib⁹ Colmenares.

Dum ita in contrariis verſaretur ſtudiis,ecce duarum nauium grandioꝛũ ductorem Rode
ricum Henrricũ Colmenares cum ſexaginta viris recentibus,& cõmeatuũ , tam ad victũ,
quã ad veſtitum copia.De hui⁹ Colmẽaris nauigatione animus eſt plæraqꝫ referre.Ex Bea-
ta portu Hiſpaniolæ vbi ad has terras traiecturi ſe inſtruunt.Colmenares iſte diſceſſit cir-
citer idus Octobris anni Milleſimi quingenteſimi decimi.Prehendit autem terrã in nonis
Nouembris in vaſta Pariæ regiũcula a Colono reperta inter portum Carthaginis & regio
nem Cuchibacóam.Paſſus eſt inter nauigandum,tum ab incolis,tum a maris ira incõmo
da non mediocria.

Roderici Colmenaris nauigatio.

Aqua potabili deficiente naues applicat ad fluminis oſtium ſuſcipiendis
nauibus aptum,incolarum appellatione Gairæ: defluebat autem Gaira ex alto niuali mõ
te quo altiorem nemo ex ducis Roderici comitibus aiebat ſe vidiſſe vnquã,neqꝫ aliter putã
dum eſt, ſi niuibus albeſcebat in ea regione quæ intra decimum gradum diſtat ab Aequi-
noctiali linea.In Gairæ igitur fluminis ripa ad implendos cados lintrem ſeruitoriam demit
tit.Dum haurire aquam inciperent e ſcapha,ecce regulum veſtibus amictum goſſampi-
nis cum ſociis Palatinis viginti, inſuetum viſu.Lena illi pẽdebat ab humeris cubito tenus,
a cingulo vero demiſſa veſtis alia talaris fœmineum æmulabatur ornatum . Accedens Re-
gulus amice viſus eſt monere noſtros,ne inde aquã ſumerent,quod noxia eſſet hominibus,
oſtendiqꝫ proxime labi fluuium alium aquæ ſalubrioris ductorem.Monſtratum a Regu-
lo fluuiũ adeunt,fundum tentare nitentes tempeſtate prohibẽtur,ebulientes etiam arenæ
vadoſum eſſe ibi mare indicabant. Coacti ſunt igitur ad primum redire fluuium iaciẽdis
anchoris tutum.Struxit Cacichus ille noſtris inſidias adeuntibus.Attentos nanqꝫ cadis im
plendis,cum armatis more ſuo,noſtrorum iudicio ſeptingentis, licet nudis alias (ſoli nãqꝫ
Regulus & Palatini eius amiciuntur)noſtros perturbat.Lintrem raptat & in aſſulas cõfrin
git.

Proditio incolarũ: & noſtroꝛũ ſtrages.

Sagittis vno ictu oculi ſeptem & quadraginta e noſtris priuſquã ſcutis ſe cõtegere qui-
uerint,tranſuerberauerunt , e quibus vnus tantum euaſit.Cæteri atrocitate veneni periere
illico.Neqꝫ enim remedia contra id veneni genus adhuc intelligebant,vti poſtea ab inſula-
ribus Hiſpaniolæ didicerunt.Herbam nanqꝫ gignit Hiſpaniola,huius herbæ virus extin-
guens,modo propere ſuccurratur. Seruati ſunt & alii ſeptem elapſi intra magnæ arboris
corroſum vetuſtate ſinum ad noctem vſqꝫ ibi latitantes , ſed minime vitauerunt hoſtium
manus.Noctu nanqꝫ illis relictis nauis diſceſſit.De his nulla vlterior mentio habita eſt. Ita
per multa huiuſmodi diſcrimina,quæ ne ſim minuta recenſendo tuę Sanctitati faſtidioſus,

Confundit Colmenares ſociis nõ repertis.

prætereo.Vrabæ tandem ſinum aſſequutus eſt.In Oriẽtali eius latere ſterili iecit anchoras,
vnde paucis ante diebus ad Occidentale fortunatius noſtri tranſmigrauerant. Admiratus
locorum ſilentium ibi nanqꝫ ſocios ſe reperturum putarat. Quid rei hoc ſit non intelligit,
viuant ne,an locum mutauerint,ambigens.Salubre ad rem cõſilium amplexus eſt.Aeneas
balliſtas & pulueraria quæcunqꝫ tormenta nauibus geſtabat globis & puluere farciri,flã-
maſqꝫ per cacumina rupium accendi noctu iubet.Igne ſuppoſito vniuerſa ſimul tormenta
quatiunt.Tonitribus & mugitu horrendo ſinus Vrabenſis intremuit , licet milia paſſuum
quatuor & viginti diſtarent.Ea eſt enim ſinus Vrabenſis latitudo.Exauditur tamen a ſociis,
& flammis aduentantium ſociorum.Dariẽnenſes mutuis reſpondent flãmis. Quare flam
marum reſpondentium ductu ad Occidentale latus Colmenares traducit naues.Aerumno-
ſi Dariẽnenſes,qui iam vix animam egeſtate laſſam dentibus retinebant,ob Anciſi præto-
ris naufragium protentis in cœlum manibus,obortis præ lætitia ſimul & mœrore lachry-
mis, eo plauſu,quem tanta neceſſitas expoſtulabat,Rodericum & ſocios ad ſe venientes ſu-

Succurrit ærumnoſis.

ſcipiunt.Cõmeatibus & indumentis,erant enim pene nudi,habũde fruũtur.Reſtat Beatiſſi-
me Pater,vt quid Vrabẽſiũ diſſidia de principatu ducibus amiſſis pepererint, ediſſeram⁹.

Caput tertium.

PRIMORES Vrabenſes omnes, & qui conſilio magis pollebant, accer-
ſendū eſſe quoquomodo Nicueſam ſicubi reperiatˀ, cēſent. Ab Anciſo prę
tore renuente aduentum Nicueſæ bergantinū quem ipſe propria impenſa
conſtrui fecerat, abripiunt, & contra ipſius Ancisi voluntatē ac Vaſchi Nún
nez gladiatoris iudicium ſtatuūt vt Nicueſa quæratur ad inuidiā de princi
patu inter ſe tollendā. Colmenari ergo, de quo ſupra mentionem fecimus,
negocium dant vt Nicueſam quęritet per ea littora vti ſuſpicabātur, errantem. Audierant
nāq; deſeruiſſe Berágam telluris infœcūdæ regionē. Dantq; in mādatis, vt repertum adue
hat. Spem rei benegerēdæ illi præbeat, ſi ad tollendas inter eos coaleſcētes iam ſeditiones
venerit. Prouinciam ſumit Colmenares, quia Nicueſæ deuinctus eſſet amicitia, nec ſe minꝰ
vt Nicueſæ ſuccurreret cum ſuis cōmeatibus quā Vrabēſibus, veniſſe fateretur. Vnam igi
tur e ſuis nauibus quas aduexerat, & ablatum Anciſo prætore bergātinum cum parte cō-
meatuū, quos importauerat, inſtruxit. Vniuerſa circūuicina littora peragrans ædificantem
turrim ad Marmor promōtorium Nicueſam tandē reperit viuentiū omniū infœliciſſimū
ſuprema macie confectū, ſqualiore obſitum vna cum ſexaginta tantūmodo ſociis ex ſeptin
gentorum amplius numero ſuperſtitibus adeo vt nil minus illorū miſereretur, quā ſi mor
tuos offendiſſet. Nicueſam amicum Colmenares recreat, lachrymis & blandis ſermonibus
ſolatur. Ampla ſpe melioris ſucceſſus & mutandæ fortunæ Nicueſam replet. A bonis omni
bus Vrabenſibus aduentum eius deſyderari arguit, quod ſperent eius autoritate ſedatum
iri diſcordias inter eos exortas. Colmenari amico Nicueſa gratias agit, quales tanta calami-
tas exigebat. Mare vna conſcendunt Vrabám verſus proficiſcuntur. Veteri ſolent homines
naturæ inſtituto ex lætis fortunæ ſucceſſibus inſoleſcere. Poſt lachrymas, poſt fletus, & va
rios de infœlici fato ſuo cōqueſtus, poſt gratiarum actiones prouolutus ad pedes Roderici
Colmenaris ſeruatoris ſui Nicueſa, fame iam domo expulſa, cœpit obloqui priuſquā Vra-
benſes viſeret, de mutando rerum ſtatu in Vrabá, deq; auro demendo cunctis, inquiens ne
quiuiſſe quēquam ſe aut Fogéda collega ſuo inconſultis auro manū imponere. Hæc huiuſ
modi dicta ad Vrabēſium aures delata. Ancisi prætoris pro Fogéda & Vaſchi Núnnez par
tis aduerſæ ſuſcitatoris, animos in Nicueſam concitarunt. Adeuntem reiiciunt, vel vt alii re-
ferunt, poſteaquā in terram deſcenderat cum ſexaginta ſociis, vt inde abiret minis etiam ad-
ditis coegerunt. Bonis omnibꝰ id minime placuit, ſed populi tumultū veriti quē Vaſchus
Núnnez excitabat, rem iniquā paſſi ſunt. In bergātinum igitur, quem ipſe miſer aduexe-
rat, cum ſeptemdecim tantum ex ſexaginta ſuperſtitibus trudunt. In Kalendis Martiis anni
M.D.XI. infœlix Nicueſa mare cōſcendit iturus ad Hiſpaniolā conqueſtū de Vaſchi Nún
nez temeritate, atq; illata vi per Anciſum prætorē in ipſum. Hora infauſta bergātinū cōſcen
dit, nuſquā apparuit vltra. Sūmerſos oēs & bergātinū ipſum arbitrātur. Id vtcūq; feratur,
Nicueſa ex ærūna præceps in ærūnā cadens vitā finiuit ęrūnoſius quā vixerat. Turpiter eie
cto Nicueſa, cōſumptiſq; quos Colmenares importauerat cōmeatibꝰ, fame rabidi vti e ſil
uis lupi rapaces coguntˀ viciniā pturbare. Duce Vaſcho Núnnez circiter.cxxx. viri cōueniūt
Vaſchus aciē ſuo more gladiatorio inſtruit. Folle tumidior præſtites ſubſtiteſq; ſibi ac tergi
ductores ad libitū eligit. Comitē & collegā ducit ſecū Colmenarē. Exit rapturus a finitimis
regulis quicqd fiet obuiū. Regionē p id littus nomine Coibā, de qua mētionē alias fecimus,
adit. Carétam eiꝰ regulū, a quo nil vnq; aduerſi paſſi fuerant trāſeuntes, appellat. Imperioſe
truciq; vultu petit præberi aduenietibus cibaria. Caréta regulꝰ poſſe illis quicq; impartiri
negat. Se trāſeuntibꝰ Chriſtianis ſuccurriſſe ſæpenumero vnde penu habeat exhauſtū, ar-
guit. Ex diſſidiis preterea & ſimultatibꝰ, quas exercuit ab ineūte ſua ætate cū finitimo regu
lo, q Pōcha diciṫ, laborare domū ſuā rerū penuria. Nil horū admittit Vaſchꝰ gladiator mi
ſerū Carétā ſpoliato eiꝰ vico vinctū iubet duci ad Darienē cū duabꝰ vxoribꝰ & filiis vniuer
ſaq; familia apud Carétā regulū repererūt tres e ſociis Nicueſæ, qui Nicueſa prætereūte vt
Beraguā qreret, iudiciū ex male factis timētes aufugerāt e nauibꝰ in anchoris ſtātibꝰ. Claſ
ſevero abeūte Carétę regulo ſe crediderūt. Caréta hos tractauit amiciſſime, agebatˀ iam mē
ſis duodeuigeſimꝰ, propterea & nudos reperere penitꝰ, vti reliquos incolas, & ſaginatos vti
capones manu fœminea domi depaſtos in obſcuro, obſonia dapeſq; regias fuiſſe ſibi illo tē

Nicueſa q̄ritur.

Nicueſa ęrūnoſus.

Notabile.

Reptus Nicueſa minatur Vrabēſibus.

Eiicit Nicueſa.

Infęliciter periit Nicueſa.

Careta regulꝰ ſpoliatˀ & capitur.

Tres pſungi ſaginati.

pore incolarum cibaria viſa ſunt, quod ſine mei tuiqꝫ, ſine cede nō cedam contentione vixe
Quid trahat i pceps hūanū gēnꝰ
rint, quæ duo trahunt, cogunt & raptant homines, vt viuēdo minime viuant. Ad priſtinas
tamen curas redire elegerunt. Ex Carete vico ad preſentem famē propulſandā, non autem
ad neceſſitatē penitus tollendā cibaria detulerunt ad ſocios in Dariene relictos. An poſt hęc
Capit Anciſus.
an prius id acciderit, nō aperte intelligo. Scio tamē poſt Nicueſam eiectum in Anciſum præ
torem occaſiones fuiſſe per Vaſchum & factionarios eius quæſitas. Captus eſt Anciſus & cō
iectus in vincula, bonaqꝫ illius fiſco addicta, cauſa ſuſcepta quod a Fogeda tantū, quē iam
vita functū aiebant, nō a rege literas prætorias haberet, ſeqꝫ inquit nolle cuiquā parere, qui
ab ipſo rege per propriū diploma poteſtatem nō habebat. Bonorū tamē rogatu flexit ani-
mum, & mitius egit bonꝰ digladiator, ſtigmati pepercit. Anciſum ſolui iuſſit, qui liber na-
Soluit Anciſus.
uim ipſe libens cōſcendit, vt inde abiret ad Hiſpaniolā. Priuſquā vela daret, boni omnes ad
eum ſupplices iuerunt, vt e naui deſcēderet ab eo petunt, ſeqꝫ daturos operam pollicētur, vt
Anciſi diſceſſus ex Vraba.
Vaſcho recōciliato integra illi prætoria autoritas reſtituatur. Recuſaſſe fertur Anciſus, diſceſ
ſitqꝫ, nec deſunt, qui ſub lingua immurmurent, voluiſſe deum & cœlites in Anciſum iſta pa
trari in eiecti eius cōſilio Nicueſæ vindictam. Vtcunqꝫ ſit nouarum terrarum veſtigatores
ruunt in præceps, & ſeipſos cōficiunt inteſtinis odiis, neqꝫ inuigilant, vt par eſſet, tantæ rei
inuento. Statuūt interea omnes vna ſentētia mittendos eſſe ad Hiſpaniolam ad Almirantū
ſiue Archithalaſſum iuuenem Coloni primi repertoris hæredem filiū in Hiſpaniola Pro-
regem, & ad reliquos inſulæ gubernatores, a quibus nouæ terræ auxilia & leges recipiunt,
qui ſignificent de ſtatu rerum, & quāta anguſtia laborent, quidue repererint, quid ſperetur
Valdiuia: & Zamudiꝰ Vrabenſiū nuncij.
ſi cōmeatibus ſuccurrant egentibus. Ad id volente Vaſcho Núnnez eligitur e factionariis
eius Valdiuia quidā nomine, proceſſu in Anciſum ſuo inſultorio iure formato, additur & il
li collega homo Cātaber quidā Zamúdius. Vt Valdiuia ex Hiſpaniola redeat cum cōmea
tibus expoſitis mandatis, & Zamúdius in Hiſpaniā ad regem ſe conferat edicitur. Diſcedūt
ambo vna cum Anciſo aliter, quæ acciderint, regi quā Valdiuia vel Zamudius relaturo. Et
Anciſus & Zamúdius me domi in curia cōuenerunt. Quæ mecum egerint alibi dicētur.
Careta ſoluitur.
Dum in his verſantur miſeri Dariēnenſes Caretam regulū Coibenſem ſoluūt ſtatuto fœde-
re de bello gerendo noſtris auxiliātibus cōtra Pōcham Caretę finitimū hoſtem intra cōti
nētem regulum. Trāſituris Careta pollicetur ſe neceſſaria præbiturū, præſentēqꝫ cum ſua
familia & armis futurum in bello. Sunt autem ipſorū arma nō arcus, non ſagittæ venenatę,
vti habere indigenas illos trans ſinum Orientales diximus. Cominus hi certant vt plurimū
enſibus oblongis quos Macanas ipſi appellant, ligneis tamen, quia ferrum nō aſſequūtur,
& præuſtis ſudibus aut oſſeis cuſpidibus miſſilibus etiam ad præliū vtuntur. Semētibus er
go iactis quā maximas iacere potuerunt, itur ad Pōcham, duce cauſaſqꝫ primas agente Care
ta. Poſt aliquot a pacto fœdere menſes, vt ſerendi metendiqꝫ Caretę ruricolis copia daretur.
Itur i Pōchā regulū
Ponchæ regiam adoriuntur. Aufugit Poncha. Vicum & vniuerſa diripiunt. bonis Pōchę
famem propulſant. Sed minime ſociis ob locorum diſtantiā illis bonis, licet multa repere-
rint, ſuccurrere potuerunt. Diſtabat nanqꝫ regia Ponchæ a Darienne milia paſſuū centum
amplius & humeris portanda erant, ad maxime diſtans littus, vbi nauigia, quibus aduecti
erant ad Caretæ vicum, relinquerant. Auri libras aliquot reperere cælatas in diuerſa moni-
lia. Redeunt ergo ad naues deleto Poncha, reges internos relicturi. Maritimos autem infeſta
re conſtituūt. Eſt non longe a Coiba in eadem ora regio cui nomen Comógra, reguluſqꝫ il
Aditur Comogrus.
lius Comogrus. Hunc poſt Pōcham deletum adeunt. Comógri regiam in aduerſa montiū
vicinorū radice ſitam, vberi duodecim leucarum planicie celebrem repererunt. Ad Comó
grum aſinis & primarius Caretæ Palatinus ex diſſidio cū Careta ſe receperat. Appellat hos
lingua eorū Iurá. Seſe mediū dedit Iurá Coibēſis, & Comógrū noſtris conciliauit, quia no
ſtris erat a trāſitu Nicueſæ notiſſimꝰ, treſqꝫ illos trāſfugas domi Iurá hic habuiſſe in hono
re toto eo tēpore ferebat. Pacato igit̄ nr̄i Comógri regiā adierūt q̄ diſtabat ab Dariēne leu-
Deſcriptio Comogreę domus.
cas. xxx. itinere peruio, circuire nāqꝫ mōtes medii cogūt eūtes. Septē habere filios egregia
forma iuuenes & adoleſcētes ex variis vxoribꝰ Comógrū cōperere licet nudos. Atriū autē
ex ſublicibus trabibus inter ſe cōnexis roboroſa miris modis ſtructura cōſtare aiunt, lapi-
deis mœnibus nihilominꝰ valida. Lōgitudinē dimēſi paſſuū centū quinquaginta. Latitudi
nem vero pedū octoginta ī vacuo dinumerarūt. Laq̄aribꝰ & pauimētis arte eximia labora
tis. Penuariā vero cellā reperere refertā dapibus patriis omnifariā. Vinariam autem doliis
fictilibꝰ & ligneis cupis munitā, Hiſpano vel Italo more, optimiſqꝫ vinis licet nō ex vuis re

pletam.Neq; enim vites habent. At ex tribus illis radicum & granorum ad conficiendum panem generibus,quę Iucca áges & Mai's diximus in noſtra Decade appellari, & ex palmarum fructibus vina cōficiunt,vti Germanos,Belgas,Britānos,Mōtanos etiam noſtros Hiſpanos puta Vaſcones & Aſtures,& in Alpibus Noricos,Sueuos,& Heluetios,ex ordeo triticoq; & pomis alicā conficere audiuimus.Alba,nigra etiā variorūq; ſaporum & mulſum plæraq; imitantia apud Comógrum ſe potaſſe vina dictitant. Audi ſumme Pontifex,audi aliud mōſtroſum ſpectaculum.Huius reguli penetrale ingreſſi camerā reperiunt penſilib⁹ repletam cadaueribus goſſampinis funibus appēſis.Interrogati quid ſibi vellet ea ſuperſtitio,Parentum eſſe & auorum atauorūq; Comógri reguli ea cadauera inquiunt. De quibus ſeruandis maximam eſſe apud eos curam, & pro religione eam pietatem haberi recenſent. Pro cuiuſq; gradu indumenta cuiq; cadaueri impoſita auro gēmiſq; ſuperintexta.Penates ſic colebat antiquitas ſumme Pontifex.Quo vero pacto cadauera illa cratibus deſiccent, ita vt ſola reſtet cutis tanquā oſſium retinaculum igne lento ſuppoſito,in Decade deſcripſimus.Ex ſeptem Comógri filiis ætate grandior mira pollebat natiua ſapientia. Blādiēdum eſſe hominibus iis vagis intellexit,dandāq; operam ne cauſas nanciſcātur quibus in ſe domumq; ſuā vti in cæteros conterminos ſæuire queant.Ad Vaſcum & Colmenarē primarios,quatuor auri affabre laborati drachmarū milia,ſeptuaginta etiam mancipia dono miſit.Se nanq; inuicem capiunt,ac vendunt rerum vſui vel appetitui ſuo conſonarum permutatione,pecunias quidē neſciunt. Aurum illud tantundēq; alibi congeſtum vna librabant in Comógri veſtibulo noſtri,vt regio fiſco quinta pars debita ſecerneretur. Eſt nanq; id ordinarium in iis regnis decretum,vt ex auro argentoue ac gemmis quæſtoribus regiis aſſignetur quinta,reliquū inter ſe ex compoſito diuidunt.Exortæ ſunt in auro diuidēdo inter noſtros rixæ. Aderat Comógri filius prudens ille primarius,qui accedens librales lanceas pugno excuſſit rigido,& aurum quodcūq; inerat per veſtibulum diſperſit,iurgiis noſtros inſectando eleganter in hanc ſententiam diſſeruit.Quid hoc rei eſt viri Chriſtiani? adeo exiguam auri copiā tanti facitis,quā pręcipue vultis ex pulchre fabrefactis monilib⁹ in rudes vectes cōflare,(Secum nāq; cōflatoria inſtrumenta portabant,)Si auri eſt veſtra fames tāta vt illius cauſa tot quietas gētes pturbetis calamitates & incōmoda perferēdo per vniuerſum e patriis regionibus extorres, regionē affluētem auro vobis oſtēdam,ex qua poteritis auri ſitim iſtam explere.Sed maiorib⁹ vos oportet copiis rē aggredi. Vobis nāq; neceſſe eſt potētes reges,patriæ ditionis acerrimos defenſores,armorū vi debellare.Præter cęteros ſeſe vobis obiicet Tumanamá rex,cuius regnum eſt auro reliquis fortunatius, a nobis diſtans ſoles tantū ſex, a ſole nāq; dies computant. Medios præterea mōtes Cari'bes genus hominū ferox,humanarū carnium edax,ſine legibus,ſine imperio vagū occupant.Oppreſſis nāq; mōtium habitatorib⁹ aurifodinarū,quę ſcatent in iis mōtibus,cupiditate raptati proprias & ipſi ſedes deſeruere. Eo enim auro quod ipſi miſerorū monticolarū lacertis effodiunt,in laboratas laminas & varias imagines has & huiuſcemodi alias effigiato,quicquid appetunt, aſſequūtur.Fabros nanq; & ipſi aurarios habent,qui monilibus formādis inuigilant, rude ſiquidē aurum nos nō maioris facimus quā luteos globos,priuſquā opificum dextra fabrefacti prodeant in fictile vas aliquod nobis gratum aut neceſſariū.Fictilia & ipſi habent non inculte formata. Hæc nos ab illis noſtrorum prouētuū puta mācipiorū in bello profligatis hoſtibus captorum,quæ coemunt edenda lodicūq; & ſuppellectilium ad domorū ornatū permutatione cōparamus. Eſculenta quoq; illis nos præbemus,quibus ipſi carent, quippe qui montes incolunt. Armis igitur eſt hoc montanū iter aperiendū.Hos mōtes(indice digito mōtes Auſtrales monſtrabat) traiiciendo mare aliud e promōtoriis deſpectare licebit,quod nauigiis velificatur nihilo veſtris minoribus,& carauellas inſinuabat, licet & illi nudi agant more noſtro,velis tamen & remis vtuntur.Ab aquarū e montibus diuortio latus illud vniuerſum ad Auſtrum ſpectans aurum gignit affluenter.Hæc ille & vna inſinuabat eſcaria vaſa cæteraq; vtenſilia regē Tumanamá ciſmontanū & tranſmontanos omnes ex auro habere formata,aiebatq; nō minorē eſſe apud Auſtrales illos auri copiā,quā apud nos ferri.Ex qua nāq; materia noſtri enſes & reliqua tela cōficiāt,intelligebat relatū noſtrorum.Duces noſtri Iuuenis nudi orationē admirati,interpretes enim habebāt tres illos ſaginatos,qui ſeſquiānū inter Carétę familiares verſati fuerāt,animos ad ei⁹ dicta erexerūt,& auri e lācib⁹ libralib⁹ diſcuſſi temeritatē in facetias & vrbanitatē cōuerterūt,cōmendātq; illi⁹ & facta & expoſita. Sed quibus argumentis innixus iſta ferat amice interrogant,quid ve fa-

Mo:e nr̄o vaſa ī vinū. Ex palmarū fructib⁹ vina.

Comogri penates.

Comogri munera.

Redarguit noſtros Comogri fili⁹. Pulch:a Comogri filij oratio.

Tumanama diues auro.

Quid inuicē pmutent.

ciendum cenſeat, ſi plures copiæ venerint. Ad hæc iuuenis Comógreus idiomate patrio in
ſe parumper receptus, vti orator qui ſe ad aliquid graue differendum accingit, & corpus ad
Alia vtilis oro Comogrei iuuenis.
motus perſuaſioni neceſſarios diſponit, in hanc repetiit ſententiam. Attendite viri Chriſtia
ni, licet nos homines nudos auri cupiditas haud quaquã exagitet, ambitione tamen, impe-
rii cauſa nos bellis inuicem conficimus, & vicinis præcellere noſtris cupimus. Hinc pullu-
lant inter nos diſſidia, hinc noſtra pernicies. Bella geſſere maiores noſtri, geſſit & genitor Co
mógrus cum finitimis regibus, in quibus & vicimus & victi fuimus, ſicuti ex ſtratis hoſti-
bus apud nos mancipia cernitis, ex quibus ſeptuaginta vobis dono dedi, haud ſecus nobis
profligatis e noſtris hoſtes captiuos duxerunt aliquãdo. Bellorum nanq; vices hę ſunt. Ex
familiaribus noſtris, qui apud eos mancipium egerunt, ecce vnum qui apud trãſmonta-
num regulum & eius regionis trãſmontanæ quæ magis auro ſcatet, dominũ longo tempo
re vinctus ſub ſeruili ferula vitam duxit infœlicem. Ab hoc & innumeris aliis huiuſcemo-
di, a liberis etiam hominibus ab illis ad nos & econuerſo amice traiicientibus hæc nobis
ab immortali memoria propriis facultatib9 notiora ſunt. Attamẽ quo certius vobis iſta re
ferri ſciatis, ne falli ſuſpicemini, me duce vincto reſteq; parato ad ſuppliciũ rẽ aggrediemi-
Cõſiliũ Comogrei iuuenis.
ni, vt me ex arbore vicina ſuſpẽdatis ſi differre a meis dictis vel puncto intellexeritis. Accite
igitur accite mille Chriſtianos ad bella paratos, quorũ robore poſſim9 vna cũ Comógri ge
nitoris mei noſtro more bellatoribus hoſtium vires cõfringere. Id vobis auri copiã optatã
præbebit. Nos autẽ in ducatus & auxilii præmiũ ab hoſtiũ noſtrorũ iniuriis & formidine
perpetua, qua cõcepta male pacati viuimus, liberabitis. His dictis prudens iuuenis Comó-
greus cõticuit, noſtri vero ſaliuã deglutire Mercurialem ampla ſpe auri iterato cœperunt.

Caput quartum.

PAVCOS inde dies ibi cõmorati Comógro ſub nomine Caroli ob Hiſ
paniarum principem baptizato cum eius familia redeunt ad ſocios Darien
nẽſes relicta Comógro ſpe de militibus a filio petitis, quib9 tuto queant ad
Auſtrale pelagus montes ſuperare. Vicũ quẽ habitãdũ elegerunt ingreſſi,
rediiſſe Valdiuiã poſt ſemeſtre a ſuo diſceſſu intellexerunt. Sed cum parua cõ
meatuũ copia quia paruũ aduexerat nauigiũ. Spe tamẽ ampla de mittendis
propediem & cõmeatuũ & recẽtiũ virorũ auxiliis. Almirãtus Prorex & reliqui Hiſpanio
læ gubernatores ſe nullã habuiſſe hactenus curã de Dariẽnẽſibus fatẽtur quod Anciſum
prætorẽ cum ſua naui onuſta incolumẽ fuiſſe appulſum arbitrarẽtur. Bono ſint animo ĩ po
ſterum hortantur, ſe nulla in re defuturos. Ad præſens nullam habere nauim qua plura Val
diuiæ queãt præbere de neceſſariis inquiunt neq; erat carauella quã ipſe aduxerat capacior.
Erat nãq; licet nomine carauella ob formã, exiguũ tamen nauigium. Quare ad præſentem
tantum neceſſitatem parumper moderandam nõ ad egeſtatem tollendam cõmeatus attulit
Valdiuia. Poſt paucos igitur dies a Valdiuiæ regreſſu iiſdem angebantur anguſtiis, præ-
ſertim quia veniens ex altis montibus turbo cum fulguribus & tonitruis horrendis menſe
Nouembri tantam aquarum attulit alluuiem, vt ſegetes omnes quas in ſolo bene fortuna-
to Septembri menſe, priuſquã ad Comógrum regulum proficiſcerẽtur, ſatas reliquerant,
abſtulerit partim, partim ſuffocauerit. Erant ſementes illæ paniceæ quod grani genus Hiſpa
Iactura turbinis.
niola Maiſum Vrabahóbam appellat, quas diximus quotãnis ter matureſcere quia regio-
nes illæ horrore hyemali minime grauantur ob viciniam ad Aequinoctialem lineam. Ex
Hóbba ſiue Maiſo panem eſſe triticeo regiones illas incolentibus ſalubriorem, quod facili9
Ter ſeritur panis vno anno.
coquatur, conſonat phyſicæ rationi. Deficiente nanq; frigore ab extremis ad præcordia
calores minime pelluntur. Fruſtrati ergo ſpe ſuarum ſegetum, & vicinis regulis iam & cõ-
meatibus & auro expilatis, quærere cibum a diſtantibus coguntur, & vna ſignificare gu-
bernatoribus Hiſpaniolæ quanta egeſtate vrgeantur, quæue apud Comógrum de Auſtra
li plaga intellexerint, quo ſit regi cura de mittendis mille illis armatis, quorum dextra ſi pa-
Ex regia q̃nta tercẽtũ auri libræ actũciales mittuntur.
cato nequiuerint, peruios liceat facere montes vtrumq; mare interſecantes. Mittitur cum
mandatis idem Valdiuia, cui præbendas quæſtoribus regiis in Hiſpaniola ſedem habenti
bus, octunciales tercentum libras ex quinta Regio fiſco debita crediderunt. Eam libram
Hiſpanus Marchum appellat, quam quinquaginta nummi aurei caſtellani nuncupati com
plent. Caſtellani põdus peſum dicunt. Quindecim ergo milium caſtellanorũ ſummã dici

mus eam fuiſſe. Eſt vero Caſtellanꝰ nũmus paulo minus triente,ducatum aureum ſuperãs prouinciæ peculiaris moneta,quę nullibi pręterquã in Caſtella cuditur.Conſtat ex ea ſumma libras mille quingentas octunciales a regulis aſſequutos fuiſſe.Quod vniuerſum in diuerſa conflatum vel diductum monilia puta torques collis,armillas brachiis,& bullas pectoribus imponendas,laminulas etiam auribus & naribus affigendas repererant.Mare igitur Valdiuia conſcendit ea carauellula,qua venerat,redieratq; alias, tertio idus Ianuarii anni iam milleſimi vndecimi ab aduentu domini,cum mãdatis ad Vaſchi Núnnez arbitriũ, & ea quam rettulimus auri ſumma regiis præbenda quæſtoribus,& ex amicis portanda in Hiſpaniam ad affines & cognatos,quam quiſq; optauiſſet.Quid Valdi'uiæ inter nauigandum acciderit ſuo loco dicemus, ad permanentes in Vrabá redeamus.Hi dimiſſo Valdi'uia,rabida fame ſtimulati ſtatuunt eius ſinus intima veſtigare per diuerſa. Eſt ab oſtio ſinus eiuſdem extremus angulus diſtans milia paſſuũ circiter octoginta.Angulum illum appellarunt Hiſpani Culatã. Angulum præhendit Vaſchus ipſe cum centum hominibus vectis per ſinum vno bergantino & Monoxilis prouincialibus quibuſdam, quas diximus Canóas ab inſularibus Hiſpaniolis appellari, ab Vrabenſibus Vrú.In ſinum ex angulo fluuius cadit,ab Oriente labens Darſéne decuplo maior.Aduerſo fluuio milia paſſuũ triginta,aiunt nãq; ipſi leucas nouem amplius ſed in dexteram conuerſi ad Meridiem incolarum pagos offendunt,quorũ regulus Dabáiba nuncupatur,vti Caci'chum Hiſpaniola in Chebi vltima acuta appellant. Ad Dabáibam ſe recepiſſe Cemacchum Darſénis regulum a noſtris in prælio profligatũ intellexerunt.Aufugit Dabáiba. Putatur a Cémaccho monitus ne noſtrorũ impetum operiretur.Deſerta omnia reliquit.Arcuũ tamen & ſagittarum acernos,ſuppellectilia etiam & retia,piſcatoriaſq; ſcaphas plures repererunt. Lacunoſa nãq; paluſtriaq; loca illa neq; iaciendis ſemẽtibus aut arborum plantationi apta eſſe cognouerunt. Propterea exiguam eorum,quæ affectabant,cibariorum ſcilicet copiam conſequuti ſunt, quia piſcium permutatione a finitimis panem ad propriam tantum indigentiam ii piſcatores comparant,auri autem cælati milia caſtellanorũ ſeptem ex deſertis domibus habuerunt.E monoxylis quædam,ex arcubus centum,ex ſagittis faſces aliquot,ex ſuppellectilibus cuncta.De prouincialibꝰ Vrú id eſt lintribus duas abduxerunt.Ex eius fluminis paludibus veſpertiliones inquiunt prodire noctu turturibus non minores,morſu lœthali noſtros infeſtantes.Id aliqui ex iis qui morſus experti ſunt teſtatur. Anciſus prętor eiectus interrogãti mihi de veſpertilionum venenato morſu rettulit ſe fuiſſe inter dormiendum a veſpertilione demorſum in talo pedis æſtate ob calorem detecti, nec magis nocuiſſe,quam ſi alterius animalis non venenoſi dentibus læſus fuiſſet.Dicunt alii venenoſum eſſe morſum, ſed aqua marina illico lotum curari. Rettulit etiam Anciſus mederi aqua marina,& igneis cauteriis ſimul vulnerato ab incolis venenata ſagitta, ſeq; id in regione Caribaná vbi plures ex ſuis percuſſi fuerunt,experimento cõperiſſe.Ex angulo igitur ſinuali Vrabæ redeũt parum cõtenti,quãdoquidem non onuſti cibariis. Redeuntibus illis exorta eſt in vaſto illo ſinu tanta tempeſtas,vt ſuppellectilia omnia,quæ a miſeris piſcatoribus afferebant,proiicere in pelagus fuerint coacti.Ex Vrú etiam id eſt lintribus quaſdã vna cum hominibus abſorpſit mare.Eodem vero tempore quo Vaſchus Núnnez tentare ſinus angulum ad Meridiem cõſtituit,ex compoſito Rodericus Colmenares cum viris ſexaginta per alterius gurgitis alueum ab Oriente ad mõtana carpit iter.Is ab oſtio fluminis ad milia paſſuum circiter quadraginta, inquiunt nãq; leucas duodecim, pagos offendit in ripa fluminis ſitos,quorũ Chébi id eſt regulus Turui' appellabatur.Apud hũc regulũ adhuc morabatur Colmenares,quãdo Vaſchus Núnnez poſt reditum ad Darſénẽ,aduerſo & ipſe flumine Colmenarẽ adiit.Inde refecta iam eius Turui' cibariis ſociorum caterua,ſtatuũt vna conſcẽdere. Ad miliaria totidem ab illis quadraginta inſulam complectitur fluuius piſcatorum patriã.Eam, quia natiuas ibi arbores offenderint caſſiam fiſtulam gignẽtes,Cãnafiſtulam appellarunt. Vicinos in ea ſexaginta repererunt gregatim caſas decem habitantes. A dextro inſulæ latere labitur alter fluuius, & ipſe prouincialibus lintribus & bergantinis ſuſtinendis aptus. Riuum nigrum fluuiũ appellarunt. Ab oſtio fluminis eius ad milia paſſuũ quindecim ſparſim reperere vicum domorum quingentarum ædificatum, cuius Chebin id eſt regulum Abenamachéi vocari aiunt.Domos deſeruere omnes vbi primum noſtros aduentare ſenſerunt.Sed cum fugientes inſequerentur,mutato cõſilio reuertuntur,& irruerunt in noſtros atrocibus animis,vt qui e propriis laribus pellebãtur.Enſibus ligneis, ſudibus etiã præu

De ãgulis ſinus Vrabenſis.

Dabaiba regulus.

Quid repererint i Dabaibę regia

Magni veſpertiliones.

Fera tempeſtas.

Abenamachei.

ſtis & teretibus oblōgis nō autem ſagittis noſtros impetunt. Occidentales nāqꝫ ſimul haud
quaꝗꝫ arcubus bella gerunt facile profligati miſeri nudi ſunt noſtrorū telis. Dum eos inſe-
querētur noſtri regulum Abenamachéi & primarios quoſdam capiunt. Capto regulo, pe-
des vnus qui vulneratus ab eo fuerat, lacertum abſcidit vno ictu gladii, ducibus tamē inui-
tis. Erat ibi Chriſtianorū numerus circiter cētū quinquaginta. Horū dimidiā partē ibi du
ces reliquerunt, ipſi vero cum cæteris aduerſo iterum flumine tēdunt lintribus patriis no
uem quas diximus appellari Vrú. A Riuo nigro & inſula Cānafiſtula milia paſſuū. lxx. reli
ctis a dextra læuaqꝫ pluribus, in id maius cadentibus fluminibus, vnum capiunt duce in-
cola nudo ducēdarum per ea flumina nauium magiſtro, in cuius ripa oſtio ipſius proxima

Abibeiba regulus. Domus in arboribus.

Abibeiba regulus incolis imperabat. Loca eſſe paluſtria cognouerunt. Propterea prima-
rium Abibeibæ reguli atrium in arbore ſumma ædificatum erat. Nouū & inſuetum habi-
tandi genus, ſed adeo proceras arbores terra illa nutrit, vt inter earum ramos ædificare do-
mos liceat indigenis, vti de aliis apud varios legimus autores, qui æſtuāte Oceano cōfugiū
habebant ad altas arbores, quū refluēte piſcibus veſcerētur relictis. Trabibus inter ramos
diſtētis & cōnexis inuicem, cōgeriem ſtruūt cōtra omnē ventorum vim tutā. Putant noſtri
ob fluuiorū alluuies, quæ ibi crebræ ſunt, arboreas domos incolas habere. Eſt arborum il
larum altitudo tāta qđ nulla virilis lacerti vis ſit, ꝗ domū ædificatā iactu lapidis attingere ſuf
ficiat. Nec miror quidē, ſi Plinio & autoribus aliis crediderimꝰ de arboribus Indicis, quas
adeo proceras eſſe tradunt ob ſoli vbertatē & aquarum abundātiā, vt ſagitta nequeant ſu-
perari. Neqꝫ enim eius terræ cāpi omniū iudicio cedunt vbertate aut aquarū abundātia vl-
li telluri, quā ſol ambiat. Ex illis arboribus plæraſqꝫ dimēſi brachiorū ambitu viri ſeptem
interdum octo ſtātes vix cōplexi ſunt. In ſolo tamē cellas habent vinarias eo vino, de quo
ſupra diximus, refertas. Quia licet ventorū furor minime potis ſit domos illas diruere, aut
cōfringere ramos, cōuoluitur tamē quāuis integra, quacūqꝫ flatus trahat, vnde vina ptur-

Puerorū celeritas.

barētur eo motu. Reliqua ſecū habent in arboribus. Vina per gradus cōſtructos, arbori in
hærētes famuli ad regulum & primarios prādentes aut cœnātes recētia ſupportant nō tar-
diore greſſu, ac pede plano noſtri pueri nobis ex Abaco mēſæ vicino miniſtrant. Abibeibę
arborē noſtri adeūt, colloquia ineunt, petunt noſtri vt deſcēdat, dato pacis ſigno. Negat Abi
beiba, vt ſe viuere ſua ſorte ſinant orat. Se poſt blādicias diruturos arborē a radice, vel igne
ſuppoſito crematuros, niſi cum omni familia deſcēdat, noſtri minātur. Renuēte iterum Abi
beiba ſecuribus impactis arborem quatere incipiunt. Viſis ex arbore ſaliētibus aſſulis ex ſe
ctione, mutauit Abibeiba cōſilium, deſcēdit, ſed ipſe tātū cum filiis duobus. Agunt de pa
ce, deqꝫ auro colligēdo. Se aurum nō habere inquit Abibeiba, quod auro nō indigeat, &

Abibeibę oratio.

ſe de auro nunquā fuiſſe ſollicitum dicit. Inſtātibus inquit Abibeiba, ſi tanta eſt auri veſtra
cupiditas, aurum in vicinis mōtibus quæritabo, & repertum ad vos ferā, gignitur nāqꝫ in
proximis montibus aurum. Dié ſtatuit quo rediturus eſſet, nec ſtatuto die, nec poſt ſtatutū
regreſſus eſt Abibeiba. Diſcedunt ergo inde bene ſaturi dapibus & vino Abibeibæ, ſed mi
nime auro diuites, vti putauerant. Ab Abibeiba tamē & ditionariis eius ac filiis de auri fodi
nis & Caribibus ſiue Canibalibus, humana carne veſci ſolitis, de quibus alias latius, illa ea
dem accepere, quæ apud Comógrum regulum audiuerant. Ad milia paſſuū iterum trigin
ta circiter aſcendentes in Canibáliū tuguria, ſed vacua penitus cuncta, inciderunt. Cū nāqꝫ
ſentirēt nr̄os viciniā perābulare, ſe fortunaſqꝫ ſuas humeris ad mōtana in tutum receperant.

Caput quintum.

INTEREA Dum per fluuiorū ripas iſta geruntur, ex iis quos Vaſchus &
Colmenares in Riuo nigro Abenamachéi reguli ditione reliquerant ad ter
ræ cuſtodiā, Decurio quidam nomine Ráia, ſiue fame cōpulſus, ſiue quod fa
talis eſſet ei ille dies cum ſociis nouem viciniam fuit auſus veſtigare. Pagum

Abraibes regulus. Raia decurio perimit.

finitimum reguli nomine Abráibe adiuit. Ráiam ipſum & duos e ſociis
Abráibes trucidauit, cęteri aufugerūt. Poſt paucos inde dies affinis & vicini
Abenamachéi domo expulſi cui brachium, vt malum malo adderetur, abſcidiſſe pedi-
tem in Riuo nigro diximus, Abraibæ miſertus profugus, nanqꝫ ad Abráibem Abena-
machéius conceſſerat, Abibéibam arboreum habitatorem conuenit, qui & ipſe domo
extorris noſtrorum congreſſum vitans per deuia montium & ſiluarum errabat, Abibei-

Colloquiũ regulorũ d noſtris interficiẽdis.

bam cõpellat Abráibes in hũc ſenſũ. Quid rei hoc eſt Abibéiba infœlix? Quæ gens hęc?
proh miſeros! quæ nos tranquilla pace fruẽtes exagitat? Quouſqꝫ tãdem patiemur horum
ſęuitiam? nonne ſatius eſt emori, quam ea ferre, quę tu, quę Abenamachéius affinis noſter,
quæ Cémacch⁹, quæ Caréta, quæ Póncha, & reliqui noſtri ordinis principes ab his paſſi
ſunt? Vxores filioſqꝫ, etiam ditionarios captiuos duci, & fortunas omnes in prædam trahi
ante oculos? me nondũ attigerunt, ſed exemplo aliorum nõ longe abeſſe meam perniciem
æquum eſt credere. Vires igitur noſtras & fortunam experiamur in eos, qui Abenamaché
ium domo expulerunt & male tractarunt, irruamus. iis trucidatis forte reliqui nos adoriri
vltra verebuntur & ſi tentauerint, hos habebimus ex eorũ acie detractos. Quidquid euene
rit æquanimius tolerandum erit. His & huiuſcemodi auditis Abibéiba in Abráibes ſen=
tentiam it pedibus. Diem ad rem gerẽdam ſtatuunt, ſed eis minime ſucceſſit ad votum. Ex
iis nanqꝫ quos diximus ad Canibáles vſqꝫ aſcendiſſe, redierant ad Riuum nigrum forte for
tuna ea nocte, quæ diem inſidiarum præceſſerat, viri triginta miſſi in auxilium relictorũ,
ſi qua vis ingrueret de qua ſuſpicabantur. Ecce vbi primum eluxit, reguli cum ditionariis
armatis more ſuo quingentis, pagum, ſublato ingenti clamore, impetunt: de recentibus,
qui ea nocte uenerant, inſcii. Noſtri ſcutati ad eos prodeũt. Sagittis primo percutiũt, dehinc
haſtis, & cominus enſibus ſtrictis irruũt in aduerſos. Gens nuda plures inſpectans hoſtes qꝫ
ſibi perſuaſerat, facile profligatur, trucidaturqꝫ maiori ex parte veluti grex incompoſitus.
Reguli euaſerunt. captiuos ad Dariennẽ mittunt quoſcũqꝫ viuos aſſecuti ſunt. Horũ opera
vtuntur ad agros ſementeſqꝫ colendas. His actis & pacata ea prouincia redeũt ſecundo flu=
mine ad Dariennẽ, relictis ibi triginta viris in prouinciæ cuſtodiam, duce Furtado quodã
Decurione, licet Decurioni more Romano nũ ſint addicti præciſe quindecim milites quos
regat, Centurioniqꝫ centũ viginti octo. Centuriones tamen vltro citroqꝫ cẽtenarium nume
rum, & vltro citro quindenum Decurionẽ eſt conſilium appellare. Nec enim hos ſeruant or
dines Hiſpani examuſim, cogimurqꝫ nomina rebus & magiſtratibus dare. Is ergo Furta
tus Decurio é Riuo nigro cui pręerat, viginti e ſuis ſociis & vnam fœminam cum captiuis
quatuor & viginti, vna tantũ ingenti lintre prouinciali demittebat ſecũdo flumine ad Vaſ
chum præfectum & ſocios. Ecce illos ex tranſuerſo, quattuor vrú, ideſt monoxyla impetũt,
proſternunt. neqꝫ enim parati deſcendebant per fluminis alueũ, quia nil tale ſuſpicabant.
Lintrẽ noſtrorum inuertunt. trucidãt quos aſſequi poſſunt. Cæteri obruũtur, duobus ex=
ceptis, qui ligna quędam cõplexi ad ſocios vſqꝫ ab hoſtiũ furore, lignorũ faſcibus, qui per
alueum defluebant, inuoluti deceptis hoſtibus euaſerunt. Ab his duobus ſeruatis moniti,
quid rei hoc ſit, ſcrutari omni ſtudio incipiunt. Solliciti de ſeipſis meditanteſqꝫ ſociorum in
Riuo nigro diſcrimen, niſi ſors recentes illos triginta demiſſos nocte inſidias præcedente
a dvicum appuliſſet. Concilia frequentant. in re tam dubia muſitantes quid conſilii capiant
haud quaqꝫ occurrit. Sagaci tandẽ indagine veſtigando intellexerunt, regulos quinqꝫ puta
Abibéibam paluſtris arboris incolam, Cémacchum vico, quem noſtri habitant ſpolia=
tum. Abráibem & Abenamachéium affines Riui nigri accolas & Dabaíbam piſcatorum
anguli ſinualis, quẽ diximus Culátam appellari dominum de trucidandis ſtatuto die Chri=
ſtianis conueniſſe, & quippe ceſſiſſet, niſi vetuiſſent ſuperi. Miraculo aſcribitur & quidem
non iniuria, ſi pie librauerimus quonam pacto ſors regulorum cõſilium patefecerit. Audi=
tu dignum eſt, propterea rem breuibus pandam ordine ſuo. Vaſcus ille Núnnez, qui ma=
gis vi quam ſuffragiis principatum in Darienneſes vſurpauerat egregi⁹ digladiator, inter
multas quas rapuerat fœminas prouinciales, vnam præter cęteras habebat forma eximia.
Ad eam ibat ac redibat frequens germanus eius, qui Cémaccho Regulo familiaris erat Pa=
latinus, domo & ipſe priuatus patria ſororis amore ſtimulatus inter loquendum hæc verba
protulit. Dilecta mihi ſoror, dilecta, auſculta meis dictis, & celato, quæ referã, ſi tibi mihiqꝫ
vniuerſo etiam generi noſtro bene conſultum iri deſideras. Eſt horum hominum qui nos
auitis laribus propellũt, inſolentia tanta, vt nullo pacto eos ferre vltra cõſtituant terrę prin
cipes. Ducibus quinqꝫ, regulis (regulos ordine ſuo nominatim enumerauit) ad rem geren
dam centum eſſe vrú paratas, mari terraqꝫ multitudo armatorum ad quinqꝫ milla coge=
tur. Ad exercitum nutriendum commeatus in vico Tichíri coaceruantur. Diuiſiſſe etiam
regulos inter ſe ex compoſſito noſtrorum & capita & facultates enarrat ſorori bonus fra=
ter. Propterea monet vt ſtatuto die in tutum ſe recipiat, occaſionem nacta aliquã ne in con=
fuſo trucidetur. Neſcit nanqꝫ victor miles occurrenti cuiqꝫ ignoſcere, & diem cædi addie=

Caſus ſeruauit nr̃os.

De cẽturia & decuria.

Incolarũ in noſtros impetus.

Perturbatio noſtrorũ ob caſum trucem.

Cõuẽtus regulorũ de noſtris trucidandis.

Oratio patefactoris coniurationis.

Bellic⁹ regulorũ apparat⁹. per fęminã detegitur cõiuratio.

ctum puellæ ſorori patefacit. Puella vero, quia ferrum eſt quod fœminæ obſeruant magis
quam Catonianam grauitatem, ſiue ꝙ Vaſchum amaret, ſiue ꝙ vereretur parẽtum & pro
pinquorum omnium & vniuerſæ viciniæ oblita, regulorum etiam quibus gladium iu-
gulo tenus impoſuit, Vaſcho rem omnem aperuit. nil eorum prætermiſit quæ imprudẽs
germanus diſſeruerat. Re intellecta datur opera per Fuluiam vt frater reuertatur. Accitus
ſorore illico regreſſus eſt. Capitur. fateri cogitur. Cémacchum Regulum herum ſuum qua-
tuor illas vrú ad noſtrorum perniciem miſiſſe, Cemach'iq; conſilio paratas eſſe inſidias a
perte fatetur. Struxiſſe etiam Cemacchum particulatim iteritum ipſi Vaſcho, dato in mã
datis quadraginta ditionariis ſuis, quos in amicitiæ pignus ad Vaſchum miſerat ad colen-
dum Vaſchi agros ſerendos more patriæ vt marris interficerent. Solebat Vaſchus adire
foſſores, vti moris eſt bonorum Aeconomorum, quo animum prębèret ad laborem feren
dum. Ditionarii tamen heri reguli mandatum exequi haudquaq; auſi ſunt, quia nũq; pe-
des aut inermis ad eos profectus eſſet Vaſchus. Equam nanq; habebat, qua viſebat agrico-
las, & lanceam dextra geſtabat ſemper ſuo patrio more. Quare fruſtratus particulari conſi-
lio Cémacchus hoc vltimum aggreſſus eſt ſibi vniuerſiſq; finitimis pernicioſum. Coniu
ratione nanq; patefacta Vaſchus ipſe ſeptuaginta vocat viros, ſe ſequantur edicit. Quo ten-
dat, quid ve ſtatuerat nemini palã facit. Ad Cémachũ primo tẽdit, qui agebat ab ipſis mil-
lia paſſuum decem. Sed eſſe apud Dabaibam paluſtrem Culatæ regulum profugum intel
lexit. Sacchum eiꝰ, ideſt, primarium affinem Palatinum, ſic enim primarios appellant, vti
regulos Chebbi cum cæteris familiaribus præhẽdit, captiuos ducit. Aliquot ibi tam ma-
res q̃ fœminas reperit. Eadem hora qua ipſe Cémacchum quęſiturus pedem e terra mouit
Rodericus Colmenares aqua aduerſo flumine cũ vrú quatuor & viris ſexaginta, duce puel-
læ fratre, tetendit. Vicũ adoritur Tichiri appellatũ, in quo diximus cogi commeatꝰ ad alen
dum exercitum. Vicum occupat. Quicquid ibi coaceruatum erat, puta vini diuerſorũ co-
lorum, vti apud Comógrum diximꝰ, & ex omni genere panis reliquorumq; edulium pro
uincialium, in ſuam poteſtatem reducit. Saccum Tirichenſem, cuius veluti per prætorem
exercitus res patranda erat, vna & quattuor primarios præhendit. Imparatos nanq; repe-
rit. Suſpenſum ab arbore, quam ipſe coluerat, Sacchum ſagittis configi ante oculos incola-
rum, & primarios patibulis colligari iuſſit Colmenares ad aliorum exemplum. Hac pœna
coniuratis illata formidine tanta repleuit prouinciam vniuerſam, ꝙ nullus eſt iam, qui au-
deat erigere vel digitum contra torrentem noſtrorum iram. Pacato iam viuunt. Subdunt
colla libentes cæteri reguli, neq; vltra ſæuitum eſt in reliquos. Ex hoſtium horreis & cel-
lis vinariis refertis in Tirichenſi uico geniales egerunt dies aliquot.

Quid pro uideatur in tellecta con iuratione.

Coniurato' rũ copia capitur.

Tichiri locus daẽ in prędam.

Præfectus exercitus regulorum perimit.

Caput ſextum.

POST HAEC vocatis inconcionem ſociis omnium ſuffragiis ſancitũ
eſt, vt procurator aliquis ad Hiſpaniolam vnde ius & auxilia expectant, de
inde in Hiſpaniam ad regem mittendus deligatur, qui ſeriẽ rerum omniũ
Almiranto & gubernatoribus, regi deinde proponat, nitaturq; regi per
ſuadere de mittendis mille hominibus illis, quos iuuenis Comógreus ad
traiiciendos montes Auſtralẽ plagam ab eis dirimentes opus eſſe dixerat.
Ambiuit ſibi Vaſchus Núnnez procuratorium id munus ſed minime ſociorum ſuffragiis
id aſſeq potuit, neq; factionarii eius aſſenſi ſunt, vt inde diſcederet, cũ qa ſe deſertos arbitra-
rentur, tũ etiã qa immurmurabãt oẽs Vaſchũ ſi ſemel inde euaderet, ad eã calamitatũ cõbu
ſtionẽ nũq; redituꝶ exẽplo Valdiuię ac Zamudii quos a mẽſe Ianuario miſerãt putabãtq;
deliberato noluiſſe reuerti. Sed aliter, vti ſuo loco dicemꝰ, res ſe habebat, nã perierãt. Scru
tiniis igiẽ variis inter ſe diu cõtendũt. Deligũt tandẽ Ioannẽ quendam Quicédum virum
grauem & maturum ætate, fiſci regii quæſtorem in illis terris. In hoc Quicédo fidem ha-
bebant ſummam de re bene gerenda. De reditu etiam quia vxorem ad eas regiones ſecum
duxerat, quam in pignus ſui regreſſus in ſociorum poteſtate relinquebat. Quicédo ele-
cto de collega illi præbendo diuerſæ ſurgunt ſententiæ. Maximo eſſe diſcrimini inquiunt
aliqui rem tantam locare in vnius viri manibus, non ꝙ Quicedo diffidant, ſed quia ſit vi-
ta hominum fragilis ipſis præcipue iam Aequinoctiali viciniæ temperici aſſuetis, ſi cogan
tur ad Septẽtrionem reuerti ad varias aeris & ciborũ mutationes. Dandũ ergo eſſe collegã

Ad regẽ nũcij deligũt.

Quicedo cenſent, vt vno deficiẽte, quod facile poteſt accidere, ſupſit alter, vtq; duorũ relatui
ſi ambo euaſerint, firmior a Rege fides adhibeatur. In diuerſa ſtudia rem diſcedunt. Sors tã=
dem in Rodericũ Colmenarem, de quo ſæpe mentionẽ fecimus, cecidit, quia polleret rerum
experientia. Percurrerat nãq; ab adoleſcẽtia ac iuuentute mari ac terris Europã vniuerſam,
& rerum in Italia geſtarum in Gallos fuerat particeps. Nõ infirmior tamen illis cauſa viſa
eſt, qua ſperare deberent Colmenarẽ ſi viueret redituꝝ, quod in Dariẽne maxima ſibi præ
dia cõparaſſet, maximaſq; ſementes iactas relinqueret, quibus vendẽdis ſicco pede ſperaret
ſe aurum promercale a ſociis cõſecuturũ. Reliquit igitur curã rerum ſuarum contubernali
cuidã ſuo Matritenſi municipali Alfonſo mei hoſpitis Filio vnico, Nunnez nomine, qui iu
ris dicendi prætor erat. Et fere ſociorũ ſuffragiis fuerat procurator electus pro cõtuberna
li Colmenare, perfectũq; fuiſſet, niſi ſpõſam Nunnez ipſum habere Matriti e ſociis vnus
patefeciſſet. Veriti nãq; ſunt ne ſpõſæ lachrymis deuinceretur, & abiret nõ rediturus. Col= **Quicedo & Colmenares nũcij ad**
menare igitur libero viro electo Quicẽdi collega, bergãtinum ambo, neq; enim grãdius **regem.**
iam vllum nauigiũ habebant ingrediũtur. iiii. Kalendas Nouẽbris anni duodecimi ſupra
M.D. a noſtra redemptione. Ex itinere variis agitati tẽpeſtatibus, vi ventorũ proiecti ſunt
ad Occidẽtale littus eius vaſtæ inſulæ diu creditæ continentis, quã in prima Decade Cubã
diximus appellari. Egeſtate iam ſumma premebãtur ob diuturnitatẽ temporis. Agebatur **Trimeſtris error in mari**
nãq; tertius iam menſis a diſceſſu a ſociis. Terrã captare coguntur, vt ſi qua reperiant ab in
digenis auxilium, experiãtur. Forte ad eam eius inſulæ oram appulſi ſunt, in qua & Valdi
uia tẽpeſtatibus quaſſatus terrã captauerat. Proh miſeri! Expectate Dariẽnenſes Valdiuiã,
vt veſtris ærũnis mederetur, miſſum, expectate. Appulſum, Cubẽſes incolę cum ſociis om
nibus ad vnũ trucidarunt, & diſcerptã in littore carauellã qua vehebãtur reliquerunt. Sup
repertas quaſdam carauellæ tabulas arena ſemiobrutas Valdiuiã & ſocios deplorarunt. Ca
dauer nullũ offenderunt, putant vel in mare proiecta, vel Canibalibus edẽda præbuiſſe re **Valdiuię & ſociorũ internicies a Cubenſibus.**
centia. Eas nãq; regiones Canibales ſæpe incurſitant edẽdorum hominũ cauſa. Ab inſulari
bus duobus, quos deprehẽderunt, Valdiuię intellexerunt perniciẽ, auri etiã cupidiate, quod
habere Valdiuiam incolæ ab loquace e ſociis vno cognouerant, pellectos depatrãdo tanto
ſcelere cogitaſſe ſuos cõterraneos duo illi profeſſi ſunt, aureis nãq; & iſti monilibꝰ oblectã=
tur. Truculẽta ſorte perculſi quia præcipue fruſtra ſociorũ vltioni intẽdiſſent, aufugere cru
deles terras & auarã nudorũ hominũ ſæuiciam conſtituũt. Iter ergo ſuũ mœſti, ob caſum **Fogedę nauigatio & interitus.**
ſociorũ, penuria rerum laborantes, proſequũtur. Priuſquã Cubæ latus illud Meridionale
ſuperarent, mille illis aduerſi caſus acciderunt, & Fogẽdã intellexerũt appulſum, & ipſum
per ea littora infœliciſſimã trãſegiſſe vitam tẽpeſtatibus quaſſatũ aiunt, per mille anfractus
ærũnarum mille genera fuiſſe perpeſſum, de hinc pene ſolũ ſociis amiſſis vel fame anhelãti
bus in diuerſa relictis vix viuũ ad Hiſpaniolã deuectum, veneniq; tandem atrocitate ex illo
vulnere, quo percuſſum diximus ab incola Vrabenſi proieciſſe animã. Anciſus vero præ=
tor electus ſecũdiore fortuna terras eaſdẽ peragrauit. Se optatos ventos inter ea littora offen
diſſe mihi aſſenſus eſt in curia, & ab incolis Cubæ ſe fuiſſe benigne ſuſceptum iactitauit, ſed
in Cacichi cuiuſdam præcipue dominatu cui nomẽ eſt Cõmẽdatori. Is cum baptizari a trã
ſeuntibus Chriſtianis peteret, quo nomine Hiſpaniolæ vicinæ inſulæ gubernator appella=
retur interrogans, Cõmendatorẽ nominari audiuit. Erat enim eo tẽpore quo is voluit ba=
ptizari gubernator quidam egregius vir ordinis equeſtris militiæ Calatrauæ, cuius inſti=
tutionis equites Cõmendatores appellãtur. Optauit propterea Cacichus ille id eſt regulus
appellari Cõmendator. Cõmẽdator igitur iſte inſularis Anciſum ad ſe appulſum benigne **De Cõmẽdatore Cubẽſi regulo.**
ſuſcepit hoſpitio, & oppleuit neceſſariis ad victum, ſed quid de religione ſanctimoniaq; ibi
Anciſus ſeruari didicerit ab incolis, tu Sanctiſſime pater, cuius dextra religionẽ ſanctimo=
niãq; induimus accipito. Nautã ignotum male ſe habẽtẽ per Cubenſia littora faciẽtes iter
ẽ noſtris quidam reliquerant apud Cõmendatorẽ regulũ. Nauta in honore habitus a Regu
lo & eius ditionariis, valetudine recuperata, Cõmendatoris præfecturã in bellis gerẽdis ſæ
pe exercuit, mutuis nãq; ſeſe inuicẽ conficiunt præliis, & victor euaſit ſemper. Is licet litera
rum ignarus bono animo vir, Beatã Virginẽ deiparã pientiſſime colebat, & ſecum perpe=
tuo cõſutum in pectore Virginis ipſius in charta pulchre depictum geſtabat ſimulachrũ.
Eam pietatẽ victoriã ſibi ſemper peperiſſe Cõmendatori ſignificauit, atq; vna Cõmendato
ri perſuaſit abiiciendos eſſe Zemes omnes, quos ipſi colerent, quia nocturnos lemures ani=
marũ noſtrarũ voratores infenſiſſimos referrent, Beatãq; Virginem deiparã patronam ſui

merent, ſi fœlici ductu res ſuas omnes bello & pace iri gubernatum optarent. Defuturā nullo tempore Virginem Deiparam, ſi corde pio numē eius inuocauerint, facile nudis gētibꝰ nauta perſuaſit. Virginis ergo ſimulacrum regulo rogante dono dedit, cui & ædem & altare dicauit, Zémibus quos auitos colebāt poſthabitis. De Zemibꝰ Pater Beatiſſime ex Goſſampino ad nocturnorum lemurum, quos familiariter paſſim vident & alloquuntur, ſimilitudinem contextos, & eodem goſſampino in miram duriciem interius conſtipatos, in decimo noſtræ decadis capite latiſſime. Ex nautæ inſtituto ſole vergente ad occaſum Cōmendator ille regulus & vniuerſi eius ditionarii vtriuſq; ſexus domum Mariæ Virgini dicatam adeunt cotidie. Ingreſſi flexis genibus capite reuerenter obſtipo & manibus iunctis ſimulachrum his verbis multiplicato ſalutant, aue Maria aue Maria. Pauci nanq; ex eis plura proferre eius orationis verba didicerunt. Anciſum itaq; & ſocios adeuntes dextra præhēſos ad dicatam domū alacres ducunt. ſe illis mira oſtenſuros inquiunt. Simulachrum digito mōſtrauerūt monilibus & fictilibus vaſis eduliis & aqua plenis per podia circūſeptū. Hęc nāq; ſimulachro ſacrificii loco donāt ex auita religione erga Zemes. Inquiunt ea ſe ſimulachro præbere, ne ſi fame vrgeatur, deſint cibaria, fame vrgeri poſſe ſimulachrum integro ſenſu putant. Sed quid auxilii a ſimulachri numine hoc eſt a Beata Virgine ſe fateantur habuiſſe auditu pulcherrimum eſt, & medius fidius Beatiſſime Pater pro certo habendum, tātus eſt enim ex noſtrorum relatu pietatis erga Deiparam virginem in his ſimplicibus incolis feruor, vt ad ſe laborantes in prēlio præcipue contra ſuos hoſtes, pene dixerim, cogant e cœlo deſcendere. quādoquidem precium, quo emere ipſum & ſuos cœlites poſſimus reliquit hominibus deus, pium ſcilicet amorem & charitatem ardentem. Quonam igitur pacto poterit vllo tempore deeſſe Beata Virgo, præſidium eius pura fide inuocantibus? Anciſo & ſociis Commendator & Palatini eius omnes aſſeuerant, cōferta manu nauta duce ſimulachrū portante ſecum, Zemes hoſtium in conſpectu ſimulacri Virginei omnibus rem intuentibus verſa facie intremuiſſe. Zemes enim quiq; ſuos ad prælium in auxilium portant. Nec ſimulachrum modo ſed viuentem fœminam candidis veſtibus pulchre amictam, pugnæ tempore, auxilia ferentem, in hoſtes ſe vidiſſe aſſeuerant. Fatentur itidem hoſtes ex aduerſo ſceptratam & minacem aparuiſſe ſuis hoſtibus fauentem mulierem, cuiꝰ aſpectu præcordia ſibi horreſcere ſentiebant. Poſtea vero ꝙ abiuit nauta ab adeuntibꝰ ea littora Chriſtianis ſuſceptus nauigio, ſeruaſſe ad vnguem nautæ inſtituta ſe Cōmendator fatetur. Cum finitimis exortam eſſe diram cōtentionem de Zemibus retulit, puta qui nam Zemes eſſet alio ſanctior ac potentior, ſuperq; hac diſceptatione certatum fuiſſe aperto Marte ſępius cum finitimis, ſed Beatā Virginem defuiſſe nunꝙ, quin ingruente certamine affuerit, attuleritq; contra maximas hoſtium copias parua manu facilem victoriam. Quibus verbis clamore ſublato in hoſtes irruerent interrogati, ſe nil aliud vnꝙ ex nautæ doctrina protuliſſe, ꝙ Sācta Maria adiuua nos Sancta Maria adiuua nos idiomate tamē Caſtellano. Id enim in omnium ore liquide prolatum nauta reliquerat. Dum ita ſeſe inuicem crudeliter trucidarent, pacto fœdere conuentum eſt, non vt ſingulari electorum ex vtroq; exercitu certamine, vt ſępe Romanis, multiſq; aliis contigit apud antiquos, aut ſagaci aliquo conſilio res decerneretur, ſed vt alterne ex vtroq; populo manibus poſt terga ligatis, & ad vincientis arbitriū poſt terga innodatis vinculis, in aperto agro ſinguli iuuenes ſiſterentur, eumq; meliorem eſſe Zemen aduerſi annuerent, qui ſuę partis colligatum iuuenem celerius liberaret. Sancito fœdere iuuenes alterne vinciunt duos, Cōmendatoriani aduerſum, aduerſi vero Cōmendatorianum, ter idem tentaſſe inquiunt, terq; inuocatum ſui Zemis dæmonē ad ligatum ex aduerſo accurriſſe utroq; vincto inſpectante. Sed proclamante Commendatoriano aſſuetam appellationem Sancta Maria, adiuua me Sancta Maria adiuua me, aduentaſſe illico candidatam Virginem, & fugato dæmone, impoſita virga, quam manu geſtabat, in Comendatoriani vincula ſolutum ſubito fuiſſe ante alterius oculos Cōmendatorianū, tranſiſſeq; in aduerſum ea vincula, quibus erat Commendatorianus ab hoſtibus innodatꝰ, ita ꝙ hoſtes reperirint liberatum aduerſę partis iuuenem, ſuum vero duplicibus aſtrictum vinculis. Sed neq; his contentos referunt, hoſtes præſtigiis nanq; id agi humanis arguunt, nō melioris numinis aduenientis poteſtate. Vt igitur viri graues ætate ac moribus pollentes ab vtroq; populo quatuor aſſint in proſpectu ligandorum iuuenum, qui an fraus inſit, nec ne, diiudicent, expoſtularunt hoſtes. O ſimplicem, ô puram animorꝝ benignitatem, ô auream, ô beatam ſimplicitatem, annuit hoſtium poſtulatis cum ſuis familiaribus Commendator ea

Mira de religione cuhenſiū.

Anciſus honorifice ſuſcipitur.

Mira ſimplicitas incolarum.

Precium quo deus & ſuperi emūtur. Miracula pugnę tempore.

Nota lector ꝗta ſit purę fidei vehemētia.

Inaudita fiducia de Beata Virgine.

fide,qua petiiſſe ſalutē ſanguinis alluuie valetudinariā,qua Petrum,cuius tu Beatiſſime Pater vicem geris,ſiccis pedibus viſo Dño fluctus calcaſſe didicimus.Fœdus iacitur.Vinciuntur iuuenes,viris grauibus octo aſtātibus,ſtatuto limite locātur.Dato ſigno ſuū quiſq; Zemen appellat,in auxilium vocat,aduētantē ſui Zemis dæmonē caudatum,hiatu vaſto dentatum,cornutū,Zemen ipſum manufactū ęmulātem,& ligati & ſpectātes cernunt volentē e vinculis iam ſoluere ſibi dicatum iuuenē. Ad proclamātis Cōmendatoriani vocē præſto fuit Beata Virgo,viris grauibus protētis oculis ad rem tendētib? animū,aſſueta facit virga in aduerſum,fugato dæmone,trāſilire ſui cliētis vincula.Perculſi tāto miraculo Cōmendatoris hoſtes,Virginis Zemē ſuo Zeme digniorem eſſe fatetur. Eius rei argumētū eſt,quod audito Chriſtianorū appulſu ad eas terras,Pagani Cōmendatori finitimi,qui cum eo capitalia odia exercuerant,& ſæpe cōflixerant,oratores ad Anciſum miſerunt rogatū vt ſacerdotes ire iuberet,qui eos baptizarent.Duos quos ſecum habebat Anciſus propere mittit.Centum triginta vno die ex Cōmendatoris quondā hoſtibus,tunc amicis & affinib? baptizarunt.Gallinaceū genus apud hos incolas noſtrorū induſtria coaluiſſe diximus . Quicunq; ad baptiſmū confluxerat,ſacerdotibus gallinā offerebat aut gallum,caponē haud quaquā. Neq; enim,vt capones efficiant,caſtrare pullos adhuc didicerunt . Salſos etiam piſces & ex pane recentes afferebat quiſq; placentas vna cum altilibus. Redeuntes ad littus ſacerdotes illos ſex homines ex baptizatis muneribus onuſti comitati ſunt,quib? lautum paſcha peregerunt. Ante Lazari nāq; Dominicū diem biduo tantū ex Dariene diſceſſerāt,& vltimū Cubæ angulum cuneatū ab Oriēte Hiſpaniolæ vicinū eo tēpore abradebant. Cōmendatoris rogatu relictus eſt apud eum vnus e ſociis libens tamē,nō alia de cauſa,quā vt ipſum ditionarioſq; ſuos & finitimos ſi acceſſerint,Angelicā ſalutationem edoceat.Arbitrātur nāq; ſe maiori curæ fore numini Deiparæ Virginis,quo plura eius orationis verba didicerint. Aſſenſus eſt Anciſus Cōmēdatori,& his actis iter ſuū ad Hiſpaniolā,cui iam proxim? erat, proſequutus eſt.De hinc ad regem in Valladolæto morātem ſe contulit,vbi mecum verſatus eſt familiariter,& in Vaſchum Núnnez gladiatorē acriter cōcitauit,promulgataq; fuit in eum aduerſa ſentētia Anciſo procurante.Hæc volui Beatiſſime Pater de incolarū religione recenſuiſſe,quæ nō ab Anciſo ſolum verū etiam a pluribus aliis autoritate pollētibus viris ſcrutatus ſum.Quo intelligat Beatitudo tua,quā docile ſit hoc genus hominum,quāq; facilis pateat eis ad noſtræ religionis ritus imbuendos aditus.Nequeunt iſta fieri repente. Paulatim ad Chriſti legem Euangelicā in cuius culmine ſedes, trahētur omnes,& tui gregis oues multiplicatas indies magis ac magis Beatiſſime Pater intelliges. Iam Darienenſes procuratores repetantur.

Baptizant Cōmēdatoris hoſtes perculſi miraculis.

Que munera baptizātibus obtulerunt.

Vaſchus cōdemnatus.

Apoſtrophat ad pō.

Caput ſeptimum.

ESTAB DARIENNE Ad Hiſpaniolam octo dierum & interdū breuior,ſi flauerint in puppim placidi venti,nauigatio.Eam vix centū dieb? procellarum cauſa procuratores peregerunt. Paucos nanq; dies in Hiſpaniola cōmorati mādatis Almirāto & gubernatoribus expoſitis,paratas ipſis adeuntibus mercatorias naues,quæ frequentes ad Hiſpaniolā eunt & redeunt, aſcēderunt.Nec ante Kalendas Maii alterius anni ab eorū diſceſſu ex Dariene ad curiam profecti ſunt.Duo igitur Darienenſium procuratores Quicedus & Colmenares menſe Maio anni.M.D.XIII.curiam ingreſſi ſunt.Ioānes vero Fōſeca(cui ab initio curandæ negociationis huius fuit onus demandatū,quē ob fida in Reges obſequia in Pacēſem,de hinc Cordubēſem,poſt Palantinū & vna Roſanū Antiſtitem alii Pōtifices, nūc tua Sāctitas in Burgēſem erexiſtis,& quia ſit regiæ domus Capellanus maior & cōſiliarius, indulti Regii cruciatæq; Regibus contra Mauros cōceſſę,generalē cōmiſſarium creaſtis,)veniētes Quicedum & Colmenarē ab orbe diuerſo a gentibus nudis, a terris alias ignotis ſuſcepit honorifice.Burgēſis ergo Antiſtitis patrocinio Quicedus & Colmenares a Catholico Rege audiuntur.Quæ attulerunt Regi Palatiniſq; omnib? auditu grata fuerunt ob rerū nouitatē,& apud me ſæpe contubernati ſunt.Darienenſis aeris inclemētiam horū vultus teſtantur.Flaueſcunt nāq; ſimiles ictericis & turgeſcunt,ſed ipſi præteritæ id aſcribunt egeſtati.Ab iis procuratoribus & Anciſo Zamudioq; altero etiā Baccallario iuriſperito qui Baecia dicebatur,& terras illas peragrauerat,& a Vincētio Annez nauium patrono littorū om

Qñ nunciȷ Darienēſes curiā igreſſi ſint.

Fōſeca ad miniſtrator

nium illorum perito, & Alfonſo Nigno multis prætere a gregariis, qui ductu eorū eas oras
adnauigauerant, quæcūq; geſta ſunt intellexi. Nullus nanq; ad curiam rediit vnq̃, qui nō
fuerit delectatus & voce viua & ſcriptis mihi, quæcunq; ipſi didiciſſent, patefacere. Ego ve-
ro e multis quæ quiſq; mihi recēſuit prætermiſſis memoratu minime dignis illa tantum
colligo, quæ meo iudicio ſatis factura hiſtoriæ amatoribus arbitror. In tanta quippe rerū
magnitudine multa neceſſario emergunt, quæ ne nimis longa texatur oratio prætereunda
iudico. Sed ad effectum, quē procuratorum aduentus pepererit, veniamus. Priuſq; ii pro-
curatores aduentarent fama relatum erat primarios illos præfectos Nicuéſam & Fogédam
Ioānem etiam á Coſſa tanti momenti virum, vt Regio diplomate nauium magiſter appel-
latus ſit regius, in fœlici ſorte periiſſe. Diſſidereq; inter ſe paucos illos ſuperſtites in Dariéne
ita vt neq; trahendis ad fidem noſtram ſimplicibus illis gentibus ſtuderetur, neq; de veſti-
ganda natura terrarum curā gererent. Fuit conſilium mittere ducē, qui rem deperditam ſu
blato imperio iis qui iniuſſu Regio imperium vſurpauerant, reſtitueret. Eligitur ad pro-

Petrꝰ Arias eligitur mittēdꝰ ad Dariénē.

uinciam hanc capeſſendam Petrus Arias Abulenſis, ciuis autem Segouienſis, cui eſt inter
Hiſpanos antonomaſice nomen inditum iuſtatori, quia egregius fuerit a iuuentute haſtilu
ſor. Vulgato per procuratores Dariennenſes in Curia quanti momēti res ſint, tollere Petro
Ariæ ducatū e manibus multi apud regem pertinaciter inſtiterunt. At Capellanus maior
Burgenſis Antiſtes cuia intereſt, vti iā diximus, huic negocio laboranti præbere remedia,
regem adiens re intellecta his verbis compellauit. Quandoquidem Petrus Arias forti ani-

Burgenſis fauet Petro Arię.

mo rex catholice tuæ Maieſtati ſub incerta ſpe lucri per certa diſcrimina trahendam obtulit
vitam, ſciamuſq; longo experimento militibus regendis aptum eſſe, ſed in Africanis cer-
taminibus præcipue, in quibꝰ ſe geſſit vti ſtrenuum decet militem, & ſagacem militię præ
fectum oportuit, impiū fore iudicarem ſi cuiuſq; alterꝰ auaricia tantum excitati cauſa hic
exautoraref. Eat vir bonꝰ iſte dextris auibus, eat tuæ maieſtati fidus alumnus in Regia edu-

Virtꝰ Burgenſis.

catus a teneris. Ex Burgenſis igitur Epiſcopi conſilio Rex Petri Ariæ cū amplioribus mā
dati firmauit electionē. Mille ducentos bello aptos milites ſtipendio Regio Burgenſis Epiſ

Militū deſignatorum numerus.

copus conſcribit Petro Ariæ. Ex iis plęroſq; duxit e curia, diſceſſitq; ex Valledoleto circi-
ter Calendas Octobris anni tertii decimi ſupra quingenteſimū a milleſimo, Hiſpalim vr-
bem vulgo Siuillam appellatam multitudine ciuium & opulentia inſignem, profecturꝰ,
vbi per Regios magiſtratus & militum ſupplementum, & commeatus, reliqua etiam ad
rem tantā facientia ſunt illi tribuenda. Habet enim rex in ea vrbe ad Oceanea tantum nego
cia domū erectam, ad quam euntes redeunteſq; negociatores cōfluunt, de iis quæ ad nouas

Indicę cōtractatiōis domus.

terras important, deq; auro inde relato rationem præbituri. Domum vocant Indicæ con-
tractationis. Reperit Petrus Arias Hiſpali coacta iuuenū duo milia amplius. Auarorū etiā
ſenum non exiguum numerum. E quibus multi ſeſe Petrum Ariam propria pecunia ſine
ſtipendio Regio ſecuturos obtulerunt. Sed ne nimium deſtinata nauigia onerarētur, neue
commeatus aliquando deficerent, traiiciendi libertas ablata eſt. Eſt præterea cautū ne alie-

Furtum Cadamuſti.

nigena quiſq; iniuſſu regio commiſceatur Hiſpanis. Propterea ſui admiratus Aloiſiū quē
dam Cadamuſtum Venetum ſcriptorem, rerum Portugalenſium ita perfricata fronte ſcri
pſiſſe. De rebꝰ Caſtellanis fecimus, vidimus, iuimus, quæ neq; fecit vnq̃ neq; Venetꝰ quiſ
q̃ vidit. Ex tribus meæ Decadis primis capitibus, ad Cardinalem Aſcaniū & Arcimbol-
dum, quibus eram conterraneus, quādo illa fiebant, ſcriptitata, ea excerpſit & ſuffuratus eſt
exiſtimans noſtra nunq̃ priditura in publicum. Potuit & forte apud oratorem aliquem
Venetum in ea capita incidiſſe. Celebres nanq; uiri ab illuſtriſſimo ſenatu illo miſſi ſunt ad
Reges hos Catholicos, quibus ego ipſe illa oſtendebam libens, vtq; exemplaria ab eis ca-
perent facile aſſentiebar. Vtcunq; ſit bonus vir Aloiſius Cadamuſtus alieni laboris fructū

Miranda Portugalenſiū. Nō licet aduenis iniuſſu Regio nouas terras adire.

ſibi ſtuduit vendicare. De Portugalenſium inuentis, quæ quidē admiranda ſunt, an viſa, vti
ait, annotauerit, an ab alterius eodem modo vigiliis ſubtraxerit, nō eſt meum veſtigare. Vi-
uat & ipſe Marte ſuo. Nullus ergo mare conſcendit in ea militum copia, qui non fuerit a re
giis magiſtratibus conſcriptus. Cenſiti tamen ſunt extra ordinem plæriq; inter quos & iu
uenis quidam nomine Franciſcus Cotta cōterraneus meus, ſed adepto meo ſupplicatu di-
plomate regio, quo vt illum aduenā cum Petro Aria traiicere ſinerent, magiſtratibus impe
rabat. Aliter haudquaq̃ licuiſſet. Eat ergo Cadamuſtus Venetus & ſe cūcta vidiſſe ſcribat,
cum ſex & viginti annorum, quibus huic Catholico regi nō male gratus ſemper aſtiti, au
toritas uix valuerit ad impetrandū de tranſitu aduenę diploma. Ex Genuenſibus aliquibus,

ſed quidem paucis ob Almirantū primi earum terrarū repertoris filium ea impenditur ve-
nia. Cæteris minime. Cōſcendit igitur mare Petrus Arias per Betim Hiſpalim interluentē
ſecūdo flumine circiter anni principium. M.D.XIIII. ſed male auſpicato ſoluit. Tāta claſ
ſem eam tempeſtas adorta eſt, vt naues duas diſcerpſerit. Et e reliquis deiicere in mare cōmea
tuū partem ad naues exonerandas fuerint coacti. Superſtites ad Hiſpana littora retroceſſe-
runt. Sed illico a Regiis magiſtratibus refecti remiſſi ſunt. Prætoriæ nauis iuſſu Regio ma-
giſter nauclerus erat Ioānes Veſputius Florētinꝰ Americi Veſputii, de quo ſupra, Nepos,
cui patruus hæreditariā reliquit artis nauclerię graduūq; calculi peritiam. Secundioribus
ventis ex Hiſpaniola relatū eſt Oceanū illos ſuſcepiſſe. Veniens nāq; nundinaria nauis iam
captare volētes Hiſpaniolæ vicinas inſulas eos offendit. Interea tamē dum ſtimulatores mei
Galeacius Butrigariꝰ & Ioānes Curſius tuæ Sāctitatis ſtudioſiſſimi, paratum ſe habere ta-
bellarium, qui noſtras has Oceaneas male comptas Nereides ſit delaturus ad Beatitudinem
tuā, ne tēpus teramꝰ in caſſum, plæraq; alia poſtergata, memoratu digna, tamē iudicio meo
licet nō locata ſuis ſedibus recenſebo. Petrus is Arias ductor vxorē habet cui nomē eſt Heli
ſabetha Boadilla ex fratre neptem Boadillæ Marchioniſſæ a Moia, quæ vrbē Segouiam
Fernādo & Heliſabethæ regibus, Portugalēſibus Caſtellā inuadentibus, tradidit. Vnde vi-
res ad reſiſtēdum primo, de hinc ad bellū aperto Marte Portugalēſibus inferendū propul-
ſandoſq; ipſos ſumpſerunt, ob theſauros quos ibi Henrricus Rex Heliſabethæ Reginæ fra
ter coegerat. Bello & pace Marchioniſſa hæc dum viueret, virilem oſtendit animū, & eius
cōſilio præclara multa geſta ſunt in Caſtella. Huiꝰ eſt neptis ex fratre Petri Ariæ vxor. Ami
tam magnanimitatē neptis æmulata, diſcedere ad ignotas orbis oras & vaſtos terrarū pela-
giq; diſcurſus paratēm ſe maritum, his verbis cōpellat. Dilecte cōiux, Martiali iugo nos fuiſ
ſe a iuuentute noſtra cōiunctos hac lege arbitror, vt vna nō ſeiunctim vitam ageremus, qua
cunq; te fata trahent, ſiue per vndoſos Oceani furores, ſiue per horrenda terrarū diſcrimina
comitem me tibi futurā ſcito, nullum mihi poteſt periculū imminere adeo atrox, nullū ge
nus mortis occurrere, quod mihi nō ſit multo lenius perferēdum, quā a te tāta locorū inter
capedine me ſemotam viuere. Emori ſemel ſatius eſt, & in mare piſcibus, aut in terrā Cani
balibus vorādam proiici, quā cōtinuo luctu & perpetuo mœrore nō maritū, ſed mariti lit-
teras expectādo contabeſcere. Mea eſt hæc nō temerarie, nō ex tempore, nō fœmineo raptu
excogitata, ſed mature librata ſentētia. Vtrū malis eligito, vel iugulū mihi gladio impete,
vel meis poſtulatis aſſentire. Nec filiorū quos deus nobis præſtitit, (quatuor enim mares &
fœmellas totidem relinqbant,) vel momento me retardabunt. Auitas illis & dotales opes,
quibus queant inter ſui ordinis equites vitā agere relinquemus. De cætero nil mihi curæ.
Hęc vbi virilis animi matrona diſſeruit, videns maritus fixum vxoris animū ad ea perficiē
da, quæ dixerat, cōtraire poſtulatis minime auſus eſt, ſed vxoris tantæ propoſitū cōmenda-
uit. Secuta eſt ergo vti ſuū Ipſycrateia ſciſſis crinibus Mithridatē. Amat viuū hæc, vti mor-
tuū Alicarnaſſea Caria, Mauſolum ſuū Artemiſia. Intelleximuſq; non infirmiore pectore
Oceanea murmura Heliſabetham Boadillā generoſam molli pluma, vt eſt in prouerbio,
educatam perferre, ac maritum aut e nautis inter marinos fluctus educatis quenquā. Sunt &
alia e poſtergatis quæ referam. In prima Decade mentio facta eſt nō vulgaris de Vincentio
Annez Pinzono. Is Chriſtophoro Colono Genuenſi, poſtea Almiranto in prima nauigatio
ne fuerat comes, per ſe & pecunia ſua, poſtmodū cum diplomate ac venia regia, vti eſt in De
cade, vno tantū nauigio explorauit. Anno priore a diſceſſu ducum Nicueſæ & Fogédæ, ite
rum tertio tractus illos percurrit ex Hiſpaniola. Hic Vincētius Annez Meridionale Cubæ
latus vniuerſum ab Oriente perluſtrauit ad Occidentē, & Cubam a multis ad ea vſq; tēpo-
ra ob ſuā longitudinē continētem putatā circuiuit, itidē & alii plures ſe feciſſe aiunt. Vincē
tius Annez cognito iam experimento patēti Cubam eſſe inſulā, proceſſit vlterius, & terras
alias ad Occidētem Cubæ offendit, ſed tactas prius ab Almiranto. Quare implicitus noua
terra, in læuam cōuerſus, illius terræ littora per Orietem abradēs, Beraguæ, Vrabæ & Cu
chibacōæ ſinuū fauces trāſgradiens, ad regionē quā diximus in Decade Pariā appellari, &
Os draconis, nauim ſuā qua vehebatur applicuit, ingreſſuſq; eſt vaſtum ſinū a Colono ta-
ctum, dulciū aquarum & piſciū copia inſularūq; multitudine celebrem, ab Oriēte a Curia
na diſtātem milliaria. cxxx. circiter, in quo tractu ſunt mediæ Cumaná & Manacapána, qui
bus principatū de margaritis plæriq; donāt nō Curianæ. Facti certiores de noſtrorū aduē
tu regionis eiꝰ Reguli, qui Chiacones vt in Hiſpaniola Caccichi appellātur, exploratū mit

Diſceſſus Petri Arię ex Hiſpāia. Graui tēpeſtate q̄ſſat.

Galeaciꝰ nſ cius ſcribere fecit.

Laus Marchioniſſę Boadillę.

Orō vxoris Petri Arię

Viril' aīus in fęmina.

Seq̄t mari tum vxor.

Circūuelifi cata Cuba. Diſcurſus Vincentij Annez.

turit, quæ gens hæc noua ſit, quid ve noui afferat, quid velit, atq; vna lintres vniligneas quę
monoxyla eſſe diximus in Decade, vti de canois Hiſpaniolæ parari iubẽt armatas. Lintres
Ferꝰ impetꝰ agreſtiũ in noſtros.
iſti Chicos appellant. Stupuerunt quippe viſis eius nauis protentis velis, neq; enim ipſi ve
lis vtuntur vllis, & ſi vterentur, exiguis vti opus eſſet ob lintrium anguſtiam. Suis ergo mo
noxylis pluribus ad nauim vectis ſagittis auſu temerario noſtros adhuc ſpondarum repa
Profligantur ab incolis
gulo vti mœnibus tutos configere aut perterrefacere exiſtimarunt. Noſtri bombardas in il
los excutiunt quarũ tonitribus & vaſta ſtrage, quando feriebant, attoniti ſeſe ipſi profliga
runt. Diſperſos & fugientes noſtri per nauis cymbam ſeruitoriam aſſequũtur, & trucidant
quoſdam, plures capiunt. His intellectis & tormentorum mugitibus auditis, Reguli orato
res ad Vincentium Annez mittunt veriti vicorum ſuorum direptionem & hominũ inter
niciem, ſi deſcenderent irati ex naui. Pacem orant quantum per ſigna & nutꝰ colligere poſ
ſunt. Neq; enim verbũ vllum noſtri ſe intellexiſſe fatentur. In pacis optatę ſignum noſtros
egregiis muneribus donarunt, vtpote auri tribꝰ millibus ponderis eius, quod nummum
Caſtellanum vocari diximꝰ, vulgo peſum appellatum, & pleno maſculi thuris prę ſtantiſſi
Thurifera regio.
mi ligneo dolio librarum octuncialium circiter bis millium ſexcentarum, quare thuris fe
racem eſſe terram cognouerunt. Neq; enim incolis Pariæ cum Sabæis eſt quicquam com
mercii, quippe quibus nihil penitꝰ notum eſt extra ſua littora. Cumq; auro, & thure, & pa
uonibus patriis à noſtris tamen diſſimilibus, colorum varietate fœminas viuas ad ſobolem
Varii pauones.
nouarum volucrum procreandam in Hiſpania & e maſculis numerum ingentem ad prę
ſentem edendi vſum præbuerunt. Supellectilia etiam goſſampina quædã ad domorũ or
natum pro aulæis miris modis & coloribus diuerſis laborata, quibus erant pendula ſpar
ſim per fimbrias appenſa aurea Tintinabula id genus, quod vulgus Italũ vocat ſonaglios,
Pſittacorũ multitudo varia.
Hiſpanũ caſcaueles, loquaces quoq; pſittacos variis coloribus quotquot placuit aſportare,
eſt nanq; pſittacorũ apud Parieſes nõ minor copia quã apud nos palumbium aut paſſercu
lorum. Hos incolas omnes genu tenus mares, fœminas ſurarum tenus goſſampinis veſtibꝰ
amictos ſimplicibus repererunt. Sed viros more Turcarũ inſuto minutim goſſipio ad bel
li vſum duplicibꝰ. Dico goſſipiũ id lanuginis genus quod alias bombycinũ appellatione
Proteſtatio d nouis nominibꝰ.
vulgari Itala dixi. Aſcripturi ne ſint ignorantiæ, an incuriæ plæraq; ſimilia Latiniſſimi vi
ri qui Adrianum incolunt aut Lyguſticũ, ſi ad eorum manus noſtra deuenerint aliquando,
Adagium.
vti primam Decadem vidimus nobis inconſultis impreſſorum prelis ſuppoſitam, neutro
cruciari ſtatuo ad ſummum, voloq; ſciant me Inſubrem eſſe, non Latium & longe à Latio
natum, quia Mediolani: & lõgiſſime vitam egiſſe, quia in Hiſpania. Idem velim dictum ge
nuinis Adriaticis ſiue Lyguſticis Latio propioribus de Bergantinis, de Carauellis & Al
miranto Adelantatoq; vulgari appellatione Hiſpana. Me quippe nõ latet Græciſſantes Ar
chitalaſſum, Latiniſſantes ſimul & Græciſſantes Nauarchum hos, Pontarchum illos gar
rire dici debere magiſtratus eius principem. De cæteris huiuſmodi idem, dummodo tuæ
Sanctitati ſatiſſactum iri credam hac ſimplici mea de tantis inuentis narratione. His iã omiſ
ſis ad Pariæ regulos redeamus. Hos reperit Vincentius Annez eſſe apud Parienſes tanq̃ an
nuos rectores vicorum primarios tantum, quos cæteri ſiue bello ſiue pace ſit agendum, ſe
quuntur. Vicos habent ſtructos in ambitu ſinus illius vaſti. Ad noſtros cum muneribꝰ ve
Aduectꝰ regulorũ ad noſtros.
niſſe è regulis quinq; referunt, quorum nomina hic inſerere ſtatui ad tantæ rei memoriam
Chiaconũ, Chiauaccham (Chiaconos nanq; ſuos optimates vno nomine appellant) Chia
Regulorũ nomina.
conum Pintignanum, Chiaconũ Camailaba, Chiaconum Polomum, Chiaconum Pot.
Sinũ eũ ab Almiranto Colono primo repertũ, vocant Baiam natiuitatis, quia natalis Chri
ſtiani die fuerit eum ingreſſus, prætereundo tamen ſinu non perluſtrato. Baiam Hiſpanus
vocat ſinum. Icto fœdere cum illis Chiaconia, Vincenctius Annez inſtitutum iter ſuum p
ſequens ad Orientem regiones inuenit aquarum crebra illuuie deſertas & ſtagnantia ma
gnis tractibus loca. Nec deſtitit à propoſito donec terræ illiꝰ longiſſimę cuſpidem attingit,
ſi cuſpides appellare licet cuneos aut frontes acutas vel promontoria marinas terras termi
nantia. Ea cuſpis Atlantem videtur velle impetere. Illam quippe Affricæ partẽ ſpectat, quę
à Portugalenſibus Caput bonæ ſperantiæ dicitur, Atlantici montis ſqualentia in Oceanũ
protẽta pmontoria, ſed Bonæ ſperantię caput gradus Antarctici colligit quatuor & trigin
ta, cuſpis autem illa ſeptem tantũ. Puto terram hanc eſſe, quã apud Coſmographię ſcripto
res Atlanticam dici magnam inſulã reperio ſine vlteriore de illius aut ſitu aut rebꝰ explora
tu, & quando quidem in huius terræ marginem primũ ab Herculeo freto incidimus, non

erit

erit alienum a re ſi pauca diſſeruero, quæ diſſidium forte parerent, niſi ſocer & gener eſſent inter Fernandum regem Catholicum & Emanuelem Portugalliæ regem. Dico Portugalliæ, non Luſitaniæ, vti multos audio literarum non ignaros, qui falluntur non mediocriter. Nam ſi eſt Luſitania, quam egregii Coſmographi Ana & Duria fluminibus includūt, quota eſt portio Luſitaniæ Portugallia?

Fallitur q̃ Portugalliā Luſitaniā appellāt

Caput octauum.

VIVENTE Ioāne Rege Portugaliæ Emanuelis in præſentiarum regis & ſororio & prędeceſſore, exorta eſt acris inter Caſtellanos, & Portugalleſes contentio de iis inuentis. Sibi deberi nauigationes Oceani vniuerſas arguebat Portugallenſis, quia prior & fere ab immortali memoria Oceanum tentare auſus ſit. Caſtellani vero quæcunq; deus, miniſtra natura, in terris formauerit ab initio rerum fuiſſe hominibus cō[illegible]unia, proponūt. Propterea licere cuiq; illa occupare, quæ Chriſtianis habitatoribus vacua repererit. Dum ita in confuſo res tractaretur, pars vtraq; pacta eſt, vt a Sūmo Pontifice decerneretur quid iuris. Futuros ſe obtemperātes Pontificiæ ſanctioni fide iubent vtrinq;. Res Caſtellæ tunc Regina illa magna Heliſabetha cum viro regebat, quia dotalia ei9 regna Caſtellæ ſint. Erat Regina Ioāni Regi Portugalliæ cōſobrina, propterea facilius res eſt cōpoſita. Ex vtriuſq; partis igitur aſſenſu lineam ex plumbata bulla Sūmus Pōtifex Alexander ſextus illis a Septetrione ad Meridiem, extra earum Inſularū quas vocant de Cábo Verde paralellos, ad Occidētem leucas centum diametro tetendit. Alexādri nāq; ſexti Pōtificatu res hæc in contentionem venerat. Intra iactam lineam, licet negent nōnulli, cadit eius terræ cuſpis Sancti Auguſtini caput appellata. Propterea nō licet Caſtellanis figere pedem in eius terræ initio. Regreſſus ergo inde eſt Vincētius Annez habito ab incolis quod Ciámba prouincia ferax auro ad aliud latus mōtium altorum, quos ante oculos habebant ad Meridiē iaceret, & e captis in ſinu Pario qui aperte Caſtellanæ eſt ditionis, abduxit quoſdā ad Hiſpaniolā Almirātoq; iuueni reliquit, vt noſtra diſcant idiomata, quo interpretum poſtea loco vti poſſint ad ſecreta regionum illarū exploranda, ipſeq; ad Curiā venit impetraturus a rege, vt bona ei9 venia liceat ſibi nomen ſumere gubernatoris inſulæ Sancti Ioānis, quæ ab Hiſpaniola tractu diſtat leucarum quinq; & viginti tantum, quoniā in ea gigni aurum primus ipſe Vincētius Annez patefecerit: ab incolis diximus in Decade prima Buricchénā appellari hanc inſulam. In ea inſula gubernator erat Chriſtophorus quidā Comitis Camignæ Portugallenſis filius. Hunc vicinarum inſularū Caniballes cum Chriſtianis omnibus trucidarunt, præter epiſcopum & familiares eius, qui ſeſe templo & templi ornatibus derelictis in tutū receperunt aufugientes. Epiſcopos nanq; iam quinq; ſupplicatu regio tua ſedes Apoſtolica Beatiſſime Pater nouos erexit. In vrbe primaria Sācti Dominici in Hiſpaniola fratrem Garſiā de Padilla diui Frāciſci regularē. In Cōceptiōe oppido doctorē Petrū Xuarez de Deza & in inſula Sācti Ioānis Licentiatū Alphōſum Māſum, ambos diui Petri inſtitutionis obſeruatores. Quartum fratrē Bernardū de Meſa nobilē, genere Toletanū, cōcionatorem, Dominicū, aſſeclam in Cuba inſula. Quintum Ioānem Cabedū & eundem Frāciſceæ obſeruationis pulpitarium cōcionatorē tua Sāctitas vnxit vt Dariēnēſibus præſit. Repēdent propediem Cari'bes debitas pœnas. In illos ibitur, præcipue quia patrato illo nefario ſcelere poſt menſes aliquot reuecti ex vicina Sāctę Crucis inſula, Cacci'chum noſtris amicum & familiam eius vniuerſam trucidarunt comederuntq;, vico eius funditus euerſo, nacti occaſionē qđ regulus ille violato iure hoſpitii Cari'bes ſeptē cōficiēdarū Canóarū magiſtros apud eum relictos vt Canóas quaſdā cōſtruerēt, quia proceriores arbores ad ea Monoxyla formanda inſula Sācti Ioānis nutriat, quā eorū inſula Sancta Crux cognominata interfecerint. Cari'bib9 his adhuc in inſula manētibus e nřis plæriq; traiicientes ex Hiſpaniola in eos inciderunt. Re intellecta per interpretes incipiunt a Cari'bibus velle de tanto facinore rationem exigere. Illi autē arcubus & venenatis ſagittis in noſtros directis trucib9 & toruis vultibus noſtris edicunt ne vim tentent, ni ſiniſtris auibus veniſſe velint. Noſtri venenatas ſagittas veriti, neq; enim parati ad certamen venerant, ſigna pacis dant. Cur vicum euerterint, & vbi nā ſint regulus & eius familia interrogati Cari'bes reſpōdent ſe vicū deleuiſſe, regulūq; & familiā eius in fruſta ſectos comediſſe in ſuorū ſeptem opificū vindictam, in com

Cōtētio inter Caſtellanos: et Portugallenſes.

Diuiſio maris inter Caſtellanos: et Portugallenſes.

Interficit Chriſtophorus Cagmia

Quinq; epi noui in terris nouis.

poſitoſq; faſces illorum oſſa ſeruari ad opificum vxores & filios deportāda, quo intelligant
non iacere inulta maritorum & parētum corpora, faſceſq; oſſium noſtris oſtēderunt. Stupi
di tanto facinore noſtri rem diſſimulare coacti cōticuerunt, neq; incuſare aut coarguere Ca
nibáles auſi ſunt. Ex his & huiuſcemodi multa eueniunt quotidie, quæ ne ſacras aures tuæ
Sanctitatis hiſce cruentis narrationibus inficiam, prætereo. Satis euagatum eſt Beatiſſime
Pater extra Beraguenſem & Vrabenſem regiones inſtituti noſtri primarias nutrices. præ-
termittemus ne quæ ſit Vrabēſium fluminum amplitudo, quæ profunditas, quidue ipſa,
quidq; ablutæ ab eis terræ gignant, deq; terræ magnitudine ab Oriente in Occidentem
ac latitudine a Meridie in Septetrionem, quid ve credatur de ignotis adhuc in ea, minime
quidē Beatiſſime Pater. Vrabam igitur repetamus, & a nominibus prouinciarum recenter
impoſitis exordiamur, prouinciaſq; liceat appellare quia procul victæ Chriſtianis parent.

¶ Caput nonum.

Noua noīa prouinciarū.

BERAGVAM Statuerunt Caſtellam auriferam, Vrabam vero Andalu-
ziam nouam appellari, & veluti ex inſulis pluribus Hiſpaniolam in quā mul-
tæ deductæ ſunt Coloniæ in caput inſularum habitandam elegerunt, ita in
immēſis Pariæ tractibus in duabus regionibus Vrabá & Beragua ſtatuta eſt
manſio, vt ad eas tanquā ad portus vagaturi ſeſe recipiant feſſiq; & rerum in-
digentes ſeſe queant ibi reficere. Sata iam in Vraba & hortenſia omnia miri
fice coaleſcunt. Nōne hoc admiratione dignum Sanctiſſime Pater, omniū rerum ſementes
taleas quoq;, ſurculos, & calamos, propagines etiam aliquarum arborū ad eas terras, vti de

Mira ſoli vbertas.

quadrupedibus & altilibus diximus, important. O mira vbertas, a iacto ſemine cucumerū
& huiuſcemodi rerum ad diem citra vigeſimū fructus eorum colligunt. Caules, betas, la-
ctucas, borragines & hortenſia his ſimilia intra decimū. Cucurbitas vero & melones decer
punt intra octauū & vigeſimū a ſementis ſatione. De taleis & ſurculis arborum noſtratium
per ſeminaria & ſcrobes ſatis, & calamis in ramulis patriarum, quæ conſonent, inſertis, eadē
referunt celeritate fruticare quā diximus de Hiſpaniola. Arboreos natiuos fructus habent
Darienenſes multiformes & variorum ſaporum ad vſum humanum ſalubres, e quibus eſt
conſilium præſtantiores deſcribere. Guaiánam colunt arborem, quæ fructum parit citro-
rum generi quos vulgus limones appellat perſimilē ſapore acro dulci cōmixto. Nucibus
etiam pineis abundant & palmarū variis cariotis iis quæ nobis notæ ſunt grandioribus,
ſed minime aptis ad eſum ob auſteritatem, palmulas ſteriles, quæ tamen ipſæmet eduntur,

Arborum & fructuū nomina.

& folia creant ad ſcoparū vſum, paſſim ac ſponte ſua naſci certum eſt. Guarauaná vero, quæ
aurea mala ferente arbore procerior eſt, fructum gignit magnū malum citreum æquātem.
Eſt & alia arbor caſtaneæ ferme ſimilis, hæc ficum grandiorem fructu ſuo æmulatur, ſapo
re dulci & ſalubri. Maméis eſt arbor alia, quæ fructum producit aurei mali magnitudine, ſa
pore melone optimo haud inſuauior. Guananalá fructum dat cæteris minorem, ſed odori-
ferum aromatice & ſuper omnes ſapidum. Houos eſt alia quæ prunis perſimilem generat
fructum & forma & ſapore, ſed aliquanto grandiorem, hanc mirabolanum eſſe pro certo
habent. Eſt Hiſpaniolæ arbor hæc adeo peculiaris, vt eius fructibus porci ſaginentur, neq;
cum matureſcunt retinere illos aut regere ſubulci queant, quin ex eorum ferula elapſi ſil-
uas earum arborum altrices ſparſim petant, vnde multitudo ingens ſilueſtris effecta eſt. Pro
pterea ſuillas aiunt carnes arietinis eſſe in Hiſpaniola ſaporoſiores ſalubrioreſq;, nemini
nanq; dubium eſt quin varia ciborū genera variam carnibus edendis vim guſtumq; lon-
ge alium ingenerent. Alium fructū ſe inuictiſſimus Rex Ferdinādus comediſſe fatetur ab
iiſdem terris aductū, ſquāmoſum, pinus nucamentū aſpectu, forma, calore æmulatur, ſed
mollicie par melopeponi, ſapore omnem ſuperat hortenſem fructum non enim arbor eſt,
ſed herba carduo perſimilis aut acātho. Huic & rex ipſe palmā tribuit. Ex iis ego pomis mi
nime comedi, quia vnum tantum e paucis allatis reperere incoruptum, cæteris ex longa
nauigatione putrefactis. Qui in natiuo ſolo recentia ederunt, illorum cum admiratione ſu
auitatem extollunt, effodiunt etiam e tellure ſuapte natura naſcentes radices, indigenæ Ba
tátas appellant quas vt vidi Inſubres napos exiſtimaui, aut magna terræ tubera. Quocūq;
modo cōdiātur aſſæ vel elixę nulli cruſtulo aut alio cuiuis edulio cedūt dulcorata mollicie.
cutis aliquāto tenatior ꝙ tuberibꝰ aut napis terreiq; coloris, caro cādidiſſima. Serūtur etiā

& coluntur in hortis vti de Iucca diximꝰ in Decade prima. Comedūtur & crudę. Viridis caſtaneæ guſtum cruda imitatur, eſt tamen dulcior, ſed de arboreis & hortenſibus vegetatiuiſq; aliis iam ſatis, ad ſenſitiua veniamus. Terræ illius horrentes ſaltus depaſcunt, præter tigres & leones cæteraq; nobis iam nota animalia, vel ſaltem ab egregiis autoribus deſcripta, monſtroſa plura. Sed animal vnum præcipue procreat, in quo natura ſtuduit ſeſe mirā artificem oſtendere. Id eſt corpore bouem æquans, promuſcide armatum eſt elephantina non elephas. Bouino colore non bos, equinis vngulis non equus, auriculis etiam elephantinis ſed minus patentibus & demiſſis, quā cæterorū tamen animalium patētioribus. De animali ferente ſecum natam ſobolem in vterali crumena ſcriptorum nulli meo iudicio noto, quod ſerptim arboreis depaſcitur fructibus, in Decade ſatis, quā puto ad tuæ Sāctitatis manus, priuſquā id rerum culmē adipiſceretur, deueniſſe. Quādoquidem e meis latebris impreſſa euaſit. Quid vero de fluminibus Vrabenſibus reſtet referamus. Dariem anguſto in ſinum Vrabenſem deuoluitur alueo. Monoxylorum prouincialiū vix patiens & vicū quem habitādum elegerunt præterlabitur, ſed fluuiū in angulo ſinus quem diximus a Vaſcho per nauigatum reperere latitudinis eſſe ſtadiorum quatuor & viginti leucā dicunt, pro funditatis etiā immenſæ cubitorum puta ducentorū amplius, per diuerſa oſtia in ſinum cadere. Hūc vti legimus Hiſtrū in Pōticum pelagus, & Nilum in Aegyptiū defluere in Vrabenſem ſinum aiunt. Antonomaſice Grādem fluuiū appellant, quē magnorū eſſe ac multorum crocodillorū nutritorem inquiunt, veluti de Nilo didicimꝰ. Ego præcipue qui Nilū aduerſo ſecundoq; flumine nauigaui Soldanum petens & ab eo rediens, quid propterea queam ex tot inſignium doctrina & autoritate virorū ſcriptis de Nilo colligere non intelligo. Duos nanq; Nilos, ſiue a lunæ mōtibus, ſiue ſolis, aut e ſqualidis Aethiopū iugis vnde cunq; fluere velint, aiunt naturā dediſſe telluri irrigandæ, ad Septētrionem in Aegyptium ſinum cadere vnum, in Oceanū Meridionalē alterum. Quid hoc loco dicemus? De Aegyptio nihil ambigimus. Meridionalē aliū Portugalēſes, qui per Nigritas & Melindos Aeqnoctialem circulū tranſmeant, in ſuis mirabilibus inuentis repererunt, & e lunæ mōtibꝰ ipſimet deriuari arguunt, eſſeq; Nili alueum alterum quia crocodillos generet, neq; alibi præterquā in Nili fluentis crocodillos gigni legerint. Senégam vocant fluuiū Portugalenſes. Nigritas is interluit Septētrionali ripa fortunatus, Meridionali arenoſus horridus. Crocodillos paſſim emittit. Quid ergo referemꝰ de hoc tertio, immo & pene dixerim quarto? Crocodillos nanq; eſſe puto, quos armatos conchis teſtudineæ duriciei duce Colono Caſtellani reperere in flumine, quod dici de Lagartos ſupra memorauimꝰ. Dicemꝰ hos e lunę mōtibus oriri? haudquaquā Beatiſſime Pater. Crocodillos ergo poſſe alias præter Niliacas aquas producere iuniores noſtri experimento didicere. Nō enim hæc flumina e lunæ mōtibus ſcatēt, neq; poſſunt cum Aegyptio Nilo aut Nigrito, ſiue Melindo quacūq; illi deriuētur eandem originē habere, quippe qui ex proximis defluant mōtibus, quos diximus a Septētrionali Oceano non magno diſcrimine mare aliud Auſtrale dirimere. In Darienis præterea & aliorum fluminum paluſtribus locis relictis ex alluuie aquoſis, phaſianos, pauones, ſed non pictos, & multa volucrum genera a noſtris diſſimilia tam ad eſum apta, quam ad demulcēdum variis concentibus audientium aures nutriuntur. Sed aucupii imperitia Caſtellani noſtri negligenter volucres inſectatur. Pſittacorum etiā ſub eodem genere ſpecies in ſtagnantibus illis locis innumere garriunt. Sunt e pſittacis qui capones æquent magnitudine, ſunt & qui ne paſſerculum quidem ſuperent. De pſittacorum varietate in prima Decade ſatis. In huius nanq; vaſtæ terræ diſcurſu Colonus ipſe ad curiam & miſit & tulit ex omni ſpecie non paucos, quos omnibus vulgo licuit inſpectare feruntur q; cotidie. Vnum reſtat Beatiſſime Pater digniſſimum hiſtoria, quod mallem in Ciceronianas manus aut Liuianas incidiſſe, quā meas, tanti nāq; miraculi eſt apud me, vt implicatius reperiam in eius deſcriptione ingenium meū, quā de gallinaceo feratur pulliculo ſtuppis inuoluto. Terræ illius latitudinem a Septētrionali Oceano ad Auſtrale pelagus ſex tantū dierum eſſe diximus incolarum teſtimonio. Magnitudo propterea fluuiorū & numerus hinc, illinc terræ anguſtia me trahunt in ambiguū, qui fieri poſſit, vt intercapedine tam exigua dierū trium a ſupremis eorū montiū cacuminibꝰ dimetiēdo, tot tamq; magna flumina diuertāt in hoc Septētrionale nō intelligo. Credere nāq; licet ad Auſtrales incolas totidem defluere, ſunt hæc Vrabenſia flumina exigua ſi plæriſq; aliis comparentur. Aiunt ſe reperiſſe Coloni tempore Caſtellani & pernauigaſſe poſt illum, flumen, cuius hoſtium in mare cadens paſſuum aſſe

Animalia diuerſa.

Latitudo & pfunditas.

Nilꝰ duplex

Senega alter Nilus crocodillos generans.

Volucrū in ripis Darieni varietas.

Pſittacorū varietas.

Multa de fluminibus & mōtibꝰ.

Inaudita magnitudo fluminis

uerant eſſe paulominus centum mille in primis Pariæ littoribus, vti alias diximus, furibū
do meatu in Oceanum ex altis mōtibus decidere prædicant, vt retrocedere mare etiam ex
æſtuans vim ventorum dico impulſum ſuo impetu & amplitudine cogat, neqꝫ in magno
eius ſpatio amari quicquā ſenſiſſe in aquis, ſed potui aptas & ſuaues omnes inquiunt. Mara
gnonum appellant hunc fluuiū incolæ, adiacentes autem regiones Mariatābál, Camamó
rum, & Paricóram. Præter ea flumina quæ ſupra nominaui, Dariénem puta grādē Dabái
bæ, Beráguēſę, Sācti Matthęi, Boii, Gatti & de Lagartos & Gairam, paſſim reperiunt alia

Argumēta de generatione: et fluxu aquarum.

multa qui peragrant ea littora. Deliberāti ergo mecum vnde ſibi ſpecus tanti capaces habe
ant hi montes littoribus adeo vicini & anguſti ſentētia incolarum, & vnde repleant vt hu-
mores tantos cogātur euomere, ſuccurrunt varia. Magnitudo primū mōtium, altiſſimos
quippe eſſe inquiunt. Aiebat & idem primus repertor Colonus, immo & aliud ipſe diſſere
bat. Eſſe deliciarū paradiſum in eorum mōtium culminibus, qui ex ſinu Pario & Ore dra
conis apparent, ſibi ſtatuto perſuaſerat. Vaſtæ ergo mōtium moles vaſtos ineſſe ſpecus mul
ti capaces arguunt, ſed vnde repleātur penſitādum eſt. Si dulciū aquarum omniū ex ſenten
tia multorum ita refluūt e mari flumina, maris ipſius ponderoſa mole compulſa per terræ
meatus, vti e meatibus ipſis ſcatentia videmus ad mare curſum dirigere, minus hic miran
dum eſt quam alibi. Quia nullibi legimus adhuc duo maria huiuſcemodi terram vllam
tam anguſto limite ſi vera ferunt incolæ circū ſerpere. Magnum quippe eſt a dextro latere
Oceanum inquem ſol vergit, a ſiniſtro alium vnde naſcitur forte nō cedentem, quia putant
Indico mixtum, habere cubitantes. Tanta ergo mole grauata (ſi valet ſententia) tellus iſta ni
mirum cogitur tot aquarum voratus deglutire, deglutitos per patulos gurgites emittere.
Sed ſi e mari ſorbere humores terram negauerimus, fonteſqꝫ gigni omnes ex aeris con-
uerſione in aquam intra montium cauernas ſtillantem aſſentiemur vti plæriqꝫ autumant,
autoritati magis eorū qui talibus innituntur rationibus caput flectemus, quā quod intelle

De antris rorantibꝰ.

ctus noſter ſit eius ſententiæ capax. Couerti in aquam abſorptum in cauernis mōtium ali-
quibus aerem non quippe recuſo. Vidi nanqꝫ ego ipſe in Hiſpania e pluribus antris guta
tim imbres decidere perpetuos, & inde collectas aquas per collium latera riuos demittere,
quibus plantata in cliuis vineta oliuetaqꝫ ac fruteta omnis generis rigabantur. Sed vno in

Aragonius Cardinal. teſtis.

loco præſertim teſtes habeo Illuſtriſſimū Ludouicum Aragonium Cardinalem tuæ San
ctitatis obſeruantiſſimū & Antiſtites duos Italos Epiſcopum vnum Bouienſem Siluiū Pan
donum nomine, Archiepiſcopum alterum cuius neqꝫ nomen proprium recolo, neqꝫ titu-
lum didici. Granatæ nāqꝫ nup e Maurorū poteſtate ereptæ agebamus, & nos omnes oble
ctandi animi gratia ad quoſdam amœnos tumulos duxit, per quos ſuaui murmure riuus
irrigans defluebat. Interea loci dum Illuſtriſſimus noſter Ludouicus ſalientes per arbuſta
riuo inhærentia volucres ſagittis inſectatur ego & Antiſtes vterqꝫ cliuū aſcendere ſtatuimꝰ,
vt vnde riuus oriretur intelligeremus. Eramus nāqꝫ cacumini mōtium illorum proximi.
Succincti ergo riui veſtigia ſequentes antrum reperimus eiuſmodi perpetuo imbre vber-
rimum, ex cuius aqua per frequentes guttas cadente in receptaculum in ſubiacētibus ſaxis
manu cauatum riuus efficitur. Licet vulgo cōſpicere & aliud rorans antrū in hoc celebri
oppido Valladoleto, vbi nunc agimus in oppidani egregii viri iuriſperiti cognomine licē

De antro licentiati de Villena.

tiati de Villena ab oppidi mœnibus minus ſtadio diſtante viridario. Fateor igitur ex antro
rum roratu per conuerſionem aeris inter pendentium rupium cauernulas abſorpti poſſe
fontes alicubi generari. Sed naturā arbitror de tanta illuuie aquarum hac induſtria tenui
generanda minime fuiſſe ſollicitam. Conſonant ergo rationes duæ ingenio meo, frequen-
tium pluuiarum caſus altera ob perpetuum ibi ver vel autūnum, quia ſunt ita propinquæ
Aequinoctiali circulo terræ illæ, vt vulgus non aperte dignoſcat diei ac noctis diſcrimen to
to anno, ſuntqꝫ hæc duo tempora gignēdis pluuiis aptiora, quā grauis hyems aut æſtas fer-
uida. Altera prioris effectiua eſt huiuſcemodi. Si poroſum eſſe mare perqꝫ poros eiꝰ Auſtris
illos aperientibus, vapores quibus aquoſæ nubes generentur, eleuari aſſentiemur, terram
hanc oportet crebrioribus pluuiis madefieri, quā terrā aliam, ſi ſit vti aiunt anguſta, duoqꝫ
teneat immenſa maria, quæ illam ita proxime ſepiant, collateralia. Vtcunqꝫ ſit Beatiſſime
Pater, nequeo tot viris eas terras frequentātibus nō credere, cogorqꝫ illa, licet plæraqꝫ vi-
deātur non veriſimilia, referre. Propterea per hæc argumēta fuit conſiliū diſcurrere, ne viri
doctrina celebres hinc, illinc q̄rēdarū occaſionū in aliena ſcripta ſtudioſi nos ita hebetes eſſe
diiudicent, vt nulla ratione media fidem facile præſtemꝰ emergēti cuiqꝫ narrationi. De im-

petu tamen illo dulcium aquarum, qui obiectus pelago facit oſtium adeo ingens, vti ſupra
diximus, aquas exiſtimo cadentiū multorum eſſe fluuiorū coactas, quę lacum ingētem effi
ciant, nō autē fluuiū vnum, vt ipſi aiunt. Sed quia ſint mōtes ardui, tantam eſſe puto vim de
clinātium aquarum, vt impulſu ſtagnātium ea fiat conflictatio, & ne ſalſæ aquæ ingredian
tur in ſinum reſiſtant. Surgent & forte alii, qui me tantopere fuiſſe admiratum mirabūtur,
& ſubſannabunt dicētes. En quid pro miraculo hic recitat magna ineſſe flumina regionibꝰ
illis? Nōne Italia ſuum creat Eridanū, fluuiorū regē ab autoribꝰ egregiis appellatum? Nō
ne & regiones aliæ ſua ingentia, vti de Tanai Gangeq; legimus atq; Hiſtri fluentis quæ vin
cere mare ita produntur, vt dulces hauſtus in quadraginta milia paſſuum liceat colligere.
Iis ſatiſfactum iri velim hac ratione. Padus Alpinos aggeres Gallias, & Germanias Panno
niaſq; ſecernentes ab Italia ſibi habet, a tergo magna mole ſuccoſos, longoq; tractu Tici
num & innumera alia bibens flumina tendit in Adriaticum, idem de cæteris. Flumina
vero hæc plenioribus alueis e proximo, vti ex regulorū dictis noſtri referunt lapſa cadunt
in Oceanum. Sunt tamē qui ampliſſimā eſſe alibi, licet hic anguſta ſit, arbitrentur terram.
Succurrit & alia cauſa, quam licet habeam pro inualida, ſcribere tamen eam ſtatuo. Longi-
tudo forſan terræ ab Oriente protenta per immenſum in Occidētem, ſi anguſta eſt adiumē
to erit. Quia ſicuti legimꝰ Alpheum ab Elide in Siculā Aretuſam per meatus ſubtermari
nos occultos ſcatere, ita & poſſe montes illos productas adeo cauernas habere, vt longiſſi-
me diſtantibus terrarum cauernis reſpondeant, augeanturq; paſſim aquæ venientes aeris
illa transmutatione quam diximus. Capiant & qui ſano pectore aliena interpretātur, & qui
ſubſannationibus inuigilant, rem vti malint. In hac re neſcio quid vltra referam in præſen
tiarum, quando aliter rem eſſe repererimus candide verum profitebimur. Quādoquidem
de terræ huius latitudine tot tantaq; diſſeruimus, de longitudine formaq; ipſius iam tādem
ſermo reſurgat.

De Pado Hiſtro Gāg.

Caput decimum.

EST IN MARE Protenta terra illa non ſecus ac Italia, licet non humano
cruri hæc vt illa ſimilis. Sed Pigmeolum giganti comparo. Eſt nanq; pars
ea quā a dicta cuſpide Orientali, quæ vergit ad Atlātem, Caſtellani percurre
runt, ſine nōdum reperto ad Occidētem Italia lōgior octuplo ampliꝰ. Qua
ratione fretus octuplum hoc auſim promere vult tua Sanctitas intelligere.
Ex quo parere ſtatui poſtulātibꝰ vt Sāctitatis tuæ nomine iſta redigerē in La
tium ſermonē, ego nō Latius curaui ne quid eat nō rite exploratum. Burgēſem Antiſtitem
huius nauigationis cōfugium, de quo ſupra lata mentio, adiui. Incluſi vno cubiculo mul-
tos harū rerum indices habuimus ad manꝰ, ſolidā vniuerſi cum his inuētis ſpheram, & mē
branas, quas nautæ chartas vocant nauigatorias, plures, quarū vna a Portugalenſibus depi
cta erat, in qua manum dicitur impoſuiſſe Americus Veſpucius Florētinus vir in hac arte
peritus, qui ad Antarcticū & ipſe auſpiciis & ſtipendio Portugalēſium vltra lineam Aequi
noctialem plures gradus adnauigauit. In hoc indice latiorē eſſe primā huius terrę frontem
reperimus quā reguli Vrabēſes noſtris perſuaſerint de ſuis mōtibus. Alteri Colonus viuēs
cum ea perluſtraret loca dedit initiū, cui & frater eius Bartholomæus Colonus Hiſpaniolæ
Adelātatus iudicium ſuū addidit. peragrauit nāq; & ipſe ea littora. Præterea Caſtellanorū
omniū quotquot ſibi ſentire quid ſit metiri terras & littora perſuadent, ſuā quiſq; nauigato
riam depinxit mēbranā. Ex omnibus cōmendatiores ſeruant, quas Ioānes ille de la Coſſa
Fogēdæ comes, quē a Caramairēſibus apud Carthaginis portū perēptum diximus, edide
rat, & gubernator alius nautū nomine Andreas Morales cum ob maiorē earū rerū experiē
tiam. Familiares enim notoſq; habebant ambo tractus illos nō minus iam ac ſuæ domꝰ cu
bicula, tum etiā quia coſmographię naualis peritiores haberētur quā cæteri. Omnibꝰ igi
tur indicibꝰ allatis, in quorū ſingulis iacebat linea, q̄ Hiſpano more nō milia paſſuū, ſed leu
cas deſignabat, circinos afferri iubemꝰ & hoc ordine cœpimus littora metiri. A cuſpide ſi
ue frōte illa quā diximꝰ Portugalēſiū includi linea, p eas inſularū quas vocāt de Caboverde
Paralellos deducta, ſed leucas cētū vlteriꝰ ad Occidentē quā & ipſi vltro citroq; iam explora
runt, reperimꝰ ad Maragnoni fluminis oſtiū leucas tercentū. Inde ad Os vſq; draconis leu-
cas. dcc. in nōnullis paulominꝰ, neq; enim penitus cōueniunt. Volunt leucam Hiſpani mi-

Burgenſis epus huius nauigationis caput.

lia paſſiuum quatuor cōtinere mari præſertim, terra vero tria. Ex Ore draconis ad Cuchiba
coæ protentā in mare cuſpidē, qua ſuperata, in læuam ſinus efficitur, leucas tercētum dimē

De leucis a portu ſcti Auguſtini ad riuū perditorum.

ſi ſumus in vno, in aliis circiter. Ex Cuchibacoæ illo promōtorio cuſpidali ad Caramairiē
ſem regionē, vbi portus eſt Carthaginis, circiter centū ſeptuaginta. Ex Caramairia ad inſu-
lam fortē quinquaginta. Inde ad Vrabæ fauces intra quas vicus eſt Sāctæ Mariæ antiquæ,
vbi ſedes poſita eſt, quinq; tantū &.xxx. Ex Vrabēſi Dariene ad Beraguēſem fluuiū, vbi fi
xurus erat pedē Nicuéſa, niſi aliter apud ſuperos ſtatutū reperiſſet.cxxx. intereſſe dimēſi ſu
mus. Ex Beragua ad eum fluuiū, quē diximus Sancti Matthæi appellatū a Colono, in quo
Nicuéſa carauella amiſſa pererrauit omniū hominū calamitoſiſſimus, leucas in indicibus
centū quadraginta tantū reperimus, multo tamē plures in hoc tractu a Sācto Mattheo mul
ti e redeuntib⁹ mihi retulerunt, in quo & locant diuerſa flumina puta Aburema cum pre
iacente inſula nomine Scutū Catéba cui⁹ regulus Facies combuſta eſt appellatus, aliud Zo
brába, Vridá poſt illud. Durabáq; auriferum & portus etiam egregios, inter quos Ceraba
róum & Hiébram incolarum appellatione. Si rite dinumeraueris Beatiſſime Pater, leucas
inuenies in hoc calculo quinq; & viginti poſt quingētas a mille, quæ amplectūtur miliaria
ſeptingēta ſupra quinq; milia a cuſpide ad Sancti Matthæi quē perditorū vocant ſinū. Sed

Sūt miliaria.5700. Joañ. Diaz de Solis.

nō ſiſtit opus. Aſtur Ouetenſis auito genere quidā nomine Ioānes Diaz de Solis qui ſe Ne-
briſſæ, quæ doctos ædit viros, natū inquit, ab eo fluuio ad Occidētem tendēs leucas & ipſe
percurrit nō paucas. Sed littus illud medium ad Septētrionem curuatur. Propterea nō exa
muſſim locatum inter dimēſa, putamus tamē colligere diametro leucas.ccc.circiter. Quā
ta ergo Beatiſſime Pater ſit terræ illius quę tuo throno ſubiicieda eſt, lōgitudo, ex dictis col
ligito de latitudine forte aliter aliquādo ſentiemus. De polariū nunc graduū varietate pauca
referamus. Terra hæc licet ab Oriēte protenta ſit in Occidētem, retorta tamē eſt, & ad Meri
diem ſua cuſpide tantū incuruatur, vt polum Arcticū amittat, Aequinoctialemq; ſuperet li
neam ad Antarcticum ſeptē gradus. Sed Portugalenſium eſt eius cuſpidis iuriſdictio vti iam
diximus. Cuſpide relicta, Pariā verſus, Arcticus reuiſitur polus, & quo magis ad Occiden-

De variis magnę terrę gradib⁹.

tē regio vergit, eo magis polus eleuatur. Habent ergo Caſtellani variā graduū eleuationem,
donec ad Darienem ſtatutā earum terrarū ſedem primariā veniatur. Beraguēſis nanq; de-
relicta eſt, vbi eleuatum gradus octo reperiunt polum. Sed inde tantum terra incuruatur ad
Septētrionem, vt quaſi Herculei freti gradus æquet, ſi præcipue terras dimetiamur quaſ-
dam ad latus Hiſpaniolę Septētrionale ab iiſdem repertas. Inter quas ad leucas ab Hiſpanio
la quinq; ac viginti ſupra tercentū vnam eſſe inſulā fabulātur, qui eam explorarunt ad inti
ma, nomine Boiúca, alias Agnanéo, fonte perēni adeo nobilē, vt ei⁹ fontis aqua epota ſenes

Mira fontis natura. Quid d̄ fōtis natura autor credat.

reiuueneſcant. Nec arbitretur Beatitudo tua hoc dictum iocoſe aut leuiter, ita ſerio rem hāc
per curiā vniuerſam auſi ſunt ſpargere, vt populus omnis & ex iis quos vir t⁹ aut fortuna ſe
cernit a populo, nō pauci rem eſſe verā arbitrētur. Ego vero ſi quid ſentiā interrogaueris,
naturæ rerum genitrici nō me tantum tribuere reſpōdebo, ſibiq; ſeruaſſe deum hāc pręro
gatiuam pro nō minus propria, quā ſcrutari corda hominū aut priuationi dare acceſſum
ad habitum exiſtimo, niſi Colchia forte fabula de renouato Aeſone Erythreę Sibyllę fuiſſe
folia crediderimus. Hæc de lōgitudine latitudineq; ac mōtibus abruptis & eorū ſpecubus
aquoſis deq; variis terræ illius gradibus, & quidē ſatis. Sed minime prætereunda puto quæ
miſeris inter generales calamitates acciderunt. Horrebant puero mihi viſcera, cruciabarq;
præ miſeratione de Achemenide Vergiliano inter Cyclopū littora ab Vlyſſe relicto, quod
baccis lapidoſiſq; cornis ab Vlyſſis tranſitu ad Aeneæ aduentū dies nō multos fuiſſe depa
ſtum Vergilius recenſeret. Baccas lapidoſaq; corna pro delicatis epulis infœlices habuiſ-
ſent Hiſpani, qui Nicuéſam ſecuti Beraguā habitādam elegerant. Quid de aſini capite ma-
gno empto opus eſt magnificare rem? Quid de huiuſcemodi multis, quæ obſeſſos pati
oportet? Poſtquam Nicuéſa cōſilium cœpit de Beragua deſerēda ob terræ ſquallorē & ſteri
litatē, portum bellū & dehinc promōtorii Marmoris appellati littora tētauit, an ibi fortu-

Canes Bufones: & humanas carnes prę inedia comedērūt Hiſpani

natius quiret inſidere. Oppreſſit ſocios eius egeſtas tanta, vt neq; a ſcabioſis canibus, quos
venatus & tutelæ cauſa ſecū habebant, in certaminibus nāq; cum nudis incolis canū opera
plurimū vtebātur, neq; aliquādo a perēptis incolis abſtinuerūt. Nō enim ibi fructificātes ar
bores aut volucres quas Dariēnē alere diximus procreari, ac proinde terrā minime frequētē
habitatorib⁹ reperiebant. Cōuenerūt e ſociis quidā de cane macerrimo emēdo, qui iam fe
re & ipſe deficiebat ob eſuriem, multos præbent canis dn̄o auri peſos, ideſt aureos caſtella

nos canem excoriant comededū. Scabioſam canis pellem capitis oſſibus appēſis inter dumeta proxima proiecerunt. Poſtridie pedes quidā e ſociis in abiectam pellē incidit vermibus iam refertā ac ſemifetēte, domum aſportauit. Excuſſis vermibus pellē in ollam coquēdam coniecit, coctā edit. Ad coctæ pellis ius cum ſuis multi paropſidibus ſingulos caſtellanos aureos pro ſingulis iuris paropſidibꝰ offerētes accurrebāt. Bufones alius duos reperit, coctos ęgrotus quidā a Bufonum dño emit comedēdos, proq; illis duas fertur lineas auro intexto ſubuculas quæ valorē æquabant Caſtellanorū ſex, præbuiſſe. In campeſtri via quadam mortuū repererunt plæriq; incolā a ſociis interfectum, & iam putridū, dimēbrarunt ſecreto, ſiue aſſis, ſiue elixis carnibus illis tanquā pauonis eſca famē tunc pepulerunt. Sabura inquiunt cōtētum paluſtri per aliquot dies e ſociis alium, qui noctu a ſociorum cuneo ſecedens piſcatum inter paluſtres vluas diuerterat donec ſerptim iam ſemimortuus viā ad ſocios reperit. Hæc & huiuſmodi multa perpeſſi infœlices Beráguēſes ex numero militū ſeptingētorum ſeptuaginta amplius ad vix quadragenarium reducti Darienenſes & ipſi effecti ſunt, ab incolis perēpti pauci, fame cæteri conſumpti animas euomuere anhelātes, aperiēdo viam ad nouas terras poſteris pacādas ſuo ſanguine. Ad cōuiuia ergo poſthac nuptialia cæteri, ſi quæ hi paſſi ſunt pēſitauerimus, per tuta nouaq; itinera ad tutas nouaſq; terras, in quibus & habitatores & ſata iam reperiēt, proficiſcētur. Quo autē Petrus Arias ductor cum regia claſſe ſit appulſus ad hanc vſq; horā non intelligimus. Quæ ſucceſſerint, ſi hoc Sanctitati tuæ gratum fore cognouero, vigilātius explorabo. Ex Catholici regis curia pridie nonas Decembris. Anno a Chriſti natali. M.D.XIIII.

P.M.ANGLI MEDIO. PROTO. CONSI. REGII AD LEOnem decimum Pontificem Maximum, de orbe nouo tertia Decas.

Caput primum.

CLAVSERAM ORBI NOVO PORTAS BEATISSIME Pater, ſatiſq; me per illius oras vagatum arbitrabar, quādo nouæ litteræ allatæ patefacere illas iterum, & repoſitum ſumere calamū coegerunt. A Vaſcho Nunnez quē, eiectis Nicueſa duce & Anciſo prætore ex Dariene, principatū ſibi manu prōptorum audacia fretum vſurpaſſe memorauimus, a ſociis etiā pleriſq; literas habemus, ſuo militari ſtilo cōpactas, quibus didicimus eum ſuperaſſe montes illos Oceanum nobis notum ab altero Auſtrali æquore adhuc latente dirimentes. Eſt eius epiſtola Capreenſi Deſiano grandior. Sed ea tantum ab illa cæteriſq; excerpſimus quæ memoratu eſſe digna duximus. Catholici regis animum ſibi Vaſchus nō modo iratum reconciliauit verum etiam gratioſum effecit. Donatus eſt a rege Vaſchus donati & plæriq; alii præſtantibus & honoratis priuilegiis pro talibus auſis. Attentas nobis aures tua Sanctitas præbeat, & quæ illis paſſim in re tanta euenerint ſerena frōte & gaudenti pectore ſuſcipiat, quandoquidem non centurias ſolum & legiones ſed innumeras hominum, natio hæc Hiſpana per varios labores & multa vitæ diſcrimina tuo ſacro throno ſubdēdas domat myriades. Vaſchus Nunnez, ſiue impatiens ocii, quia neſcit ſtare loco fortis animus, ſiue ne rem tantam ſurriperet alter veritus, putant nanq; multi Vaſchum de Petri Ariæ præfectura intellexiſſe, ſiue vtraq; motum cauſa & quod iratum regem ex anteactis ſentiret, aggredi prouinciam ipſe cum paucis conſtituit, quam a Comogri reguli filio etiam mille armatis fore difficilem audiuerat. Accitis ergo Darienēſibus veteribus aliquot, & pluribus ex iis qui ab Hiſpaniola recentes venerant vberioris auri copiæ fama compulſi, centum nonaginta armatorum manum comparauit. In Kalendis Septembris anni ſuperioris. M.D.XIII. facturus iter mari dum liceret, ex Dariene cum vno bergātino & monoxylis id eſt vniligneis prouincialibus decē cymbis diſceſſit. Caretæ littoralis reguli Coibenſis amici terram primū capit, relictis ibi nauigiis vt cœptis deus faueat ſupplex petit, & vna carpit iter terra montes verſus. In Pōchę reguli ditionē primū incidit. Pōcha, vti alias ipſo adeunte fecerat, aufugit, per nuncios ducibus Coibēſibus Caretanis Pōchæ tutelā ab omni hoſtiū iniuria & amicitiā fide præbita multaq; beneficia pollicetur, promiſſis ergo & blādiciis, tā noſtrorū, ꝗ Caretanorū emollitꝰ Pōcha venit ad nr̃os, libēs gaudēs Pōcha fœdus ſuſcipit. Ne vltra vereatur Vaſchꝰ Pōchæ ſuadet. Dāt dexteras, & ſeſe inuicē cōplectūtur,

Fit attētus Pontifex.

Anno.1513. Itum eſt ad Auſtrum. Quo apatu Vaſchꝰ tētet auſtrale pelagus. Fugit Pōcha regulꝰ. Redit Pōcha.

Quę fuerint dona mutua. mutuiſqꝫ ſe muneribus afficiunt. Auro Pōcha ſed modico centū puta & decē aureis ponde
ribus, quæ ſingula Caſtellanū æquant nūmum, fuerat nāqꝫ ſpoliatus anno ſuperiore vti ſu
pra rettulimus. Vaſchus vt dono donū penſaret Pōcham rebus noſtris vitreis, ſcilicet calcu
lorum ſertis ad colli & brachiorū geſtamen ſpeculiſqꝫ ac tintinnabulis orichalceis & hu-
Morale dictum. iuſcemodi mercibꝰ inſtitoriis donauit. Has indigenæ magnifaciunt: Quia idvbiqꝫ precio
ſæ rei loco habetur quod eſt peregrinū. Securibus etiā ferreis ad arbores ſcindendas paucis
Pōcham ditauit, nil nāqꝫ maioris faciunt quod ferro & metallis omnibus careant auro ex-
cepto, & ſecare ligni genus vllum, ad cōſtruēdas domos præcipue Canóaſqꝫ cauandas, ſine
ferreis inſtrumentis difficillimū ſit, fluuialibꝰ quippe lapidibus quibuſdā pręacutis ligna
Lapidibus oīa formāt. riam omnē exercent fabrificinā. Pōcha igitur deuincto, vt a tergo tuta relinquat omnia Va
ſchus, ad mōtana ducit agmen datis a Pōcha ducibus & calonibus qui viarū anguſtias ſter
nendo præeant, per ſaltus nāqꝫ inuios & ferarum latebras atqꝫ anfractus mōtium penetran
Pecuniam neſciunt. dum erat. Pauca quippe raraqꝫ ſunt inter eos cōmercia, quia paucis nudi homines & pecu
niæ expertes indigent, & ſi qua exercent e proximo agunt, auri ad ornatum & ſuppellecti-
lium ad vtilitatē permutatione. Propterea haud quaquā trita ſunt inter eos ex minime fre-
quētibus cōcurſationibus itinera. Notas tamē occultas obſeruant ſemitas eorū explorato-
res, quarū ductu ſe per inſidias & nocturna latrocinia infeſtant alterne trucidātes atqꝫ in ſer-
uitutē ſe vicibus redigētes. Pōchēſium igitur & Carpentatoriū noſtrorū opera & mōtes ſu
perauit horridos, & per obuia ingētia flumina plura ſtructis pōtibus aut ſubliciū trabium
congerie cōnexa duxit incolumē cateruam. Hic eorū multa prætereo quæ, tum ex rerū pe-
nuria, tum ex immēſo labore paſſi ſunt, ne ſim minuta recēſendo moleſtus, ſed quę cū regu
lis ex itinere acta ſunt prętermittēda minime duco. Priuſquā alta mōtiū cacumina pertinge
ret, regionē ingreſſus nomine Quaréquā regulū eodē nomine nūcupatū obuiū habuit ar
matum eorū more, arcubus puta & ſagittis Macháníſqꝫ id eſt enſibus amplis ligneis oblō
gis vtraqꝫ manu agitādis & ſudibus præuſtis, miſſilibus etiā quæ certiſſima iaculātur. Is ſu
perbe noſtros & hoſtiliter excepit; cum ingēti ditionariorū multitudine tranſitum, prohibi
Minax nr̄is regulus. turus. Quo irent quidqꝫ peterent interrogans, retrocedant vultu toruo per inter nuncios
cōmonefacit, ni velint ad vnū trucidari. Hæc dicens prodit in apertū veſtitus ipſe ac Palati-
ni, cæteri nudi, & noſtros impetit retrocedere recuſantes. Breuibus actum eſt ſcopetarū ſclo
Putabant habere tonitrua. pis, quibus auditis noſtros ſecū habere fulmina & tonitrua arbitrari ſunt, & ſcorpionū ſa-
gittas nō diu ſuſtinuerunt, terga igitur vertunt fugiētes. Veluti ꝑ macella lanii bouinas arie
tinaſqꝫ ſecant infruſta carnes, ita huic nates, illi fœmur, alteri humeros vno ictu noſtri ſcin-
Perit regulus et. dc. debant, veluti animalia bruta perierunt ex eis vna cū regulo ſexcenti homines. Huius regu
li domū reperit Vaſchus nefanda infectā Venere. Fœmineo amictu reguli fratrem, pluresqꝫ
alios cōptos & vicinorum teſtimonio pathicos offendit. Iuſſit a canibꝰ circiter quadragin
Domꝰ infecta turpi vicio. ta lacerari, canū opera noſtri vtuntur in præliis cōtra nudas eas gentes, ad quas rabidi inſili
unt haud ſecus ac in feros apros aut fugaces ceruos, nec minus fidos Hiſpani ſuos reperiūt
in periculis ſubeūdis quā Colophonii vel Caſtabalēſes qui ad bella gerēda canum cohortes
Mira de canibus. inſtituebant, ita quod primā aciē in prælio canes ſeruarent, nec vnquā detrectarent pugnā.
Audita noſtrorū in obſcœnum id genus hominū ſeueritate, tanquā ad Herculē populi con
fluebant quoſcūqꝫ morbidos ea peſte ſentirent trahētes, vt e medio tollerētur expuendo in
illos inclamitabant. In Palatinos quippe, in populū haud quaquā cōtagio fluxerat. In cœlū
oculos manuſqꝫ tendētes deum inſinuabant eſſe tāto ſcelere iratum, inde mitti fulgura, to-
nitruaqꝫ, crebris nāqꝫ fulguribus vexātur, & aquarū frequentes alluuies quæ ſata omnia ra
ptent, famēqꝫ & morbos inde prouenire cōquerebātur, licet nil aliud pro deo colant præ-
Iratꝰ deus ob nefandū ſcelus. terquā ſolē. Hunc præſtare, hunc tollere ſolū exiſtimant, dociles tamē ſunt. Ad noſtros ritus
facile trahētur, ſi doctores eos adierint. Nil tetricum, nil prolatu durū in eorum lingua eſſe
quin latinis poſſint literis, vt de Hiſpaniolis aliquādo diximꝰ, eorꝝ vniuerſa vocabula ſcribi,
Quęrequāna gēs bellicoſa. & proferri cognouerunt. Bellicoſa gens eſt hæc, & quę finitimis moleſta fuit hactenus. Sed
prouincia nō auro aut agrorū vbertate fortunatur. Mōtana eſt ac ſterilis, & ob ſquallorem
mōtium algens. Propterea veſtiūtur ibi qui veſtes aſſequūtur Palatini, cætera turba naturæ
Nigra hic mancipia. beneficio cōtenta viuit. Mācipia ibi nigra repererunt ex regione diſtāte a Quaréqua dierum
ſpacio tantū duorū quæ ſolos gignit Nigritas, eos feroces atqꝫ admodū truces. Ex Aethio-
Opinio cur nigri ſint. pia putant traieciſſe quondā latrocinii cauſa Nigritas, inqꝫ illis mōtibus naufragatos fixiſſe
pedē. Cum his nigris odia exercent inteſtina Quaréquani, & ſeſe ſeruitio addicunt viciſſim.

aut trucidant. In Quaréqua relictis pluribus e ſociis qui nōdum aſſueti laboribus & eſuri-
ei tantæ deciderant in valetudines, duces capit e Quaréquanis ad vertices montiū tendens.
Ex Pōchæ regia ſex breuiū dierum ſpacium ad alterius æquoris proſpectū iacet medium.
Id nequiuit minore quā.xxv. variis implicitus caſibus & ſumma rerum egeſtate ꝑficere. Se
ptimo tandē Kalēdas Octobris mōſtrata per Quaréquanos celſa culmina, e quibus opta-
tum mare aliud deſpici poterat, protētis oculis intuetur. Siſtere agmē iubet. Præit ipſe ſolus
& verticem primus occupat. In terrā prouolutus & genibꝰ flexis manibuſq; in cœlum ere
ctis Auſtrum ſalutat, & gratias immēſas ſcribit ſe Deo cœlitibuſq; omnibꝰ ꝑſoluiſſe, qui tā
tæ rei palmā ſibi homini nō magno ingenio pollēti, nō perito, nō optimati aſſeruauerint.
Sacris orationibus ſuo militari more paractis, cōmilitones dextra innuens vocat, deſidera-
tum pelagus oſtendit. Repetito poplitibus deflexis orat ſuperos atq; imprimis Deiparā Vir
ginem vt fauſte fœliciterq; cœptis faueant, & luſtrare quas ſub pedibus videant terras liceat:
itidem & ſocii omnes ſublatis præ læticia vocibus faciunt. Hānibale Italiā ex Alpinis pro-
mōtoriis militibus oſtēdente ferocior. Ingētes opes ſociis pollicetur, ecce deſyderatum pe
lagus, ecce o tot laborum ſocii cōmilitones de quo nobis tot tātaq; Comógri filius & indi
genæ reliqui prædicarunt, his dictis in poſſeſſionis ſignū pro aris ſaxorum congerit tumu
los. A dextra læuaq; ne poſteritas arguat eos mēdacii, declinans e vertice mōtium inſcribe-
bat paſſim arboribus ſciſſo cortice Caſtellæ Regis nomē, & ſaxeas erigebat vbiq; ſtrues do
nec ad reguli Auſtralis regiam ventum eſt, qui Chiápes dicebatur. Arma capit Chiápes,

Chiapes regulus.

proſilit cum ingēti multitudine minitabūdus, prohibiturus nō modo trāſitum, ſed & ac-
ceſſum. Inſtruūt acies noſtri, licet numero pauci, ruunt in aduerſos, ſclopetris primū & mo
loſſorum, quos Alanos vulgus vocat, Cohórte Chiápē ſalutant. Audito mōtium reboatu
ex emiſſis globulis & puluereo viſo flāmas euomenti fumo, ſulphureoq; odore naribꝰ ꝑce
pto, ad hoſtes nāq; ventus flabat, ſeipſos profligant. Perterriti fulgura in ſe proiici arbitrā

Profligat Chiapes.

tes ſternebātur, ita ſolo iacentes aut verſos in fugā noſtri adoriuntur, agmine tamē compo
ſito & ſeruatis ordinibus primū, de hinc ſoluti aſſequūtur multos, trucidāt paucos, capiūt
plures. Statuerant nāq; amice agere, pacatoq; terras explorare illas. Chiápæ igitur occupa
to atrio, ſoluit e captis in fuga plæroſq;, qui Chiápem quæritent, & hortetur veniat. Ex re
ditu pacem, beneficentiā, & amorē polliceātur. Si detrectauerit, ſibi ſuiſq; imminere exitiū
& regni excidium enūcient. Quo apertius iſta Chiápæ pateſiant ex Quaréquanis, qui no-
ſtris viæ duces erant, comites dat Chiápæis quoſdā. Ita & per Quaréquanos qui a ſe & ſuo
regulo cōiecturas Chiápæ præpoſuerunt, & per ſuos Chiápes ꝑſuaſus datæ fidei ſe credit.
E latebris prodiens redit ad noſtros. Datis acceptiſq; vtrinq; dexteris amicitiā ineunt, & fœ

Venit Chiape.

deribus ſe inuicem aſtringunt, muneribus etiā mutuis ſe deuinciunt. Quadringētos auri
cælati pēſos, diximus ducatū id pōdus fere triente ſuperare, Vaſcho Chiápes donat. Vt de-
merito Vaſchus bene mereatur, rebus noſtris Chiápem munit. Ita cōtenti vtriq; dies ali-
quot vna cōmorati ſunt, donec relicti a tergo in Quaréqua ſocii aduētarent. Quibus actis
gratis munuſculis donatos dimittit Quaréquanos, & Chiápæis ipſoq; Chiápe ducibus
quarto a mōtium verticibꝰ die ad littus optatum læti proccurrunt. Teſtibꝰ & ſcribis regiis

Ad Auſtrale fretū tendunt.

aſtātibus mare illud vniuerſum & adiacētes mari terras omnes, imperio addicunt Caſtella
no. Apud Chiápem ſociorū partem reliquit, quo liberius explorare quiret vniuerſa. Nouē
capit e Chiápæis monoxylis quæ ipſi Culchas vocant, & Chiápæ duce fluuiū traiicit in-
gentē cum viris octoginta e ſuis, ad alterius reguli ditionē nomine Quoquéram. Is reſiſte-
re primo ac reiicere noſtros armis certauit, iiſdem auſpiciis, quibus & cæteri cogitata perfe

Quoqra regulus fugatur.

cit Coquéra. Vincitur & ipſe fugaturq;, Chiápæorū Coquéra ſuaſu regreſſus eſt, hi nāq;

Redit quoquera.

functi oratorio munere ꝓ Vaſcho quā inuicti noſtri ſint, quā mites in ſupplices, quā truces
& ſeueri in renitētes enunciant Coquéræ. Ex noſtrorū amicitia ſui reguli, & aliorū exēplo
tutelam, patrociniū, & animi trāquilitatem pollicētur. Ex iniuria & detrectatu excidium,
& interniciem minātur. Lætus ergo talibus nunciis rediit Coquéra, ſexcentū quinquagin

Munera Quoqre.

ta cælati auri peſos donat noſtris. Cōtra, Vaſchus donis dona penſat noſtratibus, vti apud
Pōcham diximꝰ. Coquéra pacato, redeunt ad Chiápæ regiā. In de cōmilitonibꝰ reuiſis, vbi
paulum quieuit, explorare vicinum ſtatuit ſinū ingentē, quē ab vltimo ipſius in terrā rece-
ptu ad primas ab ęquore fauciū porrecturas ſexaginta miliariū ſpacio cōſtare aiunt. Sinui
Sācto Michaeli nomen indidit, quē aiunt habitatis inſulis & ſquallidis rupibus eſſe frequen

Sācti Michaelis ſinꝰ.

tem. E naualibus ergo Chiápæ nouē capit eaſdē Culchas, quibus fluuiū tranauerat & cū ſo

clis incolumibus octoginta conſcendit, Chiape diſſuadente rogantecꝫ ne vllo pacto ſinum
Conſilium chiapes.
tentare illo anni tempore velit. Eſſe tribus anni menſibꝰ adeo ꝓcelloſum ſignificat, vt nul=
lo modo ſit ibi mare tractabile. Ante ipſiꝰ oculos voratas fuiſſe culchas plures à rabidis vor
Mare itractabile.
ticibus prędicat. Vaſchus tamē impatiens ocii fore ſibi fautores deū & ſuperos omnes inta
li negocio prędicat, rem eſſe quæ deū tangat, in qua Chriſtiana religio vires protendet, &
hauriendi ſunt theſauri quibus neruis bella geri queāt in hoſtes fidei. Pulpitarii gerit vicē
oratoris, & ſociis perſuaſis claſſiculam Chiapæam conſcendit. Chiapes vero ne de ipſius fi
de Vaſchus dubitaret, quacūcꝫ proficiſcatur ſe p̄ſto futurum comitē enūciat. Aſſenſurum
Tentā ſinū ſūmū vitę diſcrimē.
nullo pacto inſtat vt ſe relicto Vaſcus è ſua regia pedem moueat. Vbi primum à littore cul=
chas in altū detruſerunt, tanta illos vndarū conflictatio adorta eſt vt qua ſe verterent aut vbi
conſiſterent conſiliū deeſſet. Verſi alterne in facies quiſcꝫ ſocios pauidos & perterritos inſpe
ctabat, ſed p̄cipue Chiapem & ſuos, in portū maris illius peritos, res macerabat, qui multa
huiuſcemodi pericula ſubmerſioneſcꝫ viderāt in vicinis. Elapſi tamē culchis alligatis in ꝓ
Varietas fluxꝰ & refluxus.
ximam ſe recipiunt inſulam. Ibi pernoctando fluxꝰ incluſit, & fere totam cooperuit. Aiūt
id Auſtrale pelagus æſtuans adeo tumeſcere, vt multæ in eo tunc lateant magnę rupes, ꝗ de
mū refluente videntur emergere. Contra, Septentrionale quod inhabitant, omnes vno ore
vix cubito prodire à littore aſſeuerant. Fatentur & iidem qui Hiſpaniolam & reliquas inco
lunt conterminas inſulas. Deſſicato igitur à reflexu littore ad culchas ſtupidi redeūt. Obru=
tas omnes & arena repletas repererunt, ex illis quaſſatas nonnullas, & hiſcentes rimis, licet
vniligneas, ac ruptis rudētibꝰ ſemidep̄ditas. Cingulis & arboꝝ corticibꝰ & tenacibꝰ ꝗbuſ
Quid cogat neceſſitas.
dā marinis herbis laceratas reſarciūt, herbiſcꝫ ſtipant ad neceſſitatē. Regrediunť ergo nau
fragis ſimiles & fame pene cōſumpti, quia nil penitus eis ad veſcēdū tēpeſtas reliꝗrat. Hor=
rendos audiri mugitus æquoris toto anno quando fluit aut refluit inter eas inſulas indige
næ prædicant, ſed præcipue tribus illis menſibus à Chaipe nominatis, quos Octobrē, No
uembrē & Decembrē eſſe ex illius ſermone collegerunt. Præſentem nancꝫ lunam & ſubſe
Quibꝰ mēſibꝰ itractabile.
quentes duas inſinuauit, eratcꝫ is menſis October. Refectus paululū vno inutili regulo prę
termiſſo ad aliud è ſinus illius lateribus tendit, cuius regulum Tumaccū à regionis nomi=
Tumaccꝰ regulꝰ.
ne appellant. Is armatus prodit vt cæteri. Contrahitur & cū Tumácco, vti cum aliis. Vinci
tur fugaturcꝫ. Trucidantur obſtantes. Reliquis ignotū eſt: intenditur nācꝫ pacādis nationi
bus & amice tractandis, vulneratꝰ euaſit Tumáccus. Per nūcios Chiapeos Tumácco ſuade
tur vt redeat. Nil vereatur. Necꝫ pollicitis necꝫ minis moueť. Mortē illi & ſuo generi exter=
Vulneratꝰ fuit regulꝰ.
minum locorūcꝫ ſui regni excidiū ex peruicatia differunt. Filium tandē venire iuſſit. Hūc
Vaſchus veſtitum & munuſculis donatum remiſit, vt genitorem accerſat & illum de noſtro
rum natura & fortitudine cōmonefaciat hortatur. Hac benignitate in filiū motus Tumác=
Filiū mittit regulus.
cꝰ in diem tertiū ab adductu filii venit. Nil tūc attulit, ſed miſſis familiaribꝰ ſexcētum quat
tuordecim auri peſos & ducētos quadraginta egregios vniones, è minutis aūt copiam ma
iorem afferri iuſſit. Vniones noſtri admirabantur, licet non rite cādidos, quia è cōchis illos
minime eruūt niſi prius aſſis, quo facilius ſeſe ipſæ aperiant & caro incluſa ſapidius coqua
Vniones corrūpunt.
tur. Sunt nancꝫ edulia regum & obſonia carnes eorum, quas maioris pendunt ꝙ̃ Marga=
ritas ipſas. Hęc Arbolantius quidā Hiſpanus Cantaber è Vaſchi cōmilitonibus vnus ab
eo miſſus ad regem cum vnionibus & Cōchilibus rettulit. Credere oportet rerū participi
Cōchilia vnionū edulia regū.
bus. Tumáccus ergo tanti facere vniones noſtros inſpectans, familiaribus quibuſdam ſuis
qui aderant, vt piſcationi ſe accingāt imperat. Dicto parent. Quarto ab inde die regrediun
tur. libras octunciales vnionū afferunt duodecim. Pars vtracꝫ gaudens ſeſe mutuis ſtringit
amplexibus, quod noſtros gratis muneribus donauerit, ꝙ cꝫ admiſſus in amiciciam fue=
rit Tumáccus ſe fœlicem eſſe arbitratur. Noſtri hoc tanto grandiū opum argumēto ſe Bea
Libręvnionum.
tos fore ſaliuam deglutiendo interloquūtur. rerū ominum Chiápes regulus & teſtis & co=
Argumēta opum.
mes erat. Lætabatur & ipſe, ꝙ ſuo ductu & noſtris ſatiſfactū iri viderat & vicino regulo. For
te non amico ſed potentiori oſtenderet quales ſibi viros haberet amicos. Id ſuæ domus au=
toritati conducere non dubitans, grauibus nancꝫ inter ſe odiis hi nudi reguli ambitione ſo
Ambitionū dos turbat.
la eos exagitante fatigantur. Vaſchus iactat apud Tumáccū ſe mira de illius terræ opibus
Inſularis regulꝰ potens.
ſecreta didiciſſe, quæ ad præſens velle ſe reticere inquit. Ad aurem locutum illi Tumáccum
inſinuat. Ab vtrocꝫ tamen regulo eſſe in eo ſinu cæteris grandiorem inſulam aiunt potente
vno rege contentam, & qui ſedati maris temporibus ad ipſos tranet magna culcharū claſſe
in prędācꝫ raptet obuia cūcta. Ea inſula diſtat ab hoc littore millia paſſuum circiter. xx. ap=

parẽtq; illius promõtoria ex cõtinentis elatis collibus. In ea inſula Cõchilia gigni ferun-
tur vmbellã æquãtia magnitudine, a quibus vniones Cõchilium corda eruũtur faba & in-
terdum olea grãdiores, & quos Cleopatra optare potuiſſet, licet adeo proxime ad littus inſu
la ſe applicet, extra ſin⁹ fauces tamẽ eius initium in amplũ æquor porrigitur. His intellectis
Vaſchus iſthac exhilaratur narratione lucratina, & quo propẽſiores ſibi regulos redderet, &
arctiore vinculo deuinciret, ferocia in Tyrãnum verba detorquet, iurgiis & contumeliis in-
iurium regulũ lacerat. Nulla mora interiecta, traiecturũ ſe ad eum debellãdum, proſtrãdum
trucidãdumq; iureiurãdo intonat, & vna Culchas parari iubet, quibus dictis facta compẽ
ſet. Aſt reguli Chiápes ac Tumáccus amice illum hortãtur & cõmonefaciunt vt prouinciã
in pacati⁹ differat tẽpus. Nulli eſſe nauigio ea tẽpeſtate, erant enim iam Nouẽbris nonæ, ma
re illud peruium, procelloſiſſimũ & tẽpeſtuoſum atq; inhoſpitale penitus eſſe repetebant.
Vera dicere regulos cõſtabat, horrendo quippe fremitu inter ſinuales eas frequẽtes inſulas,
rugitus ex cõflictationibus crebris exaudiebãtur, & e mõtibus relictis alueis flumina, ſa-
xa ſecum & magnas arbores trahentia inaudito ſtrepitu defluebant eo tẽpore, ventorumq;
vis atrox furiebat nõ ſine domorum iactura. Auſtri erant & æuronoti tractuũ illorum ea tẽ
peſtate tonitruis & fulguribus aſſociati, perpetui hoſpites. Sereno tẽpore noctu frigore vr
gebãtur, die vero moleſtus illis erat ardor ſolis, neq; id mirũ cum eſſent Aequinoctio pro-
ximi, licet ipſi nullã de polo mentionẽ faciant. In tali nãq; regione luna cæteriq; frigentes
planetæ noctu, die vero ſol & factionis eius errantia ſydera vim ſuam exercent, licet aliter
vetuſtas ſenſerit, quæ ob ſolis perpẽdiculũ deſertum relinquebat Aequinoctialẽ circulum,
præter paucos autores quorum ſententiã experimẽto Portugalẽſes probant haud dubio.
Quotãnis quippe ad Antarcticos hyperboreorũ fere Antipodes tranant, & cõmercia cum
eis cõtrahunt. Antipodes dixi quãuis me nõ prętereat nõ defuiſſe viros alioqui ingenio ſin
gulari & ſumma doctrina pollentes cœlitibuſq; ex his admixtos nõnullos, qui Antipodes
negent, nõ eſt cuiquã vni datum omnia ſcire. Aſſecuti ſunt Portugalẽſes alterius poli gradũ
lv. amplius, vbi punctũ circũeuntes quaſdã nubeculas licet intueri, veluti in lactea via ſpar
ſos fulgores per vniuerſum cœli globum intra eius ſpacii latitudinẽ. Notabilẽ ſtellam huic
noſtrę ſimilem quã vulgus polum eſſe arbitratur & Tramõtanã Italum, Hiſpanũ Nortẽ ap
pellat, nullã aiunt illi polo vicinã, quæ nõ cadat in Oceanũ. Ex axe medio libræ ſole cadẽ
te nobis, illis aſcendit, & ver quãdo nobis Autũnum, æſtatẽ quãdo hyemẽ ad illos impor-
tat, de alienis ab inſtituto noſtro iam ſatis noſtros repetamus.

Magnitudo vnionũ.
Iactantia Vaſchi.
Inhoſpitale pelagus.
Deſcriptio inhoſpitalitatis.
Opiniones de Aequnoctio.
Motus Antarctici gradus. lv.
Multa de Antarctico

Caput ſecundum.

CHIAPAE AC Tymachi regulorũ conſilio differre trãſitum ad inſulam
placuit in vernũ aut æſtiuũ tẽpus, quo ſe futurum noſtris comitẽ Chiápes
obtulit. Interea retia regulos habere & piſcaria concharum margaritas gi-
gnẽtium littora pro prædiis intellexit Vaſchus, quas tanquã e viuariis eri
piũt regulorũ egregii vrinatores ad id exercitiũ a teneris educati. Sed quieto
trãquilloq; mari littus æſtu deſerẽte, quo facilius ad earũ ſtationes ſubmer
gi queant. Et quo maiores Conchæ ſunt, eo profundius inhabitant, minores vero vti filiæ
propiores aquæ margini, minime autẽ vti neptes ſupercilio viciniores degunt, ad ima Cõ-
chilia ſtaturas viriles tres, quatuor interdũ deſcẽdunt. Ad filias aut neptes dimidio fœmore
tenus, & breuius aliquãdo ſubnatant, quarum etiã poſt ſedatum a feris tẽpeſtatibus æquor
multitudinẽ in arena ab vndis diuulſam proiectãq; in littus reperiunt. Quæ in arena legun
tur minutis pollent Baccis. Cõchiliorũ eorum caro eſui eſt, vti noſtrarũ oſtrearum acõmo
data, ſed laudabilioris eſſe ſaporis illa oſtrea ferunt. Fames forte omniũ eſcarum optimũ cõ
dimẽtum id fateri noſtros monet. An Cõcharum ſint corda margaritæ, vti placet Ariſtote-
li, an fœtus interãneorũ, vti Plinio, & ipſorum ſint partus, hæreantne ꝑpetuo ſcopulis, an
gregatim ſenioribus ducatum agẽtibus, pelago vagẽtur. Singulos procreent an plures vnio
nes ſingulæ teſtæ, ſemel an iterato, lima radãtur fixę, an facile diuellãtur, & maturę prodeãt
ſua ſpõte. Molles intra teſtam an duræ ſint margaritæ, adhuc noſtris eſt incõpertum. Certã
propediem ſpero me rationẽ conſecuturũ, quãdoquidẽ præ manibus rem noſtri habeant.
Vbi appulſum Petrũ Ariem ducẽ noſtrorũ ſenſero, ab eo per literas petam vt iſta diligenti
veſtiget indagine, mihiq; ad vnguẽ cuncta ſignificet, ſcio daturũ operã, eſt nãq; mihi ami-

Differt trãſitũ Vaſch⁹.
Habitationes Cõchilium.
Varietas Cõchiliũ.
Fames cõdimentum grande.
Opiniones d margaritis

cus. Abſonū quippe videtur vt de re tanta muſſitemus quę promiſcue viros ac fœminas,
antiquitatem ac noſtra tempora trahit, traxitq́ꝫ præcipites in immoderatum ſui deſideriū.
Cleopatraꝝ poſt hac & Aeſoporū hiatus ſatiare poterit margaritis Hiſpania. Neqꝫ vltra ſe
racibus Stoidi, aut Trappobanæ vel Oceano Indico Erythreo ve mari aſſurgetur aut inui
debitur. Ad inſtitutum redeamus. Tentare per ſuos natatores Vaſchus Chiáppę margarita

Prędia margaritarum.

le prædium ſtatuit. Huic vt morem gereret Chiáppes licet aduerſo procelloſoq́ꝫ tempore
triginta iubet e ſuis vrinatoribꝰ illi arti aſſuetis properare ad viuaria. Comites e ſuis mittit
Vaſchus ſex tantum qui rem inſpectent é littore, nec ſe periculo tempeſtatis credant. Vna ꝓ
ficiſcuntur. Diſtabat ab Chiáppę regia piſcarium id littus milliaria forte decem, fundum
tentare ob maris iram minime ſunt auſi. E conchis ſuperciliaribus & e reiectis vi procella
rum ad littus, ſex attulerunt ſarcinas breui dierum numero. Harum carnibus more heluo
num depaſti ſunt. Baccæ vero lente aut exiguo cicere nihilo grandiores ſed nitore candido

Sex Conchiliū ſarcinę.

quia e crudis euulſę. Ne mendacii de Concharū magnitudine arguantur ad regē vná cum
margaritis, egregiæ miſſę ſunt plęręq́ꝫ teſtę carnibus exeſis. Putamꝰ nullibi terrarum repe
riri poſſe grandiores. Conchilia igitur hæc aurūq́ꝫ vbiqꝫ domorum repertum naturā ha-
bere in illis tractibus reconditas arguunt immenſas opes, quia hęc in digitulo pigmeolo

Opū ingētium argumenta.

tantum de gigantea manu, Vrábæ nanqꝫ ſola eſt tractata vicinia, quid erit quādo vniuerſas
eius adeo vaſtæ telluris oras penetraliaq́ꝫ illius ſecretiora explorauerint! Cōtentus & talibꝰ
inuentis gaudens Vaſchꝰ regredi ad Darienem & ſocios vbi & aurifodinas habent a vico
miliaria forte decem, ſed diuerſa cōſtituit via. Dat Chiáppę veniam ne vltra ſequatur,
ſeruet ſe incolumē ſuadet. Mutuis ſe amplexibus, fere obortis Chiáppæ lachrymis aſtrin-
gunt, dexteraſq́ꝫ ſecedentes dant inuicem, valetudinarios relinquit, cū incolumibus carpit
ducibus Chiáppeis nautis iter. Traducit agmē per fluuiū ingentem minime vadoſum ad

Teaocha regulus. Munera teaochę.

reguli ditionem nomine Teáotham. Audito noſtrorum aduentu, quia mores eorum iam
veſtigauerat, ſummopere delectatus eſt regulus. Prodit obuiam libens. Noſtros honorate
ſuſcipit ac ſalutat amice inq́ꝫ amoris argumētum auri affabre laborati Vaſcho libras offert
octunciales viginti. Preſtantes quoq́ꝫ vniones ducentum, licet male nitidos quia læſos igne.
datis ergo vtrinqꝫ dextris, Teaóchæ munere bene penſato Chiáppęis dat cōmeatum id ro
gante regulo Teaócha ne ſuo & ipſe deſiderio obſequendi noſtris defraudetur. Teaócha igi
tur noſtris ex ipſius regia diſcedentibus non modo dat viæ comites, ſed & obſequiaria mā
cipia, quæ iumentorum vicem gerant ad comportandū humeris viaticum, ꝙ eūdum eſſet
per deſerta ſiluarū & ſteriles ac ſqualidos montes feris Tigribus & Leonibꝰ refertos, datq́ꝫ
mancipiis in ducatum regulus cariorem e filiis. Salitis piſcibus & pane patrio ex Iúcca &
Maizio cōfecto mācipia onerat, filioq́ꝫ imperat ne a noſtris vnq̄ꝫ recedat, aut reuertatur, do-

Leones et Tigres.

nec Vaſcho libeat. Ad regulum his ducentibus, tendit Vaſchus nomine Pácram tyrannū
atrocem, finitimorum regulorum hoſtem infenſum, potentiorē cæteris. Siue cōſcientia ſce

Pacra regulus. Fugit Pacra.

lerum territus, ſiue quod imparē ſe fore intelligeret, aufugit. Magnos æſtus ſe fuiſſe paſſum
Nouembri mēſe lœthalemq́ꝫ ſitim ſcribit, quia ſit ea pars montium aquis male fortunata.
Periiſſent niſi oſtenſum ab incolis in abdito ſiluarum receſſu fonticulum agiles duo iuue-
nes e noſtris, aquarum cum cucurbitis & vaſis aqualibus quę Teóchenſes geſtabant, pro
pere adiiſſent. Ex incolis auſus eſt nullus e turba ſecedere quod nudos obuiæ ferę impetāt,

Siti ſuccurrit lęthali. In domibꝰ vexantur a feris.

in illis preſertim iugis & fontis illius vicinia é domibus inquiunt ſe aliquando noctu rapta
ri, niſi diligenter ſolicitéq́ꝫ vectibus & feris clauſis domorū hoſtiis ſibi cauerint. Opere pre-
cium erit particularem caſum priuſq̄ꝫ vltra progrediamur recenſere. A Tigride aiunt infe-
ſtatum fuiſſe anno ſuperiore Darienem iactura nō minore quā ab apro quondam rabido
Calydoniam, aut a Leone fero Nemeam. integro nanqꝫ ſemeſtri noctem aiūt exactam fuiſ

De fera Tigride.

ſe nullam indemnē quin vel iuuencam aut equam, canem, aut porcum intra vici ipſius vias
interfecerit. Armenta gregeſq́ꝫ iam aſſequuntur, immo & minime tuto referunt domo exiſ
ſe quenq̄ꝫ eo tempore, quando præcipue catulos alebat, tūc nanqꝫ adoriebatur & homines
fame vrgente catulorum, ſi homines prius occurrebant q̄ꝫ brutum animal. Neceſſitate co-

Inſidię Tigridi factę. Quid de Tigride.

gente tandem ars inuēta eſt, qua tanti ſanguinis pœnas lueret, exploratis quippe anguſtiis ſe
mitarum quibus e cauernarū latebris ad prędam noctu prodire ſolebat, iter ſciſſum eſt. Ex
cauatam ſcrobem cratibus & egeſta terra, parte ſuperuacua diſperſa, ſtrauerunt. Veniens
incautus mas quidem erat Tigris decidit in foueam, & ſudibus acutis in ſcrobis fundo fi-
xis inheſit. Raucatu ſuo vniuerſam obtundebat viciniā & montes illo ſtridore reboabant.

Saxis ingentibus e foſſæ ſupercilìis in eum ſudibus infixum deiectis peremptus eſt. In mil
le aſſulas & mille fruſtula, fixa dextera directas haſtas, & ab alto iaculatas dirumpebat. Semi
animis & exanguis formidine replebat intuentes, quid ſolutus & incolumis feciſſet? Ioan
nes quidã Ledeſma Hiſpalẽſis Vaſchi amicꝰ & laborũ ſocius, de tigride illo ſe comediſſe faſ
ſus eſt. Bouina carne nihilo deteriorẽ eſſe mihi rettulit. Vnde tigridẽ eſſe dicãt interrogati, q
nũquã tigridẽ viderũt, reſpõdẽt a maculis, a feritate, a dexteritate, a ſigniſq; aliis ab autoribꝰ
datis tigrim arbitrari. Cum & pardos & pãtheras maculatos ex ipſis plæriq; ſe vidiſſe præ
dicent. Tigridi mare perẽpto montes verſus veſtigia illius ſecuti antrũ cõiugale ipſius domi
ciliũ adeunt. Duos abſente genitrice catulos vberibus adhuc matris indigos auferunt. Mu-
tato cõſilio quo grãdiuſculos effectos in Hiſpaniã poſthæc mitterent, ferreis catenis diligẽ-
ter in colla cõpoſitis ad maternũ antrum paruulos reportãt lactãdos. Poſt paucos inde dies
regreſſi ad ſpeluncã catenis nil ſuo loco mutatis vacuã reperere ſpeluncã. Putant a matre in
fruſta præ rabie dilaceratos ablatoſq; ne quiſquã eis frueretur. Aſſeuerant nãq; ſolui e cate
nis nullo pacto potuiſſe viuos. Pellis perẽpti tigridis ad Hiſpaniolã ſiccis herbis & culmo
farcta miſſa eſt ad Almirãtum & primores a quibꝰ hæ nouæ terræ leges & auxilia expectãt.
Et qui a tigride incõmoda paſſi ſunt, & qui pellẽ eius tractarunt hæc mihi diſſeruerũt, quæ
dant accipimꝰ. Ad Pácrã a quo ſumus digreſſi redeundũ eſt. Deſertos Pácræ Boiós ideſt do — Redit Pacra.
mos ingreſſus Vaſchus, Pácrã nititur attrahere. Per legatos eadem Pácræ ſignificat quæ cę
teris ſignificata memorauimus. Diu Pácra renuit. Detrectãti minæ ſuperaddũtur, venit tã-
dem tribus regulis comitatus. Deformẽ adeo ſordidũq; ſcribit Vaſchus ac fœdum eſſe Pá
crani, vt turpius quicquiã ſe vidiſſe nunquã fateatur. Humanã tantũ illi formã tribuiſſe na- — Qualis ſit Pacra.
turam inquit, de cętero brutũ animal agreſte, mõſtroſum. Mores inquit habitudini ac linea — Pro Hercule habet.
mentis pares. Quatuor vicinorũ regulorũ vi raptis filiabus abutebat̃ libidine deteſtãda. De
obſcenis Pacræ moribꝰ, deq; iniuriis alteriuſmodi multa ꝑ finitimos regulos corã Vaſcho
vti corã iudice prætorio vel Hercule vltore iactata ſunt, vt de Pácra ſuppliciũ ſumeretur ef
flagitabant. Beluã immanẽ cum regulis ipſis tribus Pácræ dicto parẽtibus iiſdẽq; morbis — Quid ɔtra ſceleratos.
laborãtibus in bellatorũ canum fauces cõiecit, illorũq; lacerata cadauera cremari iuſſit. De
canibꝰ cũ quibꝰ prælia ineunt mira referũtur. Ad indigenas armatos haud ſecꝰ irruũt præ
cipites ac in fugaces ceruos aut feros apros ſi digito mõſtrentur. Accidit interdum nõ enſi-
bus aut ſagittis vel telis aliis opus fuiſſe ad profligãdos hoſtes obuios, data quippe teſſera
canibus ſolutis præeuntibus agmen toruo moloſſorũ aſpectu atq; inſueto latratu perterriti
hæſitãtes pugnas ordineſq; ſtupidi prodigioſo inuento deſerunt. Aliter tamẽ accidit quãdo — Mira de canibus.
cum Caramairẽſibus & Caribibus manus cõferuntur, ferociores nanq; belliſq; gerendis
aptiores ſunt. In ruentes canes citius fulgure icto venenatas deſtinant ſagittas, & multos pe-
rimunt. Horũ vero mõtium incolę nõ ſagittis bella gerunt, Maccánis tantũ id eſt enſibus li — Quibꝰ armis bella gerunt.
gneis latis oblõgis & miſſilibus haſtiſq; præuſtis agunt in hoſtes. A viuente Pácra vbi nam
aurum familiares eius colligerent nullis vnquã blãdiciis aut minis vel tormẽtis potuit ex-
torqueri. Vnde autẽ illud haberet interrogatus, ex eius quippe Gazophilatio libras auri tri — 30. libras auri a Pacra.
ginta fuerant aſſecuti, reſpõdit, mortuos eſſe familiares qui parẽtum ſuoq; tẽpore aurum
e mõtibus illis colligerent. Nil fuiſſe ſibi curæ ex quo exceſſit a pubertate de auro quærità
do. Diuelli ab hoc propoſitio inſtituto nunquã potuit. Ex hac in Pácrã ſeueritate finitimo-
rum ſibi regulorũ animos cõciliauit Vaſchus. Hinc exortũ eſt vt vocatos ad ſe valetudina-
rios quos a tergo relictos diximus, regulus qui medius erat itinere recto nomine Bononiá- — Bononiama regulus cõitat infirmos regulus.
ma trãſeuntes benigne ſuſceperit, & libras auri puri cælati viginti dederit, e ſuiq; apta præ-
buit affluẽter, neq; deſerere noſtros voluit vnquã, donec ex ſua regia in Pácram illos tradu-
xit. Vaſcoq; omnes tanquã fidele depoſitum ipſemet dextera tenens quẽq; tradiderit inqui
ens. Ecce cõmilitones tuos vir fortiſſime, ecce quales mea regia ſuſcepit venientes tales tibi
dedo, vellẽ incolumiores, ſed tibi ſociiſq; tuis rependet, qui tonitrua mittit & fulgura in ho
mines nefarios. Et Iúccam nobis ac Maiziũ ex bonitate ſua præſtat per tẽporũ clæmentiã. — Oro bononiamę.
Hæc inquiens in cœlũ tendens oculos ſolem inſinuabat. Tu noſtros hoſtes violẽtos & ſup-
bos perimẽdo, nobis domibuſq; noſtris animi trãquilitatem affers, tu mõſtra domas, te ſo
cioſq; tuos præſtãtes virtute viros ex alto miſſos arbitramur, quo ſub veſtræ Maccánæ tute
la nobis liceat impauidis agere vitã. Datori bonorũ ex hac tanta nobis aduecta fœlicitate
gratias agemus ꝑpetuas. Hæc & huiuſcemodi alia cõcionatum fuiſſe Bononiámã regulũ — Refert gratias Vaſchꝰ.
interpretes aiebant. Cui Vaſchus de cõmitatu & beneficẽtia erga noſtros gratias rettulit pa

res, multis quippe gratiſſimis apud ipſos donis ornauit Bononiā mā. Multa ſcribit ab hoc
regulo Vaſchus ſe didiciſſe de illarum partium opulētia, quæ ſe velle in præſentiarum pr
[Magna pollicetur Vaſchus.]
terire ait, ad euentūq; illa citat. Quid ſibi velit hæc hyperbole implicita non intelligo. Ma=
gna polliceri videtur neq; ab eius promiſſo alienum fore iudicandum eſt quin ingentes o=
pes inde ſperari q̄ant, quādoquidem nullam incolarum domum adierunt, in qua thoraces
aut pectoralia, aureos vel colli aut lacertorum aurea monilia non repererint. E noſtrorum
ego domibus facio coniecturam: Si quis ferri cupiditate ſtimulatus ſeſe manu forti confer=
[Cōparatio auri & ferri.]
ret in Italiam aut in Hiſpaniam, quid nam ferri reperiet in domibus? Ibi ferream ſartagi=
nem, ex ferro cacabum alibi & tripodes igni appoſitos ac veruum copiam ad coquinę ne=
ceſſitatem. Nullibi ex ferro vſui non aptum quicq̄ inueniet, neq; magnam ferri copiā aſſe
[Paruifaciunt aurum per ſe.]
quetur. Ferrum ineſſe regionibus ex inuentis coniectabitur. Indigenas illos nihilo ma=
ioris facere rude aurum ſenſerunt q̄ noſtri rude ferrum æſtiment. Hæc ego. Beatiſſime Pa
ter ex Vaſchi Nunez & commilitonum eius literis & viua voce de rebus illis habeo, tēpus
autem occulta queq; detegens ea clarius patefaciet. Nil egregium in aurifodinis quæritan
dis potuerunt hi perficere, quoniam e centum nonaginta viris quos ex Dariēne Vaſchum
[Quare nō colligāt aurum.]
eduxiſſe memorauimus, ſeptuaginta ſolum, aut quando altiꝰ octoginta vſus eſt opera in re
bus gerendis, cæteris a tergo ſemper in regulorum domibus relictis, ſed eos præcipue in
varios ait morbos incidiſſe, qui recenter ex Hiſpaniola fuerant aduecti. Hi quippe tantam
nequiuerunt calamitatem tolerare, vt prouinciali pane ſolum & herbis agreſtibus ſine ſa=
le ſæpius cum fluuiali potu, atq; illo interdū ſalubri deficiente, cōtentos alerent ſtomachos
melioribus eſcis aſſuetos, priores autem Darienēſes malis omnibus perferendis & eſuriei
vltimæ ſuos indurauerant. Vnde longiorem acrioremq; quadrageſimam q̄ tua Sanctitas
[Adagiū de quadrageſima.]
ex maiorum inſtituto iubeat obſeruari, ſe egiſſe facete iactitat. Quadrienniū nāq; ſe perpe=
tuum conſumpſiſſe inquit terræ frugibus aut arboreis fructibus raro ſaturos ipſum & ſo
[Quadrienniū egeſtoſum.]
cios, piſcibus rarius vſos, rariſſime carnibus, & eo vſq; deuentum lamentatur, vt ſcabioſos
canes & cænoſos buffones ac huiuſcemodi alia, pro delicatis epulis & lautis obſoniis, quā
do illa aſſequebantur, edere fuerint coacti. De his latius in ſuperioribus exarauimꝰ, priores
autem appello Darienenſes eos qui Nicueſa & Fogeda ducibus terram primum captarūt
habitandam, e quibus pauci ſuperſtites erant. Hæc iam miſſa faciamus & Vaſchus per cel
[Regredit Vaſchus.]
ſa iterum cacumina montium victor reducatur.

Caput tertium.

[Pauperes reguli.]
INPACRAE Regia triginta dies incolarum animos concilians & ſocio
rum egeſtati conſulens exegit. Inde Teaochenſibus ducibus ripam flumi=
nis Comogri prehendit, a quo & regio & regulus ſibi nomen adepti ſunt.
[Nomina regulorū.]
Torpentia reperit ea montiū latera, horridaq; adeo vt præter herbas aut ra=
dices agreſtes brutorum eſcas vel arborum fructus nil eſui aptum inuene=
rit. Duo reguli contubernales affines terram infœlicem incolebant, & hominū & ſoli male
fortunatam faciē fugiens propere fame ſtimulante diſcedit. Cotochū ait alterū e pauperibꝰ
[Horrida loca.]
regulis, Ciurizā alterū appellari, ābos trahit viæ duces Teaochenſibus dato cōmeatu, per
horrentes ſiluas & inuios montiū anfractus perq; loca paluſtria poſtmodū & cænoſas lā=
mas quæ impoſitis cedunt pedibus & viatorem plęrumq; abſorbent incautum, ſociis pe
ne fame cadentibus, dies percurrit tres, perq; loca benignitatis naturę ad humanum vſum
[Cōtēti ſuis limitibus.]
expertia, qua raro aperta itinera reperiebat, quia raro inter ſe cōmercia contrahunt indige
næ, bellicis tantum incurſionibus ſe inuicem trucidant, aut raptant in ſeruitutem, de cæte
[Buchebuea regulꝰ.]
ro contenti quiq; ſuis limitibus. Ad alteriꝰ tandem reguli dictionē apulſi qui Buchebuea
[Quare aufugerit rex.]
dicitur vacua omnia & ſilentia reperiunt, ad ſiluas profugerāt, & ditionarii omnes. Miſſis
legatis qui eum adducerent, non modo non iniuriam minantur, verum etiam patrociniū
pollicētur. Reſpondit Buchebuea nō iniuriæ metu aufugiſſe, verum præ pudore atq; ani
mi triſticia ſeceſſiſſe, ꝙ noſtros honorifice vti merebātur, ſuſcipere nequiret, quia nil eis po=
terat ad victum impartiri. In obſeruantiæ tamen & amicitiæ ſignum vaſa plæraq; aurea ad
[Aurea vaſa mittit.]
noſtros, petita venia de reliquis, libens miſit. Viſus eſt miſer inſinuaſſe ab finitimo ſe hoſte
aliquo fuiſſe ſpoliatum, ac ſuperbe crudeliterq; tractatum. Inde igitur hiantes fame ac maci
lentiores diſcedunt q̄ eo venerant. Inter eundum ex tranſuerſo nudi quidam incolæ ſeſe of=

ferunt e cliuo innuentes. Siſtere agmen iubet Vaſchus, expectantur. Quid velint interro-
gantur, per interpretes quos ſecum habebat Vaſchus, ita ſunt affati. Regulus noſter Chio
ri'ſus vos ſalutat. Viros vos eſſe fortes & iniuriãtum domitores malorūq; debellatores intel
lexit, propterea vos tantū fama notos colit & obſeruat. Nil maluiſſet quã vos intra regię ſuę
tecta cõuiuas habere, beatum ſe talibus hoſpitibꝰ fore inquit. Sed quãdoquidem ſors illi eſt
aduerſata, reſtetq; deuius a tergo, in amoris argumentū hæc auri fruſtula vobis dono dat.
Patenas e puro auro triginta cum vrbano ſubriſu Vaſcho porrigunt. Maiora ſe præbitu
ros, ſi aliquãdo ad eos ierint pollicẽtur. Vocat Hiſpanum vulgus Patenas quas collo geſtãt
bullas, & quibus in ſacris cooperiũtur Calices admiſſi altaribus. Propterea patellas men-
ſales intelligat in bullas non percipio. Puto patellas eſcales, quia ponderis erant librarum
quatuordecim octuncialium. Præterea finitimum ſe habere hoſtem regulum & opulen-
tum auro a quo infeſtentur quotãnis rettulerunt, quaſi inferre volentes & vos dites efficiet
eius reguli excidium & nos amicos a quotidiana liberabitis moleſtia. Id facile fore per inter
prætes enunciant noſtris auxiliãtibus, ſe ducatum agẽtibus. Bona ſpe præbita nũcios Va
ſchus remiſit alacres, verũ ex penſato ſuo munere beatos, præbitis quibuſdã ferreis ſecuri-
bus quas maioris faciunt quã grandes auri cumulos. Auro nãq; parum indigent pecuniæ
expertes mortiferę, ſecuribꝰ vero ille ſe Craſſo ditiorem fieri fatetur, qui vnam aſſequatur.
Ad mille vſus hominũ accõmodatas eſſe ſecures nudi homines ferunt. Aurum vero ad ina-
nes quoſdã appetitus quæritari, quibus carere haud quaquã eſt incõmodum, neq; enim ad
eos noſtra gula deſcendit, quæ abacos onerare multiplicibus prægnãtes toreumatibus il-
los vti noſtra tẽpora cogat. Nõ menſis, non mappis, nõ mantilibus vtuntur, niſi forte regu
li paucis vaſculis aureis menſas ornent, cæteri ſumpto dextra pane patrio, & ſiniſtra piſcis
aſſi fruſtulo aut fructu aliquo famẽ propellunt, carnes raro adipiſcuntur. Si vero tergendi
ſint aliquo vncti edulio digiti, pedum plãtam aut fœmoris cutem vel genitalem interdum
crumenam ſibi habent pro linea mappa. Idem de inſularibus Hiſpaniolæ fertur, crebro ta
men ſe fluminibus immergunt, & ſe totos lauant. Auro igitur onuſti noſtri progrediũtur
ſed afflictiſſimi, & ſpiritum vix trahentes præ inedia. Pocchorroſæ reguli ditionem offen
dunt. Maizio pane qui eſt vti paniceus Inſuber ibi triginta dierũ intercapedine exhauſtos
repleuerunt ventres. Aufugiit Pocchorroſa, Blãditiis & promiſſis pellectus rediit. Mutuis
ſe muneribus afficiunt, ſolitis Vaſchus Pocchorroſam, atq; iiſdem recipienti gratiſſimis,
Pocchorroſa Vaſchum auri cõflati libris quindecim & mãcipiis paucis. Volens inde diſce
dere iter ſibi fore per vnius reguli ditionẽ nomine Tubanamã relatum eſt. Is eſt quem a Co
mogri filio potentẽ eſſe atq; vniuerſæ viciniæ formidoloſum alias intellexerant. Apud quẽ
e Comogri familiaribus plæriq; mancipiũ egerant bello capti. Tubanamæ potẽtiam, vti
nunc conſtitit, a ſeipſis dimenſi fuerant, quãdo illa recenſebant quã culices ad elephãtem il
li ſint reguli, ſi ſub ſtrenuo & fœlici duce militãtibus noſtris cõparentur, ignari. Neq; trãſ
montanũ eſſe Tubanamam, vti arbitrabãtur. Neq; auro adeo fultum vti Comogræus iu-
uenis prædicauerat, e proximo cognouerunt. De proſtrãdo tamẽ cogitatur, hoſtis erat Tu-
banamæ Pocchorroſa, propterea illi placuit Vaſchi, de hoſte ſuo delendo cõſiliũ. In Poc-
chorroſa valetudinarios relinquit, ſexaginta quos habebat incolumes & animo pollentes
ad ſe vocat. Quid facto ſit opus illis aperit. Tubanamã regulum iactanter ſuperbeq; ſæ-
pius fuiſſe ipſi & ſociis omnibꝰ minitatum, & neceſſario per eius ditionẽ eundum fore præ
nunciat. Imperatũ cenſet eſſe impetẽdũ. Aſſentiũtur cõſilio comites, vt rem agrediatur ſua
dent & hortãtur, ſequuturos ſe offerunt. Duorũ iter dierum vno peragẽdum eſſe ſtatuũt, ne
cogendi armatos Tubanamæ copia præbeatur, vti cogitatum eſt ita euenit. Prima noctis
vigilia cum Pocchorroſenſibus vna Tubanamæ regia adoriuntur. Palãtem & imparatũ
prehendunt. Viros apud ſe duos obſequiarios habebat, fœminas autẽ per vim & iniuriã a
diuerſis regulis raptatas octoginta, ditionariis omnibꝰ & eius dicto parẽtibus regunculis p
pagos circũuicinos diſpartitis, quia ſedato ociabatur animo, nil ſuſpicans ſemotis nãq; nõ
contiguis habitant domibus ob furentes ventos. Crebris nãq; nimboſis typhonibus fati
gantur ob repẽtinos motus aeris ex effectibus ſyderũ in æqualitate diei & noctis, quia ſunt
vti alias diximus Aequinoctio proximi. Domus autẽ ſunt ligneæ, cõtectæ circũſeptæq; pa
leis aut culmo paniceo patrio vel herbis prouĩncialibus tenacibus. Tubanamæ atrio do-
mus altera tantũ inhęrebat, nõ minor primaria. cxx. paſſuũ vtriuſq; domus lõgitudinẽ, la-
titudinem vero paſſuũ eſſe quinquaginta dimenſi ſunt. Hæ domus ad habẽdos militum de

Nũcij a regulo.
Chiorriſus rex.
Oro nũcio rũ reguli.
Auręa dona dant.
Põdus donorum.
Remittunt cõtẽti nũciſ.
Quanti faciãt ſecurim.
De ſimplici victu.
Quo tergãt digitos.
Crebro ſe lauant.
Auro dites ſ; famellici.
De Pocchorroſa regulo.
Dona Pocchorroſę.
De Tubanama rege.
Cõſiliũ in Tubanamã
Oro Vaſchi ad milites.
Itur in Tubanamam.
Cõitatꝰ Tubanamę.
Philoſophica ratio.
De domibꝰ
Atria regũ

leƈtus ſi quando bella mouebant Tubanamam paratæ erant. Capitur Tubanamá, capitur
& Sardanapalicus eius comitatus vniuerſus. Inſultabant in vinƈtum Pocchorróſenſes con
terminiqꝫ omnes reguli. Audita Tubanamæ fortuna pſallebant, nihilo nãqꝫ minus infenſi
ſuis finitimis Tubanamã fuiſſe intellexerunt quã fuiſſe Pacram in diuerticulo ad Auſtrum
diximus. Vinƈto Vaſchus diſſimulanter minabatur, re autem nil mali Tubanamæ cupie-
Tyrãn⁹ hic bat. Debitas hic pœnas Tyrãne lues aiebat, te ſi huc ſe conferret, capillis raptatos Chriſtia-
nos omnes in vicinum flumem obruturũ ſæpe apud tuos iaƈtitaſti. In idem flumẽ raptabe
Minę Vaſchi. re miſer & obrueris & vna iubet hominem attolli dato tamen ſociis veniæ ſigno. Ita deterri
tus infœlix Tubanáma, ſerio iſta imperari meditatus, veniam proſtratus ad Vaſchi genua
Excuſatio reguli. petit, ſe nihil horum dixiſſe vnqꝫ iureiurando aſſerit. Regulos forte ſuos ebrios iſta protuliſ
ſe, regulosqꝫ intemperantes appellãs arguebat procacitatis. Vina quidem illorum licet nõ
De vino. ex vuis vt iam ſignificauimus in noſtri agelli primiciis ad tuam Sanƈtitatem, ebrietati tamẽ
apta ſunt, finitimos etiam in ſe fuiſſe iſta cõmentos lamentabatur, & ob inuidiam in ſe con
flatam, ꝙ potentior eſſet, talia cõfinxiſſe. Auri ſe copiam ingentem allaturũ promittit, mo-
do ignoſcatur. Dexteram affigens peƈtori ait ſe amaſſe timuiſſeqꝫ ſemper noſtros, ꝙ Machá
nas ideſt enſes noſtrorũ audiuerit ſuis Macháńis eſſe acutiores, ſcindereqꝫ acrius quicquid
Adulatio reguli. fiat obuium intellexiſſet. In Vaſchum dirigens occulos ait, Quis cõtra enſem iſtum tuum
niſi mentis inops dextram erigere audebit? quo findere potes & ſoles peruicacem hominẽ
á vertice vno iƈtu ad vmbilicum! ne tibi quiſqꝫ perſuadeat fortiſſime viuentium ex ore meo
Datur venia regulo. prodiiſſe quicqꝫ eiuſcemodi. Hæc & multa diſſeruit nodum mortis iam deglutiens Tuba
namá, quando ad ipſius lachrymoſa poſtulata ſe flexiſſe animum Vaſchus diſſimulat. Pla-
cido vultu illum alloquitur, & data venia ſolui iubet. Afferuntur interea ex duobus atriis li
90.auri lib. bræ triginta puri auri oƈtunciales in fœminea conflati monilia. In diem vero tertiũ aliæ
portantur á regulis eius miſſæ libræ ſexaginta in temeritatis mulƈtam. Sed vnde id aurum
aſſequatur Tubanamá interrogatus negauit é proximo effodi aurum illud. Fuiſſe ad ſuos
maiores importatum a flumine Comógro in Auſtrum deriuãte inſinuabat. Pocchorróſen
ſes vero cæteriqꝫ illius hoſtes mentitum fuiſſe aiebant, diteſcereqꝫ auro regnum illius affir
Cõtentio de auro. mabãt. Cõtra Tubanamá nullam in ditione ſua ſe noſcere auri fodinam perſeuerãter aiebat,
colleƈtos tamen aliquando minutos quoſdam alicubi grumulos aureos, ſed de his colligen
dis ſe minime fuiſſe vnqꝫ ſolicitum, quia id fieri ſine lõgo magnoqꝫ labore nequeat. Dum
hæc ita traƈtarẽtur, ad Vaſchum veniunt in Pocchorróſa poſtergati: appulſiqꝫ ſunt oƈtauo
Kalẽdis Ianuarii calce Anni. M.D.XIII. perqꝫ mãcipia a regulis Auſtralibus habita foſ-
ſoria tulerunt inſtrumenta auro apta dleigendo. Natalẽ dñi diem ab omni opere immunẽ
Colligunt aurum. exegerunt. Altero autẽ ab eo quo Beati Stephani Protomartyris ſolẽne agimus in cliuũ pa
rum a regia Tubanámæ diſtãtem quia terræ colorẽ dicit ſe cognouiſſe auro gignendo te-
ſtem, foſſores quoſdã ducit. Scrobe ad ſeſquipalmũ effoſſa grumulos lente nõ grãdiores au
reos ſe reperiſſe cribrata leuiter terra ſcribit, & tominũ vt ſuo vtar vocabulo qui Trapezi-
tarum appellatione duodecim grana cõtinet corã notario ac teſtibus collegiſſe quo rei fides
præſtetur. Vnde arguit finitimorũ diƈtis quadrare telluris illius opulentiã, licet id minime
potuerit a Tubanáma extorquere. Putant Tubanámã nihili feciſſe exiguã adeo eam portiũ
culam. Alii pertinaci aiunt ſtomacho Tubanámã negaſſe fortunari auro ſuã tellurem, ne
Vates regulus. aliquãdo ad eam auri cupiditas noſtros trahat vſurpandam. Sed vates fuit bonus regulus.
Eam quippe ac Pocchorróſenſem deſtinarunt ad habitãdum eligẽdas, deqꝫ nouis oppidis
in vtraqꝫ cõdendis, modo regi placeat, eſt conſiliũ tum vt ſint veluti meritoriæ tabernæ trã
ſituris ad Auſtrum receptaculum, tum quia ſit vtraqꝫ tellus quibuſcunqꝫ frugibus alendis
Tell⁹ apta frugibus. & arboribus ſuſcipiendis aptiſſima. Inde iam diſcedere ſtatuens tentat obiter alibi terram
colorem calculoſqꝫ mõſtrãtem gignẽdo auro cõſonos. Paulo vltra cutem effoſſã breui ſcro
be peſum quod Caſtellani aurei põdus eſſe diximus in primitiis primis ad Beatitudinẽ tuã,
nõ tamen vno grano ſe reperiiſſe perhibet. His rerum argumẽtis lætus Tumanamæ ſpem
fœlicis ſucceſſus pollicetur, modo neminẽ infeſtet ex his quos ipſe amicos in conterminis
Dat filium rex. linqueret. De auri copia colligenda ſuadet. Sunt qui ferant abduxiſſe Tubanámæ fœminas
omnes, ſpoliatũqꝫ ne inſoleſcere queat reliquiſſe. Filiũ illi ſua ſponte præbuit alẽdum Tu-
manama quo verſans inter noſtros linguã & mores noſtrorũ perdiſcat, & religione imbua
Penſiles portãtur. tur vt aliquãdo ſit eius inſtitutio vtilis genitori ad fauorem cõciliãdum. Vrgebatur acri fe-
bre Vaſchus eo tẽpore ex immẽſo labore vigiliiſqꝫ & inedia propterea inde diſcedens man
cipiorũ

ciſiorum humeris penſilem portari ſe iubet. Feruntur & inde penſiles in Amachis ideſt Goſampinis lodicibus grauibus confecti ægritudinibus. Quibus autē vires aliquæ ſup-petebant neq; incolumes tamen, cruribus hebetibus, dextris incolarum ſub alas præhen ſi ſubleuabantur. Ad Comogri tandē reguli amici relicti de quo ſupra lata mētio facta eſt ditionem appulſus, mortuū eſſe reperit ſenem, filiūq; ipſius, quem alias a prudentia lauda uimus, genitoris loco ſuffectum intellexit, Carolumq; vocari baptizatum didicit. Eſt huiꝰ Comogri regia in radicibꝰ cliui bene culti ſita, planiciem habet a Meridie leucarum duo decim latam, vberem Hanczauanam vocant incolæ. Planicie ſuperata, montes occurrunt altiſſimi quos diximus dirimere duo illa maria. A cliuis mōtibus fluuius ſcatet Comogrꝰ qui planiciē illam interluens montes petit arduos perq; illorū valles reliqua flumina ſuo al ueo ſorbēdo, viā reperit ad Auſtrale pelagus. Diſtat ab Dariēne leucas circiter ſeptuagin ta Occidentē verſus. Noſtris igit̃ aduentantibus pſalens alacerq; prodit obuiā Carolꝰ regu lus, edulijs potubuſq; ſuauibus noſtros recreat. Hoſpitio ſuſcipit honorifice. Mutuis ſeſe muneribus afficiunt, laborati auri libras octunciales viginti porrigit Vaſcho regulꝰ. Va-ſchus non minus grata repenſat, ſecures puta fabriliaq; inſtrumenta quædā ad carpenta-riam artē facientia. Sagulo etiā atq; interiore texta linea pro tēporis anguſtia Comogrū or nauit. His donis ſe inter vicinos heroem effectū exiſtimauit Carolus. Comogrum & reli-quos omnes cōmonefactos reliquit, ne vnq̃ ab obſeruantia & fide erga Caſtellæ Reges di-ſcedant, ſi viuere vitā trāquillam exoptant. Vtq; ſtudioſius poſt hac aurū magno illi Tibá ideſt regi offerendū congerant hortatus eſt. Hac via paraturos ſibi ſuiſq; poſteris ab om-ni hoſtium inſolentia patrociniū & noſtratium rerū copiam affluentē, enunciat. His ita con fectis iter ſuum proſequitur ad Ponchæ regiam, vbi quatuor e Dariēne veniſſe iuuenes re perit ipſum admonituros appulſa eſſe nauigia bene fulta cōmeatibus ex Hiſpaniola. Eo nāq; ſe rediturum, quacūq; ab Auſtro regredi fas foret, fuerat pollicitus. Quare ſumptis viginti e commilitonibus incolumioribus longis itineribus ad Darienem ipſe pficiſcit̃, cæteris vt ſe pedetentim ſequant̃ poſtergatis. Quartodecimo Kalendas Februarii. 1514. ſcribit ſe deuectū ad ſocios. Data vero litterarū ipſius eſt ex Dariene quarto nonarū Martii, prius non licuiſſe, nulla prius diſcedente naui inquit. Scribit ſe illinc duo miſiſſe nauigia, quibus poſtergati aduehantur. Et iiſdē litteris multa ſe iniſſe certamina iactat; nunq̃ vero fuiſſe percuſſum, aut e cōmilitonibus amiſiſſe vllum pugnando. Nulla eſt propterea ma-gnæ ipſius epiſtolæ pagina, quæ gratiarū actionibus referta nō ſit, ꝙ a tantis totq; diſcri-minibus & laboribus euaſerit. Nullꝰ eſt eius actus, nulla peregrinatio ſine cœlitibus inuo catis, Deipara virgine præeūte ſemper. E violento igitur Golia i Elyſeū ex Antæo in Her-culem portentorum domitorem transformatus hic noſter Vaſchꝰ Balboa fuiſſe videtur. Mutatus ergo ex temerario in obſequentem honoribus & beneficentia dignus eſt habi-tus, & in Catholici Regis gratiā receptus diplomate regio præfectus militū eius regionis eſt creatus. Hæc & litteræ Darienēſium & viuæ venientium voces retulerunt. Quid autē ego Beatiſſime Pater e propinquo de hiſce rebus ſentiā forte cupies itelligere. Mea eſt hęc opinio ſimplex & militaris ſcribendi referendiq; Vaſchi & ſociorū ſeries, res ita accidiſſe teſtari videtur. Non per effoſſos ergo cuniculos ad infernos manes, nō per miliaria multa, non per intollerandos labores & varia vitæ diſcrimina ſcindendo montes deſcendet Hiſpa nus quæſitum opes in viſcera terræ, ſed ex ipſius cute vix e ſolo ſupercilio ſcrobibus effoſ-ſis vel ex fluuiorum ripis æſtate ſiccatis leuiter abluta tellure aurū, modo perſtent in habitā do terram, colligetur, faciliq; indagine margaritæ reperientur. Tanti muneris expers fuit vti coſmetræ omnes aſſentiuntur veneranda vetuſtas, quoniam ad has gentes itum eſt nū-q̃ hactenꝰ ſtructis ordinibus, ipſæ vero nullo indigæ vel paruo minime hoſpites velint, im-mo vti late oſtendimus adeuntes feroci congreſſu excipiunt, nec ſe niſi bello ſuperatos tra-ctari patiuntur. Si præcipue in edaces humanarum carnium nouos antropophagos quos diximus Caribes alias Cannibales appellari, quoniam hi ſagaces hominū venatores nul li alteri exercitio intenti, agunt ętatem pręterq̃ vel agrorum cultui ſuo more vel rei bellicę ad homocupium. Hi ergo venientes noſtros veluti apros aut ceruos in eorum venabula vel retia caſuros expectāt, & ſecū taciti ſpe prædæ labia lambūt. Si profligauerint epulan-tur lautiſſime, ſi autem ſe impares fore arbitrantur, fuga ſaluti conſulunt, & elabuntur ven-to celeriꝰ. Si apud aquas res agit̃, demerſi gurgitibꝰ tā viri q̃ fœminę haud ſegniꝰ adnatāt, ac ſi perpetuo in aquis degerent, & ſub aquis victum quęritarent. Non mirum ergo ſi tra-

Deſcriptio domus Comogri.

Dona dat.

Hortatio Vaſchi.

Deo plenꝰ vaſchus.

Honores Vaſchi.

Neſciuit hec antiquitas.

Antropophagi.

Caribes vel Canibales.

Homocupium.

ctus hi vaſtiſſimi ſunt pro ignotis relicti, per hæc inuenta igitur Chriſtiana religio, cuius tu apicē tenes, in immenſum brachia protendet. Multas hominum vti in initio diximus miriadas tanq̃ nouum pulliculorū, fœtum ſub alis tua ſanctitas fouebit accerſitas, Beragua nanq; a Colono primum reperta, ſiniſtris mox auibꝰ a Diego Nicueſa tractata nūc deſerta repetetur, ac reliquæ telluris illius amplæ regiones omnes ex efferis & agreſtibꝰ ad cultum politicum & veram religionem paulatim reducentur.

Caput quartum.

Alia nauigatio.

HIC SISTERE pater Beatiſſime ſtatueram, ſed igniculus quidam tortor animi producere parumper ſermonē hortatur. Beraguam dixi primo repertam a Colono. Defraudare virum, admittere ſcelus mihi viderer inexpiabile, ſi labores toleratos, ſi curas eius perpeſſas, ſi deniq; diſcrimina quę ſubiuit ea nauigatione ſilentio præterirem. Is a ſalute noſtra. M.D.II. ſexto idus Maii cum claſſicula nauium quatuor cuparum in ſingulas quinquaginta & ſexaginta cumq; hominibus centū ſeptuaginta ſoluit e Gadibus, & fœlici curſu Canarias præhendit in diem quintum. Inde appulius eſt ad Inſulam Dominicam, quę Caribiū eſt

Die 26 ex Hiſpania ad Hiſpaniolā. 1200 leq̄ ex Hiſpaniola ad Hiſpaniā.

patria; die ſexto decimo, captauit e Dominica Hiſpaniolam die quīto. Sexto igitur & vigeſimo die ventis lapſuq; Oceani ab Oriente in Occidentem fluentis adiuuantibus, ab Hiſpania nauigauit ad Hiſpaniolam, qui curſus mille ac ducentarum lequarum a nautis eſſe perhibetur. In Hiſpaniola ſiue libens ſiue monente Prorege parum moratur. Occidentē recta ſecutus. Cuba Iamaicaq; Inſulis a Septentrione in dextram relictis in Inſulam ſe inciſſe Meridionaliorem Iamaica ſcribit nomine incolarum Guanaſſa virentem vniuerſam vberemq; ſupraq; credibile cuiq; ſit. Eius inſulæ littora percurrens duobus occurrit prouincialibus Monoxylis de q̄bus ſatis late diximus in ſuperioribus. Reſtibus iugata mācipia nuda trahebāt, vti aduerſis fluminibus ſolet fieri. Monoxylis Primarius inſularis vehebatur cum vxore ac liberis nudis omnibus. Noſtris qui deſcenderāt in terram ſuperbe mācipia innuebant ex heri mandato, vt cederent venientibus. Minabantur recuſantibus, tanta eſt eorum ſimplicitas ꝙ nec veriti ſint neq; admirati noſtrorum vel nauigia vel potentiam aut multitudinē. Putabant noſtros ea qua ipſi reuerentia colebant herū aſſurecturos. Ab alienis terris mercatorē eſſe redeuntē intellexerunt. Nundinas exercēt, nūdinarias merces ille ferebat, aurichalcea tintinabula. Nouaculas cultelloſq; ac ſecures e lapide flauo diaphono lucido generi cuidā ligni tenaci manubriato. Vtenſilia etiā, coquinariaq; vaſa & fi-

De vaſis et ſupellectilibus.

ctilia arte mira e ligno partim, partim ex eodē marmore laborata, ſed lodices præcipue ſupellectiliaq; Goſampina variis intexta coloribꝰ vehebat. Dominū & vniuerſam eius familiā rēq; omnē præhenderūt. Solui tamen mox præfectꝰ illos iuſſit, & rerū partem maiorē reſtitui, quo beneuolos redderet imperauit. De natura terræ vlterioris ad Occidentem dicit. Recta carpit iter ad Occidētem. Ad milliaria decem paulo amplius tellurē reperit vaſtam nomine incolarū Quiriquetánam, ipſe vero Ciambā nuncupauit. Rem diuinā in littore iuſſit celebrari, Habitatoribus nudis plenā reperit. Hi mites & ſimplices poſito timore ad noſtros, vt ad rē mirādā, prouincialibꝰ cibis & aqua recenti onuſti cōfluebant. Oblato munere verſis veſtigiis capite obſtippo reuerenter retrocedebant, penſauit munera illorum muneribus rerum noſtrarum, calculorum puta vitreorum ſertis, & ſpeculis quibuſdā, acubuſq; ac ſpinteribꝰ & huiuſcemodi mercibꝰ illis peregrinis. In magno illo tractatu regiones ſunt duę. Taia hæc Máia illa appellatę, vniuerſam ſcribit terrā illam eſſe ſalubrem, amœnam clementia cœli fortunatā optime, nulli terrarum vbertate agrorū poſtferendā temperie mira præditam & montanam refert partim, partim lata planitie nobilē, arboriferam vbiq; herbidamq; ac perpetuo vere autumnoq; gaudentem, arboribus toto anno frondentibus & pomiferis. Illignetis pinetiſq; ait eſſe refertā, ac palmarū generibus ſeptā quarū aliæ dactiliferæ, ſteriles aliæ ſunt, pelgoras vuis pendētibus maturis ſed labruſchis terra gignit ſuapte natura inter arbores. Tantā refert eſſe apud hos ſuauium vtiliumq; fructuum natiuorum copiā aliorum, ꝙ de vuis colendis nulla ſit cura. Ex palmarum quodam genere Machanas ideſt enſes ligneos latos & iaculares haſtas cōſtruūt Goſſampinas. Arbores nutrit ea tellꝰ vulgo. Mirabolános etiā diuerſarum ſpecierū Emblicos puta & Chécubos medicorum appellatione. Maizium & hæc terra generat ac Iuccā, Aies & Batatas, vti

Quiriqtana regio.

Perpetuꝰ autumnus.

De mirabolanis.

cæteræ regiones illæ, eadē & leones nutrit ac tigres, ceruos, capreoloſq; , & huiuſcemodi
animalia. Volucres etiā diuerſas, inter quas ꝓ altilibus habent, eas quas pauonibus fœmi-
nis colore ac magnitudine ſimiles eſſe, guſtu etiā & ſapore diximus aliquādo. Proceros eſſe
aiunt ac pulchre formatos incolas, vtriuſq; ſex⁹, quos ait pudēda tegere Goſſampinis vela- Depingūt ſe.
minibus intextis diuerſis coloribus. Ad elegantiā ſe ipſos depingunt quorundā pomorū
ſucco ad id in hortis nutritorū, nigris ac rubentib⁹ vti Agatirſos legimus. Totū inficiunt
alii corpus, partes alii, plærīq; autē tractim flores aut roſas effigiāt, aut implicitos laqucos
prout cuiq; ſedet appetitu. Idiomata ſunt penit⁹ alia ab inſularibus conuicinis. More tor-
rentis, aquæ defluebāt ad Occidentē, ſtatuit tamē Orientē eius terræ quærere animo ver-
tens Pariā, Oſq; draconis & alias quas iam deſcripſim⁹ ab Oriēte repertas oras, contiguas
eſſe vti erant, exiſtimans. Ex ampla igitur Quiriquetána decimotertio Kalēdas Septēbris
ſoluit. Ad leucas triginta fluuiū reperit, extra cuius hoſtiū dulces hauſtus ſumpſit in mari.
Littus erat ſcopulis & rupibus purgatū. Fundo ad iaciendas anchoras vbiq; apto. Tantā
ſcribit fuiſſe vim oppoſiti torrentis Oceani, ꝙ diebus q̄draginta leucas vix potuerit ſeptua-
ginta percurrere, claudicando ſemper & gyris per altū agendo claſſiculam, procedebat. In-
terdūq; ſe repulſum & retro raptū reperiebat impetu aquarū, terrā captare volens ad veſpe-
rum ne per noctis tenebras in ignotis littoribus naufragarentur. Intercapedine leucarum
octo, tria ſe ingentia flumina nitidarū aquarū ſcribit reperiſſe, in quorum marginibus can-
næ craſſiores humano fœmore gignebant, piſciumq; ac magnarum teſtudinum copiam
ingentem. Et plæriſq; in locis crocodillorum multitudinem in arena vaſto hiatu ſolem ca-
ptantium. Varia etiam animalia quibus nomen non dedit, variamq; refert eius telluris fa-
ciem eſſe, ſaxeam alicubi & promontoriis fultam ſqualidis ac rupibus ambeſis. Alibi be-
nignitate ſoli nulli terræ cedentem. Varia etiam in variis oris regum & primariorum no-
mina. Vocant regulum Cacichū vt alias diximus, alibi Queb'i, Tibáuero alicubi, Prima-
riū autem, alicubi, Saccum, alibi Iura. Eum qui ſtrenue ſe geſſit in pugna hoſtili & ſigna-
tā cicatricibus faciem oſtentat Capram appellant. Habentq; pro heroe. Vulgum nuncu-
pāt Chiuys hominem, alicubi dicunt homē. Accipe homo ſi quis dicere voluerit Hóppa
Home dicet. Alius deinde fluuius grandibus nauigiis aptus occurrit, ante cuius fauces qua- Alius fluuius grandis.
tuor inſulę paruæ floridæ atq; arboriferæ iacebant, quæ portum efficiebant. Has quatuor
tempora vocitauit. ab his, ad leucas terdecim ad Orientem ſemper contra vim aquarum Quatuor inſulę.
tendens, duodecim paruas præhendit inſulas, has quia pręditas nouo genere fructuum li- Inſulę limones.
mones noſtros emulantium, limonares appellauit. Eadem via pererrans ad leucas duode-
cim, magnun reperit portum leucarum trium ſpacio ſe ſe in terram inſinuātem, pauloq; Portus ingens.
min⁹ latum, in quem fluuius ingens cadebat. Ibi amiſſus eſt poſtmodum Nicuéſa, Bera-
guam quæritans vti ſupra diximus, vnde perditorum fluuium recentiores nuncuparunt.
Continuo curſu tendens contra pelagi furorem Almirant⁹ Colonus varios reperiebat mō-
tes, valles varias, fluminaq; ac portus, ſpiritus rerum omnium ſuaues fuiſſe atq; recreātes
naturam refert, neq; incidiſſe in aduerſam valetudinem ē ſociis quēq; ad regionem vſq;, in- Cariairei portus.
colarum appellatione Quicur'i vltima acuta, in qua port⁹ eſt cariai. Ab ipſo Almirāto mi-
rabolanus appellat⁹, quia natiua ſit ibi arbor illa. In hoc portu Cariai ſeſe obiiciunt circi-
ter ducentum incolæ manu geſtantes terna quaternaq; iacula, mites tamē, & hoſpitales, ſed
quid ſibi gens hæc noua quęreret parati expectantes. Colloquia petunt. dato ſigno pacis,
natando noſtros adeunt, cōmertia ineunt. Permutationem rerum poſtulant. Dari ē noſtra-
tibus rebus ad eorum beneuolentiam captandam, Almirantus ſed gratuito imperat, per
ſigna gratiam recuſant, neq; enim vllum ex horum idiomate vocabulum perceperunt, Gratiam renuunt.
fraudē aliquam ineſſe noſtris donis ſuſpicati, ꝙ ipſorum oblata noſtri recipere renuiſſent,
quicquid fuerat impartitum in littore liquerunt. Tanta pollent Cariairēſes vrbanitate, atq;
animi benignitate, vt magis dare q̄ accipere ſtuderent. Puellas ad noſtros virgines formæ
elegantis miſere duas, quas vt abducere liceret inſinuabant. Hæ vt cæteræ fœminæ pube-
ten⁹ faſcia tegebantur Goſſampina. Is enim eſt fœminarum Cariairenſium mos, virorum
autem nude agere. Scindunt & crines fœminæ, viri nutriunt occipite, a fronte radunt. Col- Habitus horum.
ligunt q; vittis candentibus & in orbem circunducunt capiti, vti noſtrates videmus puel-
las. Almirantus indutas ac bene donatas cum rubro laneo pileolo genitori earum præ-
bendo remiſit. Sed cuncta iterum in littore locata ſunt, quia ipſorū dona recuſaſſent noſtri,
duos tamen viros & eos nō inuitos ſecum aduexit, quo vel illi noſtram, vel noſtri Cariairē-

ſem perdiſcerent linguā. Maris æſtu parum quati tractus illos cognouit, ꝙ haud ſecꝰ littori ac fluuiorum ripis arbores inhærerent. Idē aiunt & cæteri oras illas tractantes exiguo fluxu ac refluxu omnium illarū terrarū inſularum etiā littora madefieri. In huius terræ proſpectu inquit in mari ipſo gigni arbores quæ ramos incuruent poſtq̄ꝫ altius emerſerint ad profundū, quo applicatæ cuſpides vti propagines vitiū ſolo demerſę radices creāt, & in ſui generis arbores perpetuo virentes prodeunt. De huiuſcemodi arboribus Plinius in duodecimo naturalis hiſtorię, ſed in arido ſolo, nō autē in mari. Animalia nutriri in ora Cariai eadem, q̄ alibi diximus, ſed vnū reperere naturæ longe diſſonę. Id eſt grandi Cercopiteco par, cauda longiore procerioreqꝫ, cauda ſuſpēſſus & vim, terqꝫ quaterqꝫ ſeſe deuoluens capiendo ex ramo trāſilit in ramū, & ex arbore ſeſe proiicit in arborē acſi volitaret. Arcuariꝰ e noſtris vnū ſagitta cōfixit. Vulneratꝰ ſe deiicit Cercopitecꝰ, hoſtem vulneratorē rabidus

Ferox animal nouū.

adoritur. Stricto enſe agit in pecꝰ venator. Lacertū Cercopiteco abſcidit, cœpitqꝫ mancum ferociter renitentem. Ad claſſem perductus manſucuit inter homines parumper, dum ſic ferreis vinctum catenis ſeruarent. E littoribus trahunt paludibus aprum venatores alii. Cogebat nanqꝫ carnium deſiderium nemora perluſtrare. Cercopiteco aper & ipſe ferox oſtenditur. Setas excutit vterqꝫ, in aprum Cercopitecus furibundus ſalit, cauda circunligat aprum. Cum ſeruato á venatore victore ſuo lacerto guttur apro præhendit, reluctantem

Cadauera ſeruant.

aprum ſuffocauit Cercopitecus. Hæc & huiuſcemodi monſtra nutrit alia tellus illa. Seruant & Cariairenſes deſiccata cratibus procerum & parentum cadauera foliis arborum inuoluta, populo nemora ſiluęqꝫ ſūt addicta ſepulchris. Procedētes ex Cariai ad leucas viginti circiter, ſinum reperere amplum adeo, vt in gyrum putent leucas continere decem. Quatuor inſulæ paruæ feraces exiguo diſcretæ interuallo ſinus faucibus obiectæ tutum efficiūt portum. Is eſt portus quem alias diximus appellari ab incolis Cerabaró vltima acuta ſed vnū eius littoris latus tantum ita vocitatum nunc didicere, atqꝫ id dextrum ingrediēdo, læuum

Cerabaro & aburema portꝰ latera

autem Aburema nuncupatur. Inſulis inquiunt vniuerſum feracibus & frequentibus celebrem eſſe, atqꝫ arboriferis, fundo ad anchoras iaciēdas vbiqꝫ apto nitidoqꝫ, ac mira piſciū copia pollentē. Vtraqꝫ terra adiacens vbertate ſoli nulli terrarū eorum iudicio cedit. Duos incolas ad manꝰ habuere. Colla incolæ monilibꝰ quæ appellant Guanínes aureis, in aquilas, aut leones, vel animalia huiuſcemodi affabre effigiatis ornant, ſed aurum id minime pu-

Ornamēta incolarum

rum eſſe cognouerunt. A duobus illis Cariairenſibus quos abductos diximꝰ noſtri didicerūt Cerabarbam & Aburemā regiones auro dites eſſe Cariairēſeſqꝫ rerū ſuarū permutatione vniuerſum aurū quo ornantur ab his adeptos fuiſſe. Quinqꝫ pagos auro legendo egregios ineſſe Cerabaróis & Aburemánis regionibus, á littore in internis diſtantibus non lō-

Aurea loca quinqꝫ.

go tractu Cariairenſes nr̄is aperuerunt, cōmertia nanqꝫ á maioribus eorū vtræqꝫ nationes frequentarūt ſemper. Pagorū nomina hæc eſſe perhibent. Chirará, Purén, Chitazá, Iuréche. Atamća. Viri omnes Cerabaróæ ꝓuinciæ nudi ſunt penitus, ſed variis depicti modis, ſertis floridis & coronis ex leonū & tigriū vnguibus contextis oblectantur. Fœminæ anguſta goſſampina vitta pudenda tantū contegunt. Hinc iā tandem egreſſi per idē littus ad leucas octodecim in fluminis reperti ripa occurrunt viri nudi tercentū ſublatis clamoribꝰ minitabundi, expuentes in noſtros aqua ſumpta in os aut littoralibꝰ herbis. Iaculādo miſ-

Ferox populus.

ſilia, vibrandoqꝫ haſtas & Machánas enſes diximus eſſe ligneos á littore arcere noſtros conabantur. Depicti variis modis erant, alii præter faciem corpus vniuerſum, tractim alii. Pacem nolle ſe aut commertium vllum cum noſtris inſinuabant. Solui tormenta quædam in illos, ſed ab alto ne perimerēt quemq̄ꝫ imperat, hoc enim ſemper ſedit Coloni animo vt pacato ageret cum nouis gentibus. Fragore diſcuſſæ baliſtæ bombardæ perterriti, ſternūtur

Sternūtur audito fragore.

omnes. Pacē optant. Cōmertiātur inuicem. Guaninórum aureorum, ex aduerſo calculorū vitreorum atqꝫ huiuſcemodi rerum permutatione. Tympana hi habēt & marina cōchilia quibus, ad excitandos animos pugnæ tempore vtuntur in bellis. In eo tractu flumina ſunt Acatéba, Quaréba, Zobróba, Aiaguitin, Vridá, Durubbá, Beragua, ī oībꝰ aurū colligere licebat. Foliis arborū latis ab æſtu pluuiaqꝫ penullarum loco ſe tuentur. Oras inde per-

Aurea flumina.

luſtrauit Ebetere & Embigár in his flumina labūtur dulcium aquarum & piſcium copia egregia, Zahorán & Cubigár. Hic ſiſtit auri vbertas. Quinquagita circiter leucarū tractu. Diſtat inde leucas tantum tres ea rupes quam in infauſto Nicueſſæ diſcurſſu diximus appellari Pegnonem á noſtris, incolarum autem appellatione regio dicitur Vibbá, in quo etiam tractu eſt portus ad leucas tātum ſex quē Bellū diximus á Colono vocitatū, cuius re-

gio Xaguaguará dicitur ab incolis, populis eſt ea tellus vniuerſa frequēs ſed nudis. In Xa-
guaguará regulus nigro, populus rubro, coloribus fucant. Regi & primariis ſeptē, é nari- Regi Xaguagara
bus pendebat aurea lamina labiorum tenus. In hoc ornatu ſummū putāt eſſe decorē. Teſta
marina viri pudenda includūt. Fœminæ goſſampina tegunt vitta. In hortis hi pineæ nu-
ci fructū ſimilē nutriunt quē diximꝰ alias é frutice naſci veluti carduo ſed mollē & regia di- Arbore cucurbitę.
gnum eſca. Cucurbiteas quoq; arbores ad potꝰ ferendi vſum. De his late alias. Vocāt arbo
rem Hibuero. Crocodillis alicubi occurrebant, qui quū aufugerent aut mergerentur odo
rem á tergo muſco vel caſtoreo ſuauiorē relinquebāt. Nili accolæ de crocodillo fœmina idē
mihi retulerūt, de abdomine præſertim ꝙ Arabicos æquet odores quoſq;. Regreſſus hinc
eſt Almirantꝰ, cū ſua claſſicula, tū quia nequibat aduerſum aquatū curſum ſuſtinere, tū etiā
quia magis ac magis indies nauigia putreſcebāt, atq; terebrabantur vermiū aculeis, qui ex
aquarum tepore in vniuerſis tractibus illis, æquinoctio fere ſuppoſitis gignuntur. Biſſas
vermes illos mercator Venetus appellat, hos & Alexdrini duo portus Aegyptii generāt,
naueſq; labefactāt ſi diu in anchoris morentur, cubitales ſunt & interdū longiores, digitu
lo nunq; craſſiores. Hiſpanus nauta peſtem hanc bromam vocat. Bromam igitur veritus De broma verme.
Colonus Almirantus & renitente pelago vexatus, ſecundo Oceano ad Occidentem regre-
ditur. Hiebram fluuium á Beragua fluuio duas diſtantem leucas quia ſit maioribus naui-
giis ſuſcipiendis aptior, captat. A Beragua minore, regio nomē tenet, quia vtriuſq; fluminis
poſſeſſor regulus Beraguam inhabitat quid dextrum quid ve ſiniſtrum hic acciderit dica
mus. Stans in Hiebra Colonꝰ fratrem ſuum Bartholomeum Colonum Hiſpaniolæ Ade
lantatum cū Cymbis ſeruitoriis & hominibus octo & ſexaginta mittit ad fluuium Bera-
guam. Obuius fit Adelantato cum patriis monoxylis ſecundo flumine regionis regulus Rex Beragucę.
more patrio depictus, nudus cum ingenti comitatu, ſed inermis. Quum primum ad col-
loquium deuentum eſt, reguli familiares quidam de quiete ſui heri anxii & Maieſtatis Re-
giæ memores ne ſtans regulus negocietur, ſaxum é proximo ſumptum in ripa lauant,
confricantq; decenter, & reuerenter allatum regulo ſupponunt. Sedens regulus per ſigna Sedes reguli.
viſus eſt annuere vt noſtris liceat ditionis eius flumina percurrere. Sexto idꝰ Februarii pe
des Adelantatus aduerſa tendit Beraguę fluuii ripa cymbis relictis. In Durabam fluuium
incidit, hunc Hiebra & Beraguá inquit eſſe ditius auro. In omnibꝰ quippe terræ illius flu
minibus aurum gignitur. Inter arborum radices ripis inhærentes interq; ſaxa & lapillos Aur̄ vbiq;
á torrentibus relictos & vbicunq; ſcrobes ad ſexquipalmum effodiebāt, egeſtam reperie-
bant terram auro mixtam, propterea figere ibi pedem fuit conſilium, ſed incolæ futuram
perniciem olfacientes vetuerunt. Facto agmine cum horrēdo clamore ruūt in noſtros, qui
domos ędificare iam ceperant: Primos impetus vix ſuſtinuere noſtri. Certarūt eminus cre
bris miſſilibus primo barbari nudi, mox cominus ſtrictis enſibus ligneis quos diximus
nuncupari machanas rabidi pugnare cogitarunt. Dictu mirandū, tanta erat cōcepta in eis Pugna grauis.
iam ira, vt neq; arcubus aut ſcorpionibus & quod maius eſt neq; bombardarum é nauibꝰ
iactarum fragore terrerentur. Ceſſerunt loco ſemel. Iterato maiore numero comparato re
deunt ferociores. Satius emori fore iudicant ꝙ perpeti patriam occupatum iri á peregrinis.
Hoſpites begnine ſuſceperant, habitatores recuſant. Quo magis inſtabant noſtri, eo ma-
ior finitimorum multitudo confluebat. Nocte dieq; á frōte modo, modo á lateribus vrge-
bantur nr̄i. A tergo ſtans in littore claſſis tutos reddebat. Deſeruere igitur terrā hanc, & qua
venerant regrediuntur. Iamaicā inſulā Hiſpaniolæ Cubæq; collateralē á Meridie nauigiis
in cribrorum modum pertuſatis á Broma vt Hiſpano vtar vocabulo vix præhendere po- Deſeruit Beraguā.
tuerunt, fere ex itinere perierunt. Vbi lacertorum exhaurientium maris aquas per amplas
rimas ingredientes vitæ diſcrimē euaſerunt tandem, & ad Iamaicam ſemianimes appulſi
ſunt. Obrutis ibi nauigiis omnibus intercepti, vitam egere menſibus decem Vergiliani A
chemenidis vita in nudorum Barbarorum poteſtate calamitoſiorem, eius terræ cibis con- Vita miſerrima.
tenti, ſi quando barbaris placebat impartiri. Profuit noſtris odium capitale quo ſeſe inui-
cem barbari reguli proſequuntur, vt enim noſtros fautores haberent, ſi quando cum fini-
timis hoſtibus bella ingruerent pane aliquando patrio famelicos recreabant. Sed ꝙ mi-
ſerum & ærumnoſum pater Beatiſſime ſit mendicato pane adipiſci, coniectetur tua San-
ctitas, vbi præſertim cætera deſint, vinum puta carneſq;, vel omne preſſi lactis genus qui
bus Europeorum hominum ſtomachi á cuna ſolent enutriri. Fortunam tētare neceſſitas
coegit. Per œconomum ſuum Diecū Mendez, ducibus tamē Iamaicenſibus duobus eo-

rum littorũ peritis, quid de ſe deus cogitet ſtatuit experiri. Canoam cõſcendũt mare iam
vndoſum. E ſcopulo in ſcopulũ é rupe in rupem quaſſatus vndis ob nauigioli breuitatẽ &
formam, appulſus eſt iam tandẽ Diecus Mendez ad vltimum Hiſpaniolæ angulũ é Iamai
ca diſtantem leucas quadraginta. Spe munerum ab Almiranto Colono ꝓmiſſorũ Iamai-
cenſes læti reuertũtur. Ipſe pedes ad ſanctum Dominicũ vrbem primariam Metropolita-
nam proficiſcitur. Duo noſtratia cõparat nauigia, dominum adit. Inualidi omnes & egeſta
te rerum extenuati veniunt ad Hiſpaniolam. Quid inde illis ſucceſſerit, nõ intellexi. Ad ge
Salubris neralia redeamus. Vniuerſos tractus illos, quos percurriſſe Colonũ diximus, ipſe ſcribit,
aeris terra idemqꝫ fatentur omnes laborũ ſocii, toto anno eſſe frondoſos, virentes, amœnos, & quod
maius eſt, ſalubres, in quibus ex vniuerſo comitatu nullus vnqꝫ ægrotauerit, neqꝫ horren-
ti frigore vnqꝫ aut æſtu feruido quinquaginta leucarũ intercapedine, à Cerabaroó magno
portu ad vſqꝫ Hiebrã & Beráguam vexatum ſe fuiſſe iactat. Cerabaroi populi, quiqꝫ iacẽt
medii ad Hiebram vſqꝫ Beráguam, nõ niſi certis anni temporibus auro intendunt quæri-
Quibus ſi tando. Suntqꝫ negociationis eiꝰ opifices exerciti, vti apud nos argenti ferriqꝫ fodinatores.
gnis noſcãt Quæ loca magis auro fortunentur, à ſpecie defluxi torrẽtis, à terræ colore aut huiuſcemo
aurũ ineſſe di argumentis, longo hii callẽt experimento. Credunt ineſſe auro numẽ quãdoquidẽ ad id
negocii minime tendũt inexpiati ex priſcorũ religione puta qui à coitu & omni oblectamẽ
to abſtinent, cibiſqꝫ ac potu parciſſime vtantur, vniuerſo legendi auri tẽpore. Viuere tantũ
ac mori datũ hominibus, vt cæteris animantibus arbitrantur, propterea nil colunt aliud.
Solem tamẽ venerantur, & ſurgentem ab Orizonte reuerenter excipiunt. De montibꝰ &
terræ ſitu ſermo trahatur. Ex vniuerſis illarũ regionum littoribus, vaſtos attolli montes à
Meridie, ſed protentos ab Oriente in Occidentẽ continuo tractu proſpicitur. Quare ita di
ſterminari duo illa magna maria, de quibus alias late fecimus mentionẽ, his aggeribus ne
inuicẽ collidantur, exiſtimamꝰ, veluti Tyrrhenum Italia dirimit ab Adriatico. Quacũqꝫ
enim proficiſcantur, ab ea cuſpide ſancti Auguſtini, quæ ad Portugalenſes attinet, ad Atlan
tem ſpectante, Vrabam vſqꝫ ac Cerabaróum portum atqꝫ vltimas ad Occidentem terras
Varia mõ- alias ad hunc vſqꝫ diem repertas, perpetuo tractu eminus cominuſqꝫ ſeſe montes nauiganti-
tiũ facies. bus offerũt nunc lenes, elati nũc, modo aſperi & petroſi, arboriferi herbidiqꝫ atqꝫ apti cul
turæ modo, vti accidere ſolet ĩ Tauro noſtriqꝫ Apenini coſtis varii, reliquis etiã huiuſcemo
De vallibꝰ di vaſtis montibus. Vallibus quoqꝫ egregiis horum vti aliorum montium interſecantur iu
ga. Ea pars montium quæ Beraguæ fines recipit ſuperare ſuis verticibus nubes creditur,
raroqꝫ cerni eius culmina dicunt ob nubium & nebularum ferè continuam denſitatem.
Altitudo Quinquaginta amplius attolli milliaria Beraguenſia cacumina contendit Almirantus ip-
montis. ſe, qui ea primus explorauit, in eadem præterea regione inquit ad mõtium radices iter eſſe
apertũ ad Auſtrale pelagus, & Venetias cõparat cum Genua ſiue mauis Ianua, vti eius ci-
ues iactitant, qui à Iano conditã fabulantur, protendiqꝫ vult terram ad Occidentem, & ca-
pere hinc initium lati corporis, vti ab Alpibus noſtris ex anguſto Italiæ fœmore videmꝰ
amplas eas Galliarum terras Germaniarũqꝫ ac Pãnoniarũ diſtendi ad Sarmatas Scythaſqꝫ
varios ad vſqꝫ Ripheas rupes & Glaciale pelagus, cõplecti etiam nexu continuo Thraces &
Cõparatio. Græciã omnem, & quicquid Malea promontorio & Helleſponto à Meridie, á Septẽtrio
ne uero Euxino & Meotide cõcluditur. Vult ergo Almirantus iſte á læua tẽdentibus ad Oc
cidentem terram hanc India recipi Gangetide. A ſeptẽtrione vero in dextram ad Glacialem
Varię opi- Oceanum vltra Hyperboreos & Arcticum polũ diſtẽdi, ita vt vtrumqꝫ mare Auſtrale illud
niones. ſcilicet & noſtrum Oceanum in eius telluris angulis ſeſe inſinuet, non autem ſepiant aquæ
terram ipſam veluti Europa Helleſponto Tanaiqꝫ & Oceano tũ Glaciali tum Hiſpano ac
noſtro mari circumambitur, ſed furor delabentis Oceani ad Occidentem vetat meo iudi
cio clauſam eſſe coniungi qꝫ ſeptentrionalibus oris terram illam, vti ſupra diſputauimus.
Sit ſatis de longitudine tractatum Beatiſſime pater. Quid de latitudine ſentiatur intelliga-
De latitu- mus. Diximus aliquando anguſtis limitibus dirimi Auſtrale pelagꝰ & hoc noſtrum Ocea
dine. num, atqꝫ ita conſtitit experimento, quandoquidem Vaſcho Nunnez & cõmilitonibus eiꝰ
iter patuit, ſed qꝫ varie nr̃æ alpes in Europa exanguſtantur, hic alibiqꝫ late pateſcunt. Eodẽ
naturę cõſilio tellus hæc modo protenditur & vagatur late, modo ab vtroqꝫ mari repertis
valliũ additibꝰ perſtringitur, & breuibus cõtenta eſt interuallis. Vbi Vrabám & Beraguã
diximꝰ iacere regiones, parua diſcluduntur intercapedine maria, eam autem quam Mara-
Cõparatio. gnonus amnis interluit late patere regionem credere oportet, ſi flumen nõ mare Maragnõ

num eſſe fatebimur, fateamur vero ſuadent aquarum eius dulces hauſtus. Nequeunt enim
in anguſtiis terræ ſpecubus voragines adeo vaſtæ conſidere quæ aquarum eam amplitudi
nem queant enutrire. Idem de flumine magno Dabáibæ quem diximus ex angulo ſinus
Vrábæ vlnarum quadragīta, quinquagintaq; alibi profunditate, latitudine autem millia-
rium trium in mare defluere. Latam ibi terram dare neceſſe eſt, quę ab altis Dabáibæ mō-
tibus non ab Auſtro ſed ab Oriēte fluuium demittit. Hūc aiunt conſtare fluminibus qua-
tuor á Dabáibæ montibus collabentibus. Sancti Ioannis flumen noſtri appellant, inde in
ſinum vti Nilum per ſeptem cadere hoſtia ferūt. In eadem regione Vrabæ anguſtias eſſe a
licubi miras, quæ vix leucas colligunt quindecim, at inuias ob perpetuas paludes medias,
frequenteſq; lammas, aiunt quas Hiſpani tremedáles appellant, alias trampáles, cenagáles
etiam & ſumideros ac zahondaderos. Priuſq; vltra progrediamur, opere precium erit
vnde illi montes nuncupentur enarrare. Dabáibam ferunt fuiſſe fœminam apud maiores [De femina Dabaiba.]
eorum magni animi & prouidentiæ, quam viuentem antiquitas obſeruabat, mortuam in
quiunt reuerenter coli ab vniuerſis regionum illarum incolis. Ab ea regiones nomen ſum
pſiſſe aiunt, & mitti fulgura tonitruaq; ac ſegetum, ſtragem ſiquando iraſcatur, iraſci nanq;
balbutiunt Dabáibam, ſi negligenter ſacris eius intendatur. Eam miſeris imbibere ſuper-
ſtitionem genus hominum fallax ſub nomine religionis, quo frequentia dona portent ad
Dabáibę ſacra quibus ipſi fruantur. De hoc ſatis. Paludes illas anguſtæ telluris crocodillo
rum draconumq; ac veſpertilionum & culicum valde noxiorū altrices eſſe dicunt. Ad mō-
tes propterea diuertitur, quando ad Auſtrum carpere iter conſilium eſt, & paludum illarū
vicina fugiuntur. Sunt qui putēt, vallem vnam qua fluuiꝰ labitur. perditorum á noſtris di- [Quare lōgū iter capitur ad Auſtrū cum ſit aliud breue]
ctus, ob Nicueſę ſociorumq; infortunium á Cerabaroó non multum diſtantē, ſindere mō-
tes illos ad Auſtrum. Sed cum potabiles ſin eius aquæ, fabulatos eſſe eos putant qui talibus
argumentis innituntur. Hoc perpendiculo perficiamus opus. A dextra læuaq; Dariens p̄
dicant viginti flumina decurrere auro feracia. Quę dāt accipimꝰ, nemo eſt qui non id ferat.
Sed interrogati cur paruam auri copiam inde aſportent, foſſoribus opꝰ eſſe inquiunt: qui
autem eas adiere terras minime ſunt aſſueti laboribus. Propterea dicunt minorem auri co- [Quare parum auri feratur.]
piam inde vehi ꝙ̃ tellus ipſa ſua benignitate polliceatur. Videtur & nitidas promittere gem
mas. In cuius rei argumentum eſt ꝙ præter ea quæ dixi, in Cariai & ſanctæ Marthæ vici-
nia reperta, Andreas quidā Morales nauclerus per ea maria Ioannis Coſſæ amicus & ſocius
dū Coſſa viueret, ad manus habuit Adamantem á iuuene Pariensi in Cumaná nudo, mi-
re p̄cioſū, lōgū vti ſignāt duos infamis digiti articulos, magni aūt pollicis primū articulū
æquātē craſſitudine acutū vtrobiq;, & coſtis octo pulcre formatis cōſtantē, eo inquiūt in ſi
xiſſe incudibꝰ vibices vecteſq; ac limas corroſiſſe Adamante illęſo. Collo geſtabat pendulū
Adamantē iuuenis ille Cumanánus et: Andreę ipſi Morali precio qnq; calculorū vitreorū
nſtatiū viridiū & glaucorū, varietate colorꝝ delectatꝰ vēdidit. Offenderūt & topatios in litto
re. Sed cū auri faciē animo geſtēt, nulla eſt his de gēmis cura. Auro tantum inuigilant. Aurꝝ
ſectantur. Maior pręterea Hiſpanorū pars annullatos aut gemmatos derident & probro a
ſcribunt gemmarum geſtamina, populares pręcipue. Nobiles autem ſi quādo nuptiales
vel alias regiæ parentur pompæ celebres, torquibus aureis gemmis conſutis gaudent &
veſtibus margaritas gemmis admixtas intertexunt. Alias minime, effœminatorū eſſe hu-
iuſcemodi ornatus atq; Arabicorum odorum ſpiritus & ſuffumigatoines continuas diūi
dicant. Obſcœna Venere obuolutū putant ſi cui caſtoreum vel muſcum olenti occurrant.
Ab vno pomo ab arbore decerpto pomiferam intelligemus eam eſſe arborē. Ab vno piſce
in fluuio capto piſciū eſſe nutritorē fluuiū dignoſcemꝰ. A modico igitur auro & ab vno la
pillo, auri & lapillorū eſſe genitricē terrā hāc aſſentiamur oportet. Quid etiā ī portu ſācte
Marthæ in regione Caríai repererit, trāſeūte claſſe ītegra, duce Petro Ariæ cōmilitones eiꝰ
& é Regiis magiſtratibꝰ plæriq; loco ſuo diximꝰ. Pullulāt, germinant, coaleſcūt, matures-
cūt, legūturq; cotidie opimiora, præteritis. Vileſcit qcquid manu Saturni Herculis & alio
rū huiuſcemodi heroū patefecit antiquitas ſi quid indefeſſus labor Hiſpanorū detegat ani-
maduertemus. Valeat tua ſanctitas & crebro quid ſentiat de his ſuæ ſedis apoſtolicæ cultu-
ris mihi ſignificet, quo animum ſubleuet ad laborem futurorum ſubeundum.

Caput quintum.

SVBORBE Lunæ Pater Beatiſſime quæcunq̨ parturiunt aliquid, vbi primũ ędiderint, aut claudunt vterum, vel ſaltẽ aliqua tẽporis intercapedine quieſcunt. Noſter autẽ nouus orbis recentes quotidie ſine intermiſſione, fœtus procreat & emittit, quibus cõtinuo tractu queant homines ingenio pollentes & magnarũ rerum nouarũ præcipue ſtudioſi prę manibus habere vnde paſcere animũ queant. quorſum hęc? dicet beatitudo tua. Vix bene redegeram in ordinẽ quæ Vaſcho Núnnez Balbóæ, & cõmilitonibus eius in Auſtralis pelagi diſcurſu acciderunt, ad beatitudinẽ tuam mittẽda per Ioãnem Ruffum Foroliuiẽſem Cuſentinum Archipræſulẽ, & Galeacium ipſum Butrigariũ ſacræ tuæ Sedis Apoſtolicæ nuncios mei ſopiti ingenii excitatores in præſentiarũ, quãdo ecce literas a Petro Ariæ quẽ anno ſuperiore cũ exercitu & claſſe Oceanum conſcendiſſe ad nouas has terras traiecturũ diximus. Claſſem ſeq̨ ac exercitum appulſos in columes ſignificat. Eaſdẽ literas. Io. Cabedus á tua ſanctitate ſupplicatu Regis Catholici illius prouinciæ Dariennenſis Epiſcopus creatus, atq̨ vná tres alii é primaris illi gubernationi addictis, Alfonſus de Ponte, Diécus Marques, & Ioãnes de Tau'ira ſuis ſubſcriptis nominibus autorarũt. Hanc ergo nauigationẽ tua ſanctitas accipiat. Pridie idus Aprilis Anni Milleſimi Quingenteſimi decimi quarti vela dedit Petrus Arias ex oppido ſancti Lucari de Barraméda dicto, in faucibus Bætis fluuii, quem Hiſpani dicunt Guadalchu'ir, ſito. Diſtant Oceanæ ſeptem inſulæ Canáriæ milia paſſuum circiter quadringenta á Bætis lapſu in Oceanũ. Has fortunatas putãt eſſe, licet alii negent. Harũ inſularum recentia nomina ſunt occurſu primo pares duæ, Lanzalóta & Fortis ventura. A tergo iacet magna Canária. Sequit̃ illam Tenerífe. Goméra tãtillo ad Septẽtrionẽ á Tenerife. A tergo videntur agere agmẽ Palma & Ferrea. Goméram præhendit Petrꝰ Arias intra diem octauũ á diſceſſu cum claſſe nauiũ ſeptem decim, & hominibus mille q̃ngẽtis, licet mille ducentorũ tãtũ illi fuerit aſſignatus numerꝰ, immo & fertur reliquiſſe á tergo duo milia amplius ſuſpirantes & mœſtos, qui propria impẽſa auri fama & viſendi res nouas deſiderio ſtimulati adduci poſtulabant. In Goméra lignãdi & aquandi reficiendarumq̨ nauiũ gratia quas tẽpeſtates quaſſauerant, ſed præcipue prætoriæ, quę temónẽ amiſerat, dies moratus eſt ſexdecim, commodę nanq̨ ſunt inſulæ, vaſtum illud æquor captare volentibus. Inde in nonis Maii capit altũ, nec terram vidit vltra vſq̨ ad tertias Iunii nonas, quo die de Canibáliũ humanarum çarniũ edacium inſúlis vnã adiit, quæ dicitur Dominica. Ea diſtat á Goméra leucas octingẽtas circiter. Quatuor ibi dies egit aquarecenti & lignis ſumendis intentus. Neq̨ homini vlli neq̨ hominis veſtigiis occurrerunt. Cancrorum littoraliũ & magnorum lacertorum copiã repererũt. Per Matininam dehinc Guadulapęiam & Galãtã inſulas, de quibus prima in Decade noſtra late mentionem fecimus, iter cœpit. Mare etiam percurrit herbidum lõgo æquoris ſpacio. Nec Almirãtus Colonꝰ, quẽ diximus primum has inſulas & mare hoc herbidum pernauigaſſe, neq̨ iſti rationem vllam produnt herbarum. Putãt aliqui cœnoſum eſſe ibi mare, & herbas illas in profundo gigni tendereq̨ ad ſuperna, vt videmꝰ in lacubus ſępe, in magnis quoq̨ fluminibꝰ etiam currentibus accidere. Volunt alii non ibi natas ſed é ſcopulis frequentibus raptatas vi tempeſtatum enatare per ea maria. Ita rem in dubio relinquũt, quoniam an fixæ cedãt nauium proris, an erutæ vagentur, nondũ habent exploratum. Natas ibi credendũ eſt, aliter impulſu nauiũ conglobarentur, ſicuti ſcopæ domorũ cõglobant ſcobes, & curſum impedirent. Quarto a diſceſſu á Dominica die qui erat Iunii tertio idus, niuáles illi apparuerũt montes. Decurrere inquiũt ibi maria, veluti é mõtibꝰ rapidus torrẽs, ad Ocidẽtẽ, licet nõ Ocidẽtẽ ipſi recta ſequãt̃, ad Meridiẽ, nãq̨ paulo magis tẽdebãt, q̊d aliquãdo demõſtratiue per tabellam huius coſmographiæ nouæ quã animo concepi, ſi viuere dabitur, colligere licebit. E mõtibus illis Gaira fluuius decidit, ſtrage noſtrorũ, trãſeunte Roderico Colmenare, vti alias diximꝰ, inſignis. Multi præterea defluunt alii. Portubus egregiis duobꝰ nobilitatur ea prouincia, in qua diximus eſſe Caramáiram regionem Carthaginẽſi vt puta & ſanctæ Marthæ altero ſic á noſtris appellato, cuius regiũcula eſt Saturma incolarũ appellatione. Eſt ſanctæ Marthę portus niualibꝰ propinquior montibus, in ipſorum nanq̨ montiũ radicibus iacet, Carthaginẽſis vero illo eſt occidẽtalior leucas circiter quinquaginta. De ſanctæ marthæ portu mira ſcribit, itidem fatentur & qui redierunt, inter quos. Io. Veſpucius Americi Veſpucii Florẽtini nepos, cui moriẽs maritimã & polarẽ artẽ reliquit hæreditariam. Is enim iuuenis miſſus eſt á Rege vnꝰ é prætoriæ nauis magiſtris, quod qua-

Nũcii apoſtolici.

Nomina Canariarũ

Numerus claſſis.

Inſula Canibalica.

Mare herbidum.

Mõtes Niuales.

Regio ſaturma

drantib9 regere polos calleat. Temonis nanq; gubernandi cura præcipua Ioanni cuidam
Serrano Caſtellano qui ſæpius eas oras permeauerat, credita eſt, Veſpuciũ ipſum ſæpi9 ha
beo conuiuam, quod ſit iuuenis ingenio pollens, & qui percurrẽs eas oras diligenter anno
tauerit quæcũq; oblata ſunt. Scribit Petr9 Arias & hic idem Veſpuci9 diſſerit, quæ modo
referam. E genere caribium ſiue Canibaliũ ortos harum regionũ incolas volunt. Ptopte=
rea feroces & Crudeles admodum, vt puta qui tranſeuntes noſtros ſæpi9 hoſtiliter a littori A Caribib9 orti.
bus reiecerunt, & terram præhendere optantes male exceperunt. Tãta eſt his nudis Barba
ris innata vis animi, tanta fortitudo, vt integrã claſſem noſtrã adoriri ſint auſi, prohibereq;
a littore tentauerint. Venenatis vti alias ſcripſim9 agunt ſagittis. Rabido curſu pectore ten9
neq; numero neq; magnitudine nauiũ territi mare intrabant, atq; inde iaculabantur telo=
rum mille genera, ſed noſtri ſpondis nauium & ſcutis protecti ictus illorum excipiebant.
Vulnerati tamen duo fuerunt qui periére. Excuſſis tandẽ in illos puluerariis tormentis ra= Vulnerãt noſtri.
puére fugã Barbari tonitruis machinarum & furore globorum ſtupidi, quos fulgura eſſe
arbitrabantur: crebro quippe fulguribus ob natiuã regionis & montium altorũ viciniã Terrẽtur tormentis.
vexantur, licet pallantes & profligatos conſpicerent hoſtes, hęſitauerunt tamen, & inito cõ=
ſilio in diuerſa ſtudia vertebantur, deſcenderẽt ad hoſtes nec ne. Timor hinc pudor inde tra
hebant. Venenatæ ſagittæ, quas certiſſimas iaculantur incolæ, formidabantur. Cum tanta
claſſe totq; militibus ſicco pede præterire verecũdum erat atq; indignũ & infame. Vicit tã
dem pudor, fugientes ac diſperſos ſequũtur. Leuioribus cymbis terrã prẹhendunt. Port9
circunferentiam ſcribit dux ipſe claſſis & idem Veſpuci9 perhibet, eſſe leucarũ trium. tutũ,
nitidum adeo vt in fundo cubitorum viginti liceat calculos numerare. Duo in portũ deſcẽ Deſcriptio port9 ſãctę
dere inquiũt dulciũ aquarum flumina, ſed minime apta maioribus nauigiis ſuſtinendis q̃ Marię
patriis monoxylis. De copia & varietate ſaporeq; piſcium tã fluuialium q̃ marinorũ audi=
tu ſuaue eſt, ꝓpterea piſcatorias ibi multas reperere lembos patrios multaq; retia miris mo
dis extenacibus herbis contuſis & necti goſampii funibus contexta. Piſcariam artem callẽ
hii Caramairenſes Gairenſeſq; ac Saturmani. Piſciũ nanq; permutatione prouentus opta=
tos quibus ipſi carent, aſſequũtur ab internis populis finitimis. Reiectis a littore Barbaris,
Boios eorum ideſt domos ingrediũtur. Iterũ atq; iterum feroci curſu noſtros impetunt, &
ſagittis venenatis conficere tentant, ſed rabidiores irruunt quando domos occupari ſpolia
riq; ſenſerũt, quia ꝑcipue fœminas puerosq; plærosq; duci in prædã cernerẽt. Supellecti=
lia domorum é littoralibus cannis & variis herbis, contuſo ſparto ſimilibus erãt ſteriæ cõ=
textæ variis fucatæ coloribus, é goſſampino quoq; aulęa arte, induſtria laborata, leonib9 a=
quilis tigribus & imaginibus aliis effigiata. Domorum & cubiculorũ oſtia forniceſq; li=
minares putaminibus choclearũ tenuibus funiculis appenſſarũ, quo facilius vento agitatę
colliderentur inuicem, quo ſono delectantur ornatos reperiebãt. Mira de hiſce rebus mihi
retulerunt multi, Gonzalus quidã Fernãdus Ouiédus præter cæteros é Regiis magiſtrati
b9, is qui dicitur ab Hiſpanis Veedor, ſe longi9 in terrã iactat deſcendiſſe. In ſapphyri puta
men ouo anſerino grandius incidit. In collib9 ab eo tractatis cum triginta viris ſmaragdi=
nas plaſmas ſe vidiſſe ait multas, calcidoniaſq; & hyaſpides ac mõtani ſuccini magnos glo=
bos. Auro intexto admixtas in auleis conſutas gẽmas eas a fugientibus Caribibus in domi
bus relictas is & cęteri omnes ſe prędicant reperiſſe. Eſt & coccinearũ genitrix ſiluarum tel=
lus illa, eſt & auro opima, margaſſitas auri indices vbiq; littorum & vbiq; riparũ inuene
runt. Inquit is Ouiédus in regione quadam dicta Zenũ ad Oriẽtem á Dariene iacẽte milia
ria nonginta nouum mercaturę genus excerceri. In incolarum domibus ſerias ciſtaſq; in=
gentes & caniſtros pulchre contextos ex arborũ foliis ad id aptis repererunt. Cicadis, gryl=
lis, cancris, cocleis, locuſtis agros ſternentibus deſſiccatis & ſalitis plenos. Ad quẽ vſum il=
la cogerent interrogati, reſponderunt vt ad internos populos ea venum portarẽt, harũ nãq;
precioſarum volucrum & ſalitorum piſciũ permutatione peregrina quæ optant aſſequun=
tur harum terrarũ incolę. Hi ſparſim habitant non contiguis domibus, ſed terram incolũt
Eliſęã Caramairenſes, amœnam, feracem, acris hyemis & furentis æſtus expertem, cũ par=
no diei & noctis diſcrimine. Vallem ingreſſi ſunt Barbaris fugatis leucas latam duas, tres
longam ad montes vſq; quoſdam herbidos & arboriferos, in quorum radicib9 duę valles
aliæ iacent dextra læuaq; ſingulis ablutæ fluminibus quorum vnus eſt Gaira, alteri vero
non dedére nomẽ. In his vallibus cultos reperere hortos, agroſq; rigari per deductas ordi=
ne miro foſſas, haud ſec9 ac Inſubres aut Ethruſci noſtri ſuos colũt atq; irrigãt, ſunt & iſto=

rum edulia communia, Ages, Iúcca, Maizum, Battátæ, arboreiq; fructus vt reliquis & piſcariæ dapes, humanas autem carnes raro vorant, quia raro peregrinos aſſequuntur, niſi venatum ipſi exercitu compoſito per alienas tendant terras, à ſe ipſis quippe abſtinent. Sed auditu miſerandum, myriadas hominum ad edendi vſum creduntur hi obſcœni Antrhopophagi cōſumpſiſſe. In paradiſeas mille inſulas, in regiones mille incidunt Eliſias nostri, quas nefarii depopulati ſunt. Propterea licet amœnas & bene fortunatas, deſertas reperiunt plures. Colligat hoc exemplo tua beatitudo ꝙ pernicioſum ſit hoc genus brutorum hominum. Sancti Ioannis Inſulam diximus eſſe Hiſpaniolæ proximam, quæ ab incolis Burichéna dicebatur. Ab ea noſtra tempeſtate rapuiſſe feruntur edenda quinq; milia hominum amplius, ex vicinis tantū inſulis, quas hi habitāt, puta ſanctę Crucis quę Hay hay & Guadalupea quę Queraquéira nuncupabantur. Satis vagatum ſit per obſcœnorū edacitatem. De radicibus parumper ſermo ſit, quandoquidem ſunt futuræ Chriſtianorum eſcæ panis triticei loco & raparum aliarumq; radicum noſtratium. Iúccam eſſe radicem diximus ſæpe alias, qua nobilior panis & apud inſulares omnes & continentes hos efficitur ſed quomodo colatur germinetq; ꝙ etiam varia ſit, minimæ ad huc dixi. Quando plātare Iúccam ſtatuunt, terram egerunt tenus genu, & effoſſam erigūt in tumulos quadratos nouempedales, duodecimq; ex ipſiꝰ Iúcceæ truncis ſexquipedalibus aut circiter, tumulo ternos cuiq; lateri pręben tes infigunt tranſuerſe, vt fere in ipſius tumuli centro cuſpides eorum conueniant. Ex illorum internodiis & in fixa cuſpide radiculæ capillares prodeunt. Hę paulatim auctæ in eas conuertuntur, ſuperātq; maturæ lacerti ac ſæpe fœmoris humani craſſitudinem longitudinemq;. Ita cumulata illa terra fere vniuerſa digeritur in radices. Sed matureſcere Iúccam inquiunt non breuiore ſpacio ꝙ ſeſquianno. Inquiunt quoq; quo vlterius ad biennium vſq; ſinatur, eo fieri meliorem, perfectioremq; ad panem conficiendū. Euulſam, lapidibus duobus ad id paratis, veluti ſcalpro noſtrę fœminæ caſeum conterunt & premunt. Demū, aut ſacco ex herbis vel canniculis fluuialibus confecto imponunt pōderoſo lapide ſuperiecto, diemq; naturalem appenſum ſinunt, & ſuccum eiiciunt. diximus nanq; eſſe apud inſulares mortiferum, attamen ſi quoquatur ſalubris eſt ſuccus ille. Vti ē noſtro lacte ſerum. Hoc aduertendum apud hos continentes, minime noxium inquiūt iuccæ ſuccum. Multa dicunt eſſe iúccarum genera. Vnum altero ſuauius, atq; aliud alio precioſius eſt, quo Regulis edulium paretur, ſunt quibus veſcantur nobiles, ſunt & quibus populus. Exſuccatam vero Iúccam in tabellas fictiles ad id compactas veluti preſſum noſtri caſeum diſtendunt coquendam. Is eſt eorum panis primarius, hunc vocant Cazábbi. Agiū ſimiliter & Battatarum varias dicunt eſſe ſpecies. Sed Agibus & Battatis magis pro ferculis aut fructibus vtuntur, ꝙ ad vſum conficiendi panis vti noſtri rapis, raphanis, tuberibus, napis, paſtinacis. Et huiuſcemodi rebus, ſed Battatis præcipue, quæ terræ tubera egregia ſuperent mira quadam dulci molicie, ſi præſertim in nobiliores incidatur. De radicibus iam ſatis, ad aliud iam panis genus ſermo vertatur. Diximus habere frumenti genus quoddam panico fere ſimile, ſed grandioribus granis nobilius. Id in farinam contuſum vi lapidum manu actorum, pinſunt, Iucca deficiente, eſtq; vulgarior panis. Singulis annis ter ſeritur, modo agri vbertas ferat ob æquitatem temporum de qua ſatis multa in ſuperioribus. Et radicum omnium & Maizii grani cultum hic reperere. Arboreorumq; fructuum varia genera cultiſſima. Inter hos Caramairenſes & Saturmanos itinera inquiunt eſſe lata rectaq;, ita vt diſtenta rubrica credi queant notata. Ydrias, cantharos, ollas, orcas, paropſides, patellaſq; fictiles apud hos repererunt, & variorum colorum aquales vrnas, in quibus aquæ ſeuari feruntur frigidæ. Edicto vt vel parerent Regi Catholico religionemq; noſtram induerent vel terram linquerent, venenatis ſagittis reſpondebant. Cœperunt nonnullos, ē quibus plæroſq; indutos prius ſoluerunt illico, alios ad naues prius ductos & rerum noſtrarum amplitudine oſtētata, quo cæteris illa referrent ad beneuolentiam eorum captandā poſtea dimiſerunt. In omnibus fluminibus ſe vidiſſe aiunt auri argumenta. Recentes in eorum domibus ceruinas & aprinas carnes paſſim reperiebant, quibus laute ſunt epulati. volucribus & hi abundant, nutriuntq; domi volucres tum ad eſum, tum ad delicias. Eiꝰ cœli ſpiritum eſſe benignū hinc arguunt, quod noctu apud flumina in ripis ſub dio dormierint, nulluſq; grauedinem capitis ſenſerit vllam, aut humorem conceptum inſalubrem. Magnos etiam neti Goſſampii glomos & faſces diuerſarum pennarum quibus ſibi criſtas noſtrorum Cataphractorum more contexunt, & ſagulos ad decorē formant, paſſim repere

Eliſii tractus.

Ederunt quinque milia hominum.

Foli. iiij.

De ſatione Iuccę.

De natura Iuccę.

Quomodo fiat panis.

Battatarū guſtus.

Ter in anno ſeritur Maizium.

Sagittis reſpondet prępoſitionibus.

Salubris aer.

runt. Delectantur & hi elegantiis huiuſcemodi. Arcuū & ſagittarum multitudo fuit innumera. Maiorum & ibi cadauera combuſta, oſſibus in ollis conditis alicubi, alibi integra in ſepulchris. In ipſis boiis ideſt domibus alibi, reuerēter auro gemmiſq; ornata ſeruantur. Habitas eorum bullas pectorales aliaq; monilia quæ vocāt ipſi Guanines, reperere orichalco magis q̃ auro fabrefacta eſſe, propterea eſſet his cōmertia cū vafris peregrinis arbitrantur, qui ad eos monilia hæc confecta importent, vt purum aurū ab eis adipiſcantur pro vili metallo. Neq; perpenderunt noſtri fraudem, donec ad conflationem ventum eſt. Architecti plęriq; pererrantes à littore parūper, infruſta candidi marmoris ſe incidiſſe dixerūt. Putant peregrinos ad eas terras veniſſe quondam, qui marmora è montibus aliquando ſciderint, & putamina illa in plano reliquerint. Ibi didicere Maragnonū fluuium è montibus niualibus deſcendere augeriq; inter labendum magna fluminum aliorum copia in eum cadente. Propterea ingens eſt quia è lōginquo ad mare fluit per terras aquoſas. His actis, receptui ſigna dantur. Noningenti erant ad terram miſſi. Hi omnes ſublatis clamoribus pręlęticia compoſitis ordinibus & præda prouincialium rerū onuſti criſtiſq; & coronis leuis quoq; ac ſagulis plumeis militaribus incolarum ornamentis redeunt fulgentes. Anchoras eleuant. Decimo ſexto Kalendas Iulii nauibus refectis, quas tēpeſtates plæręq; concuſſerant, ſed prætoria præcipue diſcrimen ingens ſubierat amiſſo temone, vti iā diximus. Capiunt altum vt Carthaginēſem portum petant & inſulas quaſdam medias truciū Caribiū receptacula infeſtent ex regio mandato, ſed velox aquarum decurſus & Ioānē Serranū prętoriæ nauis nauclerum primarium & reliquos fefellit, quamuis fluxuum illorum naturā ſe optime callere iactarent, quadraginta ſe leucas fuiſſe vna nocte trāſportatos præter opinionem conqueruntur.

adulterinū aurum.

Maragnonꝰ a niuali monte.

Caput ſextum.

HIC PHILOSOPHANDVM eſt parumper Beatiſſime pater & à coſmographia digrediendū ad naturæ archanorum cauſas. Decurrere ad Occidentem ibi maria veluti è montibus torrentes delabuntur, omnes vno ore prædicant. Propterea trahor ego in ambiguum quo nam aquæ illæ tendant, quo ve ſe recipiant quę rotante ac perpetuo tractu ab Oriente fluant veluti fugiētes ad Occidentem inde nunq; rediturae, neq; Occidens propterea magis repleatur, neq; Oriens euacuetur. Si ad centrum eas tendere de natura grauium dixerimus, centrūq; lineam eſſe æquinoctialem voluerimus, vti plæriq; aiunt, quod centrū dabitur tot tantarumq; capax aquarū? quæ ve circunferentia reperietur madida? Rationē veriſimilem, qui ea littora perluſtrarūt, præbent nullam, putāt plęriq; vaſtas eſſet fauces in angulo ſinuali magnæ illius telluris quam diximus Italia octuplo maiorē ab Occidente Cubę inſulæ, quæ rapidas has aquas obſorbeant, & inde ad Occidentē illas emittant, quo ad Orientem noſtrum redeant, alii dicunt ad Septentrionem. Volunt nonnulli clauſum eſſet ſinum illum magnæ telluris, tendereq; ad Septētrionem à tergo Cubæ ita vt Septētrionales terras quas Glaciale circūſepit mare ſub Arcto cōplectatur, ſintq; vniuerſa littora illa cōtigua vnde credunt eas aquas obiectu magnę telluris circumagi, vt in fluminibus licet conſpicere riparum gyris ſeſe obiectantibꝰ ed. Shoc minime quadrat, eodem nāq; modo, non acri tamē, ſed leui fluere ad Occidentē aquas perpetuo lapſu inquiūt, qui Glaciales tētarūt oras, & Occidentem poſtea ſecuti ſunt. Scrutratus eſt eas, Sebaſtianus quidan Cabotꝰ genere Venetus, ſed à parentibus in Britanniā inſulā tendentibus, vti moris eſt Venetorum, qui commercii cauſa terrarū omnium ſunt hoſpites, tranſportatus pene infans. Duo is ſibi nauigia propria pecunia in Britannia ipſa inſtruxit & primo tendens cum hominibus tercentum ad Septentrionem, donec etiā Iulio mēſe vaſtas repererit glaciales moles pelago natantes, & lucem fere perpetuam, tellure tamē libera gelu liquefacto. Quare coactꝰ fuit, vti, ait vela vertere & Occidentem ſequi, tetenditq; tamen ad Meridiē littore ſeſe incuruāte, vt herculei freti latitudinis fere gradus æquarit ad Occidenteq; profectus tantum eſt, vt Cubā inſulā à leua lōgitudine graduū pene parem habuerit. Is ea littora percurrens quæ Bacallāos appellauit, eoſdē ſe reperiſſe aquarum ſed lenes delapſus ad Occidentē ait, quos Caſtellani Meridionales ſuas regiones adnauigantes inuenſunt, ergo non modo veriſimilius, ſed neceſſario concludendū eſt, vaſtos inter vtrāq; ignotam hactenus tellurē iacere hyatus, qui viam

Argumēta de torrēte.

Cabotꝰ Veneti ſunt hoſpites orbis.

præbeant aquis ab Oriente cadentibus in Occidentem, quas arbitror impulſu cœlorum
circulariter agi in gyrum circa terræ globū, non autem de Mogorgone anhelante vomi
abſorberiq; vt nõnulli ſenſerunt, quod influxu & refluxu forſan aſſentire daretur. Baccal-
Quare baccalaos.
laos Cabottus ipſe terras illas appellauit, eo q́ in earum pelago tantā repererit magnorum
Pellibꝰ veſtiti.
quorundā piſcium, tynnos emulātium, ſic vocatorum ab indigenis, multitudinē, vt etiam
illi nauigia interdum detardarent. Earum regionū homines pellibus tantū coopertos repe-
riebat, rationis haud quaq; expertes. Vrſorū ineſſe regionibus copiam ingentem refert qui
& ipſi piſcibus veſcantur. Inter denſa nanq; piſciū illoꝝ agmina ſeſe immergunt vrſi, &
Veſcũt piſcibus vrſi.
ſingulos ſinguli complexos, vnguibusq; inter ſquamas immiſſis in terram raptant & co-
medunt, propterea minime noxios hominibus vrſos eſſe ait. Orichalcū in plæriſq; locis
ſe vidiſſe apud incolas prædicant. Familiarem habeo domi Cabottū ipſum & contuberna-
lem interdum, vocatus namq; ex Britannia á Rege noſtro Catholico poſt Enrrici maioris
Britaniæ Regis mortem concurialis noſter eſt, expectatq; indies vt nauigia ſibi parentur,
quibus arcanum hoc naturæ latens iam tandem detegatur. Martio menſe anni futuri Mille-
ſimo Quingenteſſimo decimo ſexto, puto ad id explorandum diſceſſurū. Quæ ſuccedent,
tua Santitas per me intelliget, modo viuere detur. Ex Caſtellanis nõ deſunt qui Cabottum
primū fuiſſe Bacallaórum repertorum negent, tantūq; ad Occidentem tetendiſſe minime
aſſentiuntur. De faucibus & Cabotto iā ſatis. Ad Caſtellanos redeamus. Carthaginis por-
Inſulę ſancti Bernardi.
tum & adiacentes Caribium inſulas quas appellāt Sancti Bernardi pręterlapſi ſunt, vniuer-
ſamq; Caramairenſem regionē intactam poſtergarunt. Hic ab exorta tēpeſtate ad inſulam
quam diximus alias, Forte appellari, ab Vrabēſis ſinus faucibus diſtātē leucas circiter quin-
quaginta proiecti ſunt In ea inſula caniſtros ex cannis marinis cõtextos reperere in barba-
rorum tuguriis multos ſale plenos. Salinis egregiis nobilitatur inſula, eiꝰ ſalis permutatio-
Salinę Fortis inſulę.
ne aliena cõparant incolæ. Ad prætoriam nauē volitauit Onocrotalus auis ingens vulture
maior, quę guttur demittit multicapax, paludum Rauenatum quōdā domeſtica autorum
teſtimonio, neſcio an & noſtra tēpeſtate, capi facile paſſus eſt, & circūductus per vniuerſæ
claſſis naues tandē interiit. Viginti aliorū in littore ſtantiū agmē viderunt procul. Grandio-
De onocrotalo.
rem nauem prætoriam puta iam quaſſatam & minime vtilem á tergo reliquerunt, vt pau-
latim & ſedato mari ſequeretur. Vndecimo calēdas Iulii appulſa eſt claſſis ad Dariennem
in quartum inde diem prætoria nauis ſed vacua ſuper inducta eſt. Dariennēſis populus du-
ce Vaſcho Nunnez Balbóa præfecto, de quo alias latam fecimus mentionē, cum pſalmo, te
deum laudamus obuiam tria prodit milliaria. Intra domos in prouincialium domorum
modum ædificatas, habitatorum quiſq; venientes ſuſcepit libens prouincias has omnes
regiones liceat appellare quandoquidē procul victę ſunt, omnibus regulis eiectis. Prouin-
cialibus reficiuntur fructibus & pane recenti tam radicali quā Maizio. Cætera ſecum claſ-
ſis afferebat, ſalitas puta carnes, ſalſos etiam piſces & triticeā in cuppis farinam. Ecce regiā
in abſtruſſis terris claſſem, ecce non modo intra Cancri tropicū verum etiam ipſi æquino-
ctiali circulo fere ſuppoſitos Hiſpanos contra multorū ſapientum ſententiam, vt ibi pedē
figāt & Colonias conſtruant. Poſteavero q̄ in vnum conuenere, quid cõſilii ceperint intelli-
gamus. Altero die ab appulſu claſſis quadringentorū quinquaginta hominum Darienen-
ſium fit conuentus. Publice arcaneq;, coniunctim ſimul & viritim indagatum eſt de rebus
ſcriptis á Vaſcho præfecto Auſtralis pelagi. Is eſt magiſtratꝰ quē diximus ab Hiſpanis vo-
cari Adelantatum. Compertū eſt vera fuiſſe quæcūq; de Auſtrali pelago terrę illius Regi ſi-
Cõſiliū appulſa claſſe.
gnificauerit. debere in Comogri, Poccorróſæ ac Tubāamę ditionibꝰ ex ipſiꝰ Vaſchi præ-
fecti iudicio erigi arces in præſentiarum, vt Coloniæ poſt modū deduci queant. Miſus eſt
propterea Ioannes Aiora nobilis Cordubenſis proprætor cum hominibus quadringen-
tis, quattuor carauellis & vna minore naui aduectis. Is primo Comogrenſem captat portū
leucas ab Dariene diſtantē forte quinq; ac viginti, vti ſcribunt litteris præſentibꝰ. Inde ad
Auſtrum ex quadringētis centum quinquaginta miſſurus eſt, nouo itinere rectiore reper-
to, qua inquiunt ſex & viginti tantū leucarum eſſe intercapedinē ab Comogri regia ad San-
cti Michaelis ſinus fauces. Reliqui é quadringentis pedē ibi fixuri ſunt, & inde auxilia præ-
ſtituri eūtibus redeuntibuſq;. Centum vero illi & quinquaginta ituri ad Auſtrum aptos ſe-
cum interpretes Auſtraliū linguarū ducūt é noſtris, qui ea didicerūt idiomata á mancipiis
habitis á Vaſcho, cū eas terras peragrare. Et ex ipſis mancipiis, qui linguā iam callent Hiſ-
panam, aiūt hi diſtare Pochorróſæ portū á Comogreo leucas ſeptē tantū. In Pochorro-

ſa propter ex prætoris & aliorum ſanctione viros relicturus eſt quinquaginta cum naui le-
uiore, qua fungātur officio curſorum, & veluti terra per equos diſpoſitos fieri ſolet, ita ma
ri certiores hi facient prætorem & Dariēnenſes de rebus emergentibus, locaturi etiam ſunt
in Tubanamę ſolo domicilia. A Pochorróſa inquiūt diſtare Tubanamę atria leucas vigin
ti. Ex quadringentis hominibus his, ex priſcis Dariēnenſibus rerū experientia pollentib9,
vbi parent ędificare.
quinquaginta, q decurionū loco nouos dirigāt & ducūt ad res gerēdas deſtinati ſunt. Ita diſ
poſitis rebus fuit conſiliū Regi hæc ſignificare, atq; vna certiorem reddere, eſſe in illis terris
regulum nomine Dabáibam cuius regnū auro ſit opulentum, ſed intactum ad huc relictū
ob potentiam. Hunc ſecundo magno flumine illo, de quo alias mentionē fecimus habere
regnum, vniuerſamq; ditionis ipſius tellurem auro vberem fama eſt vulgaris. Leucas in-
quiunt diſtare ab Dariēnę Dabaibe regiam quinquaginta. Inde aiunt incolę auri copiam
per confinia ſpargi, licet & ab Dariēne vti alias diximus leucas tantū tres noſtri habeant au-
rifodinas non ignobiles, quibus in pręſentiarum fruantur, multiſq; in locis effodiēdo au-
Aurifodinę Dariēnis.
rum colligunt, feratius tamen eſſe Dabaibæ regnū credūt. In primis noſtris ad tuā Sancti
titatem primitiis, mentio de hoc Dabaiba facta eſt, ſed errore ducti cū Dabaibæ piſcatores
reperiſſent Dabáibam ipſum inter paluſtria loca ſe offendiſſe arbitrati ſunt. Ad Dabáibā
igitur tercentū deligere volunt egregios ex vniuerſo excercitu bello aptos iuuenes, telorū
omnis generis & armorū copia magnifice inſtructos, qui eum adeant, & detrectantē pacem
ſternant, & debellent. Iterum atq; iterū repetūt in argumentū opulentię futurę ſe paucis in
locis effodere, vbi non cōmixtis terræ grumulis aureis occurrant. Quæ ſcripſerint refero.
Conſulunt & Regi condendā eſſe in ſanctæ Marthæ portu in regione, appellatione incola-
rum Saturma, Coloniā quæ ſit futura refugiū nauigantib9 ex Dominica inſula, á qua cur
ſum ferunt eſſe quatuor aut quinq; dierū ad eum Saturmæ regionis portū, & ex Sācta Mar
tha trium ad Dariennē, eundo inquio, reditus nāq; illis adeo durus eſt, ob eum quē dixi-
mus decurſum aquarum vt arduos videantur montes redeundo conſcendere. Non eſt hu-
ius torrentis vis ex Hiſpaniola & Cuba redeuntibus in Hiſpaniā tanta q̄uis & ipſi laborēt
contra labentē Oceanum, quia ſit hic pelagi amplitudo ingens, qua vagari queant aquę flu
entes. In Pariæ tractu ſtringūtur aquę lateribus ei9 terræ & multarū inſularum adiacentiū
ex aduerſo compreſſæ, vti liquet in Siculo freto coniectari, vbi eſt aquarum impet9 is quē
Cōparatio de fluxu.
tua Sanctitas nouit qui Scyllā & Carybdim efficiunt ob anguſtias illa maria receptantes
Ioniū videlicet ac Libycum & Tirrenū. Ex Guanaſſā inſula & Táia Máiaq; & Cerabaró
no regionibus beraguæ Occidentalibus ſcriptū reliquit Colonus huius inuēti princeps,
Furor aq̄ inauditus.
reperiſſe furorē tantum in proram ea littora verſis veſtigiis Orientem quæritādo, vt neq;
licuerit interdū poſſe plumbata fundum tentare, quin illam ſecum penſilem raptaret ad-
uerſus impetus. Neq; ipſe quiret aliquando integro die, licet vent9 aliquis flaret in pupim,
vel vnico milliari decurſum vincere. Hinc eſt quod ſæpe cogantur Cubā Hiſpaniolam de-
mum præhendere prius, vt mox lato pelago ad Septentrionem captato curſum dirigāt in
Hiſpaniam quo Boreales flatus illis adiumēto ſint ad impellendū naues quas itinere recto
minime quirēt perducere. De motib9 Oceani vltro citroq; iam ſatis multa, quid de Dariē-
ne & Colonia in eius ripa deducta, quam diximus Sanctam Mariam antiquā ab ipſis apel-
lari ſcribant, recenſendum eſt. Loci ſitus eſt inualidus, peſtifer, ſardo cœlo pernicioſior. Pal-
lent oēs ictericis ſimiles. Neq; á natura regionis id euenit, multis nanq; in locis ſub iiſdem
De ſitu Dariēnis.
latitudinis gradibus ſignorum ſalubrem benignamq; reperiunt aeris clementiā, vbi ſci-
licet nitidos terra fontes gignit, vbi ve flumina ripis meant currētibus haud quaq̄ cœno-
vbi ſalubritas.
ſis, ſed præcipue vbi cliuos, non valles inhabitant. Locus autē ille in Dariēnis fluminis ri
pa ſitus in profunda eſt valle locatus, collibus vndiq; arduis circūſeptus, qua de cauſa ſola-
res radios meridianos ſuſcipit ſuos in verticem ferè perpendiculares, & á montanis labēti-
bus radiis á fronte tergoq; ac lateribus grauiter vexatur, radiorū quippe ſolariū feruorem
repercuſſio parit, non acceſſus ad terram, quia in ſe minime ſint paſſibiles, quod ex niuib9
altorum montium colligi poteſt, vti optime callet tua Sanctitas, propterea cadētes in mō-
tibus radii per obiectum decliuem ad ima rotantur vti ſaxum ingens rotundū á culmine
Nō radiorum ſolis.
montis deiectum. Valles ergo & contingentem ſibi radiorum partē ex directo & præci-
pitem cliuorū ac mōtium ex tranſuerſo ſuſcipiunt. Eſt ergo Dariēnis habitatio á natura lo
ci particularis non á regione pernicioſa. Eſt & peſtifer á natura ſoli locus q cœnoſus paludi
bus fætidis ſeptus ſit, immo vicus ipſe palus eſt vbi ex guttis mācipiorū dextra cadentib9
Ex guttis buffanos.

dum irrigāt pauimēta domus, illico buffones gignūtur, vti alicubi ego ipſe vidi in pulices
guttas illas æſtare conuerti, vbicūq; præterea effodiūt ad ſeſqui palmū ſcaturiūt aquæ ſalu-
bres omnes & corruptæ à natura fluminis q ad mare cœnoſo atq; inerti alueo, per vallē pro
fundā delabitur, propterea de loco mutādo cōſulūt. Ibi figere pedē primos, neceſſitas coe-
Quare ibi pedē fixerit git, tāta em̄ vrgebant̃ ægeſtate, q primi ad eas terras appulſi ſunt, vt de loco mutādo cura de
fuerit. Iniqua igit̃ ſoli ſedes, illos vexat ob ſolares radios. Deterior aquarū & corrupti aeris
ob cœnoſos vapores inclemētia reddit inualidos, nec portu nobilitatur vllo locus ipſe, qui
diſtat à ſinus faucibus leucas tres, eſtq; iter arduū aſperūq; ad cōportādum cōmeatus è mari.
nō hn̄t portum Dari. Ad alia cōtingētia veniamus. Vbi primū appulſi ſunt, multa illis acciderūt hacten⁹ inco-
gnita. Medicū quēdā eximiū Hiſpalenſem quē Antiſtitis autoritas & auri ſimul cupiditas,
tranquillā linquere vitā in patriā ſtimularūt, adorta eſt dormientē cū vxore vis fulguris, do
m⁹ cū vniuerſa ſupellectile illi exarſit. Attoniti vir & vxor pene nudi ꝓclamātes & ſemiuſti
Quę appulſis acciderint. vix euaſerunt. Stātibus in littore, moloſſum ſexquiāniculū rapuit Crocodill⁹ ingēs, & vti
milu⁹ pulliculū ſolet, miſerū canē dn̄i auxiliū vaſto latratu implorantē ante omniū oculos
aſportauit. Noctu veſpertilionū morſibus torq̄bātur, ſi dormientē forte momorderit quē-
piā, exhauſto ſanguine trahūt invitę diſcrimē & mortuos fuiſſe nonnullos ea tabe cōpertū
eſt. Si gallū, aut gallinā ſub dio noctu veſpertiliones deprehēderint, in chriſtā aculeo fixo
Veſpertilionum tabes. interimūt. Crocodillis, ac tigrib⁹ & hi aiūt leonib⁹ infeſtari terrā. Sed inuentas iā eſſe artes
quib⁹ multi capiātur. Reperiſſeq; ſe in ſociorū domib⁹ tigriū ac leonū interfectorū pelles
ſcribūt. Boues, porcos, atq; equos, adoleſcere ibi maiorē in modū & grādiores fieri genito
ribus dicūt, ob vbertatē ſoli. De arborū proceritate deq; terræ variis fructib⁹, de hortēſib⁹
De Careta regulo. & ſatis omnib⁹ nr̄atib⁹, de ceruis & q̄drupedib⁹ feris, variis etiā generib⁹ auiū ac piſciū ea
dē referūt quæ ſcripſi alias. Caretā regulū regionis Coibę pricipē triduo habuerūt hoſpitē
& admiratū nr̄a harmonica inſtrumēta equorūq; faleras ac cætera illi peregrina beneq; do
natū remiſerunt. Is nr̄is ſignificauit arbores gigni in ꝓuincia q̄rū tabulis naues cōſtructæ
tutæ ſunt à corrodētib⁹ marinis vermibus. Eſt nāq; dira hæc peſtis nr̄is nauibus in portu
bus illis. Ait eſſe amaritudinis tātæ ligni gen⁹ illud, vt facile abſtineāt ab eius guſtu. Eſt &
Arbor perniciosa. alia peculiaris terræ arbor cuius ſi folia nudū alicui⁹ corpus tetigerint, vibices eleuēt ingen
tes & niſi illis aqua marina vel ſaliua matutina medeat̃, illico læthalē ſuo veneno excitēt do-
lorē. Hāc arborē & Hiſpaniola parit, ei⁹ etiā lignū olfatu aiūt eē mortiferū nec portari quoq;
lignū poſſe ſine vitæ periculo. Quū excutere à ſe tātæ ſeruitutis iugum ſæpe inſulares Hiſ-
paniolæ tētauerint, nec ceſſerit vnq̄, aperto Marte vel inſidiis reperti ſunt eo ligno voluiſ-
ſe primarios noctu dormientes ſuffumigatos interimere. Sed admirati ligni reperti nouita
tē Chriſtiani, fateri fraudē miſeros coegerūt, & cōmēti autores pœnas dedere. Habētipſi ge
nus herbæ cuius odore fulti remediū ſibi comparant ab eius ligni veneno vt portare illud
queāt indemnes. De his leuibus iā ſatis. Sperāt ex inſulis Auſtralis pelagi maiorē multo co
piā habituros. Parabat em̄ Petrus (nuncio qui ad nos litteras tulit diſcedēte) profectionē ad
eam inſulam quæ prominet medio in ſinu Sancti Michaelis à noſtris apellato, à Vaſcho in
tacta relicta ob perturbatū eo tēpore mare, de qua late in trāſitu Vaſchi ad Auſtrū. Multa in
dies maiora p̄teritis expectamus. Cœptæ ſunt enim & ꝓuinciæ plures alię quas non inuti-
les aut non mirandas fore putamus. Io. ille Diaz ſoliſi⁹ nebriſſenſis de quo fecim⁹ aliquādo
mentionem miſſus eſt per frontē illā ſancti Auguſtini quæ lineā ſuperat ęquinoctialem gra
dus ſeptem & ad Portugalenſes pertinet vt latus Auſtrale à tergo Parię cumanæ Cuchiba-
coæ, portūq; Carthaginis & ſanctæ Marthæ Darienis & Beraguæ noſtris nauigiis percur
rat, quo apertior & plenior de tractibus illis habeatur noticia. Miſſus eſt ali⁹ nauiū triū du-
ctor. Io. Poncius qui Caribiū terras depopuletur & in ſeruitutē obſcœnos hominū vorato
res redigat, quo liberæ ſint ab ea peſte iam tandē adiacentes mitiū inſulæ & vna prouētus ea
rum inſularū & arcana liceat veſtigare. Miſſi ſunt & alii per diuerſa. Gaſpar Badaioci⁹ vt Oc
cidentem pecurrat. Frāciſcus Bezerra vt per ſinus ipſius angulū. Et Vallei⁹ vt per fauces ei⁹
ad Orientalē ſinus oram traiiciant ad arcana telluris eius exploranda in qua Fogeda nuper
ſiniſtris auibus pedē figere cœperat arce ac pago ædificatis. Cū octoginta prius militibus in
ſtructis ex Dariene Badaiocius diſceſſit quē ſecutus eſt cū quinquaginta Ludouicus dictus
mercado. Bezerræ vero addixerūt octoginta. Valleio ſeptuaginta. Portus ne tutos capturi
ſint, an in malefidas ſtationes caſuri, ſummi rerū artificis prouidentia nouit. Nos autem ho
mines caſuum noticia poſtq̄ emerſerint includimur. Ad alia veniamus.

Caput ſeptimum.

SIXBENE domo exierat Petri Ariæ putati Continētis gubernatoris, ap-
pulſus ad Dariēnē cum pleriſq; appendicibus quando ad curiam negotiatio
tionis gratia ſenſi veniſſe quēdam Andreā Moralem nauium ea littora noua
percurrentiū nauclerum, qui & crediti continentis oras, & inſularum adiacē
tium tractus & Hiſpaniolæ interna omnia diligenter ſoliciteq; ſcrutatus eſt
veſtigandæ Hiſpaniolæ curā viro huic frater Nicolaꝰ Ouandꝰ militiæ Alcā Quis gubernator
tarę maior Cōmendatarius, Hiſpaniolæ gubernator demandauit, quod ingenio polleret, Hiſpaniolę.
eſſetq; ad huiuſcemodi rē explorandam cæteris aptior. Super his Andreas hic indices & ta
bellas formauit egregias, quibus præbetur fides a reliquis rē intelligentibus. Is ad me ve-
nit vti ſolent alii ab Oceano redeuntes. Quæ ab eo & plæriſq; aliis hactenꝰ ignorata didi-
cerim tractemus. Sit Hiſpaniolæ particularis deſcriptio, quæ primā huius narrationis frō
tem amplectatur, quandoquidē caput eſt & emporium vniuerſæ liberalitatis Oceani, ha-
beatq; mille atq; iteꝝ mille formoſas, comptas diteſq; Nereides nimphas quę ipſam, tāꝗ
Tethim alterā dominam & genitricem circūſepiant, comantq; decentes. De Nereidibꝰ ip
ſis id eſt circumambientibus inſulis pauca mox differemus. Inſula demum Margaritea di Inſula dices.
ues a noſtris appellata, in Auſtralis pelagi ſancti Michaelis ſinu iacēs iā trita. quę nobis mi
randa præbuit in præſentiarum, & maiora de futuro pollicetur ſuperueniet, candentibus
armillata, torquata & coronata Cleopatręis vnionibus, de quorū Conchilibus in calce nar
rationis par erit aliqua pertingere. Ad Aeliſiam iam Hiſpaniolā veniamus, & a prima no-
minum impoſitione exordiamur de forma & cœli clementia, mox de ipſius diuiſione de-
mum conferemꝰ. Ex inſula Matininó de qua in prima Decade cū accentu in vltima vti tua
Sanctitas noſcet per virgulam ſuperimpoſitam in omnibus eorū vocabulis ne toties repe Primi habitatores
tendum ſit vbi accentus nouorū vocabulorum iaceant, inquiūt hi tranſuectos ſuis mono- Hiſpaniolę
xylis Canóis, dico lithribꝰ vniligneis, primos habitatores é patria ꝑ aduerſæ factionis par
tes eiectos, vti Dardanū ex Coryto legimꝰ & ex Creta Teucrū ī Aſiā & ſolū, poſtea Troia-
nū appellatū Tyrioſq; ac Sidonios fabuloſa ducente in Libyā Didone claſſe appuliſſe. Ex
torres igitur Matininoénſes é propriis laribus in Hiſpaniola & ea inſulæ parte quæ Caho Vbi primā
naó dicitur, ad ripam fluminis appellati Bahaboní, ſedem poſuere, vti eſt in Romanis domum cōdiderint.
initiis de Aenea Troiano ī Italiam ad Latium Tibrim deuecto. Intra Bahaboní fluminis
oſtiū iacet inſula vbi dicūtur aduenæ primā domum erexiſſe. Hanc apellauere Camotéiā.
Domum eam ſacrarūt poſtmodū, & reuerēter coluerunt ſemper ad aduentū vſq; noſtro-
rum, & donis perpetuis ſalutabant, vti nos initialem noſtræ religionis Ieroſolymā, Maho
metæi Mécham, & veteres fortunataꝝ inſularum cultores ī magna Canária Tyrmā ſuper
alta rupe ſtructam, vnde ſeſe multi lætis animis & pſallentes præcipitabāt a ſacrificulis eo
rum perſuaſi animas inde ſe amore Tyrmæ deiicientium beari, ad æternaſq; delicias perdu Superſticioſa mors.
ci. Reperere id obſeruatū ad noſtra vſq; tempora fortunatarū debellatores, nec decidit ho-
die a cōmuni ſermone ſacrificiorū memoria, nomēq; rupes ipſa retinet. Didici etiam nuꝑ
eſſe in inſulis ipſis á Betanchoro Gallo primo fortunatarū cultore, habita tamen ab Caſtel
lanis regibus venia vti alias dixi, Betāchóranā factionem quæ adhuc & linguam & mores
Gallicos ſeruet, licet Betēchóri heredes Caſtellanis viris, vti ſupra memorauimꝰ, domitas
duas inſulas precio reliquerint. Habitatores tamē qui Betanchórū ſecuti fuerant & ſibi do Diuerſa nomina Hiſpaniolę.
micilia fabricauerant familiaſq; ibi auxerant perſtiterunt, atq; vna cū Hiſpanis fortunate
viuunt Gallicorū frigorum expertes. Ad Matininoēſes pedem referamus. Nomina Hiſpa
niolæ á primis habitatoribꝰ impoſſita fuere, primum Quizquéia, de hinc Haiti neq; hęc Quare Quizqueia dicatur.
ad imponentium volūtatem ſolum, ſed ab effectu credito ab eis. Quizquéiam dicūt rem
grandē qua nulla ſit maior. Quizquéiam interpretātur vaſtitatem & vniuerſum ac totum,
vti Græci ſuum panem. Quia ſunt arbitrati, ob eius magnitudinem eſſe vniuerſum orbē
terrarum, neq; ſole caleſieri quicq; alium præter eam inſulam cum adiacentibus cæteris
propterea Quizquéiam dici debere ſtatuerunt. Haiti vero dicitur aſperitas eorū vetere lin- Quare Haiti.
gua, atq; ideo inſulam appellauere vniuerſam Haiti per Metonymiam á parte totū deno-
nominantes, quia hæc inſula pleriſq; in locis horreſcat aſpera montiū facie ac tetra ſiluarū
dēſitate vallibuſq; ob altitudinē montiū formidoloſis & obſcuris, licet alibi ſit amœniſſi-

Qui ſint eorum ſapientes.

ma. Hic eſt aliquantiſper Beatiſſime Pater digrediendū. Mirabitur beatitudo tua quonam
pacto ſimplices homines recolant huiuſcemodi principia a diſtantibus quandoquidē nul
lum genus litterarum aſſequunť. Mos eſt apud eos ab æterno in regū domibus præcipue
vt filios eorū Boitii ideſt ſapientes in rerum agnitionē memoriter erudiāt. In ea pręceptio
ne duabus maxime rebus intendunt, generali alteri de rerū origine ac ſucceſſu, particulari

De illorum Rhithmis.

alteri de parētū, auorū, atauorūq; ac maiorum omnium pręclare geſtis bello & pace, quæ
duo præcepta rhithmis habent cōpoſita eorum lingua. Hos Areitos apellant. Et vti cítha
rœdus apud nos, cū tympanis illi ſuo more fabrefactis ſuos Areitos cōcinūt, & choreas cā
tando ductitant. Tympanū Maguey dicitur, habēt & Areitos amatorios, habent & queru
los & excitantes ad pugnā cum ſuis quemq; ſonis rei quadrantibus. Vtūtur & ſaltationib9,
in quib9 ſunt noſtris multo agiliores quia nulli alteri rei magis inuigilāt, ſuntq; nudi, nec
veſtibus occupanť. In Areitis a maioribus habent vaticinatū noſtrorum aduētum, quib9

Vaticiniū de pernicie.

gemendo vti per elegias perniciē ſuam detonant. Maguacochios aiunt ideſt veſtitos homi
nes venturos ad inſulā armatos enſibus, hominem ſcindentibus vno ictu, quorū iugo po
ſteritas eorum ſubdēda foret, nec miror quidē vaticinatos eorum maiores ſeruitutem filio
rum, ſi verū eſt quod de lemurum familiaritate referunt. De quibus ſatis late in primæ no

Familiares lemures.

ſtræ Decadis libro nono, vbi de Zæmib9 ideſt de eorum ſimulachris quæ colebant, diſſ
ſeruimus. Nūc autem fatentur Zæmib9 ſublatis nuſq̄ vltra quēquā apparuiſſe. Aſcribūt

Sunt baptizati.

noſtri ſigno Crucis quo ſe omnes muniunt, ſunt nanq; baptiſmatis lauacro abluti. Eſt &
vniuerſis ingens cura de noſcēdis finibus & regnorum terminis, ſed hęc generalis Mitai
nis omnibus, ideſt nobilib9, Mitainos enim appellant nobiles. Ita vt ſuæ ſint & hi patriæ
non inepti coſmetræ. Vulgo nulla eſt cura alia præterq̄ de ſementibus & ſationib9. Piſca
tionibus ſunt & aptiſſimi, quia toto anno omnibuſq; diebus ſeſe fluminibus immergūt,
neq; minus agunt in aquis vitam q̄ in terra. Venatu etiā inuigilant. Habent nanq; duo ge
nera quadrupedū vti alias diximus Vtias. Hæ ſunt cuniculi parui & ſerpentes Iuanas de q
bus ī prima Decade ſatis crocodilis aſſimiles, octipedales terreſtres, ſuauiſſimi ſaporis. Vo
lucres autem innumeras nutriunt omnes inſulæ, puta palumbes, anates, anſares, ardeas, pſi

Auare Cipāga dicitur.

tacorum præterea non minorē q̄ apud nos paſerculorū copiam. Quiſq; regulus ſuos ha
bet ditionarios diſpartitos, venatui hos, illos piſcationi, agriculturæ alios addictos. Ad no
mina redeamus. Quizqueiā diximus & Haitin eſſe antiqua nomina. Cipangā etiam a re
gione montana auro ferace plæriq; vniuerſam inſulam appellauere, vti poetas vidimus no
ſtros Italiam appellaſſe aliquando Latiū a parte ipſi9. Ecce vti Auſoniam Heſperiamq; ma
maiores Italiā dixere: Ita hi Quizqueiam Haitin Cipangam noſtri aūt primo Iſabellā ab
Heliſabeth Regina quā Hiſpanū idioma nuncupat Iſabellam a prima Colonia condita in
littore Septentrionali inſulæ, de qua ſatis in prima Decade. Ab Hiſpania poſtmodū appel

De forma Hiſpaniolę

lant diminutiue Hiſpaniolam. De nominibus ſatis. De forma nunc loquamur. Qui primi
percurrerant inſulā Caſtaneæ folio ſimilem cū ſinu ad Occidentem mihi depinxerūt, Cu
bam inſulam proſpectantē. Hic autem Andreas Morales nauclerus, aliter depictā, parum
tamen ad me tulit, ab vtroq; quippe angulo Orientali puta & Occidentali magnis finib9
cauatam eſſe deſcribit, cornuaq; protendere longiſſime. Intraq; magnum ſinū Orientalē
portus locat amplos tutoſq;. Dabimus operā vt aliqundo ad Sanctitatē tuam is index par
ticularis Hiſpaniolæ mittatur. Eodem nanq; modo ſuū indicem affert, quo Hiſpaniā & Ita
liam cū ſuis quāq; montibus, vallibus, fluminibus, vrbibus, & Coloniis arbitror Beatitu
dinem tuam ſæpe conſpexiſſe. Comparemus ſine rubore cōparemus Beatiſſime Pater Ita
liæ Reginę quondam orbis terrarum Hiſpaniolā quandoquidem ſi quantitatem dimetie
mur, paulo minor reperietur. Eſt nanq; Hiſpaniola ab Oriente diſtenta in Occidentē mil
liaria, vti iuniores volunt, q̄draginta ſupra quingenta. Almirantum diximus in prima De
cade produxiſſe menſuram, lata vero alicubi tercētū fere, anguſtior tamē alibi, vbi cornua
iactat, ſed Italia eſt hæc multo beatior Beatiſſime Pater. Maiori quippe ex parte ſui ē adeo
temperata & amœna, vt neq; frigore vrgeatur moleſto, nec calore vexetur immodico. Ha
bet vtrumq; ſolſtitium Hiſpaniola pene par æquinoctiis. Vix enim horam integram aſcē

Qua ſit beatior q̄ Italia.

dit dies vt noctē ſuperet, aut e cōuerſo in Meridionali latere, in Septētrionali aliter. Plęræq;
regiones in ea iacent, in quibus aliquando frigus viget, ſed id accidere Beatitudo tua intelli
gat ex conſono ad id obiectu montiū, vt infra latius dicemus, neq; tamen eſt atrox adeo vt
habitatores niues moleſtēt vnq̄. Perpetuo preterea gaudet vere perpetuoq; autūno fœlix
hæc inſula.

hæc inſula. Frōdeſcūt ibi toto anno arbores & prata vireſcūt, fortunātur ibi oīa mirifice.
Quantū hortēſia coaleſcāt ītra ſextū decimū diē, caules, lactucæ, borragines, raphani, & hu
iuſcemodi ſata, cucurbitæ, melones, cucumeres, & ſimilia intra trigeſimū ſatis late alibi, de
Solis vere aut autūno fruitur hiſpaniola.
animalibꝰ aūt diximꝰ boues ex Hiſpania tranſuectas in multo maiores euadere. Boues ele-
phātis, porcos mulabꝰ, cum de augmento eſt ſermo cōparāt, hyperbolice tñ. Diximus &
ſuillas carnes ſapidas eſſe ac ſalubres ꝓpter mirabolanos & patrios fructus alios quibꝰ ve-
ſcunt ſuapte natura naſcētibꝰ, vti apud nos fagineę ſunt iliceę quernęꝙ glādes. Vites etiā ſi
cura inſit, mira coaleſcunt vbertate, & ſicui animꝰ aliquādo fuit de ſerēdo in mōtibꝰ triti-
co, vbi parumper frigoris vigeat, in plano minime ob nimiā agrorum pinguedinem, eſt
incredibile auditu. Spicā ſuperare lacerti craſſitudinem ſpithama longiorē granaꝙ nutri-
re qualibet duo milia amplius aſſeueranter inquiūt & iureiurādo affirmant. Sed ſalubriorē
inſulæ panē iuccæ præſertim aiunt quē vocāt Cazábbi, quia ſit digeſtioni aptior, ꝙ ꝙ ſera
tur & colatur facilius atꝙ vberius, id autē temporis quod ſupereſt, auro intendunt legēdo.
Eſt tanta omniū quadrupedum copia, vt iā & equi & coria boum & pecudum portentur in
Filiā hiſpanię vocat Hiſpaniolā.
Hiſpaniā. Genitrici iā ſuccurrit filiola multis in rebus. De coccineis arboribus, de aromati
bus, de colore glauco, de maſtice, goſſampio, de electro & multis aliis eius ꝓuentibus ſatis
multa alibi. Quid fœlicius ergo Beatiſſime pater in terris, ꝙ viuere vbi fas ſit tot tātaꝙ paſ
ſim videre & frui? Quid beatiꝰ ꝙ agere vitā vbi nō cogaris anguſtis includi cubiculis hor
Apoſtrophat ad Papam.
renti gelu, aut anxio calore? neꝙ hyeme oporteat pōderoſis veſtibꝰ corpꝰ onerare, aut ſuras
perpetuo igne cremare, q̄ ſeneſaciunt homines in ictu oculi, ac vires labefactāt, trahuntꝙ
mille morboꝝ genera. Salubrē præterea inquiunt eſſe aerē, ſalubres & fluminū aquas, vt
puta quæ auro perpetuæ ſuperlabunt. Nullꝰ eſt nāꝙ fluuius nulli mōtes, paucæ planicies
Quid ſeſe faciat.
auro immunes. Ad particularē tandē internam huius beatæ inſulæ coſmographiā deueniā
mus. Habere Hiſpaniolā quatuor flumina quæ fere portionibꝰ æquis eam diuidāt ex altis
montibus, vno ad Orientem hoc Iunna dicitur ad Occidētē altero quod Attibunícus, ter
tio ad Meridiē quod Náiba, ad Septētrionē quarto, qđ Iáche alias narrauimus. Nouā hic
Nomina fluuiorum.
nauclerꝰ affert ab incolis ab æterno obſeruatam deſcriptionē. In quinꝙ partes vniuerſam
diuidemus, de hinc cuiuſꝙ prouinciæ regiūculas veteribus nominibꝰ appellabimus q̃dꝙ
memoratu dignum in ſingulis erit recenſebimꝰ. Inſulæ initium ab Oriente amplectitur
De ſcriptio & diuiſio hiſpaniolę.
prouincia noīe Caizcimú ſic appellata, quia eorū lingua cimú frontē ſiue initiū ſignificat,
ſequit illā Huhábo, inde Caihábo, quarta eſt Bainóa. Angulū Occidētalē tenet Guaccaia
rima, ſed penultima Bainóa latioribus cōſtat terminis ꝙ tres eā pręcedentes. Caizimúa pri
ma inſulæ fronte protenditur ad flumē per vrbē primariā ſancti Dominici labēs qđ eſt Ho
záma. Ad Septentrionē aūt terminat ad mōtes aſperos dictos ob ſui horrorē Haití particu-
Quinꝙ ꝓuinciarum nomina.
lariter. Huhábo mōtibꝰ Haití & flumini Iaciga includit. Caiábo tertia amplectit q̄cquid
iacet inter Cubáho & Dahatío ad oſtiū vſꝙ fluminis Iaccæ vnius e quatuor ęque diuidenti-
bus inſulā, & aſcēdit ad montes Cibáos vbi eſt maior auri copia, in quibus naſcitur fluuiꝰ
Hozama fluuiꝰ ſancti Dñici.
Demáhꝰ, caditꝙ per fōtes fluminis Naibæ alterius e quatuor ad mare Auſtrale, ad aliā flu
minis ſancti Dominici ripam. Bainoa capit initium a finibus Caiábi ad inſulā vſꝙ Cahi-
ní, quæ iacet fere contigua littori Septentrionali ipſius inſulę vbi primā diximus ædifica-
tā fuiſſe Coloniā. Reliquū ad Occidētē occupat Guaccaiarima prouincia, atꝙ ideo Guacca
iarimā appellāt, qđ ſit inſulę extrema pars, marimā ipſi appellāt podicē, iſulę podicē vocāt,
gua eſt apud eos articulꝰ & pauca ſunt regū p̄cipue noīa, quæ non incipiāt ab hoc articulo
gua, vt Guarionexiꝰ, Guaccanarilꝰ & hinc multa etiā locoꝝ nomina. In Caizimú regiones
Articulus gua.
ſūt Higuéi, Guanamá, Reyré, Xaguá, Aramaná Arábo, Hazóa, Macorix, Caiacóa, Guaiá
gua, Baguanimáho & aſperi mōtes Haitiēſes. Hic de aſpiratione pauca referamꝰ, q̄ aliter ſe
habet ꝙ apud latinos. Aduertēdū eſt nullā ieſſe aſpirationē vocabulis eoꝝ, q̄ nō habeat effe
ctū litteræ cōſonātis, imo grauius aſpirationē proferunt ꝙ nos. f. cōſonātē, proferēdumꝙ
eſt quidquid eſt aſpiratum eodē halitu quo. f. ſed minime amoto ad ſuperiores dētes interio
De regionibus in Caizimum.
re labello, ore autem aperto ha he hi ho hu & concuſſo pectore. Hebræos & Arabicos eo-
dem modo ſuas proferre aſpirationes video, Hiſpanos etiam in his quæ ab Arabibus diu
De aſpiratiōe alibi eſt repetitū ex incuria.
poſſeſſoribus vocabulis experior idem ſeruare, multa quippe retinēt, vt Almohada quę di-
citur puluinar, almohaza quæ interpretatur ſtrigilis & huiuſcemodi multa quæ anhelante
pectore promunt. Placuit hæc recenſere quia apud latinos accētus plærumꝙ ſolus aut aſpi-
ratio mutāt ſignificatū vti hora ꝓ parte diei & ora ꝓ plurali huiꝰ dictionis os, aut ora Troię

qui primus ab oris. In accentu autē accentu mutato Occído vel óccido ita & in horũ ſimplicium lingua maxime ſeruandi ſunt accentus & aſpiratio promenda, de accentu ſupra diximus & articulo gua. In Huhabo prouincia ſunt regiones Xamána, Canabacóa, Cuhábo, multæq́ꝫ aliæ quarũ nomina nondũ didici. Caiáb⁹ prouincia regiones habet Maguá, Cacacubána. Huius regionis incolæ longæ aliam habet linguam ab Hiſpaniolis reliquis, & Macoryxes dicũtur. Cubaná eſt alia regio, & ipſa lingua differens a cæteris. Baiohaígua regio, diuerſũ & hęc idioma tenet. Alię ſũt regiões Dahabón Manabáho, Cybáho. Catóy ē in inſulæ medio, flumē interlabit Niza⁹, mõtes autē Mahaíti dicti, Hazuá, Neibaymáo. In Bainóa regiones ſũt Maguána, Iagohaíucho, Baurúco, Dabíagua, Attibuní a nomine fluminis, Caunoá, Buiaící, Dahaboníci, Maiaguaríti, Attíei, Maccazína, Guahábba. Anniuíci, Marien, Guarícco, Amaguéi, Xarágua, Yaguána, Azzuéi, Iáchi, Honorúcco Diáguo, Camaíe, Neibaimáo. In Guaccaiérima prouintia vltima regiones ſunt Mauicaraó, Guahágua, Taquenazábo, Nímaca, Bainóa parua Cahaymí, Iamaízi, Manabaxáo, Zauána, Habacóa, Ayqueróa. Ad particularia nũc de regionib⁹ ipſis quædam deſcēdam⁹.

De regionib⁹ ſecũdę ꝓuincię. *Regiones tertię.* *Regiões quartę.*

In prouincia Caizimu intra vaſtum initii ſinũ eſt antrũ ingens, in rupe caua ſub radice mõtis altiſſimi ad ſtadia duo circiter a mari cuius oſtiũ eſt magni tēpli, foribus aſſimile. Falcatum ingens. Tentauit cũ nauigiis antrũ ex gubernatoris mandato hic nauclerus, per latentes vias inquit veluti ad ſentinam concurrere ad antrũ multa flumina & deſicere poſt id mirari quo tenderent flumina plura delabentia, quæ a nonaginta milliaribus venientia fluēdo abſorbentur, nec appareant vltra. Per eius ſaxei montis voragines deglutita iã arbitrãtur ad id antrum proficiſci. Ingreſſus antrum nauclerus fere abſorptus eſt. Ineſſe ebulitus & vortices inuicem confligtantes & ora hiantia multa inquit. Veluti pilam cum horrendo mugitu nauiculam eius, vortices hinc, ebulit⁹ inde, modo hac modo illac diu iactitarũt Ingreſſum fuiſſe pœnituit, nec qua regrederetur intelligebat. In obſcuro iam vagabantur tum ob ipſius antri tenebras quod longiſſime petit montis ſpecũ, tum quia perpetuæ ibi ſint nebulæ exſalientibus vaporibus humidis in cõtinua conflictatione veniētiũ aquarũ. Caſui Nili e mõtibus Aethiopũ ſtrepitum illum cõparat. Surduerunt adeo, vt quid inuicē loquerentur, haudquaq̃ꝫ audirent. Euaſit tandē pauidus de antro veluti de tartaro putãs rediiſſe ad ſuperos. Ad milliaria forte ſexaginta ab vrbe primaria ſancti Dominici ſunt fere in proſpectu montes alti ſuper quorꝫ vertice ſtagnũ eſt inacceſſibile, a iunioribus nũq̃ꝫ viſum ob aſperitatem montis, neq́ꝫ ſemita pateat vlla. Per vicinum tandē regulũ ductus nauclerus vt gubernatoris mandatũ expleret montē aſcēdit. Stagnum adiit. Vigere ibi frigus ait. In hyemis argumentũ filices & rubeta mora gignentia, quæ duo calidã regionē minime patiũtur, inuenere. Montes vocãt Ymizuíi Hybaháino. Circuit in gyrũ lacuna milliaria tria. Dulciũ eſt aquarũ, variis piſcibus egregia eſt. Cadũt in eam riui plures, nec habet exitũ lacus qa ſit vndiq́ꝫ mõtiũ verticib⁹ circũſept⁹. De altero nũc Caſpio ſiue Hircano, Mediterraneo mari dico, cũ vicinis aliis quibuſdã dulcibus lacubus parumper conferamus.

Regiões quintę. *Stagnum īacceſſibile* *Filices & ra.*

Caput octauum.

BAINOA prouincia q̃ triplo ſuperat tres primas Caizimú ſcilicet Vhábo & Caiabõ vallē icludit Caiouani, in q̃ lac⁹ ē ſalſus, amar⁹, horrid⁹, vti de Caſpio legit. Propterea Caſpiũ ē anim⁹ vocitare, licet nõ ſit hircania regio. Voragines habet qb⁹ & ſaliũt aquę marinæ & veniētes e mõtib⁹ abſorbet. Putãt eē amplas adeo ꝓfundaſq́ꝫ caueruas ei⁹ vt e mari ꝑ eas magni etiã marini piſces emergãt, int̃ q̃s piſcis qdã ab eis dict⁹ Tiburon⁹ q hoīem ī ictu dētis ſecat mediũ & vorat. In hozamã vrbis primarię fluuiũ e pelago aſcēdũt Tiburoni & multos dilacerãt ex icolis, ꝓcipue q ſe nullo pacto abſtinēt, qn cotidie lauãdi gr̃a imergãt. Fuuio flumina ī ſtagnũ delabũt̃ ſalſũ a Septētrione Guaninicabõ, a Meridie Xaccoei ab oriēte Guãnabo, ab Occidēte Occoa, magna hęc flumina perpetuaq́ꝫ eſſe inquiunt & parua in Caſpiũ cadere viginti ãplius. Scatēt etiam a Septentrione proximi ſtagno non amplius ſtadio ſtadiumq́ꝫ occupant in circuitu fontes plusq̃ꝫ ducenti aquarum ęſtate frigidarum & dulcium, potabilium. Hę fluuium efficiũt minime vadoſum, qui e ꝓximo cũ cęteris ad ſtagnũ labit̃. Hic eſt ſiſtēdũ parũper. Regionis regul⁹ vxorē in ſacello a Chriſtianis in ei⁹ ditione ſtructo orãtē reperit, cõcubiũ ꝑetit, habendã eſſe rationē loci deo ſacri vxor arguit, cuius verba hæc fuerũt. Teítoca teitoca, q̃d ſonat eſto quietus, Techeta Cynato Guamechina, quod ſonat dñs multũ iraſcetur, Guame-

Lacus ſalſus. *Piſcis homines vorans.*

chyna dicitur Dñs, Técheta multum, Cynáto iratꝰ, inquit excuſſo brachio maritꝰ, Guaib
bá, ſonat. i. vade, Cynáto Machabúca Guamechyna, interpretat̃ qd ad me ꝙ iraſcatur deꝰ. Miraculũ.
Vim vxori intulit, repẽte mutꝰ effectus eſt & ſemimancus. Pœnitẽtia ductꝰ & miraculo per Vindicta
cuſſꝰ donec vixit egit vitã religioſe, nec paſſus eſt vltra ſacellũ verría vt ornari aliena manu. mira pollu
Eo miraculo & incolæ multi & Chriſtiani oẽs cõmoti ſacellũ pientiſſime frequẽtant, ęquiſ ti ſacelli.
ſimo libentiqꝫ animo ferũt regulũ fuiſſe paſſum eiꝰ cõtumeliæ vindictã, ad Caſpiũ retroce
damꝰ. Is lacꝰ ſalſus procellis agitatur & tẽpeſtatibꝰ ita vt piſcatorias ſępe nauiculas in p̃ceps
trahat, & cũ nautis abſorbeat, neqꝫ repertus eſt naufragatus quiſpiã emerſiſſe, aut proiectꝰ
ad littus vti aſſolet de cadaueribus deglutitis in mari. Sunt hæ tẽpeſtates tiburonorũ lauta
cõuiuia. Dicitur id Caſpiũ Hagueygabón, iacet media inſula in quã ſe piſcaturi recipiunt,
minime tamen culta. Eſt inſulæ nomen Guarizácca. Amplectitur lacus ipſe lõgitudine mi-
lia paſſuum triginta, latitudine duodecim, alibi quindecim. Eſt alius in eadẽ planicie lacus
huic proximus aquarum ſalſo dulciũ quæ nec potui ſunt bene aptę, neqꝫ ſi neceſſitas vrge
ret ineptæ. Longitudo eſt eius miliariũ q̃nqꝫ & viginti. Latitudo octo, nouẽ & decẽ alicu-
bi, fluminũ eſt multorũ receptor, abſorbẽtur & ibi aquæ, caret exitu. E mari etiã proſiliũt Iainagua
in eum aquæ ſed paucæ propterea commixtus. In eadem prouintia lacus alius dulcis no- lacus.
mine Iainaguá ad Occidentem parum diſtãs a Caſpio. Habet & alium lateralem idem ſta
gnũ ſalſum ad Septẽtrionem ſed paruum trium & quatuor milliariũ in latitudine, in longi-
tudine vnum & paulo amplius. Hic eſt potabilis, dicitur is paruus Guaccáa. Ad Meridiẽ la guaccaa.la
cus eiuſdem ſalſi iacet alius lacus triũ milliarium in longitudine fere circularis, dictus Bab cus.
barco. Dulcis eſt, vt ſuperiores duo. Hic lacus qa caret exitu nec voraginibꝰ deglutiatur ad babarco.la
mare, in ſalſum ſi torrẽtibus augeatur, ſuperfluas mittit aquas. Hic eſt in Xamaná Bainóę cus.
prouinciæ regione. Eſt alius inter Orientẽ & Meridiem iacẽs ad latus Caſpii dictus Guany
bam milliarium in longitudine decẽ, eſt fere rotũdꝰ. Suntꝰ præterea per inſulam ſparſi la-
cus alii parui quos prætermittimus, ne diu morãdo in re eadẽ faſtidiũ generemꝰ. Hoc vnũ Guanibam
claudat de lacubus ſermonẽ. In omnibꝰ ingens piſcium, ingens & volucrum copia nutri- lacus.
tur. Hi omnes lacus iacent in valle ampliſſima, quæ ab Oriente tendit ad Occidentem mil
liaria centum viginti, lata vero eſt milliaria octodecim vbi anguſtior, vbi amplior quinqꝫ
ac viginti. Collaterales habet mõtes ad Occidentem verſa facie Daiguani a ſiniſtris, a dex
tris ab ipſius vallis nomine montes Caiguaní dictos. Iacet ad radices montiũ Caiguanſe-
ſium ad latus eorũ Septẽtrionale vallis altera ſuperiore longior latiorqꝫ. Ducenta nanqꝫ fe- Mirę val
re milliaria cõplectitur eius lõgitudo, latitudo vbi amplior triginta, vbi anguſtior circiter les.
viginti. Dicitur vallis Maguána hic, ibi Iguamú alibi Hathathiéi. Quandoquidẽ de hac
parte vallis quæ dicit̃ Atiei mẽtio incidit, diuertendũ eſt ad inauditũ de marino piſce mira
culũ. Huius regionis regulus piſcatione delectabatur, Caramatexius dicitur. In eius retia De piſce
piſcis catullus incidit de genere piſciũ immaniũ, qui dicuntur Manatí ab incolis, minime Manati
notũ arbitror genꝰ id mõſtri per noſtra maria. Eſt nanqꝫ teſtudineę formę q̃drupes. Squa Deſcriptio
mis tamẽ non cõcha munitus, corio duriſſimo, ita vt neqꝫ ſagittã vereat̃, mille verrucis monſtri.
armatus, tergo aũt plano & capite penitus bouino. Aquatilis eſt & terreſtris piſcis, mitis,
iners vti Elephas vtiqꝫ Delphin hoĩbꝰ ſociabilis ſenſu mirabili. Infantulũ piſcẽ domi re
gulus aluit dies aliquot pane patrio ex iucca & panico puta confecto, radicibus etiã aliis q
bus hoĩes veſcũtur. Ad huc paruulũ proiecit piſcẽ in lacũ ſuis ędibus proximũ tanq̃ ad vi
uaria, qui lacꝰ & ipſe ſuſcipit aquas nec illas euomit. Eſt lacui nomẽ Guauŕabo, q dehinc la
cus Manati eſt appellatꝰ. Liber in aquis piſcis annos vagatꝰ eſt quinqꝫ ac. XX. Adoleuit in
imẽſũ. Quæ de Baiano q̃ ve de Ariõæo delphinis ferũt̃ diſtãt ab huiꝰ piſcis geſtis. Piſci no
mẽ eſt impoſitũ Matũ, qđ ſignificat generoſũ aut nobilẽ. Quãdo ergo ex reguli familiaribꝰ
ei notis p̃cipue qſqꝫ in lacunæ ripa Matũ Matúm hoc ẽ generoſe generoſe ꝓclamabat, hũa
ni beneficii memor caput eleuans ad vocantẽ pergebat. Paſcebat̃ hoĩm manu, ſi vero qſpiã
transfretãdi cupidus ſigna dabat, proſtratu ſuo traiecturos inuitabat, decẽ aliquando mon-
ſtrũ conſcẽdiſſe vno receptu, traſportatoſqꝫ fuiſſe oẽs incolumes pſallendo & cãtãdo cõper
tũ eſt. Sed ſi Chriſtianũ quẽqꝫ erigẽs caput cerneret, ſubmergebatur & parere recuſabat,
quia fuerat a Chriſtiano iuuene quodã petulante affectus iniuria. In piſce nanqꝫ mitem &
domeſticũ fuerat iaculatus haſtã acutã, licet haud quaq̃ læſus fuerit ob duriciẽ corii, qđ ha
bet verrucoſum aſperũqꝫ, illatã tñ ſenſit iniuriã. Et ſi qñ vocabat̃ a notis, ex illo die circũ a
ſpectabat prius diligentiſſime, ne qs veſtitus Chriſtiano more adeſſet. Luctabatur in ripa

cum reguli cubicularibus, ſed præcipue cū adoleſcēte regulo grato, cum quo domi cibos aliquando ſumpſerat. Cercopitheco lepidior erat. Fuit longo tēpore vniuerſæ inſulæ ſingulari ſolatio, nam & incolarū & Chriſtianorū multitudo ingens ad monſtri miraculum cotidie confluebant. Sapidas inquiunt eſſe illiꝰ ſpeciei piſcium carnes, multoſq; maria illa generant. Amiſſus eſt tandem facetus piſcis Matūm, ad mare deuectus ab Attibunico vno ē quatuor æque diuidentibus inſulam fluminibus, ex alluuie inaudita tiphonibus horrendis comitata quā ipſi vocarunt furacanū. Superauit Attibunicꝰ ripas adeo, vt vniuerſam impleuerit vallem, & ſeſe lacubus omnibus immiſcuerit. Secutꝰ ergo Attibunici torrentē bonus Mattūmꝰ facetus, ſociabilis, matrē antiquam & natales aquas repetiuit nuſq̃ alias viſus. Satis digreſſum. Ad vallis ſitum veniamus. Habet vallis hæc collaterales montes Cibáuos & Cayguanyenſes, ad mare Auſtrale illam deducūt. Eſt & vallis alia vltra Cibauos montes ad Septentrionem, quæ dicitur vallis Guarionéxii, quia regulus ille Guarionéxiꝰ ab auis & maioribus aliis ab hominum memoria vniuerſæ valli ſemper hęreditario iure imperitauerit. De hoc regulo multa in primis inſulæ narrationibus & prima noſtra Decade. Eſt vallis centum octoginta miliarium longa ab Oriente ad Occidētem, lata vero a Meridie ad Septentrionem triginta, vbi anguſta. Vbi latior quinquaginta. Initium capit a regione Canabocóa per ꝓuinacias Huhábū & Caiábum, terminaturq; in prouinciā Bainóā & regionem Mariénam, iacet autē media inter Cibáuos montes & Cahonáos & Cazacubúnam. Nulla eſt prouincia, regio nulla, quæ non ſit celebris maieſtate mōtium, vbertate vallium, amœnitate collium, & fluminū interluentium copia. Nulla mōtium aut collium latera, nulla flumina, quæ non abundent auro & ſuauiū piſcium dapibus, vno fluuio excepto qui ab origine ſua & montanis fontibus eius ſalſus egreditur. Labiturq; ſalſus donec pereat. Is dicitur Bahuán & regionē Maguánam prouinciæ Bainóæ interſecat. Exiſtimāt per meatus aliquos gypſeos aut ſalinas ſubterraneas iter ſibi feciſſe fluuium. Sunt in inſula ſalinæ celebres, de quibus latius infra dicemus. Per quatuor ea flumina per q̄ prouincias quinq; diximus inſulam diuidi, datur & alia partitio. Conſtat inſula vniuerſa quatuor mōtium cacuminibus, quæ mediā ſecant ab Oriente in Occidentē. Succoſa cuncta, auro feracia cuncta, e quorū cauernis & faucibus vniuerſæ aquæ fluminum euomuntur. Sūt in eis antra horrenda, ſunt & tractim obſcurę valles. Sunt ſaxeæ rupes. Nullum animal noxium in ea repertum vnq̃. Nullum quadrupes rapax, non leo, non vrſus, non tigres feroces, non inſidioſæ vulpes, nō lupi voraces, beata omnia beatiora nunc ꝙ intra tui gregis oues Beatiſſime pater, ſint recepta tot hominū milia, Zæmibꝰ omnibꝰ dæmonū ſimulachris eliminatis. Si res huiuſcemodi aliquando in diſcurſu noſtræ narrationis repetiero, ſiq; digredior interdū, vt hęc referā Beatiſſime Pater, ne mihi ſuccenſeas. Feruor animi præ lætícia cū audio, cū video, cū ſcribo iſta, me velut Apollinęꝰ & Sibilinus qdā ſpiritus exagitat, cogitq; idē ſæpe referre, quādo ꝑcipue ſentio quo tēdat nr̄æ religionis amplitudo. Hoc tn̄ inter ſata hæc vberrima iacet mediū quod me angit nō mediocriter. Simplices hi nudi hoīes paruo erant aſſueti labori. Pereūt multi ex immēſa fatigatione in aurifodinis, deſperantq; a deo vt ſibi mortem multi cōciſcāt, niſiq; curēt de ꝓcreatione filiorū. Sumere matres grauidas medicamina īquiūt qͦ immaturos partꝰ edāt, cū cernāt ſe parituras Chriſtianorū mācipia. Licet ex regio diplomate liberos eſſe ſancitū ſit, ſeruire tn̄ cogūtur vltraq̃; homini libero placeat. Extenuatꝰ ē miſerorū numerꝰ in īmenſū. Duo decies cētena capitū milia āpliꝰ fuiſſe aliquādo cēſita multi ferunt. Quis nūc ſit horreſco referre. Miſſa hęc faciamꝰ. Ad oblectamēta mirādę Hiſpaniolæ regrediamur. In mōtibꝰ Cibáuis q fere mediā inſulæ ſedē in ꝓuincia Caiábo tenēt, vbi diximꝰ natiui auri vberiorē eſſe ortū, regio ē dicta Cotóhi in nubibꝰ ſita, celſis mōtiū culminibꝰ circūuallata, freq̄ns habitatoribꝰ, planicie cōſtat miliariū qnq; & viginti lōga, lata qndeci. Supat ea planices cæterorū montiū cacumina, ita vt reliquorū montium hi montes videant̄ eſſe principes & genitores. Planicies hęc quatuor ſentit anni tempora. Verę ſtatē, autūnū, & hyemē. Siccecūt ibi herbę, nudātur frōdibꝰ arbores, prata caneſcūt, quod minime diximus accidere cæteris in locis inſulæ, quę vertātum & autumnum hoſpites habent. Filices nutrit ea tellꝰ & hortos ſepientia rubeta mororum altricia, quę frigus ineſſe regioni oſtendunt. Amœna tamē regio eſt, neq; horridum eſt frigus, puta quod rigore niuibuſq; haud quaq̃ incolas premat. Vbertatem eiꝰ regionis a filicibꝰ argūnt, quorum frutices inquiunt haſta craſſiores generari. Auro ditia ſunt eius montana latera. Non itur ad id effodiendū, quia veſtitis opus eſſet foſſoribꝰ ob frigora & laboribꝰ

Margin notes: Lepidus piſcis. — Pulchra vallis. — Omnia auro abūdāt. — Salinę celebres. — Proteſtatio repetitionis. — Numerus antiquꝰ inſularium. — Regio cotoy.

aſſuetis. Habitatores autem paruo cōtenti molles ſunt. Propterea minime ferre quirēt hyeme ſub dio vitā. Flumina regionem interluunt duo e cacuminibus præſentium montium delabentia. Vnꝰ Comoiayxa qui tendit ad Occidentē & in Naibæ alueo nomē amittit. Alter Tirecotꝰ dicitur, hic ad Orientē fluens Iunnę fluminis aquas auget. In inſula Creta ꝑtereūti mihi ad Soldanum retulere Veneti regionē huiuſmodi iacere intra Ideorum mōtium cacumina, quæ cæteris feracior ſit inſulæ regionibus ſatione frumentaria. At quoniā ob anguſtas ad culmina vias Cretēſes illi aliquando defecerint, diuq; contra ſenatus Veneti autoritatem regionē armis tutati ſint, quādo poſt longa tempora ſe iā bello feſſi dediderūt, regionem deſertā relinqui ſenatus voluit, portis anguſtiarum clauſis ne quiſq; iniuſſu Veneti ſenatus ad eam cōſcenderet. Eo autem anno qui fuit ſecundus a quingenteſimo ſupra milleſimum iam venia dabatur agricolis colendi regionem, aptis autem ad arma minime.

Flumina Cotoy.

Eſt & alia regio in Hiſpaniola nominis eiuſdem Cotoy. Ea prouincias diſterminat Vhabū & Caiabum. Montes valleſq; & planicies habet, ſed quia ſterilis minime frequens eſt habitatoribus. Maior eſt in ea auri copia. Eſt ibi auri origo, non grumatim non minutim legiť. Inter toſos & rupium venas ſolidum purumq; aurum inuenitur, ſcindendo ſaxa ſequuntur auri veſtigia. Eſſe arborem viuam auri venam comperiunt. Quacūq; pateat iter e radice per apertas molleſq; ſcatebras, ramos ad ſuperna ſupercilia montis emittit, neq; vnq; datur quieſcere donec cœli auram aſſequatur. Formare ibi viſo aeris fulgore, baſtras & grumos pro fructu animaduerterunt. Hæ ſunt quæ per vniuerſam diſſeminātur inſulam per alluuies raptatæ ad ima de natura ponderoſorum, non autem illic procreari putant vbi leguntur in ſicco præſertim in fluminibus aliter. Radicem arboris aureæ tendere ad terræ centrum inquiunt, & ibi coaleſcere. Quo nāq; profundius effodiatur eo truncos reperiunt craſſiores ſi per mōtis ſcatebras liceat. E ramis autem filo ſubtiliores aliquos captant, digitos æquantes alios pro ſciſſurarum hiatu. Accidit & incidiſſe in cauernulas auro fultas, per ramorum tamen aſcendētium vias, quibꝰ repletis ex ſubſtantia trunci ſerpēte ab imo carpit iter ramus qua pateat. Intercipitur ſæpe ſaxi ſoliditate. In cæteris rimis tamen nutritur ex halitu & virtute radicū.

Arbor aurea.

Quō creſcat aurū.

Quid ergo auri afferatur interrogabis Beatiſſime pater. Ex ſola Hiſpaniola vehitur in Hiſpaniam quotānis quadringētorum & quingentorū interdū milium ducatorū auri ſumma. Id ex quinta regia intelligitur quæ ad fiſcū venit, octoginta nonaginta & centum miliū caſtellanorum auri & aliquādo maior. Quid ex Cuba, quid ex inſula ſancti Ioannis fœcundis & ipſis auro ſperetur, infra dicemus. De auro ſatis dictum.

Quātū auri feratur.

De ſale quo condiamus quæ auro emuntur, ſit ſermo. In regione Baynoæ ꝓuinciæ in mōtibus Daiagonis ad miliaria duodecim a Caſpio ſalſo lacu ſalinæ ſunt montanæ ſaxeæ cryſtalo lucidiores candidioreſq;. Sunt & huiuſcemodi ſalinæ quæ creſcunt mirū in modum in Laletania quę Catalonia dicitur ſub duce Cādonę regionis illiꝰ optimatę primario, ſed nobiliores has Baynoas eſſe aſſeuerant, qui vtraſq; noſcūt. Sine cuneis & ferreis clauis hoc ſcindi minime poſſe aiunt. Laletanum aūt facile frangi & ego expertus ſum. Hoc toſeę, illud marmoreæ cōparant duriciei.

Miræ ſalinę.

In prouincia Cayzimū regiūculis Iguanama, Caiacoa, Guariagua ſcatent admirabilis naturæ fontes ſuperficie prima dulces. Quæ mediū tenent aquæ ſalſo dulces. Quæ fundo iacēt amaræ ſalſeq;. Putāt ſalſas maris aquas leniter emanare. In ſupcilio fluere de mōtibꝰ ꝑ terrę meatꝰ dulces. Hę ſūmergūtur, emergūt illę, nec ſufficiunt hæ corrūpere penitus illarū latices. Quæ ſunt medię vtraſq; ſuſcipiunt & vtrarūq; fiūt participes. Si aūt quis i alicuiꝰ fontis margine ſtratꝰ aurē fixerit, cōcauā eſſe adeo ibi terram noſcit vt reboet a miliaribus tribꝰ veniens eques, pedes aūt ab vno miliari ſentiť.

Miri fontes.

In vltima ad Ocidentē regione Guaccaiarima in regiūcula Zauana homines viuere aiunt montiū cauernis & ſilueſtribꝰ fructibꝰ cōtentos q nunq; māſueuerīt neq; aliorū vnq; hominum cōmertio vſi ſint. Sine certis ſedibus ſine ſationibꝰ aut cultura vlla, vti legitur de aurea ætate. Hos certo aiunt idiomate carere. Cernunť aliquādo. Habuerūt ad manus neminē. Si quando venientes ad conſpectū hominum quemq; ad ſe moueri cognouerint, ceruo celerius confugiunt: canibus aiunt Gallicis agiliores eſſe. Quid ex his ſoliuagis lepidiſſime vnus egerit audi Beatiſſime Pater, ꝑdia noſtri habent in denſarū ſiluarū & nemorum marginibus, Solatii gratia Chriſtiani quidā Septembri menſe anni. 1514. prædia viſunt. E nemore ſalit inſperatus elinguis homo. Subridens e Chriſtianorū lateribus puerū rapit dn̄i poſſeſſionis filiū habitū ex inſulari fœmina. Aufugit ſoliuagus, vt ſequantur innuit. E noſtris & e nudis inſularibꝰ multi currūt ad raptorē, ꝓhenderūt minime. Vbi vbi vidit face-

Silueſter homo rapit puerū.

tus ſoliuagus deſtitiſſe Chriſtianos a perſequēdo, puerū reliquit in biuio qua ſubulci vaga-
bantur porcos cogentes ad paſcua. In puerū ſubulcus incidit. In vlnis ſuſceptū ad genitorē
ſeſe torquētē portat, eſſe de genere Caribiū genitor ſoliuagū arbitrabat̃. Voratū iā filiū de
flebat. In eadē inſula maritimis locis ē ſcopulis picē legunt arborea pice duriorē amario-
rem q̃ꝫ propterea nauibus fucādis cōtra vermes corrodentes quos dicūt bromā, de quibꝰ

De varia pice.

late alias, cōmodior eſt, gignit ex duobus arborū generibus picē inſula. Ex pinu puta &
arbore dicta Copei. De pinea pretereo q̃a vulgo vbiq̃ꝫ generet̃, de Copeia arbore dicamꝰ,
de pice fructuq̃ꝫ pauca, q̃a pix nō aliter ex ea legit̃ q̃ꝫ ex pinu, licet dicant pleriq̃ꝫ ſtillicidio
colligi cōburēdo eius lignū, fructus autē eius paruus eſt vti prunū eſui ſatis aptū. De folio

Scriptibile folium.

auditu nouū eſt pulchrū naturę conſiliū. Arborē eſſe hanc exiſtimandū eſt, cuius foliis Cal-
dei litterarū primi repertores conceptꝰ mentis abſentibꝰ ſignificabāt priuſq̃ꝫ vſus chartæ
reperiretur. Spithameū eſt latitudine foliū, rotūdūq̃ꝫ fere. Acu aut ſpintere vel ſtilo quo vis
ferreo ſiue ligneo inſcribūt noſtri nō ineptius q̃ꝫ charta vt libet. Riſu dignū eſt, quæ inſula-
ribus nr̃i de folio perſuadeant: noſtrorū imperio folia loqui putant boni homines. Miſſus

Putāt folia loqui.

eſt ex vrbe Dn̄ica primaria īſulæ inſularis quidā admittentis amicū qui diſtabat in interna
Colonia cū vtiis, diximus eſſe cuniculos, aſſis. Ex itinere ſiue fame ſiue gula impellente nū
ciꝰ tres vtias edit. Sunt muribus nō maiores. Folio reſcripſit amicꝰ quot receperit. Ad ſer
uum herꝰ inquit. En q̃d vbi tua fides fili? Potuit ne tantū gula, vt creditas vtias comederis?

Exemplū.

Tremens miſer & admiratus faſſus eſt errorē, ſed vnde id habuerit herū rogat. En foliū q̃d
tu ipſe affers mihi recēſet. Horaſq̃ꝫ illi acceſſus ad amicū ac diceſſus cū regrederet̃ edicit: ita
lepide fallunt ſtolidos inſulares & pro diis habent nr̃os quorū imperio folia promāt quæ
ipſi arcana eſſe putarūt. Sparſo per inſulā rumore q̄ folia noſtrorū nutu loquant̃ in fide de-
poſiti retinet inſulares. Vtraq̃ꝫ follii facies litteras vti charta nr̃a ſuſcipit, mēbrana duplica
ta craſſiꝰ eſt foliū, tenax mirum in modū. Dum eſt recens, litteras oſtēdit candidas in ſuo vi
ridi, quādo ſiccat̃ vti tabella lignea cādeſcit dureſcitq̃ꝫ, ſed caracteres flaueſcunt. Minime au
tem corrūpit̃ nec ſi madefiat, notas dimittit nūq̃ꝫ, niſi cōburat̃. Arbor eſt alia nomine Xa-
guá, cuius pomi acerbi ſuccus glauco niger pingit quicquid tetigerit adeo cohærenter vt
nequeat vllo lauacro abradi intra dies viginti: vbi maturuerit pomū, vim eā ſuccꝰ amittit,
comeditur & ſapidū eſt pomū illud. Eſt & herba quę, vti de ligno alias memorauimꝰ, ſuf-

Herba perniciosa.

fumigio perimit. De noſtris interimendis reguli q̃dam conuenerūt, cū nō auderent aperta
vi prouinciā ſumere, ſtatuerūt locare intra quādā domū multos eiꝰ herbæ faſces, vt domū
poſtea ſuccenderent, quo accurrētes noſtri ad extinguendum ignem, eo ſuffumigio lœtha
lem cōciperēt morbum. Patefacto conſilio luerunt pœnas ſceleris autores. Extra ordinem
pleraq̃ꝫ nūc inſeramus Beatiſſime pater q̄ndoq̄dē tua Sāctitas placere ſibi ſcribit q̄cunq̃ꝫ
de nouis oris referant̃. De Maizii, agiū, iuccę, battatarū & radicū omniū eſcariarū ſatione,
cultu & vſu ſatis multa hactenus. Vnde autem venerint in hominum commoda minime
adhuc diximus. Id referamus.

Caput nonum.

PRIMOS aiunt habitatores contentos vixiſſe diu radicibus his, palma-
rum puta Maggueiorꝶ quæ eſt herba ſedo ſiue aizzoo, quam vulgus ſemꝑ
viuā appellat, ſimilis. Guaiegárū vti tubera terræ ſunt rotundæ radices hæ
ac maiores. Guaiéros & edebant, ſunt vti paſtinacæ. Cibáios vti nuces ſunt
hæ. Cabaióes vti cepæ. Macoánes idē vti cepæ, multis præterea radicibus
aliis. Boitiū ideſt ſapientē ſenem aiunt poſt multa annorū curricula in vniꝰ
fluminis ripa fructicem vidiſſe ferulæ ſimilem, inde euulſam radicem ex agreſti fecit hor
tenſem. Et q̃ primi Iucca veſcebāt̃ cruda, breui peribāt. Cū eſſet eius guſtꝰ ſuauis, decreue
rūt diuerſis experiri modis pertinaciter eiꝰ vſū. Aſſa elixaq̃ꝫ minꝰ nocebat. Deuenere tādē
ad agnitionē veneni ſucco latētis & eo modo exiccata cōditaq̃ꝫ & deducta in Cazáby, panē
ꝓbet ſtomachis humanis triticeo ſaniorē, q̄ aptior ſit digeſtioni. Idē de ceteris radicibus &

Quomodo repertū triticum.

Maizio int̃ naturę ſemina ab ipis electo, vti Cererē legimus triticū ordeūq̃ꝫ huiuſcemodi
etiam alia frumēta q̃bus humanū genus fruitur delegiſſe in Aegypto, ex granis raptatis cū
limo è mōtibus Aethiopū ꝑ incremēta Nili, relictaq̃ꝫ in Niliaca planicie Nilo regrediēte ad
alueū, ad culturā redegiſſe, vnde diuinis Cererē honoribꝰ dignam iudicauit antiquitas ad

culturam redactis electis ſeminibus. Agium ſpecies innumeræ ſunt. A foliis & floribus ea
rum varietas dignoſcitur, harum ſpecies vna dicitur Guanaguáx, hæc eſt intus foriſq; al-
bida, alia Guaraguéi colorem habet violaceum foris, intus autem cādidū. Appellant alios
ages Zazauéios hi rubeſcunt foris, intꝰ cādeſcūt. Alios Squiuétes, intꝰ foriſq; albidi ſunt.
Eſt Túnna vbiq; violaceus. Hobos flaueſcit pelle carneq;. Eſt aliꝰ dictꝰ Atibuniéix pelle
violaceꝰ, carne cādidꝰ. Aniguámar cute violaceꝰ eſt, interiꝰ, albeſcit. Guaccarácca pelle can-
deſcit, violaſcit carne. Sūt multa præterea q̄ nondū ad nos delata ſunt, quibꝰ recitādis ſcio
me nimiū excitare inuidorū calcaria q ridebūt ſi quādo ad eorū manꝰ mea ſcripta deueniēt

Species Battatarū.

ꝙ ad ſupreme occupatū heroē Beatitudinem tuam, cuiꝰ humeris vniuerſi Chriſtiani orbis
onus inhęret, minuta mille ſcripſerim. An Pliniꝰ cęteriq; inſignes doctrina viri quādo hu
iuſcemodi & ab his diuerſa dirigebant ad potentes, principibus quibuscū diſſerebāt pro
deſſe ſolum intenderent ab inuidis cuperē intelligere. Illuſtribus obſcura, magna paruis,
craſſis minuta, cōmiſcebāt. Quo poſteritas principū cauſa agnitione rerū vniuerſa fruere-
tur, particularibꝰ autē rebus intenti & nouarū rerum cupidi particulares oras tractuſq; ac
terrarum prouentꝰ & mores gentium naturaſq; rerum intelligere quirent. Ridebunt er-

De inuidis.

go ipſi noſtras curas, deridebimus nos eorū non inſcitiam, non incuriam nō deſidiam, ſed
pernicioſam ſolertiam & eorum torture, pectoris miſerebimur, colubriſq; inuidorum
edulíis eos commendabimus. Si vera ſunt quæ de tua Sanctitate Galeacius ipſe Butrigari-
us & Ioannes Ruffus in præſentiarum Cuſentinus Archipræſul nuncii tuæ ſedis apoſtoli-

Inuidorū pęna.

cæ retulerunt, placitura omnia non dubitauero, nec incultas veſtes noſtras quibus res mi
randas teximus ſolum, non ornauimus, collegimus, non deſcripſimus abiecturam exiſti-
mamus, ſatis rebus ipſis factū videatur ꝙ tua cauſa inuigilauerimꝰ ne perirent. Tollat hinc
quiſq; ſuæ crumenę quadrantē monetam. De boue veruece q; a laniis ſecto, propterea ni-

Perſuaſores vt ſcribat autor.

hil ad veſperam ſupereſt, quia humerus huic placet, illi femur, alteri collum, nec deſunt qui
bus & alia ſatiſſaciant aut crura conducant. Satis euagatum cum liuore rabido. Quibꝰ mo
dis naſcētes regulorum filios reguli ſalutent, quo ve pacto vitæ finem principio cōmodēt
cur ve quiſq; regulus multis nominibus vocitetur, parumper referamus. Naſcētem alicui
regulo prolem finitimi accurrunt. Reginæ cubiculum intrantes, hic natam ſobolem vno
nomine ſalutat, alius alio. Salue lucida lampas hic, relucens ille. Domitor hoſtium aliꝰ. For

Quomō ſalutent regū natos.

tis herois atnepos alius. Auro ſplendidiorem apellat aliꝰ & inania multa, propterea vti Dia
benicus, Parthicus, Armenicus Dacicus, Germanicus, Romanorum quiſq; dicebatur pro
parentum & maiorum titulis. Ita hi a regulorum impoſitione vt puta Beuchius Anacau-
choá Xaraguę regionis dominus de quo ſororeq; ipſius Anachaóna prudente fœmina late
in prima Decade his nominibus appellabatur. Tureigua Hóbin quod ſonat rex reſplēdēs
vti Orichalcum, alius ſolum ſtarei ideſt relucens, aliꝰ huího hoc eſt altitudo, Duiheyniquē
alius interpretatur diues fluuius, cum his Beuchius omnibus nominibus & aliis quadra-
ginta amplius ſe ornat, quandocūq; ſit aliquid imperaturus aut per præcones edicturꝰ. Ho

Supſtitio nominum.

rum ſiquis incuria vel negligentia vnū prætermitteret, ſumma ſe aſſici contumelia Rex iu-
dicaret. Idem de cæteris. In teſtamentis autē quā fatue ſeſe habeāt intelligamus. Ex ſorore
prima primogenitum, ſi inſit, relinquūt regnorū hęredem, ſin minus ex altera, vel tertia ſi
ex ſecūda proles deſit, quia e ſuo ſanguine creatā ſobolem eā certum eſt, filios autem vxorū

Quę heredes.

ſuorū pro non legitimis habent. Si ex ſororibus defuerint, fratribus, ſi fratres, tunc filiis le
gant. Si filii deſint ei q potentior habetur in vniuerſa inſula regnū cōmendant, quo ſuos di
tionarios ab auitis hoſtibꝰ tueaẗ. Vxores ducunt quotquot placet. Morientes ex vxoribus
chariores cum regulo ſepeliri patiūtur. Anachaóna ſoror Beuchii Xaraguæ regis qui in
componēdis areitis ideſt Rhithmis vates habebatur inter egregios, iuſſit formoſiorem ex

Viuę ſepeliuntur cū viris.

fratris vxoribus & pellicibus quæ Guanahattabenechéna dicebatur viuam cum viro ſepe
liri duaſq; comites. Cenſuerat vt plures, niſi crepidati fratres diui Franciſci qui forte ade-
rant precibus obſtitiſſent. Guanahattabenechénam aiunt parem nullam in vniuerſa inſu-
la habuiſſe pulchritudinē, ſecū ſua monilia ſibiq; viuenti gratos ornatus ſepeliuit. Aquæ
phialā & caccábby panis portionem cuiq; locāt in ſepulchro. In huius Beuchii reguli re
gno Xaraguá & in Hazúa Caiábi regionis parte, in valle etiā egregia lacuū ſalſi & dulciū &
in Yáquino Baynóæ ꝓuinciæ regione raro pluit. Hæ habent omnes auitas foſſas quibus

Varie pluit.

aquas nō ineptiore ducūt ordine per campos irriguos ꝙ̄ noue Carthaginis & regni Mur-
cienſis habitatores in Spartaria ob pluuidarum aquarū infrequētia. Maguána vero regio

Baynóam a Caiábo dirimit & Zauána a Guaccaiar'ima. In pfundis etiā vallibus crebrioribus vexantur pluuiis q̄ op⁹ eſſet. Vrbis etiā primariæ Sancti Dominici circũuicina plærumq; plus æquo humectantur. In reliquis tẽperate pluit. Varii ſunt ergo in Hiſpaniola motus elementorum, vti de aliis multis legimus regionibus. De coloniis in ea poſitis ſatis in prima Decade. Villulas poſtmodum poſuere portum platæ, portũ regalẽ, Lares, Villa nouam, Azuam Saluaterrā. Aduertendũ eſt nullam ineſſe aſpirationẽ vocabulis eorũ quæ non habeat effectum litteræ conſonantis, immo grauius aſpirationem proferunt q̄.f.conſonantem, proferendũq; eſt quicquid eſt aſpiratum eodem halitu quo.f.ſed minime admoto ad ſuperiores dentes inferiore labello, aſt ore aperto ha he hi ho hu & concuſſo pectore. Hebræos & Arabicos eodẽ modo ſuas proferre aſpirationes video. Hiſpanos etiā in his q̄ Arabibus diu poſſeſſorib⁹ habuere vocabula, experior idẽ ſeruare, multa quippe retinẽt. Vt almohada quæ dicitur pulinar, Almohaza quæ interpretatur ſtrigilis & huiuſcemodi multa quæ anhelante pectore promunt. Placuit hæc recenſere quia vti apud latinos accentus plerũq; aut aſpiratio mutant ſignificatũ vti hora pro parte diei & ora plurali ab os oris aut ora pro regione. In accentu autẽ occi'do vel occido ita & in horũ ſimpliciũ lingua maxime ſeruandi ſunt accentus & aſpiratio promenda. De accentu ſupra diximus & de articulo Guá. Nunc iaā de adiacentibus inſulis in numeris, quas immenſę Thetidis Nereides diximus eam comites, notas diſcribam⁹. A vicinori Arethuſa altera nobilitata, licet alias inutilis ſit exordior. Ad miliaria a ſuę tethidis littore ſex, iacet paruula a noſtris duas arbores antiquo nomine prætermiſſo appellata, quia duabus poleat arboribus tantũ, quibus vicinus eſt fons ex Hiſpaniola ſubter mare per latentes meatus ſcatens. Vt ex Elide in Arethuſam Siculam Alphe⁹. Ex hóbis ideſt Mirabolanis & multis arborib⁹ Hiſpaniolæ folia in fonte Salientia quibus inſula caret rem teſtantur. Originẽ capit fons a flumine Yiamiróa regionis Guaccaian'mæ Zauanæ terræ proximo. Piſcaria tamen eſt inſula, cui⁹ circunferentia miliare vix cõplectitur. Recta ab Oriente Sancti Ioannis inſulam veluti Ianuę cuſtodẽ noſtra Thetis habet, de qua multa alias, Auriferax eſt & vbertate ſoli ęque fortunata ac ſua genitrix Hiſpaniola. Coloniæ ſunt & in ea iā deductæ auroq; legendo intenditur. Ab Occidente Septentrionali tergũ Thetidi ſeruat ingens Cuba putata diu cõtinens ob ſui longitudinem, longior nanq; eſt ipſa Hiſpaniola. Secat mediam ab Oriente in Occidentem Cācri circulus. Hiſpaniola vero & reliquæ Meridionale ipſius lat⁹ ſeruātes clauduntur medio fere ſpacio a Tropico ad æquatorem intra Zonam quā ardore ſolis deſertā multi veterum arbitrati ſunt ſua illos opinio fefellit. In Cuba inſula ditiores reperiri aurifodinas aiunt, q̄ in Hiſpaniola. Hac hora qua hæc ſcribo coacta eſſe in Cuba referunt Caſtellanorum auri centum octoginta milia conflanda, magnum opulentię argumentum. Eſt his Auſtralior Iamaica læta fertiliſq; inſula benignitate ſoli fortunatiſſima, vno tātum monte contenta, ſationib⁹ recipiẽdis aptiſſima ac belli ſtudiis aſpera. Nequeũt vniuerſa quę præ manibus habent cõplecti paruo tempore. Iamaicā aliquando Colon⁹ huius rei princeps, Siciliæ cõparauit magnitudine. Minorem eſſe non multo tamen qui eā exactius tractauere aiunt, de illius fœlicitate nil negant. Auro & gemmis expers eſſe creditur. Idẽ in initio de Cuba exiſtimabāt. Guadalupęa inſula Caraqueira prius dicta, gradus ab Auſtrali latere Hiſpaniolæ quatuor propior eſt ęquinoctio, circuit miliaria quinq; ac triginta ſupra centum. Corroſa duobus ſinibus vti de Britānia maiore legimus & Calidonia quæ Scotia nunc eſt, ita vt pene fiant duæ inſulæ, Portubus eſt celebris. Id gumi reperere ibi generari quod pharmacopolæ animẽ album vocāt ad capitis grauedinẽ ſua ſuffumigatione tollendam, cuius arbor fructum producit cariotis ſimilẽ ſpithamalem. Aperta farinā videtur includere dulcem. Vt noſtri rurales caſtaneas & huiuſcemodi plæraq; ſeruant hyemandas, ita hi huius arboris cariotas. Eſt arbor ficulneæ ſimilis. Pineas hortenſes & cætera naturæ edulia cũcta de quibus late in ſuperioribus & hi aſſequuntur. Imo & putant ab huius inſulæ habitatoribus alias inſulas tot ſuauium fructuũ ſemina habuiſſe. Quia Caribes vagi circũuicina omnia homocupii cauſa pertriuerunt, quicquid ve vtile peregrinũ vbiq; inueniebant, domum portabāt ſerendũ. Intractabiles ſunt non patiuntur hoſpites, magna vi op⁹ eſt ad hos debellādos. Sagittis vter q; ſexus & his venenatis valet plurimũ. Si q̄ndo foras viri proficiſcātur, ab iniuria venientium fœminæ ius ſuum viriliter tuentur. Inde puto creditum inſulas eo eſſe Oceano, quæ ſolas mulieres ferant. Vti mihi perſuaſit Almirantus ipſe Colonus, & in prima noſtra Decade diximus. Montes planiciesq; aſſequũt vberes hęc

De viaſpirationis.

Inſulas Nocaereides.

De inſulis circũ euntib⁹ Hiſpaniolam.

Primaria caribium.

De albo anime.

percurrſt oia caribeſ

inſula, & fluminibus nobilis eſt. Mella in arborib9 & ſaxorum ſpecub9 nutrit, vti de Palma fortunatarū inſula quæ mella colligit inter rubeta vepreſq;. Ad Orientē ab hac inſula iuniore vocabulo dicta Deſiderata ad milia paſſuum octodecim. Concludit͂ milibus paſſuū viginti & ipſa Elegans. Ad miliaria vero decē ab ipſa Guadalupæa ad Meridiem circunferentiæ miliariū triginta iacet Galanta, plana a pulchritudine ſua appellata eſt Galanta, quia Hiſpanum idioma elegantes galanes appellat. Ad miliaria nouē a Guadalupęa ſex paruæ ſitæ ſunt inſulæ ad Orientem vocatę Todos ſanctos & Barbata. Hæ ſcopuloſæ ſunt ac ſteriles, ſed cognitu neceſſariæ nauigantibus. Ab hac inſula Guadalupæa ad Septentrionem miliaria quinq; & triginta eſt inſula dicta Mons ſerrat9. In gyro hæc milia paſſuum continet quadraginta, altiſſimo monte celebris. Inſula dicta Antiqua a Guadalupæa milia paſſuum triginta, circuit miliaria circiter quadraginta. Almirantus ipſe Diecus Colonus primi repertoris filius mihi rettulit vxorem ſuam quā venturus ipſe ad curiam in Hiſpaniola reliquit, ſcripſiſſe ad eum repertā eſſe inter Cannibalicas īſulam auro feraciſſimā. Ad eam nondū itum eſt. Lęuo Hiſpaniolæ lateri ad Meridiē portui Beatæ proxima inhæret inſula Altus bellus appellata. Mira ferunt de huius inſulę belluis marinis, ſed de teſtudinibus præſertim. Magno ancyli ſcuto inquiunt eſſe grādiores. Quo tempore genitalis et improbus eas furor exagitat, e mari prodeunt. Egeſta in profundā ſcrobem arena, ter & quatercentum oua dicitur in ſcrobem demittere. Geniali vulua iā exhauſta, remittit arenę tantum ꝙtū ad oua cooperiēda ſufficiat, reditq; ad marina paſcua de ſobole nil ſolicita. Ad ſtatatutos illi belluæ procreandæ a natura dies, pullulat vti e formicario teſtudinū multitudo ſolo calore ſolis ſine parentum adminiculo generata. Anſerina fere oua inquiūt æquare magnitudine. Carnē teſtudineam vitulinæ cōparant ſapore. Sunt & innumeræ aliæ inſulæ ꝗs neq; bene tritas habent neq; opus eſt tam tenuiter farinam hanc cribrare. Satis eſt intelligere paratas nobis eſſe terras immēſas, quæ & nr̄as gētes & linguas & mores ac religionē ad venientibus annorum curriculis ſint amplexuræ. Non Teucri Aſiam, nō Tyrii Libyam, non Greci & Phœnices Hiſpaniā ſic repente impleuerunt. De inſulis autem quę Hiſpaniolæ latus Septentrionale cuſtodiunt, mentionem prætereo, quia licet piſcationibus & culturis aptæ ſint, relictæ tamē ſunt a noſtris tanꝗ pauperes.

Ian valeāt annoſa Tethis, Nymphęq; madentes
Ipſius comites: veniat coronata ſuperbe
Auſtralis pelagi cultrix re, ac nomine diues.

In libello epiſtolari ad Beatitudinem tuam anno ſuperiore per proprium meum familiarem miſſo quem tua Sanctitas ipſa ipſa audientibus plæriſq; ſacræ ſedis Apoſtolicæ Cardinalibus & amata ſorore perlegit, quo die Michaelis Archangeli feſtū vbi credita celebrat eccleſia, diximus Vaſchū Nunnez Balboam eorum ducē qui montes arduos ſuperauerant ad Auſtrum fama didiciſſe iacere inſulam in proſpectu littorum margaritis grādioribus opimam, cuius regulus potens eſſet ac diues, qui bello ſæpe littorales regulos infeſtaret Chiápen & Tumáchum præſertim. Scripſimus & relictam fuiſſe intactam ob furētes tempeſtates, quæ mare illud Auſtrale rabide tribus anni menſibus infeſtant. Nunc iam tritam habemus. Nunc mitē ex ferociſſimo regulum eius effecimus. Hunc cū vniuerſo eius dite regno tua Sanctitas amplectat̄, q̄ndoquidē ad baptiſmatis lauacrū admiſſ9 eſt. Cuius Ducis auſpiciis ꝙ ve modo re facta ſit haud alienū erit ab inſtituto noſtro cōmemorare. Quare quo res acta ſit ordine, tua Beatitudo ſerena fronte ac placidis auribus intelligat.

Inſula deſiderata.

Galāta. Todos ſctos. Mons ſerratus.

Antiqua.

Nō poſſunt omnia.

Heroica tria.

Caput decimum.

APPVLSO Petro Aria gubernatore, Gaſpari cuidā dicto Morali ditem inſulā adeundi prouintia demandatur. Ad Chiappem quem alii Chiapeiū vocāt & Tumácū regulos Auſtrales relictos a Vaſcho amicos tēdit. Amice magnificeq; ſuſcipiuntur noſtri. Claſſem inſtituūt qua traiiciant ad inſulā. Hanc Ditem inſulam appellant non autem Margaritā licet margaritis habundet, quia Margaritā vocarunt prius aliā quæ proxima eſt Ori draconis ī Paria regione & ipſam margaritis vberem. Sexaginta tantū traduxit Gaſpar armatos ad inſulam. Non licuit tranſmittere plures ꝙ eſſent nauigia quæ ipſi culcas appellāt exigua. Ferox horridusq; fit noſtris obuius regulus. Huius nomen non didici. Minabund9 prodit cū arma

torum familiariũ magno comitatu. Guazzáuara Guazzáuara in pugnæ teſſeram inclami-
tant, & vná vibrant miſſilia, non arcubus hi pugnant. Guazzáuara ſonat idem quod cer-
tamē inimicum. Quatuor inuicem Guazzáuaris ideſt pugnis conſertum eſt. Noſtri ſupe-
riores euaſerunt, vna cũ Chiapeis & Tumacheis inſularis reguli hoſtibꝰ, quia ex inſperato
regulum adorti ſunt. Studebat regulus cogere maiorem exercitum, ſed perſuaſus á vicinis
littoralibus ne vltra cōfligeret: perniciē & florētis regni excidium illis exemplo ſui & alio-
rum oſtendentibus: moſtrantibusq; noſtrorum amicitiã ſibi ſuiſq; amicis gloriã & vtili-
tatē pariturã, quid Ponchæ, q̄d Poccorroſę, Quareq̄, Chiappæ, Tumacho, & reliquis cō
ſerere manũ volētibus acciderit anno ſuperiore recolunt. Ceſſit ab armis regulus. Noſtris
venit obuiam. In atriũ ducit. Id ferunt miris eſſe modis ornatum & bene regium. Noſtris
vbi primum ingreſſi ſunt eius regiam, caniſtrum arte ſumma laboratũ margaritis plenũ
dono dat. Octuncialium librarũ decem ſupra centum ea fuit vnionum ſumma. Habitis

Margaritarũ caniſtrũ donat nr̄is.

é noſtris rebus ſertis vitreis puta, ſpeculiſq; ac tintinabulis orichalceis delectatus eſt, & for-
te ſecuri aliqua ferrea quas hi multo maioris faciunt q̃ auri cumulos. Noſtros derident qui
rem a deo grandem & vtilem pro vlla auri ſumma præbeant, cum ſit ſecuris ad hominũ
multa cōmoda vtilis, aurum autem ad laſciuiã tantum faciat non neceſſariam. Alacer ergo
lætuſq; noſtrorũ cōmertio manu prhenſum prætorē & primarios ad eminentem atrii
turrim q̄ diſpectare licebat pelagus vniuerſum ducit, & oculos circũuoluens ait. En aper
tum mare infinitũ neq; ſole terminatum, & dextram protendit ad Orïetem prius. Verſus
de hinc ad Meridiem & Occidentē in immenſum diſtendi terras, quarũ vaſtæ magnorum

Oratio reguli.

montium moles videbantur, inſinuabat. Propius demũ ſeſe recipiens inquit. En inſulas a
dextra lęuaq; noſtræ huic Regiæ collaterales noſtro imperio parentes. Omnia opima, bea
ta omnia. Si beatas eas vos appellatis terras q̄ auro & margaritis abundent. Auri apud nos
eſt parua copia, ſed margaritis plena ſunt omniũ quæ adſunt inſularum profunda littora.
Ex his quotquot appetiueritis a me habebitis, modo in amicitia inita mecũ perſiſtatis. Pro
uentibus veſtris magis ego fruar & delectabor q̃ margaritis. Propterea haud quaq; me
á veſtro cōmertio diſceſſurum dubitetis. Hæc & huiuſcemodi multa iter eos acta ſunt. Vo-
lentibus iam noſtris inde reuerti, pacti ſunt vt quotãnis præparet Regi magno caſtellæ do-
nandas vnionũ libras octunciales centum. Poſtulata ſuſcepit libens, nec magni quidem fe
cit, nec ſe vectigalem propterea effectũ putauit. Apud hunc regulum tanta eſt ceruorũ & cu
niculorũ copia, vt e domibus liceret noſtris quotquot optarent ſagittis trãſfigere. Laute ibi
vitam agunt & affluenter. Gradum vix ſextum ab æquatore diſtat ea regia. Radicalis & mai
zii panis ac vini e granis & fructibus eadem eſt ratio, quæ Comogro, quę cæteris tam cōti
nentibus q̃ inſularibus. Baptizatus Beatiſſime pater hic regulus eſt cum ſuis omnibus.
Ad tuos ergo greges hæ oues additę ſunt cum ſuo paſtore. A nomine gubernatoris Petrꝰ
Arias voluit nominari. Amice cōuenerunt, amicius ſecedunt. Suorum naualium culchis

Amicꝰ regulus.

ideſt lintribꝰ monoxylis aliorum modo fabrefactis noſtros iuuit, quo cōmodius redirent
in Cōtinentem. Comitatuſq; noſtros eſt ad littꝰ. Margaritas allatas, quinta parte magiſtra
tibus regiis præbita, inter ſe diuiſerunt. Mirum in modũ precioſas eſſe aiunt. Ecce vno
argumento quanti fiant quæ ab inſula dite feruntur. Candidas & pulchre ornatas auelanã

Paulina margarita.

& aliquid maius æquantes multas tulerunt. Vna præcipue margarita quã manu Bartholdi
Mediolanenſis cuiuſdam affinis mei Summus Pontifex Paulus prædeceſſor tuæ Beatitu-
ninis a Veneto emit mercatore precio quatuor & quadraginta milium ducatorũ mihi me-
moriã ſuſcitauit. Inter nãq; allatas ex inſula, vna reperta eſt mediocrem æquans nucem. Ve

Nucē eq̄t. vna.

nũ ſub haſta poſita, fuit empta precio mille ac ducētorũ caſtellanorum auri inter Darïenen
ſes ipſos. Ad manus tandem Petri Ariæ gubernatoris aduenit. Hanc eius vxor de qua di-
ſcedente cũ marito mentionē aliquãdo fecimus honoratam apud ſe habet. Arguimus præ
cioſam neceſſario eſſe debere quæ tanti conſtitit in ea margaritarum multitudine, vbi non
iam ſingulæ coemuntur, ſed libratim & quando tenuius vnciatim. Neq; Venetus ille mer
cator Paulinam magno emit in Oriente. Incidit demum in tēpora huiuſcemodi laſciua,
propterea non defuit eluo margariteus. De conchilibus pauca nunc dicamus. Non præte-

De cōchilibus.

rit Beatitudinem tuã Ariſtotelem Pliniũq; Ariſtotelis in hac ratiocinatione ſectatorem va
ria ſenſiſſe de margaritarũ generatione. Figunt hi pedem, & vna in re tãtum ſiſtunt nil aſſen
tientes in reliquis, neq; ꝙ pelago vagentur, neq; vllo vnq̃ tempore moueãtur, ex quo na-
tæ ſunt fateri volunt. Eſſe in maris fundo prata gramen thymoſum quoddã gignentia vo

lũt, & ea ſe vidiſſe affirmant. Generari, ali coaleſcereq; ibi & vt in oſtreis videmus circũ ſe
multiplices natos nepoteſq; procreare inquiũt, neq; marinorũ canũ cõmertio delectari cõ
chilia, neq; vno eſſe aut tribus & quando numeroſius quatuor vnionibus contenta prædi
cãt. Centũ viginti vniones fuiſſe vno cõchili repertos in inſularis reguli p̄diis quos Gaſpar
ipſe Morales dux & cõmilitones eius diligenter annumerauerunt. Regulo nanq; placuit no
ſtris præſentibus piſcationẽ fieri per vrinatores ſuos. Gallinæ loculis quibus oua generan-
tur innumera, conchilis matricem comparant, & ſic eniti conchile. E labiis prodeuntes
margaritas vt maturas & iã genitricis oſcitantis aluo egredientes reperiebãt has, alias ſubſe
quentes vt paruo ſucceſſuro interuallo ſoluerentur & ipſæ. In ventre medio clauſas eſſe mar
garitas animaduertebãt, quo prius nutritæ coaleſcerent veluti ſuggẽs vbera matris in aluo
infans priuſq̃ e latebris vteri vnio moueatur: & ſi quæ ĩterdũ conchilia, vti ego ipſe vidi
oſtrea in diuerſis maris Oceani littoribus, arena inuoluta in littore quis viderit, ea raptata eſ
ſe tempeſtatibus e fundo dicunt non ipſa vltro veniſſe. Quod rore nitido matutino cande
ſcãt ꝙ turbido flaueſcãt ꝙ ſerẽo cœlo gaudeãt ꝙ tonãte torpeſcãt, & cętera huiuſcemod. inõ
ſũt ab his litterarũ ignaris ad vnguẽ q̃ritanda. Pĩgui res tractãt Minerua. Maiores tñ mar-
garitas iacere ꝓfundiꝰ mediocres altius, minimas in ſupercilio, fatẽt. Sed a ratione reliquo
rum deuiant. Non eſſe in inſecta bellua torpenti rationem hanc arguũt. In animo ſic & in-
duſtria halituq; vrinatorũ. Grandiores propterea non vagari ſed creari nutririq; in pro-
fundiori loco, ꝙ pauci ꝙq; raro audãet vrinatores ad eas legendas ad ima ſeſe immergere,
tum poliporum metu inter conchas venatus cauſa vagantiũ quia ſunt carnium concharũ
auidi & moſtrorum formidine aliorũ, tum etiam ne deficiat in longo tractu halitus, vnde
datur conchis profundi maris hoſpitibus creſcendi copia. Quoq; grandior concha eſt an
noſiorq;, eo ferũt in eius capatiori vulua maiores generari margaritas ꝓpterea e grãdiori
bus paucas adipiſcũtur. Emiſſas in profundo maturas, putant eſcas fieri piſcium, recẽter
nãq; ſolutæ molles eſſe creduntur. Differunt hi etiam a maioribꝰ in timpano. Negant eſ-
ſe vnionem, qui ſeneſcens cõchæ cohæreat, ſed eſſe in concha ipſa verrucam, quæ lima raſa
vna facie rotũda lucidaq; cõtenta ſit, nec precioſam quidem, puta quæ naturã conchilis ha-
beat non margaritæ. Pati appellat Hiſpanꝰ timpanũ. In ſcopulis ſe aliquas vidiſſe cõchas
fatent̃ cohærentes, ſed raras ac minime vtiles. Credendũ eſt Indicas Arabicaſq; ac Erythrę
as aut Taprobanicas cõchas eo regi ordine quo ſcripſere viri adeo celebres. Neq; horũ ſen
tẽtia penitus abiicienda eſt, puta qui longo iam tẽpore in hac agitatione verſati ſunt. Iam
ſatis de marinis his belluis & earum ouis gallinaceis & anſerinis ex humana luxuria inepte
carioribꝰ, particularia quædam extra teſſeram memoremus. Deſcripſimus late alias Vra
bę ſinus, fauces & varias interſectas ipſo mari ſinuali regiones eſſe valde diſſonas. De Occi
dentalibus oris in quibus noſtri domicilia ſtatuerunt in Dariẽnis ripa nil habeo de recen-
ti quod referam, de Orientali autẽ nuper hoc didici. Orientalem ſinus regionẽ inquiunt a
protento cornu in mare ac labio venientes maris aquas ſuſcipiente ad vſq; Os draconis &
Pariam generali vocabulo Caribanã appellari terram vniuerſam, quia Caribes ſic appel-
latos a regione Caribaná in vniuerſo tractu illo reperiantur, ſed vnde particularẽ habeant
originem, vndeq; natale ſolũ deſerentes ſeſe tã late diffuderint, vti morboſa cõtagio dicen-
dum eſt. A prima frõte producta in mare, in cuius tractu Fogẽdam diximus fixiſſe pedẽ,
angulum verſus iacet Caribanę vicꝰ ad miliaria nouẽ nomine Tuteratá. Ab eo ad miliaria
tria vicus Vrabá vnde ſinus vniuerſus nomẽ ſumpſiſſe creditur quia fuerit aliquando vi-
cus is regni caput. Ab hoc vico ad miliaria ſex eſt Fetí. A fetí ad miliaria nouem Zereniæ.
Ad duodecimum ab eo Sorachẽ populis plenos hos vicos noſtri reperere, qui omnes ho-
mocupiis inuigilant, & ſi hoſtes deſint, quibus cum bella gerant, in ſeipſos ſęuitiã conuer-
tunt, & proſtrant aut fugant. Inde tanta labes fluxit in miſeros & continentis & inſularum
habitatores. Aliud meo iudicio nõ magis tacendũ intellexi. Legum peritus quidã dictus
Corrales Dariẽnẽſium pretor vrbanꝰ, inquit, ſe occurriſſe cuidã fugitiuo ex internis Occi
dentalibus magnis terris, qui ad regulũ repertum a ſe profugerat. Is legentem cernens prę
torem inſiliuit admirabũdus aitq; per interpretes, qui reguli hoſpitis ſui linguã callebãt.
En quid & vos libros habetis? En & vos characteres quibus abſentes vos intelligant aſſeq-
mini? orauit vna vt apertus ſibi libellus oſtenderetur putãs ſe litteras patrias viſurũ. Diſſi-
miles repit eſſe. Mœnibꝰ ſeptas vrbes & veſtiri ciues aiebat ſuos legibuſq; gubernari. Sed
quid colãt nõ didici, recutiri tamẽ diſprępuriariq; ab exemplo & ſermone fugitiui cõpere-

Opiniões iuniorum d vnionibus.

Quare ſint in fundo maiores.

Cõparatio veterũ & noſtrorum.

Pagi Caribanę.

Nunciꝰ de veſtitis & vrbibꝰ & libris.

runt. Quid hic dices Beatiſſime Pater? Quid ſanctiſſimus præſagit animꝰ tuus ſub cuius
throno tēpus hæc omnia ſubiiciet. Immiſceamus nunc magnis parua quædā. Prætereūda
De recutitiſ mentio.
minime puto quę Ioanni Soliſio acciderint, qui tentaturus Auſtrale latꝰ putati continentis
ex portu Loppe parū diſtanti a Gadibꝰ in Oceano diſceſſit cū tribus nauigiis quarto Idꝰ
Septembris. M.D.X.V. quæue Ioanni Pontio quē diximꝰ electū ad Caribes ſiue Cānibal
les antropophagos humanarū carnium helluones debellādos, quæ Ioanni Aioræ, quæ
etiam Gonſalo Badaiocio Duci alteri & Franciſco Bezerræ alii, atq; iterū alii dicto Valle-
ſo. Soliſius Infauſte prouinciā ſumpſit. Caput ſiue frontē Sācti Auguſtini, de qua millies,
traiecit. Meridionale latus putati continentis captans trans æquinoctialē circulū. Diximus
namq; ſeptimū Antarctici gradum frontem ipſam pertingere. Sexcētum leucas proceſſit.
Reperit Sancti Auguſtini frontē adeo in latum diſtēdi ad Meridiē trans æquinoctium, vt
trigeſimum amplius gradū Antarctici prehenderit. A tergo iā capiti draconis & Caſtella-
næ Pariæ iacentium ad Boreā & Arcticū inſpectātium nauigabat, quando incidit in ob-
cœnos & antropophagos Caribes, de quibus late alias. Hi tāq; inſidioſæ vulpes ſigna pa
Soliſii Ducis horridꝰ caſus.
cis videbantur innuere, ſed animo lautū aliquod cōuiuium geſtabāt, & viſis a lōge hoſpi-
tibus ganconū more ſaliuā deglutire cœperūt. Deſcendit ipſe miſer Soliſius cū ſociis quot
quot ingredi maioris nauigii ſcaphā potuerunt. Salit ex inſidiis incolarum multitudo in
gens. Fuſtibus ante ſociorū oculos trucidarunt omnes. Scaphā raptatā in ictu oculi dilace-
rarunt. Euaſit nemo. Trucidatos & in fruſta ſectos in ipſo eodē littore, ſociis e mari horrēdū
ſpectaculum proſpicientibus pararunt ad futuras epulas. Cæteri atroci exemplo perculſi,
non auſi ſunt deſcendere, neq; de ſui ducis & ſociorū vltione cogitare. Crudelia hæc litto-
O ſpectaculū atrox.
ra deſerunt. Nauigia coccineis truncis onerant, diximus vocari ab Italis verzinū ab Hiſpa
nis braſilum ligni genus id ad lanas fucandas aptum, rediere cęteri in patriā. Hęc breuiter
mihi ſcribenti relata ſunt per litteras. Quid aliud egerint aliquādo particularius intellige
mus. Ioannes aūt Pontius fuit & ipſe a Caribibus in inſula Guadalupęa reliquarū inſula-
Foꝛ. eiectꝰ. Ioānis Pō cius eiectꝰ.
rum Caribium primaria reiectis. Viſis nanq; noſtris ab alto mari latuerūt in inſidiis Cari-
bes, vnde deſcendentes quirent inſpicere. In terram tranſmiſerunt lotrices fœminas & pe
dites paucos ad ſubuculas & linteamina fricanda. Neq; enim ex inſula Ferrea fortunata ad
eam vſq; inſulam ſpacio miliarium quater mille ac biſcentum terrā viderant vllam. Vacu
us eſt eo ſpacio inſulis Oceanꝰ, quo dulces aquas aſſequerentur. Inſiliunt ex inſperato Cari
bes, fœminas raptant, pedites diſturbant. Trepidi euadunt pauci. Territus Pontius nō au-
ſus eſt impetere Caribes venenatas veritus ſagittas, quas homocupes hi nudi figunt certiſ
ſimis iactibus in quencumq; locum viderint. Ita re infecta & ſine lotricibus bonus Pon-
tius terga vertit Caribibus, quos ſub tecto in tuto poſitus iactanter ſe deleturum minitaba-
tur. Quo inde tetenderit, quid ve noui repererit nondū intellexi. Soliſius vitā, Pontius ho
norē in ſumptis prouinciis amiſerunt. Veniat alius qui eodem & ipſe anno male rem geſ-
ſit. Ioannes Aiora ciuis Cordubenſis nobili genere ortus miſſus pro prętore vti, alias dixi
mus auri, magis cupidus q̃ rei benegerendæ amator aut laudis, nactus occaſiones in regu
los ſpoliauit multos & contra ius faſq; aurum ab eis extorſit & crudeliter vt aiūt tractauit,
ita vt ex amicis facti ſunt hoſtes infenſiſſimi & animis deſperatis iam quacunq; datᷣ vi aut
inſidiis noſtros perimunt. Vbi pacato cōmertiabantur & volentibus regulis, nunc armis
agendū eſt. Multis auri ponderibus hoc modo coactis vti fertur aufugit, ſumpto furtim vt
vulgo dicitur nauigio, neq; ad hāc vſq; horā qua hæc ſcribo, quo ſit appulſus intelligimꝰ.
Non deſunt qui Petrum Ariam ipſum gubernatorē eius fugæ aſſenſiſſe arbitrentur, quia
ſit hic Ioannes Aiora hiſtorici regii frater Gonſali Aioræ viri & eruditi & rei bellicæ periti
amici gubernatoris adeo, vt fere liceat inter amicorū paria pauca ipſos numerare. Sū vtriq;
deuinctꝰ & ego intima neceſſitudine, ſed ignoſcat vterq;. Nil mihi æque diſplicuit in vni-
uerſis Oceanis agitationibus ac iſtius auaricia, quæ pacatos regulorū animos ita perturba
uerit. Tragicus veniat Gonſali Badaiocii ac ſociorū caſus, quorū proſperis initiis ſucceſſus
acres ſubſecuti ſunt. Gonſalꝰ mēſe Martio anni ſuperioris. M.D.X.V. cū viris armatis octo
ginta diſceſſit ex Dariēne. Recta tentendit ad Occidentē neq; vlibi pedem fixit, donec par-
tem illam prehendit quā Gratiā dei diximus alias appellatā a noſtris. Hæc diſtat ab Dariē
ne milia paſſuū circiter cētū octoginta, dicūt leucas ſexaginta. Ocioſe ibi dies aliquot egit,
quia neq; precibus neq; precio aut minis potuit vnq̃ eius terrę regulum ad ſe trahere, Cui
rei auide ſtuduerat. Interea dū ſic ociatur, ad eum veniūt alii quinquaginta viri ex Dariēne

miſſi duce Ludouico Mercado qui ex Darienē in Kalendas Maii diſceſſerāt, vt vna tentēt
eius terræ interna. Vbi vbi conuenerūt inito cōſilio traiicere montes ad Meridiē, & Auſtra
le pelagus iam repertū captare conſtituunt. En mirum. In tanta vaſtitate longitudinis vnū
tantum & quinquaginta miliaria repererūt intereſſe ad Auſtrale pelagus. Inquiūt leucas ſe
ptēdecim. A miliaribus Hiſpani nūq̃ computant, leucā tamen aiunt conſtare miliaribus
tribꝰ, terra dico, mari, quatuor inquiūt. In culmine montiū & aquarum diuortio regulū
reperiunt nomine Iuannam. Regnū huius & ipſum Coiba dicitur, vti de Careta diximus,
ſed quia Iuanæ regio ſit auro feratior, Coibā ditem eam vocitarunt. Vbicūq; enim fodie- Joāna regio.
bant ſiue in ſicco ſiue in riuorū alueis aquoſis egeſtam auro mixtā reperiebant arenam. Au
afugit Iuanā noſtris aduētantibus. Adduci nunq̃ potuit. Vniuerſam ipſius regiæ viciniā
depopulati ſunt. Auri parū habuerunt. Secum nāq; ſuppellectilem omnē abſtulerat. Mā
cipia ibi adepti ſunt acribus ſignata ſtigmatibus. Ex oſſe ſiue ſpina ſtilo confecto foramina
mancipiis in faciē efficiūt, & mox pulueris quodam genere foramina inſpergunt ac nigrā
ti ſucco vel rubenti madefaciūt. Tenax adeo eſt ea materia, vt nullo vnq̃ tēpore color abolea
tur. Secū abduxere mancipia. Aiunt eſſe ſucci eius acrimoniā adeo torquentem, vt præ ni-
mio dolore no liceat mancipiis per dies aliquot comedere. Mācipiorum opera & reguli ca
ptores & noſtri vtuntur ad aurum quęritandum & ſementes curandas. Ex Iuannæ regia ſe
cuti delapſus aquarū ad Auſtrum ad miliaria decem reguli alterꝰ ditionem intrant. Hunc Senex rex.
ſenem appellarunt noſtri, quia ſenex eſſet, nil de vetere ipſius nomine curantes. In huius re
guli etiā regno tam fluuialibus q̃ aridis vbiq; aurū reperiebatur & flumina celeberrima
& tellurem vberem atq; amœnam regulus hic poſſidebat. Abeuntes inde deſertam repere
re terram intercapedine dierū quinq;. Putant inteſtinis odiis depopulatos eos agros, eo ꝙ
ſint maiori ex parte vberes ſine habitatoribus & culturis. Quinto die duos vidēt ex tranſ-
uerſo venientes a longe incolas onuſtos. Ad eos tendūt, capiunt, ſacculos ferebant hume-
ris Maizio pane plenos. Ab his intellexere duos eſſe in eis tractibꝰ regulos, littoralē vnū
nomine Periqueté, continentem alterum dictum Totonoga qui cęcus erat. Duo illi piſca- periqte. rex
tores erāt ad Periquetem a Totonogá Rege ſuo miſſi cū ſarcinis piſcium, & ea permutatio
ne panem referebant. Prouentuum nanq; permutatione commertiātur non lœthali pecu
nia. Duobus illis ducentibus Totonogám littoralem Auſtralis pelagi ad Occidentale San
cti Michaelis latus regulum petunt. Ab hoc regulo Caſtellanorū auri milia ſex tum rudis Totonoga.
tum affabre laborati habuerunt. Inter eos rudes grumos vnus repertus eſt duorum ponde
ris Caſtellanorum, qui arguit vbertatem auri. Idem littus ſequentes ad Occidentē ad regu-
lum tendunt, qui dicitur Taracurū a quo peſos habuerunt octies mille. Diximus peſum ap Taracuru Rex.
pellari pondus Caſtellani non decuſſi. Ad huius reguli fratris ditionē qui dicitur Panano-
me tranſierunt. Aufugit Pananomé, neq; vſq̃ apparuit vltra ditem auro eſſe prædicant Pa Pananome reg.
nanomés regionem. Regiā eius de populati ſunt. Ad ſex inde leucas ad aliū qui dicitur Ta-
bór. Inde ad regulum Cherú. Is amice ſuſcepit noſtros, deditq; libens peſos quater mille.
Is Cherú ſalinas poſſidet egregias, & auro tellus eiꝰ abūdat. Ad miliaria inde duodecim ad
regulum eunt, qui dicitur Anatá. Ab eo peſos habuere quindecies mille, quos ipſe adeptꝰ
fuerat a finitimis regulis bello ſtratis. Combuſtūq; erat id aurū, quia ex incendiis domo-
rum hoſtilium ereptum fuerat. Seſe inuicem & ſpoliant & trucidant, ac vicos ſternūt, & de-
populantur vniuerſa. Barbare bella gerunt ad interniciem vſq;, ad vltimum excidium ſequi Tabor
unt, cū vicerint. Vagatus eſt ſolutis habenis ad hūc vſq; regulū bonus Gonſalus Badaiocꝰ Cheru.
cum ſociis, & a regulis auri aceruos cumulauit egregios. Octoginta milia caſtellanorū auri Anata.
congeſſerat, in braculas, veſteſq; muliebres pectorales ad mamas ſuſtinendas ſi cadant, in
eliteres ad aures, in galeas etiā ac torques aliaq; monilia tum rerum noſtrarū permutatio-
ne, tum vi & armis, quia tranſitum vetare ac reiicere noſtros plæriq; tentarunt. Quadringē
ta quoq; mācipia quorum opera in præſentiarum ad viaticum & reliquarum rerum ſarci
nas importandas vtebantur pro iumentis onerariis. Ad infirmos etiam & longis itineribꝰ
atq; inedia fatigatos proderant ſubleuādos. Per Scoriæ reguli ditionem ad reguli regiam
qui Pariza dicebatur, veniunt. Nil tale timentes noſtros Pariza adoritur, circuit cum ingē-
ti bellatorum multitudine. Sternit incautos & pallantes. Armorū capiendorū non data eſt
copia. Septuaginta ſauciat aut trucidat, reliquos in fugam vertit. Quicquid auri quicquid
mācipiorū fuerāt aſſecuti deſerūt. Pauci veniunt ad Darienem. Falſa eſſet Beatiſſime pater
ſapientū omniū ſententia de rerū vicibꝰ & inconſtantia caſuum humanorū, ſi cūcta ſecūde

fœliciterqꝫ ſuccederent. Ordo eſt immutabilis, vt qui radicibus eruendis inuigilant dulci
modo Glycirizæ, amarę modo Zizaniæ occurrant. Veh tn̄ Parizæ. Non diu ſecurꝰ dormi
tabit. Sumetur propediem de tanto facinore vindicta. Gubernator ipſe cū delectis militi-
bꝰ tercentū quinquaginta ad id proficiſcebatur. In aduerſam decidit valetudinem. Eiꝰ lo-
co progreditur cū poteſtate prætoria peritus legibus Licentiatus Gaſpar Spinoſa iuris di-
cūdi Dariēnenſibus prętor. Eodem tēpore ad inſulam Ditem appellatā, itum eſt ad exigē-
dum margaritarū regulo impoſitum tributū. Quę ſuccedent, colligemus. Tentarunt alii
Bezerra duo trāſſinuales incolas. Per angulū ſinꝰ & Dabaibæ fluminis fauces tranans Franciſcus
Bezerra cū duobus aliis primariis & viris centū quinquaginta optime inſtructis, ad bellū
Caribibꝰ in ipſa Caribana gerendum verſus vicū Turufy, de quo alias in aduentu Fogedę
mentionem fecimus, iſtrumenta etiā bellica ſecum tulerunt. Tormenta quæ ouo grandio
rem iactant plumbeum globū tria, ſagittarios quadraginta, ſclopetarios etiam quinqꝫ ac
viginti vt eminus queant Caribes ferire qui venenatis certant ſagittis. De hoc nulla mentio
quo ſe applicuerit, aut quid egerit, verebantur in Dariēne ne ſiniſtris auibus iactaretur quā
do naues diſceſſerunt in Hiſpaniā venturæ. Alius autem dux nomine Valleius anteriorem
ſinus partem prehendit, ſed alia via traiecit a Bezerra. Initiū nanqꝫ hic ſumpſit Caribanę,
Vallegius. ille Calcē. Valleius regreſſus eſt, ſed e ſeptuaginta viris quos trāſuexerat, octo & quadragin
ta reliquit trucidatos in Caribium poteſtatē. Hæc aiunt qui ex Dariēne referunt. Hæc refe-
ro. Pridie idus Octobris huius anni, M.D.XVI. Rodericus Colmenares de quo ſupra &
Franciſcus quidā dictus de la Puente ad me venerūt. Franciſcus hic vnꝰ fuit e decurionibꝰ
eius cateruæ, cuius erat dux Gonſalus Badaiocius, qui e manibus Parizæ reguli profliga
toris euaſit. Colmenares aūt e Dariēne poſt profligatorum aduentum ad nos venturus di-
ſceſſit. Ambo referunt, hic audiuiſſe, ille vidiſſe varias eſſe in Auſtrali pelago inſulas Sancti
Michaelis & Ditis inſulæ ſinui Occidentales, in quarū pluribus aiunt ꝑcreari coliqꝫ arbo
res fructꝰ gignentes eoſdē quos terra Collocutea gignit. Eſt Collocutivna & Cochini & Ca
memori Portugalēſium nundinaria aromatū terra. Inde arguūt non longe abeſſe aromatū
omniū initialē tellurē. A littore illo nr̄o Auſtrali, plures ex iis qui tractus eos percurrerūt,
dari ſolum veniam poſtulant. Impēſa propia ſeſe offerūt nauigia paraturos & ꝓuinciā quę-
ritandæ illius regionis aromatarię amplexuros. Nauigia debere fabricari parariqꝫ in ipſo
Sancti Michaelis ſinu cenſent, non autē per ſancti Auguſtini cuſpidem capiendā eſſe viam
quæ longa nimis eſt ac difficilis & mille diſcriminibus plena, protendiqꝫ dicitur ad gradꝰ
Antarcticos quadraginta amplius. Dicit idem Franciſcus, laborū & periculorum cū Gonſa
lo particeps ſe reperiſſe inter diſcurrendum terras illas, ceruorū & aprorum agmina, cepiſ
ſeqꝫ, multos incolis demonſtrantibus artem per foſſas egeſta terra in eorum ſemitis factas,
& ramis coopertas. Hoc nāqꝫ modo incolæ feras quadrupedes fallunt. Volucres autem vti
apud noſtros fit. Palumbes puta cū domeſtico mitiqꝫ palūbe inter arbores volitante liga-
to tamen, ad quem venientes ſui generis volucres ſagittis transfigūtur, aut in purgato arbo
ribus ſolo cum retibus eſca in gyrū ſparſa palumbe medium tenente. De pſittacis aliiſqꝫ vo
lucribus idem, ſed pſittacos aiunt adeo ſimplices eſſe, vt ad crocitantem pſittacū ex arbore
in cuius ramis auceps latet, multitudo ingens conuolitet, capiqꝫ facile patiūtur. Nil enim vi-
ſo aucupe terrentur, ſed vt laqueo trahantur ad collum coniecto expectant, neqꝫ aufugiunt
alii vno raptato & in mantica qua pręcinctus eſt venator ipſis cernentibus repoſito. Aliud
eſt aucupii genus inauditum hactenus & narratu facetiſſimum. Apud inſulares Hiſpanio-
læ præſertim diximꝰ varios eſſe lacus, variaſqꝫ ſtagnātes lacunas vadoſas. Per vadoſa ſtagna
ſolet aquaticarum auium multitudo vagari quia herbas in fundo gignant, & ex ea humen
te limoſitate piſciculi, milleqꝫ ranarū, culicum & inſectorū genera procreentur, ſolis calo-
re ad ima ad corruptionis & generationis opificium ex artificis fabricatoris prouidentia fa
cile ſummeāte. Volucrum autem per eas ſtagnanres aquas natātium diuerſa ſunt genera.
Anates, anſeres, cigni, fulicæ, gauiæ, mergi, & multæ huiuſcemodi. Diximus & in hortis
arborem coli magnarum cucurbitarum altricem. Ex cucurbitis igitur illis per uadoſa ꝑi
ciunt plæraſqꝫ bene clauſas ne admiſſa per rimulā aut foramen aqua trahat illas in profun
Aucupiū dum. Perpetuo vagātes cucurbitæ tutas reddunt volucres. It ergo auceps magna cucurbi-
nūqꝫ vdi ta vti galea iuxta oculos pertuſata contenctus faciem laruatus & tenus mento ſtagnum in-
tum. greditur. Fluminibꝰ enim aſſueti a cunabulis minime recuſant in aquis verſari. E cucurbi
tis natantibus putant volucres vnam eſſe eam quæ inſidiantem incolam cooperit. Paſſim

ad volucrum natantium agmen proficiſcitur auceps. Cucurbitarum palpitationem capit
imitando vndulaſq; vento agitatas ſectando proxime ad volucres tẽdit. Exerta ſenſim dex-
tera volucrem incautam cæco raptu prehendit pedibus, & demerſam ſubtrahit in manti-
cam ad id paratã. Cæteræ volucres ſua ſpõte ſubnataſſe comitẽ arbitratæ quærẽdi victum
cauſa vti ſolent omnes, nil ſolicitæ ſuũ iter proſecuntur, in aucupis & ipſę inſidias cadunt.
Aucupia venatusq; ſunt a me tracta in medium quo ſtomacum hiſce mitibus ſermonibus
ſedemus a concepto cruentarum narrationũ horrore. Pauca iterum de nouis opinionibus
fluẽtis ad Occidẽtẽ pelagi Parienſis. De modo etiã colligendi aurũ ĩ aurifodina Dariẽnis a
me recenter intellecto & his duabus minime tragicis rebus dicemus tuę Beatitudini fœli-
ciſſimum vale. Andreas ille nauclerus & Ouied⁹ de quibus ſupra, me domi conuenerunt
in oppido Matrito quod putamus Mantuã eſſe Carpetanam. De torrente, me aſtante, orta
eſt inter eos contentio. Quod ſe inuicem perpetuo nexu amplectãtur hæ terræ Caſtellanæ
cum Septentrionalibus a tergo Cubæ atq; aliarũ inſularum Hiſpaniolæ Cubęq; Septen-
trionalium per Occidentẽ ambo aſſentiuntur. Sed aliter hic, illæ aliter cõtendunt accidere.
Nauclerus impetũ illũ aquarũ in gremiũ terræ putati continentis q̃ ſic vergit vti diximus
ad Septentrionẽ vult recipi vt obiectu illo incuruato viam capiant in gyrũ & circũagãtur
ad Cubæ aliarũq; inſularũ latus Septentrionale q̃ Cancri circulo excludũt, vbi amplitu-
do maris venientes ex anguſtis gurgitibus aquas abſorbeat, petulanteq; curſum illũ repri-
mat, eſt nãq; ſpacioſum illic mare ac multicapax. Aquaticis incilibus, quas dicit vulgus ca
nales molarum, rem ego cõparo. Si ex incili anguſto in amplũ lacũ furẽtes eas aquas recipi
contingat, repente ſpargũtur aquæ & impetu ſedato langueſcũt, quæ paulopri⁹ ſuo ſtrepi
tu velle obuia cũcta proſtrare videbant, nec iã qua fluant intelligit. Interrogatus a me Al-
mirant⁹ ipſe Diecus Colonus primi repertoris Coloni heres filius, q iã q̃ter ea maria iens
ac rediẽs verrerat qd ſenſerit internauigandũ ait, difficilẽ eſſe reditũ ſi via capiatur ea qua it.
Sed quãdo vaſtũ capitur prius mare Septẽtrionẽ verſus q̃ prora in Hiſpaniã dirigat, ſen-
ſiſſe ſe inquit plerũq; parũper trudi ab aquis, ſed putat accidere id ex fluxu & refluxu or-
dinario, nõ aũt ea circũactione ſuuari. Apertã eẽ terrã & portã ĩter vtrãq; putat qau torrẽtes
exeãt ad Occidẽtẽ, quo liceat impulſu cœlorũ circumagi per vniuerſum. Ouiedus vero de
clauſura idẽ refert qđ Andreas nauclerus ſed neq; cõcutere terrę Occidẽtalis gibbũ & impel
li ad vaſtũ pelag⁹ arguit, imo ait ſe diligẽtiſſime aĩaduertiſſe q̃ ab alto mari currãt ad Occi-
dẽtẽ, proxime vero ad littora veliſicãdo cũ paruis nauigiis aſſeuerat curſũ dirigere ad Oriẽ
tẽ ita q̃ eodẽ in loco verſis cõcurrãt veſtigiis. Hoc in fluminib⁹ accidere ſepe videm⁹, ex ob
iectu nãq; riparũ vortices plærũq; inſurgũt varii, vnde ſi palea aut lignorũ gen⁹ aliquod
proiiciat in fluuiũ ſimilib⁹ in locis, q̃ medio labũtur alueo ſecũdo ferũtur flumine, q̃ vero
in obliquos incidũt ſin⁹ & ripaꝝ incuruos margines, aduerſo videm⁹ alueo vehi, donec ob
uia fiãt q̃ ſic vagãtur integro lapſui fluminis. Quæ dãt accipim⁹ ſcribim⁹ q̃ varii varie ſen-
tiũt. Certã rationẽ tunc amplectemur quãdo certã habuerim⁹. Opinionibus inhærẽdũ eſt
dũ veniat ſtatuta dies pũctuſq; polaris q ſecretũ hoc naturæ patefaciat. Satis ſuperq; de tor-
rente pelago, de aurifodinis Dariẽnenſiũ pauca nos ab hoc labore liberẽt. Ab Dariẽne no-
uẽ dixim⁹ diſtare milliaria colliũ latera planicieſq; aridas, in q̃bus aurũ tũ in ſicco tũ in flu-
uiorũ alueis ac ripis legitur. Cuiq; auri legẽdi cupido, ex ordinario ſtatuto q̃drata per meta
tos menſura duodecim paſſuũ deſtinatur ad eligentis arbitrium, in ſolo tñ haud quaq̃ oc-
cupato vel iam a ſociis deſerto. Sic electa terræ parte veluti in templum ab augurib⁹ lituo
deſignatũ ſua in eã includit mãcipia horũ enim opera diximus vti Chriſtianos ad culturã
& auꝝ q̃ritãdum. Partẽ eã retinet quoad libuerit. Si vero exigui aut minuti auri argumẽta
cernit, alterã ſibi aſſignari duodecim paſſuum mẽſurã poſtulat, prima derelicta vertitur in
cõmune. Hunc ordinẽ in auro legendo Dariẽnenſes ſeruãt, puto & alios ſed nõ cæteros in-
terrogaui. Cõpertum eſt aliquãdo. XII. paſſus illos octoginta Caſtellanoꝝ ſumã electori
ſuo tribuiſſe. Sic viuit in ſacra fame auri explẽda, ſed quo pl⁹ effodiẽdo man⁹ replẽt, eo aui-
diores efficiunt. Quo plura foco ligna iniiciunt eo furioſius cõcrepat ignis. Sitim exiſti-
mans turgidus hydrops extingui potãdo poſſe, in ardẽtiorẽ ſitim demergit. Multa prete-
reo quę ad tempus citabo ſi tuæ Sanctitatis cœloꝝ põdere preſſis aurib⁹ & in ſupremo hu
mani generis faſtigio poſitis caſura in gratiã cognouero, neq; enim ego hæc animi cauſa
collegi, ſed tuæ Beatitudinis obſeruãtia hos amplecti labores me impulit. Fœlices multos
annos fabricatoris vniuerſi prouidentia Beatitudini tuæ impartiatur.

Varię opi-
niones de
torrent.

AD LEONEM DECIMVM PONTIFICEM MAXIMVM QVARTA

Decas eiuſdem Petri Martyris Anglerii Mediolanenſis. Nunc primum & nata & excuſa.

BEATISSIME Pater Aegidius Viterbienſis Auguſtinianæ ꝓfeſſionis Eremitarum & ſacri ordinis Cardinei lucidũ exẽplar, legatione ſua functꝰ a latere, diſcedẽs ex Hiſpania, Sanctitatis tuæ, ſuoq; nomine imperatũ mihi reliquit, vt quæ prægnans Oceanus pareret, poſt tres meas Decades, iam pridẽ ad Sanctitatẽ tuam miſſas, cõſcriberem, quæ initiũ ſum pſerunt ab anno milleſimo quadrigenteſimo nonageſimo ſecũdo. Qeſierũt autẽ Anno. M.D.X V I. Diſtuli quia vana referebantur multa, digna memoratu pauca. In noſtro rerum Indicarum Regio ſenatu grauidæ ambagibꝰ epiſtolæ ab ineptis quibuſq; miſſæ quotidie legebantur, e quibus ſucci parũ colligebamꝰ. Digitum de reperta manu ſe iueniſſe hic iactitabat, articulũ de digito ille, multoq; ampulloſius, ac plenis buccis magna ſe detexiſſe, ac noua ſcribebant, qui primi fuerunt vniuerſi eius aperiendi autores. Formicã imitati, quæ ſe putat graui pondere premi, quando ſuffuratũ ex area tritici granum, alieno labore ſatum, de magno aceruo ad ſuffoſſum geſtat cuniculum. Voco digitum de reperta manu, & grana tritici, quaſcũq; inſulas, Hiſpaniolæ, Cubæq;, ac putato continenti adiacentes alit Oceanus. Sunt namq; a tergo, & a fronte, ab vtroq; etiam latere, veluti ſeptæ pullis gallinæ, inſulis innumeris cicũuallatæ. Dandũ eſt tamen cuiq; ſui premium laboris. Ad manus Sanctitatis tuæ igitur trahamus, vt cupidas eiꝰ aures demulceant, quæ de Iucatana Cozumellaq; inſulis, & Hacolucana vaſta tellure, nondũ an inſula ſit, an continenti anexa, bene cognita. Referantur digna mihi viſa memoratu, prætermiſſis ambagibus. Breuibus dehinc aperiam quæ in credito continenti ſub ſequẽti tenore ſucceſerunt. Claudet opus Hiſpaniola.

Caput primum.

EX SVPERIORVM Decadum libellis, Calcographorũ opera in vulgus emiſſis, licet colligere fugitiuos quoſdã ad vicina Dariẽnis appulſos noſtrorum libellos admirãtes dixiſſe terras aliquãdo incoluiſſe, quarũ habitatores inſtrumentis vterentur eiuſmodi, ac politice legibus parentes viuerẽt. Atriaq;, ac templa lapidibus conſtructa magnifice, plateas etiam, ſtrataſq; vias ordine compoſito vbi negocientur, haberent. Eas nũc terras noſtri reperere. Qui autores fuerint, quomodo res proceſſerit, attente audiat. B.T. quandoquidem tuo throno ſubdenda in lucem ꝓdeũt hæc omnia. De inſula Cuba, quã Diecꝰ Velaſquez progubernator Coloni Almirãtis, nomine Fernãdinam appellauit, Hiſpaniolæ Occidetali, Septentrionaliter tamen adeo, vt Cancri Tropicus mediam ſecet Cubam, Hiſpaniola vero a Tropico diſtet ad Aequatorẽ gradus aliquot, pauca tetigimus hactenus. In hac inſula Cuba, ſex iam ſunt oppida erecta. Primarium a diuo Iacobo Hiſpaniarũ patrono nomẽ ſumit. Natiuũ eſt ibi aurum, & montanum, & fluuiale. Auro ſuffodiendo inuigilať. Quo anno libelli mei portas clauſerunt, tres Hiſpani viri ex antiquoribus Cubę ciuibus, Franciſcus Fernandez Cordubenſis, Lupus Ochoa Caizedus, & Chriſtophorus Morantes, nouas quærere terras inſtituerunt, Prorege vero Bernardinus Igniguez Calciatenſis in magiſtratu computatorio, & vnius e nauibus Dux. Eſt inquietꝰ, & magna ſemper moliens Hiſpanorum animus. Tria impenſis proprijs inſtruũt eius generis nauigia, quas carauellas Hiſpanus appellat, ex angulo Cubæ Occidentali, qui Sancti Antonii nomen adeptus eſt, altum capiũt, cũ nauclero Antonio Alamino, & bellatoribus centum decẽ, eſt is angulus ad reficiendas naues, & lignationi, & aquationi aptiſſimꝰ. Inter Zephirum, & Auſtrũ, quem ventum ſudueſtum Hiſpani appellant, ſex dierũ intercapedine terram vident. Quo tempore ſex tantũ, & ſexaginta leucas, ſe percurriſſe aiunt. Stabant quippe in anchoris vbicumq;

cumq; ſol cadēs illos deprehēdebat, ne per ignotū pelagus errātes, ſcopulis illiderentur, aut
harenoſis vadis implicitī mergerent. In terrā incidūt ampliſſimā, deſcēdunt, hoſpitaliter ſu-
ſcipiūtur ab incolis. Quod ſit vniuerſæ ꝓuinciȩ nomē, per nutus, & ſigna interrogāt nr̄i. Iu
catā reſpōderūt, quod eorū lingua ſonat, nō vos intelligo. Noſtri putarūt Iucatā eſſe prouin- Quare appellata ſit Iucatan.
ciæ nomē. Inde ab hoc euētu immeditato reſtitit, reſtabitq; ꝑpetua Iucatanȩ hȩc appellatio.
Initiū tn̄ eius vocāt Eccāpi. Oppidū in littore ſitū adeunt, ingens adeo, vt Cairū illud dixe-
rint, a Cairo Aegypti regia. Turritas domos, tēpla magnifica, vias ordine ſtratas, ac plateas,
& nūdinaria ibi agi cōmercia repererūt. Lapideæ ſunt domus, aut ex lateribus, & calce, arte
mira cōfectæ. Ad prima domorū impluuia, aut primas habitationes, per decē, aut duodecim
gradus aſcēdit. Non tegulis tn̄, ſed culmis aut herbarū fruticibus coopertȩ ſunt. Mutuis ſe
muneribꝰ afficiūt. Bullas aureas, & ex auro fabrefacta monilia, perpulchre formata Barbari
nr̄is. Noſtri aūt illis ſericeas, ac laneas veſtes, vitreos etiā calculos, & auricalchea tintinabula,
munera illis grata, qa peregrina, ſunt impartiti. floccifaciebāt nr̄a, quoniā lucidiora ipſi ex q
buſdā lapidibus aſſequantur. Veſtita eſt hæc gens, nō lana quia pecudes nō habent, ſed Go-
ſampio mille modis, & variis fucato coloribus. Fœminȩ a cingulo ad talum induuntur, ve- Veſtitꝰ Iucatanorum.
laminibuſq; diuerſis caput & pectora, tegunt & pudice cauent, ne crus, aut pes illis viſatur.
Templa frequentant, ad quȩ primarii vias ex propriis domibus ſternunt lapidibus. Idolorū
culturæ indulgent. Sunt, ſed non omnes recutiti. Legibus viuunt, & ſumma fide cōmercian-
tur, permutando ſine pecuniis. Cruces viderūt. Vnde id habeant interrogati per interpretes,
dicunt aliqui: tranſiiſſe virum quendam formoſiſſimum per eos tractus, qui eis id inſigne in
ſui memoriam reliquerit. Alii obiiſſe lucidiorē ſole hominem quendam in eo opificio. cer-
ti nihil habetur.

Caput ſecundum.

ALIQVOT ibi cōmorati dies, iā videbant incolis eſſe moleſti, nullius enim
hoſpitis eſt grata mora lōga, Cōmeatū capiunt, recta tēdunt ad Occidentē. Per
prouincias Comi & Maiā dictas ab accolis, prȩterlapſi ſunt, aquā tn̄, & ligna
ex itinere capientes. Barbari littorales nr̄as admirabant moles mari natantes,
ad quas viſendas certatim & fœminæ cū infantibus permixtæ viris, paſſim
prodibant. Noſtri ex mari, nō ſine ſtupore, illorū ædificia, ſed præcipue tēpla
littoribus proxima, in modū arciū erecta, proſpectabāt. Iacere tandem anchoras placuit ad Cāpechiū prouincia.
leucas centū decē, in prouincia, cui nomen eſt Cāpechium, cuius oppidū eſt domorū trium
millū. Amice ſe inuicē āplectunt nauticā nr̄orꝫ artē nauigiorū magnitudinē, vela, āpluſtre,
reſq; cȩteras Barbari attoniti admirabāt. Vbi excuſorū tormētorū tonitrua. fumoſūq; ac ſul
phureū odorē ignitū ſenſerūt, a cœlo mitti fulgura arbitrabātur. In atrio regulꝰ nr̄os beni
gne, magnificeq; hoſpitatus eſt. Poſt ſumptas more illorū epulas, in quibus & pauones ha-
bent, & altilia, volucres etiam montanas, nemorales, & aquaticas, perdices, coturnices, turtu-
res, anates, anſares, & quadrupedes agreſtes, vt apros, ceruos, ac lepores, Præter hæc lupos, le
ones, tigrydes, vulpes, ducti ſunt noſtri cum regio Comitatu ad latum compitum in oppidi
latere ſitum. Oſtendunt noſtris quadratum quattuor graduum erectum, marmoreum, par-
tim tenaci ex bitumine, ac lapillis, partim, pulpitū, cui hominis inhȩrebat ſimulachrum ſu
perſcalptum, adhȩrentibus illi duobus quadrupedibus ignotis. Qui marmorei hominis
vterum, vti canes rabidi, videbantur velle dilacerare. Serpens bitumine, ac lapillis compa-
cta. pedes longa ſeptē, & q̄draginta, craſſa vti bos magnus, marmoreū leonē vorans, recenti
cruore irrorata, ſimulachro aſtabat, proximi erāt ſolo affixi tres tigni q̄s tres alii lapidibꝰ ſuf
fulti tranſuerſabant. Eo in loco reos puniunt, in cuius rei argumentum ſtratas viderunt in-
numeras cruore illitas, & confractas ſagittas, & mortuorum oſſa in vicinam Cortem pro-
iecta. Domus & hic ſunt ex calce & lapidibus ædificatæ. Regulo Lazari nomen indiderunt,
quia Lazari die terram captarunt. Abeunt ad leucas inde, ad Occidentem ſemper, quinde-
cim. Prouinciam captant nomine Aguanil. Eius oppidum Moſcobo dicitur, regulus Chia-
poton. vltima acuta. Hoſtiliter noſtros inſpectat hic regulus, inſidias ſtratagemate noſtris in-
ſtruit. Petentibus aquam, trans collem proximum fontem eſſe innuunt, qua iter erat per an
guſtas ſemitas. Ex mutatis in fronte coloribus, & arcuum, ac telorum geſtamine, fraudem
ſenſere. Tendere vltra noſtri recuſant. Pallantes, & imparatos adoriuntur noſtros Barbari,
mille amplius ſternunt noſtros Barbari. Fugientes, cœno in littore, erat ibi mare cœno-

Damnum accipiūt nr̄i a Barbarj. ſum,implicantur, duos & viginti ſagittis trāſuerberatos perimūt, reliquos maiori ex parte vulnerant. Tribus & triginta,inquiunt, claſſis ipſum prętorem Franciſcum Fernādez fuiſſe vulneribus percuſſum, fere nullus euaſit incolumis. Si ad monſtratos colles proceſſiſſent, perempti fuiſſent ad vnum. Mœſti ergo redeunt,qui ſuperfuere,ad Fernandinam Inſulā,vnde venerant,ac cū fletu & gemitibus ob relictos & præſentes vulneratos a ſociis recipiūtur.

Caput tertium.

E IS intellectis Cubæ Fernandinę Progubernator Diecus Velaſquez, quatuor carauellarum claſſem inſtruit,cum hominibus circiter trecentis. Huic claſſiculæ præfecit nepotem ſuū Ioannem Griſaluam, additis ei ſupprętoribus Alfonſo Auila,Franciſco Montegrio,& Cōmēdatorio Petro Aluarado,nauclero aūt eodem Antonio Alamino prioris claſſiculæ rectore. Idem iter capiunt, ſed Auſtralius aliquanto. Ad leucas forte ſeptuaginta,turrim ex alto vident eminentē, Cozumel inſula. terram minime. Turri duce inſulam præhendunt nomine Cozumel, a qua ſuaues ſe olfeciſſe odores ſpatio trium leucarum,vento inde proflante, inquiunt. Ambitu reperiunt eſſe leucarum quinqꝫ, & quadraginta, plana eſt gleba fortunatiſſima, aurum habet,ſed peregrinum, & aliunde allatum. Melle habundat,& fructibus,ac hortenſibus,volucribus etiam & quadrupedibus. Eſt horum incolarū,vt breuibꝰ abſoluam,ea Oeconomica, & Politica,quę de Iucatana. Domꝰ,templa, viæ, cōmercia,virorum ac mulierum geſtamina, ex Goſampio,dicit vulgus Italum,Bombaſium,Hiſpanum,Algodon,non lanea vel ſericea tela. Domus lateritiæ aut lapideæ, culmo contectæ vbi ſit lapidum penuria, ſed vbi lapidicinarum copia, laminis lapideis contegūtur. Marmoreos poſtes, veluti apud nos, plæræqꝫ domus habent. Turres ibi vetuſtas, dirutarum etiam veſtigia redolentia etiā antiquitatem repererunt: vnam præ cęteris graduū octodecim, vti ad illuſtria templa conſcenditur. Noſtras admirati ſunt naues, & nauticam artem. Noluiſſent hoſpites primo congreſſu, benigne poſtmodū eos admiſerunt. Turrim conſcendūt duce primario,quem ſacerdotem credunt, vexillum in cacumi-

Vocāt inſulā nomine ſanctę crucis. ne ſiſtūt. Regi Caſtellæ imperiū adiudicant. Sanctæ Crucis nomen inſulę aſſignant, quia Nonarū Maii quinta ſolenni ſunt inſulā ingreſſi. Cozumellā vero inquiunt appellari a regulo Cozumelao,cuius maiores primos ipſe iactat fuiſſe huius inſulę habitatores. Cameras in turri repperere ſtatuis tū marmoreis,tū fictilibus vrſorū ſimulachris īmixtas, quos vniſono elato cātu inuocāt, ſuffumigiiſqꝫ ac ſuauibꝰ adolent odoribꝰ, vti penates eas colūt. Res ibi diuina celebrata eſt. Sunt recutiti. Regulus hic elegāter ex Goſampio velamine indutus, pedis vnius digitos abciſſos habebat. Natanti piſcis vorax,qui dicitur Tubero, vno morſu digitos raptauerat. Laute,copioſeqꝫ nr̄os depaſtꝰ eſt. Poſt triduū abeūt, recta tēdūt ad Occidētē, vident a lōge mōtes. Iucatana erat terra iam nota, quam a Cozumella quinqꝫ maris leucarū ſpatium dirimit. Iucatanæ latꝰ Meridionale capiunt,putato continenti proximū. Circūeūt illā, nequeunt vniuerſam ob frequētes ſcopulos, & harenoſa vada. Ad iā notū latus Boreale Alaminus Nauclerus naues reducit. Ad idē oppidū Campechiū, & Lazarū regulū,ad quem priores anno ſuperiore proficiſcūtur: placide ſuſcepti,ad oppidū inuitātur. Inuitaſſe pœnituit. Ad lapidis iactū ab oppido ſiſtere nr̄os iubēt accolæ, abire imperāt. Aquandi copiā petunt priuſqꝫ diſcedāt nr̄i. Puteū a tergo relictū mōſtrant, licere inde aquā haurire, aliūde non inquiunt. Pernoctatū eſt in vicino puteo campo. Diffidūt Barbari, armatorū milia tria circiter caſtra locant non longe a noſtris, pars vtraqꝫ noctem duxit inſomnem, illi noſtrorum eruptionem in pagum, noſtri barbarorum impetum repētinum veriti, Tubarum clangoribꝰ, & tympanorum reboatu ſomnolentos excitabant. Vbi illuxit accedunt Barbari, appel-

Bellū inferūt noſtris Barbari. lant interp̄tes Cubēſes noſtros, quorū idioma ſi non idem, conſanguineum tamē. Face thurea inter vtrunqꝫ agmen accenſa minātur internicię, ni abire prius ꝓperauerint, quā fax extinguatur, nolle ſe hoſpites proteſtantur. Fax extinguitur, aut conſumit̄, deuenitur ad manꝰ, perimūt e nr̄is vnū, quē ſagitta male ſcutatū reperit, inmulti feriunt̄ ad tormēta, q̄ apud puteū erāt locata, ſe recipiūt nr̄i, vt idē globos iaculent̄ ī Barbaros. Retrocedūt ad oppidū Accolæ. Milites feruenti aīo cupiebant illos perſequi, vetuit Griſalua p̄tor. Inde procedūt ad Iucatanę calcē vltimū, ducētaꝝ reperiūt eſſe leucarū āplꝰ productā ab Oriēte in Occidētē. Portū petūt

Portꝰ deſiderati. egregiū, cui nomē dedere portus Deſiderati. Ad terras deīde trāſfretāt alias, & terrā p̄hēdūt Iucatanæ vicinā ab Occidēte. Dubitāt ſit inſula, necne. Cōtinēti eſſe ānexā ſuſpicat̄. Eſt ibi ſinꝰ quē arbitrant̄ ābitū vtraqꝫ terra. Nil certi Collua alias Oloa, hæc tellus ab Accolis appellat̄. Flumen ingens ibi repertum, dat ſuo furore in pelagus potabiles aquas ſpacio duarum

leucarum. A prætore Griſaluam appellarũt flumen. Admirati nauium moles velificãtes barbari accolæ, vtranq; fluminis ripam ad Sex milia bellatorum ſcutis auratis, arcubus, & ſagittis, enſibus etiam ligneis latis, & haſtis aduſtis armati obſident, prohibituri deſcenſum, & littus tutaturi. Stat ea nocte pars vtraq; in alis. Prima luce ecce Canoas circiter centum, armatis plenas. Diximus alias, Canoas eſſe lembos vniligneas. Hic Cubẽſes interpretes, & hii ſat commode conueniebant in lingua. Pax oblata per interpretes admittit. Accedit vna Canoa, reliquæ ſiſtunt. Canoæ rector, quid noſtri quæritent per alienas terras percũctantur. Aurum cupere reſpondetur, permutatione tamen, non gratuito, aut violenter. Redit Canoa Regulo, quid actum ſit referunt nautæ. Accerſitus Regulus venit libens. O narratu dignum pater Sancte, Cubiculariũ ad ſe vocat Regulus, Cubicnlaria iubet afferri ſuppellectilia, vt prætorem noſtrum Griſaluam ornet imperat, a calceo incipit aureo illum induere, ocreas, thoracem, & quicquid armorum ex ferro, aut chalibe ſolet cataphract9 prodituriis in pugnam ſibi ſumere. Vniuerſum id ex auro miris modis formato Regulus Griſaluæ impartitur. Cõpenſat Griſalua ſericeis, lineiſq;, ac laneis veſtibus, rebuſq; aliis noſtratibus. In huius Iucatanæ initio, quando ex Cozumella traiiciebant, in Canoam piſcatoriã inciderant. Nouem inerant hamis aureis piſcantes accolæ. Inermes capiunt omnes nil timentes. Ex illis vnum agnouit hic Regulus, ſe tantundem auri miſſurum in craſtinum pollicet ad Griſaluam, quanti põderis vir ille reperiretur. Negauit redemptionem Griſalua ſociis inuitis, illũ retinuit, ac diſceſſit, quid vltra iaceat recogniturus.

Apoſtrophat.

Caput quartum

ADLEVCAS centum circiter, ad Zephirum ſemper, ſinũ ingentem reperiunt, in quo tres paruæ inſulæ ſitæ erant adeunt grandiorem. Proh crudele facinus, Pater Sancte, Proh truculentas hominum mentes, ſtomacho claudat portas Beatitudo tua ne perturbetur. Pueros, puellaſq; ibi ſuis immolãt diis. Sunt recutiti. Simulacra, quæ colunt, ſunt marmorea quędã, alia fictilia. Marmoreus inter imagines extat leo, pertuſa ceruice, in quem miſerorum ſanguinem proiiciunt, vt inde fluat in lacunam marmoream. Qua cerimonia miſerorum ſanguine litent referamus. Non iugulis, ſed pectoribus apertis, ex infauſta victima cor eruunt, ex cuius calido cruore idolorum labia illinunt, reliquum perfluere patiũtur in lacunam, inde in apertum cor, & exta comburũt, gratum diis fumum illũ fore arbitrantes. Ex Idolis vnũ eſt virile, quod inflexo capite lacunã ſanguinariã ſuper inſpectat, tanq; acceptãs hoſtiarum ſacrificiũ torulos brachiorũ, fœmorꝝ ac ſurarũ pulpas edũt, ſi p̃cipue hoſtẽ bello victũ ſacrificauerint. Riuum concreti ſanguinis, veluti e carnificina exeuntem repererunt. Ex inſulis vicinis ad id facinoris miſeros tranſportant. Capita, cadaueraq; truncata ibi viderũt innumera, integra etiã plæraq; velaminibus contecta. Vniuerſi tractus illi, auro, gẽmiſq; abundant. Pererrans inſulam vnus e noſtris in duos incidit ſemifoſſos vrceos Alabaſtrinos, pulchre laboratos, lapillis diuerſorum colorum plenos. Aiunt lapillum ſe reperiſſe, qui miſſus eſt ad gubernatorem, valoris duorum milium caſtellanorum auri. Sacrificii hanc inſulam appellarunt. Extant & in huius Coluacanæ lateribus aliæ ſitæ inſulæ, in quibus ſolæ mulieres habitant, ſine virorum commertio. Putant aliqui Amazonico viuere more. Qui prudentius rem ponderant, cænobitas eſſe virgines ſeceſſu gaudẽtes, vti apud nos, & multis in locis apud Veteres, veſtales, aut Bonę deæ ſacrę, certis anni temporib9 traiiciunt viri ad eas, non coitus cauſa ſed moti pietate campos illis, & hortos compoſituri, quo cultu queant vitam ducere. Fama tamen viget eſſe alias fœminarum ſedes, inſulas, ſed corruptarum, quę mamillam a teneris ſcindunt, quo agilius queant ſagittariam artem exercere, ad eaſq; traiicere coitus cauſa viros, nec retinere mares. Fabulam puto. Ad littus ergo Coluacanæ terræ ſe applicãt noſtri, placide negociãtur. Aureũ Regul9 cacabum, armillas, torques, bullas multa præterea diuerſorum generum monilia noſtris eſt impartitus. Noſtri contra noſtratibus illum alacrem reddũt. Figere hic pedẽ, & Coloniã deducere ſocii cupiebãt. Prohibuit p̃tor. Deſperatis animis vixerũt eo tẽpore cõmilitões in prętorẽ. Turritis cõſtat ędificiis hęc ꝓuincia, oppidis ampliſſimis quindecim, & alicubi viginti miliũ domorum ſe oppida vidiſſe teſtantur. Sunt nõ vbiq; connexæ domus, hortis, & cortibus interſecãtib9. Multæ diſtãt a ſeipſis, plateas habẽt mœnib9 circũſeptas, in qb9 fora, nũdinaſq; exercent. Vias ſtratas, furnos, fornaceſq;, calcẽ, ac lateres coctos habent. Figulos, lignarioſq; fabros, & artifices, mœchanicarumq; artium omnium opifices aſſequntur egregios. Tauaſcus hic regulus dicitur. Regio Palmaria. Ei9 oppidum Regium nomine Ponten-

De crudeli immolatione quã Barbari Diis ſuis exhibent.

Inſulę a ſolis mulieribus inhabitatę.

Applicãt ſe ad litt9 Coluacanę terrę.

Palmaria Regio.

chianũ,domorũ aiunt eſſe quindecim miliũ. Quando nouos hoſpites ſuſcipiũt, ꝗ pacem in illis terris admittũt,in amicitiæ fœdꝰ,ſibi ipſis nouacula,vel gladiolo lapideo,ſanguinis parũ per ex lingua,vel manu,vel lacerto,vel alia corporis parte quauis emũgũt,hoſpite inſpectãte. *Mira gẽtis huiuscõſuetudo.* Sacerdotes viuũt cœlibes & ĩcorrupti.Quid ſit coire nemo intelligit,donec nubat.Nephas, & morte piandũ ẽ aliter accidere. In fœminis mira caſtitas.Licet vnicuiqꝫ potẽti poſteaꝗ̃ vnã duxerit vxorẽ pellices habere quot quot libuerit.Sed nupta,adulterio deprehenſa venditur a marito,primario tñ Principi,a quo licet mulieris propinquis illã redimere.Nemini nõ coniugato fas eſt coniugato iũgi in mẽſa,vel eadẽ lãce veſci,aut poculo bibere, parẽqꝫ coniugato ſe habere.Auguſto,Septẽbriqꝫ mẽſe,quinqꝫ ac triginta dies abſtinent, non a carnibꝰ modo, quas aſſequũtur optimas ex alitibꝰ,& venatu,ſed neqꝫ piſcibꝰ veſcunt̃,aut re aliqua,ꝗ̃ ſangui *Regulus Ouandus* nẽ nutriat.Hortẽſibus ac leguminibꝰ illos dies peragũt.Aliquot ibi dies lautos egere.Abeũt, littus idẽ ſecuti.Regulũ conueniũt aliũ,cui nomẽ dedere Ouãdꝰ. Regulꝰ vbi nr̃os aurũ cupere intellexit,laminas cõflatas attulit aureas. Se copiã eiꝰ metalli deſiderare Prętor ſignificauit per interp̃tes.Poſtero die aureũ hoĩs ſimulachrum Pygmeũ,flabellũqꝫ aureũ & aureã vario artificio laruã,iubet afferri, calculorũqꝫ ſerta.Pectoraliũ etiã bullaꝝ copiã, & diuerſarũ generum ornamẽta,variorũqꝫ coloꝝ gẽmas,nr̃is eſt impartitus.Dapibꝰ quoqꝫ lautiſſimis,per ſapide cõditis,ſaturauit.Inuiatos in littore nr̃os, properãti curſu, frondẽtibꝰ ramis ex Reguli mandato,erectis illico ſcenis,cõtegebãt. Inertes in ramis ferendis familiares,Regulꝰ percutiebat ſceptro,quod manu geſtabat. Serui demiſſo vultu quęcũqꝫ verbera patienter ſuſtinebãt. Interrogatus Regulus vbinã auri tanta colligeret̃ copia,proximos digito monſtrauit montes,ac flumina ab illis decurrẽtia,ſunt hii fluminibꝰ,ac lacubꝰ adeo aſſueti,vt idẽ illis ſit natare, *Quomodo lligãt aurũ ex fluminibus.* qđ terra incedere.Mergunt̃ fluminibꝰ,quãdo aurũ placet colligere,manuſqꝫ harena effecerunt plenas.De manu in manũ demũ harenã cribrantes,aurũ deligunt. Spacio duaꝝ horarũ dicũt̃ auro implere cãnulã digitalẽ.De ſuffumigiis, & odoribꝰ harũ terrarũ,dulcia,molliaqꝫ verba dici quirẽt,quæ p̃termittimus,qa magis ad effœminãdos animos,ꝗ̃ ad bonos mores faciunt. Puerũ annorũ duodecim oblatũ a Regulo recuſauit Prætor, puellã admiſit pulchre ornatã,ſociis inuitis puerũ abiecit.Ex lapillis ab hoc Regulo habitis,vnũ ſcribũt eſſe valoris duorũ miliũ caſtellanorũ auri.Diſcedunt iã tãdẽ ab hoc Regulo,auro, & gemmis onuſti.Griſalua Prętor vnã e carauellis ad patriũ progubernatorẽ,deſtinat ad Fernãdinã, cũ nunciis,& habitis auro, & gẽmis. Littus interea ſequunt̃ reliqui Occidentẽ verſus. Vna vero nauis propius fere littus abradebat,qua Frãciſcꝰ Mõtegius ſubprætor vehebat̃, duę per altũ tendebãt in proſpectu. Admirati accolæ rẽ nouã miraculo adſcribunt. Tredecim ad Montegiũ veniũt Canoæ,per interpretes colloquunt̃,benigne ſe inuicẽ ſalutant, ſupplices orãt accolæ vt deſcẽdant,magna pollicent̃ ſi adierint patriæ regulũ. Precibus eorũ negat Montegius ſe poſſe annuere,qđ ſocii nimis a ſe diſtarẽt, cõtentos dimiſit tamẽ, datis quibuſdã muneribꝰ noſtratibꝰ illis gratis.Celebre oppidũ aliud adeunt,ad littus applicãt vna tres carauellæ, prohibent̃ ab accolis deſcẽdere,ſcutis, arcubus plenis pharetris, & ligneis latis enſibus atqꝫ haſtis aduſtis armati ad noſtros p̃deunt, ſagittas iaculãtur eminus illi, tormẽtorũ globulos in Barbaros nr̃i. Machinarum ſtrepitum admirati,ac furore perterriti aufugiunt.Pacem optant.Iam cõmea- *Redeũt ad inſulã Fernandinã.* tus noſtris deficiebant,iam quaſſatæ longis itineribus erant naues. Ad inſulam igitur Fernãdinã, factis, & repertis contentus Griſalua,ſocii haud quaꝗ̃,reuertuntur.

Caput quintum.

NVNC diuertendum eſt parumper,& alia nauigatio pertractanda, dehinc ad has regrediemur nouas terras. Diecꝰ idem Velaſquez progubernator,eodem fere tempore, quo claſſem eam quattuor carauellarum parauerat,aliam deſtinauit vnius tantum carauellę, Vno bergãtino comite, cum viris quinqꝫ & quadraginta. Violentas in incolas hii manus exercuere.Idolorum ſectatores ſunt, & recutiti, ſunt littori putati continentis proximi.Paruę inſulę multę vbertate ſoli, & fortunatiſſima gleba beatę,Guanaxam,Guitillam,Guanaguam. Ex vna iſta *Sãcta Marina.* rum trecentum rapiunt vtriuſqꝫ ſexus innocuos accolas. Huic inſulæ poſuere nomen Sancta Marina. In carauellam hos inculcant, & ad Fernandinam tendunt, Bergantinum cum ſociis *Portꝰ Carenas.* quinqꝫ ac viginti relinquũt,q dẽt operã venationi hoĩum vlteriori.Portꝰ quẽ prehẽdit carauella portꝰ Carenas dicit̃.Diſtat is ab oppido Cubę iſulę primario diui Iacobi,leucas ducẽtũ ꝗ̃draginta. Eſt lõgiſſima hęc inſula,p̃tracta ad Occidẽtẽ,quã Cãcri tropicꝰ iterſecat. Miſerorũ

vindictam querēte fortuna e captorum cuſtodibus in terram deſcendunt quidam, pauci re-
manent. Nacti occaſionē recuperandæ libertatis inſulares, raptatis noſtrorū telis ruūt in cuſto
des, perimūt ſex, deſiliūt in mare reliqui. Carauella potiunt̄ inſulares regere illā didicerant re
deunt in patriam, ſed non primo in eandē inſulam, in vicinam deſcendunt. Carauellam exu-
runt, tela ſecum aſportant, lembis ad ſuos traiciūt, relictos nr̄os cū bergantino adoriunt̄,
proſtrant, perimunt partē. Qui euaſere ad bergantinū infœlices profugiūt. Arbor eſt ingens
littori proxima, Crucē in eius arboris cacumine locant, & ſuperiorē arboris corticē, Hiſpa-
nis litteris inſcribunt. Vamos al Dariē. Eſt Dariē fluuius, in cuiꝰ ripa ſitū eſt oppidū putati cō
tinentis primariū, ſancta Maria Antiqua dictū. Re intellecta gubernator in relictorū auxiliū
propere duas mittit naues, bellatoribus onuſtas, ſero ſapiūt, res acta erat. Crucē ſequuti littꝰ
adeunt, litteras legunt arbori ſcalptas. Non auſi ſunt fortunam tentare cum deſperatis qui au-
fugerāt, egregie armatis præcipue, recedūt. Ex inſula proxima iſti, tāq̄ lepores abducūt vtri-
uſq; ſexus qngentos. Eadē cauſa arbitrati poſſe iuremerito id efficere, qa recutiti. Idē hiis eue-
nit ad Fernandinā applicatis. Ex duabus nauibus vnā ferociter oppugnāt, acriter dimicādo
cuſtodes Hiſpanos perimūt partim; cæteri ſeſe in mare deiiciūt, ad ſociā, quę ꝓxima erat, ca-
rauellā adnatāt. Vna oēs cū ſuperſtite carauella, raptatā adoriunt̄. Dubia fuit quattuor horaꝝ
ſpacio victoria. Pro libertate recuperāda tā fœminæ, q̄ viri rabide Barbari ꝓpugnabāt, ne
adeptā amitterēt prędā Hiſpani acrius dimicabāt. Vicerūt Hiſpani tandē, quia pertractādis ar
mis eſſent agiliores. In mare ſeſe proiiciūt victi Barbari. Lintribus recolligunt̄, tū ferro perē
pti in certamine, tū aquis ſuffocati, circiter centum defuere. Ex Hiſpanis pauci. Ad diui Iaco
bi oppidū, & aurifodinas mittūt̄. Ad aliā dehinc tēdūt e vicinis inſulis. Hę ſunt ibi, quā in no
ſtro Ionio ſimplegades, quaꝝ cōgeriē vulgꝰ Archipelagꝰ appellat, frequētiores. Hoſtiliter ſu
ſcipiunt̄, quotquot e nauibus deſcēderūt, perēpti, aut percuſſi ſunt. Putāt hanc eſſe inſulā quā
Ioānes qdā Pōtius vniꝰ claſſiculæ p̄fectus adiuit, & reliqt perturbatos, fugatꝰ ab accolis, Flo
ridamq; appellarat. Quia reſurrectionis feſto repererit eā ſulā. Vocat Hiſpanꝰ Paſcha floridū
reſurrectionis diē. Sex & viginti inquiūt vidiſſe inſulas, ſed a Colono priꝰ p̄ter lapſas, tāq̄ Hi
ſpanolę, Cubæq; filiolas & putati cōtinentis cuſtodes, in qbus veniētes Oceani procellę illidā
tur. Natiuū in plęriſq; granatū aurū repererunt. Monilia & hii varia geſtāt, & laruis vtūt̄ tū
ligneis deauratis, tū aureis ꝑpulchre formatis. Opifices ſunt vbiq; argutiſſimi. Ex laruis vnā
ſecū attulit Frāciſcus Chieregatꝰ tuæ Beatitudinis nūciꝰ apud nr̄um Cæſarē in Hiſpania, ex
ea colligere licebit quali polleāt ingenio. Nouacularū ſtructurā, mirum eſt videre. Ex lapidi-
bus flauis qbuſdā diaphonis vti chriſtallinis eas formāt, & eis radunt haud ſecus ac ſi ex egre
gio chalibe factæ eſſent. Sed qđ ſpectatu dignū eſt, quādo obtuſam iā habent ex exercitatio-
ne aciē, nō cote, nō lapide alio, neq; puluere illas acuūt, ſed tantū aqua impoſitę tēperant̄. Sunt
& apud hos inſtrumentorū, & elegantiū rerum mille genera, quę lōgum eſſet narrare, ac for-
te tuæ Beatitudini grauibus negotiis implicitę, tædioſum. Redeo igit̄ vnde ſum digreſſus, ad
Cozumellā, Iucatanāq;, ac Coluacanā, ſiue Olloā, terras dites, & Eliſias, recēter repertas, a q-
bus diuerteram. Vbi quanti ſint momenti tractus illi cognitum eſt.

Darīē flu-
uius.

Prężliātur
Hiſpani cū
Barbaris.

Inſula vo-
cata a nr̄is
Florida.

Caput ſextum

CVBAE inſulæ noui habitatores Hiſpani, Progubernatore annuente, nouā
claſſem inſtruūt, carauellarū decem, cum viris qngētis additis, vti leuis arma
turæ equis, tribus bergātinis, quorū opera vtuntur ad vadoſa littora, frequen
tiumq; ſcopulorum diſcrimina tentanda. Equos nauibus imponunt ſexde-
cim, bello aptos. Fernandum Corteſium qui tunc prætor erat vrbanus in Cu
ba, generalem deligunt claſſis prętorem, ſubprętores Alfonſum Fernandez
Portucarrerium, Frāciſcum Montegium, Alfonſum Auilam, Aluaradum Commēdatariū
Spatenſem, Ioannem Velaſquez, Diecum Ordaſſum. Ventum ſeqūtur eūdē ab angulo Cu-
bæ vltimo ad Occidentem, quem primo Franciſcus Fernandez, mox Ioannes Griſalua, ad
proſpectum inſulæ ſacrificiorum, de qua mentionem feci, deueniunt. Inſperatus acer turbo
captare terram vetuit, verſis illos veſtigiis ad Cozumellam Iucatanæ Orientalem fera tempe
ſtas tranſportauit. Portum habet vnicum hæc inſula, cui nomen Sancti Ioannis portę Latinę
indiderunt. Sex oppidis contenta eſt, & aqua puteali, aut ciſternali. Fluminibus caret, & fon-
tibus. Quia plana quinq; tantum, & q̄draginta leucarum ſpacio ambitur. Aufugiunt incolæ
ad ſiluas nemoroſas, oppida deſerūt præ timore, vacuas domos ingrediuntur noſtri, patriis
fruuntur cibis, domorum ornatus variorum colorum, aulea, veſteſq;, ac lodices. Amaccas

Fernandꝰ
Corteſius
eligi tinclaſ
ſis pręiorē.

appellant, ex goſampio natiuo reperiunt. En pater Sancte libros etiam innumeros de his vnā
cum cæteris ad nouū Cæſarē noſtrum aduectis, late infra dicem9. Peluſtrāt vniuerſam nr̄i mi
lites, compoſitis tamen ordinibus ne qua vis ingrueret. Paucos reperiunt accolas, vna fœmi-
na comite, per interpretem Cubēſem, & Iucatanos tres alias abductos a primis Hiſpanis, fœ
minā hortant̄, vt abſentes accerſat Regulos. Fœminę familiares erāt accolæ. Cū ea ducti a fœ
mina vocati per nūcios veniunt Reguli, fidē amicitię p̄ſtant, domos patrias alacres repetunt,
multa ex raptis ſuppellectilib9 illis reſtituūtur. Idolatras, & recutitos eſſe reperierūt. Pueros,
puellaſq; Zemib9 immolāt. Sūt Zemes nocturnoꝝ lemuꝝ ſimulacra, q̄ colūt. Interrogati a
Zemes q̄d ſint. me Alamin9 nauclerus, & Frāciſc9 Mōtegi9, ac Portucarreri9 nūcii qui munera Regi attule-
rūt, vnde immolādos habeāt pueros, puellaſq;. Ab inſulis collateralibus venū duci, permu
tatione auri, & aliarū merciū reſpōſum ē. Nullibi nāq; feralis monetæ dira ſolicitudo in tam
vaſto terrarū ſpacio habitatores p̄mit. Idē aiūt de cęteris terris nuper repertis, e q̄bus duas no
Canes nutriunt comedendos. minātiſulas Biā & Seſtā. Puerorū inopia cāib9 litāt. Canes nutriūt comedēdos, vti cuniculos
alit gēs nr̄a. Nō ſūt latrabiles, vulpino roſtro. Quos ad eſum deſtināt, caſtrāt. Ad ſobolē pro
creandā fœminarū copiā, mariū exiguū numerū, vti nr̄i paſtores de ouib9, ſeruāt. Pigueſcūt
caſtrati mirū inmodū. Ab humanis ſacrificiis illos nr̄i deterrēt, nephas eſſe oſtēdūt. Legē pe
Recipiūt noſtra religionē Barbari tūt Barbari, quā ſequant̄. Eſſe deū vnicū, q̄ cœlū creauit, ac terrā, bonoꝝ ominū datorē, ſub
triplici perſona vnicū in ſubſtātia facile perſuadēt. Zemes perfringi patiunt̄. Beatę virginis
imaginē depictā a nr̄is p̄bitā in ſacro tēpli ſui loco ſiſtūt. Tēplū, ac ei9 pauimēta verrūt, ac ab
radūt. Crucē in ipſi9 Dei, atq; hoīs, ob ſalutē hūani generis ſuperimpoſiti, recordationē ado-
randā ſuſceperūt. In tēpli culmine vnā ingentē ligneā locāt. Cōueniunt oēs. Deiparæ virgi-
nis, cū tremore reuerēti figurā ſuppliciter in tēplo venerant̄. Per interpretes hii accolę nr̄is ſi
gnificarūt, eſſe in Iucatana vicina inſula Chriſtianos captiuos ſeptē, q̄ ad eā tēpeſtatibus rapta
ti, appulſi fuerāt. Quinq; tātū leucarū interuallo dirimit̄ ab Iucatana hęc inſula. Quinqua-
ginta viros cū duobus carauellis p̄tor Corteſi9 ad id negotii deſtinat. Perq̄ſitores Cozumella-
nos tres ſecū aduehūt, cū litteris a p̄tore ad Chriſtianos ſi q̄ reperiant̄. His p̄fecit Diecū Ordaſ
ſum, virū bello egregiū. Quod nobile facin9 ſint acturi, ſi aliquē adduxerint, oſtēdit. Rē ardē-
ter cōmēdat. ab illis nāq; ſperat ſe tractuū illoꝝ omniū lucē habituꝝ. Abeūt bonis auib9. Sex
dies eis aſſignant̄ ad reditū, octo expectarūt. Cozumellanos nūcios, morā facietes in terra tru
cidatos, aut detētos, ſuſpicati ſunt nr̄i. Illis relictis redeūt ad pręcorē i Cozumellā. Iā de diſceſ-
ſu, deſperat9 de optatis Chriſtianis & Cozumellanis relictis, ex Cozumella cogitabat pręcor,
oppoſita illū vis maris detinuit. Dum morant̄, ecce ab Occidēte Canoā inſpectāt veniētē ab
Iucatana, Cozumellanos, & Chriſtianū e captiuis vnū aduehit. Septēnio vitā egerat is apud
Hyeronim9 Aguilaris liberatus a captiuitate: Iucatanoꝝ Iucatanos, Hyeronimū Aquilarē noīe dicūt, virū Aſtigitanū Vandalū. Quo gaudio ſe inui-
cē fuerint cōplexi caſus loquat̄. Infœlicē ſortē ſuā, & ſocioꝝ vna amiſſorum, narrat. Audit̄ at
tentis mētib9. Nec diſſonū fore arbitror, nec tuę Beatitudinis moleſtū, ſi vti horū caſus accide
rit, recēſuero. In ſuperiorib9 decadib9 mētio facta ē de nobili quodā Valdiuia, miſſo ab Dariē
nenſib9, ſin9 Vrabæ in putato cōtinēti habitatorib9, ad Hiſpaniolā Almirāto Colono Pro-
regi, & Senatui regio, ad q̄s pertinet putati cōtinētis remediū, ſignificatū qua rerū ominū pe
nuria vrgerent̄, ſiniſtris aſtris miſer Valdiuia prouīciā ſuſcepit, in Iamaicę inſulę, Hiſpanio-
læq;, Cubęq; laterali a Meridie p̄ſpectu, repētin9 vortex in harenoſas detruſit Valdiuiam Syr
tes. Ea voracia cæca vada, Hiſpāi vocāt Viperas, & q̄drāter viperas, q̄a ibi multę naues impli
cant̄, vti viperina cauda lacerti, & obruntur. Diſcindit̄ carauella. Vix Valdiuiæ, & e ſociis tri
ginta licuit in carauellæ ſcaphā deſcendere. Sine remis, ſine velis miſeri raptātur a pelago de-
fluenti. Diximus nāq; in Decadibus eſſe ibi maria perpetuo meatu fluentia in Occidentem.
Terdecim errarūt dies, inſcii quo tēderēt. Nil eſui aptū repererunt vnquā. Septē ex eis cōſum
pſit fames. Fuerunt ipſi marinis piſcibus eſca. In Iucatanā tranſportant̄ ſuperſtites, iā inedia
deficiētes. In crudelis Reguli poteſtatē inciderunt. Valdiuiā Pręcorē vna & ſocios quoſdā tru
cidauit, mox immolauit Zemibus, demum inuitatis amicis comedit. Hoſtes tantū, aut aduē-
tātes hoſpites hii depaſcunt, de reliquo a carne humana abſtinēt. Hic noſter Hieronym9 Aq-
laris, & ſocii ſex, in tertiū diē immolandi ſeruabant̄, noctu ruptis vinculis, truculēti manus ty
rāni euaſere. Ad Regulū huic infenſum ſupplices p̄fugiunt, admittunt̄, ſed in ſeruitutē. Miſe
randum auditu eſt de huius Aquilaris genitrice. Vbi rē intellexit, illico inſaniuit præ dolo-
re, licet in nube tantum filium audiuerit in poteſtatem carnes humanas edentium incidiſſe.
Hæc ſi quādo carnes aſſas inſpectat, aut verubus affixas, clamoribus domum replet, inquiēs
En filii mei fruſta, en matrē omniū fœminarū miſerrimā. Habita igit̄ epiſtola p̄toris Aqui-

lāris per Cozumellanos nūcios, corā Regulo hero q̄ Taxmarꝰ dicit̄, q̄d Cozumellani afferāt, enūciat. De potētia Regis eorū, q̄ ad eas partes appulſi ſunt, deq̄ʒ virorū fortitudine, de illorū beneficētia in amicos, de ſæuitia in detrectātes eoꝝ poſtulata, vel reſpuētes, multa edi ſerit. Trementē reddidit Taxmarū, det operā ne vt hoſtes ſuā ditionē ingrediant̄, ſed pacato veniāt animo. Seruū rogat, pollicet̄ Aquilaris pacē, & ſi opꝰ fuerit, cōtra Reguli hoſtes, auxiliū & fauorē. Aquilarē dimittit, treſq̄ʒ illi dat familiares Comites. His ita ꝓſpere actis Corteſius ob ſeruatū Aquilarē lætus, cuius opera, vt Interpretis cōmodiſſimi erat vſurus, diſcedit ex Cozumella. Nūc ergo quo tetenderit ea claſſis, quidue illi ſucceſſerit, referamus.

Caput ſeptimum

AD FLVVIVM Alamino nauclero regēte alias repertū ſub Griſalua primū labunt̄. Fauces eiꝰ harenis erāt concluſę, vti de Nilo Aegyptio legit̄ flantibus Etheſiis. Propterea maioribꝰ nō licuit nauibus, quā bergātinis, aduerſo flumine ꝓcedere, quamuis alias ſit huiuſcemodi nauibꝰ aptus ſuſcipiēdis. In bergātinos, ac nauiū linthres ducētos, in littus viros exponit Prætor. Per Aquilarē pax offert̄. Quid ſibi velint percūctant̄ accolę, dapes inquit Hieronimꝰ Aquilaris. Spaciū erat harenoſū, ingēs ad latꝰ oppidi, illuc tēdāt, accolæ inſinuāt. Eunt poſtero die, afferūt gallinas octo eorū more, q̄ ſunt pauonibꝰ neq̄ʒ minores, neq̄ʒ inſipidiores. Suffuſci coloris, & Maiici, quātū vix decē famelicis ſufficeret. Proteſtant̄ vna, vt inde diſcedāt ꝓpere. Ingēs armatoꝝ ad nr̄os diſcedere renuētes multitudo cōcurrit, iterum quid ſibi velint per alienas terras nauigātes īterrogāt Barbari. Pacē ſe cupere ꝑ Aquilarē inquiunt nr̄i, & rerū ꝑmutatione dapes, aurūq̄ʒ, ſi aurū poſſidēt. Nolle ſe pacē, aut bellū cū eis reſpōdēt, abeāt iteꝝ, ni malīt ad vnū trucidari. Nolle ſe nr̄i abire īquiūt, nō habita ciborū copia, q̄ alēdis militibꝰ ꝑſentibꝰ ſufficiat, repetūt. Craſtinū ad ferēda cibaria ſignant Barbari, mētiti ſunt in tertiū diē nr̄is, q̄ caſtra locarāt in harenali, & fuerāt pernoctati, tatūdē afferunt epularꝝ, & ſui reguli noīe iubēt abire. Cupere ſe oppidū videre, & potiores dapes nr̄i dicūt. Illi recuſant, & terga vertūt ſubmurmurātes. Inedia nr̄i vrgebant̄, victū quærere cogūtur. In terrā mittit prętor ſuppretores cū viris cētū q̄nq̄gīta ad oppidana rura, ꝑ diuerſa tēdūt. E turmis vnā obuii Barbari male tractabāt. Nō lōge aberāt ſocii, audito ſtrepitu, laborantibus opē ferūt. Alia ex parte ꝑ̄tor tormēta in bergātinos, & ſcaphas locat. Ad littus ſe applicat cū reliquis militibꝰ, & equis ſexdecim. Littꝰ tutaturi, & ꝓhibituri deſcēſum properanti curſu ad pugnā parati accurrūt Barbari, ſagittis, & iaculis eminꝰ nr̄os impetūt, feriūt imparatos vigīti circiter. Tormēta in hoſtes exonerat Prętor, ſtrage globoꝝ, & ſtridore, ac flāmaꝝ eruptione ꝑturbāt̄. In pallātes tenꝰ genu ī aq̄s ſe ꝓiiciūt nr̄i, & hoſtes inſequūt̄ fugiētes, vna cū perterritis oppidū īgrediūt̄. Cōtinuo curſu Barbari trāſeūt oppidū, & domos deſerūt. Ad fluminis ripā ꝓtētū dicūt eē oppidū, q̄ntū nō auſim dicere. Seſq̄leucā ait alaminꝰ Nauclerus, domoꝝ q̄nq̄ʒ, ac viginti miliū. Stringūt magnitudinē ac numerū, ſocii. Ingens tñ eſſe fatent̄, & celebre. Hortis interſecātur domꝰ, lapidibus, & calce fabrefactæ, induſtria architectoꝝ arte. Ad q̄rum ſedes habitabiles per decē aut duodecim gradꝰ aſcēdit̄. Nemini q̄ppe licet vicini murū trabibꝰ, aut tignis onerare. Sunt domus oēs trium paſſuū intercapedine ſeparatæ, culmis, & paleis, aut vluis paluſtribꝰ coopertę maiori ex parte. Lapideis laminis plęreq̄ʒ. Quadraginta hoīm milia Barbari ꝓfeſſi ſunt eo die pugnę interfuiſſe, victos tñ a paucis ob nouū eq̄ſtre genꝰ pugnādi, cū tormētis. Eq̄tes nāq̄ʒ a tergo Barbaros adorti, turmas fundebāt perimēdo, feriēdo a dextris, & a ſiniſtris, vti greges ouiū incōpoſitos. Miraculo perculſi miſeri hęſitabant, neq̄ʒ exercēdi tela locꝰ dabat̄. Idē aīal arbitrabātur hoīm equo annexū, vti de Cētauris exorta eſt fabella. Dies duos, & viginti ſunt potiti oppido, laute ſub tecto nr̄i, ſub dio Barbari eſuriētes, neq̄ʒ ſunt auſi nr̄os adoriri. Munitiorē oppidi partē, veluti arcē elegerūt, nocturniſq̄ʒ freti cuſtodiis ſuſpecti ſemꝑ, & eruptionē timētes ſomno vacabāt, ſub Regulo Tanoſco. Potāchanū dicit̄ ab accolis oppidū, & a victoria ibi adepta Victoriā nr̄i appellarūt. Mira etiā narrāt de atrioꝝ ruraliū ad delitias in prędiis edificatoꝝ magnificētia, magnitudine, atq̄ʒ elegātia, cū ſolariis impluuiis & tabulatis egregiis more nr̄o. Per interpretes tādē, & captos in ꝑ̄lio, Regulū & primarios eiꝰ accerſunt, vt inermes & ſupplices veniant datur opera. Dicto parēt, domos quiſq̄ʒ ſuas repetit pacē illis ꝑ̄ſtāt, lege ꝓpoſita, vt ab horrēdis humanoꝝ corpoꝝ cerimoniis erga manes, & per uitioſos dęmones, quoꝝ ſimulacra venerāt̄, abſtinerēt, nr̄oq̄ʒ Deo Chriſto, cœli terrarūq̄ʒ

Acre exorit̄ bellū cum Barbaris.

Potiuntur victoria noſtri.

Potāchanū oppidū ex euētu vocāt Victoriā

ſatori, ex virgine mundo præſtito, & ad humani generis leuamen, cruci affixo, dirigant
mentis oculos, & ſtatuas diruant, vtq; Hiſpano Regi ſe ſubditos fore ꝓfiteant. Pollicent
vtrunq;. Quantum breuitas temporis paſſa eſt, inſtruũtur. Reſtitutos noſtratibus muneri
bus contentos reddũt, e cœlo miſſos arbitrantur viros qui adeo pauci numero cõtra multi
tudinẽ ingentem conſerere manus auſi fuerint. Noſtros & illi aureis quibuſdã donis affece
runt, ſeruas etiã fœminas viginti ꝑbuerunt. His ita relictis, alias eorundẽ littorũ terras quæ
ſituri, abeunt. Sinum repetunt ſub Griſalua repertũ ab Alamino, cui nomen dedere Baiã
Sancti Ioannis. Baiam vocat Hiſpanus ſinum. Pacatis animis veniunt accolæ. Ab littore

Baia Sãcti Ioãnis.

oppidum erat diſtans milliare, domorũ, vt iſti aiũt, quingẽtarũ, ſuper tumulo erectum. Ad
oppidi hoſpitia inuitant noſtros, dimidiam oppidi partẽ offerũt ſi perpetui ſecũ eſſe velint
habitatores. Putant nr̃i vel Potenchianenſium exẽplo perterritos, ad quos iam forte fa-
ma peruenerat, vel ſub taliũ ſe virorũ vmbra ſperaſſe in vicinos fauorem & auxiliũ habitu
ros. Perpetuo namq; & iſti, naturaliq; morbo laborant, vt reliquũ genus humanũ in rabi
dam ambitionem imperii. Recuſant æternam ſedẽ noſtri, annuũt temporaneam. Redeun-

Ambitioni morbꝰ omnibꝰ cõmunis.

tes ad littus noſtros ſequitur populus. Scœnas illis, & ramata magalia ſumma cũ diligentia
erigũt, & tutiſſimis a pluuia tegminibus cooperiunt. Caſtra ibi locat. Ne marceſcant ſocii,
Prætor Alamino Nauclero, & Franciſco Montegio negociũ dat, vt illius terræ Occidentẽ
veſtigare intendant. Feſſos ipſe interea recreaturus, & ſauciatos in Potenchiano curaturus.
Permanet ergo Prætor cum reliquis. Bergantinos ituris duos præbet, homines quinqua-
ginta. Ad hunc vſq; ſinum lenis erat decurſus aquarũ. Vbi paulo inferius ad Occidentem
adnauigarunt, ac ſi ex montibus altis a torrente raptarentur, ita impetus ęquoris illos bre-
ui ſpacio ad quinquaginta a ſociis tranſportauit leucas. In aquarum concurſum incidunt, ſe
ſe illis vaſta maris planities oſtendit, quæ deſcendentibus ad Occidentem vndis obuiabat,
vti duo ingentia flumina, quando conueniunt ex aduerſo. Ita videbantur a Meridie veniẽ-
tes aquæ, tanq̃ hoſtibus in ius alienũ pedem ferentibus, primis poſſeſſoribꝰ inuitis, vel-
le obſiſtere, ex oppoſito a longe terrã vident, & a lęua, dextraq; minime. Fluctuabant inter
eos conflictus, vorticibus agitabant in diuerſa, qui fere illos deglutierũt. Sine ſpe vitę diu
hęſitarunt, flectũt proras aduerſo torrente qua venerant. Luctantur, velis, remiſq; innixi.
Superare vix potuerunt impetum, quando ſe proceſſiſſe putarunt leucas duas ſaltem, vna
noctium quatuor ſe fuiſſe retractos inueniunt. Vicerũt tandẽ graue illud certamẽ, Deo fa-
uente. Duos & viginti dies in eo paruo maris ſpacio conſumpſerunt, ad ſocios tandem re-
deunt. Rem aperiunt finem eum eſſe terræ Hacoluacanæ, putatiq; cõtinentis adiudicarunt.

Vertit oronem ad papam.

Terram a fronte viſam putant, vel continenti noſtro annexam, vel Septentrionalibus con
iungi plagis ad Baccalaos, de quibus late in Decadibꝰ. Reſtat adhuc Pater ſancte res hæc in
dubio, detegetur aliquando. Hæc dederũt, hæc damus. Dum Alaminus, & Frãciſcꝰ Mõ
tegius hæc ſecreta veſtigarent, a Rege prouinciæ, qui Muteczuma dicitur, per vnũ e ſuis
proceribus, qui prædicto imperabat oppido, nomine Quitalbitor, multis precioſis, mi-
riſq; modis laboratis muneribus aureis, argenteiſq; & lapillis ornatis, noſtri donant, ea ſta
tuũt ad Regem nouũ Cęſarem noſtrum mittere. De Colonia deducenda, Progubernatore
Cubæ Dieco Velaſquez incõſulto, conſiliũ ineunt. In diuerſa tendunt. Errore fore propo
nunt aliqui. Pars maior aſtu a Corteſio ſeducta ſuffragatur. Hic multa cõtra Corteſium fe-
runtur de inſidia, quæ aliquãdo apertius intelligent, miſſa nunc fiant. De Progubernatore

Erigit Colonia.

non eſſe curandũ aiũt, quandoquidẽ res ad maiꝰ Tribunal, ideſt ad Regẽ deducitur, vicit po
pulus. A Quitalbitor Rege cõmeatũ petunt, ad leucas inde duodecim in gleba fortuna-
tiſſima fundãdæ Coloniæ locum deſignant. Generalẽ eligunt gubernatorẽ ipſum Corte-
ſium. Non deſunt qui putent eo inuito. Is magiſtratus alios creat, ad condẽdæ vrbis regi-
mẽ. Portucarreriũ & Montegium, de quibus ſatis alias, nuncios ad Regẽ Cæſarem cũ mu
neribus mittendis deligunt, eodẽ Alamino Nauclero Duce. Quatuor ſponte ſua primarii,
fœminæq; duæ, viris more patrio obſecuturæ, ducuntur. Suffuſca gens eſt. Auricularũ to-
rulos vterq; ſexus perforat, gẽmatoſq; aureos perpendiculos afferũt. Sed viri quicquid ſpa
cii eſt inter inferioris labii marginem extremum, & dentium inferiorꝝ radices pertuſant, vti
nos auro digito geſtandas gẽmas circũligamus, in eo labiorũ foramine, illi ampliore lami
na retinente interius prodeuntẽ, Argenteum Carolenum æquat eius monilis rotunditas,

Gentis humanę cęcitas.

craſſitudo digitum. Fœdius nihil vnq̃ me vidiſſe recordor. Putant tamẽ illi elegantius ni-
hil eſſe ſub orbe lunæ. Quo exemplo, quã fatue ruat gens humana in ſui ipſius cęcitatẽ,

quamq; fallamur omnes, edocemur. Exiſtimat Aethiops nigrum colorē eſſe candido pulchriorem, putat & candidus aliter. Detonſus capillato, barbatus imberbi ſe credit eſſe ſpectabiliorem, Appetitu ergo vrgente, non ratione ſuadente, tendit genus humanū ad ineptias huiuſcemodi, regiturq; ſuo ſenſu quæq; prouincia, vt inquit ille, vana eligim⁹, a certis, & cōmodis abhorremus. Vnde aurum habeant, iam ſatis dictum, ſed vnde argentum noſtri ſunt admirati. Montes altos oſtendūt. Horū cacumina perpetuis caneſcunt niuib⁹, & paucis anni temporibus verticē oſtendunt, ob nubiū, & nebularum denſitatem. Plana ergo, & mitia montana procreare videtur aurū. Aſperi vero montes, & gelidæ eorum valles, argentū. Auricalcū etiā aſſequūt. Secures bellicas nāq; ac ligones foſſorios apud hos inueniūt. Ferrū aut chalibē minime. Ad munera Regi allata veniam⁹, & a libris ordiamur.

Caput octauum.

DIXIMVS libros habere gentes has. Libros attulerūt vna cū ceteris muneribus hii Coluacanę nouę procuratores nuncii multos. Scriptibilia eorum folia ſunt ex interiore arboreo cortice tenui, ſub libro ſuperiore creato. Puto dici philiram vti videmus, non in ſaliceo, aut vlmeo, ſed vti cernere fas eſt in palmularum eſui aptarum tela, dura folia exteriora interſecāte, veluti retia foaminibus, & maculis anguſtis cōtexta. Bitumine tenaci reticula illa compinſunt, ad optatam de hinc formā mollefacta nectūt, & extendunt ad libitū, durefacta liniūt, gipſo putādū eſt, aut aliqua gipſo conſentanea materia. Tabellas vidiſſe benedictionē tuā credendū eſt, gipſo in farinā cribrato ſuperfultas, in quibus quicquid venit in mentem ſcribi poteſt, dehinc ſpongia, vel pannulo deleri, vt denuo reiteretur. Ex ficuū etiam tabellis fabrefiūt libelli, quos magnarū domuū diſpenſatores, per fora ſecum deferunt, ſtiloq; metallico merces emptas coaptant, delendas quando iā in computatorios codices traduxerunt. Non foliatim libros quaternant, ſed in longū diſtendūt ad plures cubitos materiam. In quadratas reducūt partes, nō ſolutas, ſed tenaci bitumine, flexibili adeo cōiūctas, vt ligneis compacta tabellis, arguti compaginatoris videantur manus ſubiiſſe. Quacumq; pateat liber apertus, duæ ſeſe facies inſcriptæ offerunt, duæ paginæ apparent, totidē ſub illis latent, niſi protēdātur in longū, ſub vno namq; folio, multa coniūcta folia conſiſtunt. Sunt characteres a noſtris valde diſſimiles, taxillis, hamis, laqueis, limis, ſtelliſq;, ac formis alteriuſmodi lineatim exarati more noſtro. Aegyptias fere formas ęmulāt, interlineatim hominum, animaliūq; ſpēs, regum præcipue, ac procerū depingunt. Quare credēdum eſt ibi eſſe maiorū cuiuſq; regis geſta conſcriptas, quomodo noſtra fieri tempeſtate videmus, ſępenumero Calcographos generalibus hiſtoriis, fabuloſis etiā codicibus, ipſius rei, quæ narratur, ad alliciendos emere cupientiū animos, auctorū figuras interſerere. Arte quoq; grata ſuperiores tabulas ligneas confingūt. Nil differre a noſtris libris clauſi videntur, legum etiā, & ſacrificiorū, ac cerimoniarum ritus, cōputationes quoq;, & Aſtronomicas annotationes quaſdā, ſeminandiq; rationes, & tēpora, libris cōmendare creduntur. Annum ab occaſu Heliaco vergiliarū incipiunt & menſibus claudunt lunaribus. Menſem autem a luna nominant, hinc cum menſes ſignare intendunt, lunas inquiunt. Lunā eorū lingua Tonam dicunt, dies autē a ſole, vnde tot ſoles, tot dies. Eorum idiomate ſol Tanaticus dicitur. Alicubi tamen aliter, vbi nulla ratione moti annū diſtribuūt in menſes viginti, mēſes autem diebus etiā viginti concludunt. Tēpla ingētia, quæ frequentāt, aureis ornant aulæis, & ſuppellectilibus, gēmis admixtis. Quoto die eluceſcēte thurificāt tēpla, piaſq; ſpargunt preces ante rerū initia. Horrēdū facinus in ſacrificiis & iſtorū tractuum habitatores omnes, pro victimis pueros, puellaſq; immolant, eo modo quo ſupradictū eſt. Quo tempore ſemina iaciūt in terrū, & quādo iam ſpicantur ſegetes, populus pueris deficientibus, ſeruos precio emptos, laute depaſtos, & ornatos precioſis veſtibus, ſuis Zęmib⁹ deſtināt ſacrificandos. Per dies viginti immolandos circūcidunt. Trāſeuntes per vicos oppidani ſupplíciter ſalutant, veluti propediem inter cœlites annumerādos. Acri alia pietate Zęmibus litant. Suū ipſorum ſanguinē offerunt, e lingua hic, e labiis ille, ex aurib⁹ aliqui, e pectore, aut foemore, vel cruribus multi. Acuta nouacula vulneratim emungūt ſanguinem, quē manu receptum roratim alto proiectu cœlū verſus per templi pauimenta cōſpergunt. Ita placatos reddi deos arbitrant. A villa Ricchanoua Colonia diſtat ab Oriēte milliaria duo

De libris Coluacanorum.

Characteres a noſtris diſſimiles.

decim, oppidum domornm quinqꝫ milium, vetere incolarum nomine Cēpoal, nouo Siuillia. Regulum reperere clauſos habentē immolandos ſeruos quīque. Abductos a noſtris Regulus ſupplex repetiuit, inquiēs, pernitiem mihi, regnoqꝫ vniuerſo huic meo aſtruitis, ſi ſeruos immolandos nobis auferetis. Irati noſtri Zemes, ſata omnia ſinent a gurgulionibus corrodi, vel grandinibus deturbari, aut ſiccitate conſumi, vel imbribus torrentibus obrui, ſacrificiis ceſſantibus. Ne deſperati deſciſcerent Cempoalani, minꝰ malum elegerūt in pręſentiarum, rati non eſſe tēpus ipſis inuitis prohibere quin veteres ritus exerceant, ſeruos reſtituerūt. Licet illis ſacerdotes gloriā ęternam, & perpetuas delitias polliceātur, deorumqꝫ familiaritatē poſt huiꝰ ſæculi procelloſos dies, mœſti tamē promiſſa hęc auſcultāt, maluiſſentqꝫ liberari, quā cędi. Sacerdotes appellāt Quines, ſingulariter Quin, celibes viuūt & incorrupti. Cum timore reuerenti ſacerdotes venerantur. Hoſtium etiā captorū oſſa carnibꝰ exeſis ab ipſis met in faſciculos ligata ad Zemium pedes ſuſpēdūt, veluti victorię trophęa, victoꝝ titulis ſuppoſitis. Notandum & aliud Sanctitati tuę gratum futurum, referūt. Pueros iā anniculos, puellaſqꝫ cum piis cerimoniis, ſacerdotes in templis, aqua in crucem cum vrcelo capiti ſuper iniecta baptizare vident, verba non percipiunt, actꝰ & murmura licet animaduertere, neqꝫ enim illi, vti Maumetici, aut Iudęi, putāt eorum tēpla violari, ſi alienę legis quiſqꝫ eorum ſacris interesit. De libris, templis, ac ſacrorum ritibus ſatis dictum eſt, ad reliqua veniamus allata Regi munera.

Caput nonum.

Munera Regi allata.

DVASA attulerant molas vti truſatiles, vnam auream, argenteam alterā, ſolidas, circunferentia fere pari. Spithamarum octo & viginti. Ponderis caſtellanorum eſt aurea trium milium octingentorū. Dixi Caſtellanum eſſe monetā auream, quæ Ducatum triente ſuperat. Eius centrum occupat, veluti Regis in throno ſedentis cubitalis imago tenꝰ genu veſtita, Zemi ſimilis, eo vultu, quo apud nos nocturni lemures depingunt. Campus ramis, ac floribus, frondibuſqꝫ effigiatus. Eadē eſt argenteæ facies, fere idem pondus. Vtrūqꝫ metallū purū. Aurea etiā grana, rudia, nō conflata in argumentū auri natiui, vti lentes, & ciceres attulere. Torques quoqꝫ aureos duos, quorum alter catenulis conſtat octo, quibꝰ inſerti ſunt rubri lapilli, nō piropi tamē, duo & triginta ſupra ducentos, virides autē tres, & octuaginta ſupra centū. Sunt eiuſdem ęſtimationis illi, qua ſmaragdi apud nos nobiles. Ab eius torquis fimbria tintinabula pendent aurea ſeptē & viginti, figuris q̄tuor gēmeis, auro circumligatis interſecta. Dependent a ſingulis aurei perpendiculi. Torquis alter quatuor catenularum aurearum per giros, rubris ornatarum lapillis centum duobus, viridibus autem centum ſeptuaginta duobus perficitur. Sex & viginti aureorum tintinabulorum elegātia comptoꝝ. In ipſius torquis medio, decem ſunt inſertæ magnę gēmæ, auro circūligatę, a quibus centum quinquaginta perpendiculi ſuſpenſi ſunt aurei, egregie laborati. Coriaceos cothurnos diuerſorum colorum afferunt forte duodecim, hos auro, argento illos, gēmis alios fultos, coloribus tum glaucis, tum viridibus. A ſingulis tintinabula pendent aurea, thiaras, mitras variis gēmis inſutis glaucis, ſaphiros æmulantibus, refertas portāt. De criſtis, & conis, & flabellis plumeis, quid referre queam non ſentio. Si quid vnquam honoris humana ingenia in huiuſcemodi artibus ſunt adepta, principatū iure merito iſta conſequentur. Aurum, gēmaſqꝫ non admiror quidē, qua induſtria, quoue ſtudio ſuperet opus materiā, ſtupeo. Mille figuras & facies mille ꝓſpexi, quæ ſcribere nequeo. Quid oculos hominum ſua pulchritudine æque poſſit allicere, meo iuditio vidi nunq̄. Ignotarū nobis volucrum ſunt pennę lucidiſſimæ. Veluti pauonum, aut faſianorum caudas illi viſas admirarentur, ita & nos illorum pennas, quibus & flabella, & criſtas conficiunt, & elegantia ornant cuncta, glaucos, virides, flauoſqꝫ ac rubros, candidos, ſuffuſcos etiā colores pennis in eſſe natiuos inſpeximus. Ex auro cuncta illa inſtrumenta confingunt. Galeas atullere duas gēmis glaucis coopertas. Vnam tintinabulis aureis fimbriatam, & aureis pluribus laminis, duobus aureis calculis tintinabula ſuſtinentibus. Altera gēmis eiſdem, ſed quinqꝫ, ac viginti fimbriata eſt tintinabulis aureis, criſtata viridi volucre conum occupante, cuius pedes, & roſtrum, & oculi aurei. Singula vero tintinabula ſinguli ſuſtinent aurei calculi, fuſcinas quatuor tridentes pennatas variis coloribus intextas, quarum dentes ſunt gemmei filis

Laudat induſtriā artificum Indorum.

aureis colligati. Eodem ordine ſceptrum ingens gẽmatũ, cũ duobus aureis anulis, aureũ etiã
brachiale, calceos ex corio ceruino aureo filo cõſutos, ſolea candida ſubiecta, ex lucido lapillo
ſemiglauco, vna & candido circunſeptũ auro ſpeculum. Spheugitem forte lapidẽ diapho-
nũ attullerunt. Auro circũligatũ lacertũ, & cocleas ingentes duas, anates aureas duas, & varia-
rum volucrum diuerſas ſpecies aureas, quatuor & piſces cephalos aureos, & ex orichalco vir
gam. Pennis miris modis inſuta omnia, portarunt, bellicas peltas, & ancylia ſcuta quatuor, &
viginti aurea, & argentea quinque. Cetrã plumis variis contextã, in cuius fronte media lami-
na inſculpta eſt aurea, effigiata Zeme idolo. Figurã quatuor aliæ ſepiũt, in modum crucis au-
reæ laminæ variorum animalium, leonum puta, tygriũ, & luporum, capita viminibus, &
tabellis formata, animalium ipſorum coriis ſuperſutis, orichalceis tintinabulis ornata, ex di-
uerſorum animalium aliorum coria integra egregie confecta. Lodices magnas goſampias, cã
dido, nigro, & flauo coloribꝰ intextas. Scaccorũ ludo, quod argumẽtum eſt, & ſcaccorum fri
tillos habere eos in vſu, aliã a fronte, nigro, candido, rubroq; coloribus ab intra raſam ſine va
rietate. Aliã eodem modo intextam, aliorum colorum, rota nigra medium tenente radiata, pẽ
nis lucẽtibꝰ intermixtis. Cãdidas etiã alias lodices duas, periſtromata, aulea, & ſagulũ patrio
more viri geſtamẽ, & textas interiores, & capitis velamina varia tenuiſſima. Pleraq; alia, pul-
chra viſu magis, quã precioſa, quæ arbitror iam tuæ Sanctitati tędioſa potius fore, ꝙ delecta-
bilia narratu, prætermitto, & innumeras nauigantiũ particulas, de laboribus, de egeſtate, de
periculis, de monſtris, & aduerſis multis, quę in ſuis annotationibꝰ qſq; ediſſerit, in noſtroq;
Regio rerum Indicarum ſenatu leguntur. Ex variis, & multis eorũ indicibus, & priuatis lite-
ris hæc pauca collegi. Munerum tamẽ latores, & Ferdinandus Corteſius prætor, condendæ
nouę Colonię in extremis terris autor, a Regio Indico ſenatu, cõtra rectũ, iuſtum q; feciſſe iu-
dicantur, quod icõſulto Cubę Progubernatore, qui eos autoritate regia miſerat, prouinciã
ſuſceperint ab eius mãdato alienam, quodq; venerint, licet ad Regem, eo inſalutato. Per pro
curatorem fugitiuos latrones, & læſę Maieſtatis regię reos Diecꝰ Velaſquez gubernator ap
pellat, illi autẽ ſe maius multo pręſtitiſſe Regi obſequium, veniſſeq; ad maiꝰ tribunal arguũt,
ſuaq; impenſa dicunt claſſem inſtruxiſſe, neq; Progubernatorẽ ipſum quicꝙ aliud fuiſſe im-
partitum, quam vti mercator fœnus accepturus a mercibus, quas arguũt eis multo grauius
vendidiſſe. Petit capite puniantur Gubernator, petunt magiſtratus iſti, & ſumptorum tot la-
borum, & periculoꝝ premia. Et premium, & mulcta differuntur vt pars vtraq; audiatur ſan-
citum eſt. ¶ Iam ad Darienenſes Vrabæ ſinus in putato cõtinenti habitatores veniamꝰ. Da-
riẽnem diximus eſſe fluuium in latus Occidẽtale Vrabæ ſinus cadentẽ. In huiꝰ ripa Hiſpani
Coloniã, cõdidere regulo Cẽmaco vi armorũ depulſo. Colonię nomẽ ex voto pugnę tẽpore
ꝓmiſſo, dixere Sanctã Mariã Antiquam. Ad hos diximus in calce Decadum fuiſſe miſſos eo
anno quo ſcribere deſiimus, duce Petro Arie Abulenſi, mille ac ducentos viros, id petẽte Va
ſcho Nuñez Balboa, qui primus Auſtrale pelagus, latens hactenus, detexerat, & Dariẽnenſi-
bus pręerat. Appulſo ad Dariennem Petro Ariæ gubernatore cum ampla Regia poteſtate,
diximus fuiſſe deſtinatos per diuerſa, cum variis peditum turmis, diuerſos centuriones. Bre-
uibꝰ abſoluam, quia horrida omnia, ſuauia nulla. Ex quo noſtrę Decades deſierunt, nil aliud
actum eſt, niſi perimere, ac perimi, trucidare, ac trucidari. Adelantatũ creauerat Rex Catholicꝰ
Vaſchũ Bolboam, nequiuit diu ferre Petri Ariæ imperium, diſſiderunt animis, cõfuderũt
omnia. Interceſſit Epiſcopus. Io. Cabedꝰ Frãciſceæ religionis pulpitarius. Vaſcho promiſit
filiam in vxorem Petrus Aries. Ars inter rerum duces, qua conueniãt, nulla reperitur. Diſſi-
dent multo acriꝰ, & res ad caſum talẽ deducta eſt, vt occaſionẽ nactꝰ in Vaſchũ Petrus Aries,
proceſſu per pretores vrbanos formato, iugulari Vaſcũ mãdauerit, & vna primarios quinq;
alios, inquiẽs, Vaſchũ, ſocioſq; defectioni ſtuduiſſe in mari Auſtrali, vbi alaſſiculã nauigiorũ
quatuor Vaſchus ipſe cõſtruxerat, ad Auſtralia putati cõtinentis littora veſtiganda. Dixiſſe ait
Vaſcum cõmilitonibus trecentum, quos ſecum habebat. En quid viri, tot laborum, & peri
culorum mecum participes, alieno ſemper imperio ſubiecti erimꝰ? quis ferre poteſt iam hũ
ius gubernatoris inſolentiam? littora hæc ſequamur, quo ſors dederit, & inter tot Eliſias pro-
uincias tam vaſtę telluris, vnam eligamus, in qua nobis ipſis quod vitæ ſupereſt, liberi iã tan-
dem viuere poſſimus. Quis hominum reperire nos quibit, aut repertis vim inferre? Res ad
gubernatorem delata eſt. Vaſchũ ab Auſtro accerſit Petrus Aries, paret dicto Vaſcuhs, in ca-
tenas conicitur. Negat Vaſchꝰ tale conſilium cogitaſſe. Teſtes quæruntur malefactorũ, qua
patrauerat ab initio, dicta colliguntur, morte dignus cenſetur, perimitur. Ita laboribus, & pe
riculis, quæ ſubiuit miſer Vaſchꝰ, quãdo maiores ſe titulos adepturũ ſperabat, finem impo-

Scaccorũ ludus apud Indos.

Cõuertit ſe ad alia autor.

Sãcta Maria Antiqua.

Perimitur Vaſchus.

ſuit. Claſſiculam Petrus Aries ipſemet, vxore in Dariēne relicta, conſcendit ſcrutaturus litto
ra. Nandum an redierit intelligimus, neq; ipſi deeſt fortuna. Iam alius deſignatus eſt guber=
nator, Dictꝰ Lupus Soſa, ex fortunatis inſulis, vbi diu extitit Prorex, reuocatus ad Dariene.
Lupꝰ Soſa gubernator deſinatꝰ. Quid ſtomachi ſit habiturꝰ Petrus Aries, ſi redierit, boni iudicēt. Nil vnq̃ dignū gloria ſub
eo actum eſt. Nimiū remiſſus ab initio fuiſſe arguitur hinc, illinc autē nimis indulgens, & pa=
rum ſeuerus in corrigendis erroribus. De hoc ſatis. Poſtergata quędam repetamus.

Caput decimum.

DE FLVMINE ingenti Dabaiba profundiſſimo dicto a noſtris Grādi, qui
labitur in vltimum Vrabę ſinus angulum, per portas, vti Nilus Aegyptium
in mare, ſeptem, late in Decadibus. Eius montana ſunt auro ditiſſima ex acco
larum relatu. Dabaibę arcana ſcrutaturi Vaſchus, & prętores alii, compoſi=
tis agminibus aduerſo flumine cum nauibus diuerſarum ſpecierum, quater
conſcenderunt. Quadraginta leucas primas, mox quinquaginta, demum o=
Exclamatio. ctuaginta, ex tranuerſo alias. O ingens facinus. Gens nuda veſtitam, inermis armatam pro=
fligauit ſemper, trucidauit ad vnū aliquādo, vulneribus confecit omnes. Sagittis bella gerūt
venenatis, & qua viſu hoſtium carnes aſſequantur detectas, ictum figunt certiſſimū. Habent
& iacula, quæ pugnæ tēpore tam crebra iaculantur eminus, vt more nubis ſolem hoſtibus
arripiant. Habent & ligneos durefactos enſes latos, quibus cominus certant ferociter, ſi ad ma
nus deueniatur, & Vaſchum ipſum multis vulneribus confecere aliquando. Ita flumen Da
baibę, & regnū inexploratum relinquit. Reſtat vt de Hiſpaniola reliquarum inſularum geni
trice, pauca dicamus. Reſarcitus eſt in ea ſenatus, quinq; ſunt additi iudices, qui vniuerſis illis
tractibus leges prębeant, ſed propediem colligere aurum in ea, licet auro ſit pręgnans, deſi=
nēt, quia foſſores deerunt. Ad exiguū miſeri accolæ deducti ſunt numerum, opera quorum
in auro legendo vſi ſunt. Abſumpti ab initio bellis acribꝰ, fame multo plures, quo anno Iu=
ceam radicem, qua panem nobiliū conficiebāt, eruerunt, & a maicio grano ſeminando, pane
populari abſtinuerunt, reliquos variolarum, morbilli eis ignoti hactenus. Superiore anno
Milleſimo Quingēteſimo decimo octauo, qui tanq̃ morboſas pecudes cōtagioſo halitu eos
inuaſerūt, & vna, ne mētiamur, auricupiditas, in quo effodiēdo, & cribrādo, ac legendo, miſe=
ros poſt iactas ſementes, ocioſis ludis, ac tripudiis, & piſcationi, aut viarū, (ſunt parui cuni=
culi) venationi aſſuetos, in humane nimis exagitarūt. Iā per regiū vniuerſū ſenatū ſancitū eſt,
vt liberi reducātur in populos & agriculturæ, generationiq; indulgeāt, & inuigilent, ſerui au
tem aliūde empti ad id aurifodinarū opificiū trahant. De auri mortifera fame ſatis dictū. Au=
ditu eſt mirādū quātū in hac inſula coaleſcāt omnia. Octo & viginti iā torcularia ſunt in ea ere
cta, quibꝰ magna ſaccari copia extorquet. Saccarias aiūt cannas altiores, craſſioreſq; in hac in
ſula creari, q̃ alibi vſq̃. Craſſitudinē lacertalē aiunt, & virilis ſtaturæ ac ſemis altitudinē nutri
ri. Quod maius eſt, Valentiæ Hiſpanę, vbi a maioribus noſtris ingens copia ſaccari quottā=
nis elicitur, vel vbicumq; ſaccareis cannis inuigiletur, quinq; vel ſex aut quādo copioſius, ſe=
ptem filiales cannas quæq; radix parturit. In Hiſpaniola viginti, ac triginta interdum. Qua=
drupedum eſt ea copia immēſa. Auri rabida ſitis a cultura Hiſpanos diuertit hactenus. Triti
cum augetur in immenſum. Centeſimum amplꝰ aliquādo reddidiſſe dicitur, vbi cura ſit in
collibus, aut montanis iugis, ad Boream præcipue verſis, tritico ſerendo intendere. Sed in pla
nis, & aperto campo in paleas euaneſcit, ob vbertatem nimiam, & humorem. Coaleſcunt &
vites in iiſdem partibꝰ. De arboribus vero caſſiam fiſtulā gignentibus, ex inſulis putato conti
nenti vicinis, aſportatis, de quibus mentionem fecimus in Decadum libellis, quid dicemus?
Tanta eſt iam copia, vt poſt paucos annos libram ſimus vnciæ loco a pharmacopolis habitu
ri. De ſiluis coccineis, deq; reliquis huius beatæ inſulę prærogatiuis, & naturæ in illam por=
recta beneficentia, ſatis multa in Decadibus. Placuit plęraq; repetere, quia grandium nego=
tiorum molem arbitror ab huiuſcemodi rerum recordatione tuæ Beatitudinis ingenium di=
uertiſſe. Nec labra detorqueut repetitu quę ſunt ſapida, modo materia precioſa precioſis ve=
ſtibus induatur. Intextas auro veſtes, ac gēmis fultas, materia merebatur, cucullo cooperui=
mꝰ. Reuerendiſſimo Aegidio Viterbienſi tuæ Sacræ ſedis apoſtolicæ bene merito cardinali,
culpa impingatur, qui me ineptum artificem in ferrariam officinā iuſſit aurum conflare ad
monilia formanda.

AD ADRIANVM SEXTVM PONTIFICEM MAXIMVM EIVSDEM

Petri Martyris Anglerii Mediolanenſis. Quinta decas
Caput primum.

QVARTAM Decadem rerum Indicarum Sanctiſſime Pater & Cle-
mentiſſime Princeps, Leoni Decimo Pontifici Maximo & Beneficen
tiſſimo Fratri tuo Patrueli dicaui. Qua, qui homines, quæue inſulæ,
& incognitæ terræ noſtris tēporibꝰ ab anno a partu virginis viceſimo
ſupra milleſimum, & quingenteſimū in Oceano inuentę fuerint, ſum
ma fide, & integritate retulimus. Poſtea vero alię a Fernando Corteſio,
Cæſareæ claſſis præfecto venerunt litteræ ab illis terris, quas Hiſpanæ
tunc ditioni ſubigebat, in quibus res nouæ, & inauditę, maximeꝗ mi
rabiles continent. Quæ omnia q̃ breuiſſime q̃ꝗ veriſſime potui, ſer
uato rerum ac tēporum ordine, in hanc cōmentariorum meorum quintā Decadem explica-
ui. Quam Adriano Pontifici Maximo prædeceſſori tuo inſcripſeram: & cum ille fato functꝰ
ſit ante receptionem, tu, vt dignitatis illius, ita meorum laborū hęres eſto, eriſꝗ poſthac om-
nium rerum, ſi quid dignū hiſtorica lectione a me ſcribetur. Eam igitur clementiſſimo numi
ni tuo nominatim dico, vt fœliciſſimis tuis auſpiciis in publicum ꝓdeat, mortaleſꝗ omnes
norint, quanta Chriſtiano nomini, te catholicæ fidei habenas moderante, acceſſio facta fuerit,
quā Deus Opt. Maximꝰ vt ſpero, & opto, in immēſum propter tuā pietatem, clæmētiamꝗ
augebit. Eia ergo age vt cœpiſti, & inter Chriſtianos Principes, Cæſarem pręcipue, Chriſtia
niſſimoſꝗ reges diſſidētes, perpetuā compone pacē, vexillaꝗ ſalutiferæ crucis in impios ho
ſtes tolle, & æterna tui nominis, ac famę apud poſteros, quę nulla vnq̃ oblitterabit ætas, re Narratio-
linque monumenta. In calce igitur ſuperioris libri, vt ad rem noſtrā reuertamur, de potentiſ nē ordītur.
ſimo Rege Muteczuma mentio facta eſt, qui ex ingenti ciuitate in ſalſi lacꝰ medio ſita, nomi-
ne Temiſtitam, multis vrbibꝰ, & prouinciarum Regulis, longe, lateꝗ imperabat, a quo per
Mōtegium, & Portucarrerium Hiſpanos viros Carolo Cæſari in celeberrimo Hiſpaniarum
Valliſoleti oppido cōmoranti, precioſa, & miræ elegantiæ munera, vt ſupra memorauimus,
miſſa fuerunt. Interea vero Corteſiꝰ dum nuncios ad Cæſarē miſſos expectat, ne milites ocio
torpeſcerēt, ſtatuit cœptam expeditionē exequi. Pacata igitur maxima illa ciuitate, quam in
ſucceſſiuo Decadibus libello dixi ſub Regulo Tauaſco vocari Potenchiam, mox a noſtris ob
uictoriam ibi contra ingentem Barbarorum multitudinē adeptam, Victoriam appellatam,
tetendit Corteſiꝰ ad Occidentē ad leucas octoginta, Coloniamꝗ ibi poſuit in littore ad leu Cēpoal Co-
cas ab alia ciuitate terreſtri nomine Cempoal in Griſaluæ fluminis vicinia, & ab oppidulo ad lonia.
dimidiam leucā in elato parumper tumulo, nomine Chianiſtā, ſuæ autē Coloniæ nomen de-
dit vera Crux, quod Crucis Maii profeſto terrā cœperit. Decreuit inde Corteſius quæ de tan
to Rege, qualē eſſe Muteczumā audierat, quę ve de tā vaſta ciuitate ferebātur, præſens cogno Muteczu-
ſcere. Corteſii cogitatu intellecto, Cempoalenſes finitimi Muteczumæ, per vim dediticii, & ma regulꝰ
infenſi, concilio inito Corteſiū adierūt, veluti Hedui & Sequani poſt deuictos Heluetios ſup potētiſſima
plices, & flentes apud Cæſarē de Ariouiſti germanorum Regis ſuperba tyrānide, ita de Mu- Cōparatio
teczuma Zempoalēſes, & multo grauiꝰ, quod præter aliorū prouētuum prouincialiū grauia
tributa, quæ quottannis prębebant, mancipiorum, & illis deficiētibus, propriorum filiorū
partem vectigalis loco, ſuis diis immolandos Muteczumæ prębere cogerent. Diximus nāꝗ
& id Beatitudini tuæ notiſſimum eſt, in omnibus terris illis humano ſanguine litari, & latiꝰ
infra repetemus. Obſides igitur de fide ſeruanda, militeſꝗ auxiliarios virtute bellica pollētes,
contra Tyrānum ſe Corteſio daturos Zēpoalenſes pollicentur, quia ſe ſperant, eo fauente deo
cœli ac terrarum ſatore, de quo noſtri pręcicauerant, & impune ſimulacra parentū q̃ ipſi priꝰ
colebant, confregiſſent, a tam truculenta tyrannide ciuitatē ac vniuerſam, alioqui fortunatiſſi
mam prouinciam in libertatem vendicaturos, ſi tantæ illorum calamitati vellet Corteſius mi
ſereri, ac atrocibus iniuriis obuiare: neꝗ dubitare ſe inquiunt quin victoriā ſint conſecuturi,
quia e cœlo miſſum Corteſium, & comites eius arbitrarentur, quum ſint erga victos adeo mi
tes, & in detrectantes amicitiam adeo proſtratores, qui ve tā numero pauci, tantam vim bella-
torum quanta fuit Potēchianenſium, auſi fuerint expectare. Quadraginta nāꝗ armatorum

milia noſtri ea pugna diſturbarunt, vti ſæpius ab ipſiſmet, qui rei affuerunt, audiuit tua Bea-
titudo legitq; a Ducibus primariis litteras cum non amplius quingentis peditibus, equis ta-
Digredit.
men ſexdecim, & tormentis plęriſq;. Hic eſt parumper digrediendum in aliud hominum ge-
nus, qui ſunt animi adeo exilis, vt ea quæ ſuis viribus inepta fore ipſi ſentiant, pro fabulis acci
piunt. Torquebunt hii naſum, quando a tam exiguo militum numero, tot hoſtium milia
diſiecta intellexerint. Duo: illorum cauillos interſecent, exemplare vnū, rei nouitate aliud. Nō-
ne Cæſarem cum minoribꝰ copiis, Heluetiorum, mox Arioiuiſti, Belgarum demum copias
ingentes, debellaſſe legerunt? Nonne Xerſem Perſarum Regē qui tāta multitudine Gręciam
inuaſiſſe legitur, vt exercitu poſitis caſtris, prandere volente, fluminum aquas ad alueī ſiccita
tem traherent potando, cum non maiore, quam duodecim miliū Gręcorum manu apud Sa-
laminam Themiſtocles ad interniciem vſq; deleuit, vt vix imperator ipſe fugiens, vna ſolum
naui euaſerit. Fuerunt præterea noſtris duo pugnandi genera Barbaris illis nūq; viſa, vel au-
dita, quæ ſolo illos proſpectu terga vertere coegerunt, tormentorum ſcilicet ſtrepitus, & flā-
mæ cum odore ſulphureo e tormentis prodeuntes, quæ illi tonitrua, & fulgura de cœlo a no-
ſtris deportata putabant. Nec multo minus equorum acceſſu perterrebātur, cum vnum eſſe
animal hominem equo annexum, vti de centauris fabella exorta eſt, arbitraretur. Neq; ſem-
per tamen fauſte noſtris ſucceſſit, vices eaſdem ſunt experti ſæpenumero, & integras aliquan-
do noſtrorum acies deleuerūt Barbari, hoſpites ſe velle recuſantes. Ad iter a quo diuerti redeū
Redit a di-
greſſione
dum eſt. Cempoalenſes ſua orōne habita, & per Hieronymū Aquilarem, qui fluctibus agita-
tus, ſeptennio vitam egerat ſeruilem in vnius Reguli poteſtate, interpretata, de quo late in ſuc-
ceſſiuo Decadibus libello mentio facta eſt, mouit Corteſius ex Vera Cruce, relictis ibi centū
quinquaginta viris, in eius Coloniæ præſidium, & cum equitibus tantum quindecim, pediti
bus tercentum, auxiliariis quattuor centum Cempoalenſibus. Sed naues prius omnes, qui-
bus exercitū adduxerat, ſub occaſione quod eſſent putridæ, ſummergi iuſſit Corteſius. Cau-
ſam fatetur ipſemet, ad tollendam ſcilicet fugę ſpem militibus cum figere pedem ſtatuiſſet in
illis terris, & ibi parare ſibi perpetua domicilia. Milites vero aliter ſentire maiori ex parte vide
bantur, timebant nanq; multorum exemplo, qui ſtrati fuerant cōſocii a Barbaris ſępe, ne id
accideret ſibi, quod pauci numero ducendi eſſent ad infinitos, & eos bellaces, armatoſq;. Erāt
præterea plæriq; Iacobi Velaſquez Fernandinæ inſulæ, quæ Cuba eſt, progubernatoris, fa
miliares, & amici. Veteri dño parere de reditu perluſtratis terris hii cupiebant. Ex his cū vno
Bergantino abire tentarunt plæriq;, quo tempore nauim Corteſius mittebat cum muneribꝰ
ad Cæſarem, inconſulto Iacobo Velaſquez, ſignificatū de illius nauis diſceſſu, quo maris, ac
terrarum paſſibus obſeruatis illam præhenderet. Quattuor Corteſius depræhendit, ac veluti
maieſtatis læſę reos puniuit. Horum nomina ſunt, Ioannes Scutifer, Iacobus Zermegnꝰ.
Gonſalus Vmbria, naucleri omnes, & Alphonſus Pegnatus. Nauibus igitur ſummerſis, &
horum quattuor exemplo cæteris perterritis, ne de abſceſſu cogitarent, Auguſti die ſextodeci
Adornat
Corteſius
profectionē
contra Te-
nuſtitā la-
cunarē ingē
tē ciuitatē
mo, Anno. M.D.XX. profectionem capit ad lacunarem illam ingentē ciuitatem Temiſtitanā
ab arce Veræ Crucis diſtantem leucas circiter centum ad Occidentem. A Cēpoalenſibꝰ, tres
eius vrbis Principes Duces habuit, nominibus huiuſmodi. Teuchius, Mamexus, Tamaius.
Ea ciuitas, & eius vicina nomine Zacacami, mille trecentum viros dederunt, quorum ope-
ra vtebantur noſtri ad onera deportāda pro iumētis onerariis, vti moris eſt earum terrarum.
Quę in eo itinere Corteſio euenerunt, nunc eſt referendum, ne ſicco pede res prętereātur. Pro-
ficiſcente renunciatum eſt claſſiculam ignotam per ea littora vagari, Franciſcum Garaium Ia-
maicę inſulæ progubernatorem, qui & ipſe condendæ nouæ Coloniæ ſedem perquirebat,
Nuncios
mitiit ad
Corteſius
Garaium.
intellexit. Nuncios ad Garaium mititit Corteſius, ſuæ Coloniæ Veræ Crucis hoſpitiū, & in
ea, ſi quibus rebus indigeret, ſupplementum offert. Arte ne hoc fecerit aliquando ſciemus. Re
cuſat Garaius, immo per ſcribam regium, ac teſtes Corteſio proteſtatur Garaiꝰ, vt earum om
nium terrarum ſibi partem æquam aſſentiatur, & limites iuriſditionem dirimentes aſſignet.
Negat Corteſius poſtulata, miſſos a Garaio ſcribam, ac teſtes iuſſit ſpoliari, ablatiſq; veteribꝰ
ſuorū indumentis, totidē recentes veſtes illis tribuit. Non inſtitit vltra Garaius. Diſceſſit, alias
terras eorundē tamen littorum, repetiturꝰ. Ex Iamaica namq; ſibi credita in gubernatū, tri-
bus & hic nauibus carauellis, anno ſuperiore, eius terræ quam Floridam. Io. Pontius, de quo
Infęlix ſuc
ceſſus. Io.
Pontii.
late in Decadibus primis, nuncupauit, ac putauit eſſe inſulam, longos tractus maris diſcurre-
rat, ſed infœlici euentu. Fuit namq; bis profligatus ab incolis, ſuis maiori ex parte trucidatis.
Ioanni Pontio, & primo Floridæ repertori, contigit idem. Sæpe diſiectus ab incolis, talibus
tandem fuit vulneribus confectus. vt ad Cubā rediens, ſe ſuoſq; ſaucius curaturꝰ, ilico perie-

rit. Garaius autem poſt Ioannis Pontii obitum, ea littora perluſtrans, ait ſe repperiſſe Floridã
eſſe non inſulam, ſed per vaſtos inflexus huic Tenuſtitanæ terræ coniungi. In flumẽ incidit
Garaius adnauigans per ea littora, meatu lato fluens in Oceanum; frequentes & proſpexit
e nauibus, culmis coopertas villas. Eius fluminis ripã poſſidet vtranq; regulus, nomine Panu
chus, a quo & regio illa Panucha. Muteczumæ hic magno Regi parere dicitur, & p̄bere ve⸗
ctigalia. Non data fuit libera cõmercii copia vti per indicẽ membranam a Garai pictoribus
allatam colligimus, in arcum tendens, ita vt a Tenuſtitana diſcedens ad Boream ſemper ver
gat ad arcus vſq; gibbum. Mox iterum eodẽ ordine flectitur leniter ad meridiem; ita quod
ſi linea porrigatur ex littore Tenuſtitano, ad eam illius terræ partem, quam Ioãnes Pontius
primo tractauerat, à latere Fernandinæ Septentrionali, cordam arcus quaſi efficiet. Parũ uti⸗
lem tractum illum fore arbitratur Garaius, quoniam auri exigui, & non puri ſigna viderit.
Condere Coloniam non longe a Corteſii Colonia, dicta Sanctæ Crucis, optaſſet; prohibuit
Corteſius. Eo in loco Corteſius aliam ipſe deduxit, cui nomen dedit Almeriam, ab Almeria
ciuitate maritima regni Granatenſis, paucis ante annis de Maurorum manibus virtute belli
ca liberati. His ita actis: Corteſius conſilium ſumptum proſequitur. Itinere dierum quattuor
progreſſus a Zempoale, in prouinciam venit, nomine Sincuchimalarẽ. Ea eſt planities vno
contenta municipio, in monticuli ſito latere, arte, ac natura munitiſſimo. Nullꝰ patet ad illud
acceſſus alius, preterq̃ per ſcalas duas arduo ſucceſſu, manu locatas. Sedes eſt ea, domiciliũq;
illiꝰ p̄uinciolæ Reguli Muteczumę regis vectigalis. Prouĩcia ẽ vberrima vicis, ac villis ĩ pla⸗
nitie multis fulta paſſim. Domorũ ſingulæ trecentarũ, quadrigentarũq;, ſed ruralium ſunt.
Nobilitas, vti vbiq; accidit, apud regulum inhabitat. In municipio placide noſtros regulus
ſuſcepit, ac bene depauit. A Muteczuma ſe id habuiſſe in mandatis ait regulus. Se id Mutec
zumæ relaturum Corteſius, & gratias acturum, ad quẽ viſendum ex ſui Imperio ipſe profi⸗
ciſcatur, inquit. Ab hoc regulo diſcedens Corteſius, petiit montem altiſſimũ, eius prouincio
læ calcem claudentem. Ait Corteſius, fatenturq; venientes ab ea, nullius eſſe montis Hiſpani
altiora culmina, in cuius tranſitu Auguſto mẽſe perpeſſi frigora ſunt acria, ob concretas ni⸗
ues, & glacies perpetuas. In horum montium deſcenſu, planitiem capiunt aliã, cuius caput
eſt oppidũ, nomine Texunacũ. vberrima eſt, & vicis, ac ruribus & ipſa fulta. Muteczumæ pa
rent omnia. Egreſſi vallem eam duorum dierum interuallo, terras aquarum carentia ſteriles,
atq; hinc deſertas, frigoribus, & inedia fracti percurrerũt. Ex illa intemperie, ac inſperato tur
bine nymboſo cum fulguribus, ac tonitruis, periere nõnulli. Montem inde ſubeunt mitio⸗
rem, in cuius culmine ſacellum erat dicatum Idolis. Ante ſacelli fores lignorũ erat congeries
immenſa, certis anni temporibus ſuis quiq; diis lignorum ſtrues cum victimis immolandis
offerunt, placare ſe deos iratos ea via arbitrant̃. Hiſpani montanorũ culminũ aperturas vo⸗
cant Portus, inde lignorũ, portũ ab eo effectu, traiectũ illum appellarunt. Ex eo monte de⸗
ſcendentes, vallẽ captant aliã habitatã, vberem. Eius regulus dicitur Cacataminꝰ. Regis atriũ
eſt lapideũ, ingens, aulis & cubiculis nr̃o more multis cõpoſitũ: in labẽtis per eam vallẽ flu
minis amœni ripa, ſitũ eſt, ſuſcepit nr̃os honorifice. Is interrogatꝰ an Muteczumę dicto pa
reret, reſpondit, & quis non cũ ſit Muteczuma dñs orbis? Sed quid de nr̃o Rege ſentiret per
cunctatus, maiorẽ eſſe faſſus eſt, cui & ipſe Muteczuma obtemperaret. Noſtris an aurum aſſe⸗
queretur efflagitantibus, aurum ſe habere faſſus eſt; daturum autem inconſulto Muteczu⸗
ma nemini, dixit. Cogere vt pręberet non ſunt auſi, ne a longe Muteczumã perturbarent. Fi
nitimi duo alii Reguli, fama noſtræ gentis cõmoti, ad Corteſium venerunt, ſingulos torq̃s
aureos, ſed exigui ponderis, neq; puri metalli ad eum attulerunt, quorum alter aduerſo flumi
ne leucis imperitabat quattuor, flumine ſecundo duabus alter. Fluminis illiꝰ ripas vtraſq;,
domibꝰ eſſe paſſim fultas, hortis tamẽ, & prędiolis interiectis, inquiunt. Eius principis, qui
aduerſo flumine domiciliũ habet, atrium aiunt neq; magnitudine, neq; elegantia, vel muni⸗
mento ignobilius, immo & arcem hic eſſe atrio imminentẽ, antemuralibus, & turritis mœ⸗
nibus exactiſſimam, inexpugnabilẽ. Quinq; aiunt: addunt alii ſex miliũ domorũ conſtare
huius reguli oppidum, cuius nomen nõ dedere. Fuerũt & ab hoc principe bene ſuſcepti no
ſtri. Eſt & hic Muteczumæ obtemperans. Ex huiꝰ reguli hoſpitio quattuor dimiſerat nun⸗
cios Corteſius ad ciuitatem vicinam, nomine Taſcaltecam, incolarum animos tentatum, an
illis placeret, vt ſe adiret, qa Taſcaltecanos audierat eſſe bellaciſſimos, & Muteczumæ hoſtes
capitales. Inde apud hunc regulum biduo moratus eſt, nuncios expectans. Taſcaltecanos ad
ducere Muteczuma nunq̃ potuit, vt ab eo legem vllam admitterent, aut parerent, immo &
perpetuo iuuentutem ſuam in Muteczumæ odium exercuerunt, adeo, vt ſale, ac Goſampio

Colonia Almeria.

Ex riguroſa vallis et tempeſtatis intemperie periere nõnulli.

Lignorum portus.

Regulꝰ Cacataminus.

Magna potentia Muteczumę.

Taſcaltecani hoſtes infenſiſſimi Muteczumę.

ad veſtes conficiendas multis annis caruerint, quum ſint vndiqꝫ Muteczumanis terris circũ ſepti, neqꝫ aliunde poſſint ea ſibi neceſſaria comparare. Male ſe aiunt a Muteczumę ſeruitio viuere cũ ſũma rerũ ęgeſtate, liberos inqꝫ Muteczumę dicto eſſe audiẽtes. In hac vrbe multos ineſſe proceres aiunt, villarum domin os, quorũ veluti ducum opera, Taſcaltecana reſpublica vtitur in re bellica. Dominos recuſant, veh ſi cui animo ſurgeret, velle caput erigere, in deterius exitiũ conciuem eum traheret, quam Heluetii ſuum Orgetorigẽ, de imperio cogitãtem & idem heduorũ & ſequanorum principibus ſuadentem. Iuſti & recti ſunt cultores Taſcaltecani, vti poſtea compererunt, quod late infra dicemus. Nuncios igitur expectans Corteſius, nec eorũ quiſqꝫ reuerteretur, ab eo diſceſſit oppido, ſed per vallẽ illam & diuerſos vicos, octo cõſumpſit dies. Cempoalenſes interea Corteſio perſuadere nituntur, vt Taſcaltecæ rei publicę amicitiam ſibi conciliet, grandia in illis auxilia reperturum cõtra Muteczumæ potentiã arguunt: ſi quid aduerſi aliquãdo moliretur. Mouet inde verſus Taſcaltecam. In itinere vallem reperit aliam, quã tranſuerſabat ab vtraqꝫ montium altorum lateralium radice, murus pedes latus viginti, altus vero ſeſqui humanam ſtaturam. Erat ſola in vniuerſo muro porta, paſſuum decẽ patens, in varios inflexus ſtructa, ne repentinus hoſtium incurſus pallãtes & imparatos adoriri poſſet. Ad Taſcaltecanos murus attinebat ad id confectus, ne ipſis inuitis Muteczumani per vallem eam tranſirent. Poſtergatæ vallis incolæ Corteſium comitãtes, vt viarum ductores, hortabantur, & monebant Corteſiũ, ne per Taſcaltecanorũ fines graderetur, doloſos eſſe, ac fidifragos & exterorũ omnium inimicos, hoſpitumqꝫ, ac ſiquos aſſequantur, hoſtium helluones aiebant ſe ducturos Corteſium, ac ſocios per continuas Muteczumę, terras, in quibus ex Muteczumæ mandato, qcquid optarent aſſequerentur. E cõtra Zẽpoalenſiũ duces Teuchius, Manexiꝰ, & Thamaiꝰ & ex Zacataminis primariis, qbellatores habebãt mille, idẽ plęriqꝫ aſſẽtiebãt, ne Muteczumanis dediticiis fideret vllo pacto cõſulunt, trahendos eſſe nr̃os Muteczumanis ducẽtibꝰ p loca diſcriminibꝰ plena, perqꝫ paſſus inſidiis ſtruẽdis aptiſſimos. A muteczumanorũ fraudibꝰ caueret, enixe inſtabãt. Se fore ductores per Taſcaltecanorum terras apertas promittebant. Cempoalenſium & Zacataminorum conſiliis inhęrens per Taſcaltecanos agros carpit iter. Præcedebat ipſe Corteſius gradientes ordines cũ equitibus, e quibus duos tractim prẹmittebat, qui ſi quid ante oculos ingrueret, vti exploratores cognoſcerẽt & retrocedẽdo paratos eſſe oportere ſignificarent. Ad leucas forte quattuor præmiſſi equites, ex alti collis vertice, deliteſcentes armatos vidẽt in planitie ſubſequenti, iam Taſcaltecani iuris. Hii viſis equis, vt ab horrẽdo proſpectu & tanta nouitate perculſi, idem eſſe animal hominem equo annexum arbitrantes, aufugiunt, vel ſe aufugere diſſimularunt. Noſtri dant pacis ſigna, vocantqꝫ per nutus & cum dextrarum motibus fugientes. E multis ſiſtunt pedem quindecim. Inſidias habebãt paratas, duo prẹuii reliquos appellant ſubſequentes equites vt properent. Paulo vlterius proſiliunt e latebris armatorum milia forte quattuor, præliũ ineunt cum noſtris. Vno ictu oculi duos interficiunt cũ ſagittis equos. Adit peditatus noſter, hoſtes adoritur, ſagittarum & ſcloporum globulis labefactati, pugnã deſerunt hoſtes. Peremerunt ex his plęroſqꝫ, e noſtris autem nullus vltra interfectus fuit, aut vulneratus. Poſtero die ad Corteſium nuncii de pace petenda mittũtur. Duos e nunciis, quos diu Corteſius expectauerat, ſecum adduxerũt. Veniam pro actis petunt, excuſationes inectũt. Milites externos eo die ſe habuiſſe dixerunt, quos retinere non potuerint. Factum id contra principũ eius prouinciæ poteſtatem. Se paratos eſſe ad equorũ ſolutionem & ſiquid vltra damni ſit illatum, obtulerunt. Excuſationes admiſit Corteſius. Procedens inde ad miliaria tria in vnius fluminis ripa caſtrametatus eſt & nocturnas diſtribuit vigilias, Barbaris male fidens. Eluceſcente die ad pximã villam contendit. In ea e quattuor ſuis nunciis, quos miſerat tentatũ incolarum animos, duos reperit fuiſſe ab incolis captos & vinculis aſtrictos, ſed per noctem vinculis ruptis euaſiſſe. Statutum erat vt perimerentur in craſtino. Hæc ipſi retulerunt. Dum ſic moraretur, ecce inſperatos forte mille bellatores, clamoribus horrendis aera replentes, pila & iaculorũ multa genera proiiciunt in nr̃os eminus. Blando illos allicere ſermone ſtuduit Corteſius, nil proderat. Ne laceſſant noſtros per interpretes proteſtatr̃. Quo placidius agebat, eo inſolentius Barbari ſęuiebant. Verterũt terga tandẽ & inſequẽtes nr̃os paulatim traxerũt in latẽtes iſidias armatorũ, vti Corteſius ſcribit circiter centũ milliũ Trãſiliũt Barbari, circuierunt nr̃os vndiqꝫ, dubio euẽto pugnatũ eſt ab hora pmeridiana ad veſperã. Ea pugna Zẽpoalẽſes & Zacatamini, Iſtacmaſtitani, reliqui etiã incolæ Corteſium ſequẽtes, geſſerũt ſe ſtrenue, neceſſitate coacti extrema. circũſeptis nãqꝫ iter Taſcaltecanorum terras nulla putabat ad fugam via, vna illis fuit ſalutis ſpes deſperaſſe de ſalute. Si victi fuiſſent

Taſcaltecani hoſtium helluones.

Iter carpiunt p Taſcaltecanos agros.

Exploratores pmiſſi.

Petiit pacẽ Taſcaltecani.

Circũuenti a Barbari nõ dubio pugnant Marte.

lauta Teſcaltecanis cõuiuia ſuis carnibus concinnaſſent. Victi namq; victoribus vertunẽ in edulia. Vnde lãbere iam labra cœperant Teſcaltecani ſpe obſoniorũ, quãdo gentem ex teram ſuos fines ingreſſam fuiſſe, cũ in ſua multitudine confiderent, intellexerunt. Sed aliter illis ceſſit. Sex habebat Corteſius tormẽta campeſtria, totidẽq; ſcopetarios, ſagittarios vero quadraginta & his admixtos equites tredecim, bellica barbaris ignota inſtrumenta. Quare iam tandẽ diſſipata eſt ea Barbarorum nubes. Suſpenſus animo tamen noctem illam egit inſomnẽ & ſolicitam, ĩ quodam ſacello agreſti idolatriæ dicato. Prima vero luce prodiit in apertum cum omnibus equitibꝰ, ex peditibus autem ſuis centũ & ex prouincialibꝰ Iſtacmaſtitanis tercentũ, pacato nãq; & illud oppidũ Iſtacmaſtitanũ Corteſiũ recẽperat, dederatq; trecẽtorũ hoĩm ſuppetias in Muteczumã. Sũpſit et e Zẽpoalẽſibꝰ & eoꝶ cõuicinis q̃dringẽtos, cęteris ĩ impedimẽtorũ, & caſtroꝶ cuſtodia relictis, vniuerſã hoſtiũ planitiẽ ꝑcurrit, vicos cõbuſſit qnq;, deditq; ĩ p̃dã obuia q̃q;. Captiuos duxit ad caſtra quadrĩgẽtos. Sed primo crepuſculo vix bñ rubẽte Aurora, ecce ruit ad caſtra, hoſtiũ tã ĩnumerus numerus, vt cãpos omnes tegere videreẽ. Centũ ſcribũt & quinquaginta millia bellatorũ aduenisſe. Ad caſtrorum munitiones rabide certatũ eſt. Quattuor aiunt horarũ ſpatio pugnatũ fuiſſe, cũ ſummo nr̃oꝶ diſcrimĩe. Re tñ infecta Barbari abierũt, cũ vertere terga nemo quiret. Ex ouibus timidis, leoninos animos ſibi quiſq; tunc aſſumpſit. Fugatis hoſtibus Corteſius, veluti fœta tygris, prodit in infidos, qui ſe iam ſparſim in ſuos lares receperant. Depopulando, ſternendoq; aut capiendo, vel perimendo quoſq; obuios, ad oppidum peruenit trium, vt aiunt, millium domorũ amplius, igni ferroq; vaſtauit vniuerſum.

Hoſtiũ innumerꝰ numerus.

His ita actis, ingentiq; formidine repletis prouincialibus, eius regionis proceres legatos miſerunt ad Corteſium. Præteritorum veniam poſtulant, ſe fore illius dicto poſt id parentes & leges quaſcumq; illius magni Regis nomine, quem Corteſius profiteatur, ſuſcepturos pollicenẽ. In eiꝰ rei argumẽtum dona attulerũt apud eos honorifica, conos ſcilicet, ac criſtas, bellorũ ornamẽta, arte mira cõpoſitas. Ad victũ etiã neceſſaria, rem dico frumentariã et altiliũ ſuo more copiã. Diximus nãq; ſępe, audiuitq; id tua Beatitudo volucres apud eos ali, gallinarum noſtrarum loco, pauonibus grandiores, & nihilo guſtu deteriores.

Simulant pacẽ hoſtes.

Caput ſecundum.

AVDITIS q̃ legati referre voluerũt, eoꝶ dominos grauiter incuſauit, pręteritorũ tamẽ damnorũ ſe veniam illis inpertiturũ offert & in amicitiam admiſſurum, modo poſthac in Hiſpaniarum regis obſeruantiam ſeſe fideliter gerant. Poſtero die, quinquaginta e nobilioribus viri ad eum veniunt inermes, ſub amicitiæ ineundæ nomine, exploratum caſtrorum ingreſſus. Corteſius cum vidiſſet fixo intuitu, ac ſemiturbido vultu illos inſpectare caſtroꝶ ſitũ, incidit in ſuſpitionẽ. Semotũ a ſocis vnũ ex illis, ꝑ interpretẽ fidũ ſeducit, hortaturq; vt verum fateatur. Pollicitis, ac blandimentis pellectus ille, rẽ aperit. Primariũ eiꝰ ꝓuincię inquit, nomine Queſitangal eſſe in inſidiis cũ maximis armatorũ copiis, quo ex inſperato adoriaẽ caſtra nocte ſequenti. Ad id miſſos ſub ſpecie pacis cõſortes ſuos, quo intelligãt quã ſit oppugnatio ſumẽda, q̃ ve ſit facilior aditꝰ ad frõdeas caſas quas nr̃i erexerãt, ne ſub dio agerẽt noctes, vt eã ingreſſi, caſas incẽderẽt & implicitos nr̃os ad ignem extinguendũ adorirenẽ, ac trucidarẽt. Dolis, artibuſq; velle tẽtare fortunã inquit ille, quãdoquidẽ virtute bellica, tã infœlici euẽtu profligati ſemꝑ fuerint. His intellectis plenius voluit Corteſiꝰ rẽ cognoſcere. Ex iiſdẽ ſociis quinq; alios in ſeceſſum deduxit, minatꝰ eſt mulctã, obtulit beneficẽtiam, ſine diſcrimine omnes idem faſſi ſunt, quod primus. Priuſq̃ de inquiſitione fama vulgareẽ, cœpit ad vnũ qnquagĩta illos. Abſciſis dextris ad dños remiſit, cũ his mãdatis. Vr̃is prĩcipibꝰ hęc referte, nõ eſſe viroꝶ fortiũ, aut virtute bellica egregioꝶ, inſidis his artibꝰ agere rẽ. Vos ꝑfidię miniſtri, q hoſtes ad nos, ꝓ negotiatoribꝰ veniſtis, vr̃æ inquitatis has pœnas luite, vt abſciſis dextris, ad eos r̃uertamini, q vos auctores tãti facinoris elegerũt. Nos fore paratos q̃cũq; hora venerint, illis dicite, ſiue noctu nos adorianẽ, ſiue clara luce venerint, q ſint hi pauci, q̃s ꝑturbare nituneẽ, intelligẽt. Eũt, q̃ vidẽt referũt, q̃ paſſi ſunt oſtẽdũt. Venit Barbaroꝶ turbo ingẽs bipartitꝰ. Hora erat veſꝑtina. Satiꝰ putauit Corteſiꝰ rẽ agere in apto, dũ ꝑ lucẽ oſtẽdere Barbaris liceat equoꝶ toruas et ignotas illis facies, furẽtiũq; tormẽtoꝶ vim, q̃ nocte expectare, q̃ ſecũ affert mille diſcrimina, his p̃cipue q terras calcãt alienas, locorum, ſi quæ ſint mutãda, ignari. Viſis equis & tormentorum furore, ac

Exploratoribꝰ ſingulis dexterã abſcindit Corteſiꝰ ſuiſq; remittit prĩcipibus.

Prodeunt hoſtes ibel lū fugant ſtatim.

ſtrepitu perculſi, primo congreſſu terga verterūt hoſtes per ſegetes, quæ in agris eo tempore frequentes erant. Sparſi quærunt latibula. Sunt eorum ſegetes Maiiciales, vti ſæpe dictum eſt. Liberam reliquerunt Corteſio poteſtatem vagandi. Nihilominus non eſt auſus č caſtris per dies aliquot caput exerere. Ad leucam habebant a caſtris ciuitatem hoſtilem, quę militum cogebat ad litui ſonitum copiam innumeram. Audēt enim & Corteſius ſcribere & qui veniunt à re ipſa, dicere, viginti millium conſtare domorum ciuitatem illam Taſcaltecam. Tandem per exploratores factus certior illius magnæ ciuitatis incolas imparatos eſſe, ac nil timentes, ex inſperato ciuitatem ſecunda noctis vigilia inuaſit, pallantes & ſopitos adoritur. Ciuitatis locum munitiorem occupat. Prima luce primarii veniunt ad eum, ne damna inferant ſupplices orāt, ſe obtemperaturos eius dictis iurant. Commeatuū prouincialium copiam ad Corteſii libitum comportant. Regreſſus eſt victor ad caſtra, vbi ſocios reperit moleſto eſſe in eum animo, quod eos duxerit, qua non liceat reuerti, nolle vlterius cum eo progredi, poſſe nullo pacto euadere, quin propediem trucidentur ad vnum, cum ſe videant a tam feris bellatoribus ſeptos vndiq̨, fame, aut frigoribus interituros, quando Barbarorum tela vitauerint. Bellorum præterea euentus incertos eſſe, victoriam non ſemper eſſe in manu hominum, Reuertatur ad littus, vbi ſocii relicti ſunt, hortantur, orantq̨. Quod ſi recuſauerit, deſerturos ſe illum proteſtantur. Corteſius autem, qui animo fixum habebat velle regionum omnium earum ciuitatem primariam adire Tenuſtitanam, prudenter, blandeq̨ magis agendum exiſtimans, quam ſeuere tractandum, ita diſeruit. Quid rei eſt hoc Cōmilitones? Quid veremini? Nonne vobis conſtat Deum eſſe vobiſcum, qui tot nobis ſuceſſus præſtitit fœlices? Putatis ne meliores eſſe, fortiores q̨, quos ſumus quæſituri? Nonne videtis in manu veſtra eſſe, vt Chriſti fides amplificetur in immenſum? Quæ, qualiaq̨ regna veſtro Regi, vobiſq̨ ipſis, modo conſtantes ſitis, comparabitis? Parum eſt quod iam ſupereſt. Et ſi forte, quod minime vereor, ſuccumbendum foret, quid fœlicius? potuit ne quiſq̃ hominum glorioſius vnq̃ vitam finiuiſſe? Memineritis præterea vos eſſe Hiſpanos qui ſolent eſſe imperterriti, neq̨ vitam faciunt aſſis, vbi vel Dei omnipotentis obſequium, vel glorię adipiſcendæ facultas ſeſe offerat. Præterea quo tendemus? quid faciemus ocio marceſcentes in littoribus? Sumite animum, ſumite, mecumq̨ Barbaras nationes has, Chriſti legi, ac noſtri Regis obſeruantiæ ſubiicite. Quæ nam fama ex his geſtis, quæ nunq̃ viuentium cuiq̃ ſe obtulerunt, relinquetur poſteris? Honoratiores erimus inter vicinos noſtros in patria, q̃ fuerit vnquam Hercules in Græcia ex aduentu ſuo in Hiſpaniam, de quo adhuc monumenta extant. Sunt noſtri labores multo grauiores, erunt & præmia maiora. Expergiſcimini ergo & forti animo rem inceptam mecum capeſſite, nil de victoria dubitantes. Habita oratione, bene ſermocinatum Corteſium Centuriones annuerunt. Aſſenſit populus marino fluctu mobilior, qui ſe quacunq̨ flat ventus eà tendit, aures & linguam ad quemcumq̨ ſenſum ſoluit. Militum animis ſedatis, ad Corteſium ab eius regionis Imperatore generali, dicto Zentegal, legati venerunt, veniam de præteritis petunt, de ſumptis in noſtros armis. Ne mirent̄ arguunt, ſe regem neſciuiſſe vnq̃, aut vlli paruiſſe, tantiq̨ ſemper feciſſe libertatem, quod multa ſint incommoda perpeſſi a maioribus, ne Muteczumæ dicto auſcultarent. Sed præcipue veſtibus Goſampiis & ſale ad condiendum fercula caruiſſe, quod aſſequi nequeant, Muteczuma vetante. Si tamen nunc in amicitiam admittantur, facturos imperata pollicentur. Ignotum eſt omnibus & admiſſi ſunt. Diſtabat ea ciuitas Teſcalteca a caſtris leucas ſex, vt ad ſe proficiſcatur ciues orant. Recuſauit aliquandiu Corteſius, Principum ciuitatis tandem victus precibus, acceſſit. Sed aliud eſt inſerendum, priuſq̃ progrediamur in Teſcaltecanis rebus. Ad Corteſium venerant ſex Muteczumæ familiares neceſſarii cum donis præſtantibus. Monilia tulerunt varia, veſteſq̨ varias aureas ad ſummam Caſtellanorum aureorum mille. Goſampias etiam veſtes mille variis fucatas coloribus. Hii cum intellexiſſent ſtatuiſſe animo Corteſium, vt Muteczumam & eius ciuitatem viſat, Muteczumæ nomine petierunt a Corteſio, vt deponat cogitatum illum, qa ſit ea ciuitas Temiſtitana in aquis poſita, oīm rerum egena ſuapte natura. Niſi ab exteris cōportent̄, fore difficilē cōmeatus copiā tantis viris ęquā. Auri, argēti, ac gēmarū, aliarq̨ rerū omniū, quancūq̨ ſūmā Corteſius poſtulauerit, Muteczumam, vbicūq̨ ſedē figat, miſſurū legati ꝑmittūt. Corteſiꝰ ad hęc. Nequire ſe vllo pacto poſtulatis eorū annuere, qđ in mādatis habeat a ſuo rege, vt & vrbē eā & Regē eius viſat, veſtigetq̨ diligenter omnia,

Cōquerūt ſotiȷ ð labore & mortis periculo.

Oratio Corteſii ad commilitones ſuos magnifica.

Laus Hiſpanorum.

Populi facilis mutabilitas.

Iterū pacē offerunt Teſcaltecani.

Legati a Muteczuma ad Corteſium.

quo per nuncios queat, quid rei ſit, ſuę Maieſtati ſignificare. Habita ea ſententia, petunt, vt
de Corteſii volũtate liceat de ſeipſis vnũ mittere ad Muteczumã, cum eo reſpõſo. Mittẽdi
venia impenditur. E ſex collegis vnus it. In diem ſextum rediit. Aurea tulit a Muteczu-
ma decem, põdere paria, torçumata perpulchre laborata. Attulit & mancipiorum hume-
ris, quod iumenta nulla conſequantur alia, veſtes mille & quingentas, prioribus mille pre
cioſiores. Mirabuntur & hoc in loco qui anguſti ſunt ſpiritꝰ & illa credunt eſſe fabuloſa,
quæ nunq̃ audiuerunt aliâs, aut ſuis viribus eſſe imparia. His ſuo loco ſatiſfaciemꝰ, quã-
do de Muteczumę œconomica tractabitur. Sit ſatis euagatũ a Taſcaltecanis. Qualis, quã-
taqꝫ ſit Taſcalteca referamus. Hoc primũ, vti ſupra tetigi, Democraticę partim, partim
vero Ariſtocraticæ vti aliquando reſp. Romana, priusqꝫ ad violentam monarchiam deue-
niret, patitur proceres (vti iam dixi), dominos fugiunt. Scribit Corteſius, aiuntqꝫ venien-
tes, ciuitatem eſſe vrbe Granata multo maiorem, populiſqꝫ frequentiorem & rerum om-
nium ad victum abundantem. Pane Maiiccio vtitur. Volucribus etiã & venatibꝰ, fluuia-
liqꝫ piſcationi apta. Maritima minime. Diſtat. n. a mari nimium, leucas aiunt quinquagin
ta amplius. Habent & varia legumina. Intra mœnia lapidea, lapideæ ſunt domus, celſæ,
munitæqꝫ, vt perpetuo ſuſpecti, ob vicinos & continuos hoſtes. Fora frequentant, ac nun-
dinas. Induuntur & vtuntur caligis. Monilibus aureis, ac gẽmeis delectantur. Conos,
criſtaſqꝫ plumeas variorum colorũ, ad ornamenta bellica magnifaciunt. Intexunt auro
cuncta, venduntur & in foris paſſim. Ligna humeris hominũ allata, igni apta. Vendunt
& ad vſum fabricationis trabes, tigna, tabulæ, lateres, ſaxa, calx: & architectos aſſequũtur,
ac figulos egregios. Nullum eſt fictile vas apud nos, quod arte ſuperet ab illis vaſa forma
ta. Herbarios, medicinales herbas vendentes habent. Balneis vtuntur. Ordinem habere,
legeſqꝫ, quibus ſe gubernent, cognitum eſt. Eius prouinciæ amplitudo in rotundum
leucarum eſt nonaginta, cuius caput eſt hæc ciuitas Teſcalteca, oppidis, pagis, viciſqꝫ ac
montibus & vallibus vberrimis referta, populis fulta & his hominibus bellacibus, ob
Muteczumæ hoſtis perpetui viciniam. Huic hæret prouinciæ alia regio, nomine Gua-
zuzingo. Eodem regitur ordine, quo Teſcalteca, ſub reipublicæ norma. Latronum ſunt
omnes inimici, deprehenſos per fora ducunt vinctos & fuſtibus ad animæ exhalatio-
nem cædunt. Sunt recti obſeruatores. Viginti apud Teſcaltecanos egit dies. Quo tempo-
re ſex Muteczumani nuncii illius ſemper lateri adhæſerunt, perſuadere Corteſio conan-
tes ne ſibi Teſcaltecanos conciliaret, ne fideret infidis, ac doloſis hominibus. Teſcaltecani
econtra, Muteczumanos tyrannos eſſe, ducturoſqꝫ Corteſium in præceps aliquod eru-
mnoſum, ſi eis crediderit. Hac diſſenſiõe tacitus gaudebat Corteſius. Alterna illorũ odia
ſibi profutura putauit, placidis orationibꝰ vtroſqꝫ depaſcebat. Inſtabant Muteczumani
legati vt ſe Corteſius a Taſcaltecanis exolueret, ciuitatemqꝫ adiret, non longius quinqꝫ leu
carum interuallo diſtantem, Muteczumæ ditionis nomine Chiurutecal. Inde dicebant fa
cilius poſſe tractari quicquid cum Muteczuma eſſet agendum. E contra Taſcaltecani Cor
teſio renũciabant inſidias eſſe illi paratas & in via & in vrbe ipſa Chiurutecala. In via qđ
pluribus in locis eius ciues abſciderint itinera in quibus equi periclitarentur & alia a ve-
teri curſu deducta itinera ſignificarunt. Intra vrbem vero vias eſſe concluſas pleriſqꝫ in lo-
cis & aggeribus munitas. Coegiſſeqꝫ ciues illos in ſolariis, ac turriculis & feneſtris, vicis
ac viis publicis imminentibus, lapidum magnam congeriem, quibus ex alto adeuntes
noſtros conficerent. Corrupto viuere contra noſtros animo Chiurutecalenſes, argumen
to eſſe diſſeruerunt Taſcaltecani, quod nunq̃, vti ex diſtantiore ciuitate Guazuzingo fe-
cerant, ad ſe venerint Chiurutecalenſes. Hac re intellecta miſit Corteſius ad Chiurutecalen
ſes conqueſtum de iniuria & negligentia illorum. Mandato Corteſii cognito, legatos mi-
ſerunt, ſed plebeios & nullius momenti homines, qui dicerent ſe non veniſſe hactenus,
quod per terras inimicorum erat veniendum, bono tamen eſſe animo erga Corteſium
Chiurutecalenſes retulerunt. Cognita cõtumelia, quod primores ad ſe venire fuerint dedi-
gnati, minabundus vulgares illos dimiſit, cum mandatis, niſi poſt tertium adeſſent diem
primarii ciuitatis illius, iturum ſe hoſtiliter in eos, quid ſoleat iratus operari ſe expertu-
ros inquit, ſi diſtulerint acceſſum ad pręſtandam Hiſpano Regi obſeruantiam, cuius eſt
omnium terrarum illarum imperium. Venerunt. Excuſationes innexas, admiſſurũ ſe
Corteſius ait, ſi ſteterint promiſſis. Se libẽti animo facturos imperata polliciti ſunt, ſeqꝫ id
cogniturum & Taſcaltecanos fuiſſe mentitos intellecturum & tributa ſe impartituros ad

Munera p̃cioſa nr̃is oblata.

Qualis q̃taqꝫ ſit Taſcalteca.

Amicitiam Corteſij certatim ambiunt: odium quiſqꝫ partj aduerſę ſuadens.

Expurgãt ſe Chiurutecalenſes de nõ ſalutato Corteſio.

Corteſii edictum, ſi ad ſe ierit, obtulerunt. Ita diu ambiguus in diuerſa trahebatur ſtudia. Statuit tãdem experiri fortunam & Muteczumanis morem gerẽs, iter capit Chiurutecalam verſus. Teſcaltecani vero ſententia eius audita, nil proficere ſua conſilia cernentes, nullo pacto ſe paſſuros inquiunt, vt Corteſius Muteczumanorum fidei ſe libere credat, ita vt in eorum ſit libera poteſtate, poſſe illi obeſſe. Se gratos fore homini, qui tanta ſit vſus in eos benignitate, admiſeritq; Teſcaltecanos poſt innumeros errores in amicitiam, quum delere penitus eos in benemeritam vindictam potuiſſet. Centum armatorum milia prætoriæ cohortis loco ſe daturos inſtant. Vetuit Corteſius. Nil vetuiſſe profuit. Cum ea phalange centum pene millium prima nocte caſtra locauit, in vniꝰ obiecti fluminis ripa. Duobus inde millibus in ſui tutellam retentis, cæteros dimiſit, meritas illis, vt par erat, grates agens. Accedentes noſtros Chiurutecalenſes ſacerdotes, more ſuo cum puellarum, puerorumq; cantibus & tympanorum, ac lituorum clangoribꝰ procul prodeuntes ſuſceperũt. Introeuntes ſat commode hoſpitati ſunt, ac depaſti, non laute tamen, aut copioſe. De viarum clauſura & aggeribus, deq; paratis lapidibus aliquid ſenſerunt, vt a Teſcaltecanis fuerãt moniti. Ecce a Muteczuma nuncios recẽtes: ciues Chiurutecanos his ſunt allocuti ad aurem, Corteſium minime. Quid egerint cum noſtris nuncii ſciſcitati ſunt, ciues nil vltra responderunt. Quare motus in ſuſpitionem, Teſcaltecanorum conſilii memor, Corteſius per Hieronymum Aquilarem interpretem, qui & harum terrarum idiomata callebat, cũ in vicinis terris diu ſeruierit, iuuenẽ vnũ admiſſum percõtatur. Quę intellexit, hæc ſunt. Chiurutecalenſes, inquit ille, pueros omnes, ac ſenes cũ fœminis & facultatibꝰ emiſiſſe noſtris adeuntibus. Quid aliud cogitent ſe neſcire profitetur. Proditio eſt detecta, ſed ordine quo, referendũ eſt. Apud fœminam Chiurutecalenſem puella verſabatur Cempoalenſis, quæ virũ, vel forte amicum ſequuta fuerat. Chiurutecalẽſis fœmina his verbis Zempoalẽſem aduenam alloquitur. Amice proficiſcere mecum. Quo tandẽ, inquit, illa? extra vrbẽ, & procul hinc ait. Quid rei moueat illam interrogat aduẽa. Venturã ea nocte refert a Muteczuma multitudinem armatorum innumeram, quotquot intra hęc mœnia repererint, trucidabunt. Quod tui miſerear hæc tibi aperio, ne moreris, ni vna cum cæteris placidos hos tuæ puerilis ætatis annos crudeliter finire deſideras. Aquillari puella rem detegit. Veſtigaturus negocium, rem Corteſius cognoſcit, vera eſſe intellexit. Chiurutecalenſes primarios accerſit. Suos eſſe paratos in armis imperat. Centurionibus rẽ aperit, vt dato ſcopetę ſigno, ruant in ſceleris autores, quos ipſe vocatos erat habiturꝰ in ſui hoſpitii aula cõiunctos. Veniunt principes ciuitatis in vincula, re prius monſtrata, coniicit, in equum ſalit, exit. Atrii ſui fores armatis circũſeptas reperit. Ciuium erat ea multitudo, quæ venturos expectabat, armata. Adoritur illos, priusq̃ reliqui accederent, pugnatum eſt diu acriter, ait ipſe quinq; horarum ſpacio. Strauit tandem Barbaros infidos. Ad atrium redit aſſignatum. Ciues vinctos ad ſe vocat. Cur ita fiat interrogati, reſponderunt ſe a Muteczuma fuiſſe deceptos. Ipſis inuitis id actum eſſe. Si pepercerit, ſe pollicentur fore perpetuo obnoxios, neq; Muteczumæ vltra pariturus. Zempoalenſes, ac Teſcaltecani auxiliarii, ſe habuerunt eo die ſtrenuis animis, ob conceptũ in Muteczumæ tyrannidem odium. Pepercit ciuibus Corteſius. Vt mulieres & pueros, ac reliqua repeterent, reducerentq; imperauit. Ita factum eſt. Repleta eſt ſuo populo ciuitas. His actis operam dedit, vt Teſcaltecani & Chiurutecalenſes conciliarentur & conuenirent animis, qui prius opera Muteczumæ diſſidebant, odioq; ſeſe inuicem capitali proſequebantur. Eſt ea ciuitas Chiurutecalla in vberi planitie, domorum, vti ſcribunt, intra muros calce, ac lapidibꝰ conſtructos viginti millium, per ſuburbia totidem. Fuerat quondam reſpublica. Dediticiam fecerat, ac dicto parentem ſibi Muteczuma. Vtraq; ciuitas nobis iam parebit libens. Sunt ditiores, veſteſq; aſſequũtur nobiliores hii, quã vicini eorũ Teſcaltecani. Per deductas foſſas magnã ſuæ planitiei partẽ irrigãt Chiurutecalli. Turritis mœnibꝰ eſt bene munita. Ex vno celſo tẽplo ſcribit Corteſius q̃dringẽtas ſe turres numeraſſe tracti, per ciuitatis vicos erectas amplius, q̃ oẽs tẽplorũ fungebant̃ officio. Habet hęc regio terras aptas ad paſcua, q̃d ſe nulli bi hactenꝰ i illis terris reperiſſe ait, q̃a ſint alię populis adeo refertę vt vix ad ſerẽdũ agri copia ſuppetat. Quũ hęc ita ſucceſſiſſent, Muteczumę legatos ad ſe vocat, incuſat heri ſui artes iniquas, dolo agere & aliena manu inſidioſe moliri, nõ eſſe principis egregii, qualẽ eſſe Muteczumã arbitrabat̃. Datã alias p̃ internũcios amicitiæ fidẽ, ſe nõ vltra ſeruaturũ ait Corteſius, quandoquidẽ ita proditorie Muteczumã contra iuſiurandũ ea fuerit machina

Chiurutecalã verſus iter iſtituũt.

Proditio detecta.

Mira dexteritas Corteſij.

Deſcriptio vrbis Chiurutecallę.

Corteſius ad legatos Mutuczumę.

tus. Legati vero ſemiexanimes ſuum herum nil tale cogitaſſe, aut ſciuiſſe dixerunt, tempus ea detecturum, quæ ipſi dicant. Fidei ſeruatorem ſemper fuiſſe Muteczumam, inquiunt. Quo ſe ab ira Corteſii ſeruarent Chiurutecalenſes ea fuiſſe commentatos. His dictis petunt a Corteſio legati vt cum bona ipſius venia liceat vnum e ſuo collegio mittere ad Muteczumam ea renuntiatum, quæ tractentur. Datus eſt commeatus. Intra paucos dies regreſſus, dona tulit Rege digna. Lances aureas decem, veſtes goſampias, vti ſcribit, ſuo more, mille ac quingentas. Iam dixi alias vt anguſtis animis ſatiſfiat, me apertius hæc dicturum, vnde tot veſtes is Rex aſſequatur in ipſius Regis œconomia. Comeſtibilia præterea multa. Sed præcipue vinum, quo Reges & proceres fruuntur a populo diuerſum. Multa namq; poculorum genera conficiunt, ex maiicio generale plebeium, e fructibus variis meliora. Sed ex amigdalis quibuſdam, quibus pecuniæ loco vtuntur, mira. De hac amigdala dicemus infra. Per eum familiarem igitur Muteczuma & recentes alios legatos affirmauit ignota ſibi eſſe, quæ Chiurutecalenſes dixerint de ſe, mentitos in ſui excuſatione, futurum aliquando vt intelligat veram eſſe inter ſe amicitiam, neq; fraude media cōſueuiſſe Muteczumam res tentare. Poſtulat inter hæc tamen iterum atq; iterum, vt a ſumpto propoſito adeundi ſuam ciuitatem decidat, ob rerum carentiam, quia in aquis poſita ciuitas illa, rerum omnium ſit indiga ſui natura. Suis incolis eſſe a veteri viciniæ commertio ſatis refertam ait. Sed ſi hoſpites acceſerint, futuram inopem & ægenam. Id ſe annuere poſſe Corteſius negauit, quod ita in mandatis habeat a Rege ſuo. Cognita Corteſii ſententia, per legatos Corteſio ſignificat, ſe in ciuitate expectaturū & pro viribus daturum operam, ne quid deficiat. Miſitq; primarios plęroſq;, qui eum ad ſe comitentur. Mouet igitur verſus Temiſtitanam ciuitatem, viſendi cupidus. Ad leucas octo montem æſtate cineribus coopertum, ac bicipitem reperit vndiq; liberum, nomine Popocatepeque, quod idem ſignificat, quod mons fumoſus, quia eorum lingua Popoca dicitur fumus, tepeque mons. A cuius verticibus fumus exit perpetuo flatu. Validus, recta tendens ad nubila, vti obſcura nubes craſſo ſurgit vapore, adeo vt magnę domus quantitatem ęquet fumus, tolliturq; in auras tanto furore, vt licet acribus ventis aer concutiatur, neutriq; tamen detorqueatur fumus. Eam rem admiratus Corteſius, decem viros animo pollētes Hiſpanos ducentibus indigenis miſit, qui tantæ rei cauſam, ſi poſſibile fuerit, veſtigent. Dicto parent, montem aſcendunt quo propius potuere. Non licuit per denſos cineres ad extremum apicem accedere, ſe tamen applicarunt adeo, vt rugitum exeuntis flammæ, fumiq; ſtrepitum ſenſerint efferum & formidoloſum, cum perpetuis turbinibus montem pererrantibus, ita vt mons ipſe tremeret, ac velle ruere videretur. E nunciis autem duo cæteris audentiores Hiſpani, culmen præhendere, diſſuadentibus incolis ſtatuerunt. Ad proſpectum vaſtæ faucis illius aſcenderunt. Hanc ſeſquileucam eſſe patentem prædicant. Flammæ ſęuientis ſtridore perterriti, redierunt, ſorte ſua fœlices. Euaſerunt ſubcreſcentis flammę impetū, quæ lenius eo tempore ſcatebat, ſed breuiſſimo interiecto ſpatio, cum lapidum iactu inaudito, regreſſa eſt rabidiſſima, & niſi forte fortuna locum parumper concauum in via reperiſſent, qui latibulum illis prębuit, donec lapidum ille delapſus præteriret (neq; enim ſemper lapides iaculatur mons ipſe) actum erat de illorum vita. Fuit incolis tantæ res hæc admirationi, vt ad eos viſendos vndiq; concurrerint cum muneribus, veluti ad ſemideos. Hoc eſt Pater ſancte non prætereundum. Reges arbitrantur incolæ, qui aduerſe gubernauerint viuentes: habere ſibi ſedem, temporaneam tamen, inter illos ignes, vbi ſcelerum labes expurgent, cacodæmonibus comites. His perquiſitis Muteczumani legati Corteſium ducebant, qua Taſcaltecani eundum diſſuaſerant. Ea nanq; via paſſus incommodos, foſſas, ac lacunas anguſtis pontib9 refertas, vbi facile profligari quiret exercitus, quia non poſſint confertim per ea loca traiicere. Aliud ergo iter aliquanto longius, ac difficilius, qa per lapidoſas terras, aggreſſus eſt. Per imas altorum montium fumigantium valles, vnde cum iam exirent & ex collibus montanis a fronte deſpicerent, vallem proſpectant ingentem. Ea eſt Colua, in qua magna ciuitas Temiſtitana lacunaris iacet. Duobus lacubus eſt nobilis hæc ingens vallis, ſalſo vno, in quo ciuitas eſt ſita (is eſt ambitu leucarum, vt ipſi aiunt, ſexaginta) dulci altero, de qbus latius infra dicemus. Muteczumæ legati, qui nr̄os comitabantur, cur per aliud iter ducere agmen tentarent, interrogati, reſponderunt ſe non negare quin hoc iter ſit commodius. Sed quoniam per Guazuzingorum terras hoſtiles erat eūdum, itinere diei vnius, quodq; commeatuum copia forte defuiſſet ea via ſuaſiſſe il-

Petit Muteczuma ne intrēt ſuam ciuitatē ob rerū penuriā.

Mons Popocatepeq̄.

Audacia Hiſpanorū.

lud. Hic aduertendum quod Guazuzingi & Taſcaltecani reſpublicæ duæ fœderibus erãt,
& animis in Muteczumam connexis, inde pauperes eſſe repererunt, quod circunſepti ab
hoſte tãto, nullius alterius nationis commertio fruebantur. Quare prouincialibus ſuis tan
tum prouentibus vſi, calamitoſe viuebant, ne Regi cuiq; ſubderent colla. Corteſio tamen,
quod ſe ſperarent eius opera poſſe aliquando libere vagari, amititiæ fœdera præſtiterunt &
in ſignum eius rei mancipia quædam & ſuo more veſtes, pauperes tamen, dono dederunt,
victuiq; neceſſaria ſat copioſe, vno die tantum, ſunt impartiti. Iam Auguſtus terga verte-
bat, quando nec dum bene montium illorum fauces egreſſus, ad atrium campeſtre, ad
delitias æſtiuas extructum, ductus eſt. Ingens a deo, vt in eo noctem illam vniuerſus exer-
citus ſat commode fuerit hoſpitatus. Reperit namq; cenſu habito, ſecum e Zempoalenſi
bus, Taſcaltecanis, Gazuzingis & Chiurutecallenſibus armatorum milia quattuor ampli
us, e ſuis Hiſpanis vix Tercentum. Sed vti iam dictum eſt, ad ſedandos exilium & angu-
ſtiarum mentium ſermones, tormentis & equis, generibꝰ ignotis, res agitur, magis ꝗ bel
latorum multitudine. Neq; victus defuit. Muteczumani quippe oeconomi, quacumq;
noſtri proficiſcebantur, ſatis laute prouidebant. Frigore hic tremuerumt, ob altorum mõ
tium viciniam; propterea magnis ignibus opus fuit. Ad Corteſium Muteczumæ frater,
cum proceribus plæriſq; venit, eo die. Dona tulere Muteczumæ nomine trium millium

Frigus patiũtur ob mõtiũ vicinitatem.

caſtellanorum auri, monilia egregia, admixtis tamen prę cibus, vt reuertantur, ſiſtantq; vb
icumq; placuerit. Tributa præbiturum Muteczumam quæcumq; Corteſius dictauerit,
modo ire deſinat ad ciuitatem aquis circunſeptam, vbi neceſſario cum tanta præcipuem
multitudine, ſit laborandum inopia rerum, quia ſuapte natura nihil producat, nullo pacto
defuturum, aut vllo tempore ab eius Regis, a quo ſe miſſum ait, obſeruantia. Repetitis Mu
teczumæ, quanto lenius potuit Corteſiꝰ, id ſe libenter facturum, vt tanto Regi morem ge-
reret, ſi perſui Regis mandata liceret. Aduentum ſuum non debere ipſos arbitrari futurũ
incommodum, immo vtilem, ac honorificum. Se iturum quando aliter nequeat efficere.
Si vero poſthæc fuerit Muteczumæ ſua mora moleſta, rediturum ſe ilico fœderibus ictis
& compoſitis rebus inter vtrumq;, quę multo clarius & commodius fient coram, ꝗ per
nuncios alternos. Dum in hiis verſarentur, non deſtitiſſe interea incolas ab inſidiis paran-
dis ait Corteſius, ſyluaſq; atrio montanas imminentes, ea nocte armatis fuiſſe refertas.
Sed ſe adeo cautum ſemper fuiſſe iactat, vt ab eorum artibus, ac dolis, facile ſe exemerit.

A dolis indorũ fęliciť ſe vſq; exemit.
Amaqmeca ciuitas.

Mouens inde ciuitatem verſus lacunarem, reperit terreſtrem ciuitatem aliam, domorum,
vt aiunt, viginti millium, nomine Amaquemeca, cuius prouinciæ nomen eſt Chialcho.
Eius loci Regulus Mutezumæ ditionarius, biduo noſtros laute, copioſeq; depaſcuit, de
ditq; hoſpitibus dono trium millium Caſtellanorum auri, monilia, vti alius paulo ante:
dedit, & quadraginta mancipia. Ad leucas inde quattuor, lacunæ in hæſit dulci, ea multo
minor ſalſa eſt. Vrbs eſt in eius littore, parte dimidia in aqua, altera in ſicco. Adiacet vrbi
mons altus. Ad Corteſium illuc venerunt viri duodecim, quorum primas lectica vectus
eſt, humeris hominum. Annorum erat quinq; ac viginti. Ad huius deſcenſum e lectica
celeri curſu properarunt cæteri, ſordeſq; omnes ac lapillos, etſi palea ibi iacebat, paleam
purgando qua iturus erat ſalutatum Corteſium. Poſt ſalutatum Muteczumæ nomine
Corteſium, ab eo petiit, ne argueretur, Rex incuria, vel negligentia, quod non prodie-
rit obuiam, ægrotare illum inquiens, ſe autem miſſos, vt eum comitentur. Si tamen pro
poſitum adeundi mutare vellet, fore ſibi gratiſſimum. Blandis illos verbis & gratis qui-
buſdam noſtratibus munuſculis demulſit. Abierunt alacres. Illorum veſtigia ſecutus
Corteſius, opidum aliud in aqua lacunæ dulcis poſitum, domorum mille & quin
gentarum inuenit. Lintribus ad illud itur, ac reditur. Sunt eorum cymbæ vniliguæ
vti de Canois inſularium ſæpe dixi, vocant ipſi nauiculas eas Acales. Progrediens
per eius lacunæ medium, ſtratam reperit viam altitudine haſtali, quæ ad aliud oppi-
dum ducit egregium, domorum biſmille, Fuit hic honorifice ſuſceptus, vt apud ſe
pnoctaret Corteſius oppidani optabant, negarunt Muteczumani Principes comitãtes.
Ad ciuitatem multo maiorem ea veſpera illum Muteczumani duxeruut, quę, iam lacunę
ſulſę littus tangit, nomine Iztapalapam. Ea eſt fratris Muteczumæ ditionaria ſpacio triũ

Iztapalapa.
Coluacã.

leucarꝶ ab oppido priore, cuiꝰ nomẽ Tacatepla. Ab Iztapalapa diſtat alia ciuitas, noĩe Col
uacam leucas tres, a q̃ & ꝓuincia Colua vnde nr̃i ab initio dedere nomẽ vniuerſæ terrę, qđ
a longe de illa intellexerant. Iztapalapa eſt domorum, vt aiunt, octo millium, egregiarum

maiori ex parte. Coluacana non multo minor. Apud Muteczumæ fratrem erat Coluacanæ regulus, qui & ipſe Corteſium precioſis donauit muneribus. Iztapalapę reguli atrium aiunt eſſe miris, modis calce ac lapidibus fabrefactum. Lignariam etiam artem in eo pollere dicunt. Pauimenta eſſe regalia, penetraliaq; & cubicula cum ingentibus aulis, laudant apertis faucibus. Hortos habet ea domus variis arboribus & oleribus, ac floridis herbis, & ſuaue olentibus cultiſſimos. Cum multis etiam piſciū generibus ſtagna ingentia inſunt, in quibus adnatant omnium aquaticarum volucrum ſpecies variæ. Ad lacunarum vſq; ſolum profundum deſcendi poteſt per gradus marmoreos allatos a longe. Mira vero deambulatoria cannarum retibus circumſepta, ne quis ad areas, aut arboreos fructus libere poſſit introire. Mille blandimentis ſunt illæ ſepes conſtructæ, vti apud delicatos cardines purpureos ex mirtho, aut ex rore marino, buxo etiam, & multis in locis aliis accidit, pulchra viſu omnia. Minuta de his rebus refert multa, quæ iam me ſua prolixitate fatigant. Cæteris omiſſis in Temiſtitanam ciuitatem, & Muteczumæ optatos ab vna partium amplexꝰ iam virum iſtum Corteſium proiiciamus.

Caput tertium.

ITVR ex Iztapalapa ad Tenuſtitanam magni regis Muteczumæ ſedem, per manu factum arte, ac impenſa incredibili murum lapideum, in aqua ipſa erectum, duarum haſtarum latitudine. Is murus pontis officio fungitur. Eſt nāq; & Iztapalapa ipſa parte aliqua, in ſalſo lacu, reliqua in terra ędificata. Lateri vni pōtis illiꝰ duæ ciuitates inhęrent, partim in aqua fundatę. In altero vna, quarum prima obuia gradientibus, dicitur Meſiqualcingo. Secunda eſt Coluacana, de qua paulo ante. Tertia vero dicitur Vuichilabuſco. Primam aiunt domorum eſſe trium millium amplius. Sex millium ſecūdā. Tertiam quattuor millium, turritis omnes & magnificis fultas Idolorum templis. Ciuitates hæ ponti adhęrentes ſal conficiunt, quo vniuerſæ illarum terrarum nationes vtūtur. Ex aqua lacunæ ſalſa, illud congelant, per foſſulas in terram ad id condenſandum aptam, deducta. Congelatum concoqunt, in glomos poſthæc, aut paniculos formāt, per fora, & nundinas peregrinarum rerum permutatione aſportandum. Muteczumæ tantum dediticii ſalis illius cōmoditate participes fiebant. Detrectantes autem illius mandata minime. Sine ſale propterea Taſcaltecani, & Guazuzigi, plęriq; etiam alii ſuas eſcas condiebant, quia, vti diximus, Muteczumæ imperio aduerſabantur. Sunt huiuſcemodi muri, qui pontium a terreſtribus locis ad ciuitates aqueas vicem gerunt, plures, ſeq; interdum vti vię diuerſæ coniūgunt. Ad hunc murum ab Iztapalapa diſcedentem, murus alter ab alio ciuitatis latere occurrit. In obiuio Caſtellum erectum eſt turrium duarum inexpugnabilium. Inde vno itinere itur ad ciuitatem Seſquileuca diſtantem. In his muris, ſeu pontibus, tractim ſunt ponticuli trabeales, mobiles, qui quando bellica ingruit aliqua ſuſpicio, eleuantur. Propter portuaria etiā fieri arbitror ſciſſuras illas ne fraudent, vti multis in locis, quæ pace tranqlla fruūtur, videmus ciuitatum claudi noctu portas, non alia de cauſa. Pontibꝰ eleuatis putei reſtāt aquarū tranſeuntium. Aditū prębent aquis, fluunt ibi ac refluūt aquæ, vti aiūt. Hoc eſt in natura mirū, meo & illorum iudicio, qui credere ſe nullo pacto aiunt poſſe id accidere, quod ipſi non alias legerint, Pater Sancte. Diſtat a mari ciuitas hæc lacunaris, ſiue lacunæ ipſius ſalſæ ſitus, leucas ſeptuaginta amplius. Iacentq; medii montiū altorum tractus duo, duæq; valles ingentes inter vtroſq; montes. Maris tamē fluxū ſuſcipit, ac refluxum lacuna, ni mētiūtur. Sed qua ſit maris ingreſſus, aut regreſſus nemini conſtat. Fluctu aduentante, per duorum collium fauces, in dulcis lacunę alueum euomitur ſalſa, redeunte vero impetu redit ex dulci ad ſalſam, nec propterea dulcis ita corrūpitur, quin bibi poſſit, neq; ſalſa dulceſcit. Satis de lacunis, muris, pontibus & caſtellis. Ad ſpectaculum tādem Hiſpanis placidum, quia diu optatum, Tenuſtitanis prudentibus forte aliter, quia verentur fore, vt hii hoſpites quietē ſuā elyſiā veniant perturbaturi, de populo ſecus, qui nil ſentit æque delectabile, q̄ res nouas ante oculos in pręſentiarū habere, de futuro nihil anxiꝰ. Ad hoc biuiū vſq; a ciuitate venerūt obuiā Corteſio mille viri, patrio more ornati. Corteſium, ſua quiq; cerimonia vſi ſalutant. Ea eſt, terram dextra cōtingere, mox qua parte dextræ terram tetigerint, eā oſculantur

De ſcribit ingreſſum Hiſpanorū in Tenuſtitanā ingētē ciuitatem.

Quomō ſal cōficiāt.

Mirū de fluxu atq; refluxu aquarum.

Obuiā it rex Mutec zuma cū ſuo ſatellitio Hiſpanis.

in obſeruantiæ ſignum. Nobiles hii curiales omnes erant. A tergo rex ipſe tantopere de=
ſideratus, iam tandem aduenit. Eſt ea via, vt iam dixi ſeſquileucam, aiunt alii duas leucas,
producta, adeo tamen recta, vt rubrica iactata nihil poſſit deduci rectius, ſi oculorum pro=
ſpicientis alicuius acies ei ſeruiuerit. Ex ipſo caſtello, vnde Corteſiꝰ mouit ad Muteczumā
ciuitatis ingreſſum facile percipiet. Per pontis eius mediū iter gradiebatur Rex, per pontis
latera gens reliqua ſubſequenter ordine ſeruato, æquo inter ſe diſtantes interuallo. Nudis pe
dibus omnes. A lacertis Muteczumam duo Principes, quorum vnus frater eius erat, Izta=
palapę dominus, e primoribus alter, regem captum trahebant, non quod indigeret tali au=
xilio, ſed moris eſt eorum ita obſeruare reges, vt procerum viribus ſuſtineri videātur. Acce
dēte Muteczuma, Corteſius ex equo quo, portabat̄, deſiliuit. Amplexurꝰ Regē adit. Colla=
terales principes prohibuerunt. Nephas apud eos eſt regem tangere. Qui a lateribus venie=
bant, agminibus compoſitis, aſſignata deſerebāt loca, vt ſinguli cum ſolita cerimonia Cor

Honorifice ſalutat Corteſius.

teſium ſalutarēt. Ad locum quiſqꝫ mox ſuum regrediebatur, ne ordo confunderetur. Poſt
peractas alacres ſalutationes, Corteſius ad Regem conuerſus, quē collo geſtabat exigui pre
cii torquem ſibi abſtulit, & regi collo impoſuit. Vitrei namqꝫ variorum colorū erant, Ada
mantes partim, vniones & Pyropi ex vitro partim. Muteczumæ tamē donū placuit. Duo
bus aliis torquibus gemmeis, & aureis cocleis, & cancris aureis appenſis compenſauit Mu=
teczuma. Suſceptis omnibus, qui exierant obuiam, faciem vertunt ad ingentem illā mira=
culo aſcribendam ciuitatem. Eodem ordine, quo venerant, regrediuntur omnes per pontis
eius admirandi latera, medio pontis cāpo Muteczumæ Regi, noſtriſqꝫ ſolis relicto. Proh
facinus ſpectandum & horrendum dictu. Ab vtroqꝫ Pontis eius exteriore latere, crebrę tur
res erant in lacu ſitæ magnifice, quæ omnes templorum vices gerebant. In hiis paſſim vel
mācipiorum precio emptorum, vel dediticiorum filii vectigalis loco ad id deſtinati, corpo
ra pro hoſtiis immolabātur, horrore quodam non intellecto. Scalpi ſibi viſcera trāſeundo
plæriqꝫ rem intelligentes profeſſi ſunt. Ad atrium tandem ingens, veterē Muteczumæ ma=
iorum ſedem, ornatu regio comptū, peruentum eſt. Ibi locauit Muteczuma Corteſium in
Aula regia ſuper throno aureo, reuerſuſqꝫ eſt ad aliud atrium. Lautis & regalibus iuſſit om
nes Corteſii comites dapibꝰ ſaturari, hoſpitiiſqꝫ cuiqꝫ ipſorum commodis ſuſcipi. Poſt
paucas horas prāſus rediit ad corteſium Muteczuma. Cubicularios, ac neceſſarios familia
res duxit, veſtibꝰ auro, & viuaciſſimis coloribꝰ intextis, ex Goſāpio onuſtos. Incredibile di

Orō mutec zumę in cō uentu Hiſpanorū ac vniuerſę ſuę ditionis procerum.

ctu, ſed q̄ꝫ credibile ſit, infra dicemꝰ. Sex milia veſtiū aiūt q eas videre. Scribit idē Corteſiꝰ
Ex auro, atqꝫ argēto vnā dona multa tulerūt. Erat apud Corteſii tribunal ſtratū aliud tabu
latū, eodē ornatu comptū. In illo Muteczuma vocatis ad ſe proceribus regnorum omni
bus, orationem habuit huiuſcemodi, vti per interpretes quos Hieronymus Aquilaris in
telligebat, perceperunt. ¶ Viri virtute bellica
egregii, & in ſupplices benigni, fœlicem opto, ſperoqꝫ fore congreſſum veſtrum. Fauſtus
ad has terras ſit veſter aduentus. De hinc ad proceres conuerſus ſuos hæc ait. Ex relatu ma=
iorum cognouimus nos eſſe aduenas. Ad oras magnus quidam princeps poſt omnium vi
uentium memoriam, claſſe vectus, maiores noſtros perduxit, an ſponte ſua, an tempeſtati=
bus actus, non liquet, comitibus relictis diſceſſit: in patriam regreſſus demū voluiſſet addu
ctos remeare. Domos iam ſibi conſtruxerant. prouincialibuſqꝫ fœminis ſociati filios pro=
creauerant, ac fixa domicilia habebant pacatiſſima. Renuerūt de reditu maiores noſtri, neqꝫ
illius dicto vlterius auſcultarunt. Elegerant namqꝫ iam ſibi de ſeipſis & ſenatū, & populi pri
cipes, quorū conſiliis regerentur, feruntqꝫ abiiſſe minabundum. Nuſq̄ꝫ apparuit ad hæc
vſqꝫ tempora quiſq̄ꝫ ius illius ductoris repetēs. Vos hortor, moneoqꝫ meorum regnorum
proceres, vt eadem obſeruātia tanti regis ducem hunc, qua me ipſum proſequamini, vecti=
galiaqꝫ mihi debita, illi ad ſui libitum prębeatis. Ad Corteſium deinde faciem vertens, hęc
addidit. Arbitramur ergo ex his, quæ dixi, regem eum, quem vos miſiſſe dicitis, originem
ab illo traxiſſe, quare bonis auibus adſitis, quieſcite animis a laboribus, quos immenſos,

In poteſta tem corteſij oia ponit.

ex quo has terras eſtis ingreſſi, fuiſſe paſſos intellexi, languentia iam corpora curate. Ve=
ſtra ſunt omnia quæ poſſidemus regna. Tibi Primario quicumqꝫ ſis, Duci ad hoc miſſo,
regnis omnibus, quæ mihi fuerunt obnoxia, liceat imperare. Quod autem ad Zempoa=
lenſium, Taſcaltecanorum, & Guazuzigorum relata, de me attinet, iuremerito illa capi de=
bent, vt ea, quæ de hoſtili animo proceſſerunt, rerum experientia fuiſſe mentitos oſtendet.
Domos meas eſſe aureas, aureas & ſtoreas, ac ſuppellectilia aurea meqꝫ Deum eſſe, non ho=

minem, blatterarunt. Lapideas eſſe mihi ædes, ex fluuialibus herbis ſtoreas, ex goſampio
ſuppellectilia tu ipſe vides. Aurea me habere monilia in theſauros congeſta fateor. Ea ſunt
tua. Illius tanti regis noſtri nomine vtere pro libito. Quod autem me non eſſe hominem,
ac immortalē tibi dixerint, en brachia, en crura mea carnea ne ſint, atq; oſſea, tu videris. Hęc
dicens, brachia, cruraq; ſemilachrymans detegebat. Vbi dicendi finem fecit, ſolatus eſt eū
Corteſius, & rei bene gerendæ ſpem dedit. Diſceſſit his actis Muteczuma, ſatis vultu lętꝰ, an
ſtomacho ſedatus, q aliquādo guſtauerit imperium, ne patiatur collegā, iudicet & an ho-
ſpites per vim quis vnquā libens ſuſceperit, experti loquantur. In vocatorum principum
facie, qui demiſſis in terram oculis, id audiuerant, quam placidus fuerit ille conuentus, li
quet intelligere. Lachrymabundi namq; cū ſuſpiriis, ac ſingultibus quicquid actum eſt ſu
ſceperunt, hęſitarūtq; diu ſilentes. Se tandem Muteczumæ mādata ſequuturos ſunt polluci
ti. Non potuiſſe tamen tanta, tamq; repentina rerum permutatione nō perturbari animis.
Dimiſſo concilio ad natales quiſq; ſuos perrexit. De hoc iam ſatis. Quæ ſucceſſerint ex eo
congreſſu nunc referamus. Muteczumæ, ſuiſq; dediticiis, & neceſſariis, peſſimo quidē ſuc-
ceſſu omnia euenerunt vt infra dicemus. Sed noſtrę religionis augmento, egregie. Speramꝰ
namq; fore, vt propediem ſanguinaria illa libamina tollantur e medio, cum amplexu man
datorum Chriſti. Ita egerunt dies tranquillos ſex. Poſt vero ęrumnoſos ſubſequentes om-
nes, adeo, vt nihil infœlicius populari cuiq; acciderit, ne modo regi vnq;. Sex nāq; diebus
illis elapſis, ſiue quod ita euenerit, ſiue quod ita occaſionem nanciſci voluerit Corteſius, ab
eo arcis pręfecto, quem in Coloniæ Veræ Crucis præſidio relictū diximꝰ, litteras habuiſ- Litterę ad Corteſiū a Præfecto Verę crucis.
ſe paulo ante dixit, quibus præfectus ille renunciabat, Coalcopocam eius prouinciæ regu-
lum, in qua Corteſius Coloniam erexerat, nomine indito Almeriam, rem fœdam, & nullo
pacto ferendam admiſiſſe. Coalcopocam retulit præfectus ille miſiſſe nuncios ad ſe, qui di-
cerent Coalcopocam regem ad eum non veniſſe hactenus ſalutatum, & præſtitum eam ob-
ſeruantiam, quæ tanto Regi deberetur, quantus ille eſt, quem profiteantur Corteſius, & ſo-
cii, quia tranſeundum erat per inimicorum terras, a quibus incōmodi aliquid peruenturū
vererētur, propterea petiit, vt pręfectus Hiſpanos e ſuis aliquos ad ſe mitteret, futuros vię co
mites in ſui tutellam. Speraſſe quippe ſe aiebat nō auſuros inimicos moliri aduerſi quicq;
Hiſpanis comitibus. Credidit nuncio præfectus. Quattuor Hiſpanos ad Coalcopocā mi
ſit, qui eum ad ſe comitarentur, per amicas ipſi terras, Coalcopocæ autem contra. Adeuntes
nuncii, intra Coalcopocæ fines fuerunt oppreſſi, duos illico graſſatores peremerunt, reliq
duo vulneribus confoſſi euaſſerunt. Coalcopocæ conſilio actum, arbitratus præfectus, in
rei vindictam, in Coalcopocam tendit. Equos habebat duos tantum, cum his ſcopetarios,
& tormentorū vaſa quędam ac pedites. E comitibus quinquaginta ſecū ducit, auxilio tamē
vicinorum Coalcopocæ inimicorum accito, ciuitatem Coalcopocę impetiit. Obſtiterunt
acriter Coalcopocani. In oppugnatione ſeptem Hiſpanos peremerunt, ex auxiliariis & plę
roſq;. Tandem expugnata & in prędam data fuit Coalcopocæ ſedes, ciuibus multis trucida
tis, captiſq;. Coalcopoca fugiēs euaſit. Occaſionē hāc nactus Corteſiꝰ, miſerū Muteczumā Calcopoca ciuitas a noſtris expugnata.
ſtatuit labe factare, veritus ne forte fortuna muteť, neue aliqn̄ faſtiditus Hiſpanorū inſolen-
tia, quos ipſe in ocio ꝑferri & ſaturitate frenare neqbat, timēs etiā ne diuturna hoſpiciti mo
leſtia iā hoſpites ſuſcipientes deſperaret, Muteczumam adit. Scriptum ad ſe fuiſſe inquit,
dictumq;, Coalcopocam dediticium ſuū, ea in præfectū arcis Verę Crucis patraſſe, non in
ſcio ſolum, immo iubēte Muteczuma. Se non ea crediſſe inquit Corteſius. Ad tollendā
tamen omnem ſuſpitionem ab animo regis magni, ad cuius aures rem deueniſſe fabulatus
eſt, oportere, vt ad atriū, quod ipſe Corteſius inhabitat, proficiſcatur Muteczuma, quo ſcri-
bere queat ſe habere illum in poteſtate, licet nihil velit de vrbis & regnorum regimine im-
mutari. Muteczuma vero, quamuis intelligat autoritatem ſuam paulatim ire præcipitem,
annuit poſtulato tamen. Lecticam, qua tranſeat, afferri iubet. Murmur in populo ex tanta
nouitate rerum exortum eſt, ac tumultuari captum. Armorum delectum, & ſilentium indi Aegre fert populus regis ſui poteſtatem in aſilium tranſferri.
xit Muteczuma. Se ſua ſpōte id facere perſuaſit omnibꝰ. Comitati ſunt herū obortis lachry
mis proceres, ac familiares. Paucos poſt dies petit, vt Coalcopocam, & illius facinoris parti-
cipes accerſat puniendos quo poſſit ipſius innocentiam apud magnum regem expurgare.
Paret Muteczuma. Familiaribus fidis accitis dat ſigillum arcanum, in ſuę vltimæ volun-
tatis argumentum, addito in mandatis, vt viciniorībꝰ vocatis populis dediticiis, illata vi co
nentur illum adducere, ſi venire recuſauerit. Veniunt Coalcopoca, filiuſq; illius vnus, & pri

Coalcopocā vna cū ſocijs ſuis cōburi iubet Corteſius.

marii qndecim. Se id patraſſe cū Muteczumę voluntate negauit primo. Corteſius Coalcopocā & reliquos vna cū filio, ſtructo in ingenti platea magno rogo comburi iuſſit, Muteczuma, vniuerſaq́ʒ ingenti eius regia ciuitate inſpectante, lata in eos proditionis ſententia. Illi vero cum ſe ad ſupplicium duci viderent, de Muteczumæ imperio cōfeſſi ſunt. Vnde Corteſius, qui quæſitis occaſionibus, Muteczumæ imperium ſibi vendicare ſtudebat, cōpedibus nectit Muteczumā, quem apud ſe habebat, minitabundus inſuper iecit in illū iurgia.

Vicula inijcit Muteczumę vt pote fędifrago

Infœlix tunc Muteczuma, re adeo noua perculſus, formidine repletur, decidit animo, neq́ʒ iam erigere caput audet, aut ſuorū auxilia implorare. ſoluit illum tamē ilico, incuſauitq́ʒ grauiter facti. Ille vero pœnā ſe meruiſſe faſſus eſt, vti agnus mitis. Aequo animo pati videtur has regulas grāmaticalibus duriores, imberbibus pueris dictatas, omnia placide fert, ne ſeditio ciuiū & procerum oriatur. Quodcūq́ʒ iugum ſibi lenius eſſe videtur, quam ſuorum exagitatio, ac ſi Diocletiani regeretur exēplo, qui venenū potius ſtatuit ſorbere, quā habenas imperii abiecti reſumere.

Corteſius ad Muteczumam.

Poſt id Muteczumā alloquitur Corteſius, ſperare ſe inquit fidem ſeruaturū, quam præſtitit de obſeruantia, cęteriſq́ʒ fœderibus ictis illius magni regis Hiſpani nomine, propterea vt voluntatē expleat ſuam, liceat ad atrium in quo prius regio more ſplēdebat regredi, ſi velit. Offert Corteſius. Renuit ille, inquiēs, nullo modo fieri poſſe, quin a ſuis proceribus ſtimularetur & mille moleſtiis torqueretur, ad excitandos tumultus eſſe paratos eorum animos, quos frendere dentibus intelligere ſe ait, quod Corteſiū & ſocios cum ea pręſertim officialium inſenſorū caterua ſuſceperit. Quietiꝰ tutiuſq́ʒ ſe apud noſtros agere vitam faſſus eſt, quam in tanto ſuorum turbine verſari. Deambulatū tamen interdum ad atria, quę ad delitias mira ſtruxerat, gradiebatur, de quibꝰ infra latius. Ita ſub vnis diu vixerunt ambo tectis Corteſius hoſpes receptꝰ, & Muteczuma receptor, ſed tunc ē cōuerſo. Quandocūq́ʒ ad veſperam reuertebatur, non ad regiam antiquā maiorum & ſuā ſedem, ſed ad Corteſii palatium tendebat. Comites omnes ſuos & Hiſpanos vna donis, ē lectica deſcēdēs, afficiebat, ſeq́ʒ ab Hiſpāis tractari volebat, q̊s alacri vultu & benignis ſermonibꝰ appellabat & alloq̄bat. His ita ſtātibꝰ petiit a Muteczuma Corteſius, vt aurifodinas, a quibus ipſe ac maiores eius aurum aſſequebātur, oſtēderet, placere inquit Muteczuma. Iuſſit q̄ʒ ſine mora, eius artis experientia pollentes opifices accerſiri. Per diuerſa diuerſi mittuntur cū Hiſpanis a Corteſio deſignatis, qui Corteſio reportent quæ viderint.

Zuzulla ꝓuincia.

Primi ad aurifodinas diriguntur prouinciæ vnius nuncupatæ Zuzulla. Ea diſtat ab Tenuſtitana regia leucas octoginta. facili collectu aurum a tribus fluminibꝰ legerunt, neq́ʒ enim inſtrumēta ſecum Hiſpani tulerunt, ad purgandum apta. Incolæ namq́ʒ non tanti faciūt aurum, vt aliter illud perquirere curent, q̄ʒ vt e geſta harena inter lapillulos auri grana grandiora decerpant. Terram aiunt, quæ media eſt leucarum interuallo magnificis oppidis fultā.

Tamaculappa.

Alios ad regionem miſit, nomine Tamaculappa, cuius incolæ ſunt ditiores, in veſtiū etiā geſtamine ornatiores Zuzullanis, quod tellure gaudeant vberiore.

Malinaltepech.

Ad aliam nomine Malinaltepech alios deſtinauit, quæ mari ꝓpior eſt, leucas diſtans a Regia lacuna ſexaginta. Ex magno ibi flumine aurum collegerunt.

Tenis.

Ad montanam alii regionem tetenderunt, nomine Tenis. Hic ſunt feri bellatores, haſtas habent certatui aptas ſpitamarum triginta. Eiꝰ regulus Coatelimaccꝰ nomine, a Muteczumę legibꝰ liber eſt. Hiſpanis licere ſuos fines pedibꝰ terere, Muteczumanis minime dixit. Ita placide ſuſcepit Coatelimaccꝰ Hiſpanos & laute cibauit. Hęc regio Tenis octo eſt fluminibus aurū gignentibus omnibus, celebris. Miſit ad Corteſium nūcios hic Regulꝰ, ſe ſuaq́ʒ oblatū.

Tachintebech.

Deſtinati ſunt alii ad prouinciā nomine Tachintebech, duos in hac prouincia fluuios aurum gignentes & ducendæ coloniæ regionem aptā inuenerunt.

Domū erigi iubet Corteſius.

De huius terrę Tachintebechæ benignitate factus certior Corteſiꝰ, poſtulauit a Muteczuma, vt magni Regis noſtri nomine, domum in ea prouincia erigeret, in quā ituri ad aurum legendū ſe quirent recipere. Placuit. Imperauit architectis regiis, vt preſto eſſent. Fuit miniſtrorum eius diligentia tāta, vt duorū vix menſium interuallo, atrium ſtruxerint, cuiuſq́ʒ magni principis & vniuerſæ regiæ familiæ capax, ne quid deficeret. Dum interea domus ædificabatur ſatæ ſunt in ictu oculi, vt vulgo loquar, panicii grani, quo panem conficiunt, heminæ innumeræ, faſeoliq́ʒ multi & leguminū varia genera, duoq́ʒ illorum arborū milia, quæ pecuniariā amigdalam procreēt, de quibus alias latius. Pro phantaſmate habebunt exiles ingenio, quod ex arboribus moneta colligatur. Conditæ fuerunt extra ædem grandiorē tres aliæ domus atrii miniſteriis addictę. Lacunas etiam dulciū aquarum ingentes, in quibus & piſciū & aquaticarum volucrū copiæ nutriantur, ſed anſerum præcipuæ.

Quingentas nāq; primo ictu inijci præcepit,quia illis magis vtantur ob plumas,e quibus velamina conficiunt multimoda. Eas enim ſingulis annis exp ilant primo vere. Addidit & gallinas, quæ ſunt pauonib9 nr̄is maiores & nihilo,vti alias dixi,deteriores,mille & quin=gentas ad eſum præſentē & ſobolem futuram.Quæcūq; preterea faciunt ad cultum agro=rum & rem ruſticā exercendā,Inſtrumenta omnia.Scribit Corteſius atriū illud tam paruo erectum tēpore,ſi vendi quiret, valoris eſſe Caſtellanorum viginti milliū amplius,neq; par illi eſſe in Hiſpania vllum.Damus quæ dant. Inter rogatus de hinc Muteczuma vbi nā eſſet portus aliquis,noſtris nauibus recipiendis aptus,reſpondit ſe neſcire,quod rei maritimę ſibi nunq̄ fuerit cura.Daturum ſe tamē littus omne depictum,quo locū ipſe met eligere ad libitum. Eorum littorū gnaros cū Hiſpanis miſit magiſtros,diuerſas peragrarūt partes.In prouincia Guazacalco, cuius regulus eſt Muteczumæ infenſus, Hiſpanos ad miſit regulus, Muteczumanos minime.De noſtrorū pręſtantia & virtute bellica ſe audiuiſſe regul9 ait,ex quo Potenchianenſes ſubdidere,ex illoq; tēpore noſtrorū amicitiam cōcupiſſe, fauſte veniſſe ſe optare inquit & fluuii fauces ingentes illis monſtrauit,fluuiūq; aiunt eſſe profundum, hinc grandiorum nauium receptiuum. Cōdendæ Coloniæ ibi ſumpſit initium,ita rogāte regulo, qui more patriæ illius ſex a ſuis dediticiis domos in huius fluminis ripa erexere. Plures promiſit,vbi fuerit opus.Inuitauitq; Hiſpanos ad æternū domiciliū, ſi voluerint pedem figere intra ſuos fines,immo & intra ciuitatem ſuam ſi maluerint. In Amicitiæ optatæ ſignum dona miſit, licet non magnifica, nūciosq; ad Corteſium oblatū obſeruantiā.

Sūptuoſū atrium.

Ad res Muteczumanas redeamus.Detento Muteczuma, vel vt liberi9 loquamur,in ſeruitutem honeſtā reducto,Catamazinus Hacoluacanæ prouinciæ poſſeſſor,cuius caput eſt Teſucco,Muteczumę ſubiectus & affinis,calces excuſſit:ſe neq; Corteſio nunc,neq; Muteczumæ pariturū vlterius profeſſus eſt. Superbe chriſtas erexit in vtrūq;. Hic quattuor ciuitatibus dominat̄,inde dicitur,Nahautecal,quia Nahau dicitur quattuor Tecal domin9.Sub Muteczumæ tamē imperio. Vti tua Beatitudo nouit accidere in regnis nr̄is Europeis, ſub Imperatoribus in Germania,ſub regibus in Hiſpania & Gallia principes eſſe potentes Cæſaribus tamen & Regibus obtēperātes, cū terris ipſis,quibus imperitant. Ciuitatū earum primaria,nomine Teſcuco,triginta millium aiunt eſſe domorū egregiis mœnibus & magnificis tēplis ac ædibus inſignē. Reliquas triū & quattuor milliū eſſe focorū dicunt,cum villis ac vicis & pagis ditibus & vbere gleba fortunatis. Nunciis, Corteſii nomine, inuitātibus ad pacē,reſpondit elato ſupercilio.Ec quid;animo nos putatis eſſe ita ſtrato vt vobis aduenis ſubiicere colla velimus? Et Muteczumā Regem acriter incuſauit, quod ita lāguide ſe dediderit in noſtrorū poteſtatē.Intellecturos quis nam ipſe ſit,ſi acceſſerint. Veniant quādocumq; voluerint excuſo lacerto edixit. Corteſi9 hiis renunciatis,bello impetere Catamazinum optabat. Aliter agendū eſſe conſuluit muteczuma. Stragem fore paratam ſi ad manus res deuenerit,quia potens Catamazinus ſit & egregiorū bello virorum domin9. Victoriam fore dubiā & ſi vicerit,cruentā. Artibus cenſuit,atq; aſtu agendum. Sibi eā relinqui curam dixit. Criſtas abſciſſurū ſe Catamazino paruo negocio inquit. Stipendiariis nobilibus Ducibus ſuis accerſitis,velle ſe Catamazini temerariā inſolentiā deprimere inquit. His ducibus neceſſitudo erat apud Muteczumā cum Catamazino & familiaribus eius,quibus ſubornatis Catamazini capturę operam impendant & ad ſe trahant renitentem & ſi viderint opus eſſe trucident,imperat. Longę ſunt Ambages,lōga & hiſtoria. Quo nā pacto res acta ſit ſatis eſt. Heri mandatū dextro pede peregerunt Duces. Catamazinū raptarunt noctu imparatum nil timentē,per lintres in propriis ædibus,quæ in ſalſi lacus margine ſitæ ſunt ductum in Tenuſtitanā lacunarem Regiā,Corteſio dedit Catamazinum,quo in vincula & cōpedes coniecto, fratrem eius Cacuſcazinū Muteczumæ obſequētem in regnū ſuffecit. Optabant id earū ciuitatum populi, quia ſuperbe nimis a Catamazino gubernabantur, neq; audebat frater apud fratrem vitā agere,quod eſſet nimis peruicax & capitoſus. Paucos poſt dies Corteſius Muteczumæ ſuaſit, ad proceres, qui audita ſui Regis oratione de obſeruantia magno Hiſpaniarū Regi præſtanda, natales terras repetierāt, nuncios eſſe mittendos, q̄ ab ipſorum ſingulis petant earū rerum,quas quiſq; poſſideat partem,ad magnū Hiſpaniarum Regem mittendam, quod ſit implicitus inexhauſtæ cuidam magnæ moli fabricādæ, ſitq; ob eam ſumptā conſtructurā anxius. Annuit poſtulato Muteczuma. E ſuis familiarib9 pceribus notis,vti accidit in regū domib9 ex Cōmertio in regū penetralib9,binos miſit aut ternos, totidemq; cū eis Hiſpanos comites Corteſius ad procerum ſingulos. Tanta eſt

Superbiā Catamazini.

Nahautecal quatuor ciuitatū dominus.

Superuiſſima reſpōſio Catamacini.

Diſuadet pugnā Muteczuma.

Catamazin9 in vincula coniect9.

iã inter illos cõcepta formido, vt ſolo audito Hiſpanorũ nomine, nẽmo ſciat emutire, aut ali
ter cogitare, q̃ vt imperet. Leucas quinquaginta, ſexaginta, octoginta & cẽtum ampliꝰ per
diuerſa diuerſi tetenderunt, petierunt, ampla dona tulerunt. Tanta fuit auri copia, vt ex cõ-

Ingens auri copia cõflata.

flato ſcribat Corteſius, quintam Regi debitam partem ſummã aſcendiſſe Caſtellanorũ au-
reorum quattuor & triginta milium. Caſtellanũ vero nũmum nouit Beatitudo tua ducatũ
ſuperare triente. Præter conflandũ aurum, monilia portarunt precioſa multa, magni etiã
ponderis & valoris, perpulchre formata, in quibus ars materiã vincebat. Habent nãq; argu-
tiſſimos omniũ artiũ opifices, aurariæ, argentariæq; præcipue, quod Beatitudinem tuam

Arguti opifices apud Indos.

minime latet. Vidit nãq; non pauca, fabrefacturã quoq; aliquando fuit admirata, cũ apud
nos eſſet, ante ſublimis throni adeptionem. Lapillorũ quoq; precioſorum ait Corteſius al
latam eſſe copiã nõ contemnendã. Sed ex argento allato ſcribit Corteſius Regiã partẽ quin-
tam centum amplius fuiſſe librarũ octuncialiũ, quas Hiſpanus marcos nũcupat. Egoſam
piis vero ſuppellectilibus, auleis, veſtibus, lectorũ ornatibus, referunt non credenda. Credẽ
da tamen, quando vir talis ad Cæſarem & noſtri collegii Indici ſenatores audeant ea ſcribe-
re. Addens inſuper ſe multa prætermittere, ne tanta recenſendo ſit moleſtus. Idẽ affirmant
qui ad nos inde regrediuntur. Quę vero a Rege ipſo Muteczuma receperit, adeo ſunt & pre
cio & arte admiranda, vt prętereũda eſſe cenſeã, donec illa videamus. Præmiſſa cũ Beatitudi
ne tua vidimus in oppido celebri Valdoleto, quæ in quarta Decade deſcripſimus. Propediẽ
ex illis multa ſe miſſurũ ſcribit. Priora dicunt, qui veniunt ad nos, eſſe numero, qualitate, ac
precio multo inferiora. Ociabat̃ Corteſius, neq; in tantis, tamq; fœlicibus ſucceſſibus qd
facere quiret, intelligebat. Muteczumæ potentiã, Imperii amplitudinẽ & œconomicæ or-
dinẽ ac elegantiam & copiã contemplans, neſcire qua ſe vertat, vndeq; initiũ narrandi capi
at, profitetur. De prouincia tamẽ ea, in qua lacunæ illę, ac Tenuſtitana ciuitas immẽſa, mul-
tæq; aliæ iacent, exordiri ſe velle differit, de cæteris poſtmodũ. Prouinciam appellari Meſſi

Deſcriptio Tenuſtitanę ciuitati elegans & copioſa.

cam dicit, altis montibus circũſeptã. In ea planitie lacunæ ſunt illæ duæ, dulcis vna, ſalſa al-
tera, vti iam dictũ eſt. Planitiẽ illam leucarũ eſſe aiunt ambitu ſeptuaginta, quã lacunæ ma-
iori ex parte occupãt. Cum ſit Tenuſtitana ciuitas magni Regis Muteczumę domicilium,
in ſalſi lacꝰ centro poſita. Quacũq; ſit ad eã eũdũ, ſeſquileucę, vel duarũ alicubi leucarũ eſt a
cõtinẽti interuallũ, die noctuq; feruet cymbis eũtibus ac redeũtibus lacuna. Itur etiã perma
nu factos pontes lapideos quattuor, vti a quttuor lateribus, maiori ex parte perpetuos, ſoli-
dosq;, tractim tamen apertos & conciſos, traiectis per portas illas trabibus ſublicibus, quo
fluentes ac refluentes aquæ liberum habeant tranſitum, quoq; leuari facile poſſint ſi ad-
uerſi aliquid emergeret. Latos aiunt eſſe pontes illos duarum haſtarum menſura. Ex illis
vnum deſcripſimꝰ in congreſſu Muteczumæ cum Corteſio. Inde aliorum forma capiatur.
Per vnum e pontibus ad vrbẽ aquęductus trahitur, ponte tamen non impedito. Vniuerſa
ciuitas inde potũ ſumit. Tractim loca ſunt deſignata queſtoribus regiis ſeruantibus lintres,
venum aquã per ciuitatem portantes, ab aquatoribus ibi exigunt vectigalia. Duos habet
alueos is aquæductus. Quando ex meantis aquæ muſcoſo ſitu ſordeſcit vnus, in alterũ laben
tem aquã dirigunt, donec tergatur alter, ita viciſſim deterſis in vniuerſa ciuitate purificatã
bibunt aquã. Bouis corpus aiũt aquæ ductꝰ illius craſſitudinẽ adęquare. De frequẽtibꝰ vero
per vrbem ipſam pontibꝰ, quibus vicini traiiciunt ad vicinos, quid referã? Lignei ſunt, lati
omnes, ita vt decẽ vna viri pares poſſint deãbulare, innumeros dicunt eſſe, neq; minus pu
tandum eſt. Sunt nãq; viæ maiori ex parte aqueæ. Sunt tamẽ & aliæ terreſtres, vti liquet vide
re in inſigni noſtra Venetiaꝝ Rep. Alias præterea dicunt eſſe in vtraq; lacuna, tũ in ripa, tũ
in aquis ipſis fundatas ciuitates, ad Venetiarũ ſimilitudinem. Tenuſtitanã ipſam inquiunt

Tenuſtitana ſexaginta miliũ domorum.

ſexaginta circiter eſſe miliũ domorum, neq;, ſi vera ſunt cætera quæ narrant, abiiciendum
eſt, quin fieri poſſit. Sunt in ea ingentes plateæ, ſed vna præcipue porticibus vndiq; circun
uallata. Receptrix eſt omnium mercatorũ, negociatorumq; alteriuſmodi. Tabernæ ibi ſunt
meritoriæ rerũ omnium vendibilium, veſtitui, eſuiq;, ac ornatui, tam bellico, quam ciuili
cõmodiſſimæ. Numerare poſſe in foris & nundinis quoto die vẽdentium & ementium ho
minum ſexaginta milia qui cymbis vehunt ad ciuitatẽ de ſuæ patrię prouentibus & pere-
grinum aliquid ſecũ reuehentes. Vt apud noſtrates omnes cum aſellis, aut alias onerariis iu
mentis vel curribus, ruſtica gens ex pagis & ruribus ad oppida vicina, vel ciuitates, quę ſuo
labore, cura ve coegerũt: ligna dico, paleam, vinum, triticum, ordeũ, altiliaq; & huiuſmodi,
quo vel neceſſitati, vel appetitui ſuo ſatiſfaciant, in regreſſu ad veſperã reportat. Sed eſt aliud

ibi cōmertiantibus & peregrinis omnibus maxime commodum. Nulla eſt platea, biuiū;
aut triuium vel quadriuium nullum; in quibus deſint caupones. Singulis horarū momen
tis aſſa, elixaq; ibi reperiuntur edulia volucrum & quadrupedū. Boues autē, capras, ouesq;
non aſſequunt̃. Carnes in eorum vſu ſunt catellorum, vti iā dixi quos pinguefaciunt caſtra-
tos ad obſonia, ceruorumq; & aprorū aſſequūtur copiā & ſunt egregii venatores; lepores
& cuniculos, turtures etiā, ac turdos & ficedulas, perdices, Atagenes, faſianos quoq; alit ea
tellus. Inter altilia domeſtica anſeres, anates, pauonum autē, quos noſtri gallinas nuncupāt;
ſicuti nr̄ates rurales fœminę pullos alūt quiq; domi copiā. Pauonibꝰ fœminis illos dixi ali-
quādo ſimiles eſſe magnitudine & pennarum colore. Sed mores illorum deſcripſi nunquā.
Viginti, trigintaq; aliquando pariunt fœminæ oua, ita quod multiplicans ſemper eſt grex.
Mares amore ſemper eſſe captos, propterea cibi illos leuiſſimi eſſe aiunt. Corā fœminis per
petuo ſeipſos ſpectant & vti mares nr̄i pauones integro die caudis eleuatis in rotæ modum
coram amatis fœminis deambulant tranſuerſe gradiētes vti etiā noſtri pauones efficiunt &
tracti ſingulo quiq; momēto poſt paſſus ductos q̄ttuor, aut paulo plures ſtrident, veluti preſ
ſus alta febri cum frendet præ frigore dentibꝰ æger. Diuerſos ad ſui libitum inter colli plu
mas colores oſtentant, glauco nunc, mox viridi, purpureo demum pro vario pennarū mo-
tu nitent, vti cupiens amicæ captus amore iuuenis elegans placere. Sed vnum mihi retulit;
quod experimento ſe didiciſſe ait ſacerdos quidā Benedictus Martinus earum terrarum ma **Mirabile d coitu Indicoꝝ pauonū**
ximus indagator, meo ſpiritui creditu difficile. Ex his pauonibꝰ ait ſe agmina multa nu-
triuiſſe, generationiq; illorū vehemēti ſtudio indulſiſſe. Marem ait impedimentis quibuſ-
dam cruralibus eſſe implicitum, adeo vt captare fœminam ad coitum vix queat, niſi notus
aliquis fœminā manu captam teneat, neq; fœminam inquit a captu abhorere, neq; marem
ab acceſſu deterreri. Vbi primū teneri amatā cernit, adit illico, remq; ſuā in detinentis ma-
nibus peragit. Hęc ille; raro tamen id accidere fatent̃ ſocii. Ouorum habent ex pauonibus
illis, anſeribus & annatibus copiā ingentem; ſiue cruda, ſiue diuerſis condita modis ea vo-
luerint, aut in offas educta parata ſunt. Piſcium etiā eſt apud eos tum fluuialium, tum lacu
narium copia, maritimorum minimæ, diſtant a mari namq; magna intercapedine & illos
crudos, aſſos & elixos aſſequunt̃ negotiatores ad ſui voluntatē. De fructibus autem noſtra- **De fructibꝰ eorum.**
tibꝰ aſſequūtur cerafa, pruna, & poma variarum ſpecierū, nobis autē ignota genera multa.
Ad appetitum vero ſenſualē, viuæ vēduntur cuiuſq; generis rapaces volucres & illarum co
ria integra farcita goſampio, ita vt viuas arbitrentur eſſe, qui eas inſpectant. Quæq; vię di
uiſim ſuos tenēt opifices. Herbarios & pharmacopolas ad valetudinem curandā in precio
habent. Olerum etiā multa genera, lactucas, rafanos, naſurcium, allia, cepas, ac multa præ-
terea. Mella, ceraſq; colligūt ex arboribus quædā. Ex apibus & noſtratia. De altilibus, qua
drupedibusq;, ac piſcibus, eſcariiſq; rebus aliis, & ſenſualibus iam ſatis, quibus pecuniis a-
gantur hæc, auditu eſt pulcherrimum. Audiuit Beatitudo tua id, ſcripſi & ego alias.

¶ Caput quartum.

EX ARBOREIS QVIbuſdam fructibus, noſtris amigdalis ſimili- **De pecunis Indoꝝ.**
bus, quos Cachaos nuncupant, eorum eſſe currentem dixi monetam. Eius
eſt vtilitas duplex, monetæ officio fungitur & potui conficiendo apta eſt a-
migdala, per ſe non eſt comeſtibilis, quoniam amariuſcula, licet tenera, vti
amigdala ſpoliata. Sed trita ſeruatur ad potum & pulueris illiꝰ portione con
iecta in aquam, mox reuoluta parumper poculum efficitur rege dignum.
O fœlicē monetam, quę ſuauē, vtilemq; præbet humano generi potum & a tartarea peſte **laudat monetam.**
auaritiæ ſuos immunes ſeruat poſſeſſores, quod ſuffodi, aut diu ſeruari nequeat. Sunt &
alia pocula multiplicia, vti vulgo accidit in tuę Beatitudinis natali ſolo de ceruiſiis & ſidra,
contuſo concoctoq; in cupis, aut hidriis maiicio grano & fructibus, herbis etiam aliquibꝰ
quorū potuum ſunt mercatoriis proximæ cauponales tabernæ, vbi edulia parantur. Inau-
ditum aliās nouū illud de moneta Beatitudo tua, priuſq̄ ex Hiſpania diſcederet, intellexit.
ſed quo modo arbor illa plantetur, nutriatur & coaleſcat, nondū habueramus, nūc vero no
tiora ſunt omnia. Arbores illę paucis in locis creantur, opus enim eſt calida, humidaq; re- **Quomodo arbor monetalis plantetur.**
gione, quadam cœli benignitate donata. Sunt reguli, quorum vectigalia prouentusq; illa-
rum arborū ſoli ſunt fructus. Earum permutatione neceſſaria ſibi cōparant, mācipia dico,

veſtesq́; & ad ornatū & ad cætera facientia. Ad eos mercatores, variarum rerum merces im-
portant. Efferunt fructuū illorū copiā, qua ꝓuinciæ reliquæ fruuntur. Ita verſatiles amigda
lę ſunt illę, vt eo modo finitimi oēs fiāt eius rei participes. Idē accidit vbicūq; terrarū, qui
nāq; aromata, aurum, argentū, chalybem, aut ferrum, vel plūbum, metallū ve aliud habēt
natiuū, ex ea ſuæ patrię beneficentia, quod optant peregrinū aſſequūtur. Eunt quippe per
aliorum terras, quæ mercibus illis indigent, aut ex humana mollicie indigere ſe arbitrant̄,
ac referunt quæ vicinis grata fore cognouerint, vt naturā adornent hac rerum varietate. Sic
De nutritione quarūdā arborum. viuitur in orbe, ſic loquendū eſt. Qua vero arte arbores illæ nutriantur, referēdum eſt. Sub
alterius cuiuſuis arboris tenella plantantur, quo veluti nutricis in ſinu fœtꝰ infans, a ſolis ar
doribus & nimborū rabie ſit ſecura. Poſtea vero quam adoleuit, vt ſuas queat protendere ra
dices & iā durefacta poſſit aeris, ac ſolis frui ſpiritibus, nutrix arbor ſcinditur, aut eruitur.
De moneta ſatis. Quod niſi vulgares & anguſtæ animæ credere voluerint, ne credere cogan
tu, refflagito. Vēduntur & in Tenuſtitanis plateis, ac foris venalibus quæcumq; faciunt ad
domorum ſtructurā & ornatum, trabes, tigna, combuſtibilia ligna, calx, gipſuſq;, ac lateres,
& formati ad ꝑſentē vſum lapides. Vendunt̄ & fictilia vaſa multimoda, hydriæ, canthari, lā
ces, crateres, patellæ, paropſides, pelues, ſartagines, catini, vrcei, cūcta fabre laborata vaſa o-
mnia. Chalybe, ac ferro carent. Auro, argento, ſtanno, plūbo, orichalco abūdant. Siue ru-
de metallum omne, ſiue conflatū, aut decuſſum & fabrefactum in monilia quæq; optauerit
quis, parata reperiet. Viſum quicquid ſeſe oculis artificū offerat, tāta eſt in illis argutia, vt cu
dant & ſcalpant illud, ita pulchre, vt naturā æmulentur. Nullius eſt aſpectus volucris, qua-
drupedis nullius facies, aut forma, cuius Muteczuma nō habeat viuis ſimillimas imagines,
& viuere illas putant quicunq; procul eas inſpectāt. Nec longe abeſt a tuæ Beatitudinis no-
ticia. Vidit non pauca in allato munere, priuſq; ex Hiſpania iter caperet ad vrbē. Aliud eſt
Senatoria domus. non prętereundum. Domus eſt in maioris plateæ lato cāpo ſenatoria ingēs. Ibi perpetuo
ſedent autorati longæui decē aut duodecim viri, vt iureconſulti de rebus emergentibus iu
dicaturi. Aſtant illis ſcœptrati lictores miniſtri, qui iuſſa illoꝝ exequantur. Aſſunt & ædiles,
qui numeris & menſuris præſint. An ponderibus vtātur ad huc neſciuerūt. Eſt aliud quip
pe admirandū. Dixi eſſe rerum omnium copiā in ea circūuallata ſalſo lacu ciuitate, cū neq;
oneraria iumenta, mullos, aut aſinos, neq; boues, quibus plauſtra vel currus exerceant, aſſe
quantur. Qua induſtria illa portentur, percunctabūtur iuremerito multi, trabes præcipue
ingentes & ſaxa ędificiis cōdendis apta, huiuſcemodi & reliqua. Mancipiorū humeris ſciāt
omnia cōportari, nec ab admiratione alienum eſt, quod cū ferro careant & chalybe, tam per
pollite, tamq; eleganter cuncta fabrefaciant. Ex lapidibꝰ intelligant omnia formari, ac didu
ci. In initio huius tātæ inuentionis ab ipſo Chriſtophoro Colono prçfecto maritimo, Hi
ſpanice Almiranto appellato, lapidē ex illis vnum ab eo ipſo Almiranto condonatū mihi,
fui aſſequutus. Is erat Smaragdini obſcuri coloris in ligno circūligatus & manubriatus te-
naciſſimo. Totis viribus innixus concuſſi ego ipſe vectes ferreas, vectē vibicibus infeci, lapi
de incorrupto, aut læſo nulla ex parte. His ergo lapidibus ſua conficiūt inſtrumēta & ad la-
pidicinā & ad lignariam, argentariāq; aut aurariā artes exercendas. Poſt hæc veritus Corte
ſius quod euenire ſolet in rerum humanarū fluxu, ac fragilitate, vt ſcilicet vagę mentes ho
minum mutentur & accidere poſſe ratus, vt Tenuſtitani, etiā Muteczuma prohibere nitē-
te, vel diuturna hoſpitii moleſtia fracti, vel alia quacūq; occaſione ſumpta, inſurgerent & ar
ma caperent, cum ſe videret aquis & pontibus interciſis circūſeptum, quattuor conſtruxit
in ſalſa lacuna paruas biremes, dictos bergantinos, vt ingruēte aliqua neceſſitate poſſet vna
viginti comites, in terrā cum equis demittere. Bergantinis peractis, quum per illorū cōmo
ditatem ſe iā tutum eſſe arbitraret̄, ſtatuit arcana ciuitatis illius, quę momenti ſunt alicuiꝰ,
indagare. Tēpla primo peruiſit, Muteczuma comitāte, vti apud nos ſūt q̄q; in Trib, ud icta
parrochia, ſuę cuiq; cœliti eccleſię aſſignatę, ita ſunt apud illos vicatim ſuis idolis tēpla dica
ta. Sed quæ de maiori tēplo, deq; primoribus idolis referantur, audiat tua Beatitudo. Tem-
Deſcriptio tēpli maioris in Tenuſtitanę. plum ait illuſtrius quadratū eſſe. Cuiq; lateri porta ineſt, ingens, cui recta reſpōdēt quattuor
admirandæ illæ vię ſtratæ, quæ pontium funguntur cōmodo ex continenti. Oppidanorū
quingentorum municipiū illius templi amplitudo coęquat ſitu: muris lapideis altis & ap-
prime fabrefactis munitum eſt, multis etiā turribus circūuallatum & in validæ arcis mo-
dum erectum. E turribus multis quattuor ait eſſe cæteris grandiores multoq; capaciores qa
ſint in eis aulæ cubiculaq; ſacerdotibus antiſtitibus addictę. Ad habitacula prima per gra-

duſ aſcenditur marmoreos quinquaginta: ſacerdotũ, vti dixi, hæc ſunt domicilia, qui ſacri
ficiorum curã gerunt. Septenes includunt illic principum ciuitatis filii: neq; inde prodeũt
vnq̃ aut caput exerunt donec nubiles effecti ad matrimonii vinculũ educantur. Eo tẽpore
ſcindunt capillos nũq̃, ab omni luxu ſemper, a cibis ſanguinẽ gignentibus certis anni tem
poribus abſtinent & crebris ieiuniis corpus macerant, ne inſolcicat calcibusq; dominã ra
tionem ſeruus concutiat. Nigro induunt. Turrim ex illis aliquam ſcribit eſſe turri Hiſpa
lenſi cãpanariæ, quæ altiſſima eſt, altiorẽ, nullibi terrarũ cõcludit ſe vidiſſe maiora, meliora,
aut arte acutiore laborata ædificia, extra Hiſpaniã an quid viderit, curioſiores me percũcte
tur. De idolis vero quid referant narrẽtq; venientes, eſt tremebundũ dictu. Poſthabito Vui
chilabuchichi deorũ ipſorum maximi ſimulacro marmoreo, virilium ſtaturarum triũ, quod
Rodio non inuidet Coloſo, quãdo quis pietate motus erga numen aliquod dicare illi ſimu-
lacrum inſtituit, ex omni genere ſeminũ eſui aptarum eã coaceruare ſtudet congeriẽ, quę ad
imaginis a ſe meditatę proceritatẽ ſufficiat, ſeminib9 illis cõtuſis & in farinã redactis. Proh
crudele facinus, proh Barbariẽ horrendã, tot pueros puellasq; vel mancipia, tot coram fa-
rina pinſenda dilacerant, donec tantũ ſanguinis exhauriatur quantũ loco tepentis aquæ ſuf-
ficiat ad maſſam componendã, qua per eius artis lanios tartareos, dum vda eſt & mollis, ſi-
ne vlla ſtomachi perturbatione ſatis cõpacta, veluti figulus e luto, vel e cera cerarius, ſuum
fingit idolũ imaginarius & nefandi opificis magiſter aſcitus. Dixi alias ſi bene memor ſum
non aperto iugulo victimas mactari, ſed gladio per coſtulas cordi viciniores tracto, a viuis &
ſuam erumnoſam ſortẽ inſpectantibus, cor erutum litari, ſanguine cordi proximo deorum
labra liniunt, cor autẽ ipſum cõburunt, ita placatũ iri deorũ odiũ arbitrant̃. Eſt a ſacerdoti-
bus perſuaſum populis id prodigiũ. De miſerarum autẽ hoſtiarum membris & carnibus
quid operentur interrogabunt & rite quidẽ multi. O nefandã oſcitationẽ, O nauſeam faſti
dientem, vti agnos immolatos Iudęi quondam ex lege veteri mandebant, ita illi carnes hu-
manas, pedibus manibusq; ſolũ & viſceribus proiectis, edunt. Ad varios autem effectus va
ria deorum formant ſimulacra, pro victoria ſi prælio ſit decertandũ, pro incolumitate, ꝓ fru
gum copia & huiuſmodi pro cuiuſq; arbitrio. Ad Corteſium templũ illud maximũ perã
bulantẽ regrediamur. In aulis, quas ſupra diximus templis ineſſe, magna erãt magnorum
deorum ſimulacra, aulis inerant penetralia obſcura, ad quæ per anguſta intrabat̃ hoſtia, ſo-
lis acceſſa ſacerdotibus. Magnæ aulæ ſimulacris magnis fultæ, principibus erant dicatę in
ſepulcrum: quæ in penetralibus minora, nobilibus honeſto loco natis aſignata erant in tu-
mulos, vti cuiuſq; facultas ſuppetebat, ita ſingulis ãnis imolãdis hũanis victimis impartie
bat̃. Cãdelulã apud nos pauper, magnã facẽ diues cœlitib9 offert, ſolo thure multi ſacra fa
ciunt, eccleſiis cõdendis inuigilãt alii, vti nos thure nr̃o ceraq; Chriſtum eiuſq; ſanctos pa
catos reddimus, pectoris tamẽ oblato feruore. Accidit vt dũ ꝑ apertas magni tẽpli aulas Rex
& Corteſi9 pergerẽt e Corteſii familiaribus quidã anguſta illa ſacella & obſcura, nec libẽ-
tibus cuſtodibus ſunt ingreſſi, muros videre cum accenſis faſcibus rubro illitos colore, pu
gionum cuſpidibus quid ſit tentant, muros confricant. Proh ferinas mentes, victimarũ hu
manarum ſanguine irrorati non erant ſolũ parietes, ſed cruorẽ repererunt cruori ſuperad-
ditum ad duorũ vſq; digitorum altitudinẽ, proh nauſeã ſtomachoſam, e pugionũ ſcalptis
foraminibus, tartareum aiũt prodiiſſe fœtorẽ intollerandũ, a putrido ſanguine latente ſub
recẽti. Sed inter horrida tãta vnũ ocurrit iubilo dignũ. Simulacra q̃cũq; inerãt aulis Corte-
ſius deiici, mox confringi, ꝑ altos demũ ſcalarũ grad9 in fruſta cõciſa detrudi iuſſit, marmo
reũ reliquit vnũ colloſũ quod nimis ingẽs eſſet neq; facile diuelli poterat. Ea re vehementer
perturbat9 ẽ ꝓſẽs Muteczuma, perturbati & ꝓceres aulici omnes, cõqueſtiq; ſunt dicẽtes,
en nos infœlices, en miſeros, irati dii fruges nobis tollent, quibus veſcimur & fame peribi-
mus, ſuperuenientq; nobis vti alias accidit, diis non placatis, omnia morborũ genera & ab
hoſtibus ſi bello tentabimur non erimus tuti, neq; a populi tumultu ſatis ſecuri, qui ſi hoc
intellexerit furibundus inſurget. Corteſius ad hæc, en quid facinoroſius? en quid ineptius?
deos vos eſſe arbitramini eos qui veſtrorum dedititiorũ manibus ſunt formati? miniſteria
igitur veſtrorum hominum digniora ſunt ipſis hominibus? quod tuus opifex, o Muteczu
ma & forte ſordidum mancipium ſuis manibus confingit, tua dignius eſt maieſtate? quę cę
citas veſtra hæc eſt? aut quæ inſana crudelitas? vt horum ſimulacrorum inſenſibiliũ cauſa,
tot humana corpora quotannis interficiatis? quid hæc ſentiunt? q̃ neq; vidẽt neq; audiunt,
Illum, illum, qui cœlum fecit ac terrã, illum colere oportet. Is eſt a quo bona cuncta proce-

Filij princi
pũ ad ma-
trimoniũ
vſq; i cuſto
dia retinet̃.

Idoli Vui
chilabuchi
chi.

Facinus
horrendũ.

Modus ſa
crificãdi exe
crabilis.

Exclamat
in facinus
immane.

Factũ Co-
teſii iubilo
dignum.

triſtes red
duntur Te
nuſtitani
ob idolorũ
deſtructio-
nem.

Increpat
eos de ne-
fanda ido
lolatria.

dunt,cui ſunt hæc veſtra ſacrificia moleſtiſſima.Lege præterea ſancitū eſt a noſtro rege quem
ab illo trahere originem fatemini, qui maiores veſtros ad has terras perduxit, vt quicunq;
marem aut fœminā gladio ferierit,gladio moriať. Hæc vbi Corteſiꝰ diſſeruit per ſuos in-
terpretes, cum palore vultus & corde trementi Muteczuma repetiit, attende Corteſi, quæ
nobis a maioribus relictę ſunt ſacrorum cerimoniæ,has obſeruauimus & exercuimus ha-
ctenus,ꝙ vero tu nos dicis tantopere erraſſe,idq; noſtro regi minime placiturū inquis, dele
ctamur audire,modo populis id perſuadere queamus. Hos forte ritus noſtri maiores dere
licti ab incolis eorū temporum ſeruari repererunt,ſocerorum & vxorū ſecuti ſumus cōſue-
tudinem,neq; mirari debes ī hos errores,ſi errores ſunt,nos incidiſſe,legē præbeto,eā totis
viribus amplecti nitemur.His auditis Corteſius repetiit vnum eſſe deum,trinū in perſonis,
vnum in eſſentia,qui cœlos creauit ac terras,ſolēq; ac lunam,cum ſtellarum ornamētis vni-
verſis terrā circuentibꝰ ad vſum hominum,hinc necare homines odioſum illi eſt,qui ex ea-
dem materia mancipium formauit & quos cumq; faciē humanā habentes,qua me,qua te,
qua iſtos. Ex virgine muliere is natꝰ inter nos,paſſusq; fuit ad humani generis ſalutē,quod
aliquando latius tibi atq; iſtis per venturos ſapientes oſtendetur.Eius dei vexillū & victorię
ſignum eſt crucis huius ſimulacrum, crucē habere oportet rerum ducē & matris illius virgi
nis imaginē,quæ ſinu geſtat infantem,hæc dicens ex iureconſulto Corteſius theologus ef-
Crucē ſuffi gere iubet Corteſius.
fectus,crucē et virginis imaginē adorandam oſtendit.Ita laruis diruptis mōſtrorum,operā
dedit Muteczuma, vt ipſo præſente tēpla miniſtri verrerent & confricatim detergerent, ne
tantæ labis ſanguineæ ſigna vlla remanerent. De ſordida religione Tenuſtitana iā ſatis. De
procerum atriis & diuitum aliorum & domibus egregiis referamus.Nullum ait Corteſius
ſe vidiſſe atrium in Hiſpania ſiue regum ſiue principis ſit alicuius, quod nō æquetē ſeptua
ginta ædibus humilior, lapideis marmoreiſq; ſtructas ædificiis arte architectica laboratas
eſſe omnes illas ædes inquit, cū pauimētis multiplicibꝰ & ex Iaſpide parioq; ac diaphono
marmore poſtibus impluuia circumābientibus,ingentes,ſolariis ſuppoſitas porticus. Ad
dit debere credi quęcūq; de his dicantur,inquiens a miraculo procul eſſe,quia ſint Muteczu
mæ regna patentia multa,in quibus magna procerū multitudo variis imperat regionibꝰ,
vti ſub Cęſarea corona:ducū comitum & marchionum aliorumq; titulorū nobiles multi
adumbranť.Illi omnes certis anni tēporibus Muteczumæ curiā,ex veteri cōſuetudine,fre-
Ardēs ſtudiū ędificādi egregias ſtructuras.
quentāt,nec licet aliter efficere. Sedet iis animo,vt certatim quiſq; ſtudeat in ædium ſtructu
ra ſocios ſuperare,moras Cardinalium apud Pontifices in vrbe Roma,illorum aſſiſtētię cō-
pararem,ſed multo aliter hoc,ſibi nāq; Cardinales in ædificādo proſpectant ſolis, de ſucceſ
ſiuo nihil curantes.Hi vero Muteczumæ dicto parentes,longiſſime conſulunt poſteritati,
proprios quippe filios apud Muteczumā,primarios præſertim mittunt educādos, quorū
eſt copia ingens adeo,vt quouis eluceſcente die cernere liceat per Muteczumanas aulas & ap
ta ſolaria deambulātes quingentos amplius huiuſmodi nobilium iuuenes,quorum fami-
liaribus & aſſeclis clientibus plena ſunt eo tēpore ad prandii horam vſq;, ingentia implu-
uia tria & plateæ antiportales Palatinæ. Iis omnibus de Muteczumæ penu prębetur eſca,
claudi toto die cellas dicit nūq̃;,licere cuicūq; a cellariis potū exigere. Regē tamen nemo vi
Qua maieſtate cęnet Rex.
det donec pranſum aut cœnatū exeat e cubiculis penetralibus in aulā ingentē, cuius æquā
magnitudine ait Corteſius ſe neſcire vllā. Adeūt ſedentē iuuenes tercentum ornati Palatino
more, ſingulas afferunt dapiū variarum lāces,ſuppoſitis,ne gelaſcant hiberno tempore da
pes, prunariis,hi minime ſe applicant ad mēſam, ſepto menſa circunducta eſt,vnus tantū in
tra ſeptum ſtat.qui ſingulas tollit ab illorum manibus lances,porrigitq; principi pranden
De reuerētia exhibita Regi.
ti. E ferculis Muteczuma dat manu propria ſtantibus in eius dextera ſenibꝰ auctoritate pol
lentibus ſex,de more antiquo, eo prandente nudis pedibus ſtant omnes. Storeis ſunt paui-
mēta cooperta. Si forte accidit vt quenq̃; vocet, adit vocatus corpore demiſſo, facie prona
in terrā,neq; caput eleuat vnq̃;,donec procul diſceſſerit ſerptim retrocedens,tergo nūq̃; ver
ſo licet regredi.Recto vultu regem inſpicere nemo ſolet, deiectis oculis & facie in lęuam vel
dexterā verſa, quæ reſpondeat rex auſcultant eius familiares & neceſſarii, nec minus princi
pes, inde Corteſium incuſarūt ꝙ accerſitos ab eo Hiſpanos recta facie ī eum patiať intueri.
Non eſſe id moris apud nos reſpōdit, neq; tanti facere Regem noſtrū, licet maximus ſit,ſuā
mortalitatem,vt tanta velit adorari reuerentia,placuit reſponſum. Eſt pręterea Muteczuma
pręſente quocūq; in ſtatu appareat in tanta multitudine ſilētium immenſum, vt neminem
illorum habere ſpiritum anhelantem putaret quis. Lauat quoto prandio quotaue cœna in

vtroq;

vtroqꝫ margine manꝰ, linteis tergit cādidiſſimis, q̊ ſemel vſꝰ eſt linteo nuſq̄ꝫ aliâs manu ca-
pit, intacta oportet eſſe omnia inſtrumēta. De veſtibꝰ idē, de lecto ſurgēs induit vno modo
quo viſendus ꝓdit, in cubiculū̄ regrediens pranſus veſtē mutat: quū cœnaturꝰ iterū exit, ſu
mit aliā, quartā reuertēs, quā ad cubitū vſqꝫ gerit. De tribus tm̄ veſtibus quoto die mutatis
pleriqꝫ mihi viua voce retulerunt ex his qui redeūt: vtcunqꝫ ſit, omnes in veſtiū mutatu cō
ueniunt, vt in gazophylaciū veſtes illæ ſemel ſumptæ farciant̄, Muteczumę faciē nō vltra vi
ſuræ: ſed quales veſtes illæ ſint aliâs dicemꝰ, ſunt nanqꝫ leuiſſimæ. His animaduerſis, nō erit
mirandū ſi de tot donatis veſtibus mentio ſupra facta eſt. Annis nāqꝫ & annoꝝ diebꝰ cōpu
tatis, quibꝰ pace fruit̄ p̄ſertim Muteczuma, & quotiens die quoto mutet veſtes, cedet om̄is
admiratio. Sed cur eā aceruet veſtiū congeriē interrogabunt lectores, & rite quidem. Sciant
Muteczumā ſolitū eſſe familiaribꝰ & bene meritis militibus ad bellū euntibus vel è victo-
ria redeuntibus veſtiū portionē præbere donatiui vel ſtipendii adaugendi loco, vti Augu-
ſtus Cęſar orbis dn̄s, hoc Muteczuma potentior, pudendā panis tm̄ mercedē præclari ali-
quid gerentibus ſupaddi iubebat, donec à Marone monitus eā panis largitionem exiguā ar
gumento eſſe, ꝙ pinſoris filius eſſet, tūc licet placuiſſe Cæſari facetiā ſcribat̄, erubuiſſe tamē
illum ea diuinatione credendū eſt, quia mores mutaturū ſe ac rege magno non pinſoris filio
digna ſe Vergilio poſt id p̄biturū munera pollicitus fuit. Fictilibꝰ comedit bibitqꝫ Mutec — Fictilibus comedit et bibit muteczuma.
zuma, licet aurea argenteaqꝫ ac gēmata torreumata conſequat̄ innumera: q̄ ſemel allata ſunt
fictilia, lāces, patellę, paropſides, vrcei, ac id genꝰ vaſa regrediuntur nunq̄ꝫ. De atriis domi
buſqꝫ cāpeſtribus nunc aliqd. procerū qſqꝫ p̄ter vrbanas ad delitias habet in agro apto ere- — Hortoꝝ cultura
ctas domos nō vulgares & illis adhęrētes hortos ac viridaria, fructetaqꝫ varioꝝ generū, her
barū et roſarū ac florū ſuaueolentiū, nec ars deeſt in areis curādis & ſepibꝰ caneis circūtexē
dis, ne repēte qs ad eaꝝ cultas delitias ſternēdas aut expilādas introeat, ſtagna q̊qꝫ in hortis
quiſqꝫ ſuis habet, piſciū diuerſorū ibi agmē adnatat, volucrū aquaticarum ſupnantiū eſt in
eis multitudo. Si procerū ergo qſqꝫ domos habet ſingulas eiuſcemodi, æquū eſt vt Mutec- — Tres magnę ędes Muteczumę.
zuma illorū Imꝑator nō retrocedat. Tres habet in ſeceſſu ædes magnas Muteczuma ad ęſti
uarū moleſtiarū ſolatiū, in vna mōſtroſoꝝ hoīm copiā, nanoꝝ, gibboſorū, canorū à natura
vnicruriū aut bicipitiū· hoꝝ curę ſunt addicti miniſtri. Rapacibus eſt volucribus deſignata
ſeda, in qua et vultures & aqlæ cęteraqꝫ oīa accipitris & carnificū gn̄a inſunt. Cuiqꝫ volucrū
eſt cellula ſua ſup impluuio magno apta, cū duabꝰ haſtis infixis, vna exteriꝰ ad ſolē captādū
intra eſt ad cubitādū altera: ſuis q̄qꝫ carectis ſunt interiectis ſeparatī cellę. Impluuiū vero eſt
vniuerſum ligneis retibꝰ alte cooptū, ita vt cœlo fruat̄ et tuto volitet, ī ſua q̄qꝫ volucris parte
aſſignata: iis addicti miniſtri ſunt nō ad cibos p̄bendos ſolū, ſed chirurgorū eſt ſtipēdiato-
rum numerus, q ſciāt varia in auibꝰ morborū gn̄a naſcētia arte medica curare. De aquaticis — Mirum de aquaticis auibus.
auibꝰ eſt qd mirū: pelago q̄cunqꝫ ſedē habēt inſunt, ſalſis ſtagnis includunt̄: q̄ vero dulciū
aquarū ſunt hoſpites, dulcibꝰ, & certis anni tēporibꝰ veteribꝰ aqs exiccatis & deterſis dili-
genter piſcinis, recētes mittunt̄ aquæ: cuiqꝫ volucrū generi, piſciū, herbaꝝ maiciiqꝫ grani
ꝓ cuiuſqꝫ natura ſuas miniſtri p̄bēt eſcas, ab œconomis Muteczumanī et diſpēſatoribꝰ por
rectas. Circū ea ſtagna ſunt porticꝰ amplæ, ſupqꝫ illis poſtibꝰ marmoreis & alabaſtrinis ac
hiaſpidinis ſuſtinētibus. Sunt alia ſolaria, è qbꝰ deſpicere q̄at veniēs Muteczuma oīm volu-
crum actus & certamina, qn̄ p̄cipue cibant̄. Tertia domꝰ eſt leonibꝰ, tygribꝰ, lupis, vulpi-
bus & huiꝰ gn̄is addicta rapacibꝰ, ſuis q̄qꝫ cubiculis & ſeptis cōcluſis pauonibꝰ, de qbꝰ ſu-
pra ſatis, hæc depaſcunt̄ animalia ferocia. Domiciliis pollēt atria illa, vt ſi pnoctare in eis cū
ſua familia ſtatuerit rex, cōmode facere id poſſit. Hęc aiūt, hęc dicimus. Nos q̄cunqꝫ ſcribūt
aut enarrāt corā, credimꝰ, qa putamꝰ nō auſuros temere qcq̄ꝫ à vero alienum ſignificare, &
qa didicimꝰ credere ea poſſe fieri q̄ ſunt poſſibilia nec miraculoſa, p̄terireqꝫ ſe aiūt multa ne
nimis lōgis narrationibus faſtidio grauēt Cęſaris & curialiū aures. Dū hæc ita noſtri veſti-
garent, ad varias Muteczumanæ ditionis regiones miſſi fuerant nūcii comitātibꝰ Hiſpanis
q terraꝝ ꝓceribꝰ ſui regis noīe renūciarēt magno Hiſpaniarū regi eſſe parendū, illiuſqꝫ no
mine ducibꝰ ab eo miſſis. Ab oriēte ad vltimos vſqꝫ illarū terrarū limites, q eas à Iucatana
diſterminānt, putāt nāqꝫ Iucatanā q̄ primo obiicit̄ ex Cuba veniētibus eſſe inſulā, neqꝫ ad- — Iucatana inſula.
huc liqde cōſtat: terræ tm̄ aiūt ītercedere, vt fere ter Hiſpanię magnitudinē ęq̄t, ex Potēchi
ana qppe, alio noīe Victoria, ciuitate diximꝰ leucaꝝ cētū ampliꝰ diſtare Tenuſtitanā & Po-
tenchianā & Potēchiani fines, vlteriꝰ ad Iucatanā & ſinū dictū Figueras iādudū reptū pro
tēdunt̄. Ad occidentē vero miſſi ciuitatē reperunt & ipſam ingentē noīe Cumatanā, ab Te

Cumatana ingens ciuitas.

nuſtitana,vt aiunt,leucas diſtantem ducentas circiter, & huius ciuitatis Regulus, cuius no=
men ignoro, & quicꝫ medii iacent, Orientales etiam ad Potenchianos vſcꝫ,qui præter pau
cas reſpublicas illas,de quibus ſatis late,Muteczumæ dicto parebant,nunc vtricꝫ colla no=
ſtris ſubdidere.Muteczumā ſæpenumero Corteſius hortatꝰ eſt,vt regiam veterem repete=
ret:recuſauit inquiens,neutri expedit vt diſſociemur, proceres enim mei, vti aliâs dixi, ſui
cōmodi magis q̄ꝫ noſtræ quietis amatores,inſtanter efflagitabunt, vt populo cōcitato in te
bellum inferatur,erimus propterea connexi ab illorū inſolenti ambitione tutiores. Ad eas
tamen domos animi cauſa profectus eſt aliquādo,vti paulo ante memoraui,& ad veſperam
apud Corteſium e lectica deſcendebat.Euntem aut regredientē rectis oculis inſpectabat ne=
mo,tanta eſt erga illū concepta reuerentia,vt minime dignos eiꝰ intuitu arbitrent̄ ſe. A ma=
ioribus ea eſt populis illis inſita ſupſtitio.Sed quid? ſed quid? iterū tertio,ſed quid? blādę ge

Inconſtās fortuna.

nitricis fortunæ illecebrę in colaphos nouercales aſſuetos in ipſius rota rotāte cōuerſæ ſunt.
In eā ciuitatem lacunarem ingreſſum fuiſſe inquit Corteſius octauo die Sebtembris, anni.
M.D.XIX.ibicꝫ placidiſſimam egiſſe hyemē,veriſcꝫ partē maiorem ad Maium vſcꝫ, an=
ni alterius menſem,quo tēpore Diecꝰ Velazquez Cubæ aut Fernandinę progubernator,

Mouet claſſem Diecꝰ Velazquez contra Corteſium.

claſſem in Corteſium venturā inſtituebat,ꝙ ſe inconſulto & inuito, vti ſupra rettuli, ſtatue=
rit pedem figere,coloniaſcꝫ in illis terris deducere.De claſſe paulo poſt,de Corteſio nūc: dū
ſic ſeſe haberet apud Muteczumam indies expectans apertis faucibꝰ nunciorꝝ reditū,quos
ad Cæſarē cum donis miſerat Montegiū & Portucarreriū,ecce renūciatū eſt ab incolis Mu=
teczumanis littoralibus,viſas eſſe in alto mari naues,putauit ſuorū eſſe nunciorum nauim
& lætatus eſt,ſed læticia in triſticiā ilico eſt tranſmutata.Minuta hic ꝑteribo multa,quę grę
ci,quæ Iudæi,quia ſemper intra fines anguſtos verſati ſunt,ſuis innecterent hiſtoriis, ſi con
ciuibus eorū accidiſſent:nos autē in tanta rerum vaſtitate non pauca ꝑtermittimꝰ. Ad ſum=
mam.Ea erat Iacobi Velazquez claſſis nauiū tum roſtratarum carauellarum,tum biremiū
bergantinorum octodecim viris inſtructa,peditibus octingentis,equitibus octoginta,va=
ſis tormētariis ſeptēdecim, vt infra patebit.Pręſenti claſſi pręfecit Velazquez iuuenē Pam
philum Naruaiici appellatum.Miſit ad Pamphilum Corteſiꝰ nuncios,qui ab eo poſcerent
vt amice veniret,ne incœptis tam fœlicibus perturbandis intendat. Reſpondit Pamphilꝰ
habere ſe in mandatis a Cæſare,vt earum ipſę terrarum generalis armorum ducis fungatur
officio,Corteſiocꝫ dici iubet,vt imperio cedat,ad ſecꝫ ſupplex & inermis veniat,quo habi=
ta ratione ſuorum operū,iudicio ſubeat ſuo,vel Iacobi Velazquez mittentis.Obtempera=
turum ſe Corteſius ait regiis patentibus litteris,ſi patentes regias litteras magiſtratui relicto
in colonia Veræ crucis oſtenderit.Sed ſi litteras eas ſe habere mentiatur, exeat e prouincia, ī
qua ipſe pedē figere ſtatuit,non curſim raptare q̄ inuenerit,quia id cōducere regi ſentiat, ne
ingentia cœpta ſuo aduētu perturbet, criſtas erecturos & cōtra Chriſtianos defecturos oēs
Barbaros iam victos,qui ductu ipſius Cęſari parent, & eius obſeruant nomen, ſi diſcordes
eſſe ac tendere in diuerſa Hiſpanos intellexerint.

Caput quintum.

MVLTA huiuſmodi per legatos vltro citrocꝫ diſcuſſa ſunt, nil actum, ſta=
bat propoſito Pāphilus. Ad Muteczumā in corticea quadā tabella ſunt al=
latę interim a dedititiis qbuſdā pictæ naues illę cū ſuis q̄cꝫ tormētis & eqs,
ſcopetariis octo & viginti,ſagittariis centū viginti, q̄ oīa in terrā erāt expo=
ſita.Corteſius ergo re cognita,ignarus primo quid cōſilii capiat,animo cru
ciabat̄.Si rē deſpiceret,fore videbat,vt noui hoſtis apti autoritas,et apud Hi
ſpanos & Barbaros vires colligat. Parte alia durū erat rē tantā deſerere, qa timebat id quod
euenit,Barbarorum ſcilicet eruptionem in ſuos. Satius tandē eſſe putauit ad pamphilū ten
dere,autoritate ſua cōfiſus,qua ī inſula Cuba,cū iuſticię ꝑfectꝰ eſſet, int̄ veniētes cū Pāphi=

Corteſiꝰ ad Muteczumam.

lo pollebat.Pręſidiis in atrio,vbi Muteczumā habebat,relictis,Muteczumā his verbis al=
loquit̄.Muteczuma mi rex, tuæ fœlicitatis futurę nūc occaſio ſeſe offert, ſi fidū rex tali tꝑe
te reperit,fore vt oīa tibi fauſte fœlicitercꝫ ſint ſucceſſura.Eo quid hoc rei ſit veſtigatum, ne
me abſente qd noui exoriat̄ operā dato.Hiſpanos quos in tui obſequiū relinquo,tuæ fidei
cōmendo.Pollicitus eſt omnē opē Muteczuma,Hiſpanoſcꝫ ſe habiturū loco affiniū dixit.
Ito bonis auibus, & ſi animo non amico meos fines illi tetigerint, mihi renunciato vt de=

bellentur & a meis terris eiiciantur imperabo. Præſidiis ergo relictis & Muteczuma filioq; ipſius quibuſdam gratis muneribus donatis, iter capit Pamphilum verſus, is in Cemapoallem pedem fixerat: ciueſq; illos in Corteſium ſeduxerat. Eo animo gradiebatur vt ob uia perturbaret. Tetendit ad illum Corteſius. Prætermiſſis ambagibus, acceſſit Alguazillum ſuũ, is eſt iuſtitiæ executor, quem latinus militem appellat. vt rarus venit in cœnacula miles. Cum octoginta peditibus præmittit, iure prætorio vſus Pamphilũ præhendat præcepit. Subſequitur ſubſidio ipſe cum centum ſeptuaginta reliquis, cum viris ergo ducẽtis quinquaginta Pamphilũ nõ imparatum, quia per exploratores erat monitus, adoritur. In altam templi eius ciuitatis turrim ſe Pãphilus munierat: octoq; tormentorũ vaſa in ſcalarũ gradibus locauerat. Pamphilus hic magis Terẽtianus, q̃ Hector Troianus cum octingentis militibus ſepitur, oppugnatur, capitur. Putamus Pamphilanos milites non auſos fuiſſe contra Corteſiũ, qui prætor Vrbanus in Cuba illos aliquãdo pterruerat, erigere frontẽ: putamus & ſeductos prius aſtu Corteſii primarios: quo tẽpore rei gerendæ relinquerent in ſuis vaginis hoſpites enſes. Hic multa in Corteſium ſubmurmurãtur, quæ aliquando patebunt: vtcũq; ſit: Pamphilo reſiſtenti parump oculus fuit erutus. Ita paulo ante duobus oculis nitentem Pamphilũ, luſcum abduxit cum primariis eius conſortibus centurionibus ſuo duci fidis: qui pauci fuiſſe arguũtur. Sequutus Pãphilum fuerat licentiatus quidam Aiglionus iureconſultus egregius è ſenatoribus Hiſpaniolæ vnus. Is Hiſpaniolæ ſenatus nomine, à quo iura dantur partibus illis omnibus, Iacobo Velazquez imperauerat, ne claſſem illam in Corteſium mitteret, tanto malo ne cauſam daret: rem hanc regia dixit autoritate non armis decernẽdam, idem Pamphilo dicturus aduenerat: totis viribus innixus fuit diuertere claſſis autores ab eo inſtituto. Non paruit modo Pamphilus Terẽtianus: ſed ſenatorem ipſum in vincula coniectũ vna naui mittebat in Cubam ad Diecũ Velazquez claſſis eius inuentorem. Fuit eius licentiati prudentia talis, vt ſeductis nautis cuſtodes ipſe ſuos vinctos duxerit eadem naui ad Hiſpaniolam. Ita fiũt offæ in fortunæ gremio. Hæc minuta ſunt: ad grauia veniamus. Quicũq; Pamphilũ ſequuti ſunt, Corteſio noto Prætori vrbano adhæſerunt. Naues miſit ad veram crucẽ illius coloniæ præſidiis de victoria ſignificatum: cũ reliquis iter capit verſus Tenuſtitanam: & præmittit nunciũ qui Muteczumã cæteroſq; relictos certiores faciat de rerum ſucceſſibus. Is nũcius fuit in via multis vulneribus cõfoſſus, & vix gemẽs euaſit perturbata eſſe omnia in Tenuſtitana ciuitate, Barbaros defeciſſe, combuſſiſſe bergantinos quattuor illos, de quibus ſupra mentionem fecimus, ad noſtrorum tutelam fabricatos: noſtraq; præſidia obſeſſa in extremis anguſtiis laborare, ferro & igne arctiſſime premi. Cõmeatus interceptos omnes renunciauit. Actum fuiſſe de omnibus dixit ni Muteczuma obſtitiſſet, cuius & iam dicto ciues non auſcultare inquit. Ad lacunæ ſalſæ marginẽ ſe applicat Corteſius, cum ſuo cõmitatu canoã vniligneam mittit exploratum, quid rei hoc ſit. Occurrit alia qua Muteczumæ nuncius vnus & è præſidiariis obſeſſis Hiſpanis alter vehebantur: Corteſio ſignificatum de noſtrorum calamitate. Fieri hæc, inuito Muteczuma compertum eſt: hortãtur nuncii vt properet, ex eius acceſſu dicit nuncius ſperare Muteczumam, vt exorta ſeditio cadat in tranquillum: celeri properatu cum canois quibuſdam ſe conicit in atrium ad præſidia & Muteczumam eo tumultu anxium, octauo Kalendas Iulii. Pontes ligneos qui tractim lapideos interſecant, ſublatos, ac vias aggeribus munitas reperit: præ timore arbitratus eſt primo: ſed longe aliter, emori ſtatuerant malle: quàm diutius ferre tales hoſpites, qui regem ſuũ ſub tutoris vitæ ſpecie detineant, ciuitatem occupent, antiquos hoſtes Taſcaltecanos Guazuzingos, & alios præterea in contumeliam ante illorũ oculos ipſorum impenſa conſeruent: cõmeatus conſequutu difficiles: quod aquis circũſepti rerum omniũ à natura ſint indigi, abſumant: ab iniuriis nõ abſtineant, tributa imponant, ſi quid precioſum apud eos intellexerint concupiſcunt, & vi vel artibus extorquere nituntur, qui demum ſimulachra deorum confregerint, & ritus veteres ac cerimonias antiquas illis abſtulerint. His de cauſis pturbati ciuitatis principes: & cum illis externi proceres qui familiariter ſuo rege fruebantur, apudq; regem natos & propinquos à pueris educabant, gentem hanc eruere, vti carduos agricolæ ſolent à ſegetibus, rabido ſpiritu decreuerunt. Regis iniuſſu immo & pro viribus renitente debellandi atrium, & præſidia trucidandi aut rerum ægeſtate conſumendi ſumpſere prouinciam. Vnde iam ad extremum vitæ marginem reducti erant noſtri, niſi Corteſius adueniſſet, cuius acceſſu reſumpſere parumper animas, iam anhelantes: quum ſpei nihil ſupereſſet. Atrium in modum arcis mu-

Adorit Pãphilũ Corteſius.

Licenciat⁹ Aiglionus.

Tumultus exort⁹ i Tenuſtitana ciuitate abſẽte Corteſio.

Fidelis egit rex ſeditiõe exorta.

Ꝺiſcit pugna. nierant, arci templaria celſa turris pinis circum amicta iminebat. E pinis & propugnaculis ſaxorum & telorum iactu damna noſtris inferebāt grauia. Vbi aduenisſe Corteſium cū auxiliariis copiis & ingreſſum ad ſuos intellexerunt Barbari, ferocius ac rabidiꝰ certare cœperunt, lapidum & iaculorum atra nubes, ſagittarumq́ ac miſſilium omne genus dēſitas cœlum noſtris auferebat. Clamores dati ad ſydera confundebant aerem, ꝙ bellatorum pervicacium numerus eſſet innumerus. Ad pugnantes in plano cum Hiſpanis bis cētum emiſit ducem vnum Corteſius ex arce, ſtragem fecit in Barbaris aliquam, ſed circumſeptus ab ingenti multitudine findere nequiuit agmen illorum. Reditꝰ ad arcē fuit ei difficilis, egreſſus tamen eſt, ferro ſibi viam aperiens, inter confectos vulneratus ipſe fuit grauiter, & trucidatos reliquit è comitibus quattuor: parte altera Corteſius ruit in aduerſos, parum illis oberat, quia vbi iā lapides & iacula emiſerāt, ad turriculas ab Hiſpanis dictas Azoteas, quę frequentes per vniuerſam ciuitatem ſtructæ ſunt, ſe recipiebant: atrox fuit certamen diu, coactus fuit Corteſius è prælio ſe in arcem recipere, quod non ſine periculo vix efficit. Multis è ſociis vi lapidum & varii generis telorum interfectis. Corteſio in arcē reducto, redintegrarunt oppugnationem Barbari, ab omni latere quærunt aditum & ruinam, portis innixi conantur igne ſuppoſito illas comburere, propugnatores cum tormentariis globis, cum ſcopetariis cumq́ ſagittariis ex oppugnatoribus multos tranſuerberauit, peruicaci tamen animo ſuperſtites per ſociorum cadauera, ſi opus erat, procedebāt, prēlium renouādo: ab Aurora vſq́ ad veſperam aiūt fuiſſe certatum: noſtris erat is labor intollerabilis, ꝙ omnes cogerentur toto die in armis eſſe, illis vero multo leuior, ꝙ ſingulis horis quatter feſſorum & interemptorum aut vulneratorum loco recentes incolumes ſufficiebantur in ſtationibus, nec minus alacres veniebant ad periculum, quàm à periculo laſſi diſcederent: tanta iam eſt odii concepti perturbatio. Alterne ſe hortabantur, vt forti animo ſtudeant hoſpites huiuſmodi è propriis laribus eiicere, pulchrius poſſe neminem viuere ꝙ̄ pulchrum & honorificum tale iugum pugnando è ceruicibus excutere, vel pro patrię libertate ſpiritum emittere. Ita toto die, veluti circum ouile rabidi lupi prēlio inſiſtebant, ad veſperam pugna ceſſabat. Sed noctem integram clamoribus adeo validis exagitabant, vt eo ſtrepitu ſurdeſceret vicinia. Nec intra arcem ipſi alterne ſe poterant audire, tantus erat vocum reboatus. Barbaris eo die diſcedentibus cenſu habito Corteſius octoginta è ſuis ſenſit vulneratos. Poſtero die qui fuit Iulii Kalendarum octauus, ſolito grauius accurrunt, atrox certamen exoritur. Terdecī in hoſtes dirigit tormenta campeſtria, ſcopetarioſq́ ac ſagittarios locat in frōtem, proh mirum facinus, licet à ſingulis tormentorum globis decem, duodecim interdum ex eis tranſuerberarentur & membratim per aera raptarentur, nil minus inſtabant: Germanorū aut Heluetiorum more ſtringebant illico phalangem, quacunq́ parte globi diſcerpſerāt. Altero die ſumma coactus ægeſtate rerum, tentare in aperto fortunam ſtatuit. Exeunt vti rabidi leones Hiſpani, quos atra fames vrgebat. In hoſtes ruunt, trucidant multos, domos arci contiguas quaſdam debellarunt. E pontibus ligneis vias tranſuerſantibus ſuperarunt quoſdam. Sed ad veſperam non minus famelici redierunt noſtri. Corteſio & è ſociis quinquaginta vulneratis. Vrgente indies magis ac magis neceſſitate, rei frumentariæ præcipue penuria, coacti ſunt artes inuenire, quibus damna hoſtibus grauiora inferendo, ad pacem illos quirent trahere. Per noctem tria conſtruxit inſtrumenta bellica lignea, contecta tabulis in modum caſulæ quadratæ, teſtudines appellat ars militaris, inſtrumentum viginti erat capax bellatorum, ſuppoſitis rotis inſtrumenta exeunt: ſcopetarii erant & ſagittarii teſtudinē replentes. Calones cum ſecuribus & ligonibus ducebant à tergo, putantes poſſe diruere domos & aggeres infenſos. Fuit lapidum & telorum è turriculis viis imminentibus in teſtudines iactus talis, vt tecta illarum confregerint, ita redire ſerptim ad arcem fuit opus.

Marginal notes: Atrox certamen. — Renouant pugnam. — Proſiliunt i barbaros Hiſpani. — Arte acvafricie agunt noſtri.

Quum hæc ita gererentur, Muteczuma rex infœlix, quē ſecum noſtri habebant, poſtulauit vt ad conſpectum duceretur præliantium, ſe operam daturum vt ab oppugnatione deſiſtant. Ad tabulatum quoddam apertum, ab ea parte qua confertiores erant oppugnātes, fato iniquo ductus eſt. Ruit in propugnatores lapidum adeo ingens turbo, vt nemo faciem exeruerit qui non abierit concuſſus. Ibi Muteczuma rex potentiſſimus, vir bonus à natura & fatis prudens, ſuæ magnitudinis & delitiarum infœlicem adeptꝰ eſt exitum, lapide percuſſus à ſuis in tertium diem animam illam tot regnorum dominam, tot nationibus & populis formidoloſam exhalauit. Corpus humandum ciuibus tradiderunt noſtri. Quid vltra neſciūt. Neq́ enim relictum illis eſt arbitriū vt qcq̄ aliud poſſent, ꝙ̄ de vita ſeruāda cogitare.

Marginal note: Trucidat potētiſſimꝰ rex Muteczuma.

Caput ſextum.

POSTRIDIE Accitos ad eum locum, vbi Muteczumæ calamitoſus euenit caſus, bellorum duces ciuitatis principes & regis affines: inter quos frater eius erat Aſtapalappę dominus: allocutus eſt Corteſius. Vt pacem quàm bellum malint ſuadet, hortatur, monet: deleturum radicitus eam adeo claram & illuſtrem ciuitatem primariam ipſorum ſedem & natale ſolum, ni deſtiterint ab incœptis. Miſereri ſe illorum futuræ calamitatis, quos in amicos admiſerit ſemel. Verba eſſe inania quæ Corteſius ferat, reſponderunt. Pro non amico, ſed hoſte infenſo habere ſe illum velle dixerunt. Pacem ablatam non admiſſuros aiunt ſe, niſi liberam eorum patriam, extra ſuos fines diſcedens cum ſuis copiis, relinquat. Vt à futuris damnis & grauibus iacturis caueant Corteſius iterum recenſet. Se potius morituros ad vnum conſtantibus animis, quàm tale iugum perpeti diſſeruerunt. Propterea vt de receſſu cogitet, non ſpem ponat in fragilibus verbis, enunciant. Mortem fore ſibi placidiſſimam aiunt, modo eam ſeruitutem à filiorum & reliquæ poſteritatis ceruicibus excuſſerint. Contrà: quæ cæteræ nationes detrectantes ſuam amicitiam paſſæ fuerint, Corteſius iterum præponit. Ignoturum ſe præteritis erratis pollicetur. Nolle ſuam amicitiam, nolle veniam repetunt. Immo ſe non dubitare inquiunt, quin aut ferro aut fame ſint ipſos conſumpturi ad vnum, facileq; id fore oſtendunt, quia tanta ſit multitudo deſperatorum mortem optantiũ, vt nihili faciant mille hominum interniciem: modo cuiq; milleno vnus è noſtris compenſetur. Fixam omnibus ſedere hanc ſententiã affirmant. Propterea vt eat bonis auibus qua venerat, ſibi ſuiſq; cum tempore conſulat minabundi monent, vt patiatur eos libere frui moribus & dictatis relictis à maioribus rogant, & obteſtantur. Corteſius: vt qui propediem cum vniuerſo cõmitatu fame periturus erat, ni barbarorum vim ſterneret, vrgebatur enim iam inedia extrema, ex neceſſitate coactus fuit animi virtutem altius fabricare. Suſpicabatur etiam, ne ſi diſcedere tentaret, vti poſtulabatur, intra pontes abſciſſos interciperetur, qđ facile factu erat pontibus ligneis interiectis aut eleuatis aut ſublatis. Addebat ſuſpicionem, quod minime latebat ciuitatis principes, cõgeſtos habere theſauros ingẽtes Corteſiũ, quorum cupiditate trahebantur, nec immerito quidem: ſeptingentorum namq; millium ducatorum, tum ex auro, tum argento ac gemmis, tunc ſecũ habuiſſe ſummã, noſtri fatentur, ex vniuerſis terris illis cõgeſtam. Inde præparare ſe ad pugnam, & quid belli fortuna decreuerit ea nocte periclitari ſtatuit. Teſtudines illas, de quibus fecimus mentionem, reſarciuit. Eluceſcente die prodiit, turriculas è quibus damna noſtris lapidum & ſimilium deiectu inferebantur, diruturus primo: dehinc põtes occupaturus, ſi quiret. Suppoſitis rotis machinæ ab internis trahebãtur. Pone tormentaria vaſa ſuccedebãt, tria, quorũ latera ſcutati ſcopetariiq; pleriq; vti tutores ſeruabãt: comitãtibus vnà Taſcaltecanorũ & Guazuzingorũ trium milliũ cateruis. E prima turricula, quã ſunt adorti, tanta telorum & ſaxorũ nubes in noſtros demiſſa eſt, vt exercere tormenta non licuerit. Vno è noſtris interfecto & multis vulneratis mœſti ad arcem regreſſi ſunt. Ex alta quoq; templaria turre, quæ imminebat arci, damnis afficiebantur innumeris. Eam oppugnare tentarunt noſtri, per gradus marmoreos centum amplius aſcenditur ad eius verticem. Turris illius præſidiarii Barbari rotare noſtros per gradus fecerunt. Inde noſtri deciderunt animis, hoſtes autem elati multo grauius præmebant obſidionem: & pugnam redintegrabant. Corteſius tanta circundatus calamitate mortem videns pręſentaneam, ni turrim expugnauerit, quia neq; digitum exerere turri ſtante pro hoſtibus poterant: ex arce ſcutum ipſe arripit, ſequuntur animo pollentiores, ſcutis & ipſi contecti. Turrim adoriuntur, vel turrim expugnare, vel in eo congreſſu vitam finire decreuerunt. Licet cum aperto vitæ diſcrimine prouinciam ſumpſerint, audacia tamen profuit. Gradus tutari nituntur hoſtes, gradus conſcendere cupiunt noſtri, certatum eſt acriter. Deſiderii ſui facti ſunt iam tandem noſtri compotes. Turrim expugnarunt, deſilire propugnatores, è primis coegerunt. In ea turre deiectis ydolis, Beatæ Virginis imaginem locauerant: eam hoſtes abſtulerant. Turrim illam ac tres alias incẽdi iuſſit: ne vlterius inde arci iactura inferretur. Turribus illis amiſſis Barbari languerunt. Sequenti nocte noſtri erũpentes in vna viarum arci vicina, domos combuſſere tercentũ: in altera plæ-

Alloquit proceres Tenuſtitanos Corteſius.

Pacẽ detrectant Barbari.

Septingentorũ milliũ ducatorum ſumma apud Corteſium collecta.

Magnanima Hiſpanorũ audacia.

raſq; é quibus arci moleſtia fiebat. Ita nunc trucidando, nunc diruendo, & interdum vulnera recipiendo, in pontibus & in viis, diebus noctibuſq; multis laboratum eſt vtrinq;. Ciuitatis tandem proceres, ficto timore ad Corteſium de pace tractatum nuncios mittunt, modo præteritorum veniam impartiatur obtemperaturos aiunt ſe. Placere inquit Corteſius.

Pacem ſimulāt ficto timore.

Habebat Corteſius in arce detentum é ſacerdotibus autoritate pollentem vnum. vt ſacerdotem illum, quo medio res agatur, efflagitant liberet: ſoluitur ſacerdos, credulus Corteſius Curam dimittit. ſedet pranſurus Corteſius, ex inſperato procurrūt nuncii frequētes, pōtes interceptos ab armatis hoſtibus referunt. Impleuerat Corteſius ſpacia q̃dā, quæ lignei pontes cooperire ſolebant, quo ſi pontes tollerentur, per id ſolidum poſſent equi libere diſcurrere: ſpaciorum illorum lateres terramq; ac materias omnes egeſtas eſſe, ac denuo factos inuios pontes & purgata ſpacia, ita vt neq; peditibus ne modo equis detur traiectus, enunciant. Exilit é menſa, ſoluit equites in barbaros, ruitq; per medios hoſtes, vtrinq; feriendo, ac trucidando ad longum interuallum. Sed pœnituit ita late fuiſſe vagatum. Rediens é pugna cuncta reperit á tergo refertiſſima bellatoribus, ab aqua cum lintribus ab vtroq; latere & á fronte confertos, & pontis omne interuallum occupantes reperit, á tergo qui fugiẽdo ſuperſtiterant infeſtiſſime inſtant: premebatur etiam à turriculis, vtrinq; multi reſtiterunt, lapidibus & iaculis confoſſi, fuit & Corteſius grauiter percuſſus in caput, pauci euaſerunt incolumes, & hi adeo languidi, vt neq; lacertos erigere quirent. Poſtq; vero ſe in arcem receperunt, non cōmode ſatis conditas dapes, quibus reficerentur, inuenerunt, nec forte aſperi maiſcii panis buccellas, aut aquam potabilem. de vino aut carnibus ſublata erat cura. Ita mœſti omnes á Corteſio poſtularunt, vt eos inde reducat, fore propediem vt vel barbarorũ gladiis occumbant, vel fame tabeſcant. Auſcultauit commilitonum efflagitationibus, et re ipſa ad extremum redacta motus, annuit de diſceſſu: trabes præparauit quaſdam ad iaciendos pontes, qua lapidei deficiebant. Vna noctium ſecreto proditurus, theſauros ad ſummā ſeptingentorum millium ducatorum diſpartit. Regis computatori & theſaurario, cęteriſq; miniſtris Regiam aſſignat partem quintam, quam vt ipſi curent edicit. Ad equorum clunes cætera diuidit exportanda. Muteczumę filium ſecum habebat marem & femellas duas obſides, primarioſq; plures alios captos in certaminibus, quorum cauſa & ob Deorum ſimulachra diſiecta, popularis ille tumultus erat exortus.

Recedere cupiunt ex barbarorũ terra Hiſpani.

Ordines inſtruit, p̃ſtites & ſubſtites deligit, agmina componit, carpit iter ſub nocte ſilenti. Per ciuitatem vniuerſam fama ĩ ictu oculi vagatur, Corteſium & ſocios eius aufugere. Peruolat ingens numerus bellatorum, clamores tolluntur ad aſtra, iaculis & lapidibus concutiuntur vndiq; miſeri noſtri. Acies prima euaſit, qui medii, quiq; vltimi ſubſequebantur male percuſſi fuerunt. Longæ ſunt de his conflictibus narrationes. Multa ſcripta breuibus accipiat tua Beatitudo, ex hominibꝰ & equis multos peremerunt Barbari, q̃d ſui Regis filios ciuitatiſq; principes abducerent, quodq; theſauros aſportarent, rabidis pectoribus decertabāt, quicquid opum, quicquid veſupellectilium auferebāt noſtri, datum eſt in prædam, præter parum id quod aciei primæ ſorte obtigerat: erat certandi furor tātus, vt promiſcue Muteczumæ filios & primarios vrbis vná cum mancipiis, quæ multa noſtri aſſequebantur, permixtim cum noſtris interfecerint, & ſi aliquando equites, qui ſupererant, ad ſequentes regrediebantur, concitato curſu obuii primi ad aquas ſaliebant, cũ illis natare tantundẽ ſit ac terra, vti crocodilis aut vitulis marinis, deambulare, dehinc ex aqua ſerptim p̱ pontiũ muros egreſſi ingrediebant̃. Ita penitꝰ p̱fligati & diſp̱ſi noſtri lacunam vniuerſam deſeruerũt.

Miſere profligati nr̃i.

Quibꝰ datum fuit euadere, in campo ciuitatis terreſtris vnius, nomine Tacuna, pedem fixerunt. In eius planiciei elato cliuo, Corteſius profligati ſui exercitus reliquias collecturus, permanſit, & ſub dio pernoctauit: neq; enim auſus eſt fidere Tacunenſibus, quos audiuit ſuſurris & conuenticulis remorderi. Cẽſu habito poſt ſuſceptas reliquias infœlices, relictos á tergo trucidatos reperit, ex Hiſpanis centum quinquaginta, ex auxiliariis Taſcaltecanis & Guazuzingis cęteriſq; illorum finitimis circiter duo millia, ex equis duos amiſit & quadraginta, neq; de Muteczumæ filiis aut primoribus, qui capti ducebantur, ſuperfuit quiſq̃. De mancipiis idem, ante noſtrorũ oculos occubuerunt omnes. Tenuſtitani victores noſtrorum veſtigia pugnando ſemp̱ ſecuti fuerunt, ad huius ciuitatis Tacunæ proſpectũ: erat lata ibi planicies, impleta eſt ea nocte finitimis á Tenuſtitanis accitis, nõ auſi ſunt p̱ noctis tenebras adoriri nr̃os. Diẽ expectarunt, p̱ exploratores certior factus eſt Corteſiꝰ q̃d animi haberẽt, quãtaq; multitudo in ipſũ eſſet coacta, ſtratagemate vſus eſt. Diuerſis in partibꝰ iuſſit ignes accẽdi, q̊ arbitrarent̃ ho-

Stratagema bellicũ.

ſtes fixo pede noſtros diem expectaturos. De ſecũda vigilia tolli ſigna iubet, vt quoquo mo
do poſſent milites ſequant̃ edicit, e Taſcaltecanis auxiliariis euaſis vnus, anxio Corteſio, ꝙ
qua tendere oportebat & tendere cogerentur, ignoraret, ducatus offert operã, ꝙ ſe terras il=
las pcurriſſe alias ꝓfiteretur. Taſcaltecano duce mouet, grauiter ſaucios equorum clunibus
aut caudis adiutos educunt: reliquos bello inutiles, qui ſtare pedibus quirent, vel ſaucios vel
aliquo morbo languidos pmittit. Vix bene vltimũ agmen, quod ipſe cũ equitib⁹ & inco=
lumibus paucis ſeruabat, a nocturna ſede aberat mille paſſus, quãdo primo crepuſculo exo=
riente multitudo aduenit hoſtiũ innumera: lõgis paſſibus noſtrũ agmen vltimũ aſſequunt̃
barbari. Ita noſtros a tergo ſtimulabãt, tractim ĩ eos ruebãt equites, et plęroſq; trucidabãt,
& ad agmẽ incedẽs regrediebant̃. Ita pugnando ſemp ad duas vſq; leucas noſtros inſectati
ſunt, neq; licuit longius iter efficere per hoſtium moleſtias: nec minus illis erat graue, quod
omnium rerum ægeſtate premerentur, quia neq; a Tenuſtitana quicq̃; aptum eſui exporta
uerant, neq; tuti gradiebantur ab oppidanis, qui erant itineribus proximi, elatis clamori=
bus e domibus prorumpebant, veluti ad lupum deprehenſum apud ouile paſtores effice=
re ſolent, donec longe a ſeptis lupum ſenſerint abſceſſiſſe. Cum his difficultatibus ad ami=
cos Taſcaltecanos tandem peruentum eſt. In ſecũdo congreſſu ab exitu a Tenuſtitana ciui=
tate quattuor equos ſagittis hoſtes vulnerarũt, e quib⁹ vnũ peremptũ ait Corteſius lautam
ſibi & cõmilitonibus dediſſe cœnã, ꝙ equũ auide comederint: quinq; ſe diebus, inquiunt,
cũ ſolo maiicii toſto grano, neq; ad ſaturitatẽ vitã egiſſe calamitoſam. Particularia hic multa
ptereo, q̃ faciunt, vt neq; fabuloſos duodecim Hercules græcanicos, aut viuentiũ quenq̃ ta
lia fuiſſe paſſum vita ſuperſtite crediderim, tot erumnas, pugnarũ tot diſcrimina, talem eſu
riem arbitror neminẽ viuentiũ, qui non ſit Hiſpanus, ferre potuiſſe. Ad hoc natũ eſt genus
hoc hominũ, vt tolerare facilius queat quoſcunq; labores, famẽq; ac ſitim, ęſtus & frigora,
diuturnioreſq; vigilias, & ſub dio, ſi neceſſitas exigat, q̃ alia meo iudicio gens vlla. Sexto tã
dem die a ꝓfectione illa, quæ fugę ſimilis fuit, ad oppidum Taſcaltecani iuris, nomine Gua=
zilipam puenit, domorũ id eſt quattuor millium, vti referunt. Semiſuſpectus id oppidũ in=
greſſus eſt, quia timuit, quod fieri ſolet in rebus humanis, ne cũ fortuna mutati eſſent illoꝝ
animi, & ex amicis facti eſſent inimici, fidẽ ſeruatã reperit. Diſtabat id oppidũ a Taſcalteca
leucas quattuor. Audita p Taſcaltecanos ſuorũ & noſtrorũ ſtrage, acceſſuq; ad ſe: legatos e ci
uitatis principib⁹ duos miſerũt, quorum vnus magiſtrarius, Secutengel alter. Venerũt & e
Guazuzingo republica Taſcaltecanis amica nuncii, afflictos ſolati ſunt noſtros, bono ſint
animo ſuadent, futuræ vindictæ ſpẽ præbent, vires omnes ad id negotii offerũt ſuas. Qui=
eſcant a tot languoribus in pſentiarũ, & ſaucios curẽt hortant̃: de Hiſpanoꝝ ſtrage ſuorũq;
ciuium ſub ipſorũ vmbra interemptorũ iactura, pœnas non multo poſt luituros Tenuſti=
tanos promittũt. Animũ confirmauit dubiũ his dictis Corteſius, contendit rogatu legato
rum Taſcaltecum. Guazuzingorũ vero legatos rebus quibuſdã noſtratib⁹ illis gratis, quia
peregrinis, donatos remiſit alacres. Placide ſuſcepti ſunt noſtri, lectiſq; mollibus et victui ne
ceſſariis adiuti. Reliquerat ad Muteczumã proficiſcẽs Corteſius apud Taſcaltecanos auri &
argenti nõnihil: integra reperit omnia, ac fidẽ ſeruatam. Sed qd profuit: in capſis quibuſdã
facultates illas, quę ſummã æquabãt vnũ & viginti millium caſtellanorũ auri, pter gẽmas,
mittebat ad coloniã Veræ crucis: comitabantur opes illas equites quinq;, pedites autẽ quat
tuor & quadraginta, per Coluæ prouinciæ fines hoſtiles, quia Tenuſtitanis amici ſunt, ca=
pti ad vnũ fuerunt, imolatiq; omnes eorũ diis, & deuorati a Coluanis & theſauros inter ſe di
uiſerunt Coluani. Viginti dierũ intercapedine morat⁹ apud Taſcaltecanos, ſaucios curauit,
languidos recreauit. Poſthæc ad coloniã veræ crucis iterum miſit, regrediens nuncius bene
valere illa pſidia dixit, eo nuncio lętatus eſt Corteſius, ſed cõmilitonũ erat ſententia, vt ad eã
coloniã reducerentur, quo ſimul iuncti quirent barbarorũ inſidiis & pfidiæ facilius obui=
are. Referre ſe nolle pedẽ Corteſius ait, quandoquidem in Taſcaltecanis & Guazuzingis tã
tam fidẽ repererit, vt proni ſint ad ſumendã de tam atrocibus facinoribus in Tenuſtitanos
vindictam ſuadet. Circiter Kalendas Iulii anni. M.D.XIX. prodit agminib⁹ compoſitis.
Eſt ciuitas ingens nomine Tepeaca non lõge diſtans a Taſcalteca, hoſtili ſe animo hę ciuita=
tes inſectantur. Tepeacences duodecim hiſpanos tranſeuntes in ſuis finib⁹ deprehenſos imo
larunt & comederunt. Ad eos tetendit Corteſius cum ingentibus Taſcaltecanorũ, Chiurue
tecalorũ & Guazuzingorũ copiis, p exploratores renunciatum eſt Tepeacenſes a Tenuſtita
na ciuitate militares hoſpites ſuſcepiſſe cõtra noſtros. Vt breuibus abſoluã, ptermiſſis am=

Barbari a tergo nr̃os ſequuntur.

Hiſpani laboꝝ ac erũnarũ mire patientes.

Perueniſt Guazilipã.

Vindictę ſpẽ oſtendunt.

Tepeaca ingẽs ciuitas.

bagibus,& hoſpites ſuſcipientes & ſuſcepti victi fuerunt. Ciuitatem habuit in deditionem.
Iure ſe iurando parituros Corteſii mandatis polliciti ſunt, & in obſeruantiæ pignus ob-
ſides dederunt. Tormentaria noſtra inſtrumenta bellica & vnà equi, res ab eis nunquam
viſæ aut auditæ, proſtrant ilico illorum animos: maximo tamen adiumento fuit trium il-
lorum populorum collecta manus. In hac prouincia Tepeaca locum elegit nouæ coloniæ
Segura la Frontera. cōdendæ, arcemq; ibi inſtruxit, cui nomen dedit Segura la Frontera. Tepeacenſibus ſtatuit
non fidere, ꝙ facili ſuaſu Tenuſtitanorum principum conſilia ſint reſumpturi, quodq; ſit
Tepeaca medium iter intercipiens à vera cruce ad hos populos amicos. Dum hæc ita gere
rentur: nuncios habuit Corteſius à vera cruce qui retulerunt, à Panuco regulo Garaſii
copias ad id flumen ingens miſſas, vt coloniam erigeret, fuiſſe profligatas denuo, ſtratoſq;
ac euaſos à Panuci reguli manibus, ad veram crucem eſſe appulſos. Poſt Tepeacenſes de
bellatos per cæteras nationes finitimas fama vagans populorum animos exagitabat. Mon
Guaccachiulla. tana eſt ciuitas alia nomine Guaccachiulla, ea legatos latenter miſit ad Corteſium, ſe ſuaq;
oblatū in Coluæ prouinciæ incolas Tenuſtitanorū amicos, à quibus iacturas & contume
lias ſe recepiſſe innumeras conqueſti ſunt, ad mulierū vſq; raptus. Ciſmontani ſunt Guac
cachiulli, tranſmontanis in Colua regione ſitis incolis inimici. Corteſio nunciarunt in tranſ
montanis Meſſingæ finibus latere in inſidiis armatorum triginta millia, ꝙ audiuerint no
ſtros hoc animo eſſe montibus proximos, vt in Coluam tranſeat. Cum Hiſpanis pediti-
bus ducentum, equitibus ſolum terdecim: auxiliariis tribus millibus tormentariis vaſis
additis ad Guaccachiullos tendit, inſidiarum præfecti protentis cruribus in ciuitate Guac-
cachiulla ociabantur. Præhendit aut interfecit ad vnum. Eſt Guaccachiulla ciuitas vali-
Deſcriptio ciuitatis. dis mœnibus turritis munita, circumuallata montibus. Vbere glebæ fortunata, domo-
rum, vti aiunt, lapidibus & calce erectarum circiter ſex millium. Duobus fluminibus eius
planiciem irrigantibus nobilitata. Ciuitas eſt alia diſtans à Guaccachiulla quattuor tantum
leucas. Miſit hæc legatos oblatum deditionem. Eius regulus cum euaſis Coluanis aufugit,
vocatus ad imperium, recuſauit. Exilium perpeti maluit quàm noſtris ſubeſſe. Fratrem
illius, populis id petentibus, promiſſo addito ciuibus, ſe non mutaturum ſententiam,
ſuffecit in regnum. Poſt paucos inde dies, ad ciuitatem aliam, nomine Izzucam, ad leucas
eaſdem quatuor à Guaccachiulla, ſed alia via profectus eſt. Ex itinere ſenſit Coluanorū eſſe
in illius ciuitatis finibus copias maximas. Centum viginti milliū ſcribūt. Terram ne ingre
derentur noſtri, arbitrabātur ſe poſſe tueri. Intra vrbem erant propugnatorum ſex millia,
cæteri per ſtationes erant in vicis & pagis diſpartiti. Fœminas & bello inutiles quoſq; ad
Expugnata Guaccachiulla. ſiluas & montana cum ſupellectilibus emiſerant. Eſt ciuitas hæc arte ac natura valde muni
ta. Sum feſſus minuta quæq; recenſendo. Ergo ſic. Expugnata eſt demum, è mœnibus
ad fluuium vicinum maior pars propugnatorum deſiliuit: qui à ſe fuiſſe adortos à ter-
go ſenſerunt. Vrbe capta ignouit populo Corteſius, vt familias cum facultatibus reducant
imperat. Domos repetunt alacres quiſq; ſuas. Impletur ilico ciuitas. Per duos nuncios vrba
nos, regulum qui cum Tenuſtitanis Coluaniſq; cæteris abierat, iubet acciri. Renuit. Mal
luit exilium. Frater huic erat ſpurius ætate grandior, erat & ex filio mortuo nepos decen-
nis, tantum nepotem, quia legitimus erat, locauit in regnum, patruo in tutorem electo,
ſed additis illi tutelæ collegis tribus autoritate ac fide pollentibus: Guaccachiullanis fini
timis, qui pupilli rem curent, donec ætate prouectus gubernare ipſe ſciat. Izzucam hanc
Izzuca ciuitas deſcribitur. vrbem trium aiunt eſſe millium domorum, centum amplius templarias turres ſuis diis di
catas, in quibus humano ſanguine litatur, ſe numeraſſe inquit Corteſius ex alto quodam
loco. Turres eas omnes cum ſuis quaſq; ſimulachris comburi fecit: imperans, ne vltra ce-
rimoniis eiuſmodi ſtuderent. Deum cœli & terræ ſatorem dixit homicidas odio habere.
Vt homo hominem interficiat alienum eſſe à dei & naturæ inſtituto. Arcem habet immi-
nentem vrbi hæc ciuitas, ſepta montibus: qui eam ab acribus ventorum flatibus tutan-
tur ob calorem, propterea goſampii generat quantitatem ingentem. Irrigua eſt eius pla-
nicies. Per deductas foſſas vniuerſus ipſius campus humectatur æſtate. Fructuum eſt ibi
copia multimoda, neq; deeſt holerum ſatio. Vicis & pagis eſt referta planicies. Guacca-
chiullis occupatis & Izzucanis domitis, fama per nationes longinquas delata, rapacis for
tunæ vultum eſſe mutatum & ex nouerca in blandam matrem eſſe conuerſam patefecit.
Animi gentium à Tenuſtitanis ad noſtros, vti fieri ſolet in rota rotante, præcipites ierunt.
Certatim ad nr̃os ꝯfluūt gentes. Legati vndiq; deditum ſe certatim concurrunt, metu Coluanorū & eius prouinciæ prin-

cipum Tenuſtitanorum. Non auſos hactenus fuiſſe obſeruantiam tanto Regi: quantū Hiſpani eſſe profiteantur, debitam offerre. Nunc vero, quum ſe ſperent fore tutos noſtrorum fauore à tyrannide vicinorum regum, ciuitatum ſuarum detecturos voluntatem adueniſſe inquiunt. Vt iam tandem huic narrationi, quæ ſat longa ſerie relata eſt, finem imponamus. A captiuis quibuſdam Corteſius intellexit, in Tenuſtitana ciuitate poſt Muteczumæ obitum effectum eſſe regē fratrem eius Haſtapalappæ dominū. Is poſt tres menſes à regno capto, variolarum morbo interiit, cui Muteczumæ nepos ex ſorore ſuffectus eſt nomine Catamazim, ꝙ è tribus Muteczumæ filiis vnum inter noſtrorum ſtragem in pontibus interfecerint ipſi. E ſuperſtitibus vero vnus erat morio. Paraliticus alter. Is Catamarinus generibus armorum quotquot aſſequi poteſt comparandis intendit. Haſtis præcipue longis: quibus ſperat equos procul poſſe ferire: quia ſolo equorum occurſu perturbantur. Veretur namqꝫ Corteſium ad ſe, in admiſſorum vindictam, rediturum. Quia præcipue intelligat circumuicinas regiones à ſe deciſcere: noſtriſqꝫ in ſui perniciem auxilia polliceri. Nec fallitur quidem, terdecim quippe biremes dictos bergantinos ait Corteſius paraturum ſe ad ſalſi lacus vaſtitatem illam deuaſtandam: quo tanta ciuitas commeatibus ablatis, & aquęductibus confractis, tali neceſſitate vrgeatur, vt ſubdere colla Hiſpani Regis iugo cogi poſſit. Ad Hiſpaniolam interea quattuor miſit naues, quæ aduehant equos & vna ſcopetariorum commodum numerum, cum tormentarii pulueris copia. Scribit Corteſius terras illas Hiſpanis in fluuioru, mmontium, & vallium arboriferarum benignitate ſimiles eſſe. Propterea petit à Cæſare, vt nomen à ſe illis terris inditum confirmet. Hiſpaniam nouam Oceani maris id vniuerſum, quod deſcriptum eſt, nuncupauit. Supplicat vna in ſui voluminis ingentis calce, vt placeat ſuæ Maieſtati, virum aliquem virtute ac rerum experientia pollentem ad ſe mittere, qui terrarum à ſe ſubditarum perluſtret oras, ac referat quæ viderit. Sub data diei Octobris trigeſimæ ex arce quā appellauit ipſe Segurā Frōteræ. Anī. M.D.XX.

Catamazinus poſt mortē Muteczumę in regulum ſuffectus.

Noua Hiſpania oceani.

ADRIANO PONTIFICI MAXIMO DE ORBE AMBITO.

Caput ſeptimum.

CVM HAEC In meo pluteo ſcripta morarentur, deficientibus ob locorum longam intercapedinem & non tuta itinera tabellariis, ecce ab Oceano prægnanti nouos fœtus, ecce recētes partus. Perpendiculis duobus claudetur hoc opus, qui primariam precio ſuperabunt narrationem, inaudito & creditu difficili: de orbe ambito & repertis aromatum altricibus inſulis vno. Quibus artibus, aſtu, animi feruore, vi armorum, Taſcaltecanis Guazucingia & finitimis Muteczumæ hoſtibus auxiliantibus, Fernandus Corteſius ingentem illam ciuitatem lacunarem Tenuſtitanam & eius potentiam vniuerſam recuperauerit, strauerit, ac ferè deleuerit funditus: vnde beatitudinis tuæ ſceptro & magnæ Caſtellæ Regno acceſſio facta eſt non exigua. Ad ambitum paralelum & aromatariam negociationem veniamus, quæ paulo longius captanda eſt. Ex vrbe Barchinona, cum Cæſar illic Laletanis intenderet comitiis, tua Beatitudine in noſtro rerum Indicarum Cæſareo ſenatu præſidente: data fuit, vti meminiſſe oportet, Fernando Magagliano Portugalenſi, à ſuo rege tranſfuga, de Maluchis inſulis aromatum nutricibus perquirendis cura, ꝙ is in Cochineis, Canenoreis, Colocuteis, Cherſo e is, alias Malacheis nundinis, ſeptennio verſatus: vbi nam iacerent inſulæ ſciebat. Ab aurea Cherſoneſſo vulgo Malacha, cæteriſqꝫ illis emporiis non longo maris tractu diſtant. Dimiſſus Magaglianus à noſtro ſenatu ipſo, cuius erat princeps tua Beatitudo ex Barrameda Bethis hoſtio in Oceanū, vigeſimo Septēbris anni milleſimi quingēteſimi decimi noni vela fecit, cū nauib⁹ quinqꝫ nominib⁹ impoſitis prætoriæ, Trinitatis cæteris ſanct⁹ Antoni⁹, victoria, cōceptio, ſanctus Iacobus, in quib⁹ viros vehebat ducentū triginta ſeptem, è nauibus duæ tantum redierunt. Quarum vna, prætoria naui derelicta, regreſſa eſt inutilis: altera poſt triennium ferè ab egreſſu ex Hiſpania, ſexto namqꝫ Septēbris anni. M.D.XXII. ad eundem appulſa eſt portū, à quo diſcedens exierat: gariofolis & aliis aromatib⁹ quibuſdā onuſta. E viris pauci euaſerūt. Perſtitit & prætor ipſe Magaglian⁹ in vna inſularū dicta Matam ab incolis trucidatus ex itinere, vt infra dicemus. Eſt inter Ca=

Altius rem repetit.

Fernādus Magaglianus Portugalenſis.

ſtellanos & Portugalenſes à maioribus innata ſimultas quędā: è Caſtellanis Magaglianꝰ, diuerſis occaſſionibus quæſitis, multos ſub iuſticiæ prætextu conſumpſit, ꝙ inuiti illius di-ctis auſcultarent. Hoc ſuis locis. Ad iter ab eis ſumptū veniamꝰ, ad fortunatas primo, dehinc ad Gorgodū inſularum proſpectū, quas Portugalicus earum dominus capitis nuncupat viridis, appulſi: verterunt proras in dexterā à tergo noſtri putati continentis, per eius terræ porrecturam quæ dicitur ſancti Auguſtini. Caſtellana impoſitione: pauloqꝫ vlterius à Portugalenſibus ſanctæ Mariæ, quæ vltra lineā equinoctialē protenditur gradus quinqꝫ, deceſſeruntqꝫ ad antarticū, ad ſignum vſqꝫ: vbi diximus in vna decadū fuiſſe trucidatū Soliſium claſſis noſtræ littora illa percurrentis ducem, cū ſociis quibuſdam, atqꝫ inde ab incolis comeſtum. Eum ſinum aiunt habere gradus octo & triginta trans equinoctialem ad antarticum.

Baia ſctę Marię. Huic loco nomen eſt impoſitū Baia ſanctæ Mariæ: dixi alias Baiā dici ſinū. Miſſi à Magagliano nuncii aduerſo flumine in ſinū cadente, cū vna è nauibus & cimba alterius, tres viderunt ſemiſylueſtres ac nudos homines ſpitamis duabus humanā ſuperantes ſtaturam. Ex illis fidens vnus cimbam eſt ingreſſus. Arbitrati ſunt noſtri tracturū ad naues ſocios, ſi habitum ad manus bene tractarent. Bene paſtum ac potū & indutum remiſerunt. Nullus aduenit, neqꝫ vlterius ille. Repererunt tamen arbores cum noſtris ſecuribus ſciſſas, in cacumine quoqꝫ arboris alterius crucē erectam. Hominis è noſtris nullius repererūt veſtigia. Mira de huius fluminis amplitudine referunt, vti de Maragnono in Paria regione ad ſeptentrionem alias dixi. In viginti ſe leucas aduerſo flumine aſcendiſſe aiunt, vbi latum eſſe dicunt leucas ſeptendecim. Fauces autem eius, ꝙ multa in illud ex itinere defluere perceperint alia flumina: latas eſſe dicunt in immenſum: bibiqꝫ dulces aquas per ſpatium ingens in pelago: quo

Portꝰ S. Iuliani. ſinu derelicto, ad antarticū paucis gradibus, quia curuabatur iam ad occidentē terram, magnum repererunt aliū ſinum, cui nomen impoſuere ſancti Iuliani. Portus erat in eo tutiſſimus, propterea iacere anchoras prętor iuſſit. Iam ſol ad nos aſcendens, terras illas deſerebat: frigore premebantur, poſteaqꝫ ſol arietem tranſegerat mediū, vti apud ſeptentrionales noſtros dimidiam libræ partem, ſole tranſeunte. In eo portu ſub tuguriis & magalibus in littore, menſes æſtiuos noſtri quattuor amplius à frigore detenti & tēpeſtatibus incluſi egerunt. In Kalendis namqꝫ Aprilis portū ceperunt illum, exierunt vero nono calēdas Septē-

Ira Magagliani i Ioannem Carthagenam. bris. Hic ſęuiuit Magaglianus Portugalēſis in virū quendā nomine Ioānem Carthagenā, Epiſcopi Burgenſis familiarē: qui ex regia ſanctione datus erat Magagliano collega, ſecunduſqꝫ claſſis dux. Illū & ſacerdotem vnū ſubſtructarū inſidiarū ad eum perimendū occaſione dimiſit in terram, cū biſcocti panis pera, ſinguliſqꝫ enſibus: voluiſſet cogitatus eorum, ſi forte cogitauerant de eo perimendo, morte mulctare: ſed veritus Caſtellanorū odia in eum iam concepta, non eſt auſus. Varii varie rē hanc, reliquas etiā huic ſimiles referunt. Magaglianum iure quæ fecerit egiſſe, dicunt hi, taxant alii, veteriqꝫ ſimultati generali Caſtellanos inter & Portugalenſes, executiones illas aſſcribunt. Incolarum illic videre tuguria: ſed eſt

Patagões gens inculta, inermis, tantū pellibus contecta, vaga, ſine certis ſedibus, exlex, ſtatura grandiore, Patagones appellantur. E portu illo ſancti Iuliani iam ſole ad eas oras redeunte: Kalendas nono Septēbris anni. M.D.XXI. anchoris erutis deſcēdunt ad antarticū, aiunt ipſi gradus alios quattuordecim. Hic eſt pede plano ambulandū parūper. Audiuiſſe ſub nube ſe in actionibus Portugalenſibus, cū puer eſſet hic Magaglianus, fretum iacere in illis terris variis tractibus implicitū: ſed qua eſſet illud quæſiturus non intelligebat. Sors obtulit quod ratio non direxit: exorta eſt illi adeo fera tempeſtas, vt vnā è nauibus raptauerit, proiecerit qꝫ penſilem integrā ſuper proximis quibuſdam ſaxis. Seruati ſunt homines: ſed nauis in fruſta ex ictu procellæ perſtitit. Ecce vnā è quinqꝫ vim poſtergatam. Paulo longius habebat à leua ingens Oceani pelagus. A dextris, inacceſſos montes niuales: è nauibus vna quæ minore indigebat fundo, receptū quærens, à furore vndarū propius ad terrā ſe applicat. Fretū forte vidit anguſtū, paulo interius procedens in ſinum incidit latum quattuor leucas Hiſpanas, longū ſex, regreſſa nauis dat de freto nunciū. Hic prætereo minuta multa, ſequūtur reliquę: aiunt alicubi funda iaci potuiſſe lapides ad vtrunqꝫ montē. Deſerta eſt terra, cedrinis arboribus dicunt conſitos eſſe mōtes ambos laterales freto. Eo ſinu præterlapſo, fretū aliud obuium habuerunt, aliquanto latius, anguſtum tamen. Dehinc ſinum alium. Poſt fretum aliud, vltra quem ſinus erat alius. Vti duas videlicet in tabulis indicibus Europæ anguſtas fauces, amplum quoddam ſpacium amplectentes ad Heleſpontum: ita in hoc freto tres, cū ſpeciis grandioribus totidem: freta hæc inſulis plena ſunt paruis, vnde ſuſpecti ſemper va-

da timentes, per ea loca nauigabant. Vbiq; profundiſſima repererūt maria. Tēdebat iam
ad Occidentem æſtiuum tractus ille, quem centum decem leucas protentū deſignant. Dum
in medio fere tractu illo ieciſſent in quodam quadrato maris ſpacio anchoras, nil memora-
tu dignum inuenerunt, iter ſequūtur ſuum è quattuor nauibus tres. Reſtat in eo quadrato
interuallo quarta, ſancti Antonii titulo nūcupata: putauerunt ſocii ſecuturam. Reſtitit, & ter
ga vertit cæteris, regreſſaq; iam diu eſt blaſphemiis inſectans Magaglianum. Non impune
talem inobſeruātiam admiſiſſe nauis duces arbitramur. Cum ſolis ergo tribus nauibus pro
cedunt cæteri. E fretis illis exeunt tandē, quæ Octobris die primo & vigeſimo ſunt ingreſ
ſi. Egreſſi autem quinto Kalendas Decembris. Longiſſimos ſe dies eo tempore: noctes vero
breuiſſimas, habuiſſe dicunt: nec à ſpheræ ratione alienum eſt. Vaſtum, eo tractu ſupera-
to, captarunt Oceanum aliud mare, id eſt noſtri putati continentis à tergo, mariq; illi iun
gitur, quod Auſtrale in decadibus appello, à Vaſco Nuñez primum reperto ex Dariene. Di
rigentibus illum Comogri regis filiis per id pelagus immenſum, aiunt tres ſe menſes ac
viginti dies egiſſe, cœli tantum & aquæ ſalſæ proſpectu contentos. De ſumma rerum æge-
ſtate, deq; infenſis caloribus miſeranda referunt. Orizæ quantum pugno capi queat, portio
nem quotidianam multis diebus fuiſſe ſolam, ſine alterius vllius cibi mica, profitentur.
Potabilis aquæ penuria erat tāta, vt cogerentur ſalſæ maris aquę tertiam partem ad Orizam
coquendam iniicere, & ſi forte puram quis bibere tentaret, claudere oculos præ viridi ſitu,
& nares præ fetore cogebatur. Per mare illud ingens tendentes ad occidentem & ſeptentrio
nem reſumpſere denuo lineam equinoctialem, cui proximas reperere duas inertes inſulas,
quas appellauere infortunatas, eo quod penitus inutiles ac deſertas. Dehinc inſularum mul arzipelag⁹.
titudinem arcipelagus nuncupauere ad noſtrarum cycladum in Ionio mari ſimilitudinem:
in initio quarum deſcendere in inſulis plæriſq; ab exitu anguſti freti leucarum ſpacio quin
gentarum eas lationes appellauere, vetere nomine non expreſſo, quod licet pacatis animis
noſtros admiſerint quicquid aſſequi poterant furabātur: vti vagum genus illud furū quod Zingari.
Italus zingaros appellat, & ſe mentiuntur Aegyptios eſſe: inter ablata furtiue cymbam, qua
in terram è nauibus noſtri deſcenderant vix terga vertentibus, abduxerant eam tamen: ſed
multis prius interemptis reuexerunt. Nuda eſt gens & ſemibruta, eſt ibi arbor quæ cocos
creat. Ex illis maior eſt inſula Burneia, quam ſine hæſitatione ſcribunt ambitu eſſe leuca-
rum ducentarum quinquaginta quattuor. In huius inſulæ portu aiunt arbores creari, cui⁹
folia cadentia gradiantur ſerptim vti vermis: vitalem ſpiritum puto aliquem inter vtranq;
folii faciem tumeſcere: qui quaſi ventoſus halitus paruo duraturus folia moueat. Duo ibi
religionum genera eſſe intellexerunt: ydolatras & Mahometanos, inuicem ſatis concordes.
Armenta boum & bubalorū nutriūtur in ea. Greges etiam caprarum & altilium noſtratiū
copia paſſim ibi alitur, ouium minime. Tritico & ordeo carent ac vino, abundant Oriza, is
eſt eorum panis, & ex Oriza dapes condiunt varias. Vltro citroq; Burneius regulus & noſtri Oriza.
gratis muneribus ſe ſalutarunt. Ad noſtros regulus ſua miſit munera ſuper elephantibus Burneius regulus.
duobus, & altero die dapium genera duo & triginta humeris nobilium allata: quinq; ac vi-
ginti millium domorum aiunt huius principis eſſe ciuitatem: ſed lignearum, præter regis
atrium, quod eſſe dicunt lapideum. Circumeunt Burneiam inſulæ multæ paruæ: inter quas
duę, quarum altera Zubo, Matan ab oppido primario nomine Matan altera. Zubi regulū
ſibi Magaglianus conciliauit, datis illi regi muneribus è noſtratibus ipſi gratis: quia nouis
& alienis ab eorum cognitione. Baptiſmatis lauacro regulum & Cæſaris obſeruantiæ ſubie
cit. Dehinc relictis in portu Zubēſi nauibus, cum illarum ſcaphis & prouincialibus cym
bis vniligneis & militibus Zubenſibus, traiecit in inſulam Matan ab oppido Matan di-
ctam, quæ in proſpectu eſt ad leucas tantum quattuor. Matano regi perſuadere conatus eſt
per interpretes, vt Hiſpano regi magno vellet ac Zubenſi ſubdere ſe, pendereq; tributa Hi
ſpano magno regi: ſe obtemperaturum reſpondit, Zubenſi minime. Dedit oppidum regię
ſedi vicinum in prædam, & combuſſit vniuerſum Magaglianus: domorum forte quinqua
ginta in Zubum regreſſus eſt cum præda: rerum comeſtibilium, quarum erat in Zubo ali-
qua penuria & ſuppellectilium variorum. Sed maiorum illorum partem Zubēſes Matano
rum inimici rapuerunt ſibi. In octauum inde diem reuerſus Magaglianus eodem modo re
lictis nauibus: armis tentauit oppidum ipſum regium Matanū expugnare. Detrectauit Ma
gagliani, fato aduerſo huc aduecti, mandata regulus. Exiuit obuiam armatus cum oppida-
nis. Præter tela prouincialia ex cānis & lignis aduſtis, haſtas hic regulus lōgas & ferratas aſſe

quitur,quia Sericæ & Sienarum regionū mercatores has pertractent inſulas.Fuit á regulo
cum ſeptem ſociis trucidatus,vulnerati duo & viginti.Ita bonus Portugalenſis Magaglia-
nus ſuæ cupiditati aromatariç finem impoſuit.Regreſſi ſuperſtites ad ſocios in Zubum,fu
erunt à Zubenſi regulo inuitati,conuiuio affuerunt.Ioānes Serranus naucleroruni Ocea
ni princeps,de quo in decadibus primis,nunc vnius nauis præfectus,& alterius nauis præ-
fectus alius,cum forte decem comitibus.Vagabantur interea per inſulam alii è nautis forte
quadraginta.Salit ex inſidiis in prandentes regia cohors armata,trucidauit alios,præfectos
ſeruant,& nudatos ad littus trahunt palam,exiſtimātes venturos è nauibus cum ſcaphis
alios,vt eos pręhēderent.Non auſi ſunt qui naues cuſtodiebant accedere.Ita ſociis derelictis
vela fecerunt infœlices.Scrutatus ſum à regreſſis inter cæteros á iuuene Gemienſi Marti-
no de iudicibus,qui omnibus rebus interfuit,quod crimen admiſſum Zubēſem regem ad
patrandum impulerit tam crudele facinus.Fœminarum ſtupra cauſam perturbationi de-
diſſe arbitrantur.Sunt nāq; zelotypi.Hæ ſunt, meo iudicio inſulæ,de quibus autores mul
ti multa referunt.Millia inſularum,tria dicunt plærıq;,augent alii,non longe ab Indicis lit
toribus diſtare.E circumeuntibus Burneiam inſulam,vna eſt in qua ſunt oppida duo Butu
ran & Calegan:placide ibi ſunt ſuſcepti.Ex eadem inſula viderunt aliam,à Calaganēſibus
digito monſtratam: in qua Buturanēſes & Caleganenſes dixerunt,auri eſſe in harenis ma-
ris tantam copiam,vt cribro ſolum arena diſcuſſa,auri grana deligant,quæ auelanam vel
paulo minorem fructū æquent:cætera veluti vilia deſpiciunt.Eſt huic in proſpectu alia duo-
bus oppidis nobilibus inſignis.Vindanaho & Chipico,quorum alterum ad auſtrum ſpe-
ctat,ad ſeptentrionem alterum.Auſtralis terra cinamomum,aurum altera gignit.Ex vtroq;
noſtris rerum permutatione tribuerūt aliquid.Ad has inſulas,vti iam dixi,ex Seribꝰ & Sie
nenſibus aliiſq; Indicis regionibus frequenter ſolent cōmeare mercatores,auri & gēmarū
permutatione,aliarumq; rerum: ipſi telas,pannos,ac cætera facientia ad ornatum,& cultum
humanum,ad bellum etiam.Ab harum inſularū proſpectu abeſſe tantopere deſideratas Ma
luchas inſulas, ad equinoctium leucas centum ſeptuaginta quinq;,gradus ipſi computant
decem: vnde,qua figant ingenium in his computationibus non intelligo. Gradum priſci
Quot leucę efficiant gradum. philoſophi ſexaginta milliaribus Italis,quæ mille paſſus dimenſos includant ſingula,con-
ſtare volunt.Leucam iſti dicunt milliaria ex illis continere quattuor mari, terra vero tria.Si
computationem leucarum ſumpſerimus,nautarum Hiſpanorū more,quindecim continet
quiſq; gradus leucas: ipſi vero contra omniū opinionem,aiunt gradum continere leucas ſe
ptemdecim cum dimidia.Intelligant ipſi ſe,quia illos ego non intelligo.Ad Maluchas ve
Maluchę inſulę. niamus,captarunt tandem illas. Quinq; ſunt primariæ,lineæ equinoctiali vel ſuppoſitæ
vel proximæ.Ambitu ferè æquali: quattuor vel quinq; aut quando plenius ſex leucis ipſarū
quælibet continetur.Eminet,quodam naturæ inſtincto, in ſingulis elatus collis.In illis ga
riofilum & ſuapte oritur natura & coaleſcit.Quinq; illas ab latere antartico videtur ingens
Gilolo. terra nomine Gilolo includere.Naſcuntur & in Gilolo gariofila ſed acria & ſemiſyluestria:
vti accidit de caſtaneis aut oleaſtrorum oliuis non inſertis,in paruis vero inſulis illis omni-
bus ſunt aromatica.Sed auditu pulcherrimū eſt,vnde aromaticus ille vigor in gariofila eo-
De vigore gariofiloꝝ. rum iudicio infigatur. Aiunt incolæ ſingulis diebus ter eleuari nubem quandam,dicunt
ipſi mitti è cœlo,ſummo mane in meridie & ad veſperam,quæ collium gariofila gignen-
tium culmina tegat, ita vt eo tempore videri vertices nequeant: atq; poſt breue tempus diſ
ſolui nubem illam.Gariofilorumq; arbores,quæ ſunt lauro pares ac ferè ſimiles: eo ſpiri-
tu grauidare: argumento eſſe dicunt,ꝙ ea nubes ad inſularum plana deſcendat nunquā: neq;
ab collibus tranſplantatas arbores bene coaleſcere: aut fructus gignere ſapidos.Planiciem
quæq; inſula orizæ ſationi ſeruat edendam.In vna illarum deſcenderunt, à cuius regulo fu
erunt placide ac honorifice ſuſcepti, ſed cum duabus tantum nauibus: tertiam nāq;,quod
iam deficerent homines,qui gubernare plures quirent,poſt prætoris & ſociorum necem &
lœtale conuiuium diſſoluerūt.Quæ Trinitatis & quæ Victoriæ nomen habebant,remanſe
runt incolumes.Gens hæc ferè nuda eſt, ſubligaribus ex arborum philiris ad pudendorū
tantum velamen vtuntur.Regulus vero ille noſtris retulit,propterea læto ſe animo noſtros
in hoſpites ſuſcepiſſe,ꝙ paucis ante menſibus in orbe lunæ viderit gentem exteram aduenta
re pelago,neq; noſtros differre ab eo ſimulachro vel puncto profeſſus eſt.Ab his inſulis ar-
bitrari ſe aiunt diſtaſſe ab Hiſpaniola leucas quinquies mille,quæ milliarium continent Ita
lorum millia viginti,falli arbitror.Aiunt noſtri inſulas eas eſſe fœlices,licet noſtro pane vi-

noq; careant & carnibus bouinis, arietiniſq;, quia contenti ſint ſua oriza, ex qua mille cibo rum genera conficiunt. Popularem habent alium panem ex quarundam palmarum veterũ lapſarum interiore medulla iam confecta vetuſtate, vti accidere ſolet in montanis denſis ne= moribus ab hominum cõmercio ſemotis, in quibus decidunt magnę arbores vel vi tipho num perculſæ, vel deficiente in radicibus ſubſtantia terreſtri: ex longa intercapedine anno= rum, creſcẽteq; arborum proceritate: quæ maiore indigeat radicum vigore, quã tellus ipſa queat radicibus porrigere ad arborem ſuſtinendam. Vtcunq; ſit, iacent in ſiluis multæ, pu treſcuntq; ibi & caneſcunt carieq; corroduntur. Eiuſmodi eſt ea palmaris medulla ex qua illi vulgarem conficiunt panem. In quadratas medullam ſcindunt formas, mox in farinam conterunt & deſiccãt: pinſunt demum & coquunt, fruſta tulerunt in cocti lateris formam compacta. Volui guſtare, nil aſperius, nil inſipidus: miſerorum inopum eſſe debet id alimẽ tum, quibus orizæ deeſt facultas, quod agrorum cultu ſint expertes. Vidi ego & in monta nis ruribus ac pagis veſci mõticolas pane paulo ſapidiore, coloris ferè nigri, ex grano tiphę: vulgo Hiſpano centeno, vel millio aut panico, vel his deterioribus aliquibus. Regula eſt in rotæ rotantis arbitrio, vt ſaturentur pauci, fameſcant plures, delicias aſſequantur quidam, epulum non multi. Viuitur tamen vndiq;, quia natura paruo eſt cõtenta, modo paruo ſimꝰ aſſueti. Caprarum eſt apud eos alendarum & altilium omnium cura. Cannas habent dulces, vti è quibus extorquetur ſaccarum. Mala etiam punica, quæ granata dicunt Italus & Hiſpa nus. Mala medica & citera omnis generis. In his pomis dicit Hiſpanus, limas, limones, na rangias, torongias, cidras, cidrones, quæ inter ſe differunt. In herbis etiam curnas turcium aquaticum vocabo, herbas in fontium riuulis naſcentes: ſi vulgus Hiſpanum Berros, Ita= lum creſones liquide ac ſine circuitione nominat vno vocabulo. Et quod magis nauſeã inci tat, inter eas herbas venenoſum perimens naſcitur neſcio quid, ab Hiſpanis anapelum appel latum. Interrogatus qui nihil in theſauros animæ ſuę curet aceruare præterquã eſſe latinum, etiam quod illo careat vocabulo lingua latina, poſſitq; aliunde ſumi perpulchre, an liceat anapelum dicere torquebit nares, & inſufflans lupi ſtrangulatorẽ dici rem illam debere gra ui quodam elato ſupercilio immurmurabit. Ergo ſic meo arbitrio, cum naſutorum bona venia, Malucceæ inſulæ, narãgiis, limis, limonibus, torongis, & cidris, cidronibus, granatis pomis, holeribuſq; abundant. Non ſine cauſa ſubiit de creſſonibus vel berris, & anapelo mẽtio: quia cum in primo margine cœnæ paucis ante diebus herbam illam cum ſuis aceto ſale ac oleo ederemus: Fernandus Rodericus meus, cuius opera vſa eſt aliquando tuę Beati= tudinis ſuaſu Cæſarea maieſtas, in anapelum incidit, quo ſumpto, ac ſi cicutam vel aconitũ comediſſet ita ſtratus decidit, tiriaca & mitridatico fuit obuiatum ilico: diu tamen ſemiatto nitus vixit: non ne ſapidum & bene ſonans verbum eſt anapelum, cum lupi ſtrangulatorẽ fœda illi circuitione dici debere blatterabunt? Vina, non ex vuis, quas nõ habent Malucceæ inſulæ, ſed ex variis fructuũ generibus ſapida, ex vno præſertim conficiunt. Eſt apud eos & apud noſtri putati continentis incolas arbor ferè palma in ſimilitudine formæ: in modo procreandi valde diſſimilis. Arbor hæc racemos generat duodecim, plures interdum, ad vi geſimũ vſq;. In quolibet racemo, botros vti ex vua, ſed mille tegminibus veſtitos, botrus quiſq; denudatus paruo melone valde rotundo eſt ſimilis. Sed cortice teſtudinea ferè conchã æquãs duricie. Coccos appellant fructus illos, textis exterioribus eſt pluribus tunicatus co cus, quàm palmula cõmeſtibilis cum iiſdem coſtulis, retibus interligantibus illas: nec mi= nore labore purgari tunicas illas oportet, quàm palmulæ denudentur. Aperti cocci potum præbent & eſcam liquore ſuaui plenũ eſſe reperiunt. Intra corticẽ nutritur ſpongioſa quæ= dam altitudine duorum digitorum, inhærens cortici maſſa, butyro vel abdomini cando= re mollicieq; ſimilis, guſtu ſuauior. Maſſa illa de interno cortice abraſa eſt eſui aptiſſima. Si paucis diebus conuoluta parumper in ipſo vaſe perſtiterit, dicitur liquefieri, conuertitq; in oleum oliuarum oleo ſuauius, & ægrotis valde ſalubre. Aliud naturæ miniſterium vtile re= cipitur ex hac arbore. Perforant arboris latera: qua folia ex arbore prodeunt. Stillare gutta tim aiunt in ſuppoſita vaſcula liquorem potabilem, guſtui aptiſſimum, & valetudini con= ſonum. Piſcibus intendunt capiendis, quorũ illa maria creant paſſim multa genera, interq; vnum monſtroſum non mediocriter, cubito aliquanto minorem, ventroſum, tergo fulto, non ſquamis, ſed corio duriſſimo, roſtro porcino, fronte duobus rectis cornibus oſſeis ar= mata, dorſo bicipite eleuato oſſeo. Regulus, apud quẽ noſtri deſcenderunt, ope diuina illuc aductos credens: noſtros quid optent, quidue quæritent interrogat. Aromata inquiunt.

Ex quo cõ ficiãt panẽ.

Mala pu= nica.

Contra ob trectatores.

Anapelũ.

Arbor ſimi lis palmę.

Mõſtroſuz genꝰ piſciũ.

Quæ nos habemus ait aſſequemini. His dictis inſulares ſuos dedititios ad ſe vocat: vt no=
ſtris gariofilorum quiſq; ſuorum aceruos oſtendat edicit. Sinatq; pro arbitrio, honeſte ta=
men compenſando, noſtris auferre: matura namq; in aceruos domi congerunt, mercatores
expectantes, vti de omnibus aliis mercibus accidit. Hic ad Collociteas, Cochineas, Caneno
reas, & Malacheas nundinas, cum nauibus quibuſdam magnis, quas ipſi vocant iuncos, aſ=
portantur. Idem de pipere, gingibere, cynamomo, cæteriſq; animos hominū effœminanti
bus, parum neceſſariis blandimentis: ſed in his quinq; inſulis Maluchis, nil aliorum gene=
ratur aromatum præterquā gariofilorū, non tamen lōge diſtant ab his illæ laſciuias gignē=
tes alias, id ab incolis Malucheis renūciatum eſt & experimento pyratico didicerunt. Quū
namq; à Burneia inſula grandi, ac cæteris circumadiacentibus inſulis in vna, quarum præfe
ctum Magaglianum trucidarunt, ad Maluchas tenderent: ex inſperato inter nauigādum in
nauim vnam ex prouincialibus ingentem, imparatam, dictam iuncū inciderunt, onuſtam
mercibus, inter quas omniū aliorum aromatū inuenere copiam, ſed exiguam, ea ſunt perfe
ctiſſima, quia de recenti collecta: neq; naues illæ longos audent maris tractus pcurrere, quia
non ſunt illorū naues arte tanta compoſitæ, vt ferre queant eas maris procellas, quas noſtræ
perpetiuntur: neq; illarum nautæ ſint ita periti, vt nauigare ſciant qua ventus non flet recta
in puppim. Cōmeatuū prouincialium illa nauis in proximā aliam inſulam vehebat pon=
dus ſuū. Orizam, coccos de quibus paulo ante, gallinas, anſeres, & cōmeſtibilia multa, auri
etiam granati copiam aliquam, lauta ſibi ex illis prouentibus parauere prandia innocentū,
ſine ſuſpitione tranſeūtium, impenſa. Gariofilis ergo duas naues ſuperſtites onerare ſtatue
runt: & quoniā non reperta fuit apud eum regulum tanta copia, vt impleri naues ambæ poſ
ſent, regulus ipſemet percurrit finitimas, quæ ſunt in proſpectu. De quinq; namq;, alterne
quattuor ſe inuicem vidēt. Quinta longius parumper abeſt ab aliis. Quantū occulus nō at

Naues duę repletę gariofilis.

tingit hominis, ſed paulo plus. Ecce repletas gariofilis naues duas, ex decerptis recenter ab
ipſis arboribus, è quibus & ramos cū ſuis quemq; gariofilis tulere: delectabile fuit curia=
libus omnibus ramos illos videre, olfacereq; in ſuis matricib9 ramis bacculas illas. Differt
non mediocriter odor ille ab odore veterum gariofilorum quæ venduntur à pharmacopo
lis. Ex allatis habui ramos plæroſq;: multis ſum multos impartitus, ad varias terras mitten
dos. Adhuc reſtant apud me pauculi, quos aſſeruabo donec intelligam an ad tuæ Sanctita=
tis manus aliquis ex illis peruenerit. Ecce naues duas gariofilis onuſtas. Quid ſubſecutum
ſit, enarremus. Erat è duabus vna, dicta Trinitas, carie confecta, corroſa, putrida vermibus,
quos Venetus vocat biſſas, Hiſpanus bromā, adeo terebrata, vt nil minus per eius latera &
ſentinam aqua percurreret, ac per cribri foramina. Quare non auſa eſt credere ſe tam vaſtæ
nauigationi, donec reficeret. Perſtitit ergo Trinitas ad hūc vſq; diem, incolumis ne ſit igno
ramus. E quinq; igitur duæ tantum redierunt. Hæc quæ Victoria dicitur in præſentiarum;
Anno ſuperiore altera ſancti Antonii, ex hominibus pauci. Reſtat vt qua redierit Victoria re
feramus. Alia namq; via poſt triēnium paucis diebus exceptis, à diſceſſu reuecta eſt, prima
riis omnibus infœlici euentu ponè relictis. Sed hoc inauditum hactenus tentatum nunquā
ab initio mundi parallelum integrū, terram vniuerſam circuiuit hæc nauis. Quid ſup hac
incredibili nouitate cōfinxiſſet Græcia, ſi Græco alicui accidiſſet. Nauis Argonautica dicat,

Nauis argonautica.

quam ſine rubore ac deriſu ſuſpitioſe fabulantur in cœlum eſſe relatam: quid nam effecit?
Si quid iſta egerit pēſitauerimus, ex vrbe Argo in pontum ad Oeten & Medeam progreſſa,
cum ſuis heroibus Hercule, Theſeo, Iaſone, neſcio quid egerit, adhuc ignotū gentibus eſt,
quid fuerit vellus illud aureum, quæ vero ſit ex Græcia in pontū itineris intercapedo apud
grāmaticulos pueri didicerunt. Vngue giganteo multo minor eſt ea diſtantia. Sed quo nam
id pacto queat, vt mundū cinxerit, hominibus pſuadere, elaborandū eſt. Creditu quippe du

Perſuadere nititur mūdū vniuerſum circuiri poſſe.

rum. Hinc argumentū capiamus. Afferri iubeat Beatitudo tua ſolidam ſpherā rotundam,
in qua ſit orbis totius depicta figura. Ibi ducem accipiat fretum Herculeū, Gibraltari ſtri
ctum appellatum. Exeūdo ad leuam occurrunt primo fortunatæ inſulæ, Canariæ dictæ vul
go. Inter eas & Affricæ littora recta tendētibus ad meridiem, obuiæ fiunt aliæ inſulæ à Por
tugalēſibus dn̄is earum Capitis viridis inſulæ nūcupatæ. Latine Gorgodes Meduſeę. Hic
animaduertendū eſt attenta mente, quia hinc ſumitur huius admirationis initium. Portuga
lenſes ex Heſperidibus in leuā prorſus conuertunt proras, & lineā tranſeunt equinoctialem,
tropicū etiam capricorni traiiciunt, vſq; ad lunæ mōtiū porrecturā vltimā: caput bonæ ſpe
rantiæ dictā: vt vulgo loquar: ab æquatore gradus quattuor & triginta, minuūt duos alii. Ex

eius promontorii cuſpide regrediuntur ad orientem, & Erythrei maris Perſicią; ſinus fau
ces, Indicą; ac Gangis vaſta ora pernauigant, ad auream vſq; Cherſoneſum: quam ab ipſis
Malacham nuncupatã diximus. Ecce dimidiam circuli orbicularis partẽ. Duodecim hora-
rum quas ſol percurrit, è quattuor & viginti perpetuo computo coſmographi omnes id eſ
ſe ſpacium ſcriptum reliquerunt: dimidiã, quæ reſtat, nũc dimetiamur. Ad Gorgodes redeũ
dum eſt. Illis inſulis in leuam relictis hæc noſtra claſſicula nauiũ quinq;, recta tetẽdit ad dex
teram, puppim vertens Portugalẽſibus puppibus, à tergo eius noſtræ terræ quã dicimus
putatum continentẽ, cuius initium eſt ſub Portugalenſiũ ditione, ac tantũ progreſſa eſt claſ-
ſis hæc, vt ea via gradus antartici fuerit aſſequuta, vti iam diximus, quinquaginta amplius,
non ſigno numerũ particularem, quia differunt in relatu graduũ, licet parum. Solem ſequu
ti cadentem, vti Portugalenſes orientẽ, præhenderunt à tergo eas inſulas Maluchas, quæ
nõ magno tractu diſtant ab eo, in quo Gatigarã Ptolomęus & ſinum magnũ locat: regioni
Sinarum patentẽ portã. Quid dicam de ſinu magno, & de Gatigara, quę nõ reperiſſe aiunt
eo eſſe habitu quo deſcribũtur à Ptolomæo: prætereo in pręſentiarũ, aliàs forte latius. Ad
ambitũ parallelum redeamꝰ, en alia via verſis veſtigiis repertã Cherſoneſum auream, quã
à Portugalẽſibus eadem via per aureæ Cherſoneſi proſpectũ, perq; Portugalenſiũ ſemitas
om̃es reducit iſta nauis, argonauticæ regina: ad Heſperides Gorgodes applicata hæc nauis,
omniũ rerum ægena, ſcapham dimittit cum terdecim hominibꝰ: potabilẽ aquam & cõme-
ſtibile aliquid, nõ gratuito tamen, poſtulatũ. Ibi Portugalenſes ſui regis miniſtri, qui oculũ
ſibi dextrum erutum iri arbitrãtur, ſi aromatum princeps alius prouentus aſſequatur: ſca
pham & miniſtros cõtra fœdera inita ab initio diuiſionis, ab Alexãdro Pontifice ſexto ſan-
citæ, præhenderunt: tentaſſeq; regios Heſperidũ magiſtratus, nauim ipſam capere, quod fa
ctu facile fuiſſet. Sed intellecto ſociorum euentu, nautæ priuſquã ſuas Portugalenſes præpa
rarent naues cõgreſſiuas, erutis anchoris, aufugiſſe aiunt ſe, relictis in Portugalenſium po-
teſtate terdecim ſociis, ex vno & triginta quos aduehebant de ſexaginta ex Maluchis nauim
ingreſſis, dimiſſos tamen remiſerunt Portugalẽſes ex ſui regis mandato. Si cõqueſtus, ſi ſua
diſcrimina, ſi famem, ſitim, vigilias & erumnoſos labores in exhauriendo ingredientẽ per
apertas rimas & foramina maris aquã, die noctuq; recitare vellem, lõgam nimis intexerem
orationẽ. hoc ſatis. In illam cribro pertuſatiſſimo pertuſatiorẽ nauem, in aduectos octode-
cim, equo ſtrigoſo ſtrigoſiores, tot erroribus actos ſe inquiunt vt millia leucarum quattuor
decim percurriſſe, nũc hac, modo illac nauigãdo ſe prædicent, licet terræ ambitũ minꝰ octo
millibus conſtare fateãtur, quia qua via quærendæ forent optatæ inſulæ ab itinere Portuga
lenſiũ alieno ignorabant. Datur opera ne à talibus incœptis decidatur, quid ſtatuetur, quo
pacto cum Portugalenſibus cõcludetur, qui ſe iacturã ingentẽ prepeſſuros ex hoc negocio
cõqueruntur, ſignificabimus. Arguũt illi Maluchas eſſe intra limites aſſignatos ab Alexã
dro ſexto Pontifice maximo: cuiq; regi, Caſtellæ dico & Portugaliæ, eſſe pagos aiunt illi &
rura villulaſq;, ſuos prouentus ad Malacheas, Colocuteas, Canenoreas, Cochineaſq; nundi-
nas afferentes, vt accidit in vniuerſo: à ruſticis ad vrbes, & oppida venũ neceſſaria compor
tantibus, quæ domi colunt & nutriunt ruſtici. Nos vero econtra reperimus Malacham ab
ipſis vſurpatã, quod ſit extra lineã illã, diuidẽtẽ ab oriẽte in occidẽtem ab vtroq; polo. Id tuæ
Beatitudini eſt notiſſimũ, quia coram ea diſcuſſa fuit nõ ſemel iſta quæſtio. Vnũ reſtat quod
ſumma replebit admiratione legẽtes, eos præcipue qui ſe putant vagos cœlorũ curſus habe
re præ manibus familiares. Quãdo ad Gorgodes nauis hæc regreſſa fuit, diem fuiſſe Mer-
curii arbitrabãtur nautæ, Iouis eſſe repererunt. Vnde diẽ vnũ in eo diſcurſu aiunt ſibi abla
tum, ea trium annorũ intercapedine. Ad illos ego. En veſtri forte ſacerdotes vos fefellerũt,
diem illũ in ſuis aut celebrationibus, aut horis recitãdis remittendo. Ad me ipſi en quid? nũ
forte omnes? Cordatos præcipue ac rerũ experientia pollentes in errorẽ tantũ decidere po
tuiſſe ſuſpicaris, caſus cõmunis eſt, vt dierum ac menſiũ ratio habeatur in promptu, præ-
ſertim quia multi horarios habebant ſecũ libellos, & quid eſſet quotidie recitãdum optime
callebant. In horis præſertim Beatæ Virginis, cui nos ſingulis momẽtis proſternebamur,
patrociniũ eius implorantes, in his & defunctorũ cõmemorationibus tẽpus illud ocioſum
multi conterebant. Dirigito igitur cogitatũ alio, dies ablatus eſt nobis vnus proculdubio.
hii hæc, alii alia, ac varii varia commemorant, de ſublato die conueniunt omnes. Addidi
ego, amici memores eſtote annũ ſequentẽ à diſceſſu veſtro qui fuit vigeſimus à quinquage-
ſimo biſſextilem fuiſſe, ne inde forte ſit error ſumptus. Pigmeo Februario dediſſe illo an-

Aurea cher ſoneſſus.

De die perdito.

no ſe nouem & viginti dies, & biſſextilis biſſextę Kalendas Martii illius anni nō fuiſſe obli-
tos, affirmarunt. Sunt hi octodecim ſupſtites litterarū penitus expertes. Ita ſucceſſiue inqui-
unt. Agitatus ea cura conueni Gaſpárē Contarinū oratorem apud Cæſarem pro ſua Illuſtri
Republica Veneta omni litterarū genere non mediocriter eruditū. Nouā hanc inauditam
hactenus narrationē variis argumentis diſcutiendo accidere poſſe cognouimus hoc pacto.
Soluit hæc nauis Caſtellana ab Gorgodibus inſulis occidētem verſus, quo etiam ſol tendit.
Inde effectum eſt vt ſequuta ſolem, vnūquemq; diem longiorē habuerit pro quātitate itine-
ris confecti, quāobrem perfecto circulo, quē ſol viginti quattuor horis peragit verſus occa
ſum, integrum diē conſumpſit, itaq; vno pauciores dies habuit, quàm illi qui certā quàndā
ſedem eo tēporis ſpacio tenuere. Quod ſi claſſis Portugalenſiū quæ verſus oriētē nauigat,
cōtinuato itinere verſus orientem hac nauigatione & via, nūc primū inuenta ac mortalibus
patefacta, iterum ad Gorgodes reuerteretur, nulli dubiū quin cum breuiores dies habitura
fuerit peracto circulo illis ſuperfuturæ fuerint viginti quattuor integræ horæ, ac ita vnus
integer dies, quare vno plures numeratura eſſet: ſicq;, ſi vtraq; claſſis Caſtellana inquam &
Portugalica eodem die ab Gorgodibus ſoluiſſent, & Caſtellana occidentē, Portugalēſes ve
ro orientem verſus, puppibus inuicē verſis nauigaſſent, & eodem tēporis ſpacio eodē mo
mento diuerſis his viis ad Gorgodes reuertiſſent, ſi dies ea fuiſſet Gorgodibꝰ dies Iouis, Ca
ſtellanis quibus dies integra conſumpta fuiſſet in dies longiores, dies Mercurii illuxiſſet.
Portugalenſibus autē, quibus ob dies breuiores factos, dies vna ſupereſſet, eadem dies Vene
ris. Philoſophi rem philoſophicā altius diſcutiant. Nos hæc damus in præſentiarum. Satis
iam de peragrato parallelo deq; aromatū nutricibus inſulis ac die cōſumpto & nouis terris.
Nunc tandē ad res Tenuſtitanas deueniamus, quas perſtringā quanto breuius potero, quia
ſum mihi iam ipſi tanto labore grauis & moleſtus, ob ſenectā fugientē, in cuius rapacibus
vnguibus me tua Beatitudo ferè labantem reliquit: ea me properanti volatu, ad ſororis ſuę
decrepitæ rapaciores deuoratus detrudere conatur, ac ſi per huius luci ſemitas placidius eſſet
deambulandum.

Redit ad res Tenuſtitanas.

Caput octauum.

DE DISIECTIS Ex lacunari Tenuſtitana ciuitate noſtris, quoue pacto
cum finitimorū Tenuſtitanis inimicorum auxiliis incœperit coaleſcere à tā
ta ſtrage: dictum ſatis. Vno iactu ad lacunæ viciniam, mediis actibus præter
miſſis, tranſiliamus. In ciuitate millium domorū octo, ſed quę ſuburbiis con
ſtat immenſis, ad lacunā vſq; protentis à Taſcalteca leucas octodecim, nomi
ne Tazcuco, cum exercitu numeroſo pedem fixit Corteſius. Non auſi ſunt ci
ues Tazcucani detrectare, ne darentur in prædam exemplo vicinorū edocti. In Taſcalteca
conſtruendarū nauium magiſtros reliquerat Corteſius, qui dum ipſe belligerēdo circumui
cina hoſtilia premeret, bergātinos, vti mentionem fecimus, cōponeret terdecim. Vbi pri-
mum in Tazcuco ſedem exercitui dedit, afferri iuſſit bergātinorum cōpoſituras, quæ Ta-
ſcaltecanorum & Guazuzingorū humeris tabulatim allata ſunt, neq; laborem illum inuiti
ſumpſerunt: atrox adeo eſt in Tenuſtitanos odium, vt pro deliciis habeant quoſcunq; labo
res ad Tenuſtitanorum perniciē directos. En rem Romano populo, quādo illuſtrius res illo
rum vigebant, nō facilem. Ex Tazcuco labitur in lacunā fluuius nō ingens, cuius vtraq; ri
pa domibus, hortis interiacētibus, perpetuis fulta eſt. Interea dum bergātinorum conſtru
eretur compago, dum & remi & ampluſtre vniuerſum componerētur, foſſam duci iuſſit ex
Tazcuco ad lacunā ſpacio milliarium Italorū trium, ſtaturarūq; virilium quattuor profun
dam alicubi, ſuis lateralibus aggeribus munitiſſimā, in qua ſtagnare fluuiꝰ poſſet: ad ber-
gātinorum deuectum ad lacunā, quinquaginta dierū interuallo cum foſſoribus perpetuis
octo millibus prouincialibus perfecit opus. Sed dum vtrūq; vnà & naues & foſſa formaren
tur, plæraſq; ciuitates, tum terreſtres, tum lacunares, à quibus fuerat aufugiens infeſtatus,
deleuit, & combuſſit: neq; iam Tenuſtitani audebant prodire, vt aperto Marte cōtenderent
cum noſtris. Terdecim bergātinis per admirādum opus illud deductæ foſſæ in lacunā pro-
iectis, Tenuſtitani ſuā videre præſentaneā perniciem, ex neceſſitate tamen animos ſumpſe-
runt. Intellecto bergantinorū in lacunā acceſſu, paruo temporis interuallo cōuolauit ad ber

Mira aſtutia Corteſii

gantinos

gantinos cum armatis bellatoribus ingens multitudo cymbarū, aiunt affuiſſe ilico quinq;
millia, ex relatu ciuium, poſt habitā victoriā, accedentes cymbæ vi tormentorum q̄ in pro-
ris & ſpondis bergātinorum erant locata, diſpergebātur, veluti ab atrocibus ventis nubecu
læ. Ita iam vagātibus, aperto lacunę cāpo, bergātinis ciuitatē acriter infeſtarunt. Paucorū
dierum ſpacio abſtulit illi ciuitati Corteſius dulces aquas fluuiales, aquæ ductibus diſcer-
ptis per Chriſtophorum de Olit, & ne ab vlla parte comeatus vllus ad obſeſſos duci quiret,
tribus exercitibꝰ ciuitatē circumſepſit à Tazcuco vno, per Aſtapalappā, quā labefactauit ad
vnguem, eo quod eſſet cæteris potētior, & Muteczumæ fratris eo tempore Regis antiqua ſe
des. Huic ipſe Corteſius præfuit cum ſexaginta millibus bellatorum amplius, vt ipſi aiunt,
ex omnibus nāq; iam prouinciis multo plures quā ipſe peteret, tum ſpe prædæ, tum liber
tatis, cōfluebant, pōtem illum, de quo ſupra facta eſt mentio ex Aſtapalappa directum ad ci
uitatem regiā, occupauit Corteſius. Et paulatim pugnādo retractis hoſtibus, tum lacertorū
viribus, tum equorū ac tormētorum impetu à fronte & à lateribus, cum bergātinorum fa
uore pōtem adeptus eſt ad caſtellum vſq;: de quo diximus in occurſu Muteczumæ regis cū
noſtris, vbi caſtellum illud turribus duabus fultum, duos pontes amplectens, qui ſub illiꝰ
fornicibus iunguntur. In eo loco caſtra poſuit Corteſius & vtriuſq; pontis fauces ea via poſ
ſidebat. Econtra locari iuſſit alia caſtra in tutelam alterius magni pontis à ſeptentrione, cui
præfecit Gonſalum Sandoualum iuſtitiæ exequendæ militem, quem dicit Hiſpanꝰ Algua-
zilum. Exercitui tertio ad latus aliud ciuitatis poſito præfecit Petrum Aluaradum. Aiunt
tres illos exercitus centum viginti millium conſtare bellatoribus. Ita vndiq; vallata hoſti-
bus miſera ciuitas, laborat extrema ægeſtate rerum omnium: nec minus paucorum am-
bitione conteritur (quorum auiditas imperii traxit ad eam calamitatem infœlicem popu-
lum) quam ab hoſtibus torqueatur. Subiiceret noſtro iugo colla populus facili ſuaſu,
ni regis nepos ex ſorore vſurpator imperii & ipſius procerum elatio animorum obſta-
ret. Septuaginta continuis diebus eſt ab omnibus lateribus à tergo & à fronte infeſtata. In
tra ciuitatis ipſius vias, redeuntibus noſtris ad veſperam in caſtra, quingentos mille interdū
& eo amplius ſcribunt quoto congreſſu fuiſſe interempta: quo ſtrages erat crudelior, eo ma
gis copioſe ac opipare cœnabant Guazuzingui & Taſcaltecani cæteriq; prouinciales auxilia
rii: qui ſoliti ſunt hoſtes in prælio cadentes intra ſuos ventres ſepelire: nec vetare auſus fuiſ
ſet Corteſius. E noſtris paucos aiunt ſemper periiſſe. Ergo tum gladio, tum rerum penuria
conſumpta eſt ciuium pars maior, mortuorum aceruos plærumq; in viis noſtri ciuitatem
pugnando ingredientes, reperiebant, quos fame ſitiq; dicebant exhalaſſe animas. Ex egre
giis domibus multas diruerunt paſſim, quando hoſtes detrudebant. Fuit ſemel Corteſius
in vno pontium ab hoſtibus circūuentus & captus, à familiare quodam ſuo, nomine Fran
ciſco Olea, qui enſe vibrato in hoſtes ambas abſcidit vno ictu gladii eius manus, qui he-
rum Corteſium prehēſum præmebat, ſeruatus eſt. Sed iniquo ſeruatoris fato, qui occubuit
equo præbito. Renunciatum eſt iam tandem noſtris, qua nam in parte cum neceſſariis &
principibꝰ lateret rex. Recognita Corteſius cum bergātinis, cymbarū claſſiculam ab explo
ratoribus patefactam, qua rex vagabatur in quibuſdam abditis lacunæ angulis, adoritur ca
pitq; omnes. In Corteſii poteſtatē adductus rex, pugione, quo erat Corteſius accinctus, con
tacto ait, en ferrū quo me potes & debes iugulare, qđ in me fuit peregi, exoſum & moleſtū
mihi iā erit viuere. Solatus eſt eū Corteſiꝰ, qđ magnanimo regi cōueniat ipſum feciſſe dixit.
Secū tamen eum duxit in cōtinentē: ſubq; fida cuſtodia ſeruandū ſuis tradidit. ¶ His actis
debellata ciuitate tāta, fereq; diſcerpto illius populo, nationes omnes illas Cæſareo ſubdidit
iugo. Ad me venerunt duo viri ex his quos fidalgos dicit Hiſpania, qui fuerunt rerū omniū
nō exigua pars, tum in ꝑquirēdis prouinciarū archanis, tum in oībꝰ certaminibꝰ, nomine
Diecus Ordaſiꝰ vnꝰ, Beneuides alter. Aiunt ad ſuū arbitriū creaſſe Corteſiū in Tenuſtitana
regē, è regio ſanguine ortū, iuſſiſſeq; ibi pedē figere, quo ciuitas populi frequētia denudata
ſub regis vmbra reſarciatur, aliter enī deſerta penitus & inculta tāta moles ꝑmāſiſſet. Ipſe
vero ſtatuit ꝑ nūcios nouas alias terras ꝑquirere, impatiēs ocii. Erāt in proſpectu ad auſtrū al
ti mōtes, qđ trans illos iaceat veſtigari iubet, mare aliud ad eorū mōtiū auſtralia iacere latera,
renūciatū eſt, vti ſcripſi in decadibꝰ de mari Auſtrali ex Dariene à Vaſco Nuñez patefacto.
Sex illic eſſe ciuitates, quarū minorē aiūt eſſe Valleoleto nr̄o celebri municipio multo maio
rē. Quarū vna dr̄ Teph, Mechinacā alia, Guaxaca tertia, q̄rta Fueſco, Tequātepech q̄nta, ſe
xtæ nō dāt nomē: ſcribit̄ in ep̄la ꝑticulari extra volumē rerū Tenuſtitanarū, in mari Auſtra

Tenuſtitā vndiquaq; obſeſſa.

Acriter infeſtata ciuitas.

Corteſiꝰ ab hoſtibꝰ circumuentꝰ / liberatur a Franciſco Olea.

Diecꝰ Ordaſiꝰ & Beneuides qđ referant.

li intellexiſſe nō diſtare ab illo littore inſulas aromatū & auri ac gēmarū altrices. Quę vero ī lacunis & lacunarū marginibꝰ vrbes iacēt, his noībꝰ nūcupātur. Saltucar, Tenauica, Tenuſtitan, Scapuzalco, Tacuba, Chapultepech, Culuacan duplex Guichilobuſco, Suchimilco, Quitagua, Aſtapalappa, Meſechiche, Coluacan, Tezuco. E duobꝰ is Beneuides de recēti rediit è ſociis duarū nauiū à Corteſio miſſarū vnꝰ. In illis vehunt à Corteſio miſſa dona q̄ precioſiora elegātioraq; multo eſſe aiūt, ꝙ̄ aduecta & à ſua Cæſarea mageſtate aſportata, quo anno ex Hiſpania ꝓfecta eſt ad Belgas, à tua Beatitudine cōſpecta, circiter ducētū milliū ducatorū precio æſtimant opes illas, ſed nōdum ad nos venerunt illæ naues. In inſulis Caſſiteridibus, dictis à Portugalēſibus earū dominis delos Azores, fixere pedē, ne ad Gallorum pyratarum manus deueniant, vti anno ſuperiore altera ex Hiſpaniola & Cuba veniens cum auri pōdere duorū & ſeptuaginta milliū ducatorū, librarū autē octūcialium vnionū precioſorum ſexcentarū, & cum duobꝰ millibꝰ rubis ſaccari, eſt rubus ab Hiſpanis dictus arroba, quinq; ac viginti librarū ſextuncialiū. Multa præterea particulariter multi ferebant: q̄ omnia in prædā pyraticā ierunt. Miſſa eſt armata claſſis quę duas illas ex Caſſiteridibus tuto aducat. Quo tēpore hoc ſcribo nondum ſunt aduectæ. Trahebant illæ naues, vti Beneuides inquit, tres tygres à paruulis educatas in ſingulis caueis, proceribꝰ tignis compactis, in vna nauiū duas, in altera tertiā, in ea qua duæ ferebātur ex cōcuſſu nauis à tempeſtatibꝰ, è cauearum vna parūper diſcuſſa eſt, ita vt tygridi iter fecerit ad exitū. Nō minus rabida tranſiliuit ꝑ nauim noctu euadens tygris, ac ſi nunquā hominē quēquā conſpexiſſet: furit vtrobiq;, ſeptemviros labefecit, raptauit vni lacertum, crus alteri, alii humeros, duos peremit, ex nauis malo vnū fugientē inſiliens prehēdit. Semimortuus à ſociis adiutus non periit: cū haſtis, enſibus, & omnis generis telorū quiq; inerant accurrunt, multis vulneribꝰ confectā in mare deſilire coegerunt. ſociā, ne idē accideret in ipſa cauea trucidarunt. Alterīꝰ nauis tertiā ait Beneuides adduci. Eſt in illorū montiū nemoribꝰ tygriū & leonū ferorūq; animaliū aliorū multitudo. Quibꝰ alātur cibis interrogatꝰ, ceruis ait, capreolis, damis, leporibuſq;, ac cuniculis multiſq; aliis mitibꝰ animalibꝰ, q̄ ibi nutriunt̄. Nauiū illarū ꝑmāſere cuſtodes duo viri è ducibus bellorum in illis terris: Alfonſus Auila & Antonius Quignonus: hi partem regi donatam à populo ferunt præbēdam: Corteſii vero partem curat Ioānes Ribera ipſius Corteſii ſecretarius & laborū omniū comes ab initio: ex noſtri regii ſenatus Indici cōſilio Cæſar Corteſio nouæ Hiſpaniæ ab eo ita nuncupatæ gubernationē comprobauit. Diecus vero Velazquez à magiſtratu Cubæ aut eſt abdicatus aut circiter, quia non rite feciſſe in mittendis contra Corteſiū copiis, prohibēte Hiſpaniolæ ſenatu, decretū eſt. De recenti allatum eſt Gallorum pyratarum viſas fuiſſe in Oceano pererrantes naues quindecim, ſub ſpe habendarum & iſtarum nauium, vti aliam apprehenderunt. Sed in Affricam fuiſſe tempeſtatibus tranſportatas, ſummerſaſq; plæraſq;.

Ciuitates lacunares.

D. Velaſq; magiſtratu Cubē eſt abdicandus.

Caput nonum.

AD HANC Vſq; metā q̄ Corteſiꝰ q̄ Corteſii cōmilitones & regiorū magiſtratuū miniſtri, theſaurariꝰ, cōputator & diſtributor, quē factorē Hiſpanꝰ appellat, tū ſcripſerūt manētes, tū viua voce redeūtes retulerūt, enarraui, multis ambagibꝰ p̄termiſſis, ne minuta recēſendo faſtidirē. Pauca nūc ab Dariene ꝑ literas Petri Ariæ putati cōtinētis gubernatoris, perq; filiū eiꝰ primogenitū à patre regreſſum Diecū Ariā, mox de Hiſpaniolæ Cubæq; Fernandinæ rebuſq; plæraq; recēter intellecta referamꝰ. hoc primū. In putato cōtinēti quinq; ſunt deductæ Coloniæ. In ſeptētrionalis terræ littoribꝰ ſanctaMaria antiqua, qđ oppidū Darienē nūcupamꝰ: ꝙ ſit, vti late ī primis decadibꝰ dixi, ſitū id oppidū ī Darienſis fluminis ripa, cur ibi locū elegerint, cur id nomē loco impoſuerint, q Zemacꝰ à ſuo rege Zemaco dicebat̄, tū ſatis. Ab Dariene ſecūda eſt Coloniæ ſedes leucas. xxx. diſtās nomine Acla verſus occidētē. Ab Acla. xl. leucas domiciliū eſt ī littore ſitū ad occidētē Nomē dei appellatū, à portu, à Colono primo earū regionū detectore, ſic nūcupato. Ad littꝰ Auſtrale ſunt nil mutatis noībꝰ patriis, Pānamā & Natan, vltimis productis. Terra eſt alicubi latiſſima: ſed præcipue in eo tractu, per quem ingens flumē labitur Maragnonꝰ, de quo ſatis diffuſe in decadibꝰ primis, vbi cauſas inſerēs cur credi poſſet tantā vim aquarū in vnū alueū potuiſſe cōiūgi, dicebā inter alias, terrā forte illic eſſe latiſſimā ab arctico ad antarcticū, vnde fieret ex magno īteruallo fluminum multorū generatio, q̄ in hoc vnum deciderent ad mare Oceanū ſeptētrionale ducenda.

Quinq; colonię deductę.
S. Maria oppidum.
Acla.
Nomē dei.
Panaman
Natan.

Ita repertum eſt, Pater ſancte, fuiſſe me vaticinatum eo paſſu inuenio, ab illis littoribus ſe=
ptentrionalibus, quæ Maragnoni delapſus nobilitat, vbi Regulos appellari Chacones di=
xi: protenditur ad antarcticum terra, vſqꝫ ad fretum illud vltra equinoctialem, gradus quat
tuor & quinquaginta: demunt aliqui duos, de quo in diſcurſu quærendarum inſularum aro
matum altricium ſatis. In eius freti vicinia tenuit hyems incluſam claſſem illam quinqꝫ na
uium præ frigore quinqꝫ ferè menſibus æſtiuis noſtris, vti ſuo loco diximus, quum ab eis
ſol ad nos diſceſſiſſet. Inde tollitur de Maragnoni tam prodigioſi fluminis admiratio. Quo
modo ergo ſit ibi latiſſima tellus, eſt alibi anguſtis Iſthmis contenta. Sed præcipue ab
Colonia quæ dicitur Nomen dei, ad Auſtrale littus & portum Pannamæ leucæ interſunt
ſeptendecim: per montes tamen inuios, & ob vaſtas rūpes, ac denſiſſima nemora, ab æter=
no intacta, inaceſſos, pardorum, tygrium, leonum, vrſorum, & ſimiarum multiformium,
monſtrorumqꝫ aliorum domicilia ſunt illa deſerta loca. Mira de feris illis animalibus re=
feruntur. Nil magis timere viatorum occurſus Tygres inquiunt, ac ſi catellus obuius effi=
ceretur, ſi ſolum repererint quenquā, nullum eſt remedium, quin in mille fruſta dilacera=
tus cōmedatur. A tygribus præcipue cauent, quas leone multo ſæuiores eſſe comperiunt.

Tigrium ferocia in his terris.

Multæ ſunt valles terrarum fortunatiſſimarum, eorum montium multa latera, ob ferarum
ſæuitiam deſerta: quæ aliter frequentibus populis elucescerent. Sed de ſimiis variis eſt nar
ratu iocundum, periculoſum etiam. Per eos montes quos iam Petrus Aries gubernator
ſcribit ſe feciſſe facereqꝫ peruios indies magis ac magis in rupibus ſaxa frangendo & cōbu
rendo ſiluas condenſas, ſimiarum duces quando agmen noſtrorū aliquod incedere ſentiunt,
neqꝫ enim pauci, ne modo ſoli auderent, multitudine variarum ſpecierum plebeia conuo
cata, procurrunt obuiam & clamoribus horrendis ex arbore in arborem tranſiliendo, no
ſtros quacunqꝫ gradiantur inſecutæ. Mille ſcurrulitatibus & geſtibus mille derident, cau=
datæ præſertim, finguntqꝫ ſæpius velle turmatim noſtros impetere. Sed vbi ad arborum
iam truncos demiſſæ, vident ſagittas aut ſcopetas, quas expertæ ſunt aliquando, aptari ac in
ſe dirigi, vento velocius ad arborum culmina reſerpunt, inde conqueſtibus rabidis emiſ=
ſis, dentibus frendent minabundę. Tantam eſſe illarum dexteritatem inquiunt vt diſcuſſas
in earum corpora ſagittas euitare ſciant & manu prehendere, ac ſi ſponte porrectas accipe=
rent. Scopetarum tamen globulos non ita diſiicere didicerunt, cum quibus plæraſqꝫ, iunio
res forte non ita ſagaces, peremerunt, tum vero quando ſociam vident aliquam de ſuo gre=
ge præcipitem ruere vulneratam, à noſtriſqꝫ tolli è terra, tanto fremitu ac ſtrepitu tonant
& replent æthera, vt mille leonum rugitus & Tygrium totidem ſuperent rancatus. Sed vnū
eſt auditu gratioſum. Quæqꝫ ſimia quando iam captant arbores aſcenſu ſuo, lapides quot
quot vna manu geſtare poteſt, ore etiam aliquot ſupportat, indeqꝫ lapidibus certant in tran
ſeuntes quando aut ſagittas aut ſcopetas in eas iaculaturi ſiſtunt noſtri. In vetulam melāpo
maiorem caudatam ſimiā ſagittarius è noſtris tetendit ſcorpionem, expectaturā ſe diſſimula
uit ſimia, ſed vbi iam dirigi oculo clauſo ſagittā vidit, iaculato in ſagittariū lapide faciē acri
ter cōtudit, & dētes illi dicitur cōfregiſſe. De nouo tamē ſtratagemate pœnas cercopithecus
dedit: quo enim tēpore lapis ad ſagittariū decidebat, ſagitta in ſimiā aſcēdebat, interfectam
comederunt in deliciis, comediſſent & buffones aut ſi quid deteriꝰ, tāta illos fames vrgebat.

Horribilis ſtrepitus ſimiarum.

De brutis quadrupedibꝰ animalibꝰ iam ſatis. De bipedibꝰ aliquid: eſt nāqꝫ gens illa bipes:
pene par quadrupedi. ¶ In finibꝰ Coloniæ Natanæ ad auſtrū Regulus potēs eſt ac magna
nimꝰ nomine Vrracus. Hunc Petrus Aries gubernator adducere nunq̄ꝫ potuit ad amicitiā.
Præparaſſe ait res bellicas ad eum debellādū. Is aūt Regulus ſuæ autoritati ac potētiæ fidēs,
dicitur ſupbe nūciis de tractāda pace reſpōdiſſe, audetqꝫ incurſionibꝰ Chriſtianorū, qui Na
tanā incolūt Coloniā, fines armatꝰ more ſuo infeſtare. Iaculorū em̄ habēt in illis terris mul
ta gn̄a, qbꝰ eminꝰ, & latos enſes ligneos aduſtos, quibꝰ cominꝰ certāt. Habēt arcꝰ etiā cū ſa=
gittarū cuſpidibꝰ oſſeis aut aduſtis. In illis terris eſt coccorū fructuū, de quibꝰ ſupra memora
ui, copia ingēs. Vbi præcipue in Auſtrali plaga mare fluens latas planicies vicinas abluit: è
quibꝰ aiūt vnā duarū leucarū ſpacio fluxu madefieri, & refluxu exiccari. In illis partibꝰ na=
ſci, coaleſcereqꝫ ſuapte natura illas arbores inquiūt: alibi minime, niſi teneræ trāſportentur.
Sūt qui putēt fluxus marinos ab ignotis regionibꝰ illarū arborū ſemina illuc aduehere, ex
Indicis aliis regionibꝰ, vbi natiuæ ſunt, aſportatas eſſe dicūt ad Hiſpaniolā & Cubā, vti de
arboribꝰ caſiāfiſtulā gignētibꝰ dixi aliquādo, & ex inſulis ad cōtinētē, donec ad eas Auſtri
ptes vētū eſt. Sed ī inſulis admirādo naturæ cōſilio arbor alia quā nōdū intellexi an in cōtinē

Vrracꝰ Regulus.

ti,foliorũ ſcriptibiliũ præter eam de qua in decadib⁹ feci mẽtionẽ naſcitur.Huic illa cõpara
ta lõge diſtat.Eam,quãdo de inſulis erit ſermo,deſcribem⁹.Nunc ad res putati continentis re
deamus.Ab Auſtralis pelagi Colonia Pãnama cum nauib⁹ in eo mari cõſtructis,deſcende-
runt ad Occidentẽ adeo,vt Iucatanæ tergum ſe fuiſſe aſſecutos arbitrẽtur.Argumẽto ſibi
eſſe aiunt Gilgõzalus eius claſſis præfectus & eius comites,qđ in homines inciderint eo mo
re veſtitos & ptuſatis labiis,aurea vel argentea gẽmata ferentes monilia,vti quos in quarta de
cade ad Leonẽ Pontificẽ enarraui,cum de reb⁹ Iucatanis & allatis munerib⁹ fieret mentio.
Scribunt ſe reperiſſe à dextris tantũ pelagi furorẽ,vt arbitrẽtur fretum ibi eſſe inter cõtinen
tem & Iucatanã nõdum detectũ:ſed auſos nõ fuiſſe tanto impetui fidere,quod naues iam lõ-
go tẽporis ſpacio,quo per ea littora nauigabant,eſſent ſemiputridę vermibuſq; terebratæ.
Redituros reſarcitis nauibus pollicentur.In eo itinere Petro Ariæ dixit Gilgonzalus,dixe
runt & comites ad leucas à Colonia Pãnama circiter centũ,inueniſſe pelagi vaſtitatẽ nigri-
coloris:in qua piſces adnatabant magnitudine Delphinali harmonice cantãtes,vti de Syre
nibus eſt narratio:ſimiliq; modo ſoporẽ attrahẽtes.Hic anguſti animi homines mirabun-
Mare rubrum.
tur,dicent rem eſſe impoſſibilẽ:hos ego parumper affabor.Nonne legimus Erythreũ ſinũ
eſſe rubium,vnde rubri maris aſſecutus eſt nomẽ.Siue id ſit ex aquæ natura,ſiue à rubris
harenis ſaxiſq; littoralibus reuerberãtibus rubris,id eueniat,rubrum apparet mare:quis er
go naturã hebetat tantopere,vt ei tollat quin & nigras genuerit harenas & ſaxa nigra quæ
nigras videri faciant aquas alibi? De cantu vero fabulã & ego ipſe arbitror,licet à viris re-
feratur cordatis:attamẽ in illorũ excuſationẽ,nõne tritones cognitum eſt eſſe vocales,auditi
fuerunt aliquãdo & reperti exanimes,proiecti ad littus in occiduo Hiſpano,nõne ſub aquis
& rana coaxat? Quid ergo erit mirandũ ſi vocales & alii piſces,nunquã alias auditi,reperiã-
tur? Credat hominũ quiſq; ad ſui libitum,ego naturã eſſe magnipotentẽ exiſtimo.Croco
Crocodilorum copia.
dilis plena ſunt putati cõtinentis omnia flumina.In fluminibus ſunt noxii,in terra mini-
me,vti ſunt Niliaci.Vnum reperere mortuũ,duorum & quadraginta pedũ.In faucibus la
titudine ſeptem.Petri Ariæ filius à patre regreſſus inquit,repertas iam eſſe arbores,ẽ qua-
rum tabulis confectæ naues tutæ ſint ab illa peſte vermiũ naues corrodentium.Ait etiam li-
De aurifodinis.
gna in coquinas allata,vix poſſe incẽdi,ob maximã humiditatem.Nunc ad cõmodum fera
mus pedẽ.Aurifodinas habet ea tellus multas:ſed ignoſcat Petrus Aries,ignoſcant & cæteri,
qui miſerorũ incolarum ſudorib⁹ aurum aſſecuti ſunt.Id qđ tua Beatitudine aſſiſtẽte ſæpe
numero tentatũ eſt:in noſtro rerũ Indicarum cõſilio,nunc eſt ſancitum:vt liberi ſint vbiq;
Indi,dentq; operã & agrorũ culturæ ac diſciplinæ Chriſtianæ.Si qui autem:ſpe adipiſcen
di aliquid ẽ nr̃is rebus ſua ſpõte ſeſe obtulerint,liceat eos habere mercenarios.De putato cõ
tinenti iam ſatis.Pauca de inſulis.In Hiſpaniola nil eſt immutatũ.Senatus idẽ eſt,à quo le-
De politia & vigore Hiſpaniolę.
ges capiunt vniuerſi tractus illi,coaleſcunt in dies magis ac magis in ea quæcunq; coluntur,
equorũ,porcorum,& armentorum eſt in ea ingens multitudo.Idẽ eſt & in cæteris. Menſe
decimo ab ortu ſuo cõcipit vitula,cõcipit & pulla equina,vixq; partum emiſit quando ma
rem optat ac ſuſtinet.Pane patrio ex iucca & maiicio viuunt cõtẽti,vina ex Vãdalia importã
tur ad illos:licet habeant vineas plæriſq; in locis:eas creſcere mirum in modum aiunt: ſed
luxuriare adeo vt in pampinos & frõdes vigorẽ ſuũ expendant,in racemos parum:interi-
req; poſt paucos annos à ſatione.De tritico idem dicunt,quod creſcat ad cannarum altitudi-
nem & ſpicarũ immenſam proceritatẽ,euaneſcere tamen grana priuſquã matureſcant maio
ri ex parte: cæterarũ rerum vberior eſt in illis copia,quã alibi.Saccarea torcularia quoto an-
no augentur . De arbore præbente pergamenum in vtraq; inſula nunc dicamus: ea eſt
Arbor pergamenifera.
palmæ perſimilis, folia illius ſunt adeo grandia,vt à pluuia tutetur quodq; folium in ca-
put protentum hominem totum, ac ſi laneam ſibi penulam tergo iniecerit . Hoc parum,
quod vero mirandum ſit dicamus, folia illa qua arbori inhærent haud ſecus ac ſua in ar-
bore palma, folio à radice,qua eſt arbori compacta,eruto,facile namq; per demiſſam cuſ
pidem captum folium detrahitur ab arbore: in interiore illius tergo philira complecten-
ti albumenis oui pellicula ſimilis reperitur candida: ea vti ex arietis iugulati corpore pel-
lis, excoriatur: tolliturq; à ſuo cortice integra:nihilo minor arietina vel caprina membra-
na: cuius opera vtuntur omnes, ac ſi membranas ipſas aſſequerentur: neq; minus tena-
cem eſſe inquiunt: ea philira forcipibus tantum ſcindunt, quantum ad præſentem ſcri-
Yagua arbor.
bendi neceſſitatem ſufficiat. Hæc arbor Yagua nuncupatur: fructus eius eſt oliuæ ſimi-
lis, porcos pinguefacit, hominibus non ita congruit. Quo vero pacto folii alterius ſcri-

ptilis vtantur commodo, ab hac pellicula diſſono, ſuo loco ſatis. Eſt arbor alia quæ in ſaxorum ſciſſuris naſcitur, in pingui ſolo minime, dicitur Pythahaya, fructus acrodulci mixtus, ſapidus vti de malo punico, quod granata dicitur, acrodulci videmus: malum aureum æquat eius fructus magnitudo, rubri coloris intus extraq;. Mameiæ vero arboris, de qua in decadibus, eſt in inſulis fructus paruo melone non grandior, in continenti nihilominus magno. Animulas nutrit hic fructus tres tantũ nuce grandiores, ad ſui generis conſeruationẽ. De pipere inſulari cõtinentiq; nũc parum. Nemora fructibus fulta piper gignentibus habent: dico piper quũ non ſit piper, quia piperis habeat vim & aroma, nec pipere vilíꝰ granũ illud, vocãt ipſi haxi vltima acuta, papaueris ſuꝑat altitudinẽ. Colligũť ex illis grana vti ex iunipo aut ſapina, nõ ita grãdia penitꝰ: duæ ſunt illiꝰ grani ſpẽs, ꝗnq; aiũt alii: ſeſquidigito humano lõgũ eſt vnũ, pipe mordẽtiꝰ & acutiꝰ, rotũdũ aliud nõ maiꝰ pipe Sed hoc pellicula, carniculis, & animulis cõſtat, q̄ tria calidã habẽt acrimoniã. Eſt tertiũ nõ acre aromaticũ tñ, q̊ ſi vteremur, Caucaſeo pipere nõ indigeremꝰ, dulce appellãt boniatũ, acre nũcupãt caribe, ꝙ aſperũ & forte, inde Caribes appellãt Canibales, quia fortes illos & acres eſſe fateantur. Eſt alia in his inſulis nomine Guchon, cuiꝰ rore tacto inficiť homo, vti ex ſumpto veneno. Eam arborẽ ſi quis fixo intuitu inſpexerit, lumẽ oculoꝶ amittit, & efficitur turgidꝰ vti hydropicus. Aliæ ſunt duę, quarũ ligna vel folia incẽſa ſolo ſuffumigio perimunt, ſi lignũ vnius parũper accenſum in hoſpitio vageť. Alteriꝰ eſt venenũ, ſi quis ꝑ nares ſorbeat folii ſuffumigiũ. Crudele facinus mihi narrauit ſacerdos vnus qui ſexcies ex cõtinenti, Cuba & Hiſpaniola vaſtum illud iter Oceani adnauigauit, eundo ter ac redeundo toties, nomine Benedictus Martinez ſatis compoſitꝰ vir. Is eſt qui primus Barchinonã de Iucatana ac cęteris finitimis illis terris nunciatũ venit. Madronũ ait virũ quendã Albazeti oppidi in Spartaria regione ciuẽ habuiſſe more veteri ſub ferula effodiendi aurũ, regulum vnũ cũ ſubiectis obtemperantibꝰ, in ſancti Iacobi loco, breui tẽpore ea aurifodina ſorte inuenta, hero tẽporaneo collegit regulus cũ ſuis foſſoribꝰ millia caſtellanoꝶ auri nouẽ. Eſt in regio ſenatu nr̃o ab initio ſancitum, vt cuiq; illorum iam à labore diſcedenti, donatiuum aliquod tribuať è noſtris rebꝰ, pileꝰ quippe vel thorax, aut teſta interior, vel ſagulũ aut ſpeculum & huiuſmodi. Putauit regulus donatiuũ ſe habiturũ ab hero pinguius aliquanto, ꝙ breui tẽpore tantam auri ſummã reperiſſet. Strictius egit Mandronꝰ rem q̃ debuiſſet: tãta fuit Regulo concepta bilis, vt vocatis intra domiciliũ foſſoribus illis, ad numerũ quinq; ac nonaginta, ita diſſeruit. Viri ſocii, quid vltra viuere optamꝰ ſub tã atroci ſeruitute? eundũ eſt iã tandẽ ad maioꝶ noſtrorũ perpetuas ſedes: ibi nam ab his erũnis, quas intollerabiles ĩ ingratoꝶ poteſtate ꝑpetimur, quieſcemus. p̃ite, ſubſequar vos illico. His dictis paratos tenebat eoꝶ folioꝶ, q̄ odorata vitã ſcindũt, manipulos: è ſuccenſis cuiq; tribuit portionẽ abſorbendã, dicto paruerunt. Regulus & affinis eius primariꝰ vir ſagax, vltimũ ſibi ſumendi fumi locũ ſeruarũt. Cadaueribꝰ iã erat tabernaculi pauimentũ coopertũ: certamẽ inter viuentes duos exortũ eſt, vter nã prius ſibi necẽ conciſceret. Vt ſociꝰ prius inſtitit regulus. Subſecuturũ ſe inquit ſocius, pręiturũ minime. Iam tandem regulus anteceſſit. Socius dulcis vitę amore regulũ & fatuos alios deridens, ſubſequi recuſauit, exiens inde, noſtris ꝗd acciderit renunciauit. Iſdem ferè diebus ait aliud horridius in ꝓuincia principis dicta accidiſſe. Puellam Cubenſem habebat reguli filiã è prætoribus vrbanis vnus nomine Olandus, ſuſpicatus eſt prætor, licet ab eo grauida eſſet, coiiſſe foris: non vt eã necaret, ſed vt tñ terreret, verubus duobus ligneis colligatã ad ignẽ applicauit, iuſſit à ſatellitibus conuolui: rei atrocitate nouoq; genere tormẽti ꝑculſa puella ſpiritũ emiſit. Regulus genitor intellecta re triginta ſecum viros è ſuis coegit. Abſentis p̃toris domũ adiuit, vxorẽ eius, quam poſt id facinus duxerat, fœminaſq; vxoris comites, ac famulos trucidauit ad vnũ: clauſo mox hoſtio domus, igne ſuppoſito ſe ipſum ac ſocios omnes auxiliarios cũ prætoris familia mortua & facultatibus cõbuſſit. De puella refert alia, rem ſtupore dignã. Hæc à Mulione Hiſpano violata domũ adiit, ꝗd acciderit enarrat: velle ob id ſe perimere parẽtibꝰ dixit, ſolari nil profuit. Iucæ ſuccũ, qui pro veneno ſi crudus, ſi vero coctus ꝓ lacte habeť, ſumpſit: non fuit eius veneni vis tanta, vt eam necaret: finire tamen vitam ſtatuit quo quo modo. Poſtero die lotum ſe ad fluuium propinquum ituram dixit. Eſt enim moris apud illos quoto die bis lauare ſe: crudelem vindictæ viam inuenit ſibi, arborem paruam in ripa fluminis aſtantem deflexit, ac perfregit ad ſui verticis vſq; altitudinem: & quo melius potuit modo, arboris cuſpidem acuit. Mox in vicinam arborem grandiorem ſubleuata: cuſpidem arboris infixit ſibi qua

Pythahaya.

Mameia.

Benedictꝰ Martinez.

Factũ ſtupeſcendum

Res ſtupore digna de quadam puella.

fuerat violata, permanſitq; inſerta veluti aſſandus edus in coquinali foco. Puella poſt paucos dies alia finire ſtatuit & ipſa vitæ incommoda, ſociam duxit ſecum huius ſacerdotis ancillam coetaneam, illicq; facile perſuaſit vt exemplo ſui ad maiores vna ſecum proficiſceretur, vbi tranquillam acturæ ſint vitam, cingulis, quibus erant accinctæ, ad arboris vnius ramos alligatis & in collum nodatis ſe deiecerunt ab arbore: & ita ſuſpendio ſunt factæ votorum compotes. Ex rebus huiuſmodi referunt multa. Vno giganteo ſermone, qui harum ſignificationum, veluti formidabilis ſubſtes Athla, terga tueatur, extremum ſtatuo marginem hunc fulcire. Diecus Ordacius, de quo ſupra feci mentionem, multos earum terrarum ſeceſſus perluſtrauit, & pacatos reddidit regulos: illum præcipue cuius monetalium arborum eſt prouincia, vbi quo nam pacto arbor monetalis illa feratur ac nutriatur edidicit, ſicuti ſuo loco diſſerui. Gigantis reperit in templi vnius fornice fœmorale oſſeum fruſtum abraſum & longa vetuſtate ſemicorroſum: ad vrbem Victoriam paulo poſt tuæ Beatitudinis ab ea diſceſſum Romam verſus, licenciatus Aiglionus è ſenatoribus Hiſpaniolæ vnus iuriſperitus, id fœmur attulit. Id ego habui domi dies aliquot, à nodo coxendicis ad genualem quinq; ſpithamis eſt longum, in proceritate proportio eſt. Poſt hoc miſſi à Corteſio ad Auſtralia montana, regionem ſe inueniſſe renunciauerunt hiſce hominibus habitatam & ex vita functorum coſtis, in rei argumentum, tuliſſe dicuntur plæraſq;. De cæteris quæ apud nos accidunt, ꝑ Cæſareos amanibꝰ crebro fit certior tua Beatitudo: à me nihil eorum eſt exigendum, quæ calamitoſos verſant Chriſtianorum principum animos, in Mahometeorum commodum & noſtræ religionis iacturam ſimultatibus implicitos. Ergo iam valeat fœliciter tua Beatitudo, ante cuius pedes proſtratus humillimā dico ſeruitutem.

Femorale gigantis.

¶ Caput decimum.

Redit ad narratiōē Tenuſtitanaꝝ reꝝ.

VELVT HYDRAE Capita conciſſa ſeptiplicantur, ita mihi reponenti narrationem vnam plures aliæ reſerpunt. De rebus Tenuſtitanis me iam tandem portam clauſiſſe putabam: quando ecce nouo nuncio ſuperueniente, patefacere illam denuo ſum coactus. In vna è duabus nauibus: dona ferentibus ex Caſſiteridibus aduectis eſt Corteſii familiaris amanibus Ioannes Ribera nūcupatus. Altera naui præ timore pyratharū Gallorū, ſubſidiarias naues expectāte cum theſauro, cuiꝰ præter quintā regio fiſco debitā, Corteſius dat partem libēs è ſuo labore p̄tis opibus: aliā cæteri comilitones eius primarii. Affert Ioānes hic Ribera in mādatis, vt à Corteſio deſignata porrigat Cæſari, heri ſui nomine dona, pro reliquis duo illi quos ſupra dixi cū nauibꝰ in Caſſiteridibꝰ pſtitiſſe ſua offerēt. Callet hic Ribera Tenuſtitanā linguā, & nihil actum eſt vniuerſo bellorum tēpore, cui nō interfuerit, hero ꝑpetuus collateralis: dimiſſus ab hero hic fuit, poſt multos dies à ſociorū diſceſſu. Inde poſſumus ab eo rerū omniū ratiōnē habere dilucidiorē. Interrogatus primo de Tenuſtitanæ ciuitatis origine ac nominis eiꝰ diffinitione, mox de ruina, & ſtatu præſenti, quibuſq; viribꝰ rem ſuſtineat Corteſiꝰ: de multis præterea ſimilibꝰ. Ciuitatē ait in eiꝰ lacunæ ſalſæ medio, in repto ibi ſcopulo, vti de Illuſtriſſima ciuitate Venetiarū legit, ad tumulū in ea ſinꝰ Adriatici parte viſum, fuiſſe conſtructā: quo ſe tutos redderent ab hoſtiū incurſionibꝰ: nomē vero ex tribꝰ conciſis vocabulis cōpoſitum. Rem q̄ diuina videtur, dicunt ten, fructū nucil, titan rem appellāt in aqua ſitā: idē Tenuſtitā, ideſt fructus diuinꝰ in aqua poſitꝰ: in eo nāq; ſcopulo natiuā arborē ſuauibus aptiſſimiſq; ad eſcā fructibꝰ pomis noſtratibꝰ grādioribꝰ onuſtā inuenerunt, quæ cibū primis inuentoribus optatum præbuit: vnde in gratitudinis argumentū arborē eam, quæ arbori moro ſimilis eſt, licet foliis multo viridioribus, in vexillis cōtextum ferunt. Taſcaltecani etiam duas in vexillis habent iunctas manus, libum pinſentes, quod ſe iactent agros habere vberiores rei frumētariæ, quam cæteri finitimi: & inde ciuitati nomen datum eſt: teſcal nanq; panis libum eorū lingua dicitur, teca vero domina: ergo panis domina. Idē de monticulis Vulcani à noſtris dicti, mōtis illius dico qui fumum euomit. In ſignis bellicis montē fumantem geſtant, vocantq; Popocatepech montē ipſum, qa popoca dicitur fumus, tepech vero mons. Huic eſt ab Oriente vicinꝰ paruo diuortio mōs alius toto anno tectus niue, ſunt & alii niuibus onuſti ob altitudinem. Cachutepech etiam dicitur mons alius cuniculis refertus, quia cachu dicitur cuniculus, inde cuniculorū mōs. Religionis domū teucale, à teu quod eſt deus & cale domus. Ita diffiniunt quaſq; res ſuas ab

Ioannes Ribera familiarij Corteſij.

Quid interpretet Tenuſtitan.

Taſcalteca qd nois.

effectu: accuratius hęc aliquãdo veſtigabimus. Ad ruinam dixit ciuitatem maiori ex parte fu
iſſe tum ferro tum igne deletam, & è principibus paucos ſupfuiſſe. Integram alicubi ſi pa=
gus aliquis aut vicus à furentibus pugnis aberat latens, reſarciri miris modis ait, atria pręci
pue regia, quorum primarium Muteczumæ domiciliũ ingens adeo eſſe referunt omnes,
vt nemo ſine duce ibi nato & alto poſtq̃ intrauerit exeundi viã ſit repertus, vti legitur de in
flexibus Minoii labirinthi fabuloſi: poſiturum in illis ędibus ſuam ſedem dicit Corteſiũ,
propterea vt illæ prius reparent intendere. Domos vero voluptarias, vbi quadrupedũ fera
rum & variarũ volucrum genera incluſa fuiſſe ſupra memoraui, intra vrbem et in aqua ipſa
ſtructas eſſe cum amœnis viridariis hic ait, non in continenti, vt alii dixerant. De leonum ty
griumq; ac vrſorum & luporum hiatu q̃rulo, quando cum domibus ipſis comburebant,
deq; omnium illarum rerum miſeranda direptione narrat multa. Sero domus illæ reficien
tur, erant à fundamentis totæ lapideę, pinnis circumambientibus, arcis modo comptę. Po
pulares vero domus cingulo virili tenus lapideę ſunt & ipſæ, ob lacunæ incrementum per
fluxum aut fluuiorum in ea labentium alluuies. Super fundamentis illis magnis, lateribus
tum coactis tum æſtiuo ſole ſiccatis, immixtis trabibus reliquam molẽ conſtruũt: vno ſunt
communes domus contentę tabulato. In ſolo parum hoſpitantur propter humiditatem,
tecta non tegulis ſed bitumine q̃dã terreo veſtiũt, ad ſolem captandũ cõmodior eſt ille mo
dus, breuiore tp̃e cõſumi debere credendũ eſt. Quo autem pacto ingẽtes trahant trabes &
contignationes, quibus in ædificandis domibus indigent, referamus. Sunt montium illo=
rum latera arboribus citreis, è quibus Romani voluptarii, poſtq̃ ad luxum à continentia
tranſilierunt, menſas & lectorum ſpondas conficiebant, q̀ ęternum ſeruet arbor citrea quic
quid in ea contabuletur à tineis & carie: ſintq; illius arboris tabulæ variis à natura pictę co
loribus. Pineta ſunt citreis conſocia in ipſis nemoribus. Cũ oricalcheis ſuis ſecuribus & do
labris argute temperatis, arbores ſternunt & dolant demptis aſſulis, quo lenius trahi queant.
Non deſunt illis herbæ, quibus ſparti vel canabi loco funes ac reſtes & rudentes componãt
trabe in altera frontium terebrata reſtem inſerunt: mox veluti iuga boum mancipia ſubii
ciunt, ſuppoſitis demum rotarum loco rotũdis truncis, ſiue per accliue ſiue decliue ſit iter
trahenda moles, fabris lignariis opus regentibus, mãcipiorum ceruicibus res agitur. Ma=
terias omnes ad ædificandum aptas, et cætera vſui hominum accommodata, eodem modo
aſſequuntur, cum non habeant boues aut aſinos vel animal vllum quadrupes onerariũ. De
trabibus non credenda referuntur, neq; auderem ego ea recenſere, niſi autoritate pollentes
viri ſe plæraſq; fuiſſe dimẽſos atteſtati apud nos coactos in ſenatu & multi quidem fuiſſent,
centum viginti pedum longitudinem magno boue quadratura ortogonia craſſiorem vi=
diſſe vnam in Tazcuco ciuitate, quæ atrium ferè totum ſuſtinebat, ſe inſpectaſſe affirmant:
contradicit nemo. hinc poteſt colligi quanta ſit horum induſtria. De moneta vero dicta ca=
caho, deq; Corteſii viribus ad ſuſtinendum tantę vaſtitatis imperium, neq; mutatã eſſe mo
netam, neq; vt mutetur expedire inquit. Vires autem Corteſii conſiſtere in vaſis tormenta= *In quibus conſiſtãt vires Corteſij.*
riis quadraginta, equitibus ducentum, peditibus vero mille tercentum refert, è quibus bis
centum quinquaginta preſto eſſe vult in regendis bergantinis, terdecim cum ſuo prætore
deſignato, per lacunam die noctuq; pererrantibus. Aliorum vtitur opera in percurrendis
nouis terris, montes medios ab Tenuſtitana planicie ad Auſtrum perluſtrarunt plæriq;: ab
Oriente ad Occidentem reperiunt productiſſimos eſſe. Quingentas leucas peragraſſe aiũt
ſe qui eos tentarunt. Bene fortunatos commeatibus, & amœnos eſſe dicunt, ciuitatibus egre=
giis nobiles. Ab illis montibus & à labentibus per Tenuſtitanos agros fluminibus diuer=
ſis, Ioannes hic Ribera ſigna portat auri multimoda, lentem ac piſum legumen æquan=
tia, vniones vero ab Auſtrali plaga varios: ſed apud Muteczumam & eius delicioſos pro=
ceres, aut hoſtes alios ĩ bellorum exuuias repertos affert. Quum haberem domi Riberam
hunc Reuerendus Protonotarius Caracciolus tuæ Beatitudinis legatus, cum oratore Ve=
neto Gaſpare Cõtarino, & Thoma Maino iuuene magni Iaſonis Maini nepote p̱duce Me=
diolani ad me venerunt, audiẽdi videndiq; res nouas cupidi. Admirati ſunt nõ auri copiam;
neq; quod ita purũ eſſet ab origine ſua: purum eſt nãq; ita vt poſſint aurei ducati nil mutan
do ab eo cudi. Mirati ſunt primo numerũ & formã vaſculorum auro refertorũ, quæ ab di=
uerſis nationibus diuerſa portabat, miſſa in tributum, & in argumentũ quod apud ſe id au
rum colligeretur, in quoq; vaſculo aut canula ſua erãt cuiuſq; regionis ſtigmata, octo vel no
uem aut decẽ dragmarũ auri põdere cõſtabat ipſorum quodq;. Id nobis mõſtratum eſt qua

le conuenit eſſe propriũ vnius viri, ex his qui participes rerum fuerunt, eſt enim Ribera ipſe
rerum illarũ omniũ quas monſtrauit, dñs: quod autem in faciente morã naui affertur, acer
uus eſt ingens Cæſari præbẽdus, duorum & triginta millium ducatorũ eſt ſumma conflati
& redacti in vectes auri: ſed quod ex anulis, monilibus, ſcutis, galleiſq; ac rebus aliis, quę affe
runtur, haberi poterit, ſi cõflaretur ſummã ait eſſe centũ ac quinquaginta ducatorũ millia:
ſed pyrathas Gallos olfeciſſe iam naues illas ſub neſcio quo murmure recutitur aer, deus
bene vertat. Ad ꝑticularia iſtius Riberæ veniamus, quæ ſunt afferẽdorũ tenuia ſimulachra.
Vniones oſtendit nobis nihilo deteriores illis, quos humana laſciuia vocat oriẽtales, auela-
nam ingentẽ ſuperant multi, ſed maiori ex parte non bene cãdidi: quoniã ex conchilibus aſ
ſis, vniones gignẽtibus, illos eruũt, nitidos tamẽ aliquos vidimꝰ. Hoc parum eſt. Pulchrũ
fuit videre moniliũm & anulorũ varietatem, nullum eſt animal quadrupes, nulla volucris,
piſcis nullus, ab eorũ artificibus ſemel viſus, cuius imaginẽ non diducãt ad viuũ. Viuos cer
nere videbamur vultus, vaſcula, ꝑpendiculos auriculares, torques, armillas, ex auro cuncta
mirabamur, in quibus labor erat materiã longe ſuperans, conos, criſtas, ſcutaq; & galeas ar-
te ac puntis adeo minutis tractim laboratas, vt ſua tenuitate fallerent oculos: duorum ſpecu
lorũ præcipue pulchritudine fuimus delectati, vnũ erat aureo ſemiglobo circundatũ, eius
erat ſpitamalis circũferẽtia ligno inſertum viridi: alterũ non æque magnũ. Ait hic Ribera,
lapidicinam eſſe in illis terris eiuſmodi, vt detergẽdo egregia queant formari ſpecula: nullũ
è noſtris naturales magis oſtendere vultus humanos faſſi ſumus omnes. Laruã vidimus per
pulchre formatã, ea in interiori parte ſui eſt contexta tabella, deſuper minutiſſimis confe-
cta lapillis, tali iunctura compactis, vt fallere vngues poſſint & vnus ac idem eſſe lapillus vi-
deatur oculis lucidis, ex ea, qua diximus ſpecula fieri, materia: auribuſq; aureis faciẽ illiꝰ duæ
ab vtroq; tempore trãſuerſant zonæ virides ſmaragdinę, croceæ totidẽ ſemihiãtibꝰ ore dẽ
tibus oſſeis, e quibus duo ab vtraq; maxilla in mentũ demiſſi genuini extra labia exerebã-
tur, laruas illas locant ſuis diis in faciem, quando princeps ægrotat, neq; tollitur quoad vel
euadat incolumis vel moriatur. Varias poſt hæc eduxit ex ingenti capſa veſtes, tres habent
ſolas ad indumenta omnia materias, ex goſampio primã, ex plumis auium poſt id, ex cuni-
culorum vilis tertiã compactant, plumas illas & concinnant inter cuniculorũ vilos interq;
goſampii ſtamina ordiuntur, & intexunt operoſe adeo, vt quo pacto id faciãt non bene in-
tellexerimus. De goſampiis nil mirum: quo lineas modo, aut laneas, ſericeas etiam ordimur
& inteximus telas, ſuas ipſi goſampias. De veſtium vero forma ridiculũ eſt viſu, veſtem ap-
pellant, eo quod ſe illis cooperiunt: ſed nullam ſibi habet cũ vlliuſmodi veſte ſimilitudinẽ,
eſt quadratum velamen tantũ, illi perſimile quod in humeris iniiciebat ſibi tua Beatitudo
me præſente aliquãdo caput pexura, ad veſtium cuſtodiã, ne à capite capillus aut aliqua ſor-
des aliã caderet in veſtẽ. Id velamen ſibi proiiciunt in collum, dehinc nodatis ipſius vela-
minis ad guttur duobus è quattuor angulis, demittunt velamen, quod vix tenus crurũ cor
pus tegit. Veſtibus his viſis deſii admirari: quod veſtium numerus ad Corteſiũ tantus mit-
teretur, vti ſupra memoraui, parui nãq; ſunt momẽti paruũq; occupant ex illis multę. Habẽt
& ſubligaria à quibus ad elegãtiã plumeæ quædã variorum colorum pendent ineptiæ: te
nus genu ſtant pedibus. Calligis plærıq; vtuntur maiori ex ꝑte plumeis, inſerunt goſam-
piis ſtaminibus plumas, cuniculorũq; vilos argutiſſime in cunctis rebus, & ex illis hyema-
les conſtruũt ſuas veſtes & lodices nocturnas. De cætero nudi & niſi frigus vigeat, vnũ ſem
per è lacertis exertum tenent. Sunt propterea ſuffuſci omnes: terra vero, licet aliquando fri-
gus ſentiant, neceſſario parum vrgebitur frigore, cum dicãt planiciem eam à gradu nono de
cimo tãtum ad vigeſimũ vſq; ſecũdũ ab arctico diſtare polo: ſed vnũ aduerti depictũ in map
pis quas attulit hic plures. A Borrea ſunt montes alicubi diſtãtes inuicem, vallibus vberri
mis illos dirimẽtibus, per quarum fauces vis ventorũ ſeptentrionaliũ eſt in ea planicie vali
da, propterea latus illud ciuitatis Tenuſtitanæ, quod tendit ad Boreã, eſt fixarum trabium &
ſaxorum ingentiũ latis aggeribus munitum, quo ab impetu turbinis ciuitas tuta ſit. Id idẽ
vidi ego Venetiis ad furorẽ Adriatici maris ſuſtinẽdum, ne domos quaſſet, inuentũ: littus di
cunt eam ſtruem Veneti, vulgo el lio. Ab meridie contra ſunt contigui montes, alti adeo vt
non detur Auſtris poſſe planiciem illã perflare ad calorem præbẽdum: veniunt ab æthere
præterea Boreales venti & ab alto magis feriunt, quã Auſtri qui ab imo aſcendunt ad ſum-
mum, habetq; planicies ipſa non procul ꝑpetuo niuales montes, habet & ignitos. E map-
pis vero terrarũ earum vnã inſpeximus lõgitudine pedum triginta, latitudine paulo paucio

Ingenioſi artifices apud Indos

Laruae egregie formata

Parui momẽti veſtes

rum, ex goſampio cādido intextā, in qua late ſcripta erat vniuerſa planicies cum prouincijs,
tam amicis Muteczumæ quā hoſtilibus. Sunt vna mōtes vaſti ab omni parte planiciem cir
cum ſepiētes. Sunt quoq; meridionales oræ littorales figuratæ, à quorum incolis audiſſe in-
quiunt propinquas eſſe littoribus illis inſulas, in quibus ſupradiximus aromata & auri ac Egreſſio.
gēmarum copiā oriri. Hic eſt parūper egrediēdum Pater ſancte. Cum hic pūctus lectus in-
ter nos fuiſſet, plærique torſerunt nares & fabuloſum eſſe putarunt, quia de futuro ancipiti lit
teræ loquerētur, ſicuti accidit in multis, quæ de Barbarorū relatu habentur, donec in aper-
tum illa prodirent: nec immerito quidē ambigebant, trium rerū exemplo, quæ in putato
cōtinenti noſtro acciderunt, à primis præpoſitionibus nō cōſona, de quibus ego in decadi
bus primis feci mētionem, in ambiguo ſemper tamē ea relinquens. A Comogri reguli fi
lio principe è ſeptem incuſatos fuiſſe Hiſpanos dixi, quod aurum tanti facerent, cuius ipſe
copiā ſatiabilem oſtēſurum ſe obtulit: modo armatorū arceſſerent manum, qua duce mon
ſtratos mōtes à regulis bellatoribus, ſui iuris magnanimis defenſoribus poſſeſſos, traijcere
auderent: quoniā ea illorum montiū latera, quæ Auſtrū ſpectant, aliud aſſequebātur mare ad
antarticum, & illorū laterum habitatores eſſent ditiſſimi, mōtes traiecerunt, auſtrale pelagus
ptractatum, multo minores eſſe res illorū regum quā fama ferebat cognouerunt: de flumi-
ne Dabaiba idem, de quo etiā ſatis late illic. Quæ duo renūciata Catholico regi ſtimulos il
lis inuexerūt ad mittēdum Petrū Ariem cum mille ducētis militibus ad carnificinā. Mor- Petrꝰ Ari
tui nāq; ſunt ferè omnes cum exigua vtilitate, vti ſatis late alias. Tertium eſt illos trahentes, es.
vt minus credant quæ ferātur, neq; alienum à ratione. Lōga iam experientia cōpertum eſt,
Incolas omnes earū terrarū, quo à ſuis finibus noſtros abigant, ſcrutari quid nā cupiant;
quādo aurum vel eſcas optare intelligebant, diſtātiora ſignabant loca & admirabundi, mul
to maiorē apud quoſdā regulos, & illos nominant, quā apud ſe rerum quæſitarū abundan-
tiam repturos, prædicant. Quādo vero ad regulos deſignatos cōmearunt, deceptos ſe fuiſſe
intellexerunt. Ergo nō iniuria idem iudicant poſſe accidere de his quæ à longe referuntur.
Ego autē caſum amplectens hunc, in tanti viri fauorem rationes mihi videor reperiſſe pro
babiles & pſuaſiuas. Magno Cācellario Mercurino à Gattinera, cōmendatore maiore Fer-
nādo à Vega, doctore dño de la Rochia Belga viro, Cæſari grato Magni Cancellarij Philip-
pei filio, & magno theſaurario Licēciato Vargas, in ſenatu rerum Indicarū poſt tuæ Beatitu
dinis diſceſſum admiſſo, præſentibus hæc diſſerui. Inter naturæ miracula aut inter diffici Maluce in
lia rem hāc cōnumerare ego erubeſcerem. Malucæ inſulæ aromatum altrices, ſub equino- ſule vbi ſite
ctio partim, proximæ partim ſunt: vti ſupra memoraui. Spacium hæ terræ, ſi vniuerſum
pēſitauerimus, occupāt exiguū. Quū vero circulus equinoctialis vniuerſum ambiat orbē,
quis tollet quin alibi, ſicut & ibi, cum eadem cœli clemētia reperiri queant aliæ terræ, quas
aromatico illo vigore ſolaris virtus ingrauidet, ignotaſq; diuina prouidētia vſq; ad noſtram
tempeſtatē eſſe voluerit. Vti & Oceani & regionū terreſtrium tantā vaſtitatem latuiſſe hacte
nus videmus. Littora quippe illa Tenuſtitanæ auſtralia, vix ab equinoctio diſtant gradus
duodecim. Quid mirum ergo erit, ſi vti cætera demerſa prius, nunc eſſe patefacta videmus,
& hoc nunc eueniat ad noſtri Cæſaris, tuæ Beatitudinis diſcipuli, fœlicitatē augendā. Idem
dictum velim his qui ſtatuūt ea ſolum velle credere, quę ſui ingenij viribus aſſequūtur, tuę
Beatitudinis nomine, quæ non tantum omnium genitricis archanorum naturæ, ſed & diui
norum ſagaciſſima ſemp fuit indagatrix. Alio præterea moueor argumento, Corteſius qui
tanta peregit, nō eſſet meo iudicio rationis expers adeo, vt ſua impenſa clauſis oculis in au-
ſtrali pelago talem ſumpſerit prouinciam, qualem amplexum fuiſſe ſcimus, conſtruenda-
rum quattuor nauium ad eas terras perquirēdas, niſi quid certi aut veriſimilis ſaltem intelle
xiſſet. Iā ſatis. Ad Riberā eius familiarem regrediamur. In illis montibus ait ex incolarum
relatu ſylueſtres eſſe homines, hiſpidos vti villoſos vrſos montanis antris & natiuis terræ
fœtibus aut venatu cōtentos. Poſt grādiorem mappā paulo minorē vidimus aliā: ſed nō mi
nus allicietem animos noſtros, cum ſuis templis ac pōtibus ciuitatem ipſam Tenuſtitanā.
Ea incolarum manu cum lacunis depictā cōplectebatur. Puerum poſt hæc indigenā, quē Puer In-
ipſe aduexit famulum, è meo cubiculo inſtructū bellico more, nobis in aperto ſolario ſe- dus more
dētibus, adduci feci. Dextera enſem geſtauit ligneum ſimplicem, ſine lapillis aſſuetis apud bellico or-
eos, enſis nāq; bellici aciem vtrāq; effodiunt, lapilliſq; acutis vacuū illud implent, tenaciſſi- natus
mo bitumine, ita vt in pugna ferè noſtros in ſcindendo æquent enſes. Sunt lapilli ex eo lapi
de quo nouaculas, de quibꝰ alias dixi, cōfingunt. Scutum extulit ſuo more cōpactum. Id eſt

Scutū ꝗle ſit apd Indos.

ex viminibus contextum tenacibus auro ſuppoſito, à cuius mediis inferioribus circūferē
tiis fimbriæ pēdent volatiles plumeæ, ad ornatum inſertæ ſpithma lōgiores: ſcuti pars in-
terior pelle tigridis erat cōtecta: exterius aureo cōſtabat vmbilico plumeo variorū colorum
cāpo, parum à nr̄o ſerico villoſo differēte. Prodit armat⁹ enſe puer, & glauca ptim, rubra
partim cōtectus veſte ſtricta plumea, cum ſubligari goſampino, inter fœmora mapula pen

Belligerādi ſimulachrum exercet.

det, cōtextis cum ea veſte calligis ac ſi toracē quis exuat ligulis nō ſolutis à calligis, perpul-
chre indutus ſoleis, belligerādi ſimulachrum exercuit puer, in hoſtes nūc ruens, ab hoſtib⁹
mox fugiens, demum cœpiſſe cōfingit pugnādo puerum alium, ad id inſtructū & ipſius con
ſeruū, illum vti raptare ſolent bello captos hoſtes, capillis arreptum trahit ad immolādum,
ſtratum videbatur primo per coſtulas cultro, qua cor iacet, aperire: mox eruto corde, ſangui
nem cordi proximū, manibus ambabus emungere fingebat: eoq; enſem & ſcutū irroran
do madefaciebat. Id eſſe moris aiunt in captos hoſtes. Cor autem ipſum, accenſo cum duo-
bus confricatis lignis, ad id miniſterium aptis, igne (virgineū recēter excuſſum oportet eſſe
ignē,) cōburit: cuius fumū gratum eſſe arbitrātur ſuis bellorum fautoribus diis: corpus reli
quū ſecant mēbratim, vti pueri actus demōſtrabant, venter cum popa integro relicto: ne ſor
des labātur. Caput vero hoſtis immolati carne nudatum auro inſertū pro trophæo quiſq;
interēptor habet, totq; ſibi aurea cōfici curat capita hyātia parua, quot hoſtes interfeciſſe ac
immolaſſe probabitur: eaq; pēdula collo geſtat, opinio eſt vt mēbris paſcātur. Ait Ribera
hic ſciſſe ſe principes omnes Muteczumanos carnibus & ipſos humanis veſci ſolitos, vn-
de ſuſpicatur quod & Muteczuma, licet ab eis cauerit ſemper in eo caſu, poſtquā edixerint q;
fœdum ſit quāq; deo male gratum occidere hominē, quāto magis hominē comedere. Poſt
exacta ſacrorum à puero ficta ſolēnia: dum interea de terrarū illarum moribus & amplitu-
dine Riberā percunctādo laſſaremus, puerum in cubiculū introductum feſtiuo induerunt
more: aliter indutus ad nos prodiit, cum iocali aureo mille modis ornato in leuā ſumpto, in
dextrā vero tintinabulorum attulit ſertum excutiēdo & iocali leniter in gyrū eleuato, mox
demiſſo, cum cantu patrio tripudiis tabulatū, in quo ſedebamus ſpectantes, implebat: pul-

Quis modus ſalutādi Reges.

chrum fuit videre ad honoratiorē accedētem, quomodo reges afferēdo munera ſalutant, vo
ce tremula, vultu demiſſo, eleuato in regis faciem nunquā, alloquitur accedens, & corpore
proſtrato in hunc ſenſum verba promit: Regē regum appellat cœlorum ac terrarū dn̄m, ſuę
ciuitatis aut oppidi nomine offert obſequiū, è duobus, vtrum malit, eligat: an vt domum
aliquā ei cōſtruant, ſaxa, trabes, & cōtignationes trahendo: an colēdis agris intendant: Māci
pia ſe eſſe regia dicunt, ab hoſtibus finitimis iacturas ingētes ſe fuiſſe ppeſſos eius cauſa diſ
ſerunt, omnia tamē libēti animo incōmoda ſuſcepiſſe, propter obſeruātiā & fidelitatē erga
illum: & hinc inſcitias multas. Tertio nobis in Riberę colloquiis implicitis è cubiculo pro

Spectaculū ebrioſuz.

diit puer ebrium agens: nullū vidimus ſpectaculū ebrioſi ſimilius, quādo à diis impetratu
ros ſe putant aliquid optatum, duo ac tria millia conuenire ac ex herbæ cuiuſdā inebriantis
replere ſucco ait, ita nudos per vicos vrbis & plateas diſcurrere, parietes quęrendo pro ſuſtē
taculis, & obuios interrogādo, qua nam ſit iter ad proprium cōtuberniū, modo ſpuendo,
vomēdo modo, & cadēdo ſæpius. de puero ſatis. Neſcio quid ait audiuiſſe Ribera de regio
ne à ſolis mulieribus habitata, in mōtibus illis ad Boream tendentibus, ſed certi nihil. Hoc

Yguatlā regia a ſolis foeminis inhabitata.

argumēto aiunt poſſe credi quod regio dicatur Yguatlan, quia Yguat illorum lingua dicitē
mulier: & lan dn̄s: inde putans fœminarū eſſe regionē. Interea dum puer pararetur ad ſpe-
ctacula diuerſa, inter cætera de potētia Muteczumæ argumēt, adiuerſarū prouinciarū apud
ſe habuiſſe interpretes & legatos innumeros, curiā ipſi⁹ fixo pede dominorū nomine nobi-

De ludis Indoꝝ.

litantes, vti apud nos ſunt Comites, Marchiones, Duces, Cæſaris obſeruatores. Nō eſt alie
num à re, licet ludricum, quib⁹ ludis vtantur dicere: ſcacorū fritillos habere notum eſt, per
ſcacos in lodicibus contextos: ſed pilæ ludus & apud eos, & in inſulis noſtris pro primario
habetur Sunt eorū pilæ ex cuiuſdā ſerpentis per arbores herbæ ſucco, vti per ſepes lupuli
ſerpunt: ſuccū coquunt, is dureſcit feruēdo, & in maſſam vertitur, ex qua confricata pilā ad
ſuū quiſq; libitum format, ex earū herbarū radicibus dicunt alii cōfictis pōderoſæ ſunt: ſed
neſcio quomodo in ſolido ventoſæ: vt paulo ictu cōcuſſæ in terram exiliant in æthera, ſaltu
nō credibili, ſunt in eo ludo dexterrimi. Humeris, cubitis, & capitib⁹, manib⁹ raro, pilam
feriunt, cū natibus aliquādo: tergo dato dum pila cōcutitur ab aduerſario, quia nudi exercēt
ludum vti paleſtritæ. Cādelarū & facum loco piucas vrunt medullas, neq; ſepum aut abdo-
men aliud aut oleum habent: neq; ad id miniſteriū cera vtebātur: licet ceram aſſequātur &

mella, vſqꝫ ad noſtrorū acceſſum ad eos. In regis & procerū atriis, tres ignes accenſos nocte tota ſeruant, ex illis aſſulis pineis inſtructos, miniſtris ad id opus viciſſim deſignatis, qui ꝑpetuo lignorū iactu ad focū, ſuper alto cādelabro, ex oricalco fabrefacto, fouent lumē. In atrii veſtibulo candelabrū eſt vnū, in aula primaria in qua familiares mādata expectantes deābulant, alterū: intra principis cubiculū tertiū. Si quo ꝑticulariter ſit eundū ſuam quiſqꝫ tedā geſtat manu, vti nr̄i candelā. In inſulis vero teſtudinis adipe ad lucernæ fomētū vtūtur, vt nr̄i ſepo. Populares dicit vna eſſe vxore cōtentos: cuiqꝫ vero principi licet ad libitū ſuum alere pellices, inquit etiā ſolos principes lectis procūbere, cæteros in ſtratis ſuꝑ pauimēto ſtoriis, aut tapetibꝰ goſampiis, lodicibꝰ tantū goſampiis quibuſdā contetos: quarū partē dimidiā ſubtēdunt, altera ſe cooperiūt. Harū lodicū multas Ribera nobis oſtēdit. Viuūt præterea numero & mēſura cōtenti, pōdus eſt illis ignotū. Dixi alias habere libros e quibꝰ multos attulerunt, hic autē Ribera inquit, nō ad vſum legēdi eſſe cōpactos, ſed tātū characteres illos imaginibꝰ variis munitos eſſe rerū exēpla, à quibꝰ opifices exēplaria ad monilia vel lodices veſteſqꝫ formādas & figuris illis ornandas excerpant, vti video paſſim in Hiſpania ſutrices, & eas q̄ linteis ſericeos inſuunt acubus ſubtilibꝰ laqueos, roſas, floreſqꝫ ac multa formarū genera, q̄ oblectant ſuo aſpectu, habere apud ſe laborū omniū illorū in linteis ꝑticularibꝰ formas, quibꝰ ducibꝰ tirones puellas inſtituunt. Quid credā in hac varietate nō intelligo. Libros eſſe puto characteresqꝫ illos ac imagines aliud aliqd ſignificare, cū Romæ viderim in obeliſcis eiuſmodi res q̄ pro litteris habebant̃, legamuſqꝫ Chaldeorū fuiſſe quōdā eum ſcribēdi modū, memini me ſupra ſcripſiſſe ꝙ Muteczuma ab ſua regia leucas ſexagīta, mari vicinū Corteſio petēti cōſtruxerit ꝑ architectas atrium, vbi monetaliū arborū duo millia plātari & maiicii grani heminas ſeri multas nſe, areſqꝫ ac anates, & pauones natiuos iuſſerit iniici, cum tribꝰ aliis domibꝰ ad atrii obſequium: interfeciſſe nr̄os ibi relictos, & omnia rapuiſſe Barbaros finitimos, quo tēpore ciuitate fuerunt expulſi. De cōmodo cibali lacunarū ſalſæ ac potabilis refert: ſalſæ minores eſſe minuſqꝫ ſapidos piſces, & quādo fluētis ſalſæ in potabilē aqua labitur, nutritos in ſalſa piſces à dulcis aquę guſtu retrofugere ad refluētis aquę meatū. E cōuerſo vbi ſalſam guſtare incipiūt potabilis habitatores, eodē retrocedunt modo. Quid fiat in rituū forma veteri, quoue modo capiant tā repētinā ſacrorum mutationē interrogatus dicit, quæqꝫ ſimulachra bello victorū eſſe diruta: vetitūqꝫ ne humano ſanguine vlteriꝰ litent. Amicos autē relictos ꝑſuaſos ne homines perimant, ſi cœlorū ſatori gratos fore ſe cupiant: nō eſſe tamē tēpus ratus eſt, vt ita repēte cogat mutare imbutos à maioribꝰ mores, in hoc vno ſatiſfeciſſe putatur, qđ neqꝫ Taſcaltecani aut Guazuzingi vel alii quiqꝫ amici publice audeant vlteriꝰ eam carnificinā exercere, ſecreto dubitare ſe ait an penitus abſtineant. Paulatim aboliturū veteres illorū cerimonias ſperādum. Sacerdotes poſtulat, petit & campanas cum ornamentis: mittentur omnia & tuæ Beatitudinis throno multa cētena milliumqꝫ populorum noua ſubiicientur.

De libris eorum.

De piſcibꝰ in vtraqꝫ lacuna nutritis.

ARCHIEPISCOPO

CONSENTINO PREBENDA PONTIFICI. PETRI Martyris Anglerii Mediolanenſis. Sexta decas.

Caput primum.

PRIVSQVAM TVA LEGATIONE FVNCTVS HISpanica, duobꝰ Pōtificibꝰ vtili & honorifica, carēte regibꝰ Hiſpania, ob regis Cæſaris diſceſſum ad oblatā Imperialē coronā capeſſendā, regredereris ad vrbē: ſciſſe te arbitror inter nobiles Hiſpanos, noſtri putati cōtinētis in orbe nouo latus Auſtrale ꝑnauigantes, non fuiſſe vulgares Aegidiū Gōſalum vulgo Gil Gōzalez: & Licēciatum Spinoſam iuriſcōſultum. De Spinoſa te præſente multa in tertia mearū decadum ad Leonē Pontificē Maximū ipſo petēte ſcripta. Nunc ab Aegidio Gōſalo litteras habemꝰ poſt bieniū ſub data ex Hiſpanio-

Litterę ab Aegidio Gonſalo.

la illorum tractuũ regia, pridie nonas Martii. M.D.XXIIII. Ad quã ſe inquit appulſum fuiſſe cum cẽtum ac duodecim auri millibꝰ pẽſis. Rediiſſe autẽ Pãnamã alterius ãni. M.D. XXIII. Iulii die. xxv. Ingens eſt cartarũ volumẽ, qđ minuta quæcũqꝫ lõgo tẽporis ac terrarum interuallo ſibi acciderunt, enarret. Sunt & diffuſa eiꝰ à Cæſare poſtulata, pro laboribus & periculis, ærũnoſa etiã ægeſtate in eo diſcurſu perpeſſis. Neqꝫ de Petro Ariæ generali gubernatore illarum terrarũ, quas ſub vna denominatione Caſtellã auriferã appellamus, de

De natura Hiſpanoꝝ.

ſunt cõqueſtus & verba, ſtricte libertatẽ ab eius arbitrio efflagitãtia: inter q̃ nobiliori ſe ait eſſe ortũ ſanguine, ac ſi ab ignauo caupone aut ab Hectoreo viro natos eſſe intereſſet, qui ad huiuſcemodi laborioſa & grãdia negocia deliguntur à regibꝰ, in Hiſpania præcipue, vbi maiori ex parte nobiliũ ſpecialẽ eſſe prærogatiuã arbitrãtur, vt ocioſi ac ſine vlla exercitatione, præterquã bellica, & ea imperatoria, nõ miniſtratoria, viuant. Habui abs te litteras manu tui Ioãnis Pauli Oliuerii mihi redditas, datas in vrbe nonis Maii: quibꝰ inter cætera inquis Summũ Põtificẽ Clæmentẽ his ſignificationibus nõ minus delectari, quã Leonẽ patruelẽ, aut Adrianũ prædeceſſores, per ſuas breues mẽbranas imperãtes mihi vt ea cõſcriberem. Collegi ad te pauca è multis, nõ ad ſuã Beatitudinẽ dirigẽda, quę ſi vti Leo patruelis, ſi vti ſucceſſor eius Adrianꝰ fecere, ſuis me imperiis impulerit ad ſcribẽdum, parebo libens, aliter ab eo labore abſtinebo ne intemeritatis notã à labiis iniquis iudicer incidiſſe. More

Hiſtoria de Corteſio ex ex ſermone hiſpanico ĩ latinũ traducta apud Germanos

igitur nr̃o ſeruato, poſthabitis ſcribẽtium minutis affectibꝰ, quæ neceſſaria cognitu fore arbitramur, perſtringemꝰ. Nec puncto me ab hoc inſtituto caput illud epiſtolæ tuæ mouebit, quo ais in Germania de verbo ad verbũ ab Hiſpano idiomate in latinũ fuiſſe traductum, Ioãnis Granatẽſis electi epiſcopi Vienenſis hortatu, quicquid Fernãdus Corteſiꝰ Iucatanarum & Tenuſtitanarũ ingẽtium regionũ proſtrator, ad Cæſareũ rerum Indicarũ noſtrum ſenatũ, & ipſum Cæſarẽ ſcriptitauit, ex illis nãqꝫ & aliorũ relatu (vti noſti) excerpſi ego q̃ digna notatu tãtum viſa fuerunt. Ad rẽ iam tandẽ veniamꝰ, & à coloniis erectis capiamus initium, quo faciliꝰ geographia veteri p̄cepta, quos Aegidiꝰ iſte tractus peragrauerit, capiat in-

Amplitudo terrę nuper inuentę.

tellectus. De amplitudine illarũ terrarũ, q̃ ferè ter ſua longitudine, nec fine reperto, Europã ſuperat vniuerſam, in primis decadibꝰ meis, prelis impreſſorũ ſubiectis & per Chriſtianũ orbẽ vagãtibus, ſatis late ſub putati cõtinentis nomine mẽtio facta eſt. Iacẽtia ſcripſimus in probatione latitudinis Maragnoni fluminis, huic terræ duo eſſe maria ingẽtia: Occidẽtale hoc noſtrũ, illi terræ ſeptẽtrionale, auſtrale aliud. His ſuppoſitis intelligat ſua Beatitudo con-

Colonię ab Hiſpanis conditę.

ditas eſſe in eius terræ lateribꝰ Colonias ab Hiſpanis ſex. In ſeptẽtrionali tres, ad fluminis Darienis ripas in Vrabæ ſinu, nomine ſancta Maria antiqua: vnã ab Dariene leucas viginti Aclã, ſub dei noĩe, in reguli Caretę dioceſi Abacla. xxxvii. leucas tertiã. In auſtrali vero littore totidẽ erexerunt, quarũ vnã patrio noĩe relicto, Pãnamã vltimã p̄ducta vocauere: à Pãnama vero ad leucas. xxxi. Natã ſecundã, à Natã ad leucas. lxxv. cõdidere tertiã, dictã Chiriqui.

Caput ſecundum.

A PORTV COLONIAE Septẽtrionalis Nomen dei appellatæ, montes dẽſis nemoribꝰ ab æterno intactis, & rupibus arduis inuios, cœlo æquatos ad Pãnamã auſtralẽ, cum Petro Aria gubernatore ſternere iter ſtatuerũt habitatores. Eſt nãq; inter vtrũqꝫ mare ſeptẽdecim tantũ leucarũ, quæ milliaria claudunt circiter quinquaginta, intercapedo illa terraꝝ, licet alibi ſit latiſſima tellus, & adeo lata quod à faucibus Maragnonis fluminis in Oceanũ à ſeptẽtrione cadẽtis ad antarcticum, vltra æquatorẽ gradus quattuor & quinquaginta ſeſe protẽdat, vti vidiſſe te arbitror in ea decade ad Adrianũ, qui nuper obiit, directa: quã ſucceſſori eius præbẽdã ad te miſi, licet alieno nomine nuncupatã, quãdoquidẽ ille fato interceptus eſt decade nõ recepta: in qua de inſulis aromatũ altricibus, ea via repertis, fit lata mẽtio. Per Iſthmũ ergo hũc, tum regia, tũ incolarũ ſumma impẽſa iter illud rupibꝰ cõfractis & variarũ ferarũ ſtratis nemoralibꝰ cubiculis, faciũt binis curribꝰ puiũ, quo facili traiectu queãt vtriuſq; maris immẽſi ſecreta veſtigare, nõ p̄fecere tamẽ adhuc. Ex inſula igitur, quã ditem in decadibus primis appellatã dixi, nunc vnionũ inſulã, qđ vnionũ ſit illic ingens copia, in Coloniæ Pãnamę proſpectu ſita, Aegidius Gõſalus die primo ac vigeſimo Ianuarii anni à ſalute nr̃a ſecundi & vigeſimi à quingenteſimo & Milleſimo, cum quattuor nauiũ ferè iner

mi claſſicula, ſe ait ad Occidentē vela feciſſe, quo iuſſu Cæſaris noſtri regii ſenatus conſilio
pareret, à quib⁹ habuit in mādatis vt occidētales nōdum tractatas oras pluſtrans diligēti ſtu
dio pquireret, an inter vltimos ipſius putati cōtinētis terminos iāpridē notos, & Iucatanarū
terrarū initia, fretum aliquod eas dirimens vaſtitates inueniatur: vt paucis abſoluā, fretum
minime repererunt, quæ vero pfecerit multis circuitionib⁹ à tergo relictis & plæriſq; nota
tis, habeto. Sexcētas & quadraginta ſe leucas, q̄ ſunt milliaria circiter bis mille, mēſiū ſpacio
fere decē & ſeptē, nouarum tractuū oras & regulorū imperia penetraſſe ad Occidentē ſcri
bit. Quo tēpore dum cōfractæ naues & colubrulis maritimis, ab Hiſpanis broma dictis, te-
rebratæ reficerētur, deficiētibus & victui neceſſariis, terra pcurrere coactus fuit. Quattuor
& quadraginta poſt ducētas leucas in internis peragrauit cum hominib⁹ circiter centum, à
plæriſq; regulis panē ſibi & cōmilitionibus mēdicans, à quib⁹ dicit ſe habuiſſe dono penſo
rum aureorū centū duodecim millia. Eſt pēſum dragma quadrātem ſuperans, vti te didiciſſe

Quid penſum.

quattuordecim annorū apud Hiſpanos egregio cōmercio eſt opus: aitq; baptiſmatis laua-
cro inuncta, nec inuita, per initiatos quos ſecum habebat, incolarū duo ac triginta hominū
amplius vtriuſq; ſexus millia. Adnauigaſſeq; tantū ſe inquit, vt à tergo Iucatanæ prouinciȩ
mores eoſdē & idiomata repererit, quib⁹ Iucatani pollent habitatores. Ex cētum duodecim
millibus allatis per theſaurariū Cerezedā ab eo miſſum pēſis, pro regia portione ait mitte
re ſe Cæſari, parte vna pēſorum millia ſeptēdecim, auri ſemipuri qd' gradus attingat duode-
cimum & tredecimū, parte altera penſorū millia quindecim & tercentū ſexaginta pēſa, in ſe
cures quibus loco ferrearum & calibe inaptarū ad lignariā artē exercendā vtuntur, deducta
ſecurium pēſa paulo plus dimidio aureo ducato valorē ſingula cōtingere, probantium auri
gradus magiſtrorū, ad id deſignatorū, teſtimonio ſcribit. Quod nos magnifacimus, eſt, re
pertas eſſe terras in quib⁹ fabrilia, ruſtica etiā inſtrumēta omnia ex auro, licet nō puro cōfici
antur. In tintinabula quoq; ex auro cōflata, quibus maxime delectātur, miſiſſe inquit ſex &

Ruſtica inſtrumēta ex auro facta.

octoginta ſupra ſexties mille penſa, q̄ fere nullum, ex magiſtrorū calculo, gradū aſſequūtur,
vt lenius atq; acutius tintinabula reſonent agitata, credunt noſtri tā ſine lege fabrefieri, auri
nāq; tinnitus, vti ſcire te opportet, quanto purioris auri, eo eſt hebetior. Particularius autē
plæraq; recēſendo ait, ex fluuiorū tranſitu & pluuiarū frequētia, qd' hyemis eſſent noſtræ
mēſes, licet equinoctio proximi, frigoribus nō ita vrgerētur, ſibi & cōſociis tamē varios lā

Tinnit⁹ auri puri hebes.

guores exortos fuiſſe, qui ne magna efficerent itinerȩ eos deturbabant, ad nouā inſulā cum
prouincialibus vniligneis linterib⁹ traiiciens, cui⁹ & cōſociis teſtibus decē eſt leucarū lōgitu
do, latitudo vero ſex. Ab inſulæ regulo benigne ſuſceptus fuit, eius atrium ait in edito parū
per colle ſublicibus trabib⁹ cōſtructum, & calmis herbiſq; tuētibus à pluuia cōtectum: in
caſtrēſis papilionis formā erectum. In hac inſula & regiæ vicinia bipartitus labitur ingens
fluuius, hunc ait eo tēpore quo ipſe aquarū alluuieb⁹ interceptus apud eum Regulū permā
ſit, fere totā inſulā adeo inundaſſe, & regiā ipſam domū virili cingulo tenus ita perluiſſe, vt
eius incremēti furore poſtium regiā ſubſtinentiū fundamētis emollitis, domus ipſa corrue
rit. Sed ait trabium cuſpides inuicē cōnexas molē ſuſtinuiſſe cōiunctā, ne penitus laberetur
in eos, ſecurib⁹ impactis portā ſibi, qua exire poſſent, effecere. Ad arborū altarum ramos ha
buere refugium, vbi ait ſe atq; vna ſocios & hoſpites biduū egiſſe, donec ad alueos, pluuiis
ceſſantibus, aquȩ redierunt. Particulares caſus hic refert varios. Sed tibi ſatis, ſi præcipue ha
rum fortunæ nugarū Beatiſſimum Clementē facturus es participē, quē ingens ea pōtificia
moles tenere ſemp magnis negociis implicitū debet. Ablatis ab alluuie cōmeatibus omni
bus, ægeſtate coactus, itinere adhuc terreſtri victum quæſitur⁹: progreditur ad occidētem,
littoreo tamen proſpectu nūquam relicto, ad portum vſq; iam notum, & à noſtris ſancti Vi
centii portum appellatum peruenit. Socios appulſos eſſe reperit, cum quibus diſcedens ab
eis, dum naues & aquatilia vaſa reficerent, ita conuenerat.

¶ Caput tertium.

HIS PRO Temporis exigētia ſalutaris, & mature quid cuiq; faciēdum eſſet de-
liberato: quattuor equis, quos aduexerant, è nauibus eductis, Claſſiariis impe-
rat, vt recta ipſi ad Occidentē paulatim adnauigent. Vt ob ſcopulos, vt ob vado
ſas harenas à noctium velificatu caueant, qd' per incognitos iam pelagi tractus
ſit labendū edicit, ipſe vero quattuor illis equis & peditibus circiter centū terre-

Nicoianus Regulus.

ſtre iter capiens, in regulum incidit nomine Nicoianum, benigne ſuſcepto Nicoianus milia penſorū auri quattuordecim dono dedit: perſuaſus à noſtris eſſe ſupra ſolem alium quàm ipſi arbitrentur, cœli ac terrarum ſatorem, qui ſolem ipſum ac lunam cæteraq; viſibilia ſydera ex nihilo formauit, & ſua ſapientia gubernet, q & cuiq; hominū pro meritis præmia impartiatur, voluit cum vniuerſa familia baptizari, & ex eius regno abluti ſunt lauacro baptiſmatis reguli exemplo milia hominū vtriuſq; ſexus. circiter ſeptendecim dierum ſpacio apud Nicoianum verſatus, ita inſtructum reliquit, vt diſcedenti hæc idiomate ſuo per interpretes conuicinos intellecto protulerit. Quandoquidem hęc auita deorū ſimulachra nunq̃ vltra ſum allocuturus, nec ab eis quicq̃ petiturus, ea tecū auferto: hæc dicens Aegidio Gonſalo ſpitamalis altitudinis p̄buit ſex aurea ſimulachra, maiorū ſuorum vetera monumēta. A Nicoiani regia intellexit habere regnum ad leucas quinquaginta Regulum nomine Nicoraguam: à Nicoraguæ ſede regia vnius itinere diei ſiſtens, nuncios miſit qui Regulo idem renunciarent, quod cæteris noſtri ſolent regulis, priuſq̃ eis inſtent, vt ſcilicet Chriſtiani efficiantur, vtq; magni regis Hiſpaniarum iugum ac leges admittāt. Si detrectauerit, bellum & vim in illum excitaturos. Poſtero die Nicoraguani nobiles obuiam prodeunt quattuor, pacem & baptiſmum ſe velle Reguli nomine inquiunt. Nicoraguam adeunt noſtri cum familia vniuerſa, & paulo plus nouem millibus aliis ſacro addicunt baptiſmati. Penſorū auri Nicoragua dedit Aegidio Gonſalo millia quindecim variis confecta monilib⁹. Penſauit Aegidius munera muneribus, ſericeā Nicoraguę veſtem & interiorem lineam textam, purpureumq; pileū præbuit, duabus crucibus ibi erectis, in eorum templo vna, & extra pagi domos altera, diſceſſit: petiit regionem alteram ad leucas ſex, ad Occidentē ſemper tendens. vbi ait vicos reperiſſe ſex, duorū millium domorum circiter ſingulos. Audita noſtrorū fama, viſendi ſtudio dum inter eos ſex pagos morarētur, occidētalior alter venit ad noſtros regulus nomine Diriangen, quingentis hominibus & viginti fœminis comitat⁹, vexillis decem & tubicinibus quinq; p̄euntibus more ſuo. Accedens Regulus ad Gonſalum, in ſolio apparatu regio compto expectantem, clangere tubas, mox deſinere, vexillaq; pręcedentia demitti p̄cepit: virorum quilibet vnam hic, duas alius ſimiles pauonibus volucres afferebat, nec magnitudine aut guſtu inferiores. Sunt illę volucres eorꝝ altilia domeſtica, vti apud nos gallinæ. Digredior parūper cum tua venia. Particularia huiuſcemodi repeto multa, et Aeſculapio tibi pharmacum inſtruo ineptus ego agricola, ſunt nanq; tibi multa ex his notiſſima, & in meis decadib⁹ late notata. Sed exiſtimans hęc ad manus hominum ſtudioſorū poſſe peruenire, quibus ea ſint ignota, nec tuam aſſequētur interpretationē, ea repeto, vt cauſa tua voti fiant compotes: ne me igitur accuſes tu qui natus es ad multorum vtilitatem. Attulit hic Regulus Diriangenus per miniſtros aureas ducentum amplius ſecures, quæ ſingulæ ponderis erant penſorum octodecim, aut paulo amplius. Interrogatus per interpretes, quos Aegidius habebat conuicinos, qui noſtros intelligebant, quid cauſæ illum ad veniendum impuliſſet: reſpōdiſſe dicitur, vt nouā gentem, quam eas regiones peragrare audierat, conſpicere daretur, & quid à ſe optarent, ſe dictis eorum pariturū offerens. Vt Chriſtiani efficiantur, hiiſdem rationibus adductis quibus cæteros monuerunt: vtq; Hiſpani magni regis obſeruantiam captarent. Vtrumq; placere inquit, ſeq; ad noſtros in diem tertiū, vt mādata ſuſcipiat, rediturum pollicitus eſt. Abiit ille.

Nicoraguā regulus cū vniuerſa familia baptizatus.

Regul⁹ Diriangen.

¶ Caput quartum.

INTEREA loci dum apud Nicoraguam noſtri morarentur, nō indigna relatu interceſſerunt multa. Ea mihi præter ab Aegidii litteris excerpta, regius apud eum queſtor, vulgo theſaurarius, laborum omnium nō exigua pars, nomine Andreas Cerezeda, narrauit, ſcriptaq; diſcedens reliqt. In ſermones varios animi cauſa incidentes ocioſi, Aegidius noſtrorum dux militum & Nicoragua regulus per interpretem, quem educauerat Aegidi⁹ nō longe natum ab Nicoraguæ regno, nec inepte vtriuſq; idioma promentem, percunctatus eſt Aegidium Nicoragua, quid apud potentem eum Regem, cui⁹ ipſe ſeruum ſe fatetur, de præterito cathacliſmo, quem vniuerſam cum hominibus & brutis oībus obruiſſe terram, vt ipſe à maioribus audierat, ſentiatur. Idem credi ait Aegidius: an aliâs venturum arbitretur percunctanti reſpōdit minime: ſed vti ſemel per aquarum alluuies propter hominū ſce

Sermo de cataclismo int' Nicoraguā & noſtrates ortus.

ſcerata facinora, non licitum coitũ præcipue, animalia cuncta paucis exceptis interierunt: ita poſt annorũ ab hominibꝰ nõ intellecta curricula, fore vt igne flãmanti è cœlo deiecto in cinerẽ cuncta reuertãtur, obſtupuere omnes hac admirati narratione. Verſus ad interpretẽ Nicoragua, vultu ſemiturbido interrogauit. An è cœlo gens hæc adeo ſagax deueniat, è cœlo demiſſam ait interpres. An recta deſcẽderit, an per gyros, aut arcuatim, ſimplici quadã innocẽtia delibutus pcunctatus eſt, ad hoc neſcire ſe inquit interpres, cui ſit eadẽ terra natalis, q̃ & ipſi Nicoraguæ, vel proxima. Dein, vt ab hero Aegidio peteret, eſſet ne aliquãdo reſupino motu tellus ipſa vertẽda edixit. In ſola cœli ac terrarũ hominũqꝫ ſatoris mẽte, id arcanũ eſſe profeſſus eſt Aegidiꝰ. De humani generis vniuerſali cõſumptione, deqꝫ animarũ è corporeo carcere diſcedẽtium locis deſignatis, de ſtatuto illius ignis demittendi tẽpore, quãdo ſol ac luna cæteraqꝫ ſydera præſtare lucẽ deſinent, de aſtrorum motu, quãtitate, diſtãtia & effectibus, poſcẽti de multis præterea Aegidiꝰ, licet ingenio pollens, libroſqꝫ verſare vulgares è latino ſermone verſos delectetur, nõ eam tamẽ aſſecutus eſt eruditionẽ, vt reſpondere ad hoc aliter quiuerit quã in diuinæ prouidẽtiæ pectore rerum illarũ ſeruatã eſſe cognitionẽ. De vẽtorum autẽ flatibus & calorum ac frigorũ cauſis, deqꝫ dierum ac noctiũ varietate, licet apud eos exigua ſit, qđ ab equinoctio parum diſtent, multis etiã huiuſmodi pcunctanti Nicoraguæ, pro ſui iudicii viribꝰ plæriſqꝫ ſatiſfaciens, diuinę cætera intelligẽtiæ cõmendans, reſpõdit Aegidius. Ad terrena poſt hæc deſcẽdens Nicoragua & aulici familiares eius, an comedere, bibere, coire, ludere, cantare, ac ductare choreas, armorum exercitiis indulgere, ſine crimine liceat ſciſcitãtibus: in hũc modũ effatus eſt. Cibis potubuſqꝫ vacare opus eſſe ait, ſed vitandã in his crapulã, quicquid namqꝫ præter naturæ neceſſitatẽ ſumitur, contra & animi præſtantiã & corporum valitudinẽ recipitur, excitariqꝫ inde viciorum & rixarũ ac ſimultatum ſemina inquit: coire quoqꝫ fas eſſe, ſed cum vna tantũ fœmina & ea iugali vinculo aſtricta. Ab alio quouis genere libidinis, ſi deo illi qui cuncta creauit placere ſtuduerint, abſtinẽdum: cãtibus etiã ac ludis honeſtis, & choreis intẽdere ſuis tẽporibus nõ eſſe vetitũ. De cerimoniis & humanarũ victimarum carnificina, quum nihil interrogaſſent mouit ipſe collocutionẽ, aitqꝫ ſacrificiorum eas oblationes deo eſſe ingratiſſimas, legeqꝫ apud magnũ regem herum ſuũ cautum eſſe, vt gladio pereat, quicũqꝫ hominẽ gladio ferierit ad necem. Et ſimulachra illa, quibꝰ ipſi humano ſanguine litant, præſtigiatorũ dæmonum imagines eſſe, qui ob ſuperbiã è ſedibus æthereis diſiecti, ad antra ſunt tartarea detruſi. Vnde noctu exeuntes, innocẽtibꝰ plęrumqꝫ ſeſe hominibꝰ oſtẽtant, ſuiſqꝫ fallacibꝰ pſuadent artibꝰ, ea eſſe faciẽda, q̃ vitari debeant in omniũ genere rerum, quo animas nr̃as ab illiꝰ amore deturbent qui eas creauit, & per charitatẽ cæteroſqꝫ honeſtos vitæ actus, ad ſe illas reducere optat, ne à paratis poſt obitum corporis æternis delitiis, ad perpetuas torturas & miſeras erũnas à lemuribus illis raptatæ, comites eorum efficiantur.

Pulchre iſtruit regulũ de varijs pcunctantẽ rebus.

Caput quintum.

POSTQVAM In hunc vel ſimilẽ ſenſum, tanquã pulpitarius concionator, Aegidius diſſeruit per interpretẽ, quo melius potuit modo Nicoraguæ ſignificauit. Aſſenſit Aegidii dictis Nicoragua, & vna quid ſibi faciendum foret, quo grati deo illi, quẽ ipſe prędicat, rerum autori eſſe poſſint, interrogauit. In hunc ſenſum Nicoraguę reſpõdiſſe Aegidiũ Cerezeda regiꝰ apud eum quæſtor teſtatur: nõ hominibꝰ mactatis, aut vllo ſanguine ſparſo is delectatur qui nos cunctaqꝫ creauit, ſolo animi noſtri erga ſe amore feruido gaudet, noſtri cordis arcana illi patent, cordis ipſius meditata ſolum exoptat, nõ carne aut ſanguine depaſcitur, nil eſt quo magis excãdeſcat quã hominũ, à quibꝰ ipſe laudari & glorificari cupit, interitu. Veſtris ſuiſqꝫ hoſtibus ad profunda tartari proiectis, quorũ hic vos imagines obſeruatis, grata ſunt hæc abominãda ſacrificia, grata & ſcelera cuncta, quo animas vr̃as hinc abeuntes ſecum trahant in æternã ruinã. Vana hæc immo pniciosa ſimulachra, de veſtris laribus & tẽplis eliminate: crucẽ hãc amplexamini, cuius imaginẽ ſuo ſanguine Chriſtus deꝰ ad generis humani deperditi ſalutẽ irrorauit: & fœlices vobis annos ac beatã veſtris animabus æternitatẽ polliceri poteritis. Bella quoqꝫ ſunt rerum creatori odioſa, pax inter vicinos amica, quos vt amemus ac noſmet ipſos imperat, ſi tamẽ vos tranquillã agẽtes vitam quis la-

ceſſierit, propulſare iniuriam ac ſe reſqꝫ ſuas tueri cuiqꝫ hominũ fas eſt. Prouocare vero ambitionis vel auaritiæ ſtudio quẽqꝫ, vetitum: contraqꝫ bonos mores & ipſius Dei volũtatẽ fieri hæc. His ita dictis, Nicoragua ſuiqꝫ aulici qui aderãt, ore aperto ab Aegidii vultu pẽdentes aſſenſerunt cæteris omnibꝰ præpoſitionibus, huic vni de re bellica labra torſerunt, quo tela, quo galleas aureas, quoue arcꝰ & ſagittas ornatuſqꝫ ſuos bellicos & militaria inclita vexilla proiecturi eſſent percunctati ſunt, fœminis ne iſta tractanda præbebimus? nos illarum fuſos & colos exercebimus, terramqꝫ nos ruſtico more colemus? Non auſus eſt ad hęc Aegidius quicq̃ repetere, ꝙ ſemiturbatos illa retuliſſe cognouerit. De crucis autem adorandæ myſterio & vtilitate interrogantibus inquit, ſi corde puro ac ſincero quicq̃ illam inſpectantes & Chriſti in ea paſſi pie memores poſtulaueritis, id aſſequemini, modo iuſta petatis: ſi pacem, ſi contra ſuperbos hoſtes victoriam, ſi fructuum vbertatem, ſi temperiem aeris & incolumitatem, ſi huiuſcemodi reliqua optata prępoſueritis, voti cõpotes efficiemini. Cruces Aegidiũ erexiſſe illis duas memoraui, ſub templi tegmine vnã, ſub dio in celſo manufacto latericio tumulo alteram, quo tempore ſiſtenda ſuper tumulo portabatur, pręiiſſe põpam ſacerdotes ait Cerezeda, ſubſecutũ cũ ſuis Aegidium regulo comitante, cæteriſqꝫ eius ſubditis. Quo tempore crux ſiſtebatur, canere tubis & timpanis cœptum eſt. Cruce firmata per gradus depoſitos baſim prior conſcendit Aegidiꝰ, detecto capite genuqꝫ flexo ſuas ibi tacitus fudit preces, crucis demum veſtigia complectens oſculatus eſt. Regulꝰ & eius exemplo cæteri omnes idem effecere. Ita noſtris ritibus imbutos conſtituit. De dierum vero diſtributione inquit, perpetuis diebus ſex culturis ac reliquis laboribus artibuſqꝫ inuigilandum: ſeptimo quieti & ſacris intendere oportere, diemqꝫ illis ſeptimum aſſignauit dominicum, nec ſi vlterius dierum feſtorum longa ſerie grauarentur, vtile fore ratus eſt. Vnũ addam ab Aegidio ipſo in ſuę narrationis diſcurſu prętermiſſum, à Cerezeda recitatum. Sunt imberbes illarum nationum barbari omnes, barbatos horrent ac formidãt, iccirco Aegidius quinqꝫ ac viginti iuuenes ob ætatem imberbes cũ ipſorum tonſura barbatos compoſitis crinibus effecit, quo maior barbatorum numerus appareret, ad eorum terrorem ſi bellum ingrueret, vti poſtea euenit. Aegidium addidit Cerezeda ſcripſiſſe ad ſe, cum coactis ĩ Hiſpaniola peditibus. ccl. equitibus ſeptuaginta, vela feciſſe circiter Idus Martii huiꝰ anni. M.D.XXIIII. ad deſideratam quęrendi fretum prouinciam. Sed res hæc ad noſtrum nondum eſt ſenatum delata, quando habebitur, habebitis. Hæc iam tandem miſſa faciamus, & ad Leſtrigonicam illarum nationum horridam conſuetudinem, ac domoꝝ templorumqꝫ ſitus & ſtructuras parumper deueniamꝰ. Regulorum atriorũ lõgitudo centũ, latitudo quindecim paſſibus conſtat, à fronte aperta, à tergo clauſa ſunt omnia. Sunt ab humo ſemiſtatura humana regiarum pauimenta erecta, cæteræ nil ſurgunt à tellure. Domus trabibus omnes confectę ac palleis coopertę, vnoqꝫ tegmine ſine tabulato contentę ſunt. De templis idẽ. ampla ſunt & ſacellis penetralibus obſcuris humilibus fulcta, in quibus penates quiſqꝫ nobilium ſuos humat, habentqꝫ pro armamentariis: ibi nanqꝫ cũ vexillis lemuribus inſcriptis inſtrumenta bellica, arcus, pharetras, thoraces aureos, aureaſqꝫ galleas & latos enſes ligneos, quibꝰ certant cominus, miſſilia etiã quibus eminus, & bellicos ornatus varios pace durante ſeruant, ac propriis à maioribus relictis deorum imaginibus pro facultatibus humanas mactant particulares victimas, votorum affectatis orationibus, eorum more à sacerdotibus compoſitis adorant.

Omnia ab Aegidio ꝓpoſita placẽt ꝑter belli diſſuaſionem.

Duę cruces erectę ab Aegidio.

Imberbes Indi.

Qualia ſũt ędificia.

Caput ſextum.

REGVLORVM atriorum frontes pro ſui pagi diſpoſitione ac magnitudine grandes plateæ cuſtodiunt. Si multis conſtet pagus domibꝰ, & paruas habent, in quibus ab aula diſtantes vicini commerciarii queant conuenire. Plateam regalem circundat vndiqꝫ nobilioꝝ domus: in eius medio ſitu vna erecta eſt, quam opifices habitant aurarii. Aurum ibi in diuerſa formandũ monilia conflatur, mox in paruas reductum laminas aut vectes cuditur pro dominorum arbitrio, demum in optatas deducitur formas, nec inepte quidem. In templorum vero conſpectu variæ ſunt ereptæ in campo ex crudis lateribꝰ & bitumine quodã terreo ad varios effectus baſes pulpitorum more, octo conſtant gradibus, alicubi duodecim et quindecim alibi, ſummi verticis ſpaciũ variũ eſt pro deſignati myſterii qualitate, viroꝝ de=

cem ca

cem capax eſt vnũ, in cuius medio ſpacio lapis eminet marmoreus, humanæ ſtaturę iacẽtis longitudinẽ ac latitudinẽ æquans: miſerarũ eſt ara victimarum infauſtus lapis, ſtatuto ad imo landũ die, populi corona ſpectante, regulus pulpitũ conſcendit aliud in proſpectu, carnificinam inſpecturus. Sacrificulus, audientibus cunctis, ex lapide illo eminenti ſtans pedibus præconis officio fungitur, & cultro lapideo acuto, quem manu geſtat, vibrato: lapidicinas quippe in terris omnibus illis habent, aptas ad ſecures gladioſqꝫ ac nouaculas conficiendas, ex quibus nos quotquot volumus aſſequimur, neqꝫ huius rei expers fuit Aſcanius Cardinalis: mactãdas eſſe victimas, & an hoſtiles an domi nutritas edicit. Duo nãqꝫ apud illos gña ſunt humanarũ hoſtiarũ: ex hoſtibꝰ bello captis vnum, ex domi altis alterum: quiſqꝫ nãqꝫ Regulus aut nobilis ab infantia domi nutrit mactandas victimas pro ſuis opibus, & his nõ ignaris ad quid ſeruentur, & lautius ꝗ ceteri paſcantur, neqꝫ ob id mœſtis, ꝗa teneris perſuaſi viuant, fore vt in cœlites eo vitæ exitu conuertantur. Hinc per pagos liberi deambulãtes, ab obuiis quibuſqꝫ pro iam heroibus reuerenter ſuſcipiuntur, et poſtulatis omnibus, ſiue ad eſum, ſiue ad ornatum quid petant, onuſti dimittuntur: neqꝫ ſibi parum fauſte die illo ſucceſſiſſe apud ſuperos donans arbitratur, quo fuerit aliquid impartitus. Varia igitur hęc hoſtiarum genera, variis in imolando tractant modis: vtramqꝫ ſuper eo lapide reſupinã diſtendunt hoſtiam, pariqꝫ modo per coſtulas euulſo corde aperiunt, & vtriuſqꝫ ſanguine, regula eadem ſeruata, labra barbaſqꝫ liniunt: ſed hoſtilem victimam præco ſacrificulus gladium manu tenens & cantibus quibuſdam triſtibus circundans, ſuper lapide ſtratam, ter luſtrat, mox aperit, dehinc in fruſta ſecat, ſectam hoc pacto edendum diuidit: Regulo manꝰ pedeſqꝫ condiuntur, corda ſacerdotibus eorum vxoribus ac natis, quos habere fas eſt, præbẽtur, fœmora nobilibus, cætera populo per fruſtula diuiduntur: caput vero trophæi loco ĩ quarundam arborum paruarum à carnificina parum diſtantium, ad id nutritarum, ramis appendunt. Quiſqꝫ Regulus deſignatas nutrit in agro vicino arbores, cuiuſqꝫ regionis hoſtilis nomina ſeruantes, in quibus captorum bello capita imolata ſuſpendant, vti noſtri duces inſanę ſuę ſęuitiæ teſtes, quam victoriam appellant, galleas et vexilla huiuſmodiqꝫ inſignia infigunt templorum parietibus. Malé gratum ſe illo anno futurum arbitraretur, q expers victimæ hoſtilis portiunculæ relinqueretur. Domeſticam vero victimam, licet eodem lacerent ordine, mortuam aliter tractant, quaſqꝫ illius partes venerãtur, & ante fores templorum partim, vt pedes manuſqꝫ ac viſcera in cucurbitã coniecta tumulant, ceteras vnà et corda illarũ arboꝝ hoſtiliũ proſpectu, ſtructo grãdi rogo, inter prioꝝ victimaꝝ cineres, nũꝗ inde amotas in eo cãpo iacentes, cũ ſacerdotũ applauſibus & hymnis canoris cõburunt.

Duo hoſtiarũ genera.

Quibus cerimonijs mactẽt dijs ſuis humanas victimas.

Caput ſeptimum.

QVANDO VERO populus cum aſſueto ſacerdotum murmure Deoꝝ labia fricari cernit, vota preceſqꝫ aperit ſuas, poſcitqꝫ agrorum ceterarumqꝫ frugum vbertatem, aeris ſalubritatem, pacem, aut ſi certandum ſit, victoriã, vtqꝫ brucos & locuſtas, alluuies & ſiccitatem ac ferarum vim & aduerſa ꝗꝗ deturbent, pro cruciatu animi quiſqꝫ ſui efflagitat. Non his contenti ſacris, Regulus ac ſacerdotes nobileſqꝫ ſuo & ipſi ſanguine, ſed vni tantum litant ſimulachro. Id ſupne infixũ haſtæ tricubitali, cũ ſumma põpa ad cœli aſpectũ ſeniores autorati exportãt è tẽplo, vbi toto anno religioſe cuſtoditur: infernis & id eſt numinibus ſimile, quo pacto ad homines deterrendos in parietibꝰ depingũtur. Præeũt ſacerdotes infulati, populi agmen incedens vexilla geſtat quiſqꝫ mille coloribꝰ inſcripta, ex goſampio intexta, cũ ſuis lemurũ imaginibus. Ab ſacerdotũ humeris velatis variis linteis baltei digito craſſiores pendent ad ſuras vſqꝫ, in quorum fimbriatis vltimis capitibus ſunt annexæ crumenæ ſingulæ, in quibus lapideas acutas nouaculas confectorumqꝫ puluerum ex deſiccatis herbis quibuſdam ſaculos geſtant. Sacerdotes ordine ſuo Regulus et nobiliores poné ſequunt, confuſa dein multitudo populi ad vnum, nemini qui ſtare pedibꝰ queat abeſſe licet ab hac ſupſtitione. Ad deſignatũ applicati locũ, ſuppoſitis priꝰ odoratis herbis, aut pictis lodicibꝰ ne terrã haſta cõtingat ſiſtũt, ſacerdotibꝰ eã ſuſtinẽtibꝰ ſuis aſſuetis cãtibꝰ & hymnis dęmoniolũ ſalutãt: circũſiliũt iuuenes tripudiis & choreis ac mille generibꝰ ludoꝝ, telorũ, & ſcutoꝝ agitatiõe agilitatẽ oſtẽtãtes. Dato à ſacerdotibꝰ ſigno nouaculas qſqꝫ ſumit et ſulcati ipſi ſibi linguas, ꝓſis ad ſimulachrũ oculis, vulnerãt, pfodiũt alii, ſcindũt plæriqꝫ ad nõ exiguũ

O inſanam cęcitatẽ hominum.

ſanguinis ꝑfluuiũ:oẽs eo ſanguine,vti in prioribꝰ ſacris diximꝰ,eiꝰ fatui fricant ſimulachri labra barbamq;:puluere mox illo herbido ſupiniecto replẽt vulnera.Eã eſſe illius pulueris vim aiunt,vt paucas intra horas vlcera curentur,ita vt ſciſſa fuiſſe nuſquam videantur.His peractis haſtam ſacerdotes parumper demittunt,ad aures primo Regulus,mox nobiles, populares demum ſimulachrum alloquũtur,turbidas quiſq; ſuas animi procellas aperit, vt optatis fauſte fœliciterq; faueat,cum reuerenti tremore ac murmure capite obſtipo ſupplicant. Ita decepti à ſacerdotibus domum regrediuntur. Dum his & ocioſis rebus aliis indagandis intenderent,ecce vnum poſt alterum:plures exploratores,qui Diriangenem venire armatum nunciarent,animo quippe non ſolum reſidendi quod ipſe fuerat impartitus,veniebat,verũetiam interimendi noſtros,confiſus paucitate virorum,quos explorauerat,& ſpe poſſidendi,quæ noſtri ſecum habebant,intellexerunt noſtri aduentare Diriangenem,amant & ipſi aurum,licet non vt monetam,ſed ad monilia diducenda,ornatus cauſa:venit ergo magna comitante armatorum ſuo more caterua,adoritur noſtros,quos ſi reperiſſet imparatos,ad vnum trucidaſſet.Certatum eſt grauiter ad noctem vſq;.

Inopinatꝰ hoſtium aduentus.

Caput octauum.

HIC MVLTA Refert,quæ prætermitto,ne ſimus tibi ego,tuq; Pontifici & amicis tuis moleſti:collige.Vicit parua manus noſtra copias ingentes.Pie deum,qui dominus eſt exercituũ,affuiſſe contremiſcens & ab eo diſcrimine ſeſe incolumes eduxiſſe,recitat.Mutatam ſequutus fortunam à tergo relictus Nicoianus regulus,ad quẽ regredi fuerat coactus,idem de ipſis,ob auri copiam quam ferebant adimendam,interficiendis cogitauit. Id ſuſpicatus Aegidius Gonzalus,minime ſe Nicoiano credidit.In ordine ſtructis & ſeruatis militibꝰ,infirmiſq; & auro in cunei medio locatis,cũ equitibus illis quattuor & arcuariis ac ſcopetariis ſeptẽdecim bellatorum ſuſtinuit furorem,& multos trucidauit.Eã noctẽ egit inſomnẽ,primo diluculo pacem petunt,pax annuitur.Ad ſancti Vicentii portum,vnde diſceſſerant,reuerterunt. Naues regreſſas eſſe repererunt,quæ iam ad occidentem tercentum leucas maris ignoti circiter percurrerant. Interea dum ipſe prætor Aegidius iſta in internis perueſtigaret,redierant vero,vt in eo portu naues iterum poſt aliquot mẽſium errores quaſſatas,reficerent,vt ipſe ait.Deſcribit autẽ Nicoraguæ viciniã hoc pacto.Ad ipſius Nicoraguæ atrii latus internũ ait reperiſſe aquarũ dulciũ lacũ,adeo protẽtum,vt eiꝰ finẽ ſcrutari nequiuerint,dicitq; fluxu & refluxu agitari aquas eius,vnde appellandum eſſe mare dulciũ aquarũ cenſet ob eas cauſas.Inſulis ait eſſe refertum.Interrogati accolæ,quo defluat,& an in vicinum pelagus leucas tres diſtans euacuentur aquæ illæ,nullum exitum habere profeſſi ſunt,ad id auſtrale vicinum præcipue mare,an alia parte labatur,reliquiſſe illos ait in ambiguo.Propterea profitetur ipſe,vt ex naucleorum opinione refert habere ipſos pro certo,eam eſſe aquarum congeriem quæ ſeptentrionali pelago reſpondeat,ibiq; reperiri poſſe fretum tantopere deſideratum.Si quid in hoc ego caſu ſententiam ſcire voles,inquio dictum ad ſui excuſationem,quod fretum non repererit,tum ex aquarum potabilium natura,tum etiam quod accolæ an exitum habeant aquæ illæ ignorent,oportet nos eodem deſiderio torqueri,an fretum aliquod vaſtitates illas interſecet.

Deſcriptio laci apud Nicoraguã

Caput nonum.

SISTE PARVMPER Poſt hæc ſcripta,tabellario ferè petaſatô morante,venit ad me Diecus Arias Petri Ariæ gubernatoris filius,ſecumq; duxit Licenciatum illum Spinoſam,de quo aliâs.Defraudatos ab hoc Aegidio Gonzalo ait Spinoſa Petrum Ariam gubernatorem (ac ſe) qui tractus illos ab ambobus fuiſſe multo ante detectos affirmat,paccatoſq; Regulos incolas in ſuis progreſſibus reliquiſſe.Audietur vtraq; pars. Quid in ſenatu nr̃o à Cæſare ſanciendũ iudicabitur viri harũ rerũ intactarũ ſtudioſi,tuà cauſa intelligent aliquando,nunc ſatis,meo nomine dices oſcula pedum,ſi occaſio locum præbuerit, Beatiſſimo noſtro Clæmenti,Hiſpani tanti eſſe Beatitudinem ſuam valoris & precii penſitabunt,quanti te faciet,quem longo apud eos cõmercio maximi eſſe à maximis iuremerito faciendum cenſent.A principum electionibus in miniſtris iudicia ſæpe liberantur.

¶ Accipe tertium quōd emerſit,morāte iterum curſore,ſuæ Beatitudini vt arbitror gra
tum cognitu futurum.In ea decade ad Adrianum directa,vbi Malucharū aromata produ=
centium inſularū deſcriptio patet,de exorta inter Caſtellanos reptores & Portugalēſes cōtro
uerſia ſuper his inuētis,eſt ſermo.Adeo certā eſſe rem illā intra noſtros limites ab Alexādro
Pōtifice aſſignatos arbitramur,vt ad nouā profectionē præparādam,cum impenſa nō vul=
gari,recētes in Cātabrico Bilbaui portu naues ſex,neceſſariis cōmeatibus cōparatis,con=
ſtruxerim9.Statueramuſq;,vt circiter vernum æquinoctium vela facerent ex portu Clunio
Galleco tibi noto,ad aromatum ea commercia tractāda deſtinato,quod ſit ab omnibus oris
ſeptētrionalib9 mercatoribus veniētibus multo propior,& cōmodior,itinereq; tutiori,q̄
ſi ad Hiſpalenſem rebus Indicis deſignatā cōtractationis domum appellatam,aut in Portu
galia per varios ac lōgos littorum inflexus tendere cogerētur.Portugalēſes ſuis rebus prę
ſentaneā ferè ruinam ſi res procederet ſpectātes,toto conatu efflagitarunt,ne tanta iactura,
ſuo prius iure nō intellecto,afficerētur,quod ſibi pſuadeant eas Maluchas inſulas à ſuis nau
tis fuiſſe hacten9 reptas & tractatas,iacereq; intra ſuos,nō Cæſareos aſſignatos ter centum ſe
ptuaginta leucarū terminos,extra īſulas caput viride dictas ſpectātes,qd' à Ptolomæo Riſar
dinum dicitur promōtoriū,à nobis Gorgones putatas.Cæſar vt is qui iuſti eſt & recti ma
gis amator,quā fortunarū,cum propinquo rege præcipue qui cōſobrin9 eſt,& forte ſi vul=
gatus valet rumor,ſorori9 propediē futurus,eorum annuit poſtulatis,vt quid iuris inſit de=
liberetur.Naues ſubſiſtunt,apparat9 nil lucrātur,viri & miniſtri ad id negocii electi muſſi
tant.Statutū fuit vt aſtronomiæ,coſmographiæ,ac maritimę artis,iuris etiā periti ab vtriſq;
ad rei diſcuſſionē,in ciuitate Pace Auguſta,quā Hiſpanus vulgo appellat Badaiozū,cōueni
ant,qd' is locus Portugaliæ meta ſit cum Caſtella.Ierunt nr̄i.Venerunt illi.A Kalēdis Apri
lis vel circiter,de proprietate vētilari,diſcutiq; cœptū eſt.Portugalēſes,vt quib9 aſſentiri vel
puncto nuſquā expedit,rationes admittunt à nr̄is adductas in mediū nullas.Tercētū ſeptua
ginta leucarū deſignationē incipi debere ab inſula Gorgonū ad occidentē vltima,quæ ſan=
cti Antonii dicitur,volunt Caſtellani:eāq; à noto merediano fortunatarū longitudinis gra
dus nouē & dimidium aiunt diſtare.ecōtra Portugalenſes à prima inſularum,q̄ ſalis inſula
nuncupatur ptinaciter inſtant,quæ diſtātia gradus lōgitudinis occupat quinq;,calculari de
bere.Hoc pacto Caſtellani ſuam rem probant. Si quis arbitrarius inter certātes de finibus
vicinos ad lites dirimēdas electus ita cēſuerit,ab Ioānis prædio noto,ac diu poſſeſſo,Frāciſ
cus eius vicinus habeat centum paſſus,ab vltimo Ioānis prædii limite incipiendā eſſe men
ſurā,nullus eſt qui ambigat.Si enim ab initio prędii captanda eſt menſura,vt prædii poſſeſ
ſum ſoluat Ioānes neceſſe eſt,quoniā ea ratione ſuū includit in pacto prædium.Aiunt ergo
Caſtellani vel Gorgonū veſtrarū hactenus inſularū imperiū ſoluite,vel ab vltimo illarum
littore quæſtionē hāc eſſe dimetiēdā,aſſentiamini oportet.Inſtiterunt diu.Cōcluſum nihil,
quoniā ſi Portugalēſes Caſtellanorū iudicum ſententiis aſſentirētur,nō Maluchas modo in
ſulas Sienenſibus & magno ſinui ac promontorio Satyrorum Gillolæ,de qua in decade ad
Adrianū à Ptolomæo,vti arbitrātur plæriq;,ex his Gatigara à fortunatis gradus cētum ſe
ptuaginta quinq; à linea terminos vtriuſq; regis dirimēte.C.L.finitimas:ſed Maluchā ipſā
lōgo iam tēpore ab eis,vt Caſtellani dicunt,vſurpatā fuiſſe fateātur,neceſſe eſt.A Ptolomæi
nāq; ac reliquorum autorū,de lōgitudine graduū differētium,autoritatibus cōuictos fuiſſe
Portugalēſes,Caſtellani prædicant.Caput excutiunt ad hæc audita Portugalēſes.afferunt
etiā nautæ noſtri,ab ea tam vaſta nauigatione regreſſi,ab illarū inſularum primario regulo,
apud quē gariophilis nauim Victoriā appellatam onerarūt,litteras & egregia dona,in obla
tæ obſeruātiæ clarum argumētum.Portugalēſes vero fœdus ictum cum quoq; illarū inſu
larum regulo,nullū oſtendunt.Aiunt tamē Portugalēſium nomē ad eas inſulas deueniſſe,
Portugalēſeſq; viros in eis fuiſſe viſos.Ad id noſtri Portugalēſem vnum ſe reperiſſe fatētur,
ſed fugitiuū,ob cōmiſſa ſcelera iudicium timentē,neminem præterea,nec alteriuſmodi cō
mercii vllum ſignum.Quid à Cæſare in ſenatu noſtro conſultum prius ſtatuetur,adhuc
eſt in pera.Portugalenſibus erit aſſuetas ſibi actiones intercidi duriſſimum,nobis tanti oc=
caſionem inuenti amittere,non erit placidum:Deus interſit. Tu iam vale. Burgis decimo
quarto Iulii.M.D.XXIIII.

Conuent9 ī Badaiozū.

Controuerſia int̄ Portugalēſes & Caſtellanos ſup diuidēdis terminis.

Nihil concluſum.

¶ Caput decimum.

Miſſi q̃ dirimerent litẽ int̃ Portugaleñ. et Caſtellanos.

OB VARIOS Pyratas & ob hoſtilitatem cum rege Gallorum, itinera nobis, tam terreſtria, quã maritima cõcluſit iniuria tẽporum. Duplicato propterea mitto ad te poſtulatẽ, quę de orbe nouo, paucis additis, noua emerſerunt. Quattuor & viginti ad prædictæ cõtrouerſiæ cum Portugalẽſibus deliberationẽ miſſi fuerãt probati viri, ex quaq; facultate ſex, aſtronomica puta, & legali coſmographaq; artibus & nautica. Horum tibi noti ſunt pauci. Beatitudini vero Pontificis nulli. Redierunt omnes. Senatui noſtro, mox Cæſari, aliorum nomine latã præbuerunt de actis in eo cõuentu rationem. Don Fernãdus Colonus, Chriſtophori Coloni horum tractuũ primi veſtigatoris filiꝰ, ſecũdo natus, vir eruditus & iuriſperiti tres, cæteris audiẽtibus Licẽciatus a Cuña, & Licẽciatus Hemanuelus Regii ſenatus ille, Valdoletanæ Cãzellariæ hic, auditores, & vna Licẽciatus P[illegible]ſa in Granatẽſi Cãzellaria primas cauſarũ, vti fama eſt, aduocatas retulerunt. ¶ Quæ ſupra memoraui ea ſunt acta, neq; vltra quicquã, ſtatuto à Cæſare die qui fuit Maii vltimꝰ, in vniꝰ fluminis põte Caſtellæ terminũ dirimẽte cum Portugalia nomine Cala: ſuã protulere Caſtellani iudices arbitrarii ad id deſtinati ſentẽtiã, neq; vt diẽ aut horã differrent à proferẽda, potuerũt aſſequi Portugalẽſes, quibꝰ quæq; dilatio erat cõmoda, vt Maluchæ inſulæ, ex veterum & iuniorũ iudicio gradus viginti amplius intra Caſtellanos limites ſitæ intelliguntur, ſancitũ eſt. Neq; Maluchã excludunt aut Taprobanã, ſi ea eſt, quã Portugalenſes Zamatrã appellant. Redierunt ergo Portugalẽſes, quæcũq; acta ſunt taxando facie demiſſa, priſtinas actiones minime deſerturi. *Portugalenſes voto minime cõpotes effecti.* Audiuimuſq; miſſam iam eſſe ab illo rege iam iuuene claſſem ingẽtẽ, ſubmurmurant noſtrã, ſi acceſſerit, ſe obruturos. Nos vero pridie Kalẽdas Iulii cẽſuimus in ſenatu noſtro rerũ Indicarũ a Cæſare decernẽdum eſſe, vt priuſquã proximꝰ veniens Auguſtus menſis euadat è manibus, noſtra ſex nauiũ claſſis vela faciat, neq; imperabitur vt cõfligant, ſi potẽtior Portugalẽſis audebit laceſſere, erit in manu Cæſaris vindicta terreſtris, ſi mari tentauerit inobſeruãtiã. Eſt nãq; Portugalia, vti optime calles, Caſtellæ angulus, & quota portio Luſitanię, cũ in Luſitania egregiæ ſint vrbes, Metimna Cãpi, emporiũ inſigne. *Ciuitates Luſitanię.* Salmãtica vna cũ Abula, Segouia, Zamora, Tauro, & fortunato Toletano regno, & multa præterea, q̃ Anna & Doria fluminibꝰ includunt̃, vti ſæpe in priſcis meis decadibꝰ enarraui, quondã fuit Caſtellæ ea regio comitatus. A benigno rege ſub regio noĩe ĩ nepotẽ libere trãſmiſſus. ¶ Decretũ quoq; eſt, vt Stephanꝰ quidã Gomez artis & ipſe maritimæ peritꝰ, alia via tẽdat, *Stephanꝰ Gomez.* qua ſe inquit repturũ inter Baccalaos & floridas iã diu nr̃as terras iter ad Cataiũ, inſtruit̃ et vna tantũ nauis carauella, neq; enim aliud habebit in mãdatis, quã vt an exitus ad magnũ vulgo canem, ex Occeani huius noſtri variis inflexibus, & vaſtis ambagibus reperiatur.

FRANCISCO MARIAE SFORTIAE VICECOMITI DVCI MEDIOLANENSI. Eiuſdem Petri Martyris Septima Decas.

MEARVM DECADVM DE ORBE NOVO PRIMAM frõtẽ Excellẽtiæ tuæ patruꝰ Aſcaniꝰ Vicecãcellariꝰ, inter cardineos quõdã Princeps clariſſimꝰ, & nemini ſecũdꝰ, aſſecutus eſt, quoniã eſt flagitatione repetita ĩperabat mihi, vt q̃ in his occidẽtalibꝰ oris euenirẽt excellẽtię ſuæ ſignificare. *Laus Aſcanij.* Huiꝰ rei teſtẽ offero inſignẽ iſtũ, omni virtute ac rerũ experiẽtia præditũ, Marinũ Caraciolũ protonotariũ Ap̃licũ, Catinẽſem electũ Caroli Cæſaris in præſentiarũ apud te legatũ, *Laus Marini Caracioli.* qui tũc patruo ipſi aderat a ſecretis, quãdo clauſas ab orbis initio, ad nr̃a vſq; tẽpora ſuas nobis portas oceanꝰ aperiebat. Meas ea tẽpeſtate ſuſcepiſſe inq̃t heri noĩe, ac reſpõſa hero dictãte cõpoſuiſſe. Aſcanio vita functo, ac me in deſidiã, nemine ſtimulãte, ꝓlapſo, Rex Federicꝰ, priuſq̃ ex blãda matre in ſæuã nouercã fortuna eiꝰ mutaret̃, ꝑ Cardinalẽ Aragoniũ patruelẽ ſecũdas æditiones habuit, mox Leo. X. deĩde ſucceſſor ipſiꝰ Adrianꝰ. VI. Põtifices maximi, ſuis me lr̃is ac diplomatibꝰ mẽbraneis excitãtes, decadũ q̃ vagant̃ corpꝰ vſurparũt, vt rẽ tãtã ab obliuionis iniuria vẽdicarẽ, ſuadẽtes. Tu princeps Illuſtriſſ. ſero nate, ac ſero ad auitũ regnũ euecte, q̃ ſero acciderũt habeto. Camillo Gilino excellẽtiæ tuę ſecretario apud Cęſarẽ petẽte, a reliqs pricipibꝰ has narratio

nes ad excellentiā tuā mei natalis dominā diuerto. Inter tot rerū procellas, quibꝰ excellentia
tua cōcutit᷑, fore gratiſſimū leuamē curarū ſemel atq; iterꝝ iureiurādo ꝓfeſſus eſt. Ab Oce-
ani prima largaq; beneficentia, per Chriſtophorum colonū excitata, ꝑcunctã cūcta vſq; ad
has narrationes vno faſce Iacobus Pierius hero ſuo ꝓtonotario electo Catinenſe, ad vos no
mine Cęſaris ab hac legatione diſcedente, aſportauit, Adriano Pontifici offerenda: quę par
tim opera calchographorum erant in vulgꝰ emiſſa, partim ſua manu à meis archetypis ſcri
pta. Apud excellentiam tuam ſub eodem hero is eſt. De præteritis ab eo exigatur ratio, eam
niſi reddiderit in malis erit. Quæ noua prægnās Oceanus pepererit, breui de pręteritis epi
logo præeunte, nunc percurramꝰ. Eſt nanq; Albana ſue, quæ triginta vno partu dicitur fœ
tus ędidiſſe, noſter hic Oceanus fœcundior, & munifico principe munificētior. Nouas q̄p
pe nobis terras & nouas nationes & ingentes opes quoto anno patefacit. De Hiſpaniola im
menſæ vaſtitatis illius regina, vbi ſenatus aſtat iura cæteris præbens, deq; Iamaica & Cuba
nouo nomine Fernandina, reliquis etiam inſulis eliſiis, intra cancri tropicū latera porrigen
tibus ad ęquinoctium, iam ſatis: vbi nemo popularium noctis & diei toto anno diſcrimen
intelligit. Vbi non dura ęſtas, nec hyems viget rigida, vbi toto anno frondeſcūt ſuntq; onu-
ſtę floribus & vnà fructibꝰ arbores, neq; deſunt anno toto legumina, cucurbitę, melones,
cucumeres, & hortenſia cætera, vbi armenta gregeſq; hinc aduecta: nullum eſt nanq; in in-
ſulis natiuum quadrupes. fœcundiore partu, & procerioribus coaleſcunt corporibus: deq;
putato continenti, qui Europam ſua longitudine ab Oriente in Occidētem ter ſuperat vni
uerſam, nec minus alicubi protento à Septētrione in Meridiem, licet Iſthmis alibi perſtrin
gatur anguſtis. Eſt ea putati continentis tellus à quintodecimo gradu arctici poli diſtenta,
vtrumq; tropicū & æquatorem findens, ad antarctici poli gradus quattuor & quinquagin
ta. Vbi, quo tēpore Orcades æſtate fruuntur, illi concreto gelu tremunt, & ecōtra. Hæc per
ſignificationē ad Adrianū Pontificem à me compactā, & cū cæteris allatā ad vrbem, perq;
breuem mappā membraneam à me traditam oratori tuo Thomę Maino hinc diſcedēti col
ligere poterit excellentia tua. In ea ſitum illorū tractuū omnium cū ſuis adiacentibus inſu-
lis inueniet. Nunc ad recentiora curramus. Hiſpaniolæ Cubæq;, aliâs Fernandinæ à Fernā
do rege, lateribus ſeptētrionalibꝰ nobiliū & ignobiliū iacet inſularū copia tāta, vt ego ipſe
ad cuius manus q̄cunq; emergunt afferunt᷑, de illarū numero vix auſim credere q̄ ꝑdicant᷑.
Ex illis ſex & quadringētas ab annis viginti amplius, quibꝰ Hiſpaniolæ Cubæq; habitato
res Hiſpani eas ꝑtractarunt, ꝑcurriſſe inquiunt. & quadraginta vtriuſq; ſexꝰ milia in ſerui
tutem ad inexhauſtam auri famē explendā, vti infra latiꝰ dicemꝰ, abduxerūt: has vna deno-
minatione Iucaias appellāt, & incolas Iucaios. Ex his inſulis plæræq; ſuapte natura natis ar
boribus miris modis vtilibꝰ cōſtant. His folia nunq̄ decidūt, aut ſi vetuſtate plæraq; colla
bantur, nudat᷑ tn̄ arbor nunq̄, recētia nanq; priꝰ repullulāt, q̄ lāgueſcant vetera. Duas præ
cęteris natura illis ꝓſtitit arbores celeberrimas & memoratu digniſſimas, Iarumam vocāt
vnā, alteri nō dedere nomē. Eſt Iaruma ficui ſimilis, eo modo frondoſa, & Populi altitudi-
nem ſuperat, nec ſolida quidē more aliarꝝ arborꝝ, nec inanis tn̄ vti arūdo: vti ferula potiꝰ aut
ſambucus. Fructū creat ſeſquiſpitamalē, mollicie ficus, ſapidū & ſalubrē ſanandis vulneri-
bus, folia miro vigent effectu. Vno id probant exemplo viri auctorati quidā. Rixantes Hi
ſpani duo inter ſe inuicem digladiebātur, humerū vnà & lacertū vno ictu gladii ferè diſiecit
hoſti alter, ſub alari pellicula vix mēbrū ſuſtinēte, qua illibꝰ cōnexa. Accurrit vetula Iucaia,
delapſum ſuo loco membrum ſiſtit, eiꝰ arboris nec alio medicamēti genere adhibito, folia
cōtuſa ſupimponit, paucos poſt dies ſe vidiſſe virū incolumē atteſtant᷑. Qui nodos ī ſcirpo
q̄runt, irruminent ad libitum: nos hæc & maiora poſſe in natura fieri credere conſtituimꝰ.
Huius arboris corticē aiunt eſſe lubricū & leuigatū, q̄ cū non ſit ſolida ſed medulloſa, facili
ſcalptu euacuat᷑. Vnde caſum audiat excellentia tua narratu digniſſimū, ſed artifici ſuo infau-
ſtum. Iucai à ſuis ſedibꝰ abrepti deſperatis viuūt animis: dimiſere ſpiritus inertes multi, à ci
bis abhorrēdo, ꝑ valles inuias & deſerta nemora, rupeſq; abſtruſas latitātes: alii vitā exoſam
finierūt. Sed q̄ fortiore pectore cōſtabāt, ſub ſpe recuperādæ libertatis viuere mallebāt. Ex
his plæriq; nō ineptiores forte, ſi fugæ locꝰ dabat᷑, partes Hiſpaniolæ petebāt ſeptētriona
les, vnde ab eorꝝ pria vēti flabāt, & ꝓſpectare arcton licebat: ibi ꝓtentis lacertis & ore apto,
halitꝰ patrios anhelādo abſorbere velle videbāt᷑, & pleriq; ſpū deficiēte lāguidi ꝑ inedia cor-
ruebāt exanimes. Ex his vnꝰ vitę amantior domorꝝ cōſtruendarꝝ ī patria lignariā artē exer-
cuerat, licet ferro careant & calibe, ſecures tamen, ſed lapideas & ad miniſteriū cætera inſtru-

Albana ſue fęcundior Oceanus.

Iucaię inſulę.

Qualis ſit Iaruma arbor.

Deſperate viuūt Iucai à ꝓpriis ſedibꝰ auulſi.

Mirū inuē tū cuiuſdā inſularis.

menta aſſequūtur,difficilē creditu prouinciā amplexus eſt.Iarumæ arboris trabē abſcidit,
medulla eiꝰ ſcalpta vacuauit,Marzio grano è cucurbitis aqua repletis farciuit,retinuit foris
puſillū pro viatico,vtrāq; arboris frōtē ſtipauit,trabē in mare profectā cōſcēdit,virū alium
& fœminā affines nādi peritos admittit,remis patriā verſus trabē impellūt.Egregiū id inuē
tum infœlicibꝰ auſpiciis miſer inchoauit,ad milliaria circiter ducētū,in redeūtē 'a Chichora
nauim,de qua ſuo loco dicemꝰ,inciderūt:prædā in nauim Hiſpani trahunt lugētē,trabē ad
Hiſpaniolā,rei tātæ teſtē adduxerunt,miſero penu cōgeſto vſi ſunt,vidiſſe trabē & eiꝰ fabri
cæ architectū allocutos fuiſſe aiunt ſe viri auctorati plures,de arbore iaruma & eiꝰ circūſtan

De alia arbore.

tiis iā ſatis.Eſt arbor alia malopunico pſimilis,neq; maior,ſed frōdoſior,de fructu ratione
prębēt nullā,de cortice qui ab arbore tollit̃ ſua,vti ad crepidas formādas quottanis excoriat̃
ſuber,nec ꝑpterea interit,aut gignere glādes deſinit,vti etiā de cynamomi arbore dr̃,pene
nō credēda ferunt̃:credo ego,qui corticē momordi ab Hiſpaniola latū,vbi & arbor hęc paſ
ſim naſcit̃,de qua fructū Aſcanio Sfortię patruo miſi,quādo Colonꝰ primꝰ reptor horū tra
ctuū,à prima ſua nauigatione regreſſus multarū rerū nouarū fecit me pticipē.In ſecūdi cap.

Ignorātia humana.

primæ decadis meæ calce reperiet factā eſſe de his mētionē:cortex ille cynami ſaporē,gingi=
beris amaritudinē & gariophili ſuauē odorē præ ſe fert.Ex ignauia nr̃a quærimus aroma
ta peregrina,quibꝰ nō indigeremꝰ,ſi quæ apud nr̃as inſulas vulgo naſcuntur,in vſu forent,
erunt aliquādo proculdubio.Auri dira fames ad ſui ſoliꝰ amorē animos Hiſpanorū rapta=
uit:cætera poſtergata,iure merito precioſa & vtilia,pro vilibus relinquūtur.En quid de pi
pere noſtro,`a me vn'a miſſo ad Aſcaniū vbiq; ad faſtidiū vſq;,maluarū & vrticarū apud nos
more naſcēte quo cōtuſo inſulares omnes & aqua cōuoluto infuſo pane veſcuntur,eiꝰ aiunt

Laus piperis Hiſpaniolę.

eſſe ſpecies quinq;: Malabario & caucaſeo hic eſt pipere calidior , & ibi grana malabarii &
caucaſii viginti nō ſufficerent,quinq; ſat ſunt,& ſuauiora reddunt iura carniū ex his quinq;
quā ex illis viginti.Eſt humani generis inſania tāta,vt quæ difficiliꝰ aſſequitur pertinaciter
ea cenſeat eſſe ſuauiora,vtilioraq;.Cortice tantum illuſtris hæc arbor eſt,ad ſtadia plura ſa=
pidos emittit odores & ſpiritus recreantes,patulos intēdit ramos,in Iucais inſulis eſt vulga
tiſſima.Columbarū inter eius ramos tanta nidificat multitudo,vt ex proximis bimini ma
gna inſula,& florida tellure habitatores,ad colūbarū capturā traiicientes onuſtas naues carū

Iucaię fœminę formoſę.

pullis abducant,labruſcis per arbores ſerpētibus ſunt eorū nemora,vti de Hiſpaniolis ali
quādo diximꝰ,referta. Iucaias fœminas aiunt adeo formoſas fuiſſe,qđ illarū pulchritudine
allecti vicinarū terrarū incolæ multi propriis laribꝰ derelictis,illarū amore eam ſibi patriā
elegerint.Quare multas ex Iucais inſulis politioribꝰ viuere moribꝰ inquiunt,quā in eis q̄
lōgius ab florida & bimini cultioribꝰ terris,diſtēt.Lepidū eſt auditu,quo nā pacto ſe gerāt
in veſtiēdo fœminę,viri nāq; nudi agunt,niſi cū bella gerūt,aut feſtis diebꝰ tripudiis & cho
reis intēti veſtes plumeas variorū ſibi colorū & criſtas imponūt,ad elegātiā.Fœminæ dum
puellares trahūt annos,ante mēſtrui pollutionē nil geſtāt penitꝰ.Pudēda poſt id cū reticulis
bōbicinis,herbarū quibuſdā foliis immiſſis,ea cōtegunt.Aduētāte mēſtruo parētes ac ſi ad
virū eſſet nuptū ducēda,vicinos ad cōuiuiū vocant,& cūcta læticiæ ſigna exercent,nec aliud
quicq̄; cooperiunt,dū nubiles ſunt.Viciatæ vero fœmoralibꝰ vtuntur tenꝰ genu,ex variis
herbis tenacibꝰ,aut ex goſampio cōfectis,qđ ſuapte natura ibi naſcit̃,ex qbꝰ ſtamina didu
cūt,& nent,ac ſuūt,& intexūt,licet nudi ſint,ad cubiliū tamē ornatū,& lectorū pēſiliū neceſ
ſitatē lodices,quas amacas ipſi vocāt,cōficiūt.Regulos habēt,his parent adeo reuerēter,vt ſi
cuicq̄; rex præcipiciū ex alta rupe,aut vertice quouis imperauerit,nulla ratione adducta in
mediū alia,præterq̄; impero vt deiicias te;ſine mora reguli dictū exequit̃:ſed quo fine inclu
datur regia poteſtas,ſanctū eſt auditu.Nulla eſt regi alia cura præterq̄; de ſemētibus & vena=

Diuinū Regulorum regimen.

tu ac piſcatione.Quicqd ſeritur,quicqd plātatur,aut piſcat̃,& venatui indulget̃,quicqd per
alias artes efficitur,ad regis imperiū fit.Viritim exercitia diuidit ad libitū.Collectæ fruges
in regiis gregātur horreis.Inde ad vſum populi toto anno pro cuiuſq; familia diuidunt̃.Eſt
ergo Regulus,vti rex apum,ſui gregis œconomꝰ & diſtributor.Aurea erat illis ætas,meum
ac tuū,ſemina diſcordiarū,aberant:pilæ ludis & choreis ac venatui & piſcationi reliquo `a ſe
mētibus & meſſibus anni tempore indulgebant,de foris iudicialibus,de litibus,de iurgiis
aut rixis inter vicinos nulla mentio.Regis arbitrium pro lege habebatur. Idem in cæteris
ſeruabatur inſulis,in omnibꝰ erant paruo contenti:gemmeū quoddā genus ab ipſis magni
factum ſub aquis reperiunt,per cōchilia rubra,quod auribꝰ appenſum afferunt.Sed aliud
præcioſius ex cocleis limacibus ingentibus,quarum carnes ſunt edulia lauta,in cuiuſq; co=

cleæ cerebro lapillos reperiunt diaphonos rubros, & flammantes, qui ex illis viderunt ali
quos, nihilo eſſe piropo rubenti, quē vulgus rubinū dicit, viliores affirmant, cocleā ipſam
cohobum vocant, lapillum ex cohobo appellant cohibici. Terreſtres etiā lapillos legūt lu=
cidos, flaui nigriq; coloris, ex his torques moniliaq; afferūt ad lacertorū & gutturū ac etiā
tibiaꝝ ornatū, licet nudi ambulēt qn̄ Iucai fuerūt. De ſitu mox, de ruina ipſoꝝ pauliſper.

Caput ſecundum.

LVCAIAS à coniecturis iunctas fuiſſe quondā reliquis magnis inſulis no
ſtri arbitrātur, & ita fuiſſe à ſuis maioribus creditum incolæ fatentur. Sed vi
tempeſtatū paulatim abſorpta tellure alterne ſeceſſiſſe, pelago interiecto, vti
de Meſſanenſi freto eſt autorū opinio, Siciliam ab Italia dirimente, ꝙ vna eſ
ſet quondam cōtigua. Videmus & paſſim multis in locis creuiſſe tellure, cre
ſcereq; quottidie ac impellere mare vti ex vrbibus Rauena & Patauio, quæ
vicinum habebant mare, nunc valde reductum: ita nunc eſſe mare multis in locis vbi terra
ſolebat. A ſimili ergo præſenti licebit facere de abſentibus coniecturas. Variis fuiſſe quon=
dam prouentibus fortunatiſſimas harum inſularum plæraſq; ferunt, dico fuiſſe ꝙ in præ
ſentiarum ſint deſertæ, vt ſuo loco commemorabitur. Ambitu aiunt eſſe milliarium ſingu
las Iucaias à duodecimo ad quadrageſimum, neq; maiorē vllam, vti legitur de noſtri maris
ſtrophadibus & ſimplegadibus exulibꝰ Romanis aſſignatis, Giara, Seripho & multis præ
terea exiguis inſulis. Sed has fatentur habitatoribus quondā fuiſſe refertas, nunc vero deſer
tas, ꝙ ab earum denſa congerie perductos fuiſſe miſeros inſulares, ad Hiſpaniolę Ferdinan — Ruina Iucaiorum.
dinæq; aurifodinarum triſte miniſteriū, inquiunt, deficiētibus ipſarum incolis, tum variis
morbis & inedia, tum prę nimio labore, ad duodecies centena milia conſumptis. Piget hęc
referre, ſed oportet eſſe veridicum: ſui tn̄ exitii vindictā aliquādo ſumpſere Iucai, raptoribꝰ
interfectis, vti late in primis decadibus memoraui. Cupiditate igit̄ habendi Iucaios, more
venatoꝝ ꝑ nemora mōtana perq; paluſtria loca feras inſectant̄, ita quidā Hiſpani duobꝰ na=
uigiis ſeptē viroꝝ impēſa cōſtructis, ex oppido Portꝰ platæ dicto in Hiſpaniolę ſito latere,
qua ſeptentrionē ſpectat ad Iucaias, homocupii cauſa anno ab hinc tertio tranſfretarūt. Li=
cet ea nunc ego ſcribam, ꝑ Camillū Gillinū efflagitatus, vt è ſcriniis archetypoꝝ aliqua nō
dum emiſſa, de his inuētis ad excellentiā tuā dirigenda ꝑquirerē. Ierūt ergo illi, veſtigarūt
vniuerſas has inſulas, præda nō repta, ꝙ eorū conuicini iādiu ex amuſſim exploratas depo=
pulati fuerāt. Ne cōſociis irriſui forēt ſi vacui ad Hiſpaniolā reuerterent̄, direxere proras ad
Arctoō bootē. Aiunt plęriq; mentitos, q ſua ſponte dixerint elegiſſe illud iter, ſed inquiunt
ab exorta & biduo perſeuerata repentina tēpeſtate fuiſſe raptatos, ad eius terrę, quam deſcri
bemus, proſpectum, viſo à longe celſo promōtorio. Quū ſe ad littus noſtri applicarent, mi
raculo ſtupidi monſtrū aliquod ad ſe venire putarunt incolæ, ꝙ vſu nauiū ipſi careāt: viſen
di ſtudio primū ad littus certatim cōcurrunt, mox à deſcendentibus cū ſcaphis aura velocíꝰ
aufugerūt omnes littuſq; reliquere deſertū. Sequunt̄ abeuntes nr̄i. Præeunt agmē agilio=
res quidā iuuenes, citatiore curſu properant, duos ignauiꝰ currentes virū & fœminā pręhē
dunt, ad naues ꝑductos veſtibꝰ ornāt. Soluūt. Moti ea liberalitate littora cōplent iterū inco=
læ. Rex eorū intellecta noſtroꝝ beneficentia, viſiſq; nouis & p̄cioſis veſtibus nunq̄ aliâs in
ſpectis, ꝙ leoninis ipſi aut ferarū aliarū tm̄ ſeſe pellibus maiori ex parte cooperiant, è fami=
liaribus quinquaginta miſit ad noſtros cōmeatibꝰ patriis onuſtos. In terram vero egreſſos
amice ac reuerenter ſuſcepit, deditq; illis vicina videndi cupidis comites & duces. Quacūq;
proficiſcebant̄, admirabundi regnicolæ cū muneribus ad illos tanq̄ ad adoranda numina
prodibant, cū barbatos p̄cipue ac laneis & ſericeis veſtibus indutos cernerēt. Sed quid? Ho= — Fidem hoſpitij violāt Hiſpani.
ſpitii fidē violarunt Hiſpani tandē. Aſtu nanq; artibuſq; variis poſt cuncta diligenter veſti=
gata, operā dederunt vt vna dierū ad naues viſendi cauſa multi cōcurrerent, implētur naues
inſpectantibus: vbi refertas viris ac fœminis habuere, anchoris euulſis, velis ꝑtentis, lugē=
tes abduxerūt in ſeruitutē. Ita regiones eas vniuerſas ex amicis reliquerūt inimicas, & ex pa
catis ꝑturbatas, filiis à parētibꝰ ablatis, ab vxoribꝰ maritis. Sed è duabꝰ nauibꝰ vna tm̄ eua
ſit, altera nuſq; vlteriꝰ viſa eſt: ſubmerſā fuiſſe cū ſontibꝰ et īſontibꝰ, ꝙ eſſet vetuſta, cōiectāt̄. — Fuit moleſtū ſenatui ſpolium.
Id ſpoliū fuit Hiſpaniolæ ſenatui moleſtiſſimū: īpunitos tn̄ reliq̄rūt. Cū de p̄da remittēda
cōſultaſſent, nil executiōi mādatū eſt, rei difficultate animaduerſa, de ꝑdita p̄cipue vna. Par

Aluarus a Caſtro decanꝰ in Hiſpaniola.

ticularia q̄dā ex his à ſapiente viro iuriſperito ſacerdote,qui dicitur Baccalariꝰ Aluarus à Ca
ſtro,eà didici.Is ob litteras & morum honeſtatem decanꝰ eſt effectus antiſteæ cōceptionis in
Hiſpaniola,& idem Vicariꝰ ac vna hęreſeos inquiſitor,cui preſtāda eſt ſup his fides liberior,
vti Plinius in deſcriptione Taprobanæ Claudii principatu ait audita Romanorũ fama ora
tori ab eo rege miſſo nomine Rhachia cum tribꝰ comitibus fidē eſſe adhibendā,ita & ego
in his,q̄ me verſant in ambiguo,auctoratis viris præſto fidem. Ait hic idem poſt varios cō-
queſtus de illis raptoribꝰ,fœminas inde aduectas leonum,homines vero quarumcũq; fera
rum pellibꝰ veſtitos.Genus id hominũ candidum eſſe,cōmuniumq; hominũ ſuperare ait
magnitudinē.Solutos dicit fuiſſe repertos per ſterquilinia, catellorum aſinorum cadauera
putrida inter foſſas antemurales perquirētes ad eſum,interiiſſe tandē maiori ex parte animi
angore cōfectos,qui ſuperfuerunt inter Hiſpaniolæ ciues diſtributi ſunt,vt illis ad habitũ,
ſiue domi,vel in aurifodinis,aut agricultura vtātur.Ad eorum patriā,vnde ſumus digreſſi,
reuertamur:vel Bacchalaos anno abhinc ſextodecimo ex Anglia per Cabotũ repertos,aut
Bacchalais,de qbꝰ late aliâs,cōtiguas,arbitror eſſe terras illas.De illarũ cœleſti ſitu ritibuſq;
ac prouētibus & moribꝰ nunc dicēdum eſt.Sub altitudine graduũ eorundē polariũ & ſub
iiſdem iacere parallelis affirmant,ſub quibus Hiſpana iacet Vandalia,vulgo Andaluzia.Re
giones pluſtrarunt paucorum dierũ intercapedine: plæraſq; ſimul lōge protento in terrā
adhærētes,vbi anchoras iecere,Chicoram & Duhare primarias. Chicoranos aiunt ſemifu

Chicorani quales ſint

ſcos eſſe,vti noſtri ſunt agricolæ ſole aduſti æſtiuo.Capillos nigros cingulo tenus viri nu-
triunt,fœminæ lōgiores in giros:vterq; ſexus nectit comā.Sunt imberbes.ſit ne id à natu-
ra,vel ab arte,medicamēti aliquo genere adhibito,vel pilos,euellant more Tenuſtitanæ gen
tis,eſt in ambiguo:vtcunq; ſit oſtēdere ſe leuigatos delectātur,teſtē alium cito non minoris

Lucas Aiglionus.

inter laicos autoritatis,quā decanꝰ ille ſit inter initiatos.Is Lucas Vazquez Aiglionus licē-
ciatus dicit̃ ciuis Toletanꝰ,& ex Hiſpaniolæ ſenatoribꝰ vnus,eiꝰ impēſæ duorum nauigio-
rum particeps,ad nr̃m rerum Indicarũ ſenatum ab Hiſpaniola miſſus procurator,venit &
diu efflagitauit dari ſibi veniā repetēdi terras illas,cōdēdæ in eis Coloniæ cauſa.Ex Chicō-
ranis aduectis vnum adduxit ſecum,qui ei famuletur,baptizatũ appellat Frāciſcum,ab ſuo
natali Chicora cognomen induit.Dum negociis intēdens moraretur,habui aliquādo con

Franciſcus Chicoranꝰ.

uiuas & Aiglionum herũ & Frāciſcum Chicoranũ famulantē.Nō eſt hebes ingenio is Chi
coranus,nec inepte ſapit,idiomaq; ſat cōmode didicit Hiſpanum. Quæ igitur Aiglionus
ipſe licēciatus ex ſociorum relatu literis mādata mihi oſtēdit,& q̄ Chicoranus viua voce faſ
ſus eſt mirāda quidē,ea recēſebo.Demat addatq; fidei rerũ, quas recitabo, ex ingenio quiſq;
ſuo. Eſt natiua generi humano peſtis inuidia:q̄ ſcalpere nunquā deſinit,& vepres in alienis
agris,licet purgatiſſimi ſint,quærirare impellit.In his præcipue viget ea peſtis,qui ſunt he
betes ingenio,aut qui pollētes vitā ſine literarum cultu ignauā tanq; inutilia pondera terræ
trāſegerunt.Chicora ergo relicta,latus aliud ſinus eius adierunt & regionē ceptarunt dictam
Duharhe:hos incolas eſſe cādidos ait Aiglionꝰ,affirmāte Frāciſco Chicorano ſuffuſco,ſed
flauis demiſſiſq; ad talum vſq; crinibꝰ.Regē habēt hi gigāteæ proceritatis,huic nomen eſt

Datha regulꝰ gigāteꝰ

Datha , neq; illo multo breuiorē eſſe vxorē Reginā dicunt.Quinq; geniti ab vtroq; nati,
equorum loco proceris iuuenibꝰ rex vtitur,qui curſim ad optata illum diuerticula ferāt hu
meris,ac reportent.Hic hæſitare me recitatores varii coegerunt,Decanꝰ præcipue & Aigli
onus,cum nāq; alter dixiſſet de iuuenibꝰ,equos eſſe cōtendit alter: neminē ſe allocutũ qui
equos viderit ait Decanꝰ,à plæriſq; id audiuiſſe ait Aiglionꝰ,neq; præſens FrāciſcusChico
ranus ab ea nos cōtrouerſia liberauit.Si quid ego arbitrer pcunctatus fuero,gētē eam adeo
Barbarā & incultā equos habere minime crediderim.Regio eſt alia huic propinqua nomi-
ne Xapida.Hāc aiunt nutrire vniones,genuſq; aliud gēmeum,qđ ipſi magnifaciunt terre-
ſtre,vnioni ſimile. In omnibꝰ,quas pcurrerunt,terris ceruorum ſunt armēta vti apud nos

Ceruos habent loco boum.

boũ,domi pariunt,domiq; nutriunt,ſoluti per nemora paſtum quærēdo luce durante va
gātur,ad veſperā pullos domi retētos reuiſunt,& intra cortes claudi ſe ac natis depaſtis mul

Ex lacte ceruorũ caſeꝰ.

ceri patiuntur. Nullũ aliud lac aut ex alio lacte caſeum aſſequũtur. Altilia multimoda nutri
unt,gallinas,anates,anſeres,& huiuſcemodi.Panis eorũ eſt maiicius vti apud inſulares,iuc-
cam radicē,ex qua fit cazabi,qui eſt cibꝰ nobilium,nō habēt.Maiicium granũ nr̃o eſt pani

Granũ maiciũ quale.

co inſubriæ pſimile,ſed piſum legumen æquat magnitudine: frumēti & genus aliud ſerunt,
nomine Xathi,milium arbitrātur eſſe: neq; pro certo recitāt,quia præcipue pauci è Caſtel
lanis quid ſit,milium intelligunt,cũ nuſquā in Caſtella ſerat̃.Batatarũ aſſequũtur aliqua ge

nera,ſed exigua. Sunt Batatæ radices comeſtibiles,vti apud nos rafani,cariotæ,paſtinacæ, napi & rapæ,de his & iucca,& cęteris eduliis plꝰ ſatis in decadibꝰ primis.Regiones alias plures nominant,quas ſub eodē rege gubernari putāt. Hitha,Xamunābe,Tihe.In hac ſacerdotale ferunt indumētum à populo diſcretū,& pro ſacerdotibꝰ habentur,& venerātur ab aliis vicinis regionibꝰ.Huius incolæ comā ſcindunt,duos tantū à tēporibus pendētes cirros relinquunt,quos ſub mēto alligāt.Quādo,vti eſt peſtiferi moris inter humanos,ad bellum in vicinos proficiſcuntur,hos vtraqꝫ pars ad caſtra accerſit,nō vt certent ipſi,ſed aſſint pugnæ.Quādo iam ad manus eſt proxime deueniēdum,ſedētes omnes aut ſolo ſtratos circumeunt,& quarundā herbarū dētibꝰ cōtuſarum ſucco irrorant,vt ad rē diuinā tendētes noſtri ſacerdotes madido ramo aſpgunt,qua cerimonia peracta,repētino ſaltu irruūt in hoſtes. Illi vero ad caſtrorū cuſtodiā relinquūtur.Pugna diſſoluta,vulneratos tam hoſtes,quā amicos ſine diſcrimine curant,& humare perēptorum cadauera ſtudent.nō veſcuntur humanis carnibꝰ hi:captos in pręlio pars victrix pro mācipiis habet.Prouinciæ illiꝰ magnæ regiūculas pcurrerunt Hiſpani multas,è quibꝰ has nominauerūt. Arābe,Guacaia,Quohathe, Tāzacca,Pahor,ſunt hi ſuffuſci habitatores.Nulla illarū literas aſſequitur,ſed hęreditariā à maioribꝰ relictā antiquitatum memoriā,quā rithmis celebrant & cātibus.Choreas & tripudia exercent,ludo pilæ delectātur,ſunt in eo dexterrimi.Nent ſuuntqꝫ fœminæ,licet maiori ex parte ferinis pellibꝰ induātur,goſampiū tamē qđ noſter Inſuber Bōbaſum appellat, aſſequūtur,& ex quarundā herbarū tenacium philiris ſtamina diducunt,vt apud nos eſt linum aut canabe.Eſt alia regio dicta Inzignanin.Ad hāc aiunt incolæ quondā appulſas ex maiorum relatu pelago aduectas gentes caudatas,ad ſpitamæ lōgitudinē,& lacerti proceritatem,cauda nō mobili,vt in quadrupedibꝰ,ſed ſolida in turbinē,vt in piſcibus & Crocodilis videmus,& in oſſeā duriciē protenta.Vnde quādo ſedere cupiebant, ſedilibꝰ pforatis vtebātur,aut illis deficiētibus,effoſſa tellure ad ſpitamalē & paulo amplius ſcrobē,cauda inmiſſa opus erat quieſcere,digitos habuiſſe gentē illā latos nō minus ac lōgos,pellem aſperā pene ſquameā fabulātur.Solo crudorum piſcium eſu veſci ſolitā,quibꝰ deficiētibus aiunt ad vnum interiiſſe,neqꝫ de ſe prolē reliquiſſe vllam.Hæc & huiuſcemodi multa inania relicta ſibi fuiſſe ab auis & parentibus prædicant.Ad eorum cerimonias & ritus veniamus.

Batatę qd.

Incolę Tihę ꝓ ſacerdotibus habiti.

Gentes caudatę.

Caput tertium.

TEMPLIS Carent,Regum domos pro tēplis venerātur:huiꝰ rei exēplum afferunt vnum,diximꝰ in prouincia Duharæ gigāteum eſſe regē,nomine Datha.In huius atrio lapideo quum cæteræ domꝰ ſint ex ſublicibꝰ erectæ trabibꝰ,& culmis aut herbis coopertæ,pueri triēnis magnitudine,maris & fœminæ duo reperere ſimulachra,hæc vno vocabulo appellant Inamahari.In regia eſt imaginibus receptus.Bis quoto anno cōſpiciuntur,ſemētis tēpore ſemel,vt bene fauſteqꝫ ſata inchoētur,& ſuccedant oratur.De meſſis frugibꝰ aliâs, in gratiarū actione ſi rite ceſſit,ſi aliter,vt in melius vertātur,& ira depoſita,placabiliꝰ anno altero ſe habeant dii.Cum ſolēni pōpa & frequenti cōcurſu populi exportātur ſimulachra, ſed quo pacto nō erit ineptum audire.Nocte diē feſtum adorationis præeunte,Rex ipſe,ſtrato in imaginum cubiculo lecto,corā imaginibꝰ dormit.Elucceſcēte die,accurrit populus. Rex ipſe in ſuis vulnis adhęſas pectori affert imagines.Ex alto populo illas oſtērat.Eas vna & regē cum reuerēti tremore genu flexus aut proſtratus vocibꝰ elatis populus ſalutat. Mox deſcēdens rex,ad pectus duorum ſeneſcētium probatæ autoritatis virorū,cum lintheis more ſuo pulchre laboratis ex goſampio,alligat. Veſtitu plumeo diuerſorum colorū ornatas efferunt,eaſqꝫ cum hymnis & cāticis, puellarū ve choreis,& tripudiis iuuenū,ad cāpum aptum comitātur.Nec fas cuiquā eo tēpore manere domi,aut alibi eſſe.Hæreſeos labe taxaretur nō modo qui abeſſet,verumetiā qui tepide aut incōpoſite ritum exerceret.Diē totum viri comitātur,noctē vniuerſam fœminæ apud imagines,cuncta læticiæ ſigna & adorationis argumēta præſtātes,inſomnē agunt.Poſtero die demum eodē ordine,quo fuerunt eductæ,ad regiā deportātur.Hoc de ſimulachris,à quibꝰ agrorū fœcunditatē,incolumitatē corporum,& pacē,vel in pugna victoriā ſe putāt aſſecuturos,ſi reuerēter illis ac rite ſacrificauerint.Litant hi,vti ex farre vetuſtas libis cōpactis,de agrorum prouētibus putant exaudiri preces ſi præcipue lachrymis admiſceantur. ¶ Dies eſt alius ſingulis annis feſtus,quo li-

Quibus feſtiuitatibꝰ ⁊ cerimoniis ſimulachra ſua efferāt.

Dies ſolē-nes apud Inſulares.

gneam ſemirudem ſtatuā in campo, ſuper celſa trabe terræ fixā, & eodē comitatu quo ſupe-
riores locant, circumeunt tignis minoribꝰ infixis priorē trabē. Ad tigna ſuſpendit populꝰ,
pro ſuis quiſq; facultatibus multiplicia numini dona, q̄ ad noctē interſe primarii diuidūt,
vti ſacerdotes noſtri oblatas à fœminis placētas, vel alia q̄q; munera. Qui præſtātioribus nu
men ornat oblationibus, is honoratior habetur. Aſtant recipiēdis teſtes, loco tabellionū,
qui ſacris peractis recitent q̄ quiſq; donauerit. Ea impulſi ambitione, ſuperare vicinū certa
tim ſtudēt vicini. Ab ortu ſolis ad veſperā, multiſono plauſu ſtatuā circūſiliunt, primo no
ctis crepuſculo demiſſam è trabe, ſi maris accolæ ſint, in mare præcipitē trudunt, ſi fluuio-
rum, in flumina demergunt, nec vltra cōſpicitur: quoto anno reficiunt nouā. Tertius eſt il
lis dies feſtus, quo detumulatis cuiuſdā veteris cadaueris oſſibus, papilionē ligneum, caſtrēſi
more, in agro erigunt. Sed aperto vertice quo cœlum inſpici queat, ſupſtrato in papilionis
medio ſpacio tabulato, ſiſtunt exhumata oſſa. Solæ fœminæ lugētes circumſtāt, & pro ſuis
quæq; opibꝰ quadrātia dona offerunt. Die altero ad ſepulchrū deportantur & pro ſacro ha
bētur oſſibꝰ recōditis, vel ad recōdēdum paratis, è ſuggeſtu ſacerdos Antiſtes oratorio mu-

Quo animas profiſciſci opinentur poſt hāc vitam.

nere functus, in media populi corona cōcionatur de mortui laudibꝰ plæraq;, de immorta
litate mox animæ plura, demum quo tendāt. Ad gelidas arctos & cōcretas niuibꝰ regiones
primū aiūt illas pficiſci, expiariq; apud regē terrarum dn̄m, nomine Mateczunguæ. Dein
ad auſtrales plagas diuertere, ad alterius magni principis poteſtatē, nomine Quexuga, qui
mitis ac munificus claudus tamē, mille illis blādimēta porrigit, populo pſuadent animas il-
lic æternis frui delitiis inter puellarū choreas, & cantus, & inter filiorū ac amatę quondā cu
iuſq; rei amplexus, reiuueneſcereq; ſeneſcētes ibi blatterant, ita vt æqua ſit omnibꝰ ætas ple
na gaudiis & lęticia. Hæc à maioribus ad iuniores pro ſacratiſſima veraq; hiſtoria, viua vo
ce trāſmittuntur, abiiceretur ab hominū cōmercio, qui aliter ſentire videretur. Putant etiā
viuere homines ſup rota cœlorum, & de antipodibꝰ nil dubitant. Credunt in mare eſſe nu

Antipodes eſſe credūt.

mina, vti Græcia mēdax de Nereidibus & diis marinis, Glauco, Phorco, cæteriſq; audacter
pueraſcunt. His ita per cōcionē abſolutis, populum diſcedentē, applicato ad nares quarundā
herbarum fumo, halitu & afflatu immurmurās expiare videtur, & ab erroribus abſoluere.
Hinc lętus domum it populus, nō ad animæ leuamen ſolū, verum & ad corporalē ſalutē at

Præſtigię ſacerdotū.

tinere præſtigiatoris illius cōmenta credens. Fallunt & alia deceptione vulgus ignauū, prin
cipe illorum primario moriēte, amotis ab exhalāte animā arbitris omnibꝰ, aſtāt ipſi, & ſuis
artibus latēter cōfingunt, ab euomente ſpiritum ſcintillas fauillaſq; prodire veluti ab igne
ardēti excuſſis titionibꝰ, vel à ſulfureis cartis iactatis in altum ioci cauſa. Hę ſaltātes capreas,
quas populus cadētes eſſe ſtellas arbitratur, per aerē diſcurrētes parūper æmulātur, & mox
reſoluūtur, quo nāq; momēto efflat ille animā, ad trium lacertorū altitudinē ſcintilloſa illa
flāma cum horrēdo ſclopo erigit̄, & ibidē reſoluitur, eanr flāmam pro demortui anima ſa-
lutant, & extremū illi dicunt vale. Ita pſuaſi, plāctibuſq; ac lachrymis & vlulatibus illā co-
mitātur, ad cœlos elapſam putant. Lugētes demum & flētes ad ſepulchra deportant cada-

Viduę celibē agūt vitā

uer. Viduis nō licet vltra viro miſceri, ſi naturali morte perierit maritus, ſi vero ſub iudicū

Caſtitas in feminis.

ſentētia effuderit animā, datur nubēdi venia. Caſtitatē amat in fœminis gens hæc, impudi-
cas oderunt, & à caſtarū comercio ppellunt. Principibus duas habere vxores permiſſum,

Quibus incūbant ſtudiis.

populari vnā ſolā. Mechanicis inuigilant artibꝰ viri, lignariæ præcipue ac ferinarū pelliū
cōdimentis, fœminis colos, fuſos, & acus exercere datum eſt. Annū in duodecim diuidunt

Iuſticię ſeueritas.

lunas, exequēdæ iuſtitiæ prætores habent in his terris. Seuero iudicio ſceleſtos & facinoro-
ſos puniunt, latrones pcipue. Sunt eoꝝ reges gigātei, de quo mētio facta eſt, vectigales ſunt

Ludi eorū.

illæ regiones oēs. Tributa pēdēt e ſuius q̄ſq; prouētibus, qd̄ mortifera minime implicētur
pecunia, pmutatione rerū comerciātur. Ludis & hi oblectātur pilarum pręſertim, trocis etiā
ſup menſis agitatis & cum ſagittis ad ſcopon. Nocturna ſunt eorū lumina thedæ, ac oleum

Durabilis ſunt vitę.

ex variis fructibus, licet oleas ferant. Cōuiuiis alternis delectātur. Diu viuunt. Robuſta eſt in
eis ſenectus. Febres facili cura cum herbarū ſuccis pellunt: vulneribuſq; facile medentur,

Remedia pſentanea norunt contra morbos.

modo ſint curabiles. Salubria herbarū habent & noſcunt multa genera, ſi acri bile grauatū
ſe quiſq; ſenſerit, epoto cuiuſdā vulgaris herbæ ſucco, guahi dictæ, vel ipſamet herba mā-
ducata, bilē euomit & breui conualet. Nec vllo medicamēti alio genere vtuntur aut medicos
volunt alios præter vetulas exercitatas, aut ſacerdotes archanarū virtutum herbarū peritos.

Luxui non ſūt obnoxii

Carēt & noſtris laſciuiis, Arabicorū odorum aut ſuffumigiorū & aromatū peregrinorū ex
pertes, natiuis patriæ cōtenti prouētibꝰ alacrius & incolumiꝰ ac viridiore ſenecta viuūt. Per

edulia varia vel diuerſas dapes gulæ parum indulgēt,pauca ſatiſfaciunt.Sua illi numina,qua
liacumq; elegerint,ferūetius adorant.Quo geſtu ſuos principes popul9 ſalutet,quove prin
ceps ſalutatus excipiat,proceres præſertim:ridiculū eſt auditu.Salutator in obſeruantiæ ſi
gnum man9 eleuat ambas ad nares vſq;,vocali mox quodā ſtrepenti mugitu ferè taurino,ad
frontē & ſinciput man9 protēdit.Princeps vero nullo ſigno popularē excipit,primarii ſalu
tationi,ad læuū humerū demiſſo capite reſpōdet tacitus.Sed vix credibile quoddā inuentū

Modus ſalutandi ridiculus.

audiat excellentia tua.Gigāteę magnitudinis primariū illarum regionū tyrānū eſſe memo
raui:cur ſolus ille ac vn`a vxor eius corporū eam proceritatē aſſequātur,nō `e populo quiſq̃:
interrogati licēciatus Aiglion9,de quo ſupra,vir grauis & auctoratus,ex auditu `a cōpartici
pibus impēſæ naualis,& Frāciſcus ei9 familiaris ex vicinorū relatu inquit,nō eſſe illis `a na
tura vel ab ortu id munus hæreditariū,vt præcellant cæteris ea prærogatiua: ſed ab arte
datū violēta,hoc pacto.Dum cunabulis & nutricū māmis infantes ſubſunt,accerſuntur ei9
artis magiſtri,medicamētis herbarum quarundā emollientium oſſa tenella,p aliquot hi dies
infantuli mēbra inungunt: mox oſſula in tepidæ ceræ mollicię verſa,ſemel atq; iterū diſten
dunt adeo,vt exanimē ferè miſellū relinquant: dein nutricē eduliis quibuſdā potentē vim ha

Curſoli rex & regina cęteros altitudine pcellāt

bētibus depaſcunt.Nutrix demū māmas illi, ſub calidis tegminib9 cooperto porrigit,& la
cte cibis ſubſtātialib9 coacto infantē recreat: poſt interpolatos dies aliquot ad triſte torquen
dorum oſſiū redeunt miniſteriū.Hoc Aiglionus & familiaris ei9 Frāciſcus Chicoranus. De
canus vero cōceptionis,de quo mētio facta eſt, aliter ab raptatis cum naui euaſa ſe audiuiſſe,
quā Aigliono ſocii dixerint,de medicamētis,& arte corpus augēte mihi retulit,ait nāq; nō p
oſſium torturā id fieri,ſed p eſum farcimenti cuiuſdā maxime nutriētis,ex variis herbis ad
id aptis cōtuſi,cum adoleſcere incipiunt præſertim,quo tēpore natura tendit ad incremētū,
& in carnē & oſſa cibi cōuertuntur.Mirādum quippe,his pōderatis tamē,q̄ de virtutib9 her
barum narrantur, ſi rite latens earū vis intelligeretur,putarē ego poſſe cōtingere.Qđ autē
ſolis regib9 liceat,eſt in prōptu ratio.Læſæ Maieſtatis reus haberet,qui dapes illas auderet
deguſtare,vel ab artificibus regulā cōdimenti poſcere,quia videretur is velle ſe regib9 æqua
re,quādoquidē apud eos eſt indecens & inauctoratū,qđ rex nil præ ſe ferat `a cōmuni ſtatu-
ra,quē oporteat ex alto adeuntes deſpicere ſupeminendo.Hæc dederūt,hęc damus. Excellen
tiæ tuæ liberum ſit arbitriū in credendo.De ritibus & moribus iam ſatis.Ad naturæ agre
ſtis dona veniamus,de pane carnibuſq; dictum eſt,de arboribus pauca.

Caput quartum.

ILLICEAS, Pineas, cupreſſinaſq; ſiluas & auellanas agmydalas & ſer-
pentes per arborū ramos labruſcas nigras albaſq; ſine vſu vini ab eis ex-
torti ex variis fructibus potū cōficiunt,ſuapte natura creari repererunt.Fert
quoq; ficus & variarū ſpecierū oleas terra illa.Māſueſcunt inſertæ,vti apud
nos,q̄ naturæ tantū ruditatē ſaperent ſine cultu.Hortos colunt & oloribus
multimodis abundāt cultiſq; viridariis delectātur.Arbores & ipſi nutriūt

De arborib9 Chicorę

in hortis:peculiaris eſt arbor dicta corito,fructū gignit ſapidum paruo meloni par magni
tudine,eſt & alia dicta guacomine,fructū fert malocotono grandiorē,gratia iunt eſſe odoris

Corito arbor.

& egregii ac ſalubrē.Multas præterea plātāt & curant alias,multaq; rerū alia genera: de qui
qus ne cuncta vno halitu referēdo ſaturitatē pariam9,alias dicemus.Licēciatū ipſum Aiglio
num ſenatorē ſui voti cōpotē effecimus. A nobis & `a Cæſarea Maieſtate,noſtro ſuaſu,iam
dimiſſus eſt.In Hiſpaniola nouā eſt cōſtructurus claſſem,qua traiiciat in eas oras,Coloniā
deducturus.Nec ſectatores deerunt,eſt quippe natio hæc omnis Hiſpana rerū nouatū adeo
cupida,vt quacūq; ad emergens aliquid ſolo nutu aut ſibilo vocetur, propere ſe apparat ad
volatū,certa deſerit ſub ſpe gradus altioris,vt incerta ſequatur,id ex præteritis colligere fas

De natura Hiſpanorū

eſt.Quo ſtomacho ab incolis tātopere labefactatis ex natorū & ppinquorū rapina recipi
entur,tēpus erit iudex.Similis extra ordinē occurrit caſus nō omittēdus,de Iucais inſulari-
bus,ab Hiſpanis Cubæ ac Hiſpaniolæ Colonis pquiſitis,ad aurifodinarū triſte ipſis mini-
ſteriū aduectis.Cū Hiſpani ſimplices eorum opiniones de animabus,poſt expiatas labes in
gelidis mōtib9 arctois ad meridiē trāſituris,intellexiſſent,quo ſua ſponte natali relicto ſolo,
ad Hiſpaniolā & Cubā illis inſulis meridionales ſe pduci paterētur,ſuadere miſeris niteban
tur & pſuadebant,ſe ab locis veniſſe illis,in quib9 vita functos parentes ac natos ppinquorū

genus omne, amicos etiā viſuri eſſent: & vna inter amatarū rerum amplexus blādimētorum
omni genere fruituri eſſent. His technis imbuti prius à ſuis præſtigiatoribꝰ, vti ſupra me-
Seductí a nr̄is miſeri Inſulares mortē malunt ꝙ vitā.
moraui, dein ab Hiſpanis, ꝑſallētes relicta patria, ſpem inanē ſequebātur. Quando vero ſe
deceptos fuiſſe cōſpexerunt, nec parētibꝰ aut optatorū cuiquā occurrerēt, ſed grauia impe-
ria & inſuetos ac ſæuos labores ſubire cogerētur, in deſperationē verſi, aut ſeipſos necabant,
aut electa inedia lāguidos emittebant ſpiritus, nulla ratione aut vi perſuaſi, vt cibum ſumere
vellent, vti alias dixi. Ita miſeris Iucais eſt finis impoſitus, quorū eſt iam exiguꝰ apud Hiſpa-
nos, vt ipſorūmet incolarum, numerꝰ. Sed arbitror ad miſerorū innocētum q̄relas & gemi
tus, numē aliqđ excitatum in vindictā tātæ ſtragis, & ꝑturbatæ quietis tot nationū, aſtruxiſ
ſe, qđ ſub prætextu augēdę religionis moueri ſe fateātur habita ratione, ad ambitioſam aua
ritiā & vim ſe cōuertant. Mortui quippe ſunt vel ab ipſiſmet opreſſis trucidati aut ꝑcuſſi ve
nenatis arundinibꝰ, vel pelago merſi, aut in varios delapſi morbos afflicti, qcunqꝫ primi fue
runt aggreſſores, alia via tendētes quā ſibi fuerit à regibꝰ imperatū, legum nāqꝫ illis prębi
tarū ſanctiones, me teſte, qui eas quotidie cū reliquis collegis verſaui, ſunt ad iuſtū & æquū
adeo formatæ, vt nil ſanctiꝰ eſſe queat. Cōſtitutum eſt quippe ab annis pluribꝰ vt benigne,
Legū erga nouos inſulares vſurpādarū pię ſanctiones.
vt pie, vt pacato cum nouis illis nationibꝰ ſub ætatis ſplēdore natis agatur, vtqꝫ reguli cum
ſuis ditionariis ex regia beneficētia cuiqꝫ aſſignati, more vectigaliorum ſubditorū, & ditio-
nariorum, nō ſeruili modo tractētur, vt carnium & panis debita portione præbita ad labo
rem ſuſtinēdum bene depaſcātur, vt neceſſaria cuncta & diurnæ foſſionis premiū indumēto
rum aut deſtinatorum ornatuū veluti mercenariis præbeātur, ne ad nocturnā quietē cubi-
cula deſint, ne ante ſolis exortum excitētur, & ante veſperā reducātur, vt quibuſdā anni tēpo
ribus, ab aurifodinis liberi, ad Iuccę radicis & maiicii frumēti ſationes intēdant, vt feſtis die
bus ab omni opere ceſſent. Tēplis aſſiſtant. Peractis mox ſacris, aſſuetis eos incūbere ludis
& choreis ꝑmittant, & hinc cætera prudēti humanaqꝫ rationibus ꝑ iurecōſultos, perqꝫ reli
gioſos viros cōpacta. Sed quid, ad orbes tam peregrinos, tam exteros, tāqꝫ lōginquos, per
decadētē Oceanum, qui cœlorum rotatos curſus imitatur, delapſi à prætoribꝰ diſtātes, au-
ri cæca raptati cupiditate, qui mitiores agnis hinc abeunt, applicati rapaces in lupos cōmu
tātur, Regiorum omniū mādatorū immemores. Et redarguuntur & mulctātur & plectunt
multi, quāto diligētius hydræ capita ſcinduntur, eo plura pullulare videmꝰ. Prouerbio illi,
quicqd multis peccatur inultū reſtat, inhæreo, nouas nunc iterū conſtitutiones ordimur &
nouos mittere rectores cogitamꝰ, experiemur quid ſors velit in relictis. An vt liberi eſſe de-
Varię opiniones de modo tractādi inſulares.
beant, nec ab inuitis labor vllus, aut ſine precio exigatur, hæſitamꝰ. Inter varias nāqꝫ virorū
grauium opiniones trahimur in ambiguū. Religioſorū præcipue ꝓfeſſionis Dn̄icæ ſenten
tiis, q ſuis nos chirographis monent in aduerſum. Multo ſatiꝰ fore, illiſqꝫ ſecuriꝰ, ad vtrāqꝫ
corporis & animarū ſalutē vtilius, ſi ad ꝑpetuū hæreditarium obſequiū deſignētur arguen-
tes, quā ſi tēporaneis addicātur miniſteriis, quoniā hi quibꝰ hactenꝰ fuere cōmendati ad re-
gis arbitrium & alteriꝰ abſentis nomine vti mercenarii rem tractabāt. Quū ne à ſe tollant
poſt aliquot annos, vti fieri ſolet, vereatur, nullā cōtra ſanctarum legū capita de miſerorū cō
modis curā gerētes, in aurifodinis ad necē vſqꝫ ſexum vtrūqꝫ, nec ætatis reſpectu habito, dū
auri ſitim ſuā heriqꝫ explerent, macerabāt. His neqꝫ ad victum neceſſaria præbebāt, neqꝫ il
lorum ſaluti, ſi præ inſueto ac nimio labore cadere cōtingeret, cōſulebant. E cōuerſo aiunt eū
qui ſuo hæredi deſignatos Indos trāſmittēdos intelligit, tanqꝫ in re ꝓpria, nō modo vt inco
lumes ſeruētur operā dabit, ſed vt augeatur eorū numerus ꝑ vxorum & natorū recepta blā
Quare nō donentur libertate.
dimēta, ſtudebit. De libertate vero illis erogāda pluribꝰ exēplis in medium adductis, infici
antur. Qđ nuſquā potuiſſe Chriſtianis barbaros illos interniciem machinari, quin ſua fue
rint executi cogitata, & quū ſæpe tentatū ſit, an libertas eſſet ꝓfutura, perniciē illis peperiſſe
cōpertū fuit. Vagātur eñ deſides & ignaui, ad vetereſqꝫ ſuos ritus & fœda facinora reuertū
tur. Tertia particularis horrida cauſa eſt qua probat, in putato cōtinēti præcipue nō eſſe di-
gnos libertate. In quadā parte magnæ putati cōtinētis ꝓuinciæ regione dicta Chiribichi,
Dn̄icæ profeſſionis fratres tēplum ab hinc anno forte duodecimo erexerant. Per mille labo
rum & eſuriei erūnas regulorum & primariorū filios nutriebant, ipſoſqꝫ grādiores ætate ad
religionē hortādo, monēdo, docēdo, blāditiis admixtis ꝑducere nitebantur. E pueris plæ-
roſqꝫ ita erudierant, vt initiatis ſacra tractātibꝰ miniſtrarent altaribꝰ. Illi nō inculte aut inepte
Facinꝰ nequā ab Indi cōmiſſum
Hiſpanūqꝫ idioma ꝑbelle callerent, ſed audi facinꝰ horrēdum. Puerilibꝰ annis exactis & vix
primæ lanuginis ætate captata, duo primarii ex eruditis quos à ferina maiorū ſuorum natu

ra ad Chriſti dogmata & ad humanos iam traxiſſe rit⁹ arbitrabant̃, electo profugio, more
luporum vetere pelle reſumpta priſcos natiuoſq; ſibi labes rebiberunt, & vicinorũ grãdi
manu armatorũ comparata, ipſis ducum opera vtentib⁹, facto impetu cœnobium, in quo
paterna fuerant educati charitate, petierunt. Cœnobio expugnato ac funditus euerſo, edu⸗
catores & famulantes ad vnum trucidarunt. Ambagibus poſthabitis, vt poſt acres meas ac⸗
cuſationes excuſatione aliqua dignos eſſe Hiſpanos cognoſcas, ſi libertatem illis abnegent
eſſe præſtandam, ex chirographis in noſtro Indico ſenatu porrectis à quibuſdam fratribus
euaſis, q̃ eo tempore abeſſent victum cæteris quæritando, vnum perlegat excellẽtia tua. Cũ
eſſemus coacti apud noſtri ſenatus principem Garſiam Loaizam in Italia eruditum Oſo⸗
menſem antiſtitem, & Cæſaris, vt vulgo loquar, confeſſorem, ordinis prædicatorũ, ob ſua
merita Romæ magiſtrum generalem electũ, cui excellentia tua neq; eſt ignota nec male gra
ta, idiomate ſuomet Hiſpano id habeto, Latino quippe vel Italo cuiq; ob linguarum pro⸗
pinquitatem facile intellectu eſt: ne de ſenſu rei & mittentis intentu in traductu quicq̃ mu⸗
tatum eſſe quis me arguat. Id efficere fuit conſilium, fratrem ipſum, qui frater Thomas Or
tizius appellatur, corã ſenatu viua voce loquentẽ & aliorũ nomine ſcribentẽ audiam⁹.

¶Eſtas ſon las propiedades delos Indios/por
donde no mereſcen libertades.

Comen carne humana enla tierra firme: ſon ſodometicos mas q̃ generacion alguna:
ninguna juſticia ay entre ellos: andan deſnudos/no tienẽ amor ni vergueça: ſon eſto⸗
lidos/alocados: no guardan verdad ſi no es a ſu prouecho: ſon inconſtantes: no ſaben q̃
coſa ſea conſejo: ſon ingratiſſimos / y amigos de nouedades. Se precian de embeudarſe
que tienen vinos de diuerſas yerbas/y fructos / y granos como zerueza y ſidras/ y con to⸗
mar fumos tãbien de otras yerbas q̃ emborrachen/ y cõ comerlas. Son beſtiales/y preciã
ſe de ſer abominables en vicios: ninguna obediencia ni corteſia tienen moços a viejos/ ni
hijos a padres. No ſon capazes de doctrina ni caſtigo: ſon traydores crueles y vẽgatiuos/
que nunca perdonan: inimiciſſimos de religiõ. Son haraganes/ladrones/ ſon de juyzios
muy terreſtres y baxos: no guardan fee ni orden. No ſe guardan lealtad maridos a muge⸗
res/ni mugeres a maridos. Son echizeros y augureros y couardes como liebres. Son ſu
zios/comen piojos y arañas y guſanos crudos/doquiera que los hallan: no tienen arte ni
maña de hombres. Quando an aprendido las coſas dela fee/dizen q̃ eſſas coſas ſon para
Caſtilla/que para ellos no valen nada/ y q̃ no quieren mudar coſtumbres: ſon ſin barbas/
y ſi algunos les naſcẽ pelã las y arrincãlas. Con los enfermos no tienen piedad ninguna:
eſta graue el enfermo/ avn que ſea ſu pariente o vezino le deſamparan/ o lleuan alos mon
tes a morir/y dexan cabe el vn poco de pan y agua / y vanſe: quanto mas creſcen ſe hazen
peores: haſta diez o doze años pareſce q̃ an de ſalir con alguna criança y virtud / paſſando
adelante ſe tornan como beſtias brutas. En fin digo que nunca crio Dios tan cozida gẽte
en vicios y beſtialidades ſin miſtura alguna de bõdad o policia. Agora juzguen las gẽtes
paraque pueda ſer cepa de tan malas mañas y artes: los q̃ los auemos tractado eſto aue⸗
mos experimentado dellos. Mayormente el padre fray Pedro de Cordoua: de cuya ma⸗
no yo tengo eſcripto todo eſto/y lo platicamos en vno con otras coſas q̃ me callo. Halla⸗
mos a ojos viſtas: ſon inſenſatos como aſnos/y no tienen en nada matarſe.

HAEC & alia ſingulis diebus ſeſe offerunt in controuerſiã, quæ licet varie differantur,
in opprimentiũ tamen capita pene cruente, vti ſupra diximus, deciderunt. Neq; paucos in⸗
ter ipſosmet Hiſpanos exortæ ſimultates imperandi cauſa ſuſtulerunt, de quibus in prio⸗
ribus meis decadibus, vbi de pinzonibus multis: duorum oppidorũ Pallos & Moguer in
Oceano littore habitatoribus, in Andaluzia per putati continentis vaſta littora & miracu⸗
loſi fluminis Maragoni ripas diſcurrentibus, & ab incolis Canibalibus venenatis ſagittis
tranſuerberatis & pemptis, mox in varia fercula cõditis: ſunt enĩ anthropophagi Caniba
les, alio nomine Caribes. de Soliſio, cui à tergo putati cõtinentis idem contigit, à cui⁹ hor⸗
rido caſu nomẽ eſt marino ſinui datũ, ĩ quo Magaglianes diu cũ ſua claſſe ex itinere morat⁹
eſt. Poſt hęc de Alphõſo Fogieda & Ioanne Coſſa, Cumane, Cuqui, Bachohę ac Cauchieti
ac Vrabę regiones, cũ valida manu militũ ꝑquirẽtib⁹ & vita male functis. De Dieco Nicue

Anthropophagi Canibales.

ſa octingentoꝝ circiter virorū pręfecto, poſt hos dꝑditos, dū Berague ab Vrabę ſinu oc-
cidentali oras vagans quæritaret. De Ioãne Põtio in florida regione primū ab eo repta ſtra-
to a barbaris nudis, ad mortēq; vulnerato, dein eo vulnere lãguido in Cuba inſula mortuo,
de multis prætereа ducibus & copiis aliis Canibaliū fortitudine trucidatis, quibꝰ lauta ſtru
xere ſuis corporibꝰ cõuiuia, cum claſſe Canoarū reperti ſunt Caribes, homocupii cauſa plu
ra è ſuis finibus millia, paſſuū cõpoſitis ordinibus, adnauigaſſe: canoę ſunt eorū vniligneę
ſcaphæ (græce monoxilon) octoginta aliquãdo remium capaces. De Dieco Velazquez de-
mum, Cubæ q̄ Fernãdina dicitur progubernatore, ex immẽſis opibꝰ ad pauperiē deuecto,
nunc tandē vita functo, ac Fernãdo Corteſio capitali odio inter ſe diſſidētibus, late diſſerui.
Ex his omnibꝰ ſolus Corteſiꝰ adhuc viget, qui cõgeſtos in lacunari magna illa vrbe Tenu-
F. Corteſiꝰ ſolꝰ ex multis reſtat.
ſtitana deuicta vaſtataq;, creditur habere theſauros ad tricies cētena millia penſorū auri cõge
ſta: eſt penſum hoc Hiſpanū quadrãte ſuperans ducatū. Imperat nãq; multis vrbibꝰ & prin-
Pēſum q̄d
cipibus, apud quos eſt & fluuialis & mõtani auri copia, nec deſunt argētifodinarū dites ca
uernæ. ſed forte in eiꝰ cauſa generale prouerbiū illud vulgare valebit, de nūmis, fide, ac ſen
Prouerbium gn̄ale.
ſu multo minus in ſeceſſu reperitur quã fama ferat, tēpus loq̄tur. Ioãnes Ribera, Thomæ
Maino oratori & Guillino notus, Corteſii apud Cæſarē procurator, educatus ab adoleſcen
tia & geſtorū omniū particeps parata dicit habere Corteſiū herum ſuū, ter cētena millia pen
ſorum Cæſari mittēda. Sed edoctus tot nauiū onuſtarū captura per gallos pyratas, minime
audet ea dimittere. Sunt & in putato cõtinēti, & Hiſpaniola, Cubaq; ac Iamaica paratæ opes
ingētes auri, vnionū ſaccari & caſiæ fiſtulæ in inſulis nutritæ, corini ſiue cocci etiã ligni, fu-
cãdis lanis accõmodati, q̄d verzinū Italus, braſillū Hiſpanus appellat, parati prouētus. Ar-
borum earū ſunt in Hiſpaniola denſa nemora, vti apud nos pineta vel querceta. Sup harū na
uium tutela, dum in nr̄o ſenatu rerum Indicarū, quid cõſilii capiēdum eſſet ad remediū cõ
ſultaretur, ſtatutū eſt, & per Cæſarē nr̄o ſuaſu prouiſum, imperatūq;, vt quilibet eorū cum re
bus cõgeſtis, ad Hiſpaniolã eorum tractuū caput cõueniãt. Vnde ab omnibꝰ terris illis, co
actis nauibꝰ, valida claſſis iungatur, qua tuti a pyratarū iniuria, ſi occurrerint, queant ſe de
Duo tormētaria vaſa ex auro conflata.
fendere. Quid ſors latura ſit eſt in diuinæ prouidētiæ armamētario reſeruatū. Nõ deſunt qui
Corteſiū inquiant aurea vaſa duo tormētaria globorū capacia ferreorū luſoriã minorē farci
tam pilã æquãtium cõflaſſe. Ad oſtētationē forte, q̄d auri molicies meo iudicio nõ tanto fu-
rori ſuſtinendo apta ſit, vel ob inuidiam confictum. Inclita enim eius geſta liuidis ictibus
quothoris contorquentur.

Caput quintum.

Quattuor naues ab Indis.

CVM IN HIS Verſarer ſcriptis, appulſas ad noſtra Hiſpana littora naues
quattuor ab Indis allatum eſt, quid opū afferant, nõdum intelligimus. Ab
Hiſpaniolæ ſenatu allatæ ſunt litteræ ad Cæſarē, de crudeli ac facinoroſo caſu
nuper emerſo, timeturq; deteriꝰ aliquid ex cõiecturis futurum. De Frãciſco
Garaio Iamaicæ gubernatore, multa in libellis ad Adrianū Põtificē, per Ia-
De Frãciſco Garaio.
cobum Pieriū ad vrbē allatis. Frãciſcus Garaiꝰ deducturus Coloniã in flu-
mine Panuco, à quo & regio & Regulus nomina trahunt, & eiꝰ vicinia, q̄ Tenuſtitanæ iuriſ
ditioni eſt contigua, bis rem tentauerat, ac toties fuerat ab incolis ferè nudis profligatus, an
no ſuperiore prouinciã is eandē reiterato cum nauibꝰ vndecim & hominibꝰ ſeptingētis am
pliꝰ & equitibꝰ plærisq;, regiarū litterarū autoritate fretus, cõplexus eſt, quibꝰ cõſtruēdi, op
tatã in eius fluminis ripa Coloniã, facultas præbebatur. Eſt is fluuiꝰ alueo grãdiorū nauium
capace nobilis, gerit & portus vicē, q̄d prouincia illa Tenuſtitanæ ditioni ſubiecta, impor
tuoſa & male fida ſtatio ſit. En appulſos Garaiū & ſocios incolumes. Valida illos tēpeſtas per
turbauit in mari, & fortuna belli proſtituit in terra, duas è nauibꝰ naufragio applicans amiſ
ſit, occupatas a Corteſii militibꝰ ripas fluminis, erecta ibi Colonia & formatis magiſtrati-
bus, qui populū regant, cū Panuci Reguli aſſenſu reperit, q̄d ſui iuris Tenuſtitani terras di
cat eſſe illas, & Panucū fluuiū includi ſub nouæ Hiſpaniæ nomine, dato illis terris a ſe, con
firmatoq; a Cæſare, cõprouinciales ſuos, loci habitatores Hiſpanos, Garaius adit, cõpellat.
Regias oſtēdit patētes litteras, quibꝰ eas Panuci ripas ſibi deſignat habitãdas, ſe ad id veniſ
ſe. Regio pareant imperio, cedantq; hortatur & monet, vel ſuo non Corteſii nomine, præto
ria ſceptra retineant, cæteraſq; leges & cõſtitutiones ad bonū & trãquillum regimen neceſſa

rias accipiant à ſe, ac obſeruent, fruſtra omnia. His pro cōcione auditis, nō vltra præmedita to ſermone, ſed omni hæſitatione poſthabita reſpōdent. A Corteſio deſtinatā & erectā in Te- nuſtitanæ quondā obſeruātiæ ſolo eam Coloniā, q̃ intra Hiſpaniæ nouæ terminos à Cæſa- re deſignatos iaceat, propterea iuremerito fore, vt proditionis nota taxētur ſi deſciſcerent, Garaiq; poſtulatis auſcultarent. Regias iterū citat & oſtēdit litteras Garaius. Surrepticias eſſe, ac nō rite ꝑſuaſo Cæſare, impetratas. Cum epiſcopi Burgēſis Indici ſenatus præſidētis fauo re, aiunt, habitas cōtra Corteſiū, cui eſt epiſcopꝰ offenſus ob Iacobū Velazquez Cubæ pro gubernatorē amicum & ſui fratris Fōſecæ quondā familiarē Corteſio infenſiſſimū hoſtē. De horū ſimultatibꝰ ſatis late in rebus ad vtrūq; attinētibus, q̃ per ſe volumē occupant nō exiguū. Retinētibꝰ Garaius læſæ Maieſtatis crimen edicit, ſi nō pareant regiis mādatis. Lit- teras in caput, Hiſpano more, ſe locaturos aiunt, & in quātum debēt mādatum acceptaturos: quo ad executionē, ſe regē, aut ſenatum Indicū dicunt cōſulturos, vt parte audita vtraq; cen- ſeat Rex Cæſar quid obſequio ſuo magis cōducat, arbitrari ſe aiunt aliter imperaturū Cæſa rem ſi, quāto diſcrimini res tāta ſubiiciatur, ex hac nouitate intellexerit, nā ſi Barbari nuper victi, vigere diſſidia ſenſerint inter Chriſtianos, excutere iugum nitētur. Decretū inter eos tā- dem eſt, vt ad Corteſiū nuncii mittantur. Datur opa, eunt, Corteſio res ſignificatur. Duos è cēturionibꝰ ſuis, qui Garaio acceſſum ad ſe ſtudeāt ꝑſuadere, deſtinat. In lacunari ciuitate in- genti Tenuſtitana, q̃ potētis imperii caput eſt, à Panuco fluuio diſtāte leucas ſexaginta circi- ter. Veniunt ad Garaiū nuncii, ꝑſuadent. It Garaiꝰ, Corteſio nāq; ſe inferiorē eſſe fatebatur: generū ſibi aſciſcit, ex trāſuerſo nata filia, Garaii filium Corteſiꝰ. Dum hæc ita geruntur, an Corteſii ſecreto cōſilio id actum ſit, an ſpōte ſua incolæ mori Garaii copias adorti fuerint, ac proſtituerint, in ambiguo relinquūt Hiſpaniolæ ſenatores: quiuecūq; ad particulares ami cos particulatim iſta ſcripſerunt, hac ne vel illac refert parū in re ipſa. Profligata eſt manus omnis virorū ſeptingētorum, & ducētū quinquaginta ex his trucidata fuiſſe feruntur, ſcribi turq; Garaiū ipſum periiſſe, an apud Corteſiū obierit, an alibi, & an grauatus febri, aut ad- iutus Corteſii benigna & clemēti prouidētia, qui ab anguſtiis humanarū ſolicitudinū libe- rauit hominē, vt ſolus ipſe tyrannicæ profeſſionis dulcedine frueretꝰ, pro incerto ſignificatū eſt. Neq; enim à Corteſio, aut à magiſtratibꝰ ad eas terras miſſis litteras habemꝰ, neq; ab vl lo de Garaii comitibꝰ, ſed ab ſenatu tantū Hiſpaniolæ Cæſari & nr̃o ſenatui ſcribēte, appul ſum fuiſſe ad Cubæ angulū vltimū occidentalē, qua Iucatanā ſpectat ea inſula frōtē, Chriſto phorū quendā Olitū, Corteſii ducē, cum viris tercētū & equitibꝰ centum quinquaginta in claſſe nō cōtemnēda, ſtudereq; aiunt centum alios recētes ab ipſa Cuba ſeducere, quibus co mitibus ſe terras exploraturū eas prædicat, q̃ iacent mediæ inter Iucatanā nondum ſcitā, an inſula ſit, & putatū cōtinentē, ibiq; deducturū ſe Coloniā dixiſſe fertur. A Cubenſi aiunt ſe natores tabellione factos de hac re ſe certiores, vna cum caſu vario Garaii. Inquiunt vna ſe- natores ipſi arbitrari ſe per falſos rumores proiecta in vulgus iſta fuiſſe ab Olito ſeducēte, quo ſublata ſpe trāſitus ad Garaiū faciliꝰ ad eum diuertant vagi, quos optat habere. Alio epi ſtolæ capite aiunt paratū eſſe in Hiſpaniolæ portu Aegidiū Gōzalez, vt ad eundē locū profici ſcatur, de cuius nauigatione per auſtralē Oceanū, Thomas Mainꝰ orator ſecum attulit nar- rationis exēplar, ad Archiepiſcopū Cuſentinū Sūmo Pōtifici Clæmēti præbēdū, eſt directa nauigatio, eā eſt opus inſpicere, quo poſſit intelligi, quis nā ſit horū ducū, terras illas ꝑmiſſu & imperio Cæſaris quærētiū intētus, ab Auſtrali oceano nāq; regreſſus Aegidiꝰ, vbi dulciū aquarū ingēs pelagus, īſulis fulctū, inuenit, á ſeptētrione ſtatuit veſtigare, qd de freto tātope deſiderato latura ſit ſors. Ad Hiſpaniolā cū theſauris ſuo loco noīatis ꝓpterea ꝑuenit, Auſtra li claſſe relicta, vt nouā cōſtruat in ſeptētrionali. Per fluuiū quippe aliquē, nauibꝰ recipiēdis aptū, Iucatanā inter & cōtinentē, eiꝰ cōgeriei aquarū fluxum, erūpere credit. veluti ex Verba no lacu Ticinus, ex Benaco Mincius, ex Lario Abdua, ex Lemano Rhodanus prodire con- ſpiciuntur, vt abſorptas ad mare vehant aquas. His intellectis, & ꝙ Petrus Arias putati conti nētis gubernator, eādē ſumpturꝰ prouinciā, equitū & peditū nō paruifaciēdo numero exer- citu coacto, viā eādem ſumpſerit. Vetuit ſenatus Aegidii Gōzalez profectionē, ne ſi Olitus & Petrus Arias Aegidiuſq; ipſe cōcurrerint, alterne ſe cōficiant, ꝑ celeres etiā nūcios & citata nauigia, Petrū Ariā, Fernādū Corteſiū & Olitū monuerunt, læſæ Maieſtatis pœna præpo ſita, ne quiſq; in alterū, ſi occurrerint, arma ſumat, deiiciēdos à magiſtratibꝰ cū ignominia, qui cōtra fecerint, proteſtati ſunt. Hoc ſenatꝰ, illiꝰ iudiciū probauit ſenatus noſter, q̃ ſuccedēt ſcribemꝰ. Eſt huius freti quærēdi rabies tāta, vt mille ſe diſcriminibꝰ obiiciant, nā q̃cunq;

Simultas inter epiſcopū Burgē- ſez & Corte ſium.

Profligatę copię Garai

Chriſto- phorꝰ Oli- tꝰ Corteſij dux.

illud repererit, ſi reperiri poteſt, ſummā Cæſaris gratiā cum autoritate magna cōſequetur; quia ſi ab auſtrali oceano ad ſeptētrionalē trāſitus inueniretur, facilior eſſet ad inſulas aromatum & gēmarum altrices via. Neq; valeret cū rege Portugaliæ cœpta cōtrouerſia de qua ſatis in prioribus meis, de freto vero exigua ſpes eſt. Ab Aegidii opinione nō decidimꝰ tamē, quin abſorptor dulcium aquarū fluuiꝰ poſſit reperiri, ad ſeptentrionē labēs, quādoquidē illis cōſtitit, ad auſtralē orā nullū eas aquas defluuiū habere. Id ſi euenerit fore cōmodū ſatis iter ab vtroq; mari mōſtratur, quum ab aquarū dulcium ripis, quæ ad Auſtrum vergunt, ad ipſiꝰ auſtralis oceani littora triū tātū ſit leucarū ꝑ latā planicie intercapedo. Qua inquit Aegidius lene iter futurū plauſtris & curribꝰ q̄buſuis, & ad circulū ęquoctialē breuiſſimū.

Caput ſextum.

ARBITRAMVR Etiā, illuſtriſſime princeps, certiſſimis innixi argumen
Spes đ ditibꝰ inſulis tis, fore vt nō multos poſt annos nouæ reperiātur alię inſulæ, tum æquatori ſubiectæ, tum citra vltraq; proximæ, vti iam reptæ Maluchæ, cæteræq; in ſuperioribꝰ meis deſcriptæ. Si nāq; à virtute ſolari æquinoctia ſub diſpoſita terreſtri materia, receptura cœleſte munus oblatum, guſtus ille aromaticus in eas arbores infunditur, proximæq; ſint illis aliæ inſulæ, harenali auro di
Magna potētia naturę tes. Quis naturā magnipotentē audebit tanta labe inficere iniuriaq; tali cōmaculare, vt in breuiſſimo Maluchariū ſpacio, veluti in gigātis digitulo, ſi totū ambitū pēſitauerimꝰ, vim ſuā expeleuiſſe cōtendat, exhauſiſſeq; vterū tam egregia prole grauidū in partū adeo tenuē? Ex mea officina ratio hæc in ſenatu Indico apud collegas, vno exēplo addito, quo res faciliꝰ intelligatur, emanauit. Ad Adrianū Pōtificē me ſcripſiſſe rationē hāc ſuſpicor, ſed nō bene memini, qđ ſeptuagenario proximo memoriā mihi ætas & curæ hebetauerint, neq; huiuſmodi repetita diſplicere tamē ſolent, licet extra ſui agri limites ea viſa fuerint alibi. Romam ego, cum ſua vicinia, Sixti quarti & Innocētii octaui tēporibus, decēnio guſtaui. Bellorum Granatēſium fama excitatus, in Hiſpaniā me cōtuli, veniens ab vrbe, qđ reliquū eſt Italiæ, ꝑcurri: Gallię partē eam q̄ poſt Alpes nr̄o mari alluitur, trāſiui: in his ſeptimo & trigeſimo anno, quibꝰ Catholicorū Ferdinādi & Heliſabethæ Regū beniuolis pollicitis & honorato ſuſceptu in familiaritatē me tenuit Hiſpania, vniuerſam perluſtraui. Quorſum hæc tam longe repetita inquies illuſtriſſime Princeps. Iſta peragrās, in illiceta, mox pineta, montanis tamen aut cāpeſtribus locis & fluminibꝰ aut paludibꝰ vtraſq; ſiluas interſecātibꝰ, incidebā, diuerſarū dein arborū ſuapte natura magnas terras occupātium ſolitudines occurrebant iterum, & huiuſcemodi pinetis aut illicetis & fluminibꝰ aut lacubus obuiabā, planicieſq; ſuperioribus nō diſſimiles, ſubiecta terrarū materia varietates eas ſuſcipiēte, pertrāſibā. Ita princeps Illuſtriſſime, citra vltra & ſub æquinoctiali circulo, cācri tropico ad capricornū, quā intercapedinē philoſophorū pars maior ſolis ꝑpendicularis ardore infeſtatā, falſo deſertam ſunt arbitrati, iacent maris ac terrarū vaſtitates immēſæ, qđ huius circūferentiæ ſpacium ſit
Circulꝰ æquinoctialis. maximū, cum vniuerſum orbē, qua latius patet, ſua lōgitudine circumeat. Circulus igitur ille circulorū omniū eſt latiſſimus, ſi ergo tam breui terrarū interuallo, vti dixi, tanta eſt potētis naturæ ars, vt qđ vna in parte regionis eiuſdē prodit, & in altera eundē influxū hauriēte reperiatur, in eo genere rerū quas ea tellus parturierit, quis dubitat quin & in hoc aromatico genere, ſub tāta mole cœleſti, poſſint plures aliæ terræ virtutis eiuſdem receptrices inueniri. Quæ inſulis Maluchis & vicinis eſt cōdonata, ſub ipſo æquatore partim, ad vtrūq; latus eiꝰ partim iacētibus. Refricuit humeros è collegio quidā, vt argumētū infringēdo ſapiētior haberetur. En inquit? de hiſce rebꝰ nulla mētio facta eſt à maioribꝰ, ſi hæc in re ſtarent, nota vel nobis eſſent, vel alicui nationū eſſent nō ignota. Ab ignorātia litterarū philoſophię prę ſertim, & ab experiētia tenui, obiectio eiꝰ magno Cācellario excellētiæ tuæ obſeruātiſſimo, & reliquis cōſortibus annuētibꝰ, facile proſtrata eſt. Dixi enim alienū eſſe ab omni admiratio
Cur đ Maluchis ſit noticia. ne, qđ de Maluchis & vicinis lata ſit noticia, de cæteris vero nulla. Quia ſint Maluchæ in Indiæ vltra Gangē penè proſpectu, ſinarūq; regionibus & mago ſinui, Catigaræq; notis terris, ferè ſuburbanæ. Nec à ſinu Perſico & Arabia, falſo dicta fœlice, multum diſtātes, vnde paulatim ad eos, mox ex quo Romana luxuries coaleſcere cœpit, ad nos ſerpſerunt, in noſtrā nō exiguā iacturā. elāgueſcunt enim & effœminātur hominū animi & extenuatur virtus, eiuſcemodi odorū, ſuffumigiorū, & aromatū blādimētis. De reliquis vero ignotis iſulis in prō

ptu ratio

ꝑtu ratio eſt,cur latuerint hactenus,quoniã ꝓximę illis terrę cõtinẽtes eodẽ diuinę ꝓuidẽtię
conſilio,ad nr̃a vſq; tẽpora iacuerũt ignotæ.His ruminatis, q̃ ſunt veriſſima,ſi magna ſunt
orbis atria illæ terræ,ſi adhærẽtes inſulæ aut cõuicinıæ ſunt atriorũ,aulas deãbulaſſe aut pe-
netralia veſtigaſſe qs potuit, atriis adhuc latẽtib⁹. Inuenimus ergo atria cũ tract⁹ ignotos re
perimus adeo vaſtos,vt Europã ter amplius ſuperet vniuerſã,ſi vti alias ꝓbauim⁹ ab ſancti
Auguſtini dicta nr̃i putati cõtinẽtis cuſpide, q̃ nr̃a tẽpeſtate ꝓdierũt ad hominũ noticiã ,di
mẽtiemur ad Panucũ vſq; fluuiũ ab Tenuſtitana magna lacunari ciuitate diſtãte leucas ſexa
ginta circiter,late alias hæc. Inueniem⁹ & atriorũ reliqua mẽbra. Nec lõge ſum⁹ ab huius
deſiderii explẽdi fiducia.Speramus nãq; fore vt Sebaſtian⁹ Cabotus Baccalaorũ repertor,
cui circit Kl's Septẽbris ſupplicãti, ex nr̃i ſenat⁹ autoritate pmiſſa ẽ ei⁹ nauigationis pquirẽ
dæ poteſtas, breuiore tẽpore, ac fœlicioribus auibus ſit rediturus, ꝙ Victoria nauis, q̃ vna
ẽ quinq; ſociis euaſa,circuiuit vniuerſum,& gariophilis regreſſa eſt onuſta. De hoc ſuo loco
late.Quattuor nauiũ claſſiculã, omnibus ad rẽ maritimã faciẽtibus & cõmodis tormẽtorũ — Circuitio vniuerſi.
vaſis paratã, ab Cæſareo ærario Cabotus popoſcit, ſocios ait ſe reperiſſe Hiſpali, q̃ Sebilla
dicit,cõmerciorꝝ oĩm Indicorum emporio,q ſub ſpe magni lucri,ad claſſiculę cõmeatũ &
cætera neceſſaria,ducatorꝝ decẽ milliũ ſua ſpõte ſummã obtulerint. Ad offerẽdã participũ ſo
ciorũ obligationẽ circiter idus Septẽbris a nobis dimiſſus eſt Cabotus.Cõtribuẽtiũ pecu-
nias ꝓ ſua qſq; rata,ſi bene ceſſerit,vti ſperat,lucri portionẽ habebit.Reſtat Illuſtriſime Prĩ
ceps vt veriſimili aliquo argumẽto mõſtret,cur breuiore tẽpore, ꝙ Victoria nauis,dixerĩ:
curq; fœliciore ſorte putemus rẽ hãc ſucceſſuram,ne moti ventoſo halitu de futuris velle ra-
tionẽ reddere videamur.Eſt Cabotus Auguſto menſe proximo anni.M.D.XXV.diſceſſu
rus,nec citius quidẽ,quia nec prius queũt ad rẽ tantã neceſſaria parari, nec per cœlorꝝ curſus
debet prius illud iter inchoari, oportet quippe tunc verſus ęquinoctium vela dirigere, quã
do ſol ęſtatẽ nobis & dierũ longitudinẽ ablaturus,ad antictones penetrare incipiat.Eſt nãq;
non ſolũ cancri tropicum & æquatorem,verum etiã capricorni metam ad antarcticum,gra
dus quattuor & quinquaginta,ſub quibus freti Magaglani fauces iacent, recta via profectu
rus,per iter aliena impenſa & multorum virorũ nece detritũ , non per diuerticula & varias
moras & circunflex⁹ vti Magaglianũ oportuit, qui p ęrumnoſos labores & varias duraſq;
calamitates trienniũ in ea nauigatione vagans cõſumpſit, & ẽ quinq; nauiũ claſſicula vna,
cum maiore parte ſociorum,quattuor & propriã tandẽ vitã amiſit. Hæc ſatis late in ambi-
to parallelo ad Adrianũ Pontificẽ deſtinato. Hinc igit breuiore tẽpore, ꝙ per ignotos ha-
cten⁹ ſibi tract⁹ nũc notiſſimos eſt nauigatur⁹. Quod vero fœliciorib⁹ auſpiciis & ꝓſperio
re fortuna fore arbitremur,hinc eſt colligẽdũ. Quo tẽpore breuiſſimi ſunt apud populos — Cur felici⁹ ꝙ Magaglian⁹ ſit nauigaturus.
Arctoos dies,lõgiſſimos Cabotus aſſequet.Cõmode propterea litrora percurret illa donec
flexuoſo Magagliano freto,canopeo ſyderi ꝓximo,traiecto,in dextrã a tergo nr̃i putati cõ-
tinentis , de quo fultæ ſunt nr̃æ primæ Decades ad Aſcaniũ patruũ tuũ & Leonẽ Pontificẽ
ac Adrianum,ꝓras diriget,perq; capricorni zonã ad ęquatorẽ regrediet,in quo ſpacio inſu
larũ numerũ reperiet innumerũ, ſitarũ in ea pelagi vaſtitate. Vnde vero magnarũ opũ ſpes
nobis exoriat,audito.Magagliana claſſis,trãſmiſſo cũ tãta virorũ calamitate q̃ſito freto,dex
tra leuaq; relictis obuiis & alõge viſis oĩbus inſulis,oculos & proras ſemp ad Maluchas diri-
gebat, de Maluchis captãdis oĩs cura erat. Quid aliarũ inſularũ quæq; produceret obiter
explorãs,agitato curſu tranſibat, ꝙ q; in plæriſq; lignãdi aut aquãdi gr̃a vel permutatio-
ne rerũ ob victũ neceſſaria,captaret terrã,parũ tñ morabat,eaq; breui mora,ꝙ melius pote
rat,p ſigna & nut⁹ decuiuſq; aditæ ĩſulę ꝓuẽtib⁹ veſtigabat, multo auro mixtas harenas ali — Harenę aureę.
cubi eẽ ĩtelligebat.Cinami ꝓſtãtiſſimi arbuſta,q̃ malopunico ſimilia ſũt,de qb⁹ ego p̃cioſis
corticib⁹ teſtib⁹ Mayno & Guillino,fruſtra ſũ aſſecut⁹,alibi creari diſcebat.De vniõib⁹ ma
gnis ac gẽmis aliis audiuit nõ abiiciẽda,in aliud cõmodi⁹ tẽp⁹ harꝝ ĩſularꝝ pquiſitionẽ differre
ſtatuebat,ore aperto & anhelo ſpiritu in ſolas Maluchas inhiãs : ſed magna moliẽtẽ animo
ſors ĩproba illũ ad barbaræ gẽtis fere nudæ man⁹ trucidãdũ ĩpulit,vti ĩ ſuo loco dictũ eſt.Si
ergo ex itinere citataq; nauigatiõe,nulli hoĩm generi antehac ꝓuia , de illarꝝ ĩſularꝝ excellẽtia
talia colligebãt,qd nõ ſperandũ de captando fixo pede,cũ illis inſularibus commercio: be-
niuole nãq; agendũ eſt,ac ſine vi,aut iniuria vlla tractandũ, & blanditiis muneribuſq; alli-
cient.Decẽ nãq; ducatorũ millia illa q̃ Cabotus a ſociis eſt habitur⁹ , ad id negotii ſunt expẽ
denda,vt cõmeatus ad biẽniũ cõparent,& ſtipẽdia viris centũ qnquaginta p̃beant. reliqua
pars in mercimoniis q̃ grata inſularibus fore cognouerint , exhibebit , vt q̃ ſuapte natura

Cōmētū ꝑ belle excogitatum.

apud eos paruo æſtimata creanť, noſtrarū rerū illis ignotarum permutatione, libētes exhibeāt, pecuniarū qppe peſtiferū minime norūt vſum, & cuiqꝫ nationi ꝓcioſæ rei loco habeatur, qcquid eſt peregrinū. His perluſtratis & prudēti diligētia pertractatis, noſtri putati cōtinētis latus auſtrale vniuerſum abradēt, applicabūtqꝫ ſe ad colonias Panamā & Natā, in littoribus illis erectas, aureę Caſtellæ terminos: dein quicūqꝫ illo tēpore, continētis eius prouinciæ aureę Caſtellæ nūcupatæ, gubernator erit, de ſucceſſibus nos certiores efficiet. De mutādis nāqꝫ pleriſqꝫ gubernatoribus, ne lōga nimis imperii aſſuetudine, inſoleſcāt, cogitať, qui præcipue nō fuerint prouinciarū domitores, de hiſce ducibus nāqꝫ alia ratio pōderať: orabimus vt fauſte feliciterqꝫ ſecundetur, quando vela feciſſe claſſem intelligemus.

Caput ſeptimum.

PRIVS tñ alia claſſis ad Maluchas itura diſcedet, vt poſſeſſio capta ſuſtineať, nec obſtabit Portugalicū regē in ſororiū admiſiſſe, cui Catherinā ex vtroqꝫ parēte ſororē poſthumā, elegātiſſimā, ſeptēdecēnē, puellarū & pulcherrimā & ſapiētiſſimā, Cęſar dedit in vxorē. Vana eſt vulgi fama, ꝙ Cæſar cū Portugalico rege cōuenerit de ſoluēdo ē manibus, ſub dotis occaſione, tā immenſo ac tā pingui ꝓdio, quāuis fore ſibi pernicioſum, & ſuo tenui regno quōdā Caſtellæ comitatui exitiale cōquerať ſi cōmercio eo priuabiť. Cauendū præterea Cęſar, qui eſt prudētiſſimus, exiſtimat, ne tāta Caſtellæ regnis, cuia res intereſt, iniuria fiat, q̄ ſunt vniuerſę ipſius potētię nerui præſtātiores. Satis euagatū ſit Iucais Chicora Duharea tropicis & ęquinoctio & ſimilibus. Extra ordinē nūc pauca referanť, q̄ Gillinus grata fore teſtatus eſt. Ab illuſtriore naturæ miraculo incipiamꝰ, ī quo priꝰ q̄d ferať, mox q̄ ſit ſuper his philoſophorum ſentētia, q̄d noſtro demū iudicio hebeti occurrat, vt in q̄buſcunqꝫ rebus creditu duris nr̄i eſt moris, differemus. In primis Decadibus meis, q̄ per orbē typis impꝛſſorū creditæ vagantur, de fama vnius fontis mētio facta eſt, & huius latentē tātā eſſe vim aiunt, vt ꝑ potū & balnea reuireſcere ſeneſcētes eiꝰ aquæ vſus faciat, inixꝰ ego Ariſtotelis Pliniiqꝫ nr̄i exēplis, auſim ea recenſere ac litteris mādare, q̄ viri autoritate ſumma pollētes, audēt emittere ab ore. Neqꝫ eñ de naturis animaliū ſcripſit ille, q̄ viderit, ſed eorū, quos Alexāder Macedo ad id veſtigādū, cū ſumma impēſa deſtinauit ſolo relatu, aut hic, duo & viginti millia rerū notatu dignarū annotauit, niſi aliorū dictis aut ſcriptis inhærēs. Sunt aūt quos ego in meis cito, ꝓter abſentiū litteras & viuas eorū voces, q eūt redeuntqꝫ frequētes, decanꝰ ille Aiglionus ſenator iurecōſultus memorati & vna tertiꝰ Licēciatus Figueroa miſſus ad Hiſpaniolā, vt ſenatui ꝓeſſet, a magiſtratibuſqꝫ oībus rationē adminiſtrationis exigeret & arbitrio ſuo retorta dirigeret, directa foueret, bonis adeſſet, malos puniret. Tres hi cōueniūt de fonte reſtaurāte virtutē audiuiſſe, & referētibus partim crediddiſſe. Vidiſſe aūt, vel experimēto ꝓbaſſe minime, quoniā eius terræ floridæ habitatores, acutos habeāt vngues, & ſui iuris ſint acerrimi defenſores. Hoſpites velle recuſant, ꝓcipue tales, q ad libertatē illis tollēdā & patriū ſolū occupandū ſtudēt. Ex Hiſpaniola claſſibus aduecti, & breuiore traiectu Cuba, ſubiicere illos & in eorum littoribus figere pedē ſæpe ſtatuerunt Hiſpani, ſed quoties aggreſſi ſunt ꝓuinciā, toties reiecti, profligati, ac trucidati fuerūt ab incolis, q miſſiliū multis generibꝰ & quāuis nudi, venenatis certant ſagittis. De re hac vnū dedit exēplū decanus. Sucaiū habet familiarē, Andreā cognomine barbatū, ꝙ barbatus ipē inter ſuos imberbes euaſerit. Patrē hic habuiſſe diciť ſenecta graui iā preſſum. Ex ꝓpinqua Floridæ regioni ſibi natali inſula, fontis eius fama impulſus, & lōgioris vitę captus amore, præparatis viatico neceſſariis, vti ad Puteolana balnea ex vrbe vel Neapoli ſolēt nr̄i valitudinis recuperādæ gratia, ꝓfectꝰ eſt ad eius fontis optatos hauſtꝰ. Iuit, moratꝰ eſt, lotus & epotus ꝑ plures dies, cū ſtatutis ꝑ balnearios remediis, viriles tuliſſe domū vires, & virilia queqꝫ exercuiſſe ferť. Nupſiſſeqꝫ iterꝝ & filios genuiſſe, huiꝰ rei teſtes præſtat filius ē tranſuectis ab eius patria Iucaia, plures q virū decrepita fere grauatū, dein florentē & viribus ac robore corporis pollentē ſe vidiſſe aſſerūt. Quin contra philoſophorū omnium opinionē, præcipue medicorū, hæc feranť, nō me latet, q ad habitū a ꝓuatione nullo pacto regreſſum poſſe fieri exiſtimāt, exploſi vel diminuti ſaltē in ſeneſcēte ſūt radicalis humoris aquoſus & acreꝰ vapores, fateor, terreſtri vero q dominať, frigido ſicco, datum eſt cibi & potus cuiuſcunqꝫ ſubſtantiam in ſui naturam tetricam & triſtem cōuertere, non ego quod indies magis vſqꝫ ad ſui corruptionem, hebetudo illa peſſundata, ca

De fōte q̄dam mirabili.

Contra opinionē philoſophorum omnium.

lore naturali langueſcente coaleſcat, aſſentior. Propterea qui nil audet præter probabile aut vſitatum credere, quomodo fieri hoc poſſit, quod illi dicunt, percunctabitur. Inter horum aſſertiones igitur & veterum ſapientum argumenta valida, an fieri queat vt vis tanta diuinis exceptis miraculis, naturæ tribuatur hæſitantibus nobis: non Medeæ medicaminibus, quibus Eſonem ſocerum ad iuuentam reuocatum Græci fabulantur. Non carminib9 Circes, de mutatis ī belluas reductiſq; ſociis Vlixis, moti: ſed brutorum animalium exemplis edocti, argumentari ſuper hac tam inſolita ac iudicio multorum impoſſibili re ſtatuimus, ne viros tanta pollentes autoritate fruſtra penitus fuiſſe locutos iudicemus: primo de aquila renouante ſe, mox de colubris vetere legimus exuta pelle interq; dumeta vel anguſtas rupium aut ſaxorū ſciſſuras ſpolio relicto reiuueneſcere. De ceruis, ꝙ abſorpto aſpide, per nares inter maceries aut ſepum limites brumali tempore latente, diu quæſito, in decoctæ carnis mollicie m ob vim veneni tenereſcat, & corio penitus mutato veteri, nouam carnem nouumq; ſanguinē reſumat: ſi vera eſt narratio, idem ſit dictum de cornicibus & coruis ab æſtiuo potu circa ſolſticium, durantibus rabioſæ afflatibus caniculæ, abſtinentib9: cum illis diebus inſalubres eſſe fontium, dein fluuiorum aquas, ab vtero terræ tunc menſtruoſe ſcarentes, naturæ inſtinctu edoceantur, quid dicemus? & quibuſdam aliis præterea, de quorum prouidentia non inepti autores poſteritati legenda tradiderūt multa. Si hæc vera ſunt, ſi mira opifex natura in mutis eius excellentiam non intelligentibus, ingratis perinde animalibus, oſtendere ſe munificam ac tanti potētem delectatur. Quid mirum fiet in eo quod præſtantius eſt, ſimile aliquid in ſuo ſinu tanta varietate fœcundo generet enutriatq;. Ex aquarum per varios terræ meatus labentium, & inde varios colores, odores, ſapores, & qualitates, varia etiam pondera extrahētium proprietate varios effectus parturiri videm9. Nec minus ex arborum radicibus, truncis, foliis, floribus, & fructibus varios curari morbos paſſim compertum eſt. Enectaq;, vel vt correctius loquar, exuberante pituita, proſtrata bilis reſurgit: & ecōuerſo ſanguinis etiā benignitati corruptę, per eius ipſius diminutionem, florum dein aut herbarum ſuccus, aut earum cibis ſuperadditis aut ad id coaptatis balneis & pharmacis, purificatio inuenitur. Vnde percutiendo depreſſis humoribus ægroto ſalus præbetur. Si ergo vti patet, in his hæc eueniunt, cur mirabimur, quin & prouida mater natura ad terreſtrem illam partem, quæq; radicalis humoris comprimendam aliquid foueat, ita vt aquoſo & aereo vaporibus reſtitutis renouetur in ſanguine calor naturalis hebetatus, quo reſurgente torpens grauedo & ipſa temperetur, & his omnibus reſtauratis, vetuſta domus talibus adminiculis adiuta reſarciatur. Fontis ergo eius tātopere ventilati aquas nō mirarer ego, ſi nobis ignotam vim aliquam, terricitatis illius moderandæ, aeream & aquoſam virtutes reſtaurando, ſecum afferant. Nec exiſtimet excellentia tua tamen hoc leniter acquiri, aut ſine tortoribus & intercapedine temporis, ſine ieiuniis & gratarum dapium et potus abſtinentia, & guſtui maleſapidorum liquorum ſorbitionibus hæc fieri debere, ſuas & ipſi longæ vitæ cupidi patiuntur difficultates, vt qui balnea quęritant, & qui a moleſto puparum morbo, quem helephanciam eſſe putant aliqui, leuari exoptant. Hic nanq; ſub occaſione ſumendi vulgaris in Hiſpaniola ligni nomine guaiacam, triginta diebus abſtinēt ab omni cibo & potu ſolito, vino præcipue, ad tantamq; illos medici trahūt eo ieiunio hebetudinem, vt ego mille morborum genera ſine decocti guaiacani potu, quo ſolo vniuerſo illius temporis interuallo vtuntur, abſcindi poſſe arbitrer. Tacitæ nunc obiectioni, quæ prima fronte legitima eſſe videtur, reſpondebimus. Dixerunt aliqui: ne modo virorū quenq; vidimus aut audiuimus vnq̄, qui eā naturę dotem ſit adeptus, ſed & ceruos & angues aquilaſq; ac cætera huius generis animalia, iudicio ſapientum ſenectam reparantium, poſt paucos ætatis annos cernimus paſſim interire, nec inepto quidē argumento inhęrent. His ego, ſicuti paucis hominib9 datum eſt perſpicacis eſſe ingenii, aut ſentire qd ſit ſapientia, ita nō omnibus aquilis, ceruis & cornicibus anguibuſq; permiſſum eſt huius archani ſcientiam penetrare. Varius nanq; in brutis eſt rerum ſenſus, veluti in hominibus, & ſi ſenſerint arcanum nō detur illo poſſe frui, cū p̄teritoꝝ cruciatuū & lōgæ vitæ incōmodorū memores, exterreant̄. Illius mercis emēdæ cauſa, redire ſępi9 ad eā tabernā minime curāt. Quadrupedibus & volucrib9 huiuſcemodi tot hyberna frigora, tot æſtiui ſolis ardores, crebraſq; pabulorū carētias reiterato pferre, durū eſſe debet. Sed homini horridi9 ob cōmixtas animi moleſtias, quibus vacant animalia muta, & ob mille caſus in rerū humanarū viciſſitudinib9 variis, quibus eſt obnoxius, et quorū cauſa ſæpe multos pœnitet ab vtero matrum prodiiſſe,

De mirī naturę ꝓuib9.

Lignū guaiacanum.

Obiectiōi occurrit.

quanto magis longiores annos per ignis & aquæ anguſtias expetere. Qui ſublimiores in
fortunę rota gradus exoptant, amarius has eſcas corrodunt, prouida igitur natura pro ſpe
ciali munere terminum vitę conſtituit hominibus, ne vel longo ęuo nimis inſoleſcant, aut
in aduerſa collabentes deſperent, & maledictis ob id ipſum inſectentur. Sed ſiqui artibꝰ hu-
iuſmodi forte naturam in archanis eius indagandis exercendiſqꝫ fefellerunt, vt producere vi
tam ſcierint, paucis id accidere credendum eſt, neqꝫ his paucis ita præſtanter vt immortales
effici queant, vel diutius tam inſolita prærogatiua frui permittantur. Iam ſatis ſuperqꝫ va-
gatum ſit in his argumentis. Colligat abiiciatqꝫ ab his ad arbitrium quiſqꝫ ſuum. Sunt
nanqꝫ ſcripta hæc mea qualiacunqꝫ, ſub tuę tamē excellētię nomine ad vrbē illico profectu
ra, vt efflagitantibus ea viris inſignibus morem geram. Quędā alia quanuis nō impoſſibi
lia creditu, miranda tamen, quia nulli Europeo aut noti hactenus orbis incolæ ſcita, refera-
mus. In Fernandina inſula, quæ Cuba eſt, aquæ piceæ fons ſcatet, vidimus picem ad Cæſa-
Fons aquę picee. rem allatam, ea mollior eſt arborea pice, reſpergendis tamen et fucandis nauium carinis cę
teriſqꝫ ſolitis vſibus apta: ſuper rei & ego nouitate parumper hęſitans, quando in re diuerſa
præ manibus paſſim euentum ſimilem habemus deſino mirari. Montano, aut puteali ma-
ritimoqꝫ ſale omiſſo: ſi defluentes alicubi, vt in vniuerſis Caſtellæ regnis accidit, per cliuos
aquæ in areis retentæ, ſolis ardentis feruore in concretum ſal conuertuntur, quis mirabitur
quin & eodem naturæ conſilio, de illius fontis aquis per alluuies ad foſſulas & ima recepta-
cula extra ipſius riui defluentis alueum, vel ad planiciem reductis, idem fieri poſſit, vt ſole
ſuperueniente rigido in picem condenſentur & dureſcant. Eſt aliud non omittendum. In
De mōte ꝗ gignit globos ſaxeos aptos ad tormēta belica eadem inſula Fernandina mons extat globorum nutritor lapideorum, rotundi ſunt adeo,
vt ab artifice quouis rotundiores formari nequirent, metalli pondus ęquant globi, apti ad
principum inſanam rabiem explendam in re bellica, licenciatus ille Figueroa, quem dixi
cunctis Hiſpaniolæ magiſtratibus fuiſſe præpoſitum, vt ab eis adminiſtrati iuris rationem
exigeret, tulit plæroſqꝫ, hos Cæſari oblatos omnes vidimus, à ſclopetario globulo ad con-
ſonos canonibus & colubrinis mons ille procreat globos. Vulgaribus vtor vocabulis, quā-
do illis caret vetus lingua latina, & liceat quæ de nouo emergunt, nouis induere tegminibꝰ,
cum id negantium bona venia, volo intelligi. Quos ipſe attulit & nos vidimus, neqꝫ auela-
na ſunt minores, neqꝫ luſoria parua pila maiores. Minores tamen ac maiores ſuapte ibi na-
tura naſci aſſerit, vt an metallo ſit alicui ſociata materia illa ſaxea ſciretur, fabro ferrario fran
gendum præbuimus vnum, eſt tanta eius duricies, vt fere malleum vna & incudem fabro
labefactauerit, priuſqꝫ in fruſta ſecaretur, ineſſe venas metallarias ſecto adiudicarunt, ſed cu-
ius naturę, non ſcrutati ſunt vltra. In Cæſareo & hi globi ſeruantur gazophilatio. Quæ-
dam alia non iniucunda in mentem mihi exilierunt. Arbitror nec excellentiæ tuæ aut ſuis
aulicis legendi cupidis, ocioſis præcipue, fore ingrata.

Caput octauum.

De antro Guaccaiarimo.

IN DECADIBVS primis de vaſto marino antro in Hiſpaniola & re-
gione Guaccaiarima, per ſtadia quædam intra celſos montes protento, qua
ſpectat occidentem, eſt facta mentio, per antri eius vterū nauigatur. In eius
vltimo ſinu tenebroſo, ꝙ radii ſolares vix in ſolis occaſu tamen intra fauces
eius penetrēt, horrore dicūt ingreſſi, ſcalpi ſibi viſcera ex formidoloſo aquaꝝ
labentiū ab alto in ſpecū ſtrepitu. Quid de antri myſterio credāt incolæ, ab
atauis memoria relictū lepidū eſt auditu. Inſulā putāt ſpiritū habere vitalē, reſlareqꝫ inde ac
abſorbere, & cibari ac digerere, vti viuentē fœmineę naturę beluā mēſtruoſā. Huiꝰ antri ca
uernā fœmineā eſſe inſulæ naturā, & anū qua purget excrementa, ſordeſqꝫ ſuas egerat arbi-
trant: eſt argumēto nomē regioni datū ab antro, Guacca enim regio dicit̃ vel ꝓpinquitas,
Iarima vero podex vł purgamēti locꝰ. Dū hęc audio ꝗ de fabuloſo Demogorgone, in mū
di vtero ſpirāte, vnde maris fluxū & refluxū cauſari arbitrabat̃ rudis antiquitas, in mētē ſu
bit. Fabuloſis vera ꝗdā miſceamꝰ. Quā beata ſit multis in rebꝰ Hiſpaniola, ꝗꝫ qꝫ ꝑcioſarū
rerū multaꝝ ſit ferax, dixi ſæpe in ſuperioribꝰ meis ad Aſcaniū & pōtifices Leonē & Adria
nū. Medicinales reperiunt in ea multimodas materias indices magis, de arbore, ab cuius
trūcis ſectis & in puluerem redactis, decocta conficitur ad puparum infœlicem morbum,
ex oſſibus & medullis eruendū, aqua potabilis. Et ſatis ego & iā per vniuerſam Europā va-

gãtia eius ligni fruſta iudicium faciunt, generat quoq; odoratarum rerum ſpecies innumeras tam herbidas q̃ arboreas & ſtillantis gummi multiplicis copiam, in cuius numero eſt quod à pharmacopolis animæ albũ dicitur, grauedini capitis & vertigini ſedandę commodum. Manat etiã ex quibuſdã arboribus liquor pene oleaceus. Hunc Italus eruditus quidã nomine Codrus, qui rerũ naturas veſtigandi gratia ea loca cũ impetrata venia peragrans, neq; enim alienigenę cuiq; aliter licet, balſami vim habere pſuaſum Hiſpanis reliquit. Nũc de piſce venatore pauca repetamus. Is bilẽ mihi excitauit aliquando parumper. In primis decadum libellis ad Aſcanium, ſi bene memini, inter cætera mirãda, quia noua & ab vſu aliena, piſcẽ habere incolas aliorũ piſcium venatorẽ dixi. Veluti nos cũ quadrupede quadrupedem, cũ volucribus volucres capimus, ita & illos cum piſcibus piſces pręhendere cõſueuerunt. Subſannarũt Romæ in hoc & pleriſq; aliis huiuſcemodi, ad maledicta proni, Leonis Papæ tẽpeſtate, donec à ſua quattuordecẽne legatione Hiſpanica, pro Iulio mox Leone Põtificibꝰ, regreſſus ad vrbẽ. Io. Ruffus Foroliuiẽſis Archiepiſcopꝰ Cuſentinus, cui nota erãt quęcunq; ſcribebã, fauces multorum ſuo teſtimonio in meę famę ſubſidiũ occluſit. Credi tu & mihi durũ à primordio viſum fuit. Hinc à prędictis viris auctoratis & multis prętereà ſcrutatus ſum quid rei ſit de hoc piſce, ſe apud piſcatores vidiſſe aiũt rem eã, non minus vulgarem q̃ nos cũ cane gallicam leporem, aut cũ moloſſo aprum inter ſepta reductũ inſectamur, eumq; piſcẽ eſſe eſui ſapidum, & ſub anguillæ forma neq; maiorem, audere grãdiores piſces, aut ſcuto maiores teſtudines, impetere, vti muſtella palumbẽ & maius animal, ſi aſſequi datur, illud aggreditur, & in ceruicẽ eius inſiliens ad necem vſq; reducit. Piſcis vero hic à quoquo piſcatore in ſuę cymbę ſponda ligatus, funiculo tenetur vinctꝰ, à carina ſtatio piſcis parum diſtat, ne ſentiat aeris fulgorem, quem nullo modo patitur. Sed quod mirabilius eſt in occipite crumenã habet tenaciſſimam, qua: poſt viſum apud ſe natantem alium piſcem, dat prædæ captandæ ſuo motu ſignum, laxato funiculo vti de catena ſolutus canis, prædam aggreditur, & vertens occiput crumenali pelle illa iniecta in ceruicem inſilit prædæ, ſi magnꝰ ſit piſcis, ſi vero ingẽs teſtudo, qua patet à conchili, neq; ſoluit vnq̃, donec paulatim tracto funiculo, ad cymbæ ſpondam ſe applicat. Tunc à piſcatoribꝰ, ſi picis grandior extet, neq; enim de paruis eſt venatori cura, proiectis in eum vncis tenacibꝰ perimitur, dein trahitur ad aeris vſq; proſpectum, tunc venator prædam ſoluit, ſi vero teſtudo ſit, in mare ſaliũt piſcatores, & ſuppoſitis humeris teſtudinem eleuãt, donec à ſociis manu capiatur. Pręda ſoluta, piſcis ad ſignatum ſibi locum reuertitur, ibiq; fixus inhæret, donec de præda veluti de capta coturnice accipiter cibetur, aut reiterato venatum remittatur. De illiꝰ herili educatione ſuo loco ſatis. Reuerſum appellant Hiſpani piſcem ꝙ vertendo ſe crumenali ſua pelle prędam adoriatur & præhendat. De inſula vero Matinino, quã ſolas incolere more Amazonum fœminas non dixi, ſed audiuiſſe me retuli, in ambiguo relinquunt, vti tunc ego, hi teſtes. Alfonſus tamen Argoglius Cęſaris à ſecretis in rebus Caſtellæ, & Illuſtriſſimę Margaritæ Cæſaris amitę reddituum hic colligẽdorum quęſtor, qui eas percurrit oras, hiſtoriã eſſe non fabulam aſſeuerat. Do quædant. Decanus idem quædã ſcitu non indigna, probantibus multis, mihi retulit alia. Eſt inſula diſtans ab Hiſpaniola milliaria forte ſeptingenta, continenti proxima, nomine Margarita: ꝙ ibi vnionum colligatur è conchilibus numerus ingens, diſtat à Margarita in continenti miliaria triginta ſinus in arcum diſpoſitus, vti luna recenter euaſa, vel ferrea mularum ſolea. Vocat Hiſpanus huiuſcemodi ſignum anchonem. Ambitu eſt milliarium triginta circiter, duabus eſt prærogatiuis nobiliſſimus. Quicquid aut fluxu vel procelloſis tempeſtatibus in eius littore alluitur, ſale refertum eſt: exigui tamẽ in vniuerſis illis tractibꝰ, qua ſeptentrionem ſpectant, fluxus & refluxꝰ ſunt: in meridionalibus oris econtra. Alia eſt piſcium, cefalorum præcipue, ac mugilum dos tanta in eo ſinu & coaceruata multitudo, vt nequeant ſine difficili lapſu naues pernauigare ſinum ob eorum frequentiam, in quam pro re incidentes detardantur piſcatores, proiecto rethe gregem adigunt ad littus impulſu facili. Ibi eſt miniſtrorum triplex ordo, qui pedibus ſtant in littoreis aquis tenus genu piſces manu captos, laniis intra nauim ſtãtibus porrigũt, hi euiſceratos in ſociorũ tertii ordinis manꝰ ꝓiciũt, qui parato ad id collecto ex littore ipſo ſale piſces cõdiũt. Ita ſalitos per harenoſam planiciẽ ad ſolẽ diſtendũt, vniꝰ tm̃ diei ſpacio curant, ꝙ ibi ferueãt radii ſolares nõ leuiter, tũ ꝙ ſint æquinoctio ꝓximi, mõtibuſq; ſit circũ ſepta planicies, in quam rotantes radii delabuntur, tum quod de natura ſui percuſſam calefaciat ſol acrius harenam, quam globoſam tellurem. Exiccatos colligunt ad nauium vſq; implemẽ

De piſce venatore. folio ix.

De Matinino inſula.

Inſula Margarita

De ſigno Anchone.

tum. De ſale identidem, libere cuiqꝫ licet naues onerare vtroqꝫ prouentu. Vicinias omnes illis piſcibus ſaturant, neqꝫ Hiſpaniola ipſa, generalis illarum terrarum mater, ſalitis ferè aliis piſcibus fruitur, eius præſertim ſpeciei. De vnionibus vero quomodo generentur, coaleſcant, & habeantur, in primis decadibus latiſſime. Inquiunt & iidem autorati viri, quos habeo ſæpe domi ob eorum negotia, quæ in ſenatu tractant noſtro, duo eſſe in Hiſpaniola & Conceptionis antiſtea exigua flumina, citra inſolitarum pluuiarum repentinas alluuies vadoſa, quorum vni nomen eſt Baho, alteri Zate patriis veteribus appellationibus ſeruatis. Nunc Hiſpani ob eas, quas referam dotes, Conualentiam vbi iunguntur appellant. Ex tanta maris intercapedine, quod ab freto Gaditano ad Hiſpaniolæ vſqꝫ initium paulominus quinqꝫ millibus milliaribus per oceanum, ſolo cœli & aquarum proſpectu nauigetur, ex ciborum etiam & potuum mutatione, ſed aeris præcipue, quod ſint Hiſpaniola & Iamaica trans cancri tropicum plures gradus ad æquinoctium ſitæ: Cuba vero in ipſius tropici linea ſedeat, quam putarunt philoſophi, paucis exceptis, torrore ſolis aduſtam inhabitabilem fuiſſe, inquiunt hi, adeuntes de recenti vt plurimum in varios morbos cadere, & qui Bahi & Zatti fluuiorum adierint iam cōmixtas vno alueo aquas, cum illarum potu & lotione dierum ſpacio quindecim tantum expurgari, & infra dies totidem curari ab neruorum & medullarum doloribus, ſanatos etiam febribus exuſtos, & pulmonum tumore laborantes, ſed ſi diutius lauari aut illis vti niterentur, in diſenteriæ fluxum caderent.

Situs inſularū Hiſpaniolę & Iamaicę.

Inde qui aurum ex illorum harenis colligere ſtudent, nullus eſt enim fluuius non aurifer, neqꝫ pars telluris vlla eſt auri expers, in illorum fluuiorum alueos audent citra meridiem foſſores immittere, neqꝫ vt eas potent aquas patiuntur, quamuis dulces & ſapidæ ſint, quod fluxum faciliter in incolumibus præcipue moueant.

Nulla pars huius terrę expers auri

Aiunt iidem in angulo ſeptentrionali Guaiaccarimæ regionis Hiſpaniolæ, breui tractu iacere plures exigui orbis inſulas, quas iunctas fuiſſe quondam putant. Harum vna præſtat cæteris egregia piſcatione, nomine Iabbaque penultima longa, vadoſum eſt inter eas inſulas alicubi mare, ſed tractim interiacent profundi putei, vaſtæqꝫ ac frequentes voragines. Variis aiunt puteos toto anno eſſe piſcibus repletos, tanquam in tutum receptum aggregatos: veluti ex area coaceruatum domino licet verrere frumentum, ita vſqꝫ ad nauium impleturā paruo negocio, de piſcibus fieri per adeuntes poſſe aſſerunt.

Iabba inſula.

Eſt auditu lepidū quid de maritimis quibuſdā volucribus, aquilis & vulturibus grādioribus referant, onocrotalos voraces eſſe ab eorum ſermonibus cōiector. Dicunt enim guttur habere magni capax, adeo vt dimidiā endromedē, qua tegebatur miles vnus, in volucrem rabido hiatu in eum irruentem, cunctis inſpectantibus profectam, abſorpſerit integrā, & ex gutture interfectæ, ſine iactura euulſam dicunt. Quinquilibres viuos voraſſe piſces vno ſorptu, & maiores fertur. Sed cum paſcantur piſcibus, non eſt ineptum dictu quo pacto prædam ſub aquis in mari natantem aſſequantur, quando ipſe nō ſubmergunt ſe, vti cæteræ aues maritimæ, anſeres, anates, & mergi. More miluorum & petulantum in ſublimen eleuatæ aerem circumrotant, quando ad fulgorem aeris aquæ marginem piſcis captet, expectant. Eſt enim grande circumuolitantium agmen, ad prædam vna plures interdum furibundo ſe delapſu demittunt, adeo vt mare ipſum per ſeſquilacerti ſpacium aperiatur. Eo fragore ſtupidus hæret piſcis, & capi ſe patitur. E undē plærumqꝫ præhendunt magnum piſcem ſociæ duæ, tunc viſu placidum eſt certamen earum à nautibus, ſi forte interſint, aut à littore inſpectare contigerit, prædam neutra deſerit, donec in fruſta ſectam, ſuam quæqꝫ partem afferat. Seſquiſpitamali roſtro & magis quam cuiquam ſit volucri rapaci adunco, colloqꝫ longiſſimo & alis multo patentioribus quám aquilæ aut vulturis eſſe dicunt auem, ſed macilentam ita vt vix palumbis pulpam æquet. Ad vaſti gutturis ergo pondus ſuſtinendum prouida natura grandes illi præſtitit alas, quandoquidem ad leue corpus ferēdum nō oportuit, volucres has Hiſpani vocant alcatrazes. Multarū prætera volucrum aliarū nobis ignotarum regiones abundant illæ, ſed præcipue variorum colorum & corporū pſitaci, qui gallos æquent & ſuperent magnitudine corporū, & qui vix paſſerculū, inueniūtur, neqꝫ min9 vulgo apud eos pſitacorū agmina generātur, ꝙ apud nos cornicū & graculorū, eſt & illis generalis eſca vti apud nos turdorū & turturū, nutriūtqꝫ domi ad delitias pſitacos, carduelīū aut picarū loco. Eſt & aliud naturæ donum nō tacendum.

De onocrotalis auditu iucunda.

Caput nonum.

IN HISPANIOLA Portuoſa extat Colonia, nomine Zanana, quod in Zanana ideſt paluſtri herbida planicie, bobus & equis alendis commoda ſita ſit, Zananam quippe ſimilem appellat Hiſpanus planiciem, celebri gaudet flumine Colonia.

Zanana colonia.

Quibuſdam anni temporibus pluuiales tot in alueum admittit aquas, vt planiciem totam, licet ampliſſima ſit, repleat, obicibus collium aut limitum obſtantibus ne libero curſu aquæ defluant in portum: tanta ſecum trahit anguillarum copiam alluuies illa, vt ad alueum redeunte flumine, inter paluſtres vlnas & cannarum ibi ſuapte natura naſcentium denſitatem, velut irretitæ proſtent in ſicco anguillæ.

Anguillorum copia.

Ad eius rei famam nautæ cum vicinorum conſenſu, ſi opportune ierunt aliquando, & ſi placuit naues ea piſcatione licuit onerare: ſed ſi alluuie præcedente, vti ex varia cellorum diſpoſitione ſæpe contingit, anguillarum quæſitores acceſſum diſtulerint, aut ſi moræ impatientes, quod ipſi præceſſerint, abire fuit conſilium, ne fœtore ſuo exuberans Colonis anguillarum copia putrefacta, corrumpat aerem.

De animalium fœcunditate.

Porcorum greges in planiciem agunt, & lauta ſuibus conuiuia præſtant, quorũ eſt in inſulis multitudo incredibilis, è paucis hinc aduectis, cœli natura vel geſtant vtero, aut lactant prolem toto anno quadrupedes omnes, & vtrunq; non raro vitulas & equarum pullas menſe decimo concipere ac geminos edere vno partu ſæpenumero viuereq; diutius quam alibi, ſub noſtrorum climatum ſpiritu affirmant. Exemplo id probant vno. Vaccam decanus, de quo iam ſæpe, anno ab hinc ſexto & vigeſimo ad Hiſpaniolam tranſuexit viuam adhuc & parere quotannis vicinorum teſtimonio dicitur, iactauitq; me coram (eſt namq; adhuc apud nos) per illius vaccę ſolius, natorum natos & ſucceſſiuam ſobolem, capitum octingentorum amplius armenta fuiſſe conſecutum. De omnibus idem ferunt volucribus, quod vix è nido abactis adultis, ad nouam tendant gignendam prolem. Eſt alia laude dignus apud Antiſteæ conceptionis Colonos, ſui decanatus ſedis quod è primis caſſięfiſtulæ arborum ſatoribus is fuerit, per animulas tamen prior alter, mox ipſe per plantationem, vnde in tantam creuiſſe iam vbertatem earum arborum moros equantium magnitudine, in Hiſpaniola Cuba & Iamaica, cuius abbatialem ditem Antiſteam clementiſſimus mihi Cæſar nuper eſt impartitus, vt arbitremur poſt paucos annos, eodem æſtimatum iri precio libram, quo nunc à pharmacopolis vncia venditur. Sed nil in rebus humanis liquiricium emergit, quin zizaniæ aliquid ſecum ferat. Ad harum arborum olfactum, formicarũ accurrit copia tanta, vt quicquid apud illas aut in earum vicinia feratur, à formicis exedatur, grauemq; iam inferunt incolis moleſtiam. De huius arboris ſiliquis, & ob longitudinem vaginis, auditu ſapida narrant. Flantibus ventis, quando matureſcunt præſertim, eſt tantus earum viciſſim conflictus, vt obſtrepere inter eas anſerum atq; anatum agmina mille videantur. Ab eo concurſu, pro ſucci acerbi vel maturi qualitate, prove animularum & medullæ pondere in ſiliqua, variarum cauſari vocum modulos non inſuaues inquiunt.

Arbor falſo putata platanus.

De arbore, quam potius caulem appellauerim, quod ſit vti carduus, medulloſa non ſolida, quamuis ad lauri celſitudinem ſurgat, multa ſunt repetenda, facta eſt mẽtio breuis de hac in primis decadibus. Qui ea fruũtur platanũ appellant, cum lõgiſſime diſtet à platano, nec vllã habet cũ platano propinquitatẽ. Eſt nãq; platanus arbor ſolida ramoſa, cæteris arboribus frõdoſior, ſterilis, alta, procera, viuax, vti audiuiſſe aliquãdo excellentiã tuã credẽdum eſt. Hæc vti dixi fere inanis, fructifera tamen, parũ frõdens, hebes, fragilis, vno tantũ vimine ſine ramis, paucis cõtenta foliis ſeſquilacertalibus lõgitudine ab ſummo, latitudine biſpitamali cõſtant, ab imo acutis arundineiſq; foliis perſimilibus, cũ lãguida per hyemis rigorẽ fiunt, caput demittunt, & terrã ſpectant ſuo põdere tracta, vegetę ſuæ vitæ adeo eſt prodiga, vt nono, vel quãdo diutius decimo, ab ortu menſe deficiat, ſeneſcat, intereatq;. Repẽte creſcit, adulta racemus enutrit paucos ab vtero. Racemꝰ quiſq; triginta fœtus interdũ paulo plures procreat. Hi ad hortẽſis cucumeris & formã preciſi ac magnitudinẽ in inſulis, in cõtinenti grãdiores naſcuntur in racemo, & creſcunt: acerbi ſunt virides, maturi cãdeſcũt. Pulpa butyro eſt recẽti mollicie ac ſapore pſimilis nec primo guſtanti gratus, aſſuetis eſt gratiſſimus. Protoplaſti primi parentis noſtri Adæ pomũ, quo genus humanũ labefactauit, vniuerſum eſſe vulgus Aegyptiũ blacterat. Peregrini aromatum inutiliũ & ſuffumigiorũ arabicorũq; odorũ effœminãtium ac futiliũ gẽmarũ emptores, ad eas terras lucri cauſa proficiſcẽtes, muſas nuncupãt eos fructus. Mihi vero quo nomine arborẽ illã, ſiue caulẽ, latine queã appellare, nõ occurrit: verſaui autores quoſdã latinos

& e iunioribus eos qui ſe latiniſſimos eſſe profitētur ꝑcunctatus ſum, nemo dirigit. De mi
xa fructu quodā facit mentionē Pliniꝰ. Nō ignarus litterarū quidā mixam dici debere, qđ a
muſa paruo diſcrimine vocis diſtare videatur, inquit. Nō ſum aſſenſus, qđ ex mixa Pliniꝰ vi
num fieri dicat. Ex hoc autē vinum cōfici poſſe abſurdū eſt. Plures ex his ego vidi, comedi
nō paucos, in Alexādria Aegyptia, quādo pro Catholicis meis Regibus Fernādo & Heliſa-
beta Soldanica fungebar legatione. Abeſt a meo iudicio, vt vinū inde queat extorq̄ri. Nūc
vnde ad Hiſpanos, earum terrarū Colonos, hæc inſilierit, & cur iam ingrata ſit referamus.
Ab ea Aethyopiæ ꝑte, q̄ vulgo Guinea dicitur, vbi eſt familiaris & ſua ſpōte naſcitur, primū
aduectā ferunt: ſata in tantū protēditur augmētum, vt multos pœniteat in ſua prædia illam
plātaſſe ac fouiſſe, vbicunqꝫ ſemel ſeratur, inutilē ad reliquos prouētus tellurē reddit cōtra
lupinorum liberalitatē, qui cāpos pinguefaciunt gramine cōplicato, aut mōtano filice fœ-
cundius nutrit diſtēditqꝫ radices, ita vt neqꝫ vomere vllo aut ligone purgari vlterius ager eiꝰ
receptor queat, quin ꝑpetuo exortu, ab quacunqꝫ tenui vel capillari radicula, inter glebas la
tente, repullulent nati nouelli, qui matrē viuentem, quādo ab eius imo trunco ꝓdeunt, adeo
ſuggunt, vt vim eiꝰ omnē emūgant & ad intēpeſtiuū exitum trahant. Idē natis ipſis dein, tan
quam in maternæ impietatis vindictā accidit, vt fructu præbito ſtatim intereant, eſt fragilis
adeo, vt q̄uis ad humani fœmoris intumeſcat proceritatē, & lauri altitudinē, vti eſt dictum,
emicet, facili tamē gladii aut baculi ꝑcuſſu, vti ferulæ vel cardui plāta, ſternat̄. Eſt arbor in
Mocarix arbor. Hiſpaniola & in veteris reguli dioceſi nomine Mocarix, a quo adhuc regio nomen retinet,
morum æquās patulā, ea goſampiū in ramorū cuſpidibus creat, fruticeo qđ ſeritur quotā
nis nō minus vtile. Lanā fert alia, vti apud Seres, filatui & intextui aptā. Sed ea minime fruū
tur, qđ arietina illis lana iam ſuperet in immēſum, neqꝫ opifices habeant lanificio deditos,
ad hunc vſqꝫ diē. Mechanicas paulatim artes augebunt, populis creſcētibꝰ. Neqꝫ prætereū
Bexucum. dum eſt quonā pacto natura illis ſua ſpōte funes ac reſtes tribuat. Nulla ferè arbor eſt ab cu-
ius radcibus nō pullulet herba quędā verbenę ſimilis, bexucū appellant, more lupulorum
ſerpit per matris truncū, hedera tenaciꝰ, ad ſupremos applicata vertices, voluit ſe ac matrē
circuit cauillorū multitudine tāta, vt eam, veluti lena, vel vmbecula cōtegat, tutāqꝫ reddat
ab æſtu. Ad quoſcunqꝫ magnos faſces colligādos, aut pōdera ſuſtinēda, ad trabes etiā & do-
morū cōtignationes cōnectēda nata, cōpactas bexuco cōmiſſuras aiunt ꝑſtringi tutius quā
q̄ infiguntur clauis ferreis. Qđ neqꝫ putreſcat vnquā hymbribꝰ, aut ſolibꝰ areſcat, cędatqꝫ
parump infracta, ſi per tiphonū furorē domus cōcutiatur: q̄ ligneæ ſunt omnes. Furacanes
vocant incolæ rabidos ventorū illos turbines, qui radicitus eruere grādes arbores & ſæpe
diſiicere domos ſolebant, q̄ clauis erant cōpacta, clauis erutitis diſſoluebatur, q̄ vero bexuc-
ci nodoſa vincula cōplectebant, cōcuſſæ vacillabāt tantū, ad locū dein ſuū redibant, cōpagi-
ne inuecta. His furacibꝰ noſtro more tiphonibꝰ a primordiis occupatæ Hiſpaniolæ a no-
ſtris, maxime vexabātur, quibꝰ flātibꝰ infernos ſæpe dæmones fuiſſe viſos aſſerunt. Ceſſaſ
Euchariſtię dignitas. ſe vero calamitatē illā horrendā aiunt, ex quo frequētatum eſt Euchariſtię ſacramētū in inſu
la, neqꝫ dæmones vltra viſos, qui familiariter antiquis noctu ſolebāt ſeſe oſtēdere, idcirco Ze
mes ipſi ſuos, ideſt adorāda ſimulachra, ex ligno vel ex goſampina tela goſampio ipſo farci
ta vſqꝫ ad lapideā duriciē, ad lemurū ſimilitudinē cōficiebant, quopacto ad homines deter-
rēdos ab erroribꝰ, pictores lemures depingunt parietibꝰ. E Zemibꝰ ab Colono primo ar
chanorum oceani detectore aſportatis, duos ad patruū tuū Aſcanium cum cæteris rebꝰ mi-
ſi, dum eiꝰ fortuna mater erat, è bexuco quotquot cubitis ad præſentis miniſterii neceſſitatē
cuiqꝫ opus eſt diuellere vno, veluti cōtinuo filo licet. De bexuco ſatis. Alteri mirādo naturę
beneficio nauemus operā. In Hiſpaniola cæteriſqꝫ inſulis oceaneis loca ſunt paluſtria, pabu
lādis armentis aptiſſima. Sitas in marginibꝰ eorū Colonias, diuerſarū ſpecierum culices ex
humēti illo calore creati, acriter infeſtant, nec noctu ſolum, vt in cæteris regionibꝰ, propte-
rea humiles ędificant incolæ domus & paruas ſinunt in eis ianuas, dn̄i vix capaces ac ſine fo
raminibꝰ, ne culicibus pateat aditus. Abſtinent etiā ob id ab accendēdis tedis, qđ natiuꝰ cu
licum inſtinctus lumē ſequi ſit, ingreſſus tamē ſæpe reperiunt. Dedit peſtē illā natura, dedit
& remedium, vti nobis cattos ad fœtidā murorum progeniē extirpendā præbuit: culicum
dedit illis lepidos & multis modis cōmodos venatores, Cucuios appellant. Hi ſunt alati ver
Cucuii alati vermes. mes innoxii veſpertilionibꝰ paulo minores, ſcarabei genꝰ dixerim ego potius, qđ eodē or-
dine ſub alari dura vagina alias habeat alas, quas intra vaginā reducat quieſcens a volatu.
Huic animāti, veluti noctu ſplēdeſcere noctilucas videmus muſcas, & inter ſæpium dēſitatē

vermes quoſdã inertes prouida mater natura quattuor præſtitit luciđiſſima ſpecula: in oculorũ ſede duo: in ilibus ſub vagina latētia duo q̃ tunc oſtēdit quãdo more ſcarabei euaginatis tenuib⁹ alis aerē captat, vnde quattuor Cucuius quiſq; ſecũ affert lucernas. Sed quo pacto ſint medela tanti mali, quãtum eſt à culicum aculeis infeſtari, qui ſunt alicubi apibus paulo minores, gratioſum auditu eſt. Qui vel culices domi habere hoſpites infenſos itelligit, vel qui ne ingrediant̄ timet, Cucuioꝝ inuigilat venatui, quos fallit hac induſtria, quã opifex mira neceſſitas exquiſiuit. Primo noctis crepuſculo exit domo Cucuiorũ indigus, ticionē manu geſtat ignitũ, tumulũ vnde queat à Cucuiis proſpici aſcendit vicinũ, elatis vocib⁹ Cucuium appellãdo circũrotat ticionē. Cucuie cucuie inclamitãdo, aerē obtundit. Ad vocãtis reboatum ſimplices putãt nõnulli Cucuios eo delectatos ſtrepitu cõuolare, veniunt nãq; properãti ac pręcipiti acceſſu, ego vero accurrere arbitror ad ticionis fulgorē Cucuios, q̃d ad lucem quãcunq; agmina culicum aduolēt, quib⁹ Cucuii veſcuntur in aere ipſo, vti cipſelli & hirũdines. En Cucuiorum numerũ optatum, ticionē venator manu proiicit. Ticionē aliquãdo ſequitur Cucui⁹ aliquis, & ſolo ſe dimittit, captu facilis tunc eſt, vti ſcarabeũ ambulãtē vaginã clauſa, licet viatoribus, ſi quis eo indigeret, capere. Negant alii hoc pacto ſolere capi Cucuios, immo aiunt paratos habere venatores frõdoſos maxime ramos, aut lata lintea quib⁹ ab alto circũ volantē pcutiunt Cucuiũ, in terrãq; impellant, vbi iacens torpeſcit, & capi ſe patitur, vel vt alii dicunt, ſecuti volucris lapſum frõdoſo eodē ramo vel linteo proiecto ſup eum, prædã aſſequũtur, vtcunq; ſit venator venatore Cucuio apprehenſo, domum reuertitur, hoſtiolo domus clauſo, prædã ſoluit. Totã circuit præcipiti volatu domum, quæritãdo Cucuius culices. Sub lectis penſilibus & circum facies dormiētium, quas impetere culices aſſuerunt, cuſtodũ officio, vt quieſcere queãt incluſi, fungi videtur. Faceta vtiliſq; ab Cucuiis manat alia vtilitas. Quot oculos quiſq; Cucuius pandit, tot candelarum lumine fruitur hoſpes. Ad volitãtis Cucuii lucernas nent, ſuũt, texunt incolæ, ductãtq; choreas. Putant incolæ cantãtium cõcētibus oblectatum Cucuiũ ad tripudiãtium actus ſuos, & ipſum in aere motus exercere. Ipſe autē pro variis culicũ circuitionibus varias neceſſario cibi cauſa vias circumambit raptim volitando, legunt etiam noſtri ac ſcribunt ad eam lucem, quæ ſemper viget in Cucuio, donec habeat vnde bene paſcatur. Culicibus vero iam expurgatis aut exploſis eo fameſcente lumen deficere incipit, idcirco vbi langueſcere vident eius lucem, hoſtiolo aperto dant operam vt liberetur & eſcam quærat. Ioci cauſa, vel quo vmbras quaſcũq; formidantibus terrorem incutiant petulantes, plæroſq; aiunt perempti Cucuii carnicula noctu aliquando faciem cõfricaſſe, obuiam ituri flãmanti vultu vicinis exploratis qua erant profecturi, vti apud nos interdũ laſciui iuuenes ſumpta in faciē hiante larua dētata, pueros aut paruo negocio pauētes mulierculas deterrere ſtudēt, reſplēdet enĩ Cucuii maſſa facies illinita, more flãmæ ignitę, breui tamē tēpore ignea virt⁹ ea lãgueſcit, ac extinguitur, cũ ſit lucidus quidã humor in tenui ſubſtãtia receptus. Eſt à Cucuio mira cõmoditas alia, noctu gradiunt̄ inſulares à nr̄is deſtinati libentius, duob⁹ Cucuiis ad pedũ pollices alligatis, nõ inepti⁹ pgit viator luminib⁹ Cucuiorũ ducib⁹, q̃ ſi totidē ſecũ afferret cãdelas, quot lumina Cucuiis patet. Geſtat & manu alium quo Vtias noctu queritet. Sunt Vtiæ Cuniculi quoddã genus, paulo murem ſuperantes magnitudine corporis. Quem ſolum quadrupedē, ad noſtrorum vſq; acceſſum, norant & eo veſcebantur. Piſcationi etiam, Cucuiis lumen præbentibus, intendunt, cui arti ſunt maxime dediti, & in ea ab cunabulis exerciti, quod tantundem ſit vtriuſq; illorum ſexui natare, quod in ſicco proficiſci, neq; mirum, fœminarum partu conſiderato, quæ dum emittendi maturi fœtus tempus eſſe cognoſcunt, ad vicinum exeunt nemus, ibiq; arboris alicuius ramis ambabus manibus prehenſis, ſine vllius obſtetricis auxilio pariunt, & fœtum celeri curſu ipſa ipſa mater vlnis raptatũ ad propinquũ portat fluuiũ. Ibi ſeipſam, & natum iterum atq; iterũ lauat, fricat, mergit, domũq; ſine queſtu, ſine ſtrepitu redit, & lactat ſingulis dein diebus de more, ſe partũq; ſæpe lauat. Id idē vno ordine cũcti faciunt. Nõ deſunt qui ferãt prodire alibi parituras ad aquas ipſas, vbi aiunt crurib⁹ apertis partũ vt in aquã decidat, expectare, varii varia ferunt in hiſce reb⁹. Dũ hæc paulo ante meridiē de lepido Cucuio ſcriberē, inſperat⁹ venit ad me & cũ Camillo Gilino, quē habeo, tũ q̄ ſit excellētiæ tuę miniſter, tum ob ei⁹ mores mihi gratos, perpetuũ cõtubernalem, cubiculi Cæſaris ianitor Iacob⁹ Canizares, qui & ipſe à primis harũ rerũ initiis vnà cũ Palatinis catholicoꝝ Fernãdi & Heliſabethę regum nõ paucis neceſſariis, rerũ nouarũ ſtudioſis iuuenibus, cum colono ipſo profectus fuerat, quando ſecunda ſeptendecim nauiũ

Quomõ capiantur cucuij.

Magnę cõmoditates Cucuioꝝ.

Cucuijs ducib⁹ eũt iter incolę.

Vtię quid.

claſſe habita, prouinciam oceaneam amplexus eſt: de qua ſatis late ad Aſcaniū. Is inter pran
dendum Gilino præſente multa narrauit: cum de Cucuio mētionem me feciſſe cerneret, in
quit, primum ſe vidiſſe Cucuium in inſula quadam Canibalica, per teterrimę noctis tene-
bras, dum egreſſi ad terram in harena iacerent, ſolum Cucuiū, qui ſuper eorum capita pro
diens ex vicino nemore adeo reluxiſſet, vt cernere cognoſcereq; ad vnguem ſe inuicem ſocii
quiuerint. Iure iurandoq; ait litteras facile ad illius lumen legi potuiſſe. Fatetur idem vir au
toratus ciuis Hiſpalenſis nomine P. Fernandez delas Varas, è primis habitatoribus Hiſpa
niolæ, qui ve primus lapideam domum à fundamētis erexit in Hiſpaniola, legiſſe litteras la-
tiſſimas ad Cucuii lumen. Nec prętermittam quę hic de culubrulis paruis tenuibus viridi-
bus quibuſdam infenſiſſimis retulerit. Has, inquit, ad arbores itineribus vicinas properā-
ter ſerpere, quando viatorem ſentiunt aliquem ea tranſiturum, cauda ramum apprehendūt
penſiles, & incautū ſoluentes à ramo ſe, viatorem adoriuntur, ſaliuntq; in faciem eius, vt ocu
lum illi feriant, neq; alio tendere ingenium ait, præterq; ad oculi fulgorem: ſed paucos ca-
dere in eam peſtem, q̄ longa experiētia cautos reddiderit, vt ab arborum ſuſpectarum vici
nia tranſeundo caueant, deſiliiſſe in ſe vnam ſemiſtupidus p̄dicat hic vir egregius, lęſiſſetq;
ni monitus ab inſulari comite leuam in deſcendentē extendiſſet. Durum aiunt eſſe ſpiculū
eius. Addunt & hi vera eſſe quæ de inſula ſolis fœminis arcuariis & ſuorum littorum acri-
bus tutricibus referta narrantur, certiſq; anni temporib9 ad eas traiicere Canibales genera-
tionis cauſa, neq; virum vltra pati ab vtero grauido, et remittere mares fœminaſq; retinere:
de qua re in primis decadibus mentionem feci, & pro ſemifabula creditū reliqui. Paulo ſu-
perius dixiſſe Alphōſum Argoglium ſecretarium idem quod Canizares retuli, punctum
hic didici egregiū, tunc qn̄ facta fuit de ſacris inſularīū lata mentio, p̄termiſſum: neq; enim
vno ſaltu metā curſor equi trāſiliuit, aut vno vētorū ſpiritu naues vniuerſum traiiciūt mare.

Caput decimum.

DVM REGVLORVM fortuna vigebat per nūcios & præcones ſuæ di
tionis ſubditos certis diebus Regulus ad ſacra celebranda imperabat aſciri.
Compti more ſuo picti q; variis herbarum coloribus, vti agatirſos legimus
quondam feciſſe, veniebant viri omnes, iuuenes pręſertim: fœminę vero ſine
vllius generis fuco aut pictura nudæ, ſi incorruptæ, quæ virum admiſerāt fœ
Ornatus feſtiui. moralibus tantum pudenda tegebant. Sexus vterq; lacertos, fœmora, ſuras,
ac talos pro tintinnabulis quarundam coclearū conchilibus inſertis, ſuaue inter ſe per quē
uis motum crepitantibus, complebant. Florum & variarum herbarum ſertis capita orna
bant. De cætero et ipſi nudi. Ita onuſti cocleis terram pedibus concutiendo, tripudiando, cā
tando, & ductando choreas Regulum reuerenter ſalutabant, qui ſedēs in limine portæ vno
concutiens plectro tympanum venientes ſuſcipiebat. Quum eſſent ſuo Zemi, ſimulachro
dico, infernis manibus vti pinguntur ſimili, ſacra laturi quo purgati numini eſſent gratio-
res, batillum quem quiſq; ſemper hiſce dieb9 manu gerit, in guttur vſq; ad epyglottim ma
uis vuam demittens, euomebantq; ac pompam euacuabant ad exinanitionem. Reguli dein
atrium inibant, ſedebantq; omnes coram Zeme regio, per gyros theatrali modo, tanq̄ in
ambagibus Labyrinthi, reductis ſub ſe ſutoris more pedib9, Zemem obſtipo capite ferè
Reuerētia ſimulachro exhibita. tremebundi præ pietate metuq; ſpectabant, ne ingrata ſint numini futura ſacrificia orabāt.
Aſſueto mox ſuo murmure vota numini promūt. Zemi aſtant Bouiti, hi ſunt ſacerdotes &
Bouiti qui. medici, habitu à cæteris diſſono. Dum hæc ita in Reguli tympaniſtrię atrio gerebantur, fœ
minę alibi placentis offerendis intendebant, dato p̄ Bouitos ſigno, chorizantes hymnoſq;
ſuos, quos dicunt areites, cantando cum caniſtris perpulchre intextis placentas offerunt va
riis floribus ſertatæ fœminæ. Ingreſſu circumambire ſedentes incipiebant, hi vt repentino
ſaltu eleuati, vnà cum fœminis per ſuos areites Zemen laudibus extollebant miris, & Regu
li pręclara geſta maiorum cantando recitabant. Zemi dehinc agebāt pro pręterita benefi-
centia gratias, ſuppliceſq; petebant vt fauſta faceret futura, genu flexus demum vterq; ſex9
placentas numini offerebant, ſuſceptas Bouiti ſanctificabant, in totidem q; fruſtula ſcinde-
bāt, quot ibi capita hominum reperirentur. Portiunculā quiſq; ſuā intactā afferebat domū
totoq; anno pro re ſacra ſeruabat. Male fauſtum multiſq; ignium & furacanorum turbinū
periculis obnoxiā fore domum illā ex bouiti perſuaſu opinabātur, quæ ſimili fruſtulo ca-

reret.Sed audi aliud non leue ridiculum à numine ligneo vel goſampino farcito,vel vti ab
Apollinis oraculo ſimplex antiquitas ore aperto pendentes reſponſa poſt oblationes ſpecta-
bant. Si vel ſpiritu forte incluſo,vel à Bouitis deluſi,vocē prodiiſſe ab Zeme ſibi perſuaſe-
rant,quā pro libito Bouiti interpretabātur,allatis in laudē vocibus,alacres cantādo pſallen
do exibant.Diem totum ludos & choreas exercendo in aperto conſumebant. Sin autem,de
miſſo capite mœſti,Zemē eſſe iratum arbitrātes prodibant,& pro graui portēto ſiletium id
ſuſcipiebant,morbos inde ac iacturas formidabant alias, & ſi bellū ingrueret infœlices tre-
mebant euentus.Cum ſparſis vterq; ſexus crinib9 ac ſuſpiriis, largo etiā lachrymarū lapſu,
abiectis ornatibus,prodeūtes ieiuniis & rerū dulcium abſtinētia ſe vſq; ad extremū lāgorē
macerabant,donec Zemi recōciliatos eſſe ſentirent ſe.Hæc Iacobus Canizares & laborū ſo
cii.Si quid ego exiſtimē illuſtriſſime princeps pcunctaberis,deceptos à Bouitis dico ſacerdo
tibus & medicis fallaci arte aliqua magica vel pręſtigiatoria iudicarē.Sūt enim auguriis ma
xime dediti à maiorib9,quib9 noctu inferna ſeſe numina frequēter oſtentabant,dictabantq;
mādata,vti late in primis decadib9.Sunt & in putato cōtinenti cerimoniis inanibus alicubi
merito referēdis impliciti.Ingēs flumē Dabaiba,quod vti Nilus per hoſtia plura in mare di
citur Aegyptiū defluere,ita & in Vrabæ aureæ Caſtellæ ſinum & Nilo maior delabitur,qd
colant incolæ ſuo loco ſatis.Ritus ignotos mihi hacten9,per Darienis Colonos nuper dela
tos,referamus.Dabaibe,vti & flumini, ſimulachro nomen eſt, huius ſacellū ab Dariene di
ſtans leucas quadraginta circiter, ab diſtātib9 maxime regionib9 immolāda certis anni tēpo
ribus reguli mācipia mittunt,frequētibus etiā cōcurſibus populi adorant locū.Corā numi
ne ſuo mācipia iugulant,mox cōburunt,gratū fore ſimulachro flāmātem illum odorē ar-
bitrātur,vti noſtris cœlitib9 cerę lumē,aut thuris fumū.Ab irato illo numine citra proauo
rum memoriā flumina cuncta fonteſq; inquiunt defeciſſe.Parteq; maiorē hominū illarum
regionū præ ſiti & inedia interiiſſe,qui ſupfuerunt mōtanis omnib9 locis derelictis, ad pro
pinqua mari æquora deſcēdendo,puteis in littore effoſſis pro fontib9 vſos fuiſſe.Idcirco re-
guli quiq; tātę labis memores prę timore pio ſuos habēt domi ſacerdotes,ac ſacella antemu
ralibus circūdata,quæ ſingulis verrunt & abſtergunt diebus,ſtudentq; ne in eis mucor ali-
quis,aut ſitus nec herba quidē,aut ſordes alia inſint.Quādo à ſuo regul9 ſimulachro parti
culari,ſoles vel pluuias,aut ſimile aliud,quo indigeat vicinia,cogitat expoſcere,cum ſuis ſa
cerdotibus pulpitū in ſacello domeſtico ſitū cōſcendit, inde nō diſceſſuri,donec à numine
exorato poſtulata impetrarint,precib9 efficacibus & ieiuniis acribus inſtant,efflagitant,vt
voti cōpotes efficiātur,ne deſerātur orant ſupplices.Cui deo fundant ſuas preces interroga-
ti,ei qui cœlos ſolēq; ac lunā & inuiſibilia cuncta creauit, & à quo bona cuncta procedūt, re
ſpōdiſſe prædicant Hiſpani præſentes.Eius creatoris,Dabaibā generale in illis regionib9
numen,genitricē fuiſſe inquiunt. Interea dum regulus & comites tēplo aſtant orantes,popu
lus quatriduanis ſeſe,ita pſuaſus,macerat grauib9 ieiuniis,nihil enim cibi aut potus eo tē-
pore ſumit.Quinto vero die,ne ſtomachus tāta eſurie anguſtatus grauetur, ſolā ex maiicia
farina liquidæ pultis ſorbitionē ventri porrigit.Quo paulatim defectas reſumat vires.Sed
auditu nō ineptum eſt quo ad ſacra vocētur modo,quibus ve inſtrumētis vtātur.Auri ſacra
ſiti vrgēte,ierunt vna dierū Hiſpani coacta valida manu armatorū,ad eius Dabaibæ flumi
nis ripas percurrēdas.Ab regulo in quē inciderunt pfligato, auri penſorū habuere millia
circiter quattuordecim in varias deductorū formas,ppulchre laboratas,inter quas tres tubas
aureas,totidēq; aureas repererunt cāpanas,cāpanarū vna penſorū erat pōderis ſexcentorū,
minores aliæ.Interrogat ad quid miniſterii tubarū & cāpanarū opera vterētur,ad feſtorꝝ die
rum & ludorū læticiā excitandā tubarū cōcentibus vti ſolere reſpōdiſſe ferunt, campanarū
ve ſtrepitu ad populū ad ſacra vocandū.Cāpanarū linguæ more noſtro fabrefactæ videbā-
tur,ſed cādidę adeo lucidęq; vt primo aſpectu,niſi longitudo obſtitiſſet,ex vnionibus aut
vnionū cōchilibus factas fuiſſe putaſſent noſtri,ex piſciū oſſibus formatas intellexerūt. Sua
ui aiunt ac dulci ſonitu mulceri audientiū aures, licet auri tinnitus hebes eſſe ſoleat. Labra
cāpanarū agitatæ linguæ lābunt,vti videmus in noſtris.Aurea mille tercentū more noſtro
rum,tintinabula ſapide reſonātia,bracculæq; aureæ quibus includunt nobiles virilia, fu-
niculo poſt tergum ligatæ goſampino, inerant prædæ.Sacerdotibus eorū expedit ab om
ni luxu cauere, ſi quis à caſto cōſilio polutus reperiretur,vel obrutus lapidib9 interiret,vel
cōbureret,deo illi ſatori placere pudicitiā arbitrātur.Quo tēpore ieiunat & orationib9 intē
dit,lota fricataq; facie cū aliâs picti ſemp ambulēt,manib9 atq; oculis in cœlū erectis viuit,

Triſtes efficiuntur tacēte Zeme

Fallacię Bouitorꝫ.

Creatorē rerū fatentur & colunt.

Vehemēs ieiunium.

Sacerdotū abſtinentia grauis.

& non à pellicibꝰ modo aut aliâs actu Venereo, ſed ab vxoribꝰ ipſis abſtinēt. Viri ſunt adeo
ſimplices, vt aīæ nomen imponere nullū ſciāt, neq; vim eiꝰ intelligāt: vnde quidnā id inuiſi
bile ſit ac nō intelligibile, á q̄ mēbra hominū ac brutoꝝ moueāt admirati muſſitāt: neſcio
qd archanū poſt vitā corporalē victurū eſſe aiunt. Id neſcio quid credunt poſt peregrinatio
nem hanc, ſi ſine labe vixerit, creditamq; ſibi maſſam ab iniuria in quenq; reſeruauerit, ad
æternam fœlicitatem quandam iturū: econtra ſi detrudi aliqua cœnoſa libidine, aut violēta
rapina vel excandeſcenti furore illam patietur, paratas mille torturas aiunt in tetricis locis,
ſub centro reperturum: & hęc dicendo manibus eleuatis cœlos oſtendunt, dein demiſſa de
xtra terræ vterum ſignant. Condunt ſepulchris cadauera. Sequuntur viri buſtum, viuæ ex
vxoribus plæræq;. His habere licet quotquot libet, affinibꝰ et propinquis exceptis, niſi vi
duæ ſint, vnde ſuperſtitione quadam ridicula imbutos eſſe repererunt. Craſſam quæ in ple
Ridiculum de lunę globo nigro. nilunio in globo lunari ſpectatur, maculā, hominē eſſe pueraſcunt, & credunt ad humentē
ac gelidum lunæ orbem proiectum, quo ibi perpetuo inter duas paſſiones eas frigidā et hu
midam torqueat, ob inceſtum admiſſum cū ſorore. In ſepulchris ſuperne foſſulas linquūt,
in quas fundunt quottannis maiicii grani puſillum, & vini ſuo more confecti ſorbitiones,
profutura hæc ſuorum vita functorum manibus arbitrantur. Sed barbara quaq; barbarie
crudelius audi facinus. Si lactantem cōtigerit matrem aliquā interire, admotum vberibꝰ fœ
tum vnà viuum ſepeliunt. Vidua vero fratri prioris mariti vel propinquo alicubi nubit, ſi
pręcipue liberos reliquerit. Sacerdotum fallaciis decipiuntur facile, inde mille ineptiarū ge
nera religioſe obſeruant. Hæc in magni fluminis Dabaybæ latis regionibus. Sed audi hu-
iuſcemodi alia, mihi proxime relata per autoratos viros, qui auſtralia illius terræ perluſtra-
runt littora, ab Aegidio Gonſalo & ab eius conſociis pretermiſſa, ſcitu tamen digna: pręter
Aegidium nanq; ipſum & alii varias earum vaſtitatum oras & nationes cum claſſibus, vt ſę
pe dixi, veſtigarūt. Apud earum partium regulos præter cæteros errores fatuos vno nuſq;
Fatua ſuperſtitio de animabus. lecto vel audito hactenus contactos eſſe cognouerūt. Reges & optimates habere animas im
mortales edocti ſunt alicubi, cæterorum animas cū corporibus credūt interire, familiariū
neceſſariorum ipſorum principū exceptis, & eorū tantum qui heris obeuntibus, tumulari
ſe viuos vnàcum dominorum buſtis patiūtur: perſuaſos nanq; maiores eorum reliquerūt,
quod Regum animæ, veſte corporea exutæ, ad perpetuas delitias per amœna ſemper vire-
ta lætę, comedendo, bibendoq; ac ludis & choreis puellaribus, more priſco dum viuerent
vacando deambulent, pro certo habent. Inde certatim ſeſe dedūt in dominorum ſepulchra
multi præcipites, qđ ſi facere, veluti de Regum vxoribus aliquādo diximus in regionibus
aliis, diſtulerint familiares, ex æternis temporaneas fieri ſuas animas arbitrantur. Regū et pri
matum hæredes in regionibus illis funeralem renouant quottannis ex veteri conſuetudine
Quopacto renouent quottannis funerales exequias. pompam: ea hoc pacto inſtruitur & exercetur. Cum populo & vicinia regulus, vel è prima-
tibus quicunq; ſit, ad buſti locum conueniunt, vini ſuo more confecti, & eſcarum omniū
copiam ingentem pompæ ſtructor affert. Ibi ſexus vterq;, ſed pręcipue fœmineꝰ, noctem
illam inſomnem totam agit, modo rithmis triſtibus & næniis demortui caſus infœlices de
plorando, ſi obierit in bello præſertim ab hoſtibus peremptus, perpetuis nanq; ſeſe inuicē
odiis capitalibus conficiunt, licet paruo contenti viuant. Tunc victoris hoſtis vitam & mo
res lacerant iurgiis & contumeliis rabioſis tyrannum, crudelem, & proditorem appellant,
qui per inſidias, nō per virtutem animi aut viribus corporis dominum ipſorum ſuperaue-
rit, dioceſimq; depopulatus fuerit. Is eſt enim illorum barbarus mos. Hoſtis mox afferunt
ſimulachrum, & conficta pugna in ſtatuam ſæuiunt variis incurſionibus. Demum in fru-
ſta ſecant, in ſui vita functi inanem vindictam. Ad eſum & potum hinc ſe ad ebrietatē & cra-
pulam vſq; conuertunt. Ex granis & herbis quippe inebriantibus varias cōfingunt potio-
nes, vti apud Belgas ceruiſia ex lupulis & frugibus, & apud Cantabros ſidra ex pomis con-
ficitur. Ad choreas & lætos cantus poſt hæc deueniunt ad laſſitudinem extremam. Sui do-
mini virtutes miris laudibus extollendo, ꝙ bonus fuerit, ꝙ liberalis, & ſui populi amantiſ-
ſimus, ꝙ ſationū, ſegetū, & frugum omnium diſtribuendarum ad populi commodū, ſtu-
dioſus fuerit. Ea eſt enim regum primaria cura, ꝙ in re bellica ſtrenuus miles & ſagax impe
rator. Ad luctus iterum diuerſis, ab exordiariis rithmis deplorant mortuum vocibus elatis
dicendo: quis te nobis, inclite princeps, arripuit? proh diem infauſtum qui tanta nos fœlici-
tate priuauit, proh nos miſeros, qui talem patriæ patrem amiſimus: his & ſimilibus procla
matis, ad præſentem verſi principē mira de illius meritis & bonitate cęteriſq; virtutibꝰ pro

munt, & vagis ſaltibus ac tripudiis, vti Bacchanales furię circumeunt regem, inſpiciuntq;
reuerēter & adorāt, tot malorum pręteritorū pręſens & futurum in eo ſe intueri remedium
& ſolamen afflictionum: adulatorū more, illum appellant elegātiſſimorum elegantiorem,
formoſorum formoſiſſimum, liberalium & liberaliſſimum, piū, benignum omnes vna vo
ce cōcinnentes eſſe illum præconantur & ſimilia multa. Eluceſcente vero die prodeunt è te-
ctis, paratā ibi cū defuncti ſimulachro reperiūt nauim vnilignea, ſexaginta remigū amplius
capacem. Sunt nanq; illic arbores valde procerę, citreę pręſertim earum terrarū familiares.
De quarum excellentibus prærogatiuis nuper vnā didici hactenus ignotā mihi, citreas aiūt
tabulas, præter cæteras earum vetuſtas laudes, eſſe tutas, ꝙ amari ſit guſtus, ab infauſta colu
brularum peſte, quæ nauium ſentinas, vbi cunq; ſit mare cœnoſum, corrodunt & terebrant
cribo terebrato infœlicius. Has colubrulas vocat Hiſpanus bromam. Dictā defuncti nauim
potibus herbiſq; ac fructibus viuenti gratis, piſcibus & carnibus ac pane refertā, regis œco
nomi & diſpenſatores tenent foris paratam interea dum exit pompę conſtructor: exeuntes
inuitati, humeris nauim circūportant circumeundo atrium. Mox in loco eodem à quo na-
uim geſtandā eleuarunt ſuppoſito igni cum incluſis rebus comburunt, fumū putant eum
demortui animę gratiſſimū fore. Tunc fœminę omnes vino repletę immodico, ſparſis cri
nibus & pudendis penitus detectis intemperanter lento gradu modo, properanti modo, de- Inepti geſtus mulierum.
ſpumantes, tremulo crure, interdum parietibus inhęrentes, cadentes aliquando lapſu impu
denti debacchantes, ſumptis demum virorum telis obſtrepentes vibrant excutiuntq; haſtas
miſſiliaq; ac ſagittas tractant, inſano diſcurſu nūc hac nunc illac atrium quatiunt: poſt hęc laſ
ſæ pudendis minime contectis proſtrant ſe, ac dormiunt ad ſaturitatem. Hæc præcipue in
inſula maris auſtralis dicta Ceſuaco, quam obiter adierunt noſtri duce Spinoſa. Sed omniſ
ſum aliud, licet non ſat candidum non eſt tacendū. In his intenti demētiis iuuenes, areites, hi
ſunt ludi, cum cantibus exercendo, virile ſibi membrū, cum vnius piſcis nomine Hiſpano
latinoq; raia, græce bitis, acuta ſpina perforant mediū. Saltibuſq; ac tripudiis ſeſe agitando
ſanguine fluenti, atrii pauimenta irrorant. Puluere demum ſuper impoſito, ad id remedii re
perto à bautis, qui chirurgorum, medicorum, & ſacerdotum officiis funguntur, citra qua-
triduū allata ſibi vulnera curāt. Sunt in illis terris callidi magi, augureſq;, neq; rei cuiq; ini
tia pſtant inaugurati, neq; venatui aut piſcationi auroq; ex auriſodinis legendo, ſiue in vnio
num conchilibus quærendis cogitatum dirigant, pedē mouere minime audebunt, niſi ar-
tis eius magiſter Tequenigna, eſt nomen dignitatis, prius nutu ſuo tēpus adeſſe ſignificaue
rit. Nullus affinitatis aut propinquitatis alterius modi gradus eſt apud hos vetitus, licet ali nulli obſeruāt gradū
bi abſtineant, & coeunt cū filiabus parentes, cum ſororibus germani, parentū vxores, etiā affinitatis.
ſi matres ſint, hęreditario iure cū cæteris facultatibus hęredes aſſequūtur. Obſcęnos tamen
& palam pathicos eſſe aiunt. Eſt & alius alibi mos, qui & in inſulis noſtris Hiſpaniola Cu-
ba Iamaica viget. Ea liberalior & honoratior habetur quæ viri potens plures in coitum ad
miſerit, profuſiuſq; ſeſe proſtituerit. Dant exempla non pauca, ſed vnum eſt gratioſum. Ab Mulieres laudem ex
Iamaica in Hiſpaniolam quidā Hiſpani admixti barbaris Iamaicanis, trāſfretabāt, è fœmi effuſa impudicitia venātur.
nis erat vna formoſiſſima, quæ ſe ad eum vſq; diē intactam ſeruauerat, eratq; caſtitatis ama-
trix. Ex compoſito in illā conuerſi Hiſpani auarā ac ſui honoris male cupidā appellare cœ-
perunt. Fuit petulātum iuuenum laſciuia & ſcurrilitas ea, vt in rabiē fere puellam verterint
ſtatuit inde ſuo proſtratu quotquot coire vellēt expectare. Ab illo dimicatu renitens primo
puella munificentiſſime ſeſe habuit cum efflagitantibus amplexus. Eſt in vtroq; ſexu auari
ciæ nomē infame in his inſulis. In continenti vero pluribus in locis è conuerſo. Sunt caſtita
tis vxoriæ amantes. Hinc zelotypi adeo vt peccantes vxores iugulo pœnas luant.

Prodigioſo monſtro portionem tuam Illuſtriſſime Princeps claudimus. Quę ſuperſunt,
aut inter ſcribendum ſi emerſerint aliqua, dicari ſibi pontifex maximus, ſuo membraneo di
plomate nuper ad me delato imperat. Eſt fonti Dabaibę amnis, pxima regio, nomine Ca-
mara vltima producta. Memoria viuentium proditum eſt maximā ventorum & turbinum
ab Oriente vim exortam in ea regione repente, quæ arbores quaſcūq; obuias radicitus euel
leret, domos multas, ligneas præcipue per aera raptaret. Ea vi, deportatas ferunt in regionē De duabus auibus pdigioſę immanitatis.
volucres duas, decantatis ſtrophadum harpiis fere ſimiles, ꝙ virgineo vultu, mēto, ore, naſo
dentibus & leui ſupercilio, oculiſq; venerandis & facie conſtarent. Tantæ molis fuiſſe vnam
inquiunt, vt nullius arboris ramus potis eſſet accedentem ſuſtinere, quin frangeretur, im-
mo & aiunt illius pōdere in rupium ſaxis quo pernoctatura ſe conferebat, extare vnguium

veſtigia. Sed quid hęc recolo, non difficilius viatorem præhendebat vnguibus hominem, ad celſaq; montium culmina comedendum ferebat, ac milui ſolent raptare pulliculum. Alteram, ꝙ minor eſſet, maioris fuiſſe prolem arbitrantur, Hiſpani qui regiones illas ad quadringentas vſq; leucas ab hoſtio huius fluminis claſſibus vecti peragrarunt allocutos fuiſſe multos, qui peremptam viderint maiorem profitentur, probati præcipue viri quos ſæpe memoraui, iureconſultus Corrales & cantor Oſoriꝰ ac Spinoſa. Quomodo autem à tali tantaq; ſe peſte Camaram Dabaibenſes liberauerint, non ineptum eſt auditu. Quum ſit excitatrix ingeniorum neceſſitas, perimendæ rapacis volucris, hiſtoria digniſſimam inuenerunt Camarani viam. Celſam ſcindunt trabem: in vna eius cuſpidum virilem ſculpũt effigiem, ſunt nanq; artis imaginariæ cuiuſq; periti, trabem in via proxima itineri, quo prædam quæſitura ex vertice mõtium ſe prodigioſa dimittebat auis, effoſſa ſcrobe per lucidã ſub clara luna noctem figunt, ſolo virilem formam ſupereminere permittunt. Aderat ſilua denſa viæ proxima, latent ipſi arcubus & miſſilibꝰ paratis ad ictum in inſidiis. Ecce ſub exortu ſolis monſtrum horrendum. Ruit ab alto æthere ad prędam inanem. Simulachrũ adoritur, præhendit, ſtringit, vngues ita infixit vt euoluere ſeſe nequiuerit, donec ab latebris inſilientes barbari, tot illam ſagittarum ictibus confixerint, vt cribro terebratior euaſerit. Exoluta tandem in vicino cecidit exanimis, rudentibus colligatam & longis haſtis appenſam, portarunt humeris occiſores per viciniam vniuerſam, quo à cõcepta formidine animos liberarent, ſciantq; tuta eſſe itinera, q̃ rabida volucris fecerat inuia: pro diis habiti ſunt interfectores, fueruntq; ab populis illis honorifice, nec ſine oblatis muneribꝰ ſuſcepti, vti apud gentes accidit multas vbi leonis, vrſi, aut lupi alicuius interfecti ſigna gerenti dona præbentur ab vicinis, qui ab ea fera iacturas expectabant. Magno virili fœmori aiunt ei fuiſſe craſſiora crura, ſed breuia vt in aquilis & rapacibus reliquis. Iunior matre perempta nuſq̃ viſa fuit. Iam valeat excellentia tua, cui opto vitam in auito regno tranquillam.

CLEMENTI SEPTIMO PONTIFICI MAXIMO PETRI MARTYRIS Anglerii Mediolanenſis Protonotarii, Cæſarei Senatoris. Octaua Decas.

Caput primum.

Breue papale.

BEATISSIME PATER AB ANVLO PISCATORIS de more Pontificum habui membraneum à Beatitudine tua diploma: duobus id concluditur capitibus. De rebꝰ ex orbe nouo ad ſuos prædeceſſores à me directo vno laudatiuo. Imperatiuo altero: ne patiar ab obliuionis vaſto hiatu cætera quæ ſucceſſerunt abſorberi, ab obſequendi deſiderio laude me dignum eſſe nõ inficiabor, ab inornato dicendi modo ſi non laudem, veniam tamen promerebor. Ciceronianos optaſſent hęc talia tãtaq; ſpiritus, vti ſæpe in priorum diſcurſu proteſtatus ſum, vulgaribus ego tegminibus, ꝙ ſericea vel auro intexta non aſſequar, venuſtiſſimas amiciui Nereides, Oceani dico gemmatas inſulas ab orbis initio latentes. Priuſq̃ id Beatitudinis tuæ mandatum ad manus meas perueniſſet, ad Franciſcum Sfortiam Vicecomitem mei natalis ducẽ, quando eius fortuna liberum à Chriſtianiſſimi Regis animo indefeſſo ſinebat, illius apud Cæſarem negociatoribus exigentibus, plæraſq; ſignificationes, quæ Adrianicas ſubſequebãtur, à Beatitudine tua lectas direxerã. Nunc vero meas vigilias ad Beatitudinem tuam deſtinaturus, operępretium fore ratus ſum, ſi hæc præſentia pręteritorum exemplaribꝰ, licet alteri dicatis, muniero, vti ſolet antiſtitum & purpuratorum eccleſiæ principum caterua gradientem anteire pontificem, ita ducalis hæc viam aperiet. Quę poſt illas à diuerſis rerum participibus de virorum caſibus enarrata, de quadrupedibus, auibus, inſectis, arboribus, herbis, gentium ritibꝰ & moribus, & arte magica, præſentiq; nouæ Hiſpaniæ ſtatu, & variis claſſibus percipiat tua Beatitudo, ab cuius imperio nulli viuentium licet impune retrocedere. Citemus primo q̃d

Excuſatio de ſtilo.

Francisco Garaio, Iamaicę inſulę, quæ nouo nomine ſancti Iacobi dicitur, gubernatori, cu
ius abbatialē antiſteam Cęſaris benignitas mihi nuper impartita eſt, ad Panucum fluuium
contra Fernandi Corteſii voluntatē deducere Coloniam cogitanti acciderit, tandemq; ad
necem traxerit. Mox quo Aegidus Gonſalus, à Septentrione deſideratū tantopere fretum
quæritans, & Chriſtophorus Olitus, de quibus pauca tetigimus in ducali præeunte, appul
ſi fuerint. Dein de Petro Ariç putati continentis gubernatore idē quærente, aliquid dicem⁹.
Citabimus mox Licētiatum Marcellum Villalobos in Hiſpaniola ſenatus Indici Iudicē,
& familiarē eius Iacobum Garſiam Barramedā, qui ab Fernando Corteſio Hiſpaniæ nouę
gubernatore nuper veniens, magna quędam retulit. Vocabūtur in hanc aream alii multi,
quos inter frater Thomas Hortizius bicolorum fratrum dominicorum egregia probitate
vir, qui apud Chiribichenſes putati continentis incolas diu verſatus eſt. Nec ommittetur
Iacobus Aluarez Oſorius genere clarus, antiſteę Darienēſis ſacerdos & dignitate cantor, qui
& ipſe duce Spinoſa per vaſtitatē illam auſtralis pelagi cum ſummis rerum & diſcriminum
anguſtiis & in Dabaibæ regionibus indagandis nō paucos conſumpſit annos. Ab horum
& huiuſcemodi auctoratorum virorum abſentium non breuibus voluminibus, & vi-
ua voce ad negocia venientium ea colligo, quę mihi tres Pontifices & principes alii vt ea vo
bis ſignificem imperatis. Garaii ergo vitam & abitum infœlicem in fronte narrationis lo
cemus. In libellis præcedentibus ad Adrianum arbitror Pontificē tuæ beatitudinis præde
ceſſorem directis, pluribus in locis dictum eſt inter Fernandum Corteſium Hiſpaniæ nouę
magnarūq; in ea prouinciarum domitorem, & Garaium hunc occulta interceſſiſſe odia, q̄
Garaius vicinas Corteſii ditioni terras Panucas occupare velle videretur. Diximus etiam
Garaium ipſum cum ſumma iactura fuiſſe bis ab incolis Panuci magni fluminis habitato
ribus fere nudis profligatum, appulſumq; toties profugum ad Fernandi Corteſii poteſta-
tem, & rebus neceſſariis cū egeret ab eo fuiſſe recreatum, vti ex meis & ipſius Corteſii ſcri-
ptis, quæ per Chriſtianū orbē vagantur, late patet. Quattuor ab Indis appulſæ ſunt naues,
& ab laborum ac erumnarū participibus litteras, & ab redeuntium viuis vocibus, Garaii
diſcurſum habemus. Is octauo decimo Kalēdas Iunii Panuci magni fluminis iā noti ripas,
ex Cæſaris permiſſu occupaturus, vt diu verſatā animo Coloniā ibi deduceret, diſceſſit ex Ia
maica nouo nomine ſancti Iacobi inſula ab eo diu recta, cum claſſe nauiū vndecim, quarū
ſex centum viginti & centū quinquaginta cuparū erant capaces, eius generis quas Hiſpan⁹
vocat Carauellas duæ inerant, bergātini birremes totidē. Militū vero numerus, equitū quat
tuor & quadraginta ſupra centū, ſagittariorū peditum tercentum, ſcopetariorum ducētum,
ſcuta cum enſibus geſtantium ducentum, Cubam verſus quę Fernandina dicitur tetendit.
Cubam cancri tropicus ſcindit. Iamaica eſt illi auſtralior intra zonam falſo torridā, à maiori
b⁹ appellatā. Eſt Cuba duplo fere longior Italia, vltimum eius angulū portuoſum occidē
talem nomine Caput currentium captauit Garaius, aquam recentē & ligna herbamq; ad a
lēdos equos ſumpturus, ibi dies aliquot morat⁹ eſt. Non longo nimis tractu diſtat angulus
ille ab nouæ Hiſpaniæ primis limitibus, quibus nomine Cæſaris imperat Corteſius, vn-
de intellexit in Panuci ripa coloniā Corteſium erexiſſe. Centuriones accerſit Garaius, conſi-
lium ineunt, quid facto ſit opus deliberant. Quærendas nouas terras, quandoquidem mul
tæ patent, timēdamq; Corteſii fortunam cēſuerunt quidam, cœptam prouinciā nō eſſe de-
ſerendam cū diplomatibus præcipue Cæſaris, quibus Garaianam aſſentitur vocari debere
prouinciam, conſuluerunt alii. Vicerūt eorum ſuffragia qui deteriori adhæſerunt parti, pla
cuit Garaio pernicioſa ſociorum ſententia. Centurionum animis indagatis cōdendę reipu-
blicæ inane ſimulachum exercuit, magiſtratus diuiſit, quo primarios promptiores oblatis
honoribus efficeret. Vmbratilis colonię rectores creat Alphōſum Mendoçam don Alfon
ſi Pachieci Spatenſium quondam magiſtri nepotem, & collegam illi tradidit Fetnandum
Figueroam caſtri Cæſaris ciuem non humili conditione ortū, duoſq; alios ex Cuba inſula
ſeductos. Prætorem vero vrbanum erexit Gonſalum Ouaglium nobilē Salamātinum du
cis Albę propinquum, & Villagranum regiæ domus veterē familiarē, & Iacobum Ciſon-
teum è plæbe virum, ſed induſtriū & prudētē. Creauit è populo & milites executores quos
Hiſpanus alguaziles nuncupat, ac ponderum & menſurarum correctores ædiles. Iureiurā
do ſibi hos omnes aſtrinxit Garaius in Corteſium, ſi forte armis agendū foret aut vi alia. Ita
ſpe vna decepti, fortunæ, caſuum, & artium Corteſii non bene gnari vela faciunt, ſi oblatā
ſortem cognouiſſent beatam illis fortuna frontem obtulit. Exorta eſt ab Auſtro tēpeſtas quę

Curo dium inter Corteſiū & Garaium.

Grad⁹ Cubę & Iamaicę.

Pernitioſa ſentētia placuit.

Cōtra Corteſiū cōſultatio.

nauclefos fefellit, applicatis nauibus ad terrā in fluuium incidunt Panuco paulo minorē,
Panucum eſſe arbitrant̄. Diſtabat is à Panuco ad Septētrionē quo illos vis ventorum tranſ
portauerat leucas forte ſeptuaginta verſus floridā tellurē notam iamdudum. Die vigeſimo
quinto Iunii, quo ſui protectoris apud ſuperos diui Iacobi ſolemne celebrat Hiſpania, flu=
minis eius fauces captarunt, anchoras iaciunt, palmas in littore reperiunt, palmarū fluuiū
Fluuius palmarū. appellāt. Gonſalo Docāpo Garai ſororio veſtigādi vicinia negociū datur, ſeparāt à claſſe bir
remē paruo egentē fundo. It aduerſo flumine Docampus ſpatio quindecim leucarum, tri=
duum cōſumpſit, paulatim aſcendens multos reperit in id maius flumē recipi alios amnes,
incultam ac inutilē & deſertam eſſe terrā, vt qui oculos fixos habebat in Panucum mētitus
eſt. Populis quippe refertā amœnam ac bene fortunatam eam eſſe prouinciā poſtea didice=
runt. Fides eſt mēdaci præſtita, Panucum verſus profectio ſtatuit̄. Equi iam fame languidi
erant, é nauibus extrahuntur cum plęriſq; peditibus. Nautis mandatur vt in proſpectu lit
toris velificent ſemper ac ſi ſuper vndis imperium haberent, Terreſtre iter capit ipſe Garaiꝰ
Panucum verſus ordinibus ſtructis, ne ſi qua vis incolarum repente inſiliat imparati repe=
Profectio Garai ad Panucum riantur. Tribus primis diebus nil cultum reperere qua proficiſcebant̄, horrida erāt omnia
quia paluſtria cœnoſaq;. Nauigabilis alius amnis efficitur obuius celſis montibus circum=
uallatus, inde Montaltum dixere fluuium. Natādo partim, coniunctis & colligatis inuicem
Fluuiꝰ Mōtaltus. trabibus partim traiecerunt, tandē cum ſummo diſcrimine ac labore, trans flumē id alon=
ge pagum ingentē cernunt, cōponunt acies, prodeūtq; gradatim ſcopetariis & reliquis mi
litibus eminus ferituris, in fronte locatis. Noſtris accedentibꝰ pagani domibus relictis au=
fugiunt, cōmeatibus patriis repletas inuenerunt domos, fame iam languidos & labore itine
ris feſſos milites & equos recreat Garaius. Ex reliquis viatica ſecum portat.

Caput ſecundum.

DVOBVS eſcarum generibus ſua fulciunt horrea barbari, frumentario
patrio quod maiicium ſæpe diximꝰ appellari, panicio inſubri ſimile, ac po=
mis odoris nobis ignotis acrodulci ſapore vtilibus & fluxui reſtringendo
aptis, vti de ſorbis & bactris corneis legimus & experimur, ſunt malo aureo
aut cotonio nil minora, Guaianas vocat incola genus id fructuum. Trans flu
uium Montaltum per incultas gradientes terras in lacum inciderūt magnū,
qui per profundum gurgitem necubi vadoſum demittit invicinū pelagus
aquas. Aduerſis lacus eius ripis cōſcendunt ad leucas triginta ab hoſtio fluminis, tentant va=
da quia nouerant in lacum flumina inferius labi plura, cū ſummo labore ac periculo ſemi=
natando tranſeunt. Lata planicies offert ſeſe. Cernunt a lōge pagum ingentē. Ne vti priores
formidine tacti aufugerent, ſiſtere agmen iubet Garaius, figūt ſub dio vexilla, pręmittit in
terpretes Garaius quos anno ſuperiore his terris vicinos habuerat idioma iā Hiſpanicum
callentes. Eius pagi habitatores in amicitiā oblata pace trahit. Maiicio pane ac volucribus
prouincialibus & fructibus onerant noſtros incolæ. Obiter in pagum incidunt alium, vul
gata fama ꝙ ab iniuria noſtri abſtineant, ſecuri expectāt præbentq; nō ad ſaturitatē cōmea=
tus. Contra Garaium prætorē fere tumultus exortus eſt ꝙ in prædā pagum dari non pate=
retur. Tertio flumini gradientes occurrunt, in eius tranſitu octo amiſerunt equos vi torren=
tis raptatos. Inde vaſtas inueniunt paludes cœnoſas noxiis culicibꝰ, variis refertas bexucis,
etiam herbis tenacibus implicantibus & irretientibus crura viatorum. De hac bexucorum
naturæ prouidentia in ducali progreſſu late. Cingulo tenus merſi pedites, equites ad vterū,
ſemilanguidi tranſierunt. Vbere gleba fortunatas iam terras ineunt, frequentibꝰ ob id cul=
tas pagis. Nemini paſſus eſt Garaius damnum inferri. Garai famulus à manibus quidam,
euaſus à tanta ſtrage, quantā infra deſcribemus ad Petrum Spinoſam Garai œconomum
& filiorum eius vita functi nunc procuratorē apud Cæſarē, latā ſcribit epiſtolā, in qua dolo
re plena ſed more faceto verba hæc de illius itineris difficultatibus alludētia, latine profert.
Verba vniꝰ ex Garaii p̄moribus. Venimus ad terram miſeriæ vbi nullus ordo ſed ſempiternus labor & calamitates omnes in
habitant, vbi fames, ęſtus, & culices infeſti, cimices fœtidi, diri veſpertiliones, Sagittę, bexu=
ci laqueantes, lamæ voraces, limoſiq; lacus nos crudeliter tractarunt. Panuci tandem flumi
nis infauſto puncto captarunt viciniam, ſiſtit Garaiꝰ naues ſpectans, nil eſui aptum inuenit.
Abduxiſſe commeatus omnes Corteſium ſuſpicantur, quo ſibi aut equis nil inuenientes aut
retrocederent

retrocederent aut fame perirent. Claſſis acceſſum diſtulit qua neceſſaria vehebãtur. Per bar-
barorum oppida pagoſq; ſparguntur Garaiani vt victum aſſequãtur, ſuſpicari Garaiꝰ cœ-
pit aduerſo viuere erga ſe animo Corteſium: Gonſalũ Docampo ſororium quid animi ha-
beant erga ſe coloni Corteſii tentatum mittit, ſeductus vel deceptus rediit Gonſalus, tuta om
nia & ad obſequium Garaii parata mentitus eſt. Sororii & comitum cum eo miſſorum rela
tu, fato aduerſo Panuco propius ſe applicat. Hic digrediamur parumper quo melius hæc
& ſubſequentia intelligantur. In Panuci huius magni fluminis ripa, non ꝓcul ab ipſius fau
cibus aquas in mare ferentibus, erat oppidũ eiuſdẽ nominis ingens, quattuordecim milliũ
domorum lapidearum, maiori ex parte cũ atriis regalibꝰ & templis magnificis, vti eſt vul
gata fama. Id oppidũ ꝙ eius mandata detrectaſſet funditus euerterat Corteſiꝰ cõbuſſeratq;
vniuerſum, neq; paſſus vltra eſt quicq̃ in eo ſolo ædificari. Eadẽ lege oppidum aliud tracta- *Oppida ali quot ingen tia cõbuſta.*
uerat aduerſo flumine ſitũ ab hoc milliaria circiter quinq; & viginti Panuco grandius, aiũt
domorum viginti millium, ſolo & id ęquauit combuſſitq;, cauſam nactꝰ eandem. Nomen
fuit huic Chiglia. Ab diruta Chiglia ſuperne coloniam Corteſius ſtruxit ſuam ad milliaria
tria in egregia planicie, ſed in colle parum ædito, ſancti Stephani villam hanc apellauit. Na-
uibus onerariis licet per huius amnis alueum per milliaria multa conſcendere. Garaium pro *Villa ſancti Stephani in Panuci ripa.*
uinciales hi bis profligauerant, vti ſatis late dictum eſt in præcedẽtibus, Corteſio autem cui
obuia cuncta ſternuntur obſiſtere nequiuerunt. Regiones eas fortunatiſſimas eſſe prædicãt,
nec ſationibus ſolum & arborum prouentibus nutriendis aptas, ceruorum, leporum, cuni
culorumq; & aprorum, aliarumq; ferarum multarum altrices dicunt eſſe, nec minus volu-
crum aquaticarum & ſilueſtrium genitrices, montes habent in proſpectum altiſſimos, niua
les alicubi. Trans eos fama eſt cultas iacere ciuitates & egregia oppida in vaſta planicie, quã
montes illi ab his maritimis dirimunt, ſubdentur & ipſa ni ebullientia Hiſpanorum inge-
nia obſtiterint, qui raro cõueniũt animis ob elationem ad proprios honores. Quãtum ſibi
quiſq; ſtudeat in hac obcæcante ambitionis farina, in qua paccato ſpiritu nemo fert alteriꝰ
imperium, late ſatis in his quę pręceſſerũt, vbi de ſimultatibus exortis inter Iacobũ Velaſ-
quez Fernandinæ, quæ Cuba eſt, progubernatorem, & Fernãdũ Corteſiũ, mox inter Cor-
teſium ipſum & Pamphilũ Narbaezũ & Griſaluam, à quo flumen accepit nomen, in Iuca
tana prouincia, de Chriſtophori deinde Oliti defectione à Corteſio, poſt inter Petrũ Ariã
putati continentis moderatorẽ & Aegidiũ Gõſalũ, vltimo loco de cupiditate generali quærẽ
di freti ab Septentrionali pelago ad auſtrale, concurrunt enim vndiq; qui terras incolũt eas
regio nomine duces. Hæc ſuis locis dicta partim, & quæ ab his procellis emerſerint referen
tur. Ad Garaiũ, à quo ſumꝰ digreſſi, reuertamur. Appulſus vicina reperit depauperata om-
nia, mentitumq; ſororium de colonis villæ ſancti Stephani fuiſſe comperit, quia nil amicũ *Mala ſors Garaii.*
viderit. Garaiani ſectatores inquiunt Corteſii miniſtros de barbarorum pagis cõmeatus
omnes abduxiſſe, quo fame vrgente vel abirent vel per vicinos pagos ſpargere copias coge
rentur victũ quæſituri, vti accidit, neq; naues aduerſo mari detentæ veniebãt. Eſt in ea regio-
ne pagus ingẽs domorũ circiter quindecim millium nomine Naciapala, in eo pago pabu-
lantẽ equos Aluaradũ, q̃draginta equitũ Garaii ductorẽ Corteſiani tanq̃ alieni ſoli vſurpato
rem cũ ſociis præhenderunt, vinctoſq; duxerũt ad ſancti Stephani coloniã, ab ipſis Corteſii
nomine conditam. Inter Scyllam ergo & Caribdim miſer Garaius ſiſtit pedem, claſſem ſpe
ctaturus. Iam tandem claſſiarii ſe applicant ad Panuci fauces, ex vndecim tres, quattuor
alii aiunt, naufragio periiſſe. Prætoriam eius claſſis nauim, duo ex eius prouinciæ rectori-
bus Corteſianis Iacobus Docampo prætor vrbanꝰ & Valegiꝰ ductor militum ingrediuntᷣ *Iacobus Docãpo & Valegius.*
ſcaphis aduecti, paruo negocio claſſiarios ſeducunt, ex prætoria reliquas facile trahunt in
Corteſii poteſtatem, aduerſo flumine ſubuehuntᷣ naues ad ſancti Stephani coloniã. Dum in
his verſaretur Garaius, fluminis Palmarũ viciniam intellexit eſſe bene fortunatam, contra
Gõſali Docampo ſororii ſui fallax dictum, immo & Panuceis terminis alicubi beatiorem.
Illic ſuam deduxiſſet, Corteſii fortunam tremiſcens, Garaius coloniam, ni ſororii peruica- *Flumẽ pal marũ fortu natum.*
cia fefelliſſet. His anguſtiis Garaius circumſeptus quid conſilii capiant non intelligit, quo
magis repetit eam ſibi à Cæſare deſignatam eſſe, patentibus litteris oſtenſis, prouinciam,
eo infœlicius res agitur ſua. Suaſu gubernatoris Iacobi Docampo nuncios mittit ad Cor-
teſium Garaius, Petrus Canus eſt nomen vni, Iohanes Ochoa alteri, ex veteribus Garaii
familiaribus ille, hic nouus Corteſii quondam neceſſarius earum terrarum experientia
gnarus, ab Corteſio ſeducitur vterq;, vti ferũt Garaiani conquerentes. Redit Petrus Canus,

reſtat Ochoa, vt Corteſium adeat Garaius conuentum eſt. Dixi aliâs quando per famam in
certam Hiſpaniolæ ſenatus ad Cæſarem & noſtrū collegium rerum Indicarū illa ſcripſit.
Miſer Garaius licet præſentaneā ſuā perniciē ſemicerneret, ſe iturum animo libenti diſſimu
lauit, quandoquidē vel inuito erat eundū ex tanta vi ſtomachū deliniuit, annuit Corteſii po-
ſtulatis quę vim imperii ſecū ferebant. Ad Corteſiū tendit Iacobo Docampo comitāte, qui
ſedem in lacunari elegerat vaſta ciuitate Tenuſtitana, aliâs Mexico, regnorū multorū capite.
Lęta frōte ſuſcipit Garaius, an animo pari, cui corda ſcrutari propriū eſt iudicet. Audita Ga

Strages Garaianorum

raii calamitate ac diſceſſu gubernatoris, ſparſos per eorū domos barbari adoriuntur milites,
pallantes reperiunt: necāt circiter ducentū qnquaginta, addunt aliqui numerū. Lauta ſibi
ſtruxerūt prandia, ſunt & illi anthropophagi. Strage intellecta Corteſius Sandoualū e ſuis
ducibus egregiū ad tanti facinoris vindictā cum equitibus quadraginta peditibus ad rē ne-
ceſſariis miſit: Numerū ingentē trucidatorum ſecuiſſe in fruſta Sādoualus dicit, neq; enim
iam audebant in Corteſii aut ducū eius potentiā, quorū nomina formidabant, exerere digi-
tum. Regulos fertur miſiſſe ad Corteſiū ſexaginta, pagus enim quiſq; ſuū habet regulum,
vt hæredē quiſq; ſuum accerſat Corteſius imperat, dicto parent. Hæredibus inſpectātibus
ſtructo ingenti rogo cōbuſſit regulos omnes. Mox vocatis hęredibus, an latæ ſentētię in pa
rētes interfectores viderint effectū interrogat. Dein vultu ſeuero vt edocti exēplo ab omni
ſuſpitione inobſeruātiæ caueāt, edicit. Ita deterritos ad ſua quęq; auita dimiſit patrimonia,
tributis tn̄ obnoxios. Hęc hi paulo aliter alii referūt. Fama nāq; ab vicino variat, quāto ma
gis ab orbe altero. Garaiū vero Alphōſo cognomine Villanoua Garagii quondā famulo a
pedibus & ob herilis ancillæ ſtuprū eiecto tūc Corteſii cubiculario dedit hoſpitē Corteſius,
iuſſitq; honorifice tractari, & quo firmius eſſet amicitiæ vinculū, legitimū Garaii filium ex
tranſuerſo nata Corteſius in generū aſſumpſit. Ecce Chriſti natalis nocte, ad matutinos cāt9

Garaii filius Corteſij gener.

audiēdos de more noſtro vna Corteſius & Garaius pficiſcunt. In exortu ſolis re diuina per
acta redeunt, nō illautū reperere paratū iētaculū, Garaius exiēs de tēplo ventoſo quodam fri-
gore ſe pſſum primo cōqueſtus eſt, cibū tn̄ cū ſodalib9 licet tenuē ſūpſit, rediēs ad hoſpitiū,
deſignatū procubuit, morbus adauct9 eſt, in diē tertium, dicūt alii quartum, ſuo factori mu
tuatum reddit ſpiritū. Nō deſunt, vti alias dixi, qui ſuſpicentur an charitatis opus interceſſe

Mors Garaii.

rit, quo tātis calamitatibus obnoxiū a tetro curarū carcere liberaret, ne adagiū illud: regnū
non capit duos aut nulla fides regni ſociis: fruſtra dictū iudicemus. Dicunt alii coſtarū dolore
cōfectū, qui pelureſis a medicis nuncupatur, obiſſe, vtcūq; ſit obiit Garaius inter earū terra
rū gubernatores optim9, hac an illac res acciderit filiis eius ꝓpinquis & amicis e diuitibus
in pauperiē delapſis, parū refert. Obiit miſer qui tranquillā potuiſſet tranſigere vitā & forte
longā: ſi eliſiæ Iamaicæ nouo nomine ſancti Iacobi inſulæ gubernatione vetere cōtent9 vi
xiſſet, vbi ſumma erat eius autoritas & amor populorū, peruicaci quodā ſpiritu in vetitū te-
tendit, qui perbelle callebat ſuā viciniā fore Corteſio moleſtiſſimā, aut ſi alibi ſtuppa ipſe ab
igne flāmanti, figere pedē longe voluiſſet in Palmarū flumine, quo vis ventorū fœlicib9 au
ſpiciis illū impulerat, ſi occaſionis eius crinitū ſinciput appræhēdiſſet, aut in diſtātiore alias
inuento flumine Floridam verſus dicto flumine ſancti Spiritus, qui amnes regiones ample

De flumine ſancti Spiritus.

ctuntur immenſas vberes & populis refertas. Sic erat in fatis, ſic fieri oportuit. Sed quan-
doquidem Eliſiam auſus ſum appellare Iamaicam, cui Garaius annos præfuit plures, ęquū
eſt vt huius decentis nymphę marit9 ægo venuſtę bonitatis eius rationem reddam. En præ
poſitonis exemplum.

Caput tertium.

De paradiſo terreſtri.

SEMOTAM ORBIS illam partem abſtruſam, in qua rerum creatorem
deū ex limo terræ primum hominem formaſſe credimus, Moſcæ veteris ac
nouæ noſtræ legis ſapientes heroes paradiſum nuncupant terreſtrem, ꝙ nul-
lum ibi aut fere nullum ſit diei ac noctis toto anno diſcrimen. Non horridus
eſtus, non hyems rigida, ſalubris aer, nitidi fontes, clara flumina. Ornamē-
tis his oībus benigna mater natura ſponſam hāc meā decorauit. Varię prę-
ter allatas noſtrates ſunt ibi familiares arbores fructiferæ, quę perpetuo gaudent vere ac au
tumno perpetuo, frondeſcunt vna & floreſcūt anno toto arbores, fructuſq; gignunt & oſtē
dunt acerbos & vna maturos. Ibi ſemper eſt herbida tellus & florentia ſemper prata, nul-

la terrarum tādem eſt quæ benigniore fruatur cœlorū clementia: Ergo cæteris beatior ſpon
ſa mea Iamaica. Longitudine ab Oriente in Occidentem leucarum eſt ſexaginta, decem ad=
dunt alii, latitudine vero vbi latior triginta. De ſatis autē atq; hominum induſtria cultis ſe=
mentibus miranda feruntur: licet in primis decadibus late ſit, quum de Hiſpaniola ſimilis
eſſet ſermo, narratum, & de hortenſibus idem, repetere tamen ex his plęraq; non excitabit
nauſeam pontificibus præcipue, ſub quorum thronis cuncta hęc indies magis coaleſcunt,
ſapidus eſt omni tempore rerum precioſarum guſtus, quia præſertim ad Beatitudinis tuæ
manus loca illa priorum decadum forte non deferentur. De pane, ſine quo cæteræ vileſcunt

Duo panis gñã apud Indos.

dapes, duas habent panis ſpecies, frumentarium vnum, radicale alterum, bis & plærumq;
ter colligitur quottannis frumentarium, triticeo carent. Ab hemina illius grani, quod maii
cium appellant, ducentum amplius aliquando leguntur. Radicalis eſt nobilior panis qui ex
iucca radice contrita exiccataq; conficitur, ac in placentas, quas vocāt cazzabi, reductus ad
biennium ſeruari poteſt incorruptus. In huius iuccę radicis vſu mira quædam induſtria na
turæ latet. Ad ſuccum eius extorquendum in ſacco poſita magnis pōderibus impoſitis mo
re torcularis comprimitur. Eſt ſuccus ille, ſi crudus bibatur, aconito venenoſior & protinꝰ
perimit, ſi coctus lacteo eſt ſero ſapidior & innoxius. Radicum & habent aliarum multa ge=

De batatis.

nera, batatas vno vocabulo nuncupant, octo ego deſcripſi alias eius generis eſſe ſpecies, quę
flore, folio, frutice noſcuntur. Elixæ valent nec minus aſſæ, nec male ſapiunt crudæ: ſunt à
noſtris napis, rapis, raphanis, paſtinacis, cariotis, aſpectu & illę ſimiles, guſtu diſſono ac ſub
ſtantia. Quo tempore ſcribo hæc, batatarū eſt mihi dono data copia quædam, Beatitudi=
nem tuam, ni locorum diſtantia obeſſet, participem effeciſſem, tuæ Beatitudinis apud Cæ=
ſarem orator portionem eam vorauit. Vir iſte inter viros heroas omnium bonorum Hiſpa=

Laus archiepiſcopi Cuſentini.

norum opinione rarus archiepiſcopus Cuſentinꝰ, cui ſunt hæc quattuordecenne cōmercio
notiſſima, viua voce, ſi tuę Beatitudini libet, poterit aliquādo recēſere. Magnis nanq; prin
cipibus ſolent iſthæc colloquia cœnarū ſępe margines extremos reddere gratiores. De cœli
tēperie, de arboribus & fructibus, de ſatis, de pane ac radicibus, de hortenſibꝰ ſat multa. Sed
quid de hortenſibus, vti frequēter dictum eſt, quotto anni tēpore licet melones, cucurbitas,
cucumeres, et huiuſmodi reliqua humi iacētia cōſequi. Amatorio nimis affectu, vero tamē,
protēdi fimbrias de meæ ſpōſæ ornamētis: ergo iā valeat ipſa, poſtergati veniāt alii. Acceſ=
ſit nuper & alius vir egregius, cui nomē eſt Chriſtophorus Perez Herenēſis, in Iamaica diu
executor iuſticię miles ſub Garaio, Alguazillū vocat Hiſpanꝰ magiſtratꝰ. Garaio ſemꝑ hic
fuit comes, et morienti affuit. Quæ ab aliis relata ſunt de Garaii totiuſq; exercitus ſucceſſi=
bus vera eſſe fatetur. Regreſſus hic ab ea ſtrage in Iamaicā à Petro Cano Garaii a ſecretis lit
teras attulit ad Petrū Spinoſam Garaii & filiorū actorē apud Cæſarē, ī quarꝝ calce Spinoſam
hortat̃ monetq; ac inſtat, vt Europeas has omnes terras relinquat, vt negocia q̄q; deſerat, re
deatq; in fœlicē eam patriā: acſi vt aufugiat ab infauſtis arenis ad fortunatiſſima prędia ſua=
deret. Ditem propediem futurū, ſi dicto ſuo parere velit, repetens. Addit plęraq; Alguazillꝰ
hic non prætermittenda. Panucum & Palmarꝝ amnes fere pari lapſu in Oceanum prorum
pere, colligereq; nautas potabiles vtriuſq; aquas in mari ad milliaria nouē. Tertiū amnem,
qui Sancti ſpiritus à noſtris nuncupat̃, floridę telluri viciniorē anguſtioris eſſe aluei, fortu=
natas tñ circumadiacētes regiones & populis refertas. An caſu, an vi tempeſtatū, an conſilio
ad Palmarū flumē Garaiana claſſis appulſa fuerit interrogatꝰ, Auſtralibꝰ lenibus reſpōdit
impellētibꝰ, delapſu etiā Oceani, quē dixi alias acri defluxu tēdere ſemꝑ ad Occidentē cœlo
rum rotatꝰ imitādo. Ait ergo is Alguazillus, vt Hiſpanū inſerā vocabulū, naucleros ipſos
regēdæ claſſis magiſtros ſuperioribꝰ cauſis deceptos Palmarꝝ flumē pro Panuco captaſſe,
donec eiꝰ fauces ingreſſi riparū diſcrimē intellexerūt. neq; defuiſſe Garaio cōſiliū ſiſtēdi co
loniāq; ibi deducēdi, ni comites obſtitiſſent, affirmat: Panuci fluminis ripas exploratas &
regiones eius vberes ac notas eſſe, amplectendas inſtiterunt. Præſagio tactus infauſto Gara=
ius conſociis ſed male libens aſſenſus eſt, cū præcipue adderent regiones illas Panuceas à Cę
ſare ſibi deſignatas, ac regio diplomate Garaianas debere dici nomine ęterno pmiſſum eſſe.
Dum in Palmarū fluminis faucibus ſiſterent in anchoris, & Garaii ſororium aduerſo flu=
mine ſpectarēt, ꝑ fluminis ripas interea è nauibꝰ egreſſi pleriq; vagabant̃, q̄ ſit natura terrarꝝ
explorādo, in noua plęraq; incidebāt, parui tñ momenti. Sed vnum inſeram: Alguazillus

De animali phalerato.

hic in parum diſtanti agro pabulantē reperit quadrupedem, cato paulo maiorē, vulpino ro
ſtro, argēteo colore, ſemiſquameū, eo modo phaleratū q̄ pugnaturꝰ cataphractus armiger

equum exornat ſuum, eſt iners bellua, viſo procul homine ericii aut teſtudinis more ſe recō
debat & capi paſſa eſt, ad naues portata domeſtice inter homines paſcebatur, ſed grauiorib⁹
ſuccedentibus curis herba deficiente deſertū animal interiit. Corteſium hic alguazillus ſed
vultu mœſto, ꝙ tātarꝫ & ipſe fuerit calamitatū particeps, à veneni ſuſpitione ī Garaiū liberat,
lateris ait morbo, quē pleureſim appellāt medici, correptū obiiſſe. Dū Garai⁹ & erumnoſi
eius comites regiones eas peragraret, q̄ inter Panucum & palmarū ingentia flumina iacent
mediæ, quid eſſet trans celſos mōtes illos qui erāt in proſpectu, terraſqꝫ ſuas vna & mare cir
cum ſepiebāt, interrogati accolæ, ampliſſimas iacere illic planities, & magnarū ciuitatū bel
laces regulos illic imperitare retulerūt. Quū vero eſſemus in Mantua Carpentana, q̄ vulgo
dicitur Madrid, cōparatiue dixit alguazill⁹, quo pacto mōtes hi vicini prouincias has Car=
pentanā & Oretanā regiones à Valdoletana Burgenſiqꝫ regionibus dirimunt, in qbus vti
noſti ſunt vrbes inſignes & illuſtria oppida: vti ſūt Segouia, Methimna Cāpi, Abula, Salmā
tica, & multæ præterea, ita ingentia regna ab littoralibus his anguſtiis diſterminari. Italiæ
quoqꝫ hic alguazillus ſe noſcere fines profitetur, propterea Inſubriā dixit eo pacto ab Ae=
thruria Apenninis montibus ſeparari. Quo nā vero ſe habitu veſtiat Corteſius, quibuſue

Corteſi mores.

cerimoniis velit à præſentib⁹ tractari, & quō titulo nuncupari, ac tributa exĝere ſoleat, quos
ve theſauros putet habere congeſtos, & an machinā illam auream colubrinam appellatam
viderit, de qua eſt fama iā vulgata, in hæc verba reſpondit. Familiari habitu nigro ſericeo ta
men indui, nec ſuperbum quicq̄ꝫ oſtendere præter numeroſæ familiæ ſpectaculū. Multorū
dico œconomorū, diſpēſatorum, chironomorum, cubiculariorum, portarum cuſtodum,
capilatorū, archimenſariorum, & hinc cætera magno regi quadrantia. Quattuor ſecum re
gulos Corteſius ſemper quacūqꝫ tendat ducit, quibus equos impartitus eſt, vrbanis tamen
prętoribus & exercendæ iuſticiæ militibus ſceptratis præeuntibus, eo prætereunte de mo

Proſtrant viſo Corteſio.

re antiquo proſtrāt ſe obuii quiqꝫ. Placide quoqꝫ ait eum ſuſcipere ſalutantes, Adelātati ma
gis titulo quā gubernatoris, cum vtroqꝫ ſit à Cæſare donatus magiſtratu, gaudet. Popularē
curialium noſtrorum ſuſpitionē inobſeruantiæ in Cæſarem inanem dicit eſſe hic alguazil=
lus. Nullū ſe aut quenq̄ꝫ vidiſſe proditionis in eo ſignum, immo & paratas reliquiſſe tres ca=
rauellas cū theſauris ad Cęſarē mittēdas, vna cū eo tormēto dicto colubrina, quā ſe diligēter
inſpexiſſe fatet̄ aurei mali capacē, ſed arbitrari ſe non tanto eſſe fultam auro quanto fama eſt.

Caput quartum.

AVDITV iocoſum eſt quod nunc referā. Ridiculo quodam ac ſimplici mo
re incolæ hi barbari tranſeuntes noſtros ad itinera ex pagis prodeunt, affe=
runtqꝫ ſecum totidē altilia, quæ ſunt noſtris pauonib⁹ nō minora, quot ſunt
viatores, ſi vero equis inſideant carnib⁹ depaſci equos arbitrantes totidē affe
runt pro equis altilia. Sed audiat beatitudo tua quam arguti ſint opifices illi
barbari, quos ditioni cæſareę Corteſius ſubegit. Quicquid oculis aſſequan

Induſtria incolarum

tur ita depingūt, conflant, & fingunt, vt Corinthiis veterib⁹, qui viros ex marmore aut ebo
re alia ve quaqꝫ materia deducere vultus ſciebant, nihilo cedere videantur. Corteſii vero the=
ſauros dicit eſſe non modicos, arbitrari tamen ſe minores eſſe quam fama feratur, quia mul=
tos alat centuriones aut milites, quorum eſt ordinarius equitum numerus mille amplius,
peditum vero quater mille, quorum opera vtitur cum ad nuper victos ſub freno retinēdos,

Numerus militū apō Corteſium

tum ad nouas ſemper terras veſtigandas. In auſtrali etiam pelago immenſæ illius vaſtitatis
conſtruxiſſe naues dixit, vt inde lineam tentet æquinoctialem duodecim tantum gradus ab
littoribus illis diſtantem, quo lineæ proximas & ſubiectas inſulas perluſtret, vbi ſe ſperat au
ri & gemmarum, aromatum quoqꝫ nouorum copiā reperturum. Tentauerat & id alias, ſed
à ſuis competitoribus Iacobo Velaſquez Cubæ gubernatore, mox Pamphilo Narbaezo,
Garaio demum perturbats, inceptam dicitur deſeruiſſe prouinciam. Tributorum autē exi=
gendorum modus hic eſt. ex vno exemplo cætera colligentur. Diximus in diſcurſu narratio
nū Tenuſtitanarū ad Leonē decimū Pontificē maximū tuę ſanctitatis patruelē & ſucceſſorē
Adrianū, magnipotentē illū regē Muteczumā multos varioſqꝫ habuiſſe principes ſub ditio

De principibus debellatis.

ne ſua obſequētes, igētiū & ipos ciuitatū dn̄os, hos Corteſi⁹ maiori ex parte debellauit ꝙ pa
rere recuſarēt, in regnis tn̄ eorū è filiis & fratribus aut alias ꝓpinquis humiliorib⁹ ſuffecit,
quo populi veterū dominorū ſimulachra cernendo placidius iuga tollerarent. Ex illis ciui

tatibus ſalſæ lacunæ propior eſt ciuitas dicta Teſcucus, q̄ viginti circiter milliū domorum
comētus eſt, candido eſt cigno cādidior, quia domus omnes calceo ſunt vel gipſeo bitumi-
ne linitæ, foris adeo lucidæ, vt alonge ſpectātes qui rē neſciāt niuales ibi exiſtimēt iacere pa-
rum elatos colles. Quadratā fere aiunt eſſe ciuitatē hanc, tribus paſſuum millibus longitu-
dine, latitudine parū diſpari conſtare. Huic ē proprio veterum procerum ſanguine iuuenē
pręfecit. Otumba paulo cedit Teſcuco magnitudine. Dedit & huic ciuitati ſuum rectorem,
natura mitē & dicto parentem, baptizatum á ſuo nomine Fernandum Corteſium appellat.
Harum ciuitatum magnæ ſūt dioceſes gleba feraces & auratis fluuiorum harenis nobiles.
Quiq; regulorum ne Hiſpani ſuos terminos ingrediantur, quod ſine iniuria vix fieri po-
teſt, Corteſio præbet ex compoſito auri penſa quottanis milia ſexaginta. Penſum ſæpe di-
ximus ducatum quadrante ſuperare. Præbent & de cæteris terræ prouentibus maiicio gra
no & altilibus ac ferinis dapibus, quibus abundant vicini montes, hoc ordine cuncti tractā
tur principes, pro ſui quiſq; regni prouentibus ſua mittit vectigalia. Libertate quoq; ſua ve
re frui prouincias plæraſq;, ſiue regibus & auitis viuere legibus, exceptis humanarum victi
marum conſuetudinibus permittit, à quibus contra Mutheczumā ſuppetias habuit non
mediocres. Hæ tamen regiones & ipſę ſua præſtant Corteſio vectigalia. Guaxaca regio libe
ra eſt auro abūdās, ab regia lacunari leucas diſtans ſeptuaginta. Eſt & alia huiuſcemodi Loc
poteca nomine, plæręq; & alię quæ aurea pendent tributa. Habet & ipſe Corteſius ſuo fiſco
aſſignatas aurifodinas, has mancipiorum lacertis exhaurit, liberos ad terræ cultum exercē-
dum, aut artibus mechanicis incumbendum ſoluit. Sed particulare vnum eſt dictu gratio-
ſum. Guacinalgo prouincia eſt & ſuo regi nomen eſt idem, Corteſium hic venit cū ſolo ma-
tris comitatu ſalutatum, nec vacuus quidem. Penſorum auri attulit mancipiorum humeris
portata milia triginta, quæ Corteſio dono dedit. Sed quid in obſeruantiæ ſignum fecerit
non eſt ineptum audire. Fere nudus acceſſit, cum alias precioſis more ſuo veſtibus abun-
det, id eſſe conſuetudinis apud eos intelleximus, vt in humilitatis argumentum impotens
potentem incultus adeat, & capite ad terram inclinato genuq; flexus, ſemitremulus loqua-
tur. Sed operęprecium eſt audire q̄ felici moneta vtantur, monetam enim habent quam ap
pello fœlicē, ꝙ eius adipiſcendæ cupido hiatu terræ viſcera minime diſcerpantur, neq; per
auarorum ingluuiem aut ingruentium bellorum terrorem ad latibula ipſius terræ reuerti
tur, vti aurea & argentea. Eſt namq; arborea hæc de qua late alias & quomodo feratur, tran-
ſplantetur, cureturq; ſub nutricis alteri⁹ magnæ arboris vmbra, donec adulta ferre ęſtiuos
calores & turbinum impetus ſuſtinere queat. Gignit arbor hæc fructus paruis amigdalis ſi
miles, integre amari ſunt guſtus propterea non comeſtibiles, ſed poculum ex ipſis fit diuitū
ac nobilium: ſiccatę ad farinæ ſpeciem conteruntur, prandiorum vel cœnarum temporib⁹
metretas vel hydrias aut cantaros capiunt miniſtri, aquam ſumunt neceſſariā, pulueris pro
quantitate potus parandi ſuperiniiciunt menſuram, ex vaſe mox in vas mixturā deuoluunt
ab alto quantum eleuare lacertos datur, deiiciuntq; more cadentis ab imbricibus pluuię, to
tieſq; pacto eodem concutitur donec ſpumam emittat, & quo ſpumoſior fit eo lautiorem di
cunt euadere potum. Ita vnius fere horæ ſpatio potu illo conuoluto ſinitur parumper quie
ſcere quo fex & craſſior materia in fundo pateræ aut metretæ ſedeat, potus eſt ſuauis nec mul-
tum inebrians, licet qui intemperanter biberit vt fumoſa noſtra vina. Cacahum, arborem
& fructum appellant, vti nos auellanam & amigdalam pro vtroq; nuncupamus, ſpumam
eam quaſi pinguilactis eſcam Hiſpanus natam appellat, quam cibi & potus habere vim p̄-
dicant. Harum arborum & monetæ particulares regiones ſunt altrices, neq; enim vbiq; na
ſcuntur aut ſatæ vel tranſportatæ coaleſcunt, vti de noſtratibus videmus fructibus. Mala
enim citrea vel medica, quę vulgo toronias & limones appellam⁹, cæteraq; huiuſmodi pau
cis in locis procreare fructus aut proficere queūt. A regulis igit̄ & eorū feracibus terris ca-
cahū ē vectigal Corteſio, quo ſtipēdia militib⁹ ſoluit & pocula cōficit ac neceſſaria cōparat.
Sed apta huic dono tellus, frumentarię rei minime cōfert. Cōmeant inuicem mercatores &
rerum permutatione agunt ſua negocia. Ad eas terras maiicium granum & goſampium ad
veſtes conficiendas & veſtes ipſas important, redeūtq; cacaho permutato. De moneta iam ſa
tis. Repeto ex his plęraq; beatiſſime pater ne q tuo hæc noīe nūcupata cōſpexerit Leōnis
vel Adrianicis libellis nō lectis harū rerū ieiun⁹ euadat: ſūt & q argētifodinis polleāt reguli,
Argētea ſunt horū vectigalia, e qb⁹ habet Corteſi⁹ abbacos onuſtos, & ꝑpulchre laborata
tum ex argento tū ex auro toreumata. Horū exēplis intelligat beatitudo tua quid de Cor-

Laus Teſcuci ciuitatis.

Que tributa dẽ reguli Corteſio.

Felix moneta.

Monetę vſus.

Auri & argēti fodinę

teſio noſtro ſentiatur. Mœſtum aiunt viuere Corteſium ob theſauros ingentes à pyratis Gallicis ab hinc anno tertio raptatos, quos ipſe ad Cæſarem mittebat, inter quæ mira erant templorum ornamenta, quæ ſuis illi diis vnà cum victimis humanis ſacrificabāt. Sed de gemmis & precioſis lapidibus quid dicemus? Cæteris omiſſis inerat ſmaragdus piramidalis in ima ſede humanæ ferè dexteræ palmā æquans amplitudine, qualem vti nobis in ſenatu regio & Cæſari relatum eſt, viſus humanus nunꝗ̄ eſt aſſequutus. Almirantus Gallicus eā dicitur à prædę raptore incredibili precio comparaſſe. Sed in miſerum raptę nauis prętorem Alphonſum Abulenſem ſæuitur inhumane: iuuenis eſt nobili genere ort⁹, ſed minime diues, captum retinent tetro carcere clauſum, vno innixi argumento, ꝙ illius fidei talem gemmam & reliquos theſauros crediderint. Ab eo putant, ſi redimi velit, viginti ſe millia ducatorum exigere poſſe. Qui gemmam norunt nullo auri pondere poſſe cōparari exiſtimant, diaphonam, nitidam, & mire lucidam eſſe dicunt. In his Tenuſtitanæ regionib⁹, ꝙ illic frigus vigeat ob diſtantiam à mari & altorum montium viciniam, licet intra torridā iaceat ad gradus octodecim, noſtrum triticum ſi feratur coaleſcit, & craſſiores generātur ſpicę, grana quoqꝫ. Sed cum habeant tria maiici grani genera: candidum, flauum, rubrum, ex plæriſqꝫ ſpeciebus amantior eſt apud eos farina & ſalubrior ꝗ̄ triticea. Labruſcas etiam habent in ſiluis familiares, quæ racemos gignant grandes & ſapidos, ſed ex eis nōdum vina confecerūt. Plantaſſe vineas Corteſium fama eſt, quid ſuccedet tempus loquetur.

De ꝓcioſa ſmaragdo.

Alphōſus Abulenſis.

¶ Caput quintum.

Iacobus Garſias.

PRAETER Alguazillum hunc prædictum, qui partem ſatis amplā in hac trutina conſequutus eſt, venit & nuper ab eiſdem nouæ Hiſpanię à Corteſio domitæ partibus alter Iacobus Garſias Sanctilucaris Barramedæ oppidanus. Ex portu Veræ crucis diſceſſiſſe ait ſe circiter Kalendas Aprilis anni milleſimi quingenteſimi vigeſimi quarti, quo tempore iam Garaius fatis conceſſerat. Liberat & hic Corteſium à ſuſpitione veneni: eodem dicit laterali morbo ſiue pleureſi periiſſe. Corteſium & hic nullum inobſeruantiæ ſignum in Cæſarem oſtēdere affirmat, vt multi præ inuidia ſubmurmurant. Sed nihil eſſe Corteſio humilius erga Regem ſuum ex huius & aliorum relatu habemus, tendere animum ad ruinas reſarciendas in magna lacunari ciuitate tempore bellorum factas, aquæductus tunc quo ſiti vrgerentur peruicaces ciues obſeſſi interruptos refeciſſe, ac pontes dirutos iam compoſitos eſſe, domoſque multas è diſiectis reformatas, priſtinamque ciuitatis faciem paulatim reſumi, neqꝫ nundinas aut fora ceſſare, cymbarum euntium ac redeuntium eam quæ prior erat eſſe frequentiam. Negociatorum multitudo iam ingens, vt cum Muteczuma regeret ferè par eſſe videatur. E regio ſanguine virū populi cauſas ſuſcipere permittit, prætorioqꝫ ſceptro vti, ſed inermem. Quando inter noſtros vel apud Corteſium vir iſte verſatur, veſtibus Hiſpanis à Corteſio donatis induitur: dum apud ſuos domi ſolito natali ſuo more veſtes ſumit. Prætoriam Corteſii cohortem ad ſui corporis cuſtodiam & ſedandos tumultus, ſi exoriantur, deſignatam quingentorum equitum & peditum quadringentorum conſtare dicit, centuriones vero plures mari ac terris ad diuerſa ſparſos negocia cum ſuis quemqꝫ copiis abſentes eſſe, inter quos Chriſtophorus eſt Olitus, de quo aliás & paulo poſt reliqua eius facta dicemus. Quid vero parte alia miſſus centurio alter Aluaradus nomine egerit, pulchrum eſt & illuſtre auditu. Diximus aliquando inter Iucatanā, quę initium eſt nouę Hiſpanię à Corteſio ſic nominatæ, Cæſare confirmante, ac vaſtitatem putati continentis iacere ſinum ingentem, quem aliquando arbitrati ſumus exitum habere ad Auſtrales oras eius terræ, in quo etiam ſinu Aegidius Gonſalus Abulenſis ad hanc vſqꝫ diem putat poſſe reperiri latum aliquod flumen abſorbens aquas eius magni lacus potabilium aquarum, de quo late in libello ab Archiepiſcopo Cuſentino tuæ Beatitudini porrecto, inqꝫ præeunte ducali enarratione eius ſinus angulum Figueras iamdudum ſcitas appellant. In huius latere occidētali per varios incolas relatum fuit ciuitatem eſſe Tenuſtitana ciuitate nihilo minorem, ad leucas tamen quadringentas ampli⁹ ex omniū relatu, eiuſqꝫ regē lati eſſe imperii tyrannū. Aluarado veſtigādi quid rei ſit, negocium dat Corteſius, quingentos illi tum equites tum pedites deſignat. Carpit iter Aluaradus ad Orientē, recta tēdit, duos tantū præmittit ſuos qui vicina callebant barbarorū idiomata. Varias reperiebat terras: Montanas has, planas illas, paluſtres

Prętoria cohors Corteſii.

interdū, aridas plæruq; variç terræ variis vtebantur linguis, ex omni regione linguarū gna
ros cum ſuis præmittebat. Omiſſis q̄ obiter illis acciderūt, ne me ipſum tuāq; beatitudinē
minuta recenſendo fatigē, vno ſaltu id quod illuſtre auditu eſſe diximus cōplectamur. Ex Iter Aluaradi.
regno in regnū nuncii prçeuntes cum ſuis ducibus indigenis ad Aluaradum leucas ſemper
non paucas remorantē reuertebant & explorata renunciabāt, paccata omnia nuncii audita
Hiſpanorum fama relinquebāt, auſus nemo regulorū vnq; contra eos aut acies noſtras gla
dium exerere. Quacūq; proficiſcebantur aperta erant illis horrea & facies admirabundæ,
equis præcipue ornatibuſq; noſtrorū inſpectis, ſunt nanq; & hi fere nudi, commeatibus &
mācipiis gerulis, qui iumentorū loco ſarcinas eorum ferrent, noſtros iuuabāt. Bello nāq; ca
ptos in ſeruitutē trahunt, vt accidit vbiq; inter omnes ob auariciam vel ambitionē gētes in
ſanientes ne dicā reges. Siſtit Aluaradus in eius tyranni finibus, & ſtructis ſemper ordini=
bus ſtat in alis, eius magni regis terminos minime calcat, ne iniurioſe velle agere videat, pro
ſumma enim contumelia inter omnes earū terrarum regulos habetur, ſi quis limites alteriꝰ
ignaro domino contigerit, nihilq; magis in vſu eſt inter eos quā vindictam in eo caſu quæ
rere, hinc iurgia, hinc ſimultates, hinc bellorū occaſiones. Leucas adhuc ab eius tyranni re=
gia ſede centum fere diſtabat. Præmittit nuncios cū interpretibus proximarum illi regno
gentium: regē adeunt, ſalutant, placide ſuſcipiuntur. Ad eius quippe aures noſtrorū fama
deuenerat. An à magno Malinge, quē è cœlo ad eas terras demiſſum aiunt, homines veniāt, Quid ſit
interrogat. Malingē inuictum & potentē heroem appellant. ab eo miſſos eſſe fatentur. An Malinges
mari venerint an itinere terreſtri, & ſi mari, quibus piraguis id eſt nauibus ingentibus & au=
las quibus inerant çquantibus. Naues ipſi habent ſed piſcatorias tantū vniligneas, vti vbiq;
illarum terrarum. Hic ſe rex ille de noſtratibus nauibus anno ſuperiore ſcientiam habuiſſe
profeſſus eſt. Quas namq; Aegidius Gonſalus per ea maria, quæ tergum Iucatanæ ſpectāt,
ductitabat, eius reguli ex pagis mari adhærentibus viderant incolæ plenis velis diſcurrere,
arbitratiq; ſunt marina eſſe mōſtra & portenta nuper exorta, ſtupidiq; ſuo hæc regi nuncia=
rant. An quis è duobus nauim eiuſmodi depingere ſciret interrogans, pollicitꝰ eſt ex eis no
mine Treuignus, artis lignariç ſculptor fuerat naucleruſq; non vulgaris, depingendæ nauis
in aula ingenti prouinciam ſumit, ſunt namq; reguli & primatum eius atria magna lapidi=
bus & calce ſtructa, vti de lacunari Tenuſtitana diximus. Monſtroſam hic depinxit nauim o= Nauis depicta corā regulo.
nerariam, eiꝰ generis quas Genuenſes carracas nuncupant, cū ſex malis & caueis totidē. Ad
miratus ea mole adeo vaſta diu hæſitauit rex, mox quibus modis certēt, ita vt dici queat ipſo
rum quēlibet pollere viribus adeo vt facile cuiq; ſit milia hominum poſſe ſternere, quod ſe
nullo pacto poſſe aut velle credere diſſeruit, quum nihilo videat eos communem hominum
ſtaturam ſuperare, aut robuſtioribus vigere vultibus aut mēbris. Quadrupedes habere no=
ſtros dixerunt feroces vētoq; velociores quibꝰ certent, vt equum depingeret eorum aliquis
quoquo modo ſciret orauit. Equum depinxit alter è ſociis vultu toruo, multo illis maio=
rem quos in tuç beatitudinis exquilinio colle Phidias aut Praxiteles conflatos ex ære reli=
querunt, Cataphractumq; in eius dorſo phallerato poſuerunt. His admiratus rex petiit ab
eis an debellandi vicini hoſtis ſui terminos eius infeſtantes prouinciam ſumere vellent, ſi q̄n
quaginta illis armatorum milia in auxilium mitteret, ſingulos Hiſpanos paulo maioris
eſſe momenti ac virium paulo vigoroſiorum, quam cæteri ſint homines dixerunt, ſed in=
ſtructa phalange cum equitibus & machinis nullas hominum copias formidare. Reditū=
ros ſe ad eum ducem qui eos miſit, ſpectatq; non longe à ſuis finibꝰ, polliciti ſunt, quid ſint
ab eo relaturi quæſiuit rex, arbitrari ſe venturum in eius auxilium ac facile deleturos eius
inimicum, ciuitatem, & quicquid ſuæ ditioni paret. Se ipſum & obſequentes ſuos omnes
in eiꝰ magni herois inuicti poteſtatem dediturum affirmauit ſi ſtarent promiſſis. His actis
in obſeruantiæ futuræ argumentum adeo pronꝰ in noſtros reſtitit, vt cacaho moneta quæ
ad eas vſq; oras protendit & commeatibus onuſta illis dederit ad Aluaradū ducenda manci
piorū quinq; milia, auriq; in varia deducti monilia penſorū milia viginti. Regreſſi ad Alua Regreſſio Aluaradi ad Corteſium.
radū, lçtū reddiderūt. Rediit ad Corteſiū Aluaradꝰ q̄ acta ſunt enūciat. Eiꝰ regis magni offert
oblata, diuidunt vti equū erat. Sed è nūciis duobꝰ ab Aluarado miſſis liberalitati ducū in ſe
minime fidēs, alt pēſa q̄dā ſuffuratꝰ ē ex itinere. Monuit ſociꝰ ne fide rupta manꝰ pollueret,
vt Corteſii Aluaradiq; liberalitatē experiri mallet hortatꝰ ē. Socii ptinaciā expectās cōticuit,
diſſimulauit, furti apud Corteſium incuſauit ſociū: virgis ad aliorū exemplum publice cç=
ſus eſt auro prodito, & ab Hiſpania noua exilio perpetuo mulctatus. Hæc circiter finem au=

ni tertii ac vigeſimi ſupra milleſimum à quingenteſimo acta ſunt. Paucis mox diebus exa-
ctis refectis languidis, & loco demortuorum ſuffectis recentibꝰ, de Corteſii mandato Alua-
radū ait hic nuncius cū maioribus copiis cū timpanorꝝ reboatu ac tubarū clangoribus eo
præſente diſceſſiſſe. Nūcius hic Iacobus Garſias vniꝰ è ſenatoribꝰ Hiſpaniolæ Marcelli Vil
lalobos iuriſperiti familiaris quōdā, ad ſenatū ab hero vetere miſſus eſt noſtrū. Quę ꝓhero
ꝓcurauit aſſequutus eſt. In inſula Margarita liceat ꝓpria impenſa cōdere arcē & coloniā de-
ducere. Margarita hæc inſula eſt cōtra oris draconis fauces in putato continenti, vnionū fœ
Margarita inſula. cunda genitrix, vnde nomē illi datum eſt Margarita. Id ſi fecrit perpetuꝰ erit eius guberna-
tor ad hæredeſq; ſuos, vti moris eſt, imperium eiꝰ deueniet, ſuprema tñ poteſtate coronę Ca
ſtellæ reſeruata. Vnum reſtat quo finem huius nouæ Hiſpaniæ rebus faciamus.

Caput ſextum.

Meſtꝰ Corteſius ob piratarꝫ raptꝰ CORTESIVS ex quo pyrata ille Gallus nomine Florinꝰ claſſem eius ra
prauit cum precioſis rebus multis, quas ipſe ac reliqui nouę Hiſpaniæ ma-
giſtratus victoriarū participes Cęſari mittebant, nullas vltra p̄ mœſticia tan
tæq; ſtragis dolore ad Cęſarem aut ſenatum noſtrum dedit litteras, licet ab il
lis regnis multi ac ſæpe redierint, vnde illa eſt exorta defectionis à Cęſare ſu
ſpicio. Iam dat opinionibus contraria ſigna, ſtudet ſuæ maieſtati nō ſibi re
gna protendere, & ſi forte Beatitudo tua ſecum animo verteret aliquando, an ambiguꝰ Ga-
raii caſus ſit ab eo exigendus, ſtrictaq; ſit quærenda ratio de illius obitu, & corrigendus ſi eo
aſſentiente acciderit, hoc habeat à meo iudicio exceptum. Diſſimulabitur, vt arbitror, talis
inqſitio, neq; tā potēti elephāto hac via imponere frena rētabit: blāditiis potiꝰ ac lenimētis
opus fore ad tale vulnꝰ curandū, q̄ irritandū ſatius fore cenſebimus. Tēpꝰ rerꝝ oīm iudex
æternus loquet. Credimus tamen euēturum vt in eos ſit aliqn̄ caſurꝰ laqueos, in quos Iaco
bum ipſe Velazquez Cubæ gubernatorem, ſub cuiꝰ imperio iuuenis miſſus ad eas terras
ipſe criſtas i eum erexit, & Pamphilum Narbicium, modo Garaium, ſi vera eſt multorum
opinio, ipſe coniecit, vti ſuis locis late. Neq; longe abeſt huius debiti ſolutionis initium. Ex
Cuba & Iamaica, ſed planius ex Hiſpaniola, quo tanq̄ ad emporium generale omnia con-
fluunt, Criſtophorum illum Olitum ad freti deſiderati perquiſitionem ab eo miſſum defē
Defectio Oliti. ciſſe ac per ſe rem agere, Corteſii autoritate neglecta, relatum eſt, ſic dantur initia rebus. Le
gimus & litteras quibus Aegidium Gonſalum Abulenſem, de quo late in ſuperioribꝰ, ap-
pulſum eſſe ad eas memorati ſinꝰ oras dicti Figueras iamdudum notas, quo inde paulatim
veſtigans dulcium aquarum eū exitum quæritet. Ad hæc illa eadē littora dicunt perueniſſe
Olitum & ab Aegidio Gonſalo triginta tantum leucas deſcendiſſe. Aiunt & Aegidium au-
dito acceſſu Oliti litteras & nuncios concordiam & pacem offerentes ad eum miſiſſe. Ferē
quoq; Corteſium Oliti defectione intellecta mittere in illum armatas copias, quibꝰ impe-
rat vt Olitꝰ capiatur vinctuſq; ducatur ad ſe vel trucidetur. Qui Olitum norunt ſtrenuum
eſſe militem nec ineptum ductorem aiunt, fuiſſeq; ab initio bellorum non infimam victo-
riarum partem, ſed vti ſæpe ſolet accidere formidoloſus iam Corteſio erat, vnde ſub præte
xtu honoris ab ſe illum dimiſerat, quo tempore non defuerūt qui Corteſium monerent ne
viro, cui aliquando verba dixerit ignominioſa, quicq̄ crederet. Parte alia Petrum Ariā pu
tati continentis gubernatorem grandem exercitum andiuimꝰ coegiſſe vt eodē tendat, vnde
veremur ne horum diſſidia cuncta trahant in ruinam. Neq; Cęſar aut ſenatus noſter intel-
ligimus, quid aliud capiamus conſilii, q̄ frequentibus mandatis Hiſpaniolæ ſenatui autori
tatē augere, vt inde tanq̄ à ſumma poteſtate, tum blanditiis, tum monitis & minis opera de
tur, ne detrimenti quicq̄ exoriatur, ne ſint diſcordes, vt conueniant animis, ni leſæ maieſta
tis crimine taxari velint: cadent omnes ni paruerint. Neq; enim eorum opinionibus cæteri
nobiles Hiſpani, qui & ipſi militum animos habent conciliatos contra ſui Regis obſeruan
tiam aſſentientur. Neq; armis fore ſedandos motus hos cenſebimꝰ, ſi lapſæ fidei argumēta
ſcatere vlla ſentiemus, in quoquā atramēto ſolum & papyracea carta quicquid tranſuerſum
Laus Hiſpanorꝫ. emerſerit proſternetur. Magna quippe ac natiua in Hiſpanorum pectoribꝰ vis honoris &
laudis præſertim, vt ſuo regi fideles eſſe iudicentur. Naues expectamꝰ ab illo extero nouoq;
orbe in horas. Tunc ſi quid turget in archanis, erūpet & chirurgos ad medelam accerſemꝰ.
Didici & plæraq; alia non indigna relatu per fratrem Thomam Hortiſium & conſocios bi-

colores fratres dominicos probatos viros. Hi partem eam putati continentis inhabitarũt ſeptennio, quæ dicitur Chiribichi, ea eſt Ori draconis & Pariæ prouinciæ frequenter a nobis in priorib9 nominatis regio vicina: vbi cœnobium diruiſſe barbaros & trucidaſſe cœnobitas in ducali p̄cedenti libello dixi. Fratris huius Thomæ Hortizii eſt apud nos ea opinio, vt ipſo ductore ſint eius ordinis Dominici duodecim aſſignati cœnobitæ ad nouã Hiſpaniam mittendi, quo inter barbaras eas nationes noſtræ fidei ſemina iacent, ab his fratribus multa prius intellexeram, quæ ſi bene memini ſcripta dimiſi ad varios principes nuncupata. Earum terrarum incolas Canibales eſſe affirmãt, ſiue Caribes humanarum carniũ edaces. Eſt Caribium vaſta terrarum quantitas, Europam ſuperat: claſſibus vnilignearum cymbarum ſtructis venatum homines per inſularum, quæ ſunt innumeræ, congeriẽ nauigaſſe reperiunt̃, vti ad nemora ſyluaſq; ceruos & apros alii quæritant interficiendos. Carib vniuerſalibus earum terrarũ linguis idẽ quod fortior cæteris, inde Caribes: neq; inſulariũ quiſq̃ nomen hoc promit ſine formidine. Dicuntur etiam Caribes a Caribana regione in Vrabæ ſinu ſita orientali, vnde ſparſum id ferum genus hominũ per ampla orarum ſpacia integras aliquando Hiſpanorum acies trucidarunt ad internitiem. Nudi fere viuunt, cucurbitula aurea interdum includunt pudenda, funiculo præputium alibi colligunt, neq; niſi coitus aut mictus cauſa ſoluunt, nil vltra contegũt domi ocioſi. Bellorum vero temporib9 multis ornatibus vtuntur. Sunt agillimi, certiſſimas iaculantur venenatas ſagittas, et vento velocius abeũt redeũtq; arcub9 fultis, imberbes ſunt, & ſi pilus erumpat forficulis q̃buſdã ſibi eruũt alterne, crineſq; ad aures vſq; dimidiũ ſcindũt. Ad elegãtiã aures nareſq; p̄forãt et monilib9 aureis ditiores ornãt cõchilib9 coclearũ aut limacũ variis vulgares, coronis etiã delectant̃ aureis, qui aurũ aſſequunt̃. A decimo vel duodecimo ætatis anno quando iam Venereo incipiunt vrgeri titillo, arborea geſtant folia toto die ad nucum quantitatẽ in vtraq; maxilla, neq; tollunt citra cibi aut potus captum. Nigreſcunt ea medela dentes ad carbonis extincti tetricitatem, fœminas aut infantes ignominioſe appellãt noſtros q candidis delectent̃ dentibus, & ſilueſtres feras, q barba & pilis nutriendis intendant: ad extremum vitę durant illis dentes, neq; molarium vnq̃ dolore afficiuntur aut putreſcũt vnq̃, folia ſunt mirtheis paulo grandiora, mollia vti quæ terebint9 arbor creat, lanæ aut goſampii mollicie ſi tangãtur, nulli magis culturæ indulgent hi Chiribichenſes, q̃ earum arborum curæ quas vocãt hay, q ex earum foliis quaſcunq; gratas merces adipiſcantur. Per earum arborum agros p belle compoſitas deducunt foſſas & riuuos trahunt, quibus ſata irrigant ordine grato. Sepit quiſq; portionem ſuam deducto tantum funiculo goſampino cingulo virili tenus, habent pro ſacrilegio ſi quis vicini traiecto funiculo prędium calcauerit, violatorem ſacri periturum propediem pro certo tenent. Sed quo pacto foliorem puluerem illũ curent, ne corrumpatur, auditu dignum eſt. Priuſq̃ in puluerem folia exiccata terantur, ad montanas p ficiſcuntur ſiluas, vbi coclearum & limacum gignitur copia ingẽs ob humidam tellurem, ex earum conchis congeſtis in ſtructam fornacem poſitis cum particulari quodã ligno acri ſuppoſito igne calcem conficiunt, eam pulueri cõmiſcent. Eſt eius calcis tanta vis vt primo ſumenti labra ita concoquantur & dureſcãt, vti foſſoribus accidit habere calloſas man9 ob ligonum frequentẽ tractatum, aut ſi labra noſtra calce viua confricuerint, aſſuetis non idem. Puluerem ita conditum in cophinos & ſportas ex cannis paluſtrib9 miris modis intextis recondunt, ſeruantq; ad mercatorum aduentum, qui ad eos cõmeant eius pulueris habẽdi gratia, vt ad nundinas & fora concurritur. Maiicium granum mancipia et aurum aut ex auro monilia, quæ guanines appellant, afferunt illi vt puluerem hunc aſſequãtur, quo regiones omnes vicinę vtuntur ad curam dentium, ipſi tamẽ Chiribichenſes quotiis horis ſputis foliis veteribus recentia ſumunt. Sunt arbores aliæ in valle hac ſuis prouentibus nobiles, ab illarum vna vulneratis parum per ramis lacteus manat humor. Is ita relict9 in piceæ reſinæ ſpeciem cõgelatur, diaphonum eſt id gummi, ſuffumigio grato vtile. Ex arbore alia lectus eodem modo ſuccus perimit, ſi eo illinita ſagitta quis percutietur. Ex aliis arboribus viſcum manat, eo captant volucres & ad vſus alios vtuntur. Guacirma eſt arbor alia moro ſimilis, & mora fructus procreat noſtratibus Europeis duriora eſui apta recenti. Ex illis madefactis prius ſapam extorquent, optimam purgando gutturi & raucitati tollendæ cõmodã. Ab huius arboris ramis exiccatis ignis vti ab ſilice percuſſo elicitur. Citreas & huius vallis latera familiares habent arbores proceras, odore grato aiunt oppleri veſtes & ſeruari a tinea in capſis conditas citreis. Sed ſi panis includatur ſeruãdus fit amarior felle & inguſtabilis,

Chiribichẽſiũ mores.

Gũmi optimum.

inde vti diximus ex tabulis illis cōpactæ naues euadunt à corrodentibus vermibus. Goſam-
pium arbor alia generat quæ moro maior eſt, decēnio perit, idē accidere in Hiſpaniola plu-
_{Goſampiū arboreum.}
ribuſq; locis aliis in hoc orbe nouo diximus in præeunti libello ducali. Iactāt patres hi bi-
colores goſampiū hoc ꝑcioſius eſſe noſtro Europeo qđ ſeritur quottanis, neq; canabe caulē
ſuperat altitudine, plæriſq; in partibus naſcitur & viget hoc tenue in Hiſpania in agro Aſti
gitano ꝑcipue. Eſt vulgaris in hac valle ſuapteq; natura creatur caſiefiſtulę arbor īgēs. Neq;
prætereundū eſt aliud huius vallis cōmodū, apud Chiribichenſes in abſtruſis ſeceſſibus
aliquibus creari putarunt arbores cinamomi altrices ignotas incolis, aut ſaltē prętermiſ-
ſas, quia nullum eſt apud hos habitatores genus aromatū in vſu præter piperis eius, de quo
late alias & ſæpe, quod appellant axi, peculiare adeo vt nō minor ſit apud eos omnes eorū fru
ticum copia, q̄; apud nos vrticarum aut maluarum. Exēplo eſt arbor vi fluminis inundan-
tis raptata in litt9 maris cœnobio ſuo proximū proiecta, tractam arborē in ſiccum ad vſum
coquinæ ſcindere ſtuduerunt, ex aſſulis omnibus ſuaues prodibant odores, guſtarūt corticē
non ineptum cinamomi ſaporem ineſſe ſenſerunt, licet ex longa tēporis intercapedine & cō
_{Tēp9 rerū iudex}
cuſſu torrentis ſemicorruptus eſſet truncus ille. Iudex rerum omnium tēpus hæc & multa
prętерea, quæ adhuc latēt, nobis aperiet. Sex dierū numerum legimus creatorem rerum ſibi
aſſumpſiſſe ad formandas ordineq; ſuo cōponendas vniuerſę machinę fabricas. Nequimus
nos vno ſpiritu cuncta tantarum rerū ſecreta indagare. Eius fluminis aquas frangendis pur
gandiſq; renum & veſicarum calculis aptas eſſe ferunt, ſed oculorum nubes generare. Ex
fonte quoq; aiunt ſcaturire materiam eius ignis inextinguibilis, qui dicitur vulgo ignis al-
chitrani, ab Italo arbitror vulgo ignem dici græcum.

Caput ſeptimum.

EST ARGVMENTO notabilis res alia, q̄ ea ſit vallis aromaticarū geni
trix laſciuiarum. In exortu ſolis & ſereno tēpore per vallem totā miri vapo-
res ab auris matutinis impulſis ſparguntur. Sed ſi nimis auide hauriātur na-
ribus, capiti eſſe noxios & generare grauedinē, vti apud nos accidit in multis
herbis Ozimo præcipue, neq; muſcū prodeſt naribus admittere, licet alon-
ge ſapiat eius odor, pluuio autē aut nubilo tempore ceſſant odores illi. Parit
_{De variis arboribus.}
poma arbor alia in ripis fluminum quæ comeſa vrinam prouocant & emittere cogunt ad
ſanguinis colorē. Alia gignit egregia pruna his ſimilia quæ Hiſpanus monacales appellat.
In iſdē ripis alia fert poma quæ perimunt, ſi comedantur, licet dulcia, in alueis cadētia ea po
ma ab piſcib9 eduntur, in varios cadunt morbos ignotos qui eo tēpore piſces comederint,
frater idem Thomas Hortizi9 guſtaſſe parumper non comediſſe tamē dicit ſe de pomulo,
acrodulci mixtum cōtendit habere ſaporē, nocuit id paululum, hauſtus olei veneno eſt me
dela. Vmbra quoq; huius arboris pomiferæ capiti nocet ac viſui oculorum canes, & catos
quodcumq; etiā quadrupes aliud perimit pomorum eſus. Arbores & alias creat ea tellus
multiformes, ab vna ſuccus manat, qui cōpreſſus coagulato recenti lacti eſt ſimilis & eſui a-
ptus. Emittit arbor alia gummi ſaccaro roſato non vilius. Herbas & odoras ſuapte natura
_{De variis herbis.}
tellus illa germinat, Ozimum paſſim legi poteſt. Beta creſcunt illic ad virilē ſtaturam. Trifo
lium apio grandius, portulacę ramulos edunt pollice craſſiores, coaleſcunt illic olera & hor
tenſia quæq; ab cœnobitis allata, vt melones, cucurbitę, cucumeres, raphani, cariotæ, paſti-
nacę. Mortiferæ naſcuntur & illic herbæ, vna præcipue paluſtris tricoſtalis, in ſerræ modū
acutis cuſpidibus armata. Ea ſi quem incautū pupugerit querulū dimitit. Naſcūtur & in eo
mari herbæ quæ vi ventorum erutæ ſparguntur & plærunq; retardant naues. Quadrupe-
_{Quadrupedes varii}
dum eſt & volucrum patriarū memoratu digna in hac regione Chiribichenſi varietas. Ab
vtiliori ac magis noxio quæ ſunt oppoſita incipiamus. In primis & ſubſequentibus meis
libellis de quadrupedibus quibuſdam anguibus aſpectu feris facta eſt crebra mentio, Iuga
nas vocant, dicunt alii Iuanas. Vtilis eſt eſui bellua, neq; inter lauta edulia abiiciendum ani-
_{De iuganis}
mal. Sunt & eius oua, quæ more crocodili aut teſtudinis gignit paritq;, egregii nutrimenti
& guſtus. Iacturam ab illis non exiguam bicolores fratres recipiebant qui ſeptēnio illas in-
coluerunt terras. Erecto vti diximus cœnobio noctu aiunt ſe ab infeſta iuganarum multitu
dine velut ab hoſtibus plærunq; circumſeptos, nō vt illas ad ſui tutelam laceſſerent ſurge
bant è lectis, ſed vt perterrefacerent & exterminarent ab frugibus & hortenſibus meloni-

bus pręcipue ſuo tempore ſatis & cultis, quibus libentes depaſcũtur. Iuganarum venatui
vallis eius habitatores indulgent ad eſum, ſagittis repertas perimunt, capiunt & plęriq; vi=
uas dextra in ceruicem iniecta belluæ, quæ iners eſt licet aſpectu formidoloſo, ore aperto cũ
fero dentium oſtenſu minari videtur morſum, ſed anſeris more ſibilantis torpeſcit, nec au=
det impetere, tantus eſt earum fœtus vt gregem delere penitus nequeant. Ex maritimis an=
tris & ſpecubus, vbi germinantur, noctu ad paſtum turmatim exeunt quærendum, veſcun
tur & pelagi excrementis, quæ retrocedens mare in littoribus relinquit. Vafrum aliud nu=
Crudele animal.
trit terra illa animal, & crudele gallico cane nõ minus, raro viſum. Primo noctis crepuſculo
prodit è ſiluarum latebris, pagos adit, circuit domos plorando elatis vocibus, ita vt infantẽ
percuſſum eſſe ignari artis illius arbitrentur. Priuſq̃ rerum experientia vicinos inſtrueret,
fallebantur multi, ad vagitus incauti exibant, aderat monſtrum, raptabat miſerum & ictu
oculi lacerabat in fruſta. Longa tẽporis intercapedo & neceſſitas, q̄ ſopitos excitant animos
contra feræ belluæ naturam remedium inuenerũt. Si quis iter noctu ſit capturus accenſum
exportat ſecũ ticionẽ rotatq; eundo, eo inſpecto fugit monſtrũ, velut ab furẽtis gladio timi
dus homo, per diem viſum fuit nunq̃. Infeſtantur & à crocodilis in finibus pręcipue ſemo
tis ac cenoſis, capiunt plærumq; catulos eorum & comedunt, à veteribus abſterriti abſti=
nent. Ederunt fratres è crocodilo, carni aſininæ molli par eſſe aiunt, guſtum inſipidum, vti
aliâs dixi de niliacis crocodilis in legatione mea Babilonica pro Catholicis Fernãdo & He
liſabetha regibus. A fœmina prodit odor muſco laſciuo ſimilis, ſiluestres creat catos ea tel=
lus, amplexu natos geſtat mater inter arbores ſerpens, ſagitta tunc matrem feriunt, qua ca=
dente mortua capiunt paruulos, illos ad delicias habent, vti nos cercopithecos aut ſimias, à
quibus differre in immenſum dicunt fratres, præhendunt ex illis tenſis in fontium margi=
nibus laqueis. Trans monſtratos digito montes mõtanas habitare feras dicunt incolæ, quæ
vultu, pedibus, manibuſq; virilem formam æmulentur, & recta interdum facie ſtare pedi=
bus & ambulare, vrſos eſſe arbitrantur qui hæc audierunt, viderunt minime. Verſat̃ in eorũ
De alio animali.
ſiluis animal aliud aſino grandius, ferox, canibus infeſtum, obuium quẽcunq; raptatum au=
fert ſecum, vti lupus aut leo pecudẽ, tres canes cœnobii cuſtodes raptarunt fratribus è veſti
bulo, huius eſt a cęteris animalibus forma pedum valde diuerſa, calceo gallico ſimilis eſt vn
gula, à fronte lata & rotunda non ſciſſa, à calcari acuta, nigrum eſt & villoſum, aſpectum for
midat hominis, Cappam appellat quadrupedem incola. Nutrit & pardos ac leones, ſed mi
tes ac minime noxios, ceruorũ eſt numerus ingẽs, ſagittis ceruos inſequitur incola venator.
De aranata animali.
Cane nihilo grandius eſt gallico animal aliud nomine Aranata, huius effigies humana, bar
ba denſa, ſpectabile ac venerandum aſpectu, manus ac pedes et os habent humanis ſimiles,
fructibus arborũ veſcitur, inter arbores ſerpens vt catus aut ſimia gregatim incedit rugitq;
adinuicẽ, aliquando vt fratres cœnobitæ primo appulſi dæmonũ putarent eſſe agmina, prę
ſui aduentus rabie ad eorũ terrorẽ obſtrepentia. Dexterrimũ eſt animal iaculatas in ſe ſagit=
tas ſcit euitare, ac manu capere et remittere ad percuſſorẽ, ſimiarum aut cercopitecorũ ſpeciẽ
arbitror ego eſſe, cœnobitę negant. Eſt aliud è geſtu mirabile, ſtrigoſum, cubitales loco ſter
coris emittit colubras: vnũ domi nutriſſe fratres ipſi, vidiſſeq; ſe aperto experimento rẽ aſſe=
Fętidũ animal.
runt. Quo ſolutæ tendant colubræ interrogati, ad vicinas dixerunt ſiluas, vbi vitam agũt
breuem. Putet animal ſuper qualecunq; proiectum ad ſterquilinia cadauer fœtidum, inde
putoris eius impatientes interfici animal iuſſerunt, vulpem roſtro, pilo lupũ imitat̃. Quan
do in infantum ventribus vermes paſſim creari, neq; ſenes ab ea peſte immunes, atq; vna cũ
excrementis emitti viuos didici, quos mutato nomine vulgus lombrizes appellat, cur & il=
lud accidere poſſe non crediderim? talibus pręcipue viris id affirmantibus? Eſt aliud qua=
drupes miro naturæ inſtinctu victum quęrens: formicarum, vti de pico aue didicimꝰ, eſt ve
nator, acuto conſtat roſtro ſpitamali, oris loco foramẽ tantum habet roſtri cuſpide, vnde lin
guam exerens oblongam, in cubilia formicarum in arborum cauernulis latentium proten
dit, & motu linguæ colludendo eas pellicit, vbi formicis ſentit eſſe refertã, retrahit: & eo pa=
cto formicas deglutiens depaſcitur. Phaleratum & id animal, de quo ſæpe tellꝰ illa procreat.
Apris, ericiis ſpinoſis, & porcis hiſtricibus, & muſtelarum ſpeciebus variis abundat, variis
quoq; volucribus ornata eſt, & fatigata onocrotalis, de quibus late in ducali præcedenti.
Veſpertiliones vti culices noctu dormientes aggrediũtur. Quicquid in homine detectũ re=
perit veſpertilio, auſu imperterrito impetit, ac ferit repentino morſu, ſanguinem ſugens: ſed
auditu gratioſum audiat tua Beatitudo caſum, qui à veſpertilionis morſu euenit. Laborabat

Res audítu gratioſa de veſptilione.

ad extremum vitæ cœnobitarum familiaris, graui pleureſi cũ ardenti febre, flobotomia indigebat, bis terq; tentat venã, neq; guttam ſanguinis extorſit vllã ſua nauacula flobotomator, pro morituro intra paucas horas relictus, extremo vale dicto abierunt fratres, vt ſepulturæ illius parandæ intenderent. Adoritur veſpertilio derelictum, pedis vnius detecti ęgroto venam aperuit, ſanguinis ſuctu ſat̃ veſpertilio, euolauit, venã reliquit ruptam. Ad deſertum fratres mortuũ eſſe putãtes in exortu ſolis veniunt, viuum & alacrẽ ac fere incolumem reperere hominem, conualuitq; prope diem, miniſterio intẽtus priſco. Veſpertilioni medico gratiæ aguntur. Perimunt & ſuo morſu catos, caneſq;, ac gallinas. Vocat veſpertilionem incola rere: do rebus noĩa q̃ dãt, dãt pauca. Sũt & corui nõ corui nigrãtes aues, adunco roſtro aquilino, rapaces, ſed in volatu pigri vti videmus de auetarda in Hiſpania familiari, anſere maiore: circa ſolis occaſum exit ab his halitus fragrans, per meridiẽ aut ſub aere craſſo minime. Perdices, turtures, palumbes, numero ibi creãtur innumero, paſſerculos etiã noſtris regulis minores habẽt. De induſtria architecturæ in cõficiẽdis nidis, quo ſobolẽ à rapacibus volucribus & belluis aliis tueantur, mira referunt. Ataiam eſſe Chiribichen ſib9 vicinam regionem, ſalinis nobilem diximus aliquando, eius littora percurrebant Hiſpani, qui oculos in mare habebant protentos, cæteris aut ludentib9 aut alias ocioſis, ſuperne rem ignotam videre natãtem, intuitu fixo quid eſſet penſitando, caput humanum crinitum & denſa barba fulctum, ac lacertatum ſe vidiſſe profeſſi ſunt. Donec taciti proſpectarunt, ſecure mõſtrũ nauis aſpectu admiratum vagabatur, clamore ingenti ſocios excitant, ſono vocis audito mõſtrum exterret̃, ſubmergitq; ſe, latentem ſub aquis corporis partẽ oſtendit, in piſcem deſinere cauda inſpecta, cuius concuſſu vndoſum fecit maris tranquilli locum. Tritones eſſe arbitramur, quos fabuloſa vetuſtas Neptuni rubicines appellat. Apud Cubaguã inſulã vnionum piſcatu famoſam, Margaritæ inſulæ vicinã fuiſſe viſum eius generis monſtrũ aliud retulerunt plærīq;. In Oceano Cantabrico noſtro virgineæ voces armonice cantantes certis anni tẽporibus auditæ referuntur, horũ putant eſſe concentus, quando prolis gignendæ appetitu in Venerem excitãtur. Piſcium nobis ignotorũ aſſequuntur multa genera, duobus prẹcipue paſſim fruuntur, aſſant vnum & ſeruant vti nos ſalitos petaſones, alias etiã carnes & piſces ad futuras neceſſitates codimus. Aliud genus elixum pinſunt, in maſſę triticeę modum, mox in globos reductũ, aliarum rerum peregrinarum permutatione, vicinis ea mercẹ carentibus impendunt. Capiunt autẽ piſces duabus artibus. Quando piſcationi generali animus eſt intendere, qua ſciunt eorum piſcium verſari copiam, iuuenum cogitur ingens

Quib9 artibus capiãt piſces.

multitudo, à tergo gregẽ ſilenter in latam coronam inſtructi, vti leporum venatoribus accidit, circumeunt ſubmergũtq; ſe vna omnes & in aquis more chorizãtium, paulatim virgis, quas dextera geſtant, dexterrime agitatis & aperta leua, vt in caulam pecudes gradatim ad littorales harenas impellunt, ibiq; ſportatim in ſiccum prædam proiiciunt. Non miror ego fieri poſſe hoc, ꝙ in alueo Nili mihi ipſi acciderit, quando aduerſo flumine ad Soldanum ꝓficiſcebar, anno ab hinc quarto & vigeſimo, nauibus quæ me comitatumq; meum & palatinos ad me à Soldano miſſos vehebant, in ripa recentium cõmeatuum ſumendorum ratione morantibus, animi cauſa, ꝙ mihi exire in terrã ob Arabes vagantes non erat tutũ, panis fruſtula de accolæ vni9 conſilio proiiciebam in fluuium, piſciculoꝝ aggregata eſt ilico multitudo adeo ſecura, vt ſubmitti ſibi ſportas paterentur, certatim ad natantia fruſtula panis, vti ad mellitum aliquid rabidæ muſcæ, accurrerunt, ſportas mox eleuabam9 refertas, idq; ad libitum reiterato facere licebat. Attamen interrogati accolæ cur tanto tẽpore vigerent eorũ piſciculorum turmæ, non comedi ab eis piſces, ꝙ noxii ſint, intelleximus. Fui ego monitus ne vllum ex eis manu caperem, ſpinã in eorum dorſo rubram oſtenderuut, ſtudere piſcem, vti apes aculeo, ſpinæ cuſpide captorem ferire: Chiribichenſibus nõ eſt ea cura, ſunt cõmodi piſces hi. Genus alterum piſcationis tuti9 eſt & generoſum, noctu intra ſcaphas ardentes portant tedas, & quia experimento noſcunt magnorum piſcium verſari greges, proficiſcuntur,

Alterũ gen9 piſcandi.

tedas extra cymbarũ ſpondas circũrotant flammãtes, ad lumen properant piſcium agmina fuſcinis & ſagittis iactatis perimunt ad libitum, ſalitoſq; vel ſub ardenti ſole deſiccatos in ciſtas cõponunt, venturoſq; ad eorum fora mercatores expectant, de marinis partibus ſatis. Naſcuntur & illic inſectorum & ſerpentum multa genera. Salamandræ Chiribichenſes humana ſunt palma latiores, morſus earꝝ lœtalis eſt, vti pullę gallicinæ raucæ quãdo incipiunt optare maritum, noctu crocitant. Aſpides caudę aculeo ferientes, ibi paſſim reperiuntur, eorum caudæ cuſpide ſagittas inficiũt. Araneæ ſunt verſicolores, viſu formoſæ, noſtris duplo

maiores: tenax ē earū tela & aſpectu digna, q̄cūq; volucris paſſere minor aut par paſſari, ſi ceciderit in eā irretit̃, vi nō parua op⁹ eſſe inquiūt cœnobitæ ad infrīgēda fila. Araneis & ranis ac vermib⁹ qbuſq;, pediculis etiā ſine horrore veſcunt̃, licet in cæteris ſint ſtomachoſi adeo, vt ſi quid non placitum viderint eorum quiſq̄;, euomit repente quicquid ſtomacho ineſt. A quattuor culicum generibus infeſtis ſe hoc pacto tuentur multi, obruti harena, faciē frondibus cōtegunt inter ramos, vt ſpirare queant, exigui ſunt noxiores. Apum ſunt genera tria, in alueareis duo mella cōgerunt more noſtrarꝝ, genus tertium exile ac nigrum in ſiluis mellificat ſine cera. Pulliculis apum veſcuntur incolæ libentes, crudos, aſſos & interdū elixos comedunt. Veſparum duo ſunt genera, vnum innoxiū, valde moleſtum alterum, hæ domos, illæ ſiluas inhabitant. In ſinibus quibuſdā maritimis angues magnæ molis creantur, ſi dormire nautis acciderit, apprehēſa cymbę ſpōda, in nauim ſerpunt & perimunt ſopitos ac lacerant & comedunt ſocialiter, vti vultures ad oblata cadauera. Certis anni tēporibus à brucis, eruca & locuſtis in arborū germinibus infeſtantur, in malicio grano, niſi cura ingens adhibeatur, in eo deſiccando & locando in horreis gurgulio naſcitur, & rodit medullam cortice relicto, vt in fabis & alicubi in tritico accidit. Sunt & illic noctiluci familiares, quibus in ducali præcedenti diximus, ad culicū remedia, & lucem noctu prębendam eos vti. Maris eius dicunt certis anni temporibus littora ad colorem ſanguinis rubeſcere. Interrogati ſeneſcentes, quid cauſæ inſit, quod ingens multitudo piſcium oua eo tempore egerat, quę ab vndis raptata, ſuperne cruentum colorē illum dent aquis, putare ſe aiunt, affirmant minime, erit in manu quęrentiū in oſſium ſuperficie medullas credere, vel genuinos tabe liuoris inficere ſuper his & multis præterea. De quadrupedibus, volucribus, & inſectis, de arboribus herbiſq; ac ſuccis, aliiſq; rebus huiuſmodi iam ſatis. Ad hoīm geſta & vitę ſeriē tendamus arcū.

Caput octauum.

SVNT Chiribichenſes auguriis dedititiſſimi, ſunt ludorum, cantuū & ſonorum amatores, in crepuſculo vtroq; variis inſtrumentis & cantibus ſe alterne ſalutant, perpetuos octo dies interdū pſallendo, cantando, chorizando, bibendo, & comedendo conſumunt, ad extremam vſq; laſſitudinē ſeſe aliquando concutiunt. Cantus eorum ad mœrorē tendunt, ibi ſuis quiq; monilib⁹ inſtruunt, aureas hi coronas capitibus imponunt, conchis maritimis & limacum tegminibus colla ac ſuras pro tintinabulis ornant, pennarum criſtas diuerſorū colorum alii ſumūt, ad pectora bullas aureas appēdunt alii, quas appellant guañines, ſed omnes ſeſe variis intingunt herbarum ſuccis, & qui turpior noſtris oculis videretur ab eis elegantior iudicatur, ita coacti in arcum modo, modo ſtricto cuneo, dein rotunda corona connexis manibus, mox ſolutis, mille ſaltibus variis & tripudiis, ſemper canentes in gyros ſeſe voluūt, euntes ac redeuntes cū variis vultuū geſtibus, labellis interdū clauſis ac ſilentes, apertis modo vociferantes. Cœnobitæ hi aiunt vidiſſe illos aliquando ſex amplius horas, ſine vlla intercapedine in huiuſmodi vanis ac laborioſis motib⁹ conſūpſiſſe. Quando moniti per pręcones ad primarii alicuius reguli atrium circumuicini ſunt conuenturi, regum familiares itinera, euulſis herbis & abiectis lapillis ac ſpinis & paleis ſordibuſq; aliis omnibus, verrunt & purgant, & ſi opus eſt latiora reddunt. Qui à pagis veniunt vicini, ad fundæ iactum ab atrio reguli ſiſtunt, in aperto campo ſeſe inſtruunt, & ordine cōpoſito iacula, qbus ad bellum vtunt̃, & ſagittas pſallendo tripudiandoq; concutiunt, & voce tremula ſubmiſſaq; primo cantantes paulatim gradiuntur, mox quo propius accedunt voces & cantus reiteratos eleuant idē fere ſemper promendo, verbi gratia: ſerena dies eſt, dies eſt ſerena, eſt ſerena dies. Cuiuſq; pagi dux vnus tripudiorum & cantuum regulam præbet cæteris, qui tanto duci reſpondent concentu, vt vna in multis vox eſſe videatur, & in multis motibus motus vnus. E ducis illius neceſſariis præcedit agmen verſis veſtigiis vnus vſq; ad atrii valuas, domum dein ſine cantu, piſcatoriā hic fingendo artem, venatoriam alius, modeſte tripudiando ingrediuntur oratorio more dein laudando regulum & genitores eius alte ſermocinatur ali⁹, morionis quidam geſtus, oculos modo torquendo, modo recte ſpectando, confingit. His actis pedibus ſub ſe reductis ſolo ſedent omnes taciti, comeduntq; ad crapulam ac viuūt ad ebrietatem, quoue intemperantius quis potat, eo valentior habetur. Fœminæ tunc modeſtius vtuntur potu, quo maritorum proſtratorum ebrietate liberiorem curam habere queant, eſt

De natura & moribus Chiribichēſium.

Bachanalia viuunt.

nanq; data cuiq; viro in custodiā, donec bacchanales hi ludi durant, fœminarum etiā opera vtunť his tēporibꝰ ad potuum & ciborū ſarcinas ad conuentus locū deferendas: hæ viritim pocula porrigunt hoc pacto, primo ſedenti propināt fœminæ, ſurgit is, viciniori porrigit pateram, ille alteri, vicino hic: donec ordine ſuo numerꝰ impleať. Turgidū ſe vidiſſe ex illis aliquē effectum, præ nimio potu aiunt fratres, vt pręgnanti ſimilis eſſe videretur. Poſt hęc ad iurgia & querimonias p̄teritarumq; iniuriarū recordationes ſe cōuertunt, hinc duella & prouocationes & cætera diſcrimina, hinc multæ inchoanť inimicitiæ, hinc multæ veteres repullulant vindictæ. Quando iam ſurgere poſſe datur vt domum reuertantur, cantus iterum ad mœſticiā pronos excitant, fœminæ præcipue triſtiores. Ab homine multū diſtare aſſerunt temperantē, quia futurorum expertem remanere oporteat eum qui ebrietate non corruat. Arti magicæ, vt infra ſuo loco dicemꝰ, ſub magiſtris inuigilant, tuncq; dæmonum commercio et colloquiis vſos fuiſſe prædicant, quādo per ebrietatem ſopito ſpiritu magis grauantur, vnde præter vini potum alterius herbæ inebriantis ſuffumigio vtūtur, quo plenius iaceant inertes, ſumunt & alii ſuccos herbarū ad vomitū excitantes, quo ſtomacho euacuato crapulā & ebrietatē queant reiterare. Interſunt & ſimpoſiis eorū virgines, hæ ſurarū ſibi & fœmorum partes, quę proximæ ſunt genibus, ſtaminū glomis inuoluūt ſtringūtq; acriter, quo ſuræ ac fœmora craſſiora tumeſcant, elegantiores ea ineptia ſe putant apparere amantibus, de cætero nudæ. Nuptæ vero fœmoralibus vtuntur goſampinis ad pudēda tm̄ contegenda. Bellica hi formant variis modis cōpacta inſtrumenta, quibꝰ modo læticiam mœſticiam interdū & furorem incitant, ex magnis conchis maritimis funiculis tranſuerſatis aliqua cōponunt, ex ceruorum oſſibus & fluuialibus cannis fiſtulas diducūt. Tympana quoq; parua picturis variis ornata efficiunt, ex cucurbitis etiam & ex euacuata trabe grandiore virili lacerto formāt. Noctu fere ſemper more præconū ex altiore cuiuſq; pagi domo vociferant multi, reſpondeť ab uicino pago non negligenter. Interrogati cur eā ſibi ſollicitudinem induerint, quo ſui hoſtes nequeant eos reperire incautos, ſi repēte occurrerint, per

Habēt idioma difficile intellectu.

petuis nanq; ſeſe bellis inuicem conficiūt. Difficilia intellectu inquiunt eſſe eorū idiomata, ꝙ vocabula proferant omnia ſincopata, vti poetis licet deum dicere pro deorum. Ante ſolis exortū ſi calor vigeat, ſi vero frigus in exortu, ſingulis diebus ſeſe lauant, & ad elegantiā plærumq; vnguento quodam viſcoſo ſeſe inungunt, & volucrum pennis ſuperimpoſitis totū corpus cooperiunt, lenones aut magas Hiſpani prætores hoc pacto è carceribus educunt in publicum contumeliæ cauſa, in admiſſi facinoris pœnam. Neq; frigus neq; calor multum vrget Chiribichenſes littorales, licet ſint æquinoctio proximi, decimo vix noſtri poli gradu ſubiiciuntur, tendit ea tellus ad antarcticū, vti aliâs dixi, trans lineā æquinoctialem gradus quattuor & quinquaginta, vbi ſunt breuiſſimi, qn̄ apud nos longiſſimi dies, & econtra. Inter eos ille potentior habetur & nobilior, qui auro & cymbis vniligneis locupletior eſt, quive pluribꝰ propinquis fultus eſt, & præclare geſtis maiorum polleat aut ſuis. Si quis alteri fecerit iniuriā caueat ſibi, ignoſcunt nunq̄, proditorie quærunt vindictam. Sunt maiorem in modum iactabundi, arcubus & ſagittis venenatis delectantur, aſpidū aculeis caudarum, quarundā etiam formicarū capitibus, venenatis etiā herbis cōtuſis aut pomulis, de

Venenatis vtuntur iaculis.

quibus aliâs, & ſuccis arborum ſtillantibꝰ eas liniunt, neq; omnibus datū eſt medicamenta illa tēperare. Vetulas habēt eius artis peritas, has ſuis tēporibꝰ inuitas includūt ad id miniſterium præbitis materiis, biduo continent & decoquunt vnguentum, peracto domū aperiunt, ſi vetulas incolumes reperiunt quin ſemimortuæ iaceant ob vim veneni, graui pœna conficiunt, tantam enim eſſe vim eius aſſerunt, vt opifices quoſq; odore ſolo dum componitur fere trahat ad interitum, & tanq̄ rem inutilem vnguēta proiiciūt. Vulneratā perimit ea tabes, ſed non repente, remedium è noſtris nullus vnq̄ reperit, ipſis vero notū eſt. Duriſſima eſt vulnerato poſt id vita, quoniā à multis, quæ placita eſſe ſoleāt, abſtinere illum oporteat, à Venere primum per biennium ſaltem, & toto vitæ tempore à vino ciboq; vltra naturæ ſolam neceſſitatem, & à laboribus: ab his niſi cauerint, mora ſublata moriuntur, vulneratos aiunt cœnobitæ ſe vidiſſe plæroſq;, quod crudis bellis ſe mutuo conficiāt, mortuum neminem præter fœminam vnam: certant nanq; vnà cum viris fœminę, ea vulnerata medelæ anguſtias ſubire recuſauit: extorquere ab eis noſtri nunq̄ potuerunt, quo medicamento ſit opus ad eam curam. Arcus inter ſe cum globulis cereis aut ligneis loco ſagittarum à pueris exercent. Dū nauigant cantor ſedet vnus in cymbæ prora, cui remiges ſecuti punctū ordine grato reſpōdent vniformes remos agitando. Fœminę vtplurimū adoleſcentiā & fu

nentutem ſat honeſte peragunt, grandiores ſunt inconſtantes. De generali more fœminaꝶ,
quibus aliena magis placent ꝙ̄ ſua, Chriſtianos magis amāt, currunt, natant, pſallūt, & mo
tus omnes exercent non ineptius ꝙ̄ viri: partus leuiter emittunt, nullū doloris promunt ſi-
gnum: nec lecto recumbunt, nec blandimenta expectāt vlla: infantuli ceruices duobus pre
mūt puluinarib⁹, à frōte vno, ab occipite altero, ſtringūtq; ad oculorꝶ rupturā, placet illis
plana facies. Puellas nubiles biēnio cubiculis parētes includūt abſtruſis, neq; in aerē eo tēpo
re, cū alias ob ſolis & aquę frequentē vſum ſuffuſcæ ſint, ꝑgrediuntur: comam ſcindūt nūꝙ̄
clauſura durante. Ea ſęueritate cuſtoditas multi optant habere vxores, hæ ſi primæ ſint mari
ti vxores, coluntur à cæteris quas habent ad libitū primates, populus vna contentus viuit,
ignobiles vero maiori ex parte obſequiū petenti pręſtant. Poſt nuptias cauent ab adulterio,
ſi acciderit, à fœmina crimen nō exigitur, de adultero quęritur vindicta, repudiari vxor po-
teſt. Ad huius primæ ſęnere puellæ nuptias vicinia inuitatur vniuerſa, fœminæ conuiuę, po
tus & dapiū ſecum afferunt humeris ſarcinam ſingulæ vix ferendam. Viri pallearū & cul-
morum ſingulos faſces ad conſtruēdā nouę nuptæ domū portant, ea trabib⁹ erectis in mo
dum caſtrenſis papilionis erigitur, domo conſtructa ſponſus vterq; pro facultatibus ornat
aſſuetis monilibus & variorum colorū lapillis, quibus qui carent mutuo à vicinis accipiūt,
tunc noua nupta cū virginibus ſeorſum ſedet, ſponſus apud viros. Circumeūt vtrumq; can-
tantes, hūc iuuenes, illam puellæ, adit crinitōſor, ſponſo capillos ab aure ſcindit, ſpōſę mu-
lier, in fronte ſolum ad ſupercilium ab occipite reſtat crinita, his actis nocte aduētante, viro
ſponſam manu porrigūt, vt ea vtatur ad libitum datur venia. Habent & fœminæ pertuſas
aures, quibus monilia ſuſpendunt, maſculi vnà prādent, fœminæ cum hominibus nunꝙ̄.
Curam rei familiaris amant & exercent ipſę: mares rei bellicę, venatui, piſcationi, & ludis in
uigilant. De moribus & vita illorū multa hic prętereo, quia in præcedenti ducali ſat late in
ſenatu noſtro recitata fuiſſe memorauimus, è quibus vereor ne hic ſint aliqua nō neceſſario
repetita, ſeptuageſimus quippe ann⁹ ætatis, cui nonæ quartæ Februarii anni milleſimi quin
genteſimi vigeſimi ſexti proxime ruentis dabunt initiū, ſua mihi ſpongia memoriam ita cō
frigando deleuit, vt vix è calamo ſit lapſa period⁹, quādo quid egerim ſi quis interrogauerit,
neſcire me profitebor, quia præcipue diuerſis iſta tēporibus & à variis hominib⁹ notata ve-
niunt ad manus. Tria nunc reſtant, quibus forte narratis claudamus opus, ni recentia nobis
afferantur. Quo pacto magicā diſcant & exerceant artem, homines ferè nudi & inculti, qui-
bus mox pompis ſua tractent funera, demū quid credant futurū obeuntibus. Artis magicę
guaros habent magiſtros, hos appellant Piaces, his aſſurgunt, hos vti numina colunt, decen
nes aut duodecennes è puerorū cœtu deligunt, quos ei miniſterio à natura deditos à coniectu
ris fore cognoſcunt, vti ad grāmaticorū & rethorū nos ſcholas pueros dirigim⁹ noſtros, ad
abſtruſos illi nemorum ſeceſſus mittunt ſuos. In magalibus ſub veteranorū præceptorū re-
gula biēnio Pythagorea duriorem agunt vitā, inſtitutaq; imbibunt ſeueriora. Ab omni ge
nere rerū ſanguinem nutriētiū, cum ſolo aquę hauſtu & à Venereo actu, aut ſolum cogitatu
abſtinent, ſine parentū aut propinquorum vel ſodalium vllo comercio viuunt. Preceptores
ſolis durante luce minime vident, noctu adeunt ipſi diſcipulos, non accerſunt. Dæmones ex
citantia dictant pueris cantica, & vnà curandi egrotos viam oſtendūt, biēnio peracto ad pa-
trios lares regrediuntur. Ab piacib⁹ magiſtris adeptæ ſcientiæ teſtimonium ſecum afferūt,
vt ex vrbibus Bononia, Papia, vel Peruſio qui doctoratus titulū aſſecuti ſunt, aliter erudit⁹
artis medicæ vſum exercere nō auderet quiſꝙ̄. Vicini affines aut amici ſuos minime ad me
delam, ſi ęgrotent, admittūt, alienos accerſunt, & hos alii reguli pręſertim. Pro morbi va-
ria natura, variis curant ſuperſtitionibus, & variis ipſi præmiis afficiunt. Si leuis dolor ia-
centem premit, ſumptis ore quibuſdā herbis admouent ad locum doloris labra & vi ſum-
ma lalando eſugūt, attraherecq; ad ſe ledentem videtur humorem, mox domo cū vtraq; ma-
xilla turgenti exeuntes, expuūt & excreant reiterato, breui aiunt ęgrotum fore incolumē, ꝙ
eo ſuctu & lalatu morbus è venis eius ſit extortus, ſed ſi acriore vrgeatur infirmus febri aut
dolore, aut alia quauis valitudinis ſpecie prematur, aliter ſe habent. Egrum adit piaces, pa-
xillum ex arbore ſibi nota non vulgare ad vomitus incitamētum manu geſtat, in paropſide
vel in catino aqua pleno, paxillū ꝓiicit vt madefiat, apud iacentē ſedet, dęmone preſſum eſſe
ait egrum, credunt præſentes referenti, vt operam impendat ſuam ad remedium, orant pia-
cem propinqui & familiares. Inualidū adit, totum eius corpus, modo quo diximus lābit
ſugitq; tractim & carmina ſubmurmurans promit, dæmonē ſe dicit eo pacto ab egroti me-

Quib⁹ moribus vtant in celebrandis nuptiis.

Cōqueritur autor de memorię debilitate.

Ad finē operis tendit.

Magicę artis cādidati

dullis euocare,attrahereq; ad ſe dęmonem, mox arrepto paxillo madido,palatum ſibi cō=
fricat ad vuam,dein vſq; in guttur paxillum dimittit & vomitum ſtimulat, vrgetq; ,donec
quicquid cibi ſtomacho immo & propę ineſt euomit,anhelo ſpiritu, nunc tremulo, modo
ſubmiſſo,ſeſe totum concutit,voces & gemitus tauro iaculis in ſtadio percuſſo acriꝰ mugit,
pectꝰ plangit, guttatim . vti e tectis himber,duarū horarum ſpacio ſudor defluit.Se id vidiſ
ſe aſſerunt bicolores cœnobitę,miratos etiā,quin agitatione tanta crepet medius piaces ille.
Interrogatus piaces cur hæc tormenta patiatur,vt ab ægroti medullis per carmina dæmo=
nes coarctantia,& per ſuctus,ac lalatus tractū ad ſe dæmonē excutiat, hæc perferre oportere
ait.Poſtq; ſe diu piaces variis acribuſq; geſtis macerauit,fede ructans craſſam euomit quan=
dam pituitæ maſſam, in cuius medio nigerrimus inuolutus eſt durior globulus , nauſeatū
illud excremētū manu colligunt, nigrum globulum a reliquo reumate ſeparāt, piace ſemi
exanime ad partem iacente,domo exeunt,globulū elatis vocibus,quo longius queunt, pii=
ciunt,hæc verba reiterando, maitonoro quian maitonoro quian,quod ſonat:i dęmon a no
ſtro,dęmon i a noſtro.His actis ab ægroto medelæ precium poſcit,incolumē ſe prope diem
futurum putat ægrotus,putant & propinqui ac familiares.Maiicii frumēti & eduliorū da=
tur pro morbi qualitate copia, dantur & aureæ bullæ pectorales , ſi potens fuerit ægrotus,
grauiorq; infirmitas . Hoc memorandum cœnobitæ bicolores auctorati viri concionato=
res, hoc pacto paucos a piacibus curatos affirmant periiſſe, quid hic lateat, qui aliena pro=
ni ſunt refricare negotia,pro ſuo arbitratu iudicent,nos q̄ dantur ab auctoratis viris,damus.
Recidiua per pharmaca variarumq; herbarum ſuccos curatur . Conſulunt & de futuris dę

Cōſulūt dę mones ſup rebꝰ futuri.

mones,quos notis aſtringunt carminibꝰ,in eo ſeceſſu habitis a pueritia, de imbribus & ſic
citate,de aeris temperie,de morbis & cōtagionibus,de pace, de bello,deq; ſucceſſibus,de iti
nerum effectibus,de rerum initiis,negociationibus,lucris & iacturis,de Chriſtianorū acceſ
ſu ad eos, a quibus abhorrent,ꝙ eorū terras occupent,leges prębeant, nouos ritꝰ, nouoſq;
mores induere cogant, & aſſuetos appetitus abiicere faciant. Interrogati de futuris piaces,ad
vnguem reſpondiſſe aſſerunt cœnobitæ, exempla nobis in ſenatu coactis duo , prętet alia
multa enarrarunt. Hiatu aperto Chriſtianorū aduentum ad ſe deſertos in ea regione Chiri=
bichēſi , optabāt fratres ,an ventura eſſent ꝑpe diem nauigia interrogati piaces, ventura die
deſignato prędixerunt,de nautarum numero,de habitu, & quid ſecum afferrēt particulatim
nunciarunt,nihilo erraſſe aiunt.Creditu videtur eſſe durius alterum, per trimeſtre amplius
ecclipſes lunæ p̄dicūt,cū neq; litteras neq; ſcietię vllius cognitionē habeāt.Ieiunāt & mœſti

Ualde lugēt tēpore ecclipſis lunaris.

viuunt eo tempore, pſuaſi malum aliquod portendi arbitrantur, cū triſtibus ſonis & canti
cis lunæ menſtruum excipiunt fœminæ præſertim,ſeſe inuicem plangunt, puellæ nubiles
ſanguinem ſibi ruptis venis cum piſcis acuta quadam ſpina gladioli loco emungunt e lacer=
tis . Quicquid in menſtrui tempore cibi & potus conditum & paratum reperitur in domi=
bꝰ,in mare aut alueis fluminum proiicitur, abſtinent ab omni oblectamento donec ab eō
labore lunā euaſiſſe conſpiciant,luce reſumpta iocis, & ludis, cantibus lętis & choreis indul
gent.Ridiculū eſt auditu quid cauſę lunæ defectum trahere populis inſontibꝰ piaces , aliter
a ſuo ſcitu perſuadeāt,ab irato ſole,crudo vulnere lunā fuiſſe percuſſam eo tēpore pueraſcūt,
ſolis vero ira ſedata,reuiuiſcere in ſtatum priſtinum, ac ſi dęmonem ecclipſis cauſa lateret,q
a ſiderum ſede deiectus aſtrorum ſcientiam ſecum attulit.Quādo vero piaces,principis aut
amici alicuius rogatu,ſunt euocaturi ſpiritus , archanum introeunt ſeceſſum hora noctis de
cima, ſtrenuos & intrepidos ſecū accerſunt iuuenes numero paucos , ſuper humili ſcabello
ſedet magus, pedibus ſtant iuuenes immobiles, inſanis vocibꝰ, vti Cumeā feciſſe Sibillam

Quomodo dęmoniacos ſanant.

refert antiquitas,obſcuris aperta inuoluens proclamat,tintinabula quæ manu geſtat mox
concutit,triſti dein ſonitu fere lugendo his verbis vocatum compellat ſpiritum, prororure
prororure vltima producta,idq; ſepius reiterat,ſi acceſſum differt vocatus dęmon acrius ſe
macerat,ſunt enim orantis verba vt veniat,ſi diſtulerit,cantilenas vertit, & carmina promit
minabunda,vultuq; toruo imperare videtur. Ea exequuntur quę ſub veteranorum diſcipli
na in abſtruſis nemoribus didiciſſe illos diximus , cum iam tandem ſentiunt adeſſe vocatū,
ſuſcepturi dæmonem,crebrioribus ictibus tintinabula quatiūt.Piacem aggreditur vocatꝰ
dæmon,ac ſi vir fortis puerum imbellem adoriretur, ſolo ſternit piacem hoſpes dæmon,ſe=
ſe contorquet piaces, horridi cruciatus monſtrat ſigna. Ad laborantem e iuuenibus admiſ=
ſis,accedit audentior,reguli vel eius,cuiꝰ cauſa piaces grauem eā prouinciā ſumpſit, prępo=
nit mandata, proſtrati magi labiis reſpondet incluſus ſpiritus,q̄ petere ſoleāt memorauimꝰ.

Reſponſis habitis, quid pręmii ſit piaci pręhendum percunctatur iuuenis, an ex eduliis & malicio ſatiſfactum iri iudicet dæmon, poſtulata piaci prębentur ad vnguem. Quando cometen ſpectant, vti cuſtos gregis, aduentante lupo, ſolet horrendis vocibus lupum deterrere, ita iſti putant ſuis ſtrepitibus & tympanorum reboatu cometen diſſolui. Cœnobitę narrantes hæc & huiuſcemodi, ſenſerunt é collegis noſtris ambigere, an eſſet dictis pręſtanda fides, propterea frater Thomas ille Hortizius, qui res Chiribichenſiũ & mores intus & in cute norat, in hoc erupit exemplum inquiens.

Caput nonum.

Frat Petrꝰ Cordubēſis.

BENE FORTVNATVS frater Petrus Cordubēſis, omnium iudicio vir ſanctus, regionis Andaluziæ noſtri ordinis prædicatorum viceprouincialis, quem ſolus augendæ noſtræ fidei ardor ad eas traxerat ſolitudines, ſolo dei auxilio fretus, piacium illorum archana ſtatuit indagare, & an dæmone preſſi vaticinarentur, darētq; more Delfici Apollinis reſpōſa, voluit præſens intelligere. Vero verius eſſe cognouit, piaci ſuis carminibus intento voluit adeſſe, coram eo ſemel res acta eſt, ac ſi cuniculum raptaſſet melampus, ita piacem ſolo iactatum reddidit ſpiritus exanimem. Admirabundus pater ille, ſacerdotalem ſibi ſtolam accinxit, affert dextera ſanctificatam aquam, vt ramulo iacētem irroraret, ſiniſtra CHRISTI crucem, iacenti proximus hæc verba protulit. Si dæmon es, qui hunc ita fatigas, per huius inſtrumenti tibi bene noti virtutem, & crucem protendit, adiuro te, ne ſine noſtra venia inde audeas exire, quin prius ad interrogata reſpondeas. Multa ſe latino ſermone, non pauca Hiſpano idiomate, ſe fuiſſe percunctatum affirmat ſanctus pater ille, ad quæq; reſpondiſſe iacentem ordine ſuo inquit, non latine tamen aut Hiſpanice, ſed eo ſermone quo piaces enutritus eſt, in ſenſu vero nil deuians. Miſcuit vnũ prẹter cætera bonus frater, en dic poſt huius corporei carceris exitum animæ Chiribichenſium quonam proficiſcuntur. ad ardentes æternasq; flammas nos ipſi raptatas trahimus, vt vnà nobiſcum ſuorum operum obſcœnorum pœnas luant, hæc Chiribichenſibus multis ex fratris mandato præſentibus. Vulgatam per regionem vniuerſam eam famam nihilo à priſcis malis moribus deterruiſſe Chiribichenſes, quin eodem ordine ſuos exequerentur appetitus, conqueritur frater Thomas. His actis bonus Cordubenſis in piacem iacentem verſus inquit, diſcede ab hoc homine ſpiritus immunde, eo verbo prolato, piaces repente ſurrexit, ſed ſtupidus adeo vt alienus à ſe ipſo diu ſteterit, vix plantis inhærens, vbi primum loqui poſſe datum eſt, maledictis & grauibus querelis abeuntem inſectatus eſt hoſpitem, qui tanto tempore corpus eius macerauit. Garſias Loaiſa bicolorum & ipſe concionatorum frater, quem, vt aſſerit, Beatitudo tua ſub rubro galero ad ſuæ regulæ apicem euexit, nũc conſcientię Cæſaris refricator, & Oxomenſis antiſtes noſtriq; ſenatꝰ Indici princeps, Cordubenſem eum fratrem Petrũ ait omni laude dignum & veridicũ eſſe. A meo iudicio non eſt hoc alienũ, quandoquidem noſtra lex patitur, vt vexatos fuiſſe multos à dæmonibus fateamur, CHRISTVSq; ſæpe dicitᷣ immundos ſpiritus ab hominibus eieciſſe. Fruuntur & hi piaces aliorum ſympoſiis & choreis ludiſq; leuibus aliis, à populo tñ ob grauitatē ſemoti. Carminũ ſenſa neq; ipſimet artifices intelligũt, vti noſtris accidit, licet ſermoni latino vulgaris ſit proximus, pauci tñ ſacris aſtātes quid ſacerdotes cantent, percipiũt, immo & è ſacerdotibus ipſis ex antiſtitũ ignaua incuria, nō pauci ſolo verborũ ꝓlatu, re non ꝑcepta, contēti rem diuinā audēt exercere.

Funera quo pacto tractent.

Quibꝰ modis ſua funera tractent, nō eſt ineptũ auditu. Obeuntiũ corpora nobiliorũ præſertim, ſuper arundineis cratibꝰ partim cōpoſita diſtēdũt, ac lento igni q̃rundā herbarũ ſuccēſo, ſicca reddunt, humore vniuerſo guttatim diſtillato, ea dein ſeruant in penetralibꝰ ſuſpenſa ꝓ penatibus. Eſt & aliis quibuſdā regionibus huius putati continentis ea conſuetudo, vt in decadibus primis ad Leonem patruelem tuæ Batitudinis dictũ puto. Quæ vero corpora non deſiccantur exerta domi foſſa, cum plantibus & lachrymis tumulantur. Exacto primi funeris anno, amicorũ vicinia conuocatur, confluit ea multitudo q̃ ſtatui vita functi cōuenit, inuitatorũ quiſq;, cibis & potibꝰ comitatꝰ venit, aut ſeruos ducit onuſtos, primo noctis crepuſculo, ſepulcrũ miniſtri aperiunt, oſſa eruunt, elatis vocibus & ſparſis crinibus collachrymantᷣ, propriis pedibus cũ manibus apprehēſis & capite inter crura poſito in orbem ſe conſtringunt, horrendos tunc rabide protendendo ſolutos pedes & facie ac brachiis ad cœlos ver

ſos ædunt vlulatus. Quicquid lachrymarum ab oculis, quicquid ve mucorum è naribus manat, interſum fœdo aſpectu relinquunt, quo turpiores redduntur, eo ſe perfectius officio functos arbitrantur, oſſa comburunt, capitis ceruicem ſeruant, hanc nobilior è fœminis ſecum affert domi ſeruandam pro re ſacra, redeunt inuitati. Quid de anima ſentiant nunc di camus, animam eſſe immortalem fatentur, exutum veſte corporea ad montanas proficiſci credunt ſiluas, ibiq; in ſpeluncis perpetuo agere, neq; cibum neq; potum eius tollunt, quin & illic depaſcantur. Auditas è ſpecubus voces reſponſiuas, quas echon Latinus appellat, animas eſſe per ea loca vagantes arbitrantur. Crucem eos venerari cognouerunt, licet aliquan tiſper iacentem hoc modo . X . alibi pacto hoc ⊠ circundatum lineis, naſcentibus eam apponunt, dæmones aufugere ab eo inſtrumento credunt, ſi quid noctu formidoloſum ali quando viſum eſt, crucem ſiſtunt, purgari locum eo remedio dicunt. Vnde nam & hæc & ſermones quos non intelligunt didicerint interrogati, à maioribus ad iuniores tranſmeaſſe mores rituſq; illos reſpondent. Ignoſcant Chiribichenſes res, ſi vltimum in hoc rerum aceruo promiſſum illis abſtulero locum, dixi namq; concluſuras opus, excepto rerum nouarum pullulatu, æquius eſt vt extremum agmen tantarum rerum egregiæ claſſes Oceanum ſæpe ſulcantes impellant, & laſſam mihi dexteram iam retrahant à ſcribendo. Dum enim in præcedenti ducali ac Beatitudinis tuæ rebus, in hoc libello nuncupatis, verſarer, accurrebant multa quæ partim retuli, partim occaſiones oblatæ reſeruari in hoc tempus coegerunt, quia præterea non eſt mihi liberum ob alia negocia, ſingulis diebus ſcribendis ſucceſſibus Indicis intendere, menſis integer expers interdum mihi labitur è manibus, pro pterea raptim & ferè in confuſo quando vacat, cuncta ſcribuntur, neq; poteſt in his ordo ſer uari, quia inordinate accidunt, ad claſſes veniamus. Anno ſuperiore quattuor nauium ex Hiſpaniola reuecta fuit vna, ab cuius nautis & ſenatu remanente, ea nobis relata ſcriptaq; fuerunt quæ de Garaio, Aegidio Gonſalo, Chriſtoforo Olito, Petro Arie, & Fernando Corteſio narrata ſunt. Ex Barrameda Bethis hoſtio diſceſſit alia quinto Nonas Maii, huius anni Milleſimi quingenteſimi vigeſimi quinti nauium quattuor & viginti, vt in Hiſpaniolam primo, vbi ſenatus eſt Oceanea cuncta gubernans, & inde ſe mox ad varias illius orbis noui prouincias ſpargant. In vna illarum nauium familiaris meus Io hãnes Mēdegurrẽ. Cuſentino Archiepiſcopo & Vianeſio quōdã hic legatis notꝰ, vectꝰ eſt, ad Iamaicæ ſpõſæ meæ paradiſeæ res curandas. Ab eo ex Gomera fortunatarum inſularum vna, quo omnes Oceanũ traiecturi aquandi & lignandi gratia ſe applicãt, litteras habeo. Decem dierum ſpatio iter ſuum proſpero ſucceſſũ peregiſſe ſcribit, breuiore potuiſſent plereq; naues agiliores, ſed lentatis velis opus fuit torpentes comites expectare, ne in Gallorum piratharum fauces, qui eos diu in aliis ſtantes opperiebantur, tardiores inciderent, in quartum inde diem vela in altum Oceanũ ſe facturos aſſerit, tunc ſuæ quiq; naui ſoluẽt habenas & vela protendẽt ad libitum, à piratharũ metu ſecuri, vt fœlicibus auſpiciis cœptũ iter peragant oramus. An Caſſiterides inſulas Portugaliæ ditionis, dictas Azores, appulſas fuiſſe ab Fernando Corteſio & noua Hiſpania terrarum nobis notarum vltima, naues duas dixerim, non memini, dictum ſit necne parum refert. Quomodo ſit prouiſum ne in vaſtos piratharum hiatus decidant, qui velificando illas diu expectarunt, & quo modo iam euaſerint, quidue aduehant referendum eſt. Ex illis vna depoſitis oneribus tentare fortunam ſtatuit, ſuperis iuuantibus, non incidit in latrones, incolumis euaſit. Cæſari nobiſq; per Lupum Samanecum à paruulo apud me educatum ab hinc anno tertio profectum, bona tamen adepta mea venia, cum regio à ſecretis Albornozio miſſo ſub nomine computatoris regii, mandata dederunt nauium duces. His intellectis claſſis inſtructa fuit ilico ſex nauium, quarũ quattuor ducentarum ſunt capaces cuparum, & vna comites duæ carauellæ ad maritimam pugnam, ſi pirathas habuerint obuios, paratiſſimæ, quattuor nobis alias mutuo dedit rex Portugaliæ dexterrimas, & omni genere tormentorum bene munitas, ierunt ſeptimo idꝰ Iunii, depoſita ſumpſerunt onera, & tutæ redierunt circiter finem Iulii, in vrbe Hiſpali læti gratias agunt ſuperis, indies primarios ductores expectamus, quæ ab illis hauriemꝰ, tuæ Beatitudini aliquando ſuggenda prębebimꝰ, ſi hæc placuiſſe intellexerimus, obſoniorum nobis porrecta paropſide, quibus viginti amplius ocioſorum milia quottannis tua Beatitudo pinguefacit, quo largius queant ocii prærogatiuis inherere. Idem Cæſari auſus fui dicere, quando abbatialem mihi Iamaicę Antiſteam præbuit, Cæſarem namq; in hæc verba tunc aggreſſus fui. Cæſar inuictiſſime, qualis maternis auis & parenti vtriq; tuis ab an

no ſeptimo & trigeſimo quo me tenet Hiſpania, fuerim, ꝙ q; tuę Cæſareæ maieſtati vtilis, verbo, ſcriptis, & ꝓbitis honoribus, quandocū q; opus eſt, tua maieſtas fatetur, ſed in huius rei teſtimoniū, quo id oratoribꝰ conterraneis meis, Mediolanenſi, Venetis, Florentinis, Genuenſi, Ferrarienſi ac Mantuano perſuadere queam, amoris huiꝰ aliquo argumento exteriore indigeo, ob honorem cuius eſcam nemo vnq̃ abieciſſe reperietur, de nundinis, vt eſt in veteri prouerbio, ꝓ lucri qualitate quiſq; prędicat. Grata profecto poſt habitum á tua beatitudine gratioſum breue mēbraneum, fuerunt multa capita litterarū reuerendiſſimi Datarii ad Baltaſarem legatum ſcriptarum, in quibus non infirmū eſſe beatitudinis tuæ amorē erga me teſtat͛, & ſe fore apud beatitudinē tuā patronū meum benigne pollicetur. Sed bene frondoſam non tanti faciendā eſſe arborem cēſemus, quę cum benefica eſſe poſſit, vlmo vel platano ſimilis eſſe malit. Nimis ſum euagatus, ad vectas naues redeamus. Duæ tantū erant & paruæ quidem ab Corteſio naues, nauigiorum penuriæ illarum regionum, theſauri paucitatē aſcribunt, ſeptuaginta tantū milia penſorum auri afferūt Cæſari, dixi ſæpe penſum Hiſpanū ducatum aureū ſuperare quadrante, hoc arbitror nihil ſuperaturum, ꝙ purū non ſit aurū. Aduehūt & colubrinam bellicum tormentum, de quo ſępe, ex auro fere non auro ait Lupus Samanecus, qui apud me nunc eſt in prima naui, quæ fortunā tentauit, vectꝰ, eſſe conflatam, trium & viginti, verbo Hiſpano quintalium, quintalis quiſq; rubos librarū ſex duncialium quattuor continet. Afferunt & gemmas & ornamēta multiplicia ditia, mirādę pulchritudinis tigrim in naui prima vexit Lupꝰ Samanecus, ſed ad nos nō ducta eſt. De Corteſio & Corteſii vafris artibus in decipiendo ſeducendoq;, longe diſtantibus ab relatu multorū aptis etiā argumentis, ꝙ congeſtos habeant auri gemmarum & argenti nuſq̃ auditos aceruos, per immenſi atrii ſui poſticum, furtim noctu ignaris magiſtratibus, á regulorum ſeruis ſarcinatim intromiſſos, deq; vrbibus cum ſuis municipiis & villis innumeris opulētis, de auri & argenti fodinis, deq; prouinciarum numero & amplitudine, ac multis prætera in tempus aliud ſeruamus. Ruminantur in archanis remedia quędam, nefas mihi eſſet emutire quicq̃ aliud impręſentiarum, donec tela hæc, quam nunc ordimur, texturæ ſuæ finem ſortiatur, ad partem abeant hæc, de claſſibus aliis parumper. In eo quem baccalarius Antonius Tamaronus ꝓcurator meus Beatitudini tuæ porrexit libello, incipiēte, priuſq̃, de claſſe ad Maluchas inſulas aromatū altrices, q̄ lineæ ſubſunt æquinoctiali vel proximę, mittenda, facta eſt mentio latiſſima, vbi in controuerſia cū rege Portugalico in ciuitate Pacenſi, quæ vulgo dicit͛ Badaioz, diximus fuiſſe conuictos Portugalenſes ſed non confeſſos, cuius rei rationes illic adductę ſunt in medium, claſſis ea q̄ iuſſa fuerat interrumpi, ſoluto cōuentu Pacenſi peracta fuit in Cantabrica Biluaui ſtatione, mox ad Clunium portum Gallecum, omnium portuum tutiſſimum, & nauium omnium, quas maria continent, capacem, aducta fuit circiter Kalendas Iunii huiꝰ anni. M.D.XXV. Ibi rebus omnibꝰ & ad longā nauigationem & rem bellicam ſi pugnandum fore ſeſe obtulerit, inſtructa, dies aliquot in anchoris vētos expectans opportunos, perſtitit. Septem ea nauium eſt, quarum quattuor cuparum ſunt centum octoginta & ducentum capaces, duæ comites ſunt, vocabulis vtar domeſticis vt intelligar, carauellæ, ſeptima parua eſt, dicit Hiſpanus patacam, huiuſmodi portant aliam membratim ſolutā, vt vbi primum optatum captauerint portum eam componant, in inſulam Tidori é Maluchis vnā, in qua diximus in orbe ambito ad Adrianum é ſuperſtitibus duabus nauibus vnam reſtitiſſe, cum hominibus quinquaginta, & cum duabꝰ illis paruo fundo indigentibus, inſularia tentet, ſub citra & vltra lineam æquinoctialem ſiſtentia. Claſſe hac morante, rex Portugaliæ Cæſari ſororius & conſobrinus, efflagitare & inſtare nunq̃ deſtitit, ne tantā ſibi iacturam Cæſar aſtrueret. Ne Caſtellam imperii & regnorū ſuorum omnium pulpam ſibi Cæſar redderet infenſam, cōſobrini & ſororii regis nuſq; voluit poſtulatis aſſentire. Contra Portugalenſium tandem & opinionē & deſiderium eluceſcente diui Iacobi Hiſpanorum patroni profeſto, flantibus á terra fœlicibꝰ Euris vela fecit. Anchorarū eius eleuatu tubarū fuerunt clangores, & timpanorum reboatus, ac tormentorum ſtrepitus, vt ruere cœlum & tremere montes viderentur præ letitia. Priore tamen veſpera claſſis prefectꝰ frater Garſias Loaiſa diui Iohānis crucifer, ab hinc anno quarto miſſus á Cæſare orator ad magnū Turcarꝝ principē ī comitis Fernādi de Andrada Gallecí principis q ſtrauit in Calabria Obegniū Gallorꝝ ducē quondā & ipus regni Gallecię ꝓregis manibꝰ pręſtitit homagium, pretori duces alii, ducibus milites & miniſtri, homagio præſtito, amborum manibꝰ cum pōpa ſolenni, ſacratū priꝰ accepit regiū vexillum cū ſummo applau-

Colubrina ex auro conflata.

ſu, manſerunt hi, abierũt illi proſperis in puppim flantibꝰ Euris. Ex fortunatis inſulis, quę
Canariæ dicuntur, qua iter eſt ad meridiẽ, ſe retro ſcripturos noſtro ſenatui, à quo dependẽt,
Ceſare iubente pollicentur. Prętoriæ naui prętor ipſe prę ſidet, ſecundę Iohãnes Sebaſtia-
nꝰ de Cagno, qui Victoriam nauim duxit gariophilis onuſtam, ſociãq; ſuperſtitem reliquit
ꝙ nimis eſſet cõquaſſata, tertiæ nauis dux it Petrus Vera, quartæ don Rodericus de Acuña
genere clarus, ambo hi multarum claſſium bellicarum fuere prętores, & pręclare geſtis inſi
gnes, ambo illuſtres, quintę dõ Georgius Manrricus, ducis Naiarę frater, hic iunior & mi-
noris eſt experimenti, propterea licet nobilior, ęquo animo paſſus locum inferiorem, iure-
merito cenſuit exercitatioribꝰ eſſe cedendum. Sextę nauis caput eſt nobilis quidam Cordu
ueſis cognomine Hozes, vltimę tenuis patacę nobilis alter. Reſtat non parui momenti res
Laꝰ portꝰ Clunii Galleci. vna, placidę cognitionis altera, priuſq; ab hac claſſe diſcedamꝰ. Quid cauſę Cæſarem, noſq;
ſenatum eius mouerit vt in portu Clunio Galleco aromataria hęc negociatio tractaretur di
cendum eſt, cum ſumma celebris ciuitatis illius Hiſpalenſis moleſtia, vbi res Indicæ hacte-
nus vniuerſę actæ ſunt. Eſt portus ille Gallecus pręter nauium in eo receptãdarum ſecurita
tem, ſitus in eo Hiſpaniæ latere, quod breui rectoq; curſu Britãniam ſpectat maiorem, & fi
nibus Gallicis proximus, ac ſeptentrionalibus mercatoribus aromata quærentibus aptior.
Nec prętereunda ſunt duo diſcrimina formidoloſa nautis, q̃ vitantur hoc inuẽto. Mare illud
Oceanum, quod medium eſt inter portum hũc & Bethis hoſtium, qua conſcenditur Hiſpa
lim, tẽpeſtuoſum eſt adeo, vt paruę zephyrorum procellæ, naues deprehẽſas in eo tractu ſa-
cri promontorii acvicinię ipſius, in ambeſas rupes iactatas crudelius illidant aut abſorbeãt
ꝙ de rapacis Scyllę ſcopulis & Caribdeis voraginibꝰ feratur. Alterum in pyratharũ ſaltibꝰ
periculum, ſunt in illis oris inter montes horridos multę valles deſertę, quæ non patiuntur
ob ſterilitatem, populorum frequẽtiam, ſunt pyratharum latibula, in tranſeũtes ab altis cul
minum ſpeculis moniti à ſuis naues inſiliunt, his de cauſis ſancitum eſt, vt ea negociatio illic
exerceatur. Eius claſſis iter idem eſt futurum quod Fernandus Magaglianus Portugalenſis
per vniuerſum tranſiliens cum tractum, quem philoſophi torridam zonam appellarunt, ad
antarcticum vltra capricorni lineam profectꝰ eſt, qua & claſſis alia eſt itura, duce Sebaſtiano
Caboto viro Italo, de quibus ambobꝰ in orbe ambito ad Adrianum & in ducali pręceden
ti. Parantur & in alueo Bethis fluminis claſſes alię duę ad Hiſpaniolã & reliquas inſulas ſan
cti Iohãnis Cubam, quæ Fernandina dicitur, & Iamaicã meam antiſteã nouo nomine ſan-
cti Iacobi inſulam, inde ad putatum continẽs, & nouam Hiſpaniam ab Fernãdo Corteſio
ſubactam diuidentur, de cuius amplitudine ac opulentia nos aliquãdo dicturos paulo ante
promiſimus. Ita non minor eſt iam claſſiũ, vndas Oceani excutientium, ad nouos orbes eũ
Frequens nauigatio Indici Oceani tium ac redeuntiũ cõcurſus, ꝙ mercatorum à finibꝰ Italiæ ad nundinas Lugdunenſes, aut
ex Gallia & Germania Antuerpięſes Belgicas. Ex aliqua tui cubiculi penetrali rimula, pater
ſancte, optarẽ inſpicere quid tunc gaudii, de ſacro pectore ad vultũ archanorum primũ præ-
conem erũpet, quando talia tantaq; de nouis orbibꝰ hactenus ignotis, legerit, Chriſti eccle-
ſiæ ſuę ſponſę, tanq̃ monilia nuptialia, ſpiritualiter condonata, neq; ſaturam eſſe in largien-
do in diuina bonitate naturã, quin, ſi qua latent, ad ea, tuę Cęſariſq; fronti ſubiicienda, ſe prę
parẽt. Hoc cœnę margine iã contẽta ſit beatitudo tua, cui fœlices anos cupio ex vrbe Toleto
Carpentana & Cæſarea curia tredecimo Kalendas. Nouembris. Anni. M.D.XXV.

Caput decimum.

Laus Baltaſaris Caſtillionꝭ nũcii apoſtolici.

PRAEGNANS hic noſter Oceanꝰ nouos partꝰ in horas emittit. Illuſtris
hic à tua beatitudine nũciꝰ Baltaſar Caſtilliõ, vir omni genere virtutũ & gra
tiarũ clarus, colligatas vbi vidit duas has ducalẽ & papalẽ decades, vt ſua ma-
nu mittere illas ad beatitudinẽ tuã liceret efflagitauit, placere dixi. ſed ecce in
graue incidit valitudinẽ, nequiuit vt optabat negociis intẽdere, licet nõ pau
ca emergerẽt, nullum propterea dimiſit eo tempore tabellariũ, cui magnas
tuę beatitudinis actiones & vna libellos nr̃os, ne periret, credere quiret. Ex hac mora exortũ
eſt vt addere ꝑ corolariũ pauca poſſimꝰ. Tres ab orbis noui regionibꝰ naues habuimꝰ, ab
noua Hiſpania, Fernãdi Corteſii ſępe noĩati gubernationi ſubiecta, vnã q̃ carauella dicit̃, ꝙ
attulerit hęc dictu miſerãda ſũt, nec pauca qdẽ, ſed à lr̃is i duabꝰ illis nauibꝰ, q̃s ſupra memo
raui, allatis exordiẽdũ eſt, quo apertiꝰ hæc & illa intelligant̃. Duo ſunt ep̃lar̃u genera, cõmu

ne vnū, particulare alterum, in magno volumine cōmuni, Corteſii & magiſtratuū compu=
tatoris theſaurarii & factoris manu ſubſcripto, late ſignificatur de natura terrarū, de his quę
ad Cæſarem mittuntur, de nauium penuria in illis oris, in excuſatione ꝙ exigua gemmarū
& auri ſumma feratur: de grauibus impenſis: in qua narratione Corteſius ſe pauperē eſſe di
cit, ꝙq; ſit alieno ere peſſundatꝰ, de nauibus ab eo in auſtrali compactis littore, quibus pro
pinquam, ad gradus polares vix duodecim, lineam ęquinoctialē tractuꝶ ſe aiebat, ꝙ ab lit
toralibus illis populis intellexiſſet finitimas ipſis eſſe inſulas aromatū auri & gemmarū al=
trices, longa eſt verborū ſeries, graues conqueſtus, ꝙ cōbuſtas eſſe naues illas cū ſuis appara
tibus audiuerit, quia ob aduerſariorum ſtimulos prouinciā proſequi cœptam nequiuerit,
reſarciturum ſe iacturam hanc profitetur, modo ceſſent perturbatores, de variis etiā ac mul=
tis nuper detectis auri & argenti fodinis, ac de his quæ nouis indigent remediis, deq; tribus
& ſexaginta millibus auri penſis fiſcalibus, contra magiſtratuū aſſenſum, ſub ſpecie mutui
ad nouum exercitum cogendū ſumptis, deq; ducibus per diuerſa ad varias regiones ſubdē=
das deſignatis & multis pręterea. Archanę vero ac particulares litteræ a ſolo computatore
Albornozio regio a ſecretisꝰ veniunt ſub ignotis caracteribus, quos zifras nuncupat vſus, di
ſcedenti Albornozio aſſignatos, ꝙ ab eo tempore ſuſpitione de animo Corteſii non carere
mus. Hę contra Corteſii vafros aſtus & ardentē auariciam ac ſemiapertam tyrannidē forma
tę ſunt, an ex vero, an vti ſępe ſolet, captandę gratię cauſa hęc fabricata ſint iudicabit aliquā
do tempus, delecti nāq; iam ſunt viri graues ad hæc inquirenda mittendi, quando latentia
nunc hæc patefient, beatitudini tuę ſignificabūtur, miſſa hæc fiāt, ad Corteſii diſcurſum re=
deamus. Super Chriſtofori Oliti, de quo lata mētio facta eſt in ſuperioribus, inobſeruātia,
Corteſiū tanta rabies inuaſit, vt viuere vlteriꝰ nolle videretur Olito impunito, cum nariū &
venarū gutturis ſummo tumore pręira, ſepe dedit de tanta animi perturbatione ſigna, neq; Ingēs ira
a verbis id ſignificantibus abſtinuit. Diſtabat ab eo Olitus iam leucas quingentas amplius Corteſii cō=
vti omnes affirmant ad Orientem, ab ſalſa Tenuſtitana lacuna, eundumq; ad illum erat tra. C. Oli=
per inacceſſā multis modis itinera. Is Olitus ſedem fixerat in ſinu dicto Figueras iam diu in tum.
uento ſub ſpe reperiendi tantopere deſiderati freti, quo & tres alii duces appulſi ſe inuicem
mutuis pręliis confecerunt, de horum infauſtis actibꝰ infra dicemus, nunc ab Corteſio ne
diſcedamus. Copias cogit Corteſius, id ſpectantes regii magiſtratus, placidis primo ſermo=
nibus virum aggrediuntur, ne prouinciam captet eam, in qua multa ſe offerunt diſcrimina
vbi ſit inter noſtros met bellandum, hortantur, & monent, ne tātę cladis Chriſtianorum cau
ſa eſſe velit, neue in tanto locet periculo vniuerſę rei ſummam, pręſentaneam quippe ſe vide=
re dixerunt remanentium omnium interniciem, ſi militibus vacuam reliquerit, imperiorū
caput, eam regionem Tenuſtitanam nuper ſubactam, & adhuc regum ſuorum veterum ne
cem ac penatum & amicorum ac affinium clades lugentem. Siq; ipſe, quod maius eſt diſceſ
ſerit, cuius nomē eſſe cunctis gentibus illis formidoloſum fatebantur, en quid ſi aduerſi ali=
quid, quod abſit, acciderit nonne cuncta ruerent? Cęſari curę fore de Olito corrigendo, lui
turum ſui erroris pœnas Olitum aiebant. Hęc & multa pręterea, ſed in caſſum omnia & ſuo
& Cęſaris regis nomine iterum proteſtantur, vt a propoſito decidat. Tunc iureiurando ad=
dito ſe non iturum ad Olitum pollicitus eſt, ſed quo rebelles quoſdam regulos domet, nec
longe quidem, non ſtat promiſſis, ad Orientem tendit longis itineribus, eo furore accēſus
in Olitum, in lacunas ingentes incidit maritimas alicubi, paludes alibi valloſas, in aſperos
alibi montes, quacunq; proficiſcebatur, incolarum lacertis conſtrui pontes, deſiccari palu= Omnibꝰ ter
des, conſterni mōtes imperabat, detrectare audebat nemo, igne ferroq; deuaſtabat in aduer rorē incutit
ſum cogitantia cuncta, quicquid inuium occurrebat peruium efficiebatur, tanto erat omni Corteſius.
bus incolis terrori poſt Muteczumæ tanti potentis regis debellatum, latiq; illius imperii
capturam, vt cœlum poſſe hunc hominem diruere, ſi animo ſederet, arbitretur. Impedimē
torum & equorum, ignotum illis gentibus belligerandi genus, copiam pertrahebat ſecum:
erant auxiliarii vicini, quondam hoſtes eorum, per quorum ditiones & regna gradiebatur.
Parte alia pręmiſerat ab auſtrali plaga Petrum Aluaradum, & ab Septentrionali Godoium
quendam, duces itinere terreſtri, a quibus habuerat Corteſius litteras & nos habemus, de
magnis & latis nouis regionibus, bellicoſis etiam populis & ciuitatibus lacunaribus ali= Volumen
cubi, montanis & planis alibi, de quibus rebus volumen ab eo miſſum Corteſii pater, Corteſii de
qui apud nos eſt, cudendum tradidit impreſſoribus idiomate patrio, & per platearum po rebꝰ Indi=
dia vagatur. Mari vero cum trium grandiorum nauium multiſq; viris nobilibus duceni cis conſcri
ptum.

alium miſerat nomine Franciſcum delas caſas, de quo paulo ante tetigi & plura dicemus, li-
cet ordine prępoſtero, ita ſucceſſibus exigentibus. Huic duci maritimo dederat in manda-
tis, vt Olitum, ſi fieri poſſet, haberet ad manus, vti habuiſſe loco ſuo dicemus. In hoc ſtaturē
Tenuſtitanam duæ naues reliquerunt hæ, iam diu appulſæ cum ſeptuaginta millibus auri
penſis & tygridis duabus, quarum vna præ concuſſu nauis & prę labore interiit Hiſpali, al
teram hic habemus mitē effectam, ſed catellam. Licet & vulgo inſpicere colubrinam tan-
topere per ora hominum ſufflatam, reipſa non multo eſt auro fulta, vti fama ferebat, ſpecta
tu tamen digna. Ornatus vero & inſtrumenta bellica multo auro ac gemmis formata moni
liaq; arte mira compacta, ab Corteſio partim, ab illarum terrarum rectoribus partim, di-
recta dona viderunt omnes, qui reuerendiſſimum tuę Beatitudinis legatum ſunt comitati,
viua illi voce aliquando dinumerabunt. De duarum nauium relatu ſatis. Nunc ad carauelā
quæ ſola é ſeptem ſociis ex portu Medellino, Hiſpanię nouæ ſcala, fugiens euaſit, veniamꝰ.
Sed cur locum illū portuoſum Corteſius hoc nomine ſtatuerit appellari, dicamus. Medel-
Medellinū oppidū Caſtellę Corteſij patria. linum oppidū celebre in Caſtella eſt, inde oriundus eſt Corteſius, à ſuo hinc natali ſolo ele-
ctum, vt ſit omniū illarum terrarū emporium, locū illū Medellinū dici vult, nec itur cōtra.
Regioni etiā ipſe nouæ Hiſpaniæ nomē dedit, ac petiit à Cæſare confirmari. In eo portu ſe
ptem erant in anchoris mercatoriæ naues, propediem in Hiſpaniam rediturae ſuis mercibꝰ
exoneratis. Exoritur inter magiſtratus regios ſeditio, mittendos eſſe cum nauibus illis ad
Cæſarē (cuiꝰ ob ingruētia bella neceſſitas eſt ingens) coactos auri ac gēmarū aceruos, tali oc-
caſione nauiū ſeſe offerēte, quod raro accidit, ꝓpoſuerūt hi. Iā diu nanq; ꝓmiſſa Cęſari fuerāt
ꝑ Ioannē Riberā Corteſii a ſecretis auri pēſa milia ducentū, modo naues aptæ ad ea ꝑferēda
mitterent. Cōtra ſententiā hāc cęteri collegę inſilierunt, expectandū eſſe gubernatorē Cor-
teſiū nec innouandū quicq̃ eo abſente inſtiterūt, venit ad arma. Forte fortuna ſuperuenit
Franciſcus delas caſas Franciſcꝰ delas Caſas dux Corteſii maritimus, iugulato Olito ſupbꝰ, Corteſianis in regios
fauit, equo pempto aiūt vulneratū eſſe & in vincula detruſum Albornoziū cōputatorē. Ad
littus victores ꝑcurrūt, nauiū ſeptē patronos ꝓhendūt, omni amplustre ac temonibꝰ, ne diſ
cedere q̄ant, in terrā tractis naues vacuāt. Huiꝰ carauellæ appulſæ dn̄s tāta ruina ꝑcitꝰ, occa-
ſionē quandā nactꝰ ad nauim ſuā reuertit: carbaſis & ipſe ac reliqs naualibꝰ inſtrumētis ſpo-
liatus, facinus aggreſſus eſt laude dignum. Vetera quædā ſemilacera proiecerat in ſeceſſum,
tanq̃ emerita & inutilia vela, ex illorum panucis pertuſatis & vna paucarū annarum tela re-
centi, cētonicum ſtruxit carbaſum. Inſalutatis, qui vim exercebant, anchoras eruit, vela pā
dit, fœlicibus zephyris adiuta, citatiore deuecta eſt curſu, q̃ vlli vnq̃ naui contigerit ab illis
Oceani calcibus venienti. Nullas attulit a viuente quoq̃ litteras aut mandata nauis huiꝰ do-
minus, fuere tamen eius nautarum ſermones adeo compoſiti, vt illorum relatui ſit præſtita
fides. De Corteſio ꝙ ab incolis, per quorū ditiones iter facere peruicaci animo ſtatuerat, cū
vniuerſo comitatu fuerit trucidatus, per coniecturas inquiunt hi naucleri fuiſſe collectum,
hoc pacto. Poſtergatos reliquit plærosq; decuriones, cum mandatis vt parati ſequerentur, il
lius ſecuti veſtigia, ruptos pontes, interciſſaq; omnia repererunt a tergo itinera, aiebatq; tūc
fama vagans, inter paluſtres quaſdam algas maritimas, quæ fluxuum & tempeſtatuum im-
pulſu madefacta tellure generantur, interq; dumeta vicina virorum & equorum oſſa fuiſſe
viſa. Hæc de Corteſio & inſanientibus regiis magiſtratibus profuga retulit carauella. De
quattuor vero ducibus anhelanti ſpiritu ad optati freti perquiſitionem hiantibꝰ, hæc aiūt
ſe audiuiſſe hi nautæ. Sed res hæc eſt paulo longius repetenda. Si memor eſt Beatitudo tua,
Pater ſancte, poſt pontificis Adriani obitum, venerabilis vir iureconſultus Antonius Ta-
maronus, meo nomine porrexit tuæ Beatitudini libellum, cui eſt initium: priuſq̃. ſcripſitq;
gratum fuiſſe, in eo diſcurſu eſt ſermo de nobili viro Aegidio Gonſalo Abulenſi, dicit vul-
gus Gilgonzalez de Auila, quo nam pacto dulcium aquarum repererit alueum adeo gran-
dem, vt aquarum dulcium pelagus lacum eum appellauerit, deq; illius ripis populiſq; fre-
quentibus nobilitatis, de grandi iactura pluuiarum, de cerimoniis & moribus ac ritibus ſa-
crorum illarum gentium, de auri copia, de initio pacis & placidis commerciis primo, dein
de bello & grauibus pugnis cum Nicoragua & Diriangene regibus, deq; reditu ſuo ad Hi-
ſpaniolam, vnde militum & equorum comparata manu ad ſinum dictum Figueras, qui pu
tati continentis oras, vti ſinus Adriaticus Italiam ab Ilirico & reliqua Græcia dirimere vi-
detur, profecturum diximus, in quem ſinum nauigabile flumen aliquod aquarum illā va-
ſtitatem abſorbens decidere putabat, vti Verbanum fugit lacum Ticinus, Benacū Mincius:

de quibus & rebus & exemplis illic multa ſatis. Sed cur ſinus ille tam verſatus per ora homi-
num ita nuncupetur, non eſt prætereundum. A primis repertoribus nomen aiunt impoſi-
tum Figueras, ꝙ in eo tractu familiaria repererint quarundam arborũ nemora ficubus val-
de ſimilia frondibus, trunco licet diſſono, ſolido nanq; hæc, ficus autem medulloſo conſtat li-
gno, & cum ficus arbores Hiſpanum idioma figueras appellet, paulo corrupto vocabulo
Figueras dicunt, à quarum arborum truncis & ramis proceriorib9 tornatilia vaſa formãt
incolæ, ad abbacorum ornatum & menſarum miniſteria commoda, paropſides dico ac pel-
ues & pateras crateresq; & patellas, ac reliqua id gen9 ad vſum hominum apta perpulchre la-
borata. Per ſinus angulum Aegidius Gonſalus ſiue Gilgonzalez ad lacum à ſe inuentũ ter-
ra profectus exitu aquarum necdum reperto, in regno Nicoraguæ reguli à ſe, vt ait, amico
relicto ducem Petri Arię gubernatoris aureæ Caſtellæ, nomine Franciſcus Fernandez, re-
gnum illud occupaſſe ac in eo coloniam deduxiſſe reperit, quid acciderit breui concludam
epitomate. En ad verba, mox ad colloquia, dein ad manus: vim illatam ſibi arguit Gilgon-
zalez, inuentum ſuum diſturbari conqueritur, ter aiunt hi nautæ cõflixiſſe, octo viros in ſe-
ditione peremptos, vulneratos plures & equos periiſſe triginta. Ita ſocietatis impatientes
alterne ſe conficiunt Hiſpani quacunq; proficiſcuntur. Ducenta dicunt hi nautæ penſorũ
auri non bene puri milia Aegidium Gonſalum Franciſco Fernandez rapuiſſe. Centum tri-
ginta milia Petrus Arias gubernator, à quo magnum litterarum faſcem à putato continẽti
habemus, ſuo duci cum ſummo conqueſtu de Aegidio Gonſalo ſcribit accepta fuiſſe. Pen-
ſa hæc ab regulis finitimis ipſi coegerant, an ab inuitis, an permutatione rerum noſtratiũ à
libentibus, non eſt noſtrum nunc diſputare: & hoc parum, mai9 opus reſtat. His ita pro Hi-
ſpanorum ingeniis inquietis occurrentibus, ad Chriſtophorum Olitum ab Corteſio miſ-
ſum, qui et ipſe coloniam paulo longius in iiſdem littoribus erexerat, cui nomẽ Triumph9
ſanctæ crucis impoſuerat, venit Aegidius Gonſalus, hunc prehendit Olitus, locum autem
ita nuncupauit, ꝙ poſt varia naufragia, quæ longo ſermone ipſe recitat, illuc de turbinum
ingentium euaſus rabie, terram captauerit, quo die de victoria Heradii Romanorum Im-
peratoris contra Perſas eccleſia Romana ſolenne celebrat. Ridiculum in fortunæ tabula lu-
dum audi: ſuperuenit quart9 dux Frãciſcus de las caſas miſſus ab Corteſio cõtra Olitũ, exit
Olitus ad conſocium & pauloante ſub Corteſio collegã, bello nauali certant, vi tormentorũ
vnam è nauibus Oliti vna cum hominib9 terebratam ſubmerſit Franciſcus, & in altum ſe
recepit mare, Olitus ad terram profectus eſt. Sinus ille crebris fluctibus obnoxius eſt, ꝙ ſe-
ptentrioneis rabioſis flatibus ſit expoſitus, & longo tractu inter celſorum latera montium
perſtringatur, paucos propterea poſt dies ventorum furore raptatus, & maiori ex parte ho-
minibus, equis, & nauibus amiſſis, ad Oliti poteſtatem proiectus eſt Franciſcus Oliti ho-
ſtis acerrimus, capit & hunc Olitus. En duces duos momenti maioris q̃ captor ipſe ſit, Oli-
tus hoſpites nõ bene contentos, ſed prędam ad ſui perniciem domi clauſit. De hoſpite occi-
dendo cõueniunt ambo, ſeducũt Oliti familiares ne rẽ aggrediẽtib9 ipſis auxilio accurrãt
proditori Olito, qui ad famam lęſæ Maieſtatis eos traxerit innoxios. Vna noctium ex com-
poſito diſcumbentes apud egregium hoſpitem pro cœnę præbitæ ſimbolo, ſumptis gla-
diolis, qui ad menſæ miniſterium aderant, hoſpitem malegratum adoriunt̃, aberant intenti
cœnæ ſuę poſt cœnam herilem miniſtri, multis ictibus Olitum conficiunt, non perimunt
tamen: aufugit Olit9, ad incolarum magalia quædam ſibi nota ſe recepit. Per pręcones edi-
citur perimendum fore quicunq; Olito proditori fuerit patrocinat9, aut latẽtem non mon-
ſtrauerit ſciens, propalanti pręmium deſignatur, proditur à ſuis, proditorio libello forma-
to ſub publica pręconis voce iugulatur. Is finis Oliti, in quem & cęteri collegę non multo
poſt, ni fallor, trahentur. Sed audiat Beatitudo tua facin9 aliud infandum, fortunę tabula lu-
ſoria ridiculum. Franciſcus de las caſas dux alter maritim9 Olito iugulato ſocium Aegidiũ
Gonſalum fidentem & armis non parem, illata vi duxiſſe ad vrbem Tenuſtitanam dicitur,
Corteſio putat id fore gratum mun9. En quattuor ducum in ſinu Figueras dicto inſaniam,
amaras carpſiſſe dapes & præ ambitione ac auaritia ſe multaq; regna, quæ paccato Cæſari
parerent, in præceps traxiſſe. Sunt qui ferant ſe vidiſſe in Tenuſtitana ciuitate Aegidium Gõ-
ſalum in Franciſci de las caſas poteſtate, negant alii: ſub incerta fama vagantur hęc murmu-
ra de Gilgonſalo. Poſt clauſum conſutumq; duarum decadum libellum ab Hiſpaniolę ſe-
natoribus bis naues habuimus, vno vectu quattuor, ſeptem altero, ab noua Hiſpania nullã
pręter hanc profugam, litterarum faſcem ingentem à Petro Aria gubernatore aureæ Ca-

Figueras ſinus.

Aegidius Gonſal9 capitur ab Olito.

Iugulatur Olitus.

ſtellæ miſſum legimus in ſenatu, capitum ſenſa de ſuis ſunt actionibus, de duris laboribus
ſuis & cõmilitonum multa, de proximo diceſſu futuro regii theſaurarii partiũ illarum cum
auri ſumma cui non ſignat numerum, de incepto itinere, quo peracto facili traiectu mare
vtrũq; pertractabitur, & inſulas ęquinoctio ſuppoſitas habere poterimus familiares, ꝙ ſexde
cim tantũ aut paulo ampliꝰ leucarũ ſit illa intercapedo à portu, Nomẽ dei dicto, ad coloniã
Panamã & ipſam bene portuoſam, q̄ ab æquinoctio ſex tantum gradꝰ diſtat cum dimidio,
vbi noctis ac diei diſcrimen toto anno vix dignoſcitur. De illorũ tractuum prerogatiuis in
ſuperioribꝰ ſatis. Alio capite Aegidiũ Gonſalũ incuſat de illata vi ſuo duci Franciſco Fernã=
dez, & ſuũ à modeſtia & temperantia laudat, ſentiunt aliter alii, audiemus aliquando partis
alterius querelas, & quid faciendum ſit tunc iudicabitur, longa rerum multarum particula=
rium ſeries, lõgæ ambages, quas ego complecti nec volo nec poſſum, neq; Beatitudini tuæ
ſunt cognitu neceſſariæ, poſcit cum humili ſupplicatu tamen Petrus Arias, vt iam tandem
per Cæſarem liceat ad vxorem & natos redire, ꝙ iam ſenecta ſe ac mille morbis confectum
eſſe ſentiat, ita ſancitum eſt, reuocatur namq; ipſe, ac eius loco nobilis quidam Corduben=
ſis eques nomine Petrus Rios ſufficitur, is apud nos eſt, & ad diſceſſum ſe apparat. In ſupe=
rioribus vbi ſermonem fecimus de Franciſci Garai male fortunatis ſucceſſibus, de Oliti ac
ceſſu ad Cubam, vnde ad Figueras traiicere parabat, de Aegidio Gonſalo & eius apparatu
ad eadem loca, deq; Petri Ariæ cogitatibus, ad idem diximꝰ etiam nil à ſenatu noſtro aliud
prouideri potuiſſe, præterq̃ præbere Hiſpaniolæ ſenatui poteſtatem abſolutam, iubereq;
vt ipſi viciniores operam darent, ne illorum concurſus detrimenti aliquid traheret, quod

Poteſtas abſoluta cõceſſa magiſtratui Hiſpaniolę

ſummopere timebamus. Cæſaris & noſtris litteris habitis propere deſtinarunt ad id nego=
cii virum probum, nomine baccalarium Morenum, inter eos fiſci procuratorem. Sero ac=
ceſſit, iam actum erat, confuſa reperit omnia, parum ab his quæ narrauimus ſecedunt hu=
ius boni viri relatus. Ita ex illorum diſcordibus animis multa ſcitu egregia interciduntur.
Huic fiſcali Moreno Franciſcus Fernandez diu verſatus in magni lacus illius vicinia in ſal=
tum ſe ait incidiſſe dulcium aquarum in ſinum cadentium, ſicuti ſcimus Nilum ab altis Ae
thiopiæ mõtibus in Aegyptum delabi, vt inde irrigatata Aegypto in mare noſtrum effun=
datur, id ſi verum eſt, quod adhuc eſt incertum, incaſſum erit quærere quod Aegidius Gon
ſalus diu verſauit animo de magno flumine nauigabili abſorbente aquas illas, populis cir=
cumambitas. De caſu autem ac vulgata Corteſii & ſociorum internicie, fiſcalis hic Morenꝰ
regrediens in eius regionibus nihil audiuiſſe retulit, quod ab Tenuſtitana prouincia diſtẽt
illi tractus leucas quingentas amplius, ſed ait cũ in portu Fabanæ Cubenſi emporio ſtaret
in anchoris, appulſum ad ſe Diecum Ordaſſum è Corteſii ducibus non ineptum vnum,
qui dixerit ſe ad ea loca veniſſe perquiſitum an de Corteſio aliquid intelligeretur, de cuius vi=
ta in regnorum capite Tenuſtitano dubitabatur, neſcitur vltra quicq̃. Ad huius tantæ la=
bis medelam vir nobili ſanguine ortus Ludouicus Pontius Legionenſis iurecõſultus, hu=

Ludouicꝰ Põtiꝰ Legionẽſis p̄tor Carpẽtanę regionis

ius Carpentanæ regionis, cuius caput eſt Toletum hæc vrbs, vbi nunc moramur cum Cę=
ſare, diu prætor vrbanus deſtinatus eſt, quod magiſtratum hunc integerrime ac prudenter
exercuerit, modeſtus eſt & clarus ingenio vir, ab cuius prouidentia ſperamus proditurum
vt Cæſarea nauis illa fluctuans pro fœlicibus Cæſaris auſpiciis ad portum ſit reducẽda tran
quillum. Affert in mãdatis vt Corteſium, ſi viuum repererit, mille blanditiis ambiat, & ad
obſeruantiam trahat veram, à qua tamen aperte nunq̃ diſceſſit, nomen quippe Cæſaris re
gis eſt in eius ore perpetuo ac litteris adorabile: de archano autem, vti late dictum eſt, neſcio
quid à coniecturis & multorũ accuſationibus ſuſpicamur, nouis optauit ſemper animo ela
to vir prærogatiuis ornari, gubernatoris generalis & Adelantati iam diu titulos aſſecutus
eſt illarum regionum ampliſſimarum, quæ ſub Hiſpaniæ nouę appellatione includuntur.
Diui Iacobi Spatenſis inſigne nuper popoſcerat, id ſecum affert hic Pontius illi præben=
dum, prope diem diſcedet, iam eſt à Cæſare dimiſſus, cum duarum & viginti nauium claſſe
hinc diſcedet. Si vero Corteſium ad ſuos maiores conceſſiſſe repererit, aliter erit agendum.
Aliorum nemo criſtas audebit erigere, modo ſtare nitidas à defectione incolarum res inue=
niat, fauſte cuncta ſuccedent, & fœlicibus tuæ Beatitudinis pedibus ſubiicientur. In ea lacu=
nari magna ciuitate, quę iã ciuitatis faciem reſumit, domorũ quinquaginta millium ſtructu

Septẽ & triginta tẽpla erecta in lacunari ciuitate.

ra reſarcita ſeptẽ & triginta ſunt erecta tẽpla, in quibus incola Hiſpano mixtus pientiſſime
Chriſtianis intẽdunt ſacris, veteribus cerimoniis & humani ſanguinis litatu abiecto, à quo
iã abhorrẽt. Coaleſcit in immenſum per crepidatos octo Frãciſcanos fratres apoſtolico fer=

nore incolas inſtruentes hæc læta fruges, niſi noſtrorum ſeditiones obſtiterint, ſatis in his.
Nunc ad Stephanũ Gomez, quem in calce porrecti libelli incipientis, priuſq́; cum vna miſ- *Stephanus Gomez.*
ſum carauella dixi ad fretum aliud inter floridam tellurem & Bachalaos ſatis tritos quæren-
dum. Is nec freto neq; à ſe promiſſo Cataio repertis regreſſus eſt intra menſem decimum à
diſceſſu. Inanes huius boni hominis fore cogitatus exiſtimaui ego ſemper & præpoſui, nõ
defuere in eius fauorem ſuffragia. Terras tamẽ reperit vtiles, noſtris paralellis & gradibus po
laribus conſonas. Eadem & licenciatus Aiglionus vir ſenator in Hiſpaniola per amicos &
familiares cum duabus nauibus, Hiſpaniolæ, Cubæ, Iucaiis inſulis, ſeptentrionalia, pera-
grauit noua littora, Bachalais, Chicoræ, ac Durabę regionibus à me ſupra late tractatis vici-
na. Vbi poſt narratos gentium ritus & mores, poſt egregiorũ portuum & magnorum flumi
num deſcriptiones, illiceta q̃rcetaq; ac olíueta, & in ſiluis ſerpentes labruſcas paſſim cæteras
etiam noſtrates arbores aiũt ſe reperiſſe, neq; id quidẽ breui epilogo, ſed conſumptis cartarũ
magnis faſcibus. Ad quid opus eſt his nobis q̃ vulgaria ſunt apud Europeos omnes, ad Au
ſtrum ad Auſtrũ, ob equinoctii latas opes, q̃rentibus opes tendendũ eſt, non ad rigentẽ Bo-
ream. In caſu hoc riſibile audiat Beatitudo tua & facetum ſclopon ventoſum exortum. Ste-
phanus hic Gomez nil horum aſſecutus quæ ſe reperturũ arbitrabatur, ne vacuus rediret
contra leges à nobis dictatas, ne quis vlli gentium vim afferat, ab innocentibus quibuſdam
ſeminudis populis magalibus pro domibus contentis vtriuſq; ſexus hominibus nauim far- *Res ridicula de nũcio*
ciuit. Vbi acceſſit in portum Cluniũ, vnde vela fecerat, vnus quidam audito nauis eius aduen *nauis Stephani Gomez.*
tu, & q esclauos id eſt ſeruos aduheheret, nil vltra veſtigans citatiſſimo equorum curſu ad nos
venit anhelo ſpiritu inquiens, clauis & pręcioſis gemmis onuſtam affert nauim Stephanus
Gomez, opimam ſe habiturum ſtrenam arbitratus eſt. Ad hanc huius hominis ineptiam
erecti qui rei fauerant, vniuerſam obtuderunt cum ingenti applauſu curiã, per efferesim di-
ctione detruncata pro eſclauis clauos eſſe aductos pręconãdo, eſclauos enim Hiſpanũ idio-
ma ſeruos appellat, & gariophilos nũcupat clauos: poſtea vero q̃ à clauis ĩ eſclauos fabulam
eſſe tranſformatam curia cognouit, cum fautorũ iubilantiũ erubeſcentia riſum excitauit.
Si cœlorũ afflatus in terreſtres materias receptui paratas eius aromatici ſpiritus necunde q̃
à ſolari æquinoctio vel proximo infundi poſſe didiciſſent, decem intercapedine menſium,
qua hic iter ſuum peregit aromaticos gariophilos reperiri non poſſe cognouiſſent. Dum in
hoc verſarer corolario, ecce rotantis fortunæ aſſuetas artes, quæ nulli præſtitit vnq̃ mellis *Fortunę ludibria.*
vnciolam, quin tãtundem fellis aut maiore menſura ſæpe illi coniecerit in paropſidem. Tu-
barum clangoribus, tympanorũ reboatibus, & tibiarũ cõcentibus huius vrbis inclytę vię
reſonabant præ læticia ſponſalium & reiteratæ affinitatis cum ſororio & conſobrino Rege
Portugalię per acceptam eius ſororem viro maturam, & relictã Anglicam tenellam adhuc,
quam rem Caſtellæ regna optabant maxime, quãdo ſubſecutum eſt ilico triſte ac tollera-
tu graue nuncium: Cæſaris & Caſtellanorum omnium animos faſtidio id repleuit. In orbe
ambito ad Adrianũ Pontificem dixi permanſiſſe confractam in inſula Thidori è Maluchis
aromatũ altricibus vna, Victoriæ nauis ſociam, Trinitatem appellatam, cum viris ſeptem &
quinquaginta, quos præter magiſtratus nominibus propriis nuncupatos habeo è compu
tatorum libris harum negociationum extractos. Nauis ea reſarcita gariophilis & gemmis
quibuſdã onuſta reuertebatur, in Portugalicam incidit claſſem, deprehenſam cœpit & in Ma
lucham, creditã Cherſoneſum auream, traxit victã, raptauitq; Portugalicus præfectus, no-
mine Georgius de Brito maritimus, qcquid erat in ea. Sed miſerandũ dictu eſt, q̃d huius na
uis nautis acciderit, tãta fuit cõtra eos maris ira, vt pperuis fluctibus agitati fame vigiliiſq; fe
re oẽs perierint. Capta naui Trinitate, pfectus ille Portugalicus Maluchas nr̃as inſulas adiiſ-
ſe dicit & in vna illarũ, q̃ ſeptẽ ſunt, arcẽ cõſtruxiſſe, quicquid merciũ negociationis cauſa in
inſulis erat relictum, rapuit vnà. Vtrãq; rapinã ducentorũ millium ducatorũ valorẽ excede
re Victorię nauis regreſſę incolumes naucleri & regii miniſtri pdicãt, ſed Chriſtophorus de *Chriſtophorus de*
Haro pręcipue huius negociationis aromaticę director generalis ſub nomine factoris. Huic *Haro.*
viro ſummã præſtat fidem ſenatus noſter, præſtat & noſtro relatu Cæſar. Is mihi pbuit om
nium quinq; nauium Victoriæ nauis ſociarum & omnium nautarum ac tenuium quo-
rumcunq; miniſtrorum nomina. Oſtendit in ſenatu noſtro coacto cur valorem eum prędę
aſſignauerit, quia particulatim monſtrauit quantum aromatum Trinitas afferret, quan-
tum aromatum in Zabazullæ regis inſulæ Machianæ, vnius è noſtris ſeptem inſulis, aro
matũ altricibus & finitimi regis alterius inſulæ Thidoræ, ac eius filii & vtriuſq; regis œco-

nomorum & familiarium primatum nominatim poteſtate relictum fuerit, precio emptū, Ioanni de Campo cum cęteris permanenti aſſignatum. De mercibus vero quantum calibis & cupri lamine, quantum canapeę ac lineę telę omnis generis, quātum picis, argenti viui, luminis petrei, ſolimani, ad picturas auri pigmenti, coralium, & rubentium vmbellarum, pileorum, ſpeculorum, calculorum vitreorum, tintinabulorum, ligularum ſedilium rege dignorum, quantumqꝫ cum ſuis munitionibus machinarum inerat, quarum rerum permutatione per manentes regios magiſtratus computatorem & theſaurarium, aromata per mittendas naues noſtras reportanda cogerentur. Quid facturus in re tali ſit Cæſar ambigitur, diſſimulaturum arbitror ego per dies aliquot, reiteratę affinitatis cauſa, quamuis eſſent vno partu gemelli, durum tamen eſſet iniurioſam hanc iacturā præterire impunitam, placide primum per oratores tractarum iri rem puto. Sed aliud audio futurum Regi Portugalico non bene ſapidum, nequibit Cęſar etſi optauerit rem diſſimulare, mercium nanqꝫ illarum domini vt iuſticia fiat efflagitabunt, eam hoſtibus negare inhoneſtum eſt, quanto magis propriis ditionariis. Ruinam eius regni venturā ex hiſce temerariis rebꝯ veteranos aiūt Portugalenſes publicis ſermonibus vaticinari, nimis enim ſuperbe Caſtellanas gentes deſpiciunt, ſine quorum prouentibus fame perirent, cum fuerit regnum illud exile, Caſtellæ quondam Comitatus, præ rabie mandunt ſpumas Caſtellani, vellentqꝫ vt reducendi regnum illud ad Caſtellę coronam Cæſar niteretur: Rex Philippus Cæſaris genitor ſe facturum aliquando & cogitauit & dixit, tempus ſententiam promulgabit. Interea valeat Beatitudo tua, ante cuiꝯ conſpectū proſtratus oſcula pedum dico.

.:.

FINIS OPERIS DE ORBE Nouo conſcripti. Autore Petro Martyre Anglerio Mediolaneñ.

Vocabula Barbara.

¶ Ne lectoris ingenium barbara nouarũ

nationum vocabula confundant, fuit cõſilium cuncta illa ex hoc volumine decerpere, atq; in hunc ordinem redigere, quo lectoribus facilior pateat aditus ad eorum intelligentiam, licet cuiq; ſuo loco datus ſit eius ſignificatus. De latinis autem dictionibus nulla fuit cura, neminem enim viuentium arbitror Latinam linguam profitẽtem, qui non ſentiat quid ſibi velint latina vocabula planius & apertius q̄ ego ipſe queam patefacere, pauca reperientur è barbaris ſparſa per volumen, quæ hic non ſint collecta per ordinem alphabeti, haudquaq̄ tamen examuſſim ſubſequentibus litteris omnibus poſitis per ordinem in omnibus vocabulis, maiori tamē ex parte ſeruatus eſt ordo. Vale lector, & nouas perdiſce voces ac noua nomina ſimul cum nouis mirandiſq; rebus. Ad vocabula veniamus.

INCIPIVNT DICTIONES BARBARAE.

ABibéiba regulꝰ eſt Darieni proximꝰ: quid autem ſit Dárien, ſuo loco dicemus.
Abráiba regulus ſuperiori finitimus.
Abenemachéius vtriq; finitimus.
Aburéma regio eſt i littore crediti cõtinẽtis.
Adelantatus officium eſt.
Accatéba regio eſt.
Aguanéo, vbi eſt fons vitalis, aliâs Baiúca inſula.
Aueigabón eſt lacus ſalſus Hiſpaniolæ.
Aguaiúcco regio eſt.
Aiaguít'in regio eſt.
Altobélus inſula.
Almirantus præfectus maritimus.
Alphonſus Fogéda dux Vrabę.
Amaiáuna antrum, à quo dicunt exiiſſe genus hominum.
Amaguéi regio Hiſpaniolæ.
Anaboríę ſunt mercenarii, quorum opera aurum colligitur.
Ancíſus prætor regius.
Anacaóna regina prudens in Hiſpaniola. fo. 13.
Anatá regulus.
Annuicí regio.
Anthropóphagi comeſtores hominum.
Antiqua eſt inſula.
Aniguámar battatæ nomen.
Aramanà regio.
Arábo regio.
Araguít'in regió.
Arethuſa eſt fons in vna inſula, de qua infra dicemus.
Archipelagus eſt multitudo inſularum.
Aréites dicuntur rithmi.
Attibínicus vnus è quattuor fluminibus æque diuidentibus Hiſpaniolam.
Attibunius regio à nomine fluminis.
Attibunéix battatarum nomen.
Attabéira nomen eſt matris Dei.
Attebeanequén puella ſua pulchritudine famoſa, q̄ cũ viro beuchio ſe viuã ſepeliuit.
Attaméa villa aurifera
Attiéi regio.
Azuá vicus in Hiſpaniola.

¶ De littera. B.

BAbaréo lacus eſt.
Babóhã fluuiꝰ eſt ſalſus in Bainoa.
Bainóa vna ex quinq; prouinciis Hiſpaniolæ.
Bahaboní fluuius in Hiſpaniola.
Baiúcca, aliâs Aguaneo, inſula vbi eſt fons vitalis.
Bahabón regio.
Babaréo lacus.
Baurúco regio.
Baguanimáo regio.
Bácca regio.
Barbáta inſula.
Bartholomæus colonus Adelantatus Hiſpaniolæ.
Bainóa parua eſt regio.
Battáta radicis generale nomen.
Battatiéi regio.
Beuch'ius nomen regis.
Berágua flumen & prouincia.
Bernardus Meſa nomen Epiſcopi.
Bellus portus in continenti.
Bintaitélles eſt nomen ſimulachri in Iouanabóina.
Bononiáma regulus.
Bóa dicitur domus.
Bo'ius dicitur vicus ſiue villa.
Boihaguáigua regio.
Bonáum regio & oppidum Hiſpaniolæ.
Boit'ius ſiue bouitus ſacerdos & medicꝰ Hiſpaniolæ.
Bonauentura vna de fortunatis inſulis.
Buebuéa nomen reguli.

Buiaici nomen regionis.
Buriquena inſula.

¶De littera.C.

CAbaiòos nomen radicis.
Cabotùs nomen naucleri.
Cazacubanà regio.
Cazábi panis radicalis.
Cacibaxaguá antrum à quo dicunt exiiſſe homines.
Cadamuſtus nomen autoris.
Camailabá regio.
Caiacoá regio.
Caraquéira inſula.
Canóa dicitur ſcapha.
Cannóa per geminum.n.eſt regio
Cahami regio.
Camaiè regio.
Cariái regio.
Cauchiétum regio.
Cannoiaixa fluuius.
Caiguani mons.
Cacacubaná regio.
Canabáco regio.
Caiacóa regio.
Caicimù prouincia.
Caribes ſunt anthropophagi.
Cannibáles idem qui Caribes.
Caribaná regio à qua Caribes
Camoteíia prima dom9 cōdita ī hiſpaniola.
Caſpius lacus ſalſus.
Carametèl regio.
Cazacubaná mons.
Caracaracóles homines habētes manus callo ſas.
Caréta,nomen reguli.
Caunabaoá nomen reguli.
Cáuni dicitur aurum.
Camemóra regio Maragnoni.
Cáuta,rupes ex cuius antris dicūt exiiſſe genus humanum.
Cerabaró latus vnius magni portus.
Cemácus regulus eſt Dariensis.
Ciba eſt calculus aureus.
Cinàtus iratus.
Ciámba. Cipánga. Cibào. nomina montium & regionum.
Cherú regulus.
Chizédus nomē procuratoris Dariensis
Chirará regio in continenti.
Chiápe regulus.
Chitazá regio in continenti.
Chiacónes nomen generale regulorum
Chiauáca nomen reguli.
Chicus dicitur ſcapha.
Chiurizus nomen regis.
Codégo inſula.
Copéi arbor habens folia ſcriptibilia.
Coquibra regulus eſt.
Cotói regio.
Chohóba herba inebrians.
Coiba regio Carete Iuannæ alia.
Comógrus regulus.
Corocótus ſimulachrum coronatum
Cotócus ſimulachrum.
Conceptio oppidum in Hiſpaniola
Cohéi regio.
Cúba inſula.
Cumaná regio.
Crux ſan cta inſula.
Cuhábo regio.
Cubigár fluuius.
Curiána regio.
Cuchibacoá regio.

¶De littera.D.

DAbaiba regulus & fluuius & fœmina habita pro dea.
Dabiaguá regio.
Dahaboniá regio.
Darièn fluuius.
Daguáuo nomen montis.
Deſeáda inſula.
Diues inſula in auſtro.
Dicheroá,regio.
Diaguò regio.
Diaguáo prouincia.
Diecus Nicueſa præfectus claſſis.
Doctor.io.deza Epiſcopus.
Duæ arbores inſula Arethuſæ.
Dueniquén interpretatur diues fluuius.
Darúbba fluuius.

¶De littera.E.

EPileguanitta ſimulachrū quadrupes
Embigár regio in continenti.

¶De littera.F.

FEti locus in ſinu Vrabæ.
Futeracá locus in ſinu Vrabæ.

¶De littera.G.

GAlána inſula.
Gaſpar Badaiocius dux militum.
Gaſpar Spinoſa prætor vrbanus.
Galeácius nuncius apoſtolicus.
Gáira fluuius.
Gárſias Padilla.Eps.
Goméra,inſula fortunatarum.
Gorualànus dux militum.

Guaccá lacus eſt in Hiſpaniola
Guaccaiar'ima prouincia Hiſpaniolæ.
Guaccanar'illus primus regulus quem inuenerunt in Hiſpaniola.
Guaccaracá ſpecies battatæ.
Guaccara'ica ſpecies battatæ.
Guacarapí ta nomen matris dei.
Guadalúppe inſula primaria Caribium.
Guaz'auara inimica pugna.
Guabábba regio Hiſpaniolæ.
Guahaguá regio Hiſpaniolæ.
Guaibbá ideſt vade.
Guaiána arbor eſt.
Guamaná regio Hiſpaniolæ.
Guamarétus ſimulachrum & regulus.
Guamech ina dicitur dominus.
Guananáguax ſpecies battatæ.
Guanahin'i inſula.
Guanahonocón no. dei vti Iocánna.
Guananalá arbor eſt.
Guãnabbá fruct⁹ quo dicũt veſci mortuos.
Guananimáo regio eſt Hipaniolæ.
Guannaſſá inſula.
Guanibán lacus Hiſpaniolæ.
Guan'ines ſunt bullæ aureæ pectorales.
Guaninicabón flu. cadens in Caſpium.
Guaraguá regio Hiſpaniolæ.
Guarabaná arbor eſt.
Guaraguéi ſpecies battatæ.
Guarap'itta ſimulachrum eſt.
Guareguá radix vt tubera.
Guarer'i radices vt paſtinacæ.
Guarianéxius regulus.
Guaccanar'illi vicinus.
Guaraccácca inſula in lacu ſalſo.
Guarcoli regio Hiſpaniolæ.
Guaurábo flu. cadens in lacum ſalſum.
Guarábo lacus Hiſpaniolæ.
Guimazóa. no. matris creatoris.

¶De littera. H.

HAbacóa regio Hiſpaniolæ.
Haiti nomen montis & Hiſpaniolæ horrores & aſperitas.
Hazoá regio eſt Hipaniolæ.
Hazu'a regio Hiſpaniolæ.
Hebeteré regio continentis.
Hiainaguá lacus Hiſpaniolæ.
Hibah'amo nomẽ montis Hiſpaniolæ.
Hibuéro arbor cucurbitalis.
Hiſabélla vrbs prima cõdita in Hiſpaniola
Hiſabélla boadilla vxor gub. Darien.
Hiſpanióla inſula eſt Oceani regina.
Hóbin idem quod rex.
Hobos arbor quæ fert mirabolanos.
Hóme dicitur homo.
Homocúpium ideſt homines capere.
Hóppa interpretatur accipe.
Honorúcco regio.
Hozáma. flu. Sancti Dominici.
Huhábo prouincia Hiſpaniolæ.
Huhihó dicitur altitudo.

¶De littera. I.

IÁches. flu. principalis Hiſpaniolæ.
Iaguána regio eſt.
Iaguanúco mons eſt.
Iama'ica inſula eſt.
Iamaic'i regio Inguacaiarima Hiſpaniolæ.
I'aquimo regio.
Ia'ia de primis primariis Hiſpaniolæ .20.
Iéla nomen matris dei.
Inicu'i mons.
Ioannes Ruffus Archiepiſcopus nuncius apoſtolicus.
Ioannes Cabedo Epiſcopus Dariens.
Ioannes Curſius orator Florentinus.
Ioannes Poncius dux claſſis.
Iocáuna ideſt Deus fine carens vti Guanahónocon.
Ionauna bóina antrum vnde ſolem & lunã prodiiſſe dicunt.
Iáuna ſerpens eſt.
Iuaná regulus.
Iúcca radix ex qua efficitur panis.
Iurechè vna de quoq; villis auriferis in caiaiⁱ

¶De littera. L.

LAgártus fluuius eſt continentis.
Lanzalóta inſula eſt fortunatarum.
Láres villa eſt in Hiſpaniola.
Limónes inſula eſt in latere continentis.

¶De littera. M.

MAccaz'ina regio eſt.
Macoánes radices ſunt vt cepæ.
Machait'i mons eſt.
Machinéch regulus eſt.
Machéoael ſimulachrum eſt Hiſpaniolæ.
Macor'ixi populi ſunt Hiſpaniolæ
Maguá regio eſt.
Maguacoqui ſunt qui ſcindunt vno ictu homines.
Maguána regio eſt,
Maguéi herba eſt vt ſemper viua.
Maguái genus eſt tympani.
Máia regio eſt.
Maiagariti regio eſt.
Maizium granum ex quo conficitur panis.
Maiobanéxius regulus eſt.

Mamalúchi ſerui ſunt Soldani.
Maméis arbor eſt.
Mamóna matris dei nomen.
Manabaxáo regio eſt.
Manobahó regio eſt.
Manacapána regio eſt in cõtinenti.
Manáti piſcis & lacus ſalſo dulcis eſt.
Manicarao regio eſt.
Mauſus Epiſcopus eſt.
Margaríta inſula eſt.
Mariatambál regio eſt in Maraguóno.
Maríen regio eſt.
Machabúca dicitur quid ad me.
Matinino inſula eſt.
Mécca locus eſt ſacer Maurorum.
Meibaimáo regio eſt.
Michaélis ſinus pars maris auſtralis.
Mirabolánus inſula eſt & fructus.
Mons ſerratus, inſula eſt.
Moráles dux militum.
Moráles alter nauclerus eſt.
Moróbus ſimulachrum eſt in antro ſolis & lunæ.

ℂDe littera. N.

NAibamáho regio eſt.
Náiba fluui9 eſt primari9 Hiſpaniolę
Níger fluui9 eſt cadens in Dabáibã.
Nímaca regio eſt.
Nizáo fluuius eſt.

ℂDe littera. O.

OCcoá fluuius eſt cadẽs in Caſpium.
Olánus decurio nauis.
Os draconis fauces ſunt magni fluminis.

ℂDe littera. P.

PAcra regulus eſt.
Palma inſula eſt fortunatarum.
Pananomè regulus eſt.
Pária magna prouincia eſt.
Paricóra regio eſt Maragnóni.
Paríza regulus.
Periquetè regulus eſt.
Pignà fructus eſt mirabilis ſaporis.
Pintigánus nomen reguli eſt.
Poccorroſa, regulus eſt.
Polómus regulus eſt.
Poncha regulus eſt.
Porrus platea in Hiſpaniola eſt.
Portus regalis portus Hiſpaniolæ eſt.
Purén villa eſt aurifera in Cariái.
Portus Carthaginis.

ℂDe littera. Q.

QVarèba fluuius.
Quaréqua regulus.
Quattuor tempora inſula eſt.
Quicurí regulus eſt in continenti & regio in Hiſpaniola.
Quiriquetána regio.

ℂDe littera. R.

RÁia in riuo nigro decurio.
Regalis portus in Hiſpaniola.
Rebíre regio in Hiſpaniola.
Rodorícus Colmenares dux militum.
Roldanus dux militum.

ℂDe littera. S.

SAlſo dulcis lacus eſt.
Saluatérra colonia eſt Hiſpaniolæ.
Sancti Dominici vrbs primaria Hiſpaniolæ.
Sancti Ioãnis inſula Hiſpaniolæ ab Oriẽte.
Sancti Iacobi colonia Hiſpaniolæ.
Sanctę Mariæ rotundę inſula.
Sanctæ Marthæ portus in continenti.
Sancti Matthęi pditorũ fluuius in cõtinẽti.
Sancti Martini inſula prope Hiſpaniolam.
Sancti Nicolai portus in angulo Hiſpaniolæ ad Occidentem.
Sancti Chriſtophori colonia Hiſpaniolæ.
Scória regulus eſt in continenti.
Senéga fluuius in itinere Portugalenſium.
Sénex regulus.
Serranus nauclerus.
Solíſius dux claſſis eſt.
Sorachèlacus eſt in ſinu Vrabæ.
Staréi idem eſt quod relucens.

ℂDe littera. T.

TÁbor regulus continentis.
Táia regio eſt.
Taíno nobilis eſt.
Tatacurí regulus.
Tatenazábo regio.
Teaóca regulus.
Techeta interpretatur multum.
Teneríſe inſula.
Tenóra eſt margarita.
Terecotus fluuius.
Tichirí regulus.
Tírma ſimulachrum in Canaria.
Toatoá mama mama.
Todos ſanctos inſula eſt.
Togonogá regulus.
Tubbós ſpecies battatæ.
Tumácus regulus eſt.
Tumanamá regulus.
Tunná ſpecies battatæ.

Tuteí aurum.
Turéigua ideſt reſpleń dens vti aurum.
Turuſi regulus & villa.

¶ De littera. V.

Vagonióna de primis hominib9 Hiſpaniolę.
Vadiuia decurio Darienenſium.
Valeiusdux militum.
Vaſcus Nunnez balbóa pręfectus auſtralis pelagi.
Vmbriia pręfectus nauis.
Veſputius nauclerus.
Vibbá regio in continenti.
Vincentius Annes dux nauium.
Villanoua colonia in Hiſpaniola.
Vagonióna ſimulachrum eſt.
Vrába prouincia & villa.
Vrirá fluuius.
Vrú ſcapha ſiue cymba.

¶ De littera. X.

Xachoeí fluuius cadens in ſalſum.
Xaguaguará regio.
Xaguá regio Hiſpaniolæ.
Xamaná regio.
Xaguá regio vltima Hiſpaniolæ in prouincia Guaccaiar ima. Hic ne mireris lector qđ ꝓuincias appellauerim partes amplas in diuiſione Hiſpaniolæ, regiones autem partes particulares in ipſis prouinciis. Hoc factum eſt vt apertius ipſius inſulæ coſmographiā intelligant, qui eam ſunt tractaturi, nectamē abſonum viſum fuit prouincias appellare, quandoquidem regulis earum ſubactis procul victæ ſunt.

¶ De littera. Z.

Zahorán fluuius.
Zazauéros ſpecies battatæ.
Zerenié locus in ſinu Vrabæ.
Zobrobá fluuius eſt.

FINIS

EXCVSVM COMPLVTI IN AEDIBVS
Michaelis de Eguía. Anno Virginei partus
M. D. XXX.
Menſe Decēbri.

The Apian map of 1530 (Van Ortroy, _Bibl. de Apian_, no. 2) was formerly inserted here. It is now among the loose maps. (MD7[1])

H530 c
-A597d
[R]

HT